ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי׳ תהא שנת נפלאות בכל
צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בלחש: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קט

חברו דוד בברחו מפני שאול ובאותו פעם היה לו הרבה שונאים שהיו מדברים רק רע עליו והיו מראין אליו כאלו היו אוהביו לכך היה מקללם במר נפשו:

א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי אַל־תֶּחֱרָשׁ: ב כִּי פִי רָשָׁע וּפִי־מִרְמָה עָלַי פָּתָחוּ דִּבְּרוּ אִתִּי
לְשׁוֹן שָׁקֶר: ג וְדִבְרֵי שִׂנְאָה סְבָבוּנִי וַיִּלָּחֲמוּנִי חִנָּם: ד תַּחַת־אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי וַאֲנִי תְפִלָּה:
ה וַיָּשִׁיתוּ עָלַי רָעָה תַּחַת טוֹבָה וְשִׂנְאָה תַּחַת אַהֲבָתִי: ו הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן יַעֲמֹד עַל־יְמִינוֹ:
ז בְּהִשָּׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע וּתְפִלָּתוֹ תִּהְיֶה לַחֲטָאָה: ח יְהִיוּ־יָמָיו מְעַטִּים פְּקֻדָּתוֹ יִקַּח אַחֵר: ט יִהְיוּ בָנָיו
יְתוֹמִים וְאִשְׁתּוֹ אַלְמָנָה: י וְנוֹעַ יָנוּעוּ בָנָיו וְשִׁאֵלוּ וְדָרְשׁוּ מֵחָרְבוֹתֵיהֶם: יא יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה
לְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְיָבֹזּוּ זָרִים יְגִיעוֹ: יב אַל־יְהִי־לוֹ מֹשֵׁךְ חָסֶד וְאַל־יְהִי חוֹנֵן לִיתוֹמָיו: יג יְהִי־אַחֲרִיתוֹ
לְהַכְרִית בְּדוֹר אַחֵר יִמַּח שְׁמָם: יד יִזָּכֵר | עֲוֹן אֲבֹתָיו אֶל־יְהוָה וְחַטַּאת אִמּוֹ אַל־תִּמָּח: טו יִהְיוּ
נֶגֶד־יְהוָה תָּמִיד וַיַּכְרֵת מֵאֶרֶץ זִכְרָם: טז יַעַן אֲשֶׁר | לֹא זָכַר עֲשׂוֹת חָסֶד וַיִּרְדֹּף אִישׁ־עָנִי וְאֶבְיוֹן
וְנִכְאֵה לֵבָב לְמוֹתֵת: יז וַיֶּאֱהַב קְלָלָה וַתְּבוֹאֵהוּ וְלֹא־חָפֵץ בִּבְרָכָה וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ: יח וַיִּלְבַּשׁ קְלָלָה
כְּמַדּוֹ וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו: יט תְּהִי־לוֹ כְּבֶגֶד יַעְטֶה וּלְמֵזַח תָּמִיד יַחְגְּרָהּ:
כ זֹאת | פְּעֻלַּת שׂטְנַי מֵאֵת יְהוָה וְהַדֹּבְרִים רָע עַל־נַפְשִׁי: כא וְאַתָּה | יֱהוִה אֲדֹנָי עֲשֵׂה־אִתִּי
לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי־טוֹב חַסְדְּךָ הַצִּילֵנִי: כב כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנֹכִי וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי: כג כְּצֵל־כִּנְטוֹתוֹ
נֶהֱלָכְתִּי נִנְעַרְתִּי כָּאַרְבֶּה: כד בִּרְכַּי כָּשְׁלוּ מִצּוֹם וּבְשָׂרִי כָּחַשׁ מִשָּׁמֶן: כה וַאֲנִי | הָיִיתִי חֶרְפָּה
לָהֶם יִרְאוּנִי יְנִיעוּן רֹאשָׁם: כו עָזְרֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי הוֹשִׁיעֵנִי כְּחַסְדֶּךָ: כז וְיֵדְעוּ כִּי־יָדְךָ זֹאת אַתָּה
יְהוָה עֲשִׂיתָהּ: כח יְקַלְלוּ־הֵמָּה וְאַתָּה תְּבָרֵךְ קָמוּ | וַיֵּבֹשׁוּ וְעַבְדְּךָ יִשְׂמָח: כט יִלְבְּשׁוּ שׂוֹטְנַי כְּלִמָּה
וְיַעֲטוּ כַמְעִיל בָּשְׁתָּם: ל אוֹדֶה יְהוָה מְאֹד בְּפִי וּבְתוֹךְ רַבִּים אֲהַלְלֶנּוּ: לא כִּי־יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן
לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ:

קי

כו יסופר היאך ששאלו לאליעזר עבד אברהם וספר היאך הרג אברהם מלכים גדולים וחיילותם, עיין בפנים ותמצא שכל המזמור הולך על אברהם בשביל שהכיר את בוראו בילדותו לכך זכה לשם:

א לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהוָה | לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ: ב מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח
יְהוָה מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ: ג עַמְּךָ נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בֶּהָדְרֵי־קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחַר לְךָ טַל
יַלְדֻתֶּךָ: ד נִשְׁבַּע יְהוָה | וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה־כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק: ה אֲדֹנָי עַל־יְמִינְךָ
מָחַץ בְּיוֹם־אַפּוֹ מְלָכִים: ו יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה: ז מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה
עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים ק״ט ק״י ..... ג

ג) מאמר ד״ה אנכי הוי׳ אלקיך (עם ביאור בדרך אפשר) יום ב׳ דחג השבועות (מאמר א), ה׳תשט״ז ..... ה

ד) שיחת ליל ערב חג השבועות ויום ב׳ דחג השבועות ה׳תש״כ ..... יח

ה) שיחת שבת פרשת נשא ט׳ סיון ה׳תש״כ ..... כט

ו) לקוטי שיחות פרשת נשא (בלה״ק) כרך יג ..... לז

ז) ליקוטים מתורת לוי יצחק לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... לט

ח) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע שבת פרשת נשא ..... מ

ט) לוח ״היום יום״ לשבוע שבת פרשת נשא ..... נא

י) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... נד

שיעורי רמב״ם – ע״פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח):

יא) – ג׳ פרקים ליום לשבוע שבת פרשת נשא ..... נז

יב) – פרק אחד ליום לשבוע שבת פרשת נשא ..... פא

יג) – ספר המצוות לשבוע שבת פרשת נשא ..... פח

יד) מסכת סוטה עם ביאורים לימי ספירת העומר מדף מז עד דף מט ..... צ

טו) נביאים וכתובים שמואל-א פרק יב, דברי הימים-ב פרק ל ..... קב

טז) מסכת סנהדרין עם ביאורים מדף צג עד דף צט ..... קד

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

יז) שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו״ר הזקן ..... קמא

יח) שולחן ערוך הלכות נטילת ידים - אדמו״ר הזקן ..... קמא

יט) לקוטי תורה – ד״ה אדם כי יקריב - אדמו״ר הזקן ..... קמב

כ) מאמרים קונטרסים - אדמו״ר האמצעי ..... קמה

כא) דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קמו

כב) תורת שמואל תרל״ב - אדמו״ר מוהר״ש ..... קמז

כג) קונטרס העבודה - אדמו״ר מוהרש״ב ..... קמז

כד) ספר המאמרים ה׳תש״ב - אדמו״ר מוהריי״צ ..... קמח

כה) לקוטי דיבורים - אדמו״ר מוהריי״צ ..... קמט

כו) ספר הזכרונות – אדמו״ר מוהריי״צ ..... קנ

כז) אגרות קודש – אדמו״ר מוהריי״צ ..... קנד

כח) ביאורים לפרקי אבות פרק א משנה יז ..... קנה

כט) הפטרות לחג השבועות ..... קנו

ל) חומש, רש״י ותרגום אונקלוס לשבוע שבת פרשת נשא ע״פ חומש ״תורה תמימה״ ..... קנח

לא) לוח זמנים לשבוע שבת פרשת נשא ..... קפא

לב) סדר מצות הדלקת נרות לחג השבועות ולשבת קודש ..... קפג

ביאור בדרך אפשר

אָנֹכִי הֲוַיָ׳ **אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים**[1]. **הִנֵּה בְּפָסוּק זֶה נֶאֱמְרוּ ג׳ לְשׁוֹנוֹת, אָנֹכִי, הֲוַיָ׳, אֱלֹקֶיךָ, שֶׁהֵם ג׳ מַדְרֵיגוֹת מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּאָנֹכִי הוּא שֵׁם הַמַּעֲלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב** שאמר שמואל הנביא על עצמו:[2]. **אָנֹכִי הָרוֹאֶה** [=הנביא. (כלשון הפסוק (שם): ״כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה״)], **וְכִדְּאִיתָא בַּזֹּהַר** - על לשון ״אנכי״: [3] **אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי** [=(רק) אני הוא היודע מי שאני] **דְּלָא אִתְרַמִּיז לֹא בְּשׁוּם אוֹת וְלֹא בְּשׁוּם קוֹץ** [=דרגה נעלמה ולא מושגת שאינה רמוזה בשום אות ולא ב׳קוץ׳ (כעין תג, באותיות כתב אשורית שבספר התורה)], **הַיְנוּ שֶׁגַּם אוֹת וְקוֹץ כְּפִי שֶׁהוּא בְּאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה, הִנֵּה אָנֹכִי** שהוא ׳שם המעלה׳, כנ״ל **הוּא לְמַעְלָה מִזֶּה.** והמשך הפסוק: **״הֲוַיָ׳״ - פְּרוּשׁוֹ הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה**[4] **כְּאֶחָד** - למעלה מגדרי הזמן, עבר הוה ועתיד אצלו בשווה, **שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְהַיְנוּ שֶׁגַּם עִנְיָן הַטֶּבַע כְּפִי שֶׁהוּא בָּאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה** - שורש הטבע כפי שהוא בעולמות בריאה יצירה עשי׳ הרוחניים, **הִנֵּה הֲוַיָ׳ הוּא לְמַעְלָה מִזֶּה, לִהְיוֹתוֹ הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד, לְמַעְלָה מִשִּׁנּוּי הַזְּמַן בְּאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה דִּזְמַן** גם בעולמות העליונים יש מעין ׳זמן׳, אך שם הוי׳ הוא למעלה מהזמן גם כפי שהוא בעולמות אלו. **אָמְנָם מִזֶּה**

ביאור בדרך אפשר

גּוּפָא שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר שֶׁהוּא כְּאֶחָד שֶׁאֵין בּוֹ שִׁנּוּי, הֲרֵי מוּבָן שֶׁיֵּשׁ סַלְקָא דַּעְתָּךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ כְּאֶחָד, וְעַל זֶה [=עולה על הדעת] מבהירים **וואוֹמְרִים שֶׁהוּא כְּאֶחָד,** והטעם שהיינו מעלים על הדעת לומר ששייך גם אצלו שינוי, **וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁבִּכְלָלוּת** כאשר מזכירים שם הוי׳ **קָאִי** [=מתייחס] **הֲוַיָ׳ עַל** עולם **הָאֲצִילוּת,** שֶׁעניינו של עולם **הָאֲצִילוּת הוּא הַמְמֻצָּע בֵּין אוֹר אֵין סוֹף לַנִּבְרָאִים, הַיְנוּ שֶׁעִנְיָן הָאֲצִילוּת הוּא דֶּרֶךְ צוּטְרָאָג וואָס מען טְרָאָגט זִיךְ צוּ** [=ההעתקה וההמשכה. שנמשך הוא] **לְהַבְּרִיאָה, אֲבָל הוּא עֲדַיִן קוֹדֶם הַבְּרִיאָה בְּפוֹעַל, וְלָכֵן מִצַּד הַצּוּטְרָאָג לְהַבְּרִיאָה הָיָה אֶפְשָׁר לַחֲשׁוֹב שֶׁפּוֹעֵל אֵיזֶה שִׁנּוּי חַס וְשָׁלוֹם.** וֶהמשך הפסוק: **אֱלֹקֶיךָ** פירושו **הוּא כֹּחֲךָ וְחַיּוּתֶךָ**[5] ׳אל׳ - כוח, ׳אלקיך׳ - הכוח שלך, של הנברא, **דֶּאֱלֹקִים בְּגִמַּטְרִיָּא הַטֶּבַע**[6] - 86, **שֶׁהוּא עִנְיָן הַגְּבָלַת הָעוֹלָמוֹת,** הטבע הוא ההגבלה שבכל נברא ונברא, **וְזֶהוּ שֶׁשֵּׁם אֱלֹקִים הוּא מִדַּת הַגְּבוּרָה וְהַצִּמְצוּם**[7]. לסיכום, ב״אנכי הוי׳ אלקיך״ נרמזות ג׳ דרגות שונות: **אנכי** - מי שאנכי, דרגה גבוהה ביותר שאינה נרמזת בשום אות וקוץ, גם לא בארבעת

בס״ד. יום ב׳ דחג השבועות (מאמר א), ה׳תשט״ז

(הנחה בלתי מוגה)

אָנֹכִי הֲוַיָ׳ אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים[1]. הִנֵּה בְּפָסוּק זֶה נֶאֱמְרוּ ג׳ לְשׁוֹנוֹת, אָנֹכִי, הֲוַיָ׳, אֱלֹקֶיךָ, שֶׁהֵם ג׳ מַדְרֵיגוֹת מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּאָנֹכִי הוּא שֵׁם הַמַּעֲלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[2] אָנֹכִי הָרוֹאֶה, וְכִדְּאִיתָא בַּזֹּהַר[3] אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי דְּלָא אִתְרַמִּיז לֹא בְּשׁוּם אוֹת וְלֹא בְּשׁוּם קוֹץ, הַיְנוּ שֶׁגַּם אוֹת וְקוֹץ כְּפִי שֶׁהוּא בְּאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה, הִנֵּה אָנֹכִי הוּא לְמַעְלָה מִזֶּה. הֲוַיָ׳ פְּרוּשׁוֹ הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה[4] כְּאֶחָד, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְהַיְנוּ שֶׁגַּם עִנְיָן הַטֶּבַע כְּפִי שֶׁהוּא בָּאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה, הִנֵּה הֲוַיָ׳ הוּא לְמַעְלָה מִזֶּה, לִהְיוֹתוֹ הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד, לְמַעְלָה מִשִּׁנּוּי הַזְּמַן בְּאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה דִּזְמַן. אָמְנָם מִזֶּה גּוּפָא שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר שֶׁהוּא כְּאֶחָד שֶׁאֵין בּוֹ שִׁנּוּי, הֲרֵי מוּבָן שֶׁיֵּשׁ סַלְקָא דַּעְתָּךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ כְּאֶחָד, וְעַל זֶה אוֹמְרִים שֶׁהוּא כְּאֶחָד, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁבִּכְלָלוּת קָאִי הֲוַיָ׳ עַל אֲצִילוּת, שֶׁאֲצִילוּת הוּא הַמְמֻצָּע בֵּין אוֹר אֵין סוֹף לַנִּבְרָאִים, הַיְנוּ שֶׁעִנְיָן הָאֲצִילוּת הוּא דֶּרֶךְ צוּטְרָאָג וואָס מען טְרָאָגט זִיךְ צוּ לְהַבְּרִיאָה, אֲבָל הוּא עֲדַיִן קוֹדֶם הַבְּרִיאָה בְּפוֹעַל, וְלָכֵן מִצַּד הַצּוּטְרָאָג לְהַבְּרִיאָה הָיָה אֶפְשָׁר לַחֲשׁוֹב שֶׁפּוֹעֵל אֵיזֶה שִׁנּוּי חַס וְשָׁלוֹם, וְעַל זֶה אוֹמְרִים שֶׁהוּא הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד, שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם שִׁנּוּי חַס וְשָׁלוֹם. וֶאֱלֹקֶיךָ הוּא כֹּחֲךָ וְחַיּוּתֶךָ[5], דֶּאֱלֹקִים בְּגִמַּטְרִיָּא הַטֶּבַע[6], שֶׁהוּא עִנְיָן הַגְּבָלַת הָעוֹלָמוֹת, וְזֶהוּ שֶׁשֵּׁם אֱלֹקִים הוּא מִדַּת הַגְּבוּרָה וְהַצִּמְצוּם[7].

---

1) יתרו כ, ב. 2) שמואל־א ט, יט. וראה מדרש שמואל ויל״ש עה״פ שם. ספרי דברים א, יז. וראה מאמרי אדה״ז תקס״ד ח״א ע׳ יד. 3) ראה לקו״ת פינחס פ, ב. שם פ׳ ראה לא, ד. וראה זהר ח״א קסז, ב. ח״ג יא, א. 4) זח״ג רנז, סע״ב (ברע״מ). פרדס שער א (שער עשר ולא תשע) פ״ט. תניא שעהיוה״א פ״ז (פב, א). 5) ראה שו״ע או״ח ס״ה. לקו״ת ר״פ ראה. 6) פרדס שער יב (שער הנתיבות) פ״ב. ראשית חכמה שער התשובה פ״ו ד״ה והמרגיל (קכא, ב). של״ה פט, א. קפט, א. שח, ב. תניא שעהיוה״א רפ״ו. לקו״ת פ׳ ראה כב, סע״ב ואילך. 7) תניא שעהיוה״א רפ״ו. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

1 האותיות של שם הוי״ה שלמעלה מגדרי הזמן, אך עם שייכות לזמן. אלקיך
2 - כוחך וחיותך, קשור עם הגבלת העולמות.
3 **וְצָרִיךְ לְהָבִין** א. **מַה שֶּׁבְּמַתַּן תּוֹרָה נֶאֱמְרוּ ג׳ הַלְשׁוֹנוֹת אָנֹכִי**
4 **הֲוִי׳ אֱלֹקֶיךָ, מַה שַּׁיָּךְ עִנְיָן זֶה לְמַתַּן תּוֹרָה?** ב. **גַּם צָרִיךְ**
5 **לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב**
6 **בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב, אֲשֶׁר**
7 **הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם**
8 **מִבֵּית עֲבָדִים, מַה שַּׁיָּךְ**
9 **עִנְיָן זֶה לְמַתַּן תּוֹרָה?**
10 **וְהִנֵּה, בַּמְּכִילְתָּא וּבְפֵרוּשׁ**
11 **רַשִׁ״י** על פסוק זה[1] **אִיתָא**
12 **כְּדַאי** [=ראויה] **הִיא**
13 **הַהוֹצָאָה** - שהוצאתי אתכם
14 ממצרים - **שֶׁתִּהְיוּ**
15 **מְשֻׁעְבָּדִים לִי** לעבוד את ה׳
16 בקיום מצוותיו. **אֲבָל עֲדַיִן**
17 **אֵינוֹ מוּבָן, דִּלְפִי זֶה**
18 **מַסְפִּיק לוֹמַר אֲשֶׁר**
19 **הוֹצֵאתִיךָ מִבֵּית עֲבָדִים,**
20 **וְלָמָּה נֶאֱמַר** גם **מֵאֶרֶץ**
21 **מִצְרַיִם? אַךְ יֵשׁ לְפָרֵשׁ**
22 **זֶה עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב**
23 **בַּמִּדְרָשׁ**[8] **שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם**
24 **הָיְתָה מְדִינָה קָשָׁה שֶׁאֵין**
25 **עֶבֶד אֶחָד יָכוֹל לִבְרוֹחַ**
26 **מִשָּׁם, וּמִכָּל מָקוֹם**
27 [=ולמרות זאת] **יָצְאוּ מִשָּׁם**
28 **שִׁשִּׁים רִבּוֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**
29 **בְּיָד רָמָה** ולא בהיחבא,
30 **וְלָכֵן נֶאֱמַר** ומדגיש בפסוק:
31 **אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ**
32 **מִצְרַיִם, דְּאַף שֶׁהָיְתָה**
33 **מְדִינָה קָשָׁה, מִכָּל מָקוֹם**
34 **הוֹצֵאתִיךָ מִשָּׁם, וְהוֹצָאָה**
35 **זוֹ הִיא עַל מְנַת שֶׁתִּקַּבְּלוּ**
36 **אֶת הַתּוֹרָה. אָמְנָם צָרִיךְ**
37 **לְהָבִין, לָמָּה צָרִיךְ הַטַּעַם**
38 **דַּאֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ**
39 **מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כְּדֵי**
40 **שֶׁיְּקַבְּלוּ הַתּוֹרָה, דְּמֵאַחַר**
41 **שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה הָיָה גִּלּוּי**
42 אלוקי **נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ**

ביאור בדרך אפשר

43 **שֶׁכָּתוּב**[9] **וַיֵּרֶד הֲוִי׳ עַל הַר סִינַי, וְהָיָה הַגִּלּוּי דִּבְחִינַת אָנֹכִי**
44 **מִי שֶׁאָנֹכִי** (כמבואר בסעיף הקודם), **וּפָסְקָה** מבני־ישראל **זֲהֲמָתָם**[10]
45 שנכנסה באדם בשעת חטא עץ־הדעת, הנה בזמן מתן־תורה פסקה זוהמה זו,
46 **כְּמוֹ קוֹדֶם הַחֵטְא, חֲרֵי הַגִּלּוּי שֶׁהָיָה בְּמַתַּן תּוֹרָה כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ**
47 **הוּא טַעַם מַסְפִּיק**
48 **שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה,**
49 **וּמִפְּנֵי מַה צָּרִיךְ לְטַעַם**
50 **נוֹסָף דַּאֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ**
51 **מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית**
52 **עֲבָדִים? וְאִם כֵּן** כיון
53 שמזכיר בפסוק גם ״אשר
54 הוצאתיך מארץ מצרים״, **חֲרֵי**
55 **אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר דְּמַה**
56 **שֶׁכָּתוּב אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ**
57 **גוֹ׳ הוּא רַק** ענין חיצוני
58 **וּטַעַם** לכך **שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת**
59 **הַתּוֹרָה** כדברי המכילתא
60 ״כדאי היא ההוצאה שתהיו
61 משועבדים לי״, **כִּי אִם**
62 **שֶׁהֶעְנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם**
63 **שַׁיָּךְ לְמַתַּן תּוֹרָה, וְלָכֵן**
64 **מַזְכִּירוֹ כָּאן. וּבְאֱמֶת הִנֵּה**
65 **גַּם עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב**
66 **בַּמְּכִלְתָּא שֶׁאָמְרוּ אֲשֶׁר**
67 **הוֹצֵאתִיךָ גוֹ׳ הוּא טַעַם**
68 **שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה,**
69 **צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהֶעְנְיָן**
70 **דִּיצִיאַת מִצְרַיִם שַׁיָּךְ**
71 **לְמַתַּן תּוֹרָה, שֶׁחֲרֵי**
72 **לְמַעְלָה לֹא שַׁיָּךְ שׁוּם**
73 **עִנְיָן שֶׁל הִזְדַּמְּנוּת**
74 [=מקרה], **וְהַכֹּל הוּא**
75 **בְּכַוָּנָה, וְכֵיוָן שֶׁהֶעְנְיָן**
76 **דִּיצִיאַת מִצְרַיִם הוּא טַעַם**
77 **שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לְקַבֵּל**
78 **אֶת הַתּוֹרָה, חֲרֵי אֵין זֶה**
79 **בְּדֶרֶךְ הִזְדַּמְּנוּת, כִּי אִם**
80 **שֶׁהֶעְנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם**
81 הוא ״הכנה״ **וּמֵבִיא לְהָעְנְיָן**
82 **דְּמַתַּן תּוֹרָה וְהָעְנְיָן דְּמַתַּן**
83 **תּוֹרָה שַׁיָּךְ לְהָעְנְיָן**
84 **דִּיצִיאַת מִצְרַיִם, דְּהַיְנוּ**

1 **וְצָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁבְּמַתַּן תּוֹרָה נֶאֱמְרוּ ג׳ הַלְשׁוֹנוֹת**
2 **אָנֹכִי הֲוִי׳ אֱלֹקֶיךָ, מַה שַּׁיָּךְ עִנְיָן זֶה לְמַתַּן תּוֹרָה.**
3 **גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב, אֲשֶׁר**
4 **הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים, מַה שַּׁיָּךְ עִנְיָן זֶה**
5 **לְמַתַּן תּוֹרָה. וְהִנֵּה, בַּמְּכִילְתָּא וּבְפֵרוּשׁ רַשִׁ״י**[1] **אִיתָא**
6 **כְּדַאי הִיא הַהוֹצָאָה שֶׁתִּהְיוּ מְשֻׁעְבָּדִים לִי. אֲבָל עֲדַיִן**
7 **אֵינוֹ מוּבָן, דִּלְפִי זֶה מַסְפִּיק לוֹמַר אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מִבֵּית**
8 **עֲבָדִים, וְלָמָּה נֶאֱמַר מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. אַךְ יֵשׁ לְפָרֵשׁ זֶה עַל**
9 **פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ**[8] **שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם הָיְתָה מְדִינָה**
10 **קָשָׁה שֶׁאֵין עֶבֶד אֶחָד יָכוֹל לִבְרוֹחַ מִשָּׁם, וּמִכָּל מָקוֹם**
11 **יָצְאוּ מִשָּׁם שִׁשִּׁים רִבּוֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָד רָמָה, וְלָכֵן**
12 **נֶאֱמַר אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, דְּאַף שֶׁהָיְתָה מְדִינָה**
13 **קָשָׁה, מִכָּל מָקוֹם הוֹצֵאתִיךָ מִשָּׁם, וְהוֹצָאָה זוֹ הִיא עַל**
14 **מְנַת שֶׁתְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה. אָמְנָם צָרִיךְ לְהָבִין, לָמָּה צָרִיךְ**
15 **הַטַּעַם דַּאֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כְּדֵי**
16 **שֶׁיְּקַבְּלוּ הַתּוֹרָה, דְּמֵאַחַר שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה הָיָה גִּלּוּי נַעֲלֶה**
17 **בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[9] **וַיֵּרֶד הֲוִי׳ עַל הַר סִינַי, וְהָיָה הַגִּלּוּי**
18 **דִּבְחִינַת אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי, וּפָסְקָה זֲהֲמָתָם**[10] **כְּמוֹ קוֹדֶם**
19 **הַחֵטְא, חֲרֵי הַגִּלּוּי שֶׁהָיָה בְּמַתַּן תּוֹרָה כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ הוּא**
20 **טַעַם מַסְפִּיק שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, וּמִפְּנֵי מַה צָּרִיךְ לְטַעַם**
21 **נוֹסָף דַּאֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים. וְאִם**
22 **כֵּן חֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר דְּמַה שֶּׁכָּתוּב אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ גוֹ׳**
23 **הוּא רַק טַעַם שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלָכֵן מַזְכִּירוֹ כָּאן.**
24 **דִּיצִיאַת מִצְרַיִם שַׁיָּךְ לְמַתַּן תּוֹרָה, וְלָכֵן מַזְכִּירוֹ כָּאן.**
25 **וּבְאֱמֶת הִנֵּה גַּם עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמְּכִלְתָּא שֶׁאָמְרוּ**
26 **אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ גוֹ׳ הוּא טַעַם שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, צָרִיךְ**
27 **לוֹמַר שֶׁהֶעְנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם שַׁיָּךְ לְמַתַּן תּוֹרָה, שֶׁחֲרֵי**
28 **לְמַעְלָה לֹא שַׁיָּךְ שׁוּם עִנְיָן שֶׁל הִזְדַּמְּנוּת, וְהַכֹּל הוּא**
29 **בְּכַוָּנָה, וְכֵיוָן שֶׁהֶעְנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם הוּא טַעַם**
30 **שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, חֲרֵי אֵין זֶה בְּדֶרֶךְ**
31 **הִזְדַּמְּנוּת, כִּי אִם שֶׁהֶעְנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם מֵבִיא לְהָעְנְיָן**
32 **דְּמַתַּן תּוֹרָה וְהָעְנְיָן דְּמַתַּן תּוֹרָה שַׁיָּךְ לְהָעְנְיָן דִּיצִיאַת**

8) מכילתא יתרו יח, יא. הובא בפרש״י שם, ט. 9) יתרו יט, כ. 10) ראה שבת קמה, ב ואילך. זח״א נב, ב. קכו, ב.

מִצְרַיִם, דְּהַיְנוּ הַךְ. וְצָרִיךְ לְהָבִין שַׁיָּכוּת הָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם לְמַתַּן תּוֹרָה.

ב) **וּלְהָבִין** זֶה צָרִיךְ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[11] שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה לַנְּשָׁמוֹת דַּוְקָא, וְלֹא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְלַנְּשָׁמוֹת עַצְמָם לֹא כְּמוֹ שֶׁהֵם קוֹדֶם הִתְלַבְּשׁוּתָם בְּגוּפִים, כִּי אִם כְּמוֹ שֶׁמְּלֻבָּשִׁים בְּגוּפִים דַּוְקָא, וּנְשָׁמוֹת בְּגוּפִים עַצְמָם לֹא הֶעֱלוּ אוֹתָם לְמַעְלָה, כִּי אִם וַיֵּרֶד הַוְיָ׳ עַל הַר סִינַי, שֶׁהִרְכִּין הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְהִצִּיעָן עַל גַּבֵּי הָהָר וְיָרַד עֲלֵיהֶם[12]. וְנִתְבָּאֵר בָּזֶה, שֶׁהַמַּלְאָכִים נִקְרָאִים עוֹמְדִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[13] וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם, עֲצִי[14] שִׁטִּים עוֹמְדִים[15], לְפִי שֶׁהֵם בְּמִדִּידָה וְהַגְבָּלָה, וְהַיְנוּ, דְּאַף שֶׁיֵּלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל[16], מִכָּל מָקוֹם כָּל הָעֲלִיּוֹת שֶׁלָּהֶם הֵם בְּאוֹתָהּ הַמַּדְרֵגָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּנְּשָׁמוֹת כְּתִיב[17] וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים גוֹ׳. וְעִנְיָן זֶה שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַהְלְכִים אֵינוֹ מִצַּד עַצְמָם, שֶׁהֲרֵי מִצַּד עַצְמָם גַּם הַנְּשָׁמוֹת הֵם עוֹמְדִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[18] חַי הַוְיָ׳ אֲלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, כִּי אִם דַּוְקָא בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה בְּגוּף, שֶׁהוּא עִנְיָן שֶׁל חִבּוּר ב׳ הֲפָכִים, שֶׁהֲרֵי הַנְּשָׁמוֹת עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה[19], שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִכָּל הַנִּבְרָאִים, וְהַגּוּף הוּא בְּחִינַת דּוּמֵם, שֶׁהוּא לְמַטָּה מִכָּל הַנִּבְרָאִים, הִנֵּה עַל יְדֵי חִבּוּר ב׳ הֲפָכִים נִמְשָׁךְ גִּלּוּי נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר. וְהָעִקָּר הוּא שֶׁעַל יְדֵי שֶׁהַנְּשָׁמָה יוֹרֶדֶת לְמַטָּה וְעוֹסֶקֶת בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים הֲרֵי הִיא מַשְׁלִימָה אֶת תַּכְלִית הַכַּוָּנָה וּפְנִימִיּוּת הָרָצוֹן וְנַעֲשֵׂת בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ. וְזֶהוּ שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה לְנְשָׁמוֹת בְּגוּפִים לְמַטָּה דַּוְקָא, שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה לְמַטָּה

ביאור בדרך אפשר

[=עניין אחד הם וקשורים זה בזה]. **וְצָרִיךְ לְהָבִין שַׁיָּכוּת הָעִנְיָן דִּיצִיאַת מִצְרַיִם לְמַתַּן תּוֹרָה?** להבנת הקשר בין ״יציאת־מצרים״ למתן־תורה יקדים תחילה בסעיף הבא, המבואר במאמר הקודם (שנאמר באותה השנה בחג השבועות לפנות בוקר) הטעם שניתנה התורה לנשמות ישראל דווקא (ולא למלאכים), כאשר נמצאים בגוף גשמי (ולא קודם ירידת הנשמות למטה), ובעולם הזה התחתון (ולא העלה אותם למרום לקבל את התורה).

ב) וּלְהָבִין זֶה צָרִיךְ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[11] **שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה לַנְּשָׁמוֹת דַּוְקָא, וְלֹא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְלַנְּשָׁמוֹת עַצְמָם לֹא כְּמוֹ שֶׁהֵם** למעלה **קוֹדֶם הִתְלַבְּשׁוּתָם בְּגוּפִים, כִּי אִם כְּמוֹ שֶׁמְּלֻבָּשִׁים בְּגוּפִים דַּוְקָא, וּנְשָׁמוֹת בְּגוּפִים עַצְמָם לֹא הֶעֱלוּ אוֹתָם לְמַעְלָה, כִּי אִם וַיֵּרֶד הַוְיָ׳ עַל הַר סִינַי,** כדברי המכילתא **שֶׁהִרְכִּין הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְהִצִּיעָן עַל גַּבֵּי הָהָר וְיָרַד עֲלֵיהֶם**[12]. **וְנִתְבָּאֵר בָּזֶה, שֶׁהַמַּלְאָכִים נִקְרָאִים** בתואר: **עוֹמְדִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[13] **וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם,** וכן בפסוק: **עֲצִי**[14] **שִׁטִּים עוֹמְדִים**[15] - שפסוק זה מרמז על המלאכים (כמבואר בזוהר), **לְפִי שֶׁהֵם בְּמִדִּידָה וְהַגְבָּלָה, וְהַיְנוּ, דְּאַף שֶׁיֵּלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל**[16] - ילכו ויתעלו המלאכים, **מִכָּל מָקוֹם כָּל הָעֲלִיּוֹת שֶׁלָּהֶם הֵם בְּאוֹתָהּ הַמַּדְרֵגָה** ונשארים ״עומדים״ באותה המדרגה, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּנְּשָׁמוֹת כְּתִיב**[17] נאמר ליהושע הכהן הגדול (כאשר עמד לפני המלאכים): **וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים** בין העומדים האלה **גוֹ׳. וְעִנְיָן זֶה שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַהְלְכִים אֵינוֹ מִצַּד עַצְמָם** מצד מעמדם ומצבם קודם ירידתם להתלבש בגוף, **שֶׁהֲרֵי מִצַּד עַצְמָם גַּם הַנְּשָׁמוֹת הֵם עוֹמְדִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[18] **חַי הַוְיָ׳ אֲלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו** לפני ירידתי לעולם, **כִּי אִם דַּוְקָא בִּירִידַת הַנְּשָׁמָה בְּגוּף, שֶׁהוּא עִנְיָן שֶׁל חִבּוּר ב׳ הֲפָכִים** נשמה רוחנית וגוף גשמי, **שֶׁהֲרֵי הַנְּשָׁמוֹת** בשורשם הראשון **עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה**[19] לפניו יתברך, הרי ששרשם ב״מחשבה״ העליונה, **שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִכָּל הַנִּבְרָאִים, וְהַגּוּף הוּא בְּחִינַת דּוּמֵם, שֶׁהוּא לְמַטָּה מִכָּל הַנִּבְרָאִים, הִנֵּה עַל יְדֵי חִבּוּר ב׳ הֲפָכִים נִמְשָׁךְ גִּלּוּי נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר** שדווקא בכוח גילוי עליון ביותר יתכן חיבור ב׳ הפכים אלו. **וְהָעִקָּר הוּא** (עיקר הסיבה שדווקא בירידת הנשמה לגוף מאיר גילוי נעלה ביותר) **שֶׁעַל יְדֵי שֶׁהַנְּשָׁמָה יוֹרֶדֶת לְמַטָּה וְעוֹסֶקֶת בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים הֲרֵי הִיא מַשְׁלִימָה אֶת תַּכְלִית הַכַּוָּנָה וּפְנִימִיּוּת הָרָצוֹן** שכוונתו יתברך ופנימיות רצונו - כדברי חז״ל - ״נתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו יתברך דירה בתחתונים״ - בעולם־הזה הגשמי על־ידי קיום התורה ומצוות, **וּמִצַּד זֶה מִתְבַּטְּלִים כָּל הַהַגְבָּלוֹת** שהיו לנשמה קודם, **וְנַעֲשֵׂת בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ** ויכולה לילך ולהתעלות מדרגה לדרגה (לא כמלאכים שנשארים ״עומדים״). **וְזֶהוּ שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה לְנְשָׁמוֹת בְּגוּפִים לְמַטָּה דַּוְקָא, שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה לְמַטָּה הוּא גַּם כֵּן**

---

11) ד״ה להבין ענין נתינת התורה כו׳ דליל א׳ דחג השבועות (לעיל ע׳ 299 ואילך). 12) מכילתא ופרש״י עה״פ. 13) תהלים קמח, ו. 14) תרומה כו, טו. 15) ראה זח״ב קסט, א. שמו״ר פל״ג, ד. פל״ה, ו. לקו״ת נשא כ, ג. סה״מ תרל״ה ח״ב ע׳ שסב. 16) תהלים פד, ח. 17) זכרי׳ ג, ז. וראה תו״א וישב ל, סע״א ואילך. 18) מלכים־א יז, א. וראה לקו״ש חכ״ה ע׳ 147 הערה 53. 19) ב״ר פ״א, ד.

ביאור בדרך אפשר

חִבּוּר ב׳ הַפָּכִים, חִבּוּר דִּבְנֵי רוֹמִי וּבְנֵי סוּרְיָא[20] כמובא במדרש משל על החידוש של מתן־תורה: ״משל למלך שגזר ואמר בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי, כך כשברא הקב״ה את העולם גזר ואמר השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם״ - גזירת המלך היתה שהקדושה תישאר למעלה, ולכן לפני מתן־תורה לא היתה המשכת אלקות בעולם, ובמתן תורה נתבטלה הגזירה ונעשה חיבור עליונים ותחתונים, שזהו חיבור **בּוֹרֵא וְנִבְרָא, שֶׁהֲרֵי אֵין עֲרוּךְ נִבְרָא לַבּוֹרֵא, וּבְמַתַּן תּוֹרָה נִתְיַחֲדוּ. וְעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַנְּשָׁמוֹת שֶׁעוֹסְקוֹת בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת מַשְׁלִימוֹת הַכַּוָּנָה וּפְנִימִיּוּת הָרָצוֹן, וּמִצַּד פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן מִתְבַּטְּלִים כָּל הַהַגְבָּלוֹת.** כאשר בני־ישראל משלימים רצונו יתברך, הנה בכוח פנימיות רצונו הנשלם במעשיהם מתבטלות כל ההגבלות. בסעיפים הבאים יבאר פעולת לימוד התורה בבני ישראל, וכן פעולת לימוד התורה (של בני ישראל) בתורה.

ג) וּבֵאוּר הָעִנְיָן[21], **דְּהִנֵּה אִיתָא בַּזֹּהַר**[22] **תְּלָת קְשָׁרִין**[23] **דָּא בְּדָא, יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא וְאוֹרַיְתָא בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** [=שלושה קשרים מתקשרים זה בזה, ישראל בתורה והתורה בקדוש־ברוך־הוא], **הַיְנוּ, שֶׁהַתּוֹרָה מְקַשֶּׁרֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנִּתְחַדֵּשׁ עַל יְדֵי מַתַּן תּוֹרָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כֻּלָּא חָד**[24] [=ישראל, התורה והקדוש־ברוך־הוא דבר אחד]. **דְּהִנֵּה, בַּתּוֹרָה כְּתִיב**[25] **וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה** הפסוק **ב׳ הַפָּכִים, דְּמַה שֶּׁכָּתוּב וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ, קָאִי עַל הָעַצְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵאוֹר, וְהַיְנוּ שֶׁגַּם הָאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה דְּאוֹר הִנֵּה אֶצְלוֹ הוּא לְמַעְלָה מִזֶּה, וּמַה שֶּׁכָּתוּב אָמוֹן הוּא כְּמַאֲמָר רַז״ל**[26] **אַל תִּקְרֵי אָמוֹן אֶלָּא אֲמָן, דְּהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת אֲנִי הָיִיתִי כְּלִי אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה** כפנקס שמסתכל בו האומן כאשר בונה בית, כך הקדוש־ברוך־הוא הסתכל בתורה וברא את העולם. אם־כן, ב׳ קצוות הפכיים בתורה: היא למעלה מכל ׳אור׳ אפילו הנעלה ביותר, וביחד עם זאת התורה היא ׳כלי אומנותו׳ של הקדוש־ברוך־הוא שעל־ידה התהוות העולמות. **וְהַטַּעַם שֶׁיֵּשׁ בַּתּוֹרָה ב׳ הַפָּכִים אֵלּוּ הוּא לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מְמֻצָּע בֵּין אוֹר אֵין סוֹף וְעוֹלָמוֹת** על־ידי התורה נעשית בריאת והתהוות העולמות, **וּכְמוֹ כֵן הִיא מְמֻצָּע בֵּין אוֹר אֵין סוֹף וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל** שעל־ידי התורה מתקשרים בני־ישראל עם אור אין־סוף. **וְזֶהוּ תְּלָת קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרִין דָּא בְּדָא כוּ׳, שֶׁהַתּוֹרָה מְקַשֶּׁרֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּאוֹר אֵין סוֹף.**

אָמְנָם צָרִיךְ לְהָבִין אָמְרוֹ הַלָּשׁוֹן מִתְקַשְּׁרִין, דְּהִנֵּה, עִנְיָן הַהִתְקַשְּׁרוּת שֵׁיָּךְ דַּוְקָא בִּשְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁהֵם נִפְרָדִים זֶה מִזֶּה וְאַף עַל פִּי כֵן הֵם מִתְקַשְּׁרִים יַחְדָּיו, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם הֵם דָּבָר אֶחָד, אֵין נוֹפֵל עַל זֶה לָשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת, כִּי אִם לָשׁוֹן דְּבֵקוּת. וּכְמוֹ אוֹר וּמָאוֹר, שֶׁהַלָּשׁוֹן הוּא דְּבֵקוּת הָאוֹר בַּמָּאוֹר, דְּכֵינָן שֶׁכָּל מְצִיאוּת

ביאור בדרך אפשר

אֶצְלוֹ, קָאִי עַל הָעַצְמוּת - עצמותו ומהותו יתברך **שֶׁלְּמַעְלָה מֵאוֹר** התורה בשורשה היא ׳אצלו׳ למעלה מכל דרגות ה׳אור׳ האלוקי, **וְהַיְנוּ שֶׁגַּם הָאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה דְּאוֹר הִנֵּה ״אֶצְלוֹ״ הוּא לְמַעְלָה מִזֶּה, וּמַה שֶּׁכָּתוּב** בהמשך הפסוק: **״אָמוֹן״ הוּא כְּמַאֲמָר רַז״ל**[26] **אַל תִּקְרֵי אָמוֹן אֶלָּא אֲמָן, דְּהַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת אֲנִי הָיִיתִי כְּלִי אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה** כפנקס שמסתכל בו האומן כאשר בונה בית, כך הקדוש־ברוך־הוא הסתכל בתורה וברא את העולם. אם־כן, ב׳ קצוות הפכיים בתורה: היא למעלה מכל ׳אור׳ אפילו הנעלה ביותר, וביחד עם זאת התורה היא ׳כלי אומנותו׳ של הקדוש־ברוך־הוא שעל־ידה התהוות העולמות. **וְהַטַּעַם שֶׁיֵּשׁ בַּתּוֹרָה ב׳ הַפָּכִים אֵלּוּ הוּא לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מְמֻצָּע בֵּין אוֹר אֵין סוֹף וְעוֹלָמוֹת וּכְמוֹ כֵן הִיא מְמֻצָּע בֵּין אוֹר אֵין סוֹף וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל** שעל־ידי התורה מתקשרים בני־ישראל עם אור אין־סוף. **וְזֶהוּ תְּלָת קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרִין דָּא בְּדָא כוּ׳, שֶׁהַתּוֹרָה מְקַשֶּׁרֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּאוֹר אֵין סוֹף.**

אָמְנָם צָרִיךְ לְהָבִין אָמְרוֹ הַלָּשׁוֹן מִתְקַשְּׁרִין, דְּהִנֵּה, עִנְיָן הַהִתְקַשְּׁרוּת שֵׁיָּךְ דַּוְקָא בִּשְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁהֵם נִפְרָדִים זֶה מִזֶּה וְאַף עַל פִּי כֵן הֵם מִתְקַשְּׁרִים יַחְדָּיו, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם הֵם דָּבָר אֶחָד, אֵין נוֹפֵל עַל זֶה לָשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת, כִּי אִם לָשׁוֹן דְּבֵקוּת. וּכְמוֹ אוֹר וּמָאוֹר, שֶׁאינו שייך בזה הלשון ׳התקשרות׳ מפני שהאור אינו נפרד ממקורו המאור, אלא **הַלָּשׁוֹן הוּא דְּבֵקוּת הָאוֹר בַּמָּאוֹר,**

---

20) שמו״ר פי״ב, ג. 21) בהבא לקמן — ראה המשך תער״ב ח״א ע׳ שנו ואילך. וראה גם ד״ה והי׳ עקב תשי״א (תורת מנחם — התוועדויות ח״ג ע׳ 277 ואילך). 22) ח״ג עג, א. 23) ראה סה״מ תרנ״ז ע׳ כח בשוה״ג. סה״מ ה׳ש״ת ע׳ 61 בהערת כ״ק אדמו״ר שליט״א. 24) ראה סד״ה להבין ענין נתינת התורה כו׳ דליל א׳ דחג השבועות (לעיל ע׳ 307). וש״נ. 25) משלי ח, ל. 26) ב״ר בתחילתו. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

דְּכֵיוָן שֶׁכָּל מְצִיאוּת הָאוֹר, גַּם בְּגִלּוּי, הִיא מֵהַמָּאוֹר, לָכֵן נֶאֱמַר עַל זֶה הַלָּשׁוֹן דְּבֵקוּת. וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה הִיא לְהוֹרוֹת שֶׁזֶּה שֶׁכָּל מְצִיאוּת הָאוֹר הִיא מֵהַמָּאוֹר הִנֵּה אוֹפֶן מְצִיאוּת הָאוֹר מֵהַמָּאוֹר אֵינוֹ בְּדֶרֶךְ הִתְחַדְּשׁוּת, כאשר מאיר האור מהמאור אין זו יצירה של דבר חדש שבא מהמאור, כִּי אִם בְּדֶרֶךְ דְּבֵקוּת האור דבוק במאור, כאשר ישנו מאור ממילא מאיר האור. וְכָל זֶה הוּא בָּאוֹר שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא מֵהַמָּאוֹר, וְאֵינוֹ מְצִיאוּת לְעַצְמוֹ כְּלָל, לָכֵן נֶאֱמַר עָלָיו הַלָּשׁוֹן דְּבֵקוּת. אֲבָל לָשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת מוֹרֶה עַל דָּבָר שֶׁהוּא מְצִיאוּת לְעַצְמוֹ וְאַף עַל פִּי כֵן מִתְקַשֵּׁר כו׳. וְכֵיוָן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל וְאוֹרַיְתָא נֶאֱמַר לָשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת, חֲרֵי מוּבָן שֶׁהֵם ׳מְצִיאוּת נִפְרָד׳. וכיצד שייך לומר על התורה וישראל שהם מציאות נפרדת ממנו יתברך? אלא, כמבואר להלן, הן התורה והן ישראל מצד עצמם מאוחדים ודבקים בו יתברך בתכלית הדביקות, ורק בירידתם למטה נעשו בבחינת מציאות עד שתיתכן בהם הלשון ׳התקשרות׳. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה הַנִּשְׁמוֹת יָרְדוּ מעולם האצילות לעולמות התחתונים לִבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[27] נְשָׁמָה שנתת בי כו׳ טְהוֹרָה הִיא - בהיותה בעולם האצילות, ואחר־כך אַתָּה בְרָאתָהּ כו׳ - בירידתה למטה, וּמִצַּד יְרִידָתָם לִבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה נַעֲשוּ בִּבְחִינַת מְצִיאוּת נִפְרָד, דַּהֲגַם שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ[28] - מהות הנשמה היא אלקות, מִכָּל מָקוֹם, חֲרֵי זֶה אֱלֹקוּת כְּפִי שֶׁבָּא (וּוי עֶס

ביאור בדרך אפשר

הָאוֹר, גַּם בְּגִלּוּי, הִיא מֵהַמָּאוֹר, לָכֵן נֶאֱמַר עַל זֶה הַלָּשׁוֹן דְּבֵקוּת. וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה הִיא לְהוֹרוֹת שֶׁזֶּה שֶׁכָּל מְצִיאוּת הָאוֹר הִיא מֵהַמָּאוֹר הִנֵּה אוֹפֶן מְצִיאוּת הָאוֹר מֵהַמָּאוֹר אֵינוֹ בְּדֶרֶךְ הִתְחַדְּשׁוּת, כִּי אִם בְּדֶרֶךְ דְּבֵקוּת. וְכָל זֶה הוּא בָּאוֹר שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא מֵהַמָּאוֹר, וְאֵינוֹ מְצִיאוּת לְעַצְמוֹ כְּלָל, לָכֵן נֶאֱמַר עָלָיו הַלָּשׁוֹן דְּבֵקוּת. אֲבָל לָשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת מוֹרֶה עַל דָּבָר שֶׁהוּא מְצִיאוּת לְעַצְמוֹ וְאַף עַל פִּי כֵן מִתְקַשֵּׁר כו׳. וְכֵיוָן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל וְאוֹרַיְתָא נֶאֱמַר לָשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת, חֲרֵי מוּבָן שֶׁהֵם ׳מְצִיאוּת נִפְרָד׳.

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה הַנִּשְׁמוֹת יָרְדוּ לִבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[27] נְשָׁמָה כו׳ טְהוֹרָה הִיא אַתָּה בְרָאתָהּ כו׳, וּמִצַּד יְרִידָתָם לִבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה נַעֲשוּ בִּבְחִינַת מְצִיאוּת נִפְרָד, דַּהֲגַם שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ[28], מִכָּל מָקוֹם, חֲרֵי זֶה אֱלֹקוּת כְּפִי שֶׁבָּא (וּוי עֶס האָט זיך אויסגעשטעלט) בַּיֵּשׁ הַנִּבְרָא, שֶׁלָּכֵן בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּכַמָּה וְכַמָּה עִנְיְנֵי עֲבוֹדָה כְּדֵי לְהָסִיר הַמְּנִיעוֹת כו׳, וְכֵיוָן שֶׁהַנְּשָׁמָה נַעֲשֵׂית בִּבְחִינַת מְצִיאוּת נִפְרָד, לָכֵן נוֹפֵל בָּזֶה לָשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת. וְהַהִתְקַשְּׁרוּת הִיא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מְקַשֶּׁרֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כַּנַּ״ל. וְהִנֵּה, בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה קֶשֶׁר שֶׁל קַיָּמָא צָרִיךְ לִהְיוֹת ב׳ קְשָׁרִים דַּוְקָא, קֶשֶׁר עַל גַּבֵּי קֶשֶׁר. וּכְמוֹ כֵן בַּעֲבוֹדַת הַנִּשְׁמָה לְהִתְקַשֵּׁר בֶּאֱלֹקוּת, שֶׁזֶּהוּ כָּל עִנְיָן הָעֲבוֹדָה, דִּשְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה[29] מִלְּשׁוֹן צַוְתָּא וְחִבּוּר[30], הִנֵּה הָאוֹפֶן דִּלְמוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה דַּוְקָא, שֶׁאָז הוּא קֶשֶׁר כָּפוּל, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הִיא מִתְקַשֶּׁרֶת בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. וְהִנֵּה הַטַּעַם שֶׁבְּאֶפְשָׁרוּת הַנִּשְׁמָה לְהִתְקַשֵּׁר בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הוּא, לְפִי שֶׁבְּשָׁרְשָׁהּ חֲרֵי הִיא אֱלֹקוּת, חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ (אֶלָּא שֶׁהָאֱלֹקוּת יוֹרֵד בִּבְחִינַת יֵשׁ הַנִּבְרָא), וְכֵיוָן שֶׁבְּשָׁרְשָׁהּ הִיא אֱלֹקוּת, לָכֵן עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּלְמוּד

ביאור בדרך אפשר

האָט זיך אויסגעשטעלט [=כמו ש׳הופיע׳ (הלביש עצמו)]) בַּיֵּשׁ הַנִּבְרָא, שֶׁלָּכֵן בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּכַמָּה וְכַמָּה עִנְיְנֵי עֲבוֹדָה כְּדֵי לְהָסִיר הַמְּנִיעוֹת כו׳ והדברים המסתירים על מהות הנשמה, וְכֵיוָן שֶׁהַנְּשָׁמָה נַעֲשֵׂית בִּבְחִינַת מְצִיאוּת נִפְרָד, לָכֵן נוֹפֵל בָּזֶה לָשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת לחבר הנשמה שנעשתה מציאות נפרד בעולם־הזה, ולקשרה לאלקות. וְהַהִתְקַשְּׁרוּת הִיא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מְקַשֶּׁרֶת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כַּנַּ״ל. וְהִנֵּה, בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה קֶשֶׁר שֶׁל קַיָּמָא צָרִיךְ לִהְיוֹת ב׳ קְשָׁרִים דַּוְקָא, קֶשֶׁר עַל גַּבֵּי קֶשֶׁר. וּכְמוֹ כֵן בַּעֲבוֹדַת הַנִּשְׁמָה לְהִתְקַשֵּׁר בֶּאֱלֹקוּת, שֶׁזֶּהוּ כָּל עִנְיָן הָעֲבוֹדָה, דִּשְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה[29] מִלְּשׁוֹן צַוְתָּא וְחִבּוּר[30], הִנֵּה הָאוֹפֶן דִּלְמוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה דַּוְקָא, שֶׁאָז הוּא קֶשֶׁר כָּפוּל, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הִיא מִתְקַשֶּׁרֶת בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. וְהִנֵּה הַטַּעַם שֶׁבְּאֶפְשָׁרוּת הַנִּשְׁמָה לְהִתְקַשֵּׁר בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הוּא, לְפִי שֶׁבְּשָׁרְשָׁהּ חֲרֵי הִיא אֱלֹקוּת, חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ (אֶלָּא שֶׁהָאֱלֹקוּת יוֹרֵד בִּבְחִינַת יֵשׁ הַנִּבְרָא), וְכֵיוָן שֶׁבְּשָׁרְשָׁהּ הִיא אֱלֹקוּת, לָכֵן עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּלְמוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם

27) ברכת אלקי נשמה (ברכות ס, ב). וראה סידור האריז״ל במקומו. לקו״ת פ׳ ראה כז, א. 28) תניא רפ״ב. 29) אבות פ״ד מ״ב. 30) ראה תניא מהדו״ק ספמ״ט. לקו״ת בחוקותי מה, ג. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

הַמִּצְוֹת בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה אֶפְשָׁר לְקַשְּׁרָה בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.

עד כאן נתבאר, שכאשר הנשמה ירדה למטה נעשתה ׳מציאות נפרד׳ ועל־ידי קיום התורה ומצוות מתקשרת לקדוש־ברוך־הוא. והאפשרות לנשמות ישראל להתקשר לאלקות לפי שהנשמה בשורשה היא ׳אלקות׳. להלן יבאר שכמו בנשמות, כן שייך לומר, כביכול, גם בתורה: שהיא בבחינת ׳מציאות׳, ועל־ידי נשמות ישראל מתקשרת ומתעלית.

הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה אֶפְשָׁר לְקַשְּׁרָה בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.

וּכְמוֹ כֵן יוּבָן גַּם בַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית בִּבְחִינַת מְצִיאוּת, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה, וְהַחָכְמָה הִיא בִּבְחִינַת מְצִיאוּת, וּבְאֵין עֲרוֹךְ לְגַמְרֵי לָאוֹר אֵין סוֹף, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[31] כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ, שֶׁהַחָכְמָה הִיא כַּעֲשִׂיָּה[32], שֶׁהֲרֵי אַנְתְּ הוּא חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא[33], וְהַתּוֹרָה שֶׁהִיא בִּבְחִינַת חָכְמָה יְדִיעָא הֲרֵי הִיא בְּאֵין עֲרוֹךְ כְּלָל, וְהִיא בִּבְחִינַת מְצִיאוּת נִפְרָד. וּבֵאוּר הָעִנְיָן בִּקְצָרָה יוּבָן עַל דֶּרֶךְ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין רָצוֹן וְחָכְמָה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, שֶׁהָרָצוֹן אֵינוֹ שׁוּם מְצִיאוּת לְעַצְמוֹ כְּלָל, דְּכָל מְצִיאוּת הָרָצוֹן הוּא רַק מְרֵצַת וְהַטָּיַת הַנֶּפֶשׁ, וְלָכֵן כְּשֶׁפּוֹסֵק מִלִּרְצוֹת לֹא נִשְׁאָר שׁוּם מְצִיאוּת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מְצִיאוּת לְעַצְמוֹ כְּלָל מִבַּלְעֲדֵי הַנֶּפֶשׁ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחָכְמָה, שֶׁהִיא מְצִיאוּת כֹּחַ שֶׁמְּחוּץ לְהַנֶּפֶשׁ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן לְמַעְלָה שֶׁהַחָכְמָה הִיא בִּבְחִינַת מְצִיאוּת, וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁהִיא בְּחִינַת חָכְמָה, הֲרֵי הִיא מְצִיאוּת נִפְרָד, וְלָכֵן שַׁיָּךְ בָּהּ הַלָּשׁוֹן דְּהִתְקַשְּׁרוּת לְקַשֵּׁר הַתּוֹרָה עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהַהִתְקַשְּׁרוּת הִיא עַל יְדֵי נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, דְּעַל יְדֵי זֶה שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, פּוֹעֲלִים הֵם הַקִּשּׁוּר דְּאוֹרַיְתָא בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, כְּמַאֲמָר רַז״ל[34] כָּל הַקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה הַקָּבָּ״ה קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיָן הַנִּשְׁמוֹת, שֶׁהִתְקַשְּׁרוּתָן בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא הִיא לְפִי שֶׁבְּשָׁרְשָׁם הֵם אֱלִקוּת, כְּמוֹ כֵן הוּא גַּם בַּתּוֹרָה, שֶׁהַטַּעַם שֶׁבְּאֶפְשָׁרוּת הַתּוֹרָה לְהִתְקַשֵּׁר בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הוּא, לְפִי שֶׁבְּשָׁרְשָׁהּ הִיא בְּחִינַת רָצוֹן וְתַעֲנוּג, שֶׁהֵם בְּיִחוּד עִם הָעֶצֶם (אֶלָּא שֶׁיֵּרְדָה בְּחָכְמָה), וְלָכֵן בְּאֶפְשָׁרוּתָהּ לְהִתְקַשֵּׁר בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. וְזֶהוּ תְּלַת קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרִין דָּא בְּדָא יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא וְאוֹרַיְתָא בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא,

ביאור בדרך אפשר

שהרצון אינו מציאות לעצמו אלא הטיית הנפש **כְּשֶׁפּוֹסֵק מִלִּרְצוֹת לֹא נִשְׁאָר שׁוּם מְצִיאוּת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מְצִיאוּת לְעַצְמוֹ כְּלָל מִבַּלְעֲדֵי הַנֶּפֶשׁ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחָכְמָה, שֶׁהִיא מְצִיאוּת כֹּחַ שֶׁמְּחוּץ לְהַנֶּפֶשׁ** שלכן, גם כשהנפש מסתלקת מחכמה זו נשארת ההשכלה, וכן כאשר משפיע השכל לזולתו נשארת ההשכלה אצל הזולת. **וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן לְמַעְלָה שֶׁהַחָכְמָה הִיא בִּבְחִינַת מְצִיאוּת, וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁהִיא בְּחִינַת חָכְמָה, הֲרֵי הִיא מְצִיאוּת נִפְרָד, וְלָכֵן שַׁיָּךְ בָּהּ הַלָּשׁוֹן דְּהִתְקַשְּׁרוּת לְקַשֵּׁר הַתּוֹרָה עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהַהִתְקַשְּׁרוּת הִיא עַל יְדֵי נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, דְּעַל יְדֵי זֶה שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, פּוֹעֲלִים הֵם הַקִּשּׁוּר דְּאוֹרַיְתָא בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, כְּמַאֲמָר רַז״ל כָּל הַקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה הַקָּבָּ״ה קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיָן הַנִּשְׁמוֹת, שֶׁהִתְקַשְּׁרוּתָן בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא הִיא לְפִי שֶׁבְּשָׁרְשָׁם הֵם אֱלִקוּת, כְּמוֹ כֵן הוּא גַּם בַּתּוֹרָה, שֶׁהַטַּעַם שֶׁבְּאֶפְשָׁרוּת הַתּוֹרָה לְהִתְקַשֵּׁר בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הוּא, לְפִי שֶׁבְּשָׁרְשָׁהּ הִיא בְּחִינַת רָצוֹן וְתַעֲנוּג, שֶׁהֵם בְּיִחוּד עִם הָעֶצֶם (אֶלָּא שֶׁיֵּרְדָה בְּחָכְמָה), וְלָכֵן בְּאֶפְשָׁרוּתָהּ לְהִתְקַשֵּׁר בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. וְזֶהוּ תְּלַת קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרִין דָּא בְּדָא יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְתָא וְאוֹרַיְתָא בְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא,** שגם בתורה וגם בישראל נאמר הלשון ״מתקשרין״ (שנאמר על דבר נפרד שצריך לקשר) **דְּכָל מְצִיאוּת הָרָצוֹן הוּא רַק מְרֵצַת וְהַטָּיַת הַנֶּפֶשׁ** עניינו של הרצון הוא עצם הענין שהנפש נוטה ו׳רָצָה׳ אל דבר מסוים, **וְלָכֵן** כיון

31) תהלים קד, כד. 32) ראה תניא פ״ב בהגהה. שעהיוה״א רפ״ט. 33) תקו״ז בהקדמה (יז, ב). 34) תדא״ר רפי״ח.

ביאור בדרך אפשר

דֶּכְמוֹ שֶׁהֵם בְּגִלּוּי חֲרֵי הֵם מְציאוּת נִפְרָד, אַךְ עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה (״קשר של קיימא״), פּוֹעֲלִים יִשְׂרָאֵל הַהִתְקַשְׁרוּת בְּהַתּוֹרָה, וְהַתּוֹרָה פּוֹעֶלֶת הַהִתְקַשְׁרוּת בְּיִשְׂרָאֵל. לסיכום, התקשרות הנשמות עם הקדוש־ברוך־הוא - היא על־ידי התורה, והתקשרות התורה עם הקדוש־ברוך־הוא - היא על־ידי הנשמות. בסעיף הבא יבאר שישנם שני זמנים (־בחינות) בלימוד התורה: לימוד התורה שקודם התפילה, המסייע לעבודת התפילה (התעוררות אהבה ויראה בתפלה), שאור התורה יאיר בנפשו ויוכל להתפלל כראוי. ולימוד התורה שאחר התפילה, שבכוח לימוד זה מאיר תוספת אור בתורה, וגם אור זה מאיר בנפש האדם הלומד.

ד) וְהִנֵּה ב׳ עִנְיָנִים אֵלּוּ (שֶׁהַתּוֹרָה פּוֹעֶלֶת הַהִתְקַשְׁרוּת בְּיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל פּוֹעֲלִים הַהִתְקַשְׁרוּת בְּהַתּוֹרָה) הֵם בְּב׳ זְמַנִּים מְיֻחָדִים, וְהוּא עִנְיָן לִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹדֶם הַתְּפִלָּה וְלִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, קוֹדֶם הַתְּפִלָּה חֲרֵי נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ[35], וְהַיְנוּ, שֶׁהַכֹּחוֹת דְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית הֵם בְּהִתְעַלְּמוּת (פאַרשְׁלאָפן), וּמַה שֶׁבְּגִלּוּי הוּא רַק הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְאִם כֵּן, אֵיךְ יוּכַל לַעֲבוֹד עֲבוֹדָתוֹ בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, מֵהַבְּחִינָה דְּהוֹדָאָה עַד לִבְחִינַת הָעֲמִידָה כְּעַבְדָּא קַמֵּה מָרֵה[36]. וְלָזֹאת צָרִיךְ לִהְיוֹת לִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹדֶם הַתְּפִלָּה, שֶׁעַל זֶה אָמְרוּ רַז״ל[37] מֵעַקָּרָא כִּי עֲבִיד אִינְשׁ אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁהּ קָא עָבִיד, כְּדֵי לְקַשֵּׁר נַפְשׁוֹ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, וְהַיְנוּ, שֶׁהַתּוֹרָה צְרִיכָה לִפְעוֹל בּוֹ ב׳ עִנְיָנִים, לְגַלּוֹת אֶת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וּלְהַתִּישׁ אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁזֶּהוּ[38] שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת עוֹז[39] וְתוּשִׁיָּה[40] עוֹז לָנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁמִּבְּחִינַת נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ תִּתְפַּשֵּׁט בְּכָל הָרְמַ״ח אֵבָרִים וְשַׂסָ״ה גִּידִים, וְתוּשִׁיָּה לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית עִנְיָן הָעֲבוֹדָה הוּא שֶׁגַּם נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית תְּקַבֵּל אֶת הָאוֹר הָאֱלֹקִי, וְלָכֵן הַתּוֹרָה הִיא תּוּשִׁיָּה לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁמְּזַכֶּכֶת אוֹתָהּ עַד שֶׁגַּם הִיא תִּהְיֶה מֻכְשֶׁרֶת לְקַבֵּל אֶת הָאוֹר הָאֱלֹקִי, וְכָל זֶה הוּא בִּלְמוּד הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹדֶם הַתְּפִלָּה, שֶׁהוּא אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ. אָמְנָם לִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה הוּא לִמּוּד הַתּוֹרָה לְשֵׁמָהּ, לְשֵׁם הַתּוֹרָה עַצְמָהּ. וְהַיְנוּ, שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁעָבַד עֲבוֹדָתוֹ בַּתְּפִלָּה וּפָעַל בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹדֶם הַתְּפִלָּה, שֶׁהוּא אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ. אָמְנָם לִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה הוּא לִמּוּד הַתּוֹרָה לְשֵׁמָהּ, לְשֵׁם הַתּוֹרָה עַצְמָהּ. וְהַיְנוּ, שֶׁלְּאַחֲרֵי

ביאור בדרך אפשר

הוא הדבר) עַד לִבְחִינַת שלימות העבודה, תפילת הָעֲמִידָה בביטול כְּעַבְדָּא קַמֵּה מָרֵה[36] [=כעבד לפני אדונו] וכיון שאצל האדם, כל יום בקומו משנתו רק נפשו הבהמית נמצאת אצלו בגילוי, כיצד יוכל להגיע לעבודה זו? וְלָזֹאת צָרִיךְ לִהְיוֹת לִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹדֶם הַתְּפִלָּה, שֶׁעַל זֶה אָמְרוּ רַז״ל[37] מֵעַקָּרָא כִּי עֲבִיד אִינְשׁ אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁהּ קָא עָבִיד [=מתחילה כאשר עושה האדם עבור נפשו (עצמו) עושה], לומד הוא תורה כְּדֵי לְקַשֵּׁר נַפְשׁוֹ לאלקות עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, וְהַיְנוּ, שֶׁהַתּוֹרָה צְרִיכָה לִפְעוֹל בּוֹ ב׳ עִנְיָנִים, לְגַלּוֹת אֶת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, וּלְהַתִּישׁ אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁזֶּהוּ[38] שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת עוֹז[39] וְתוּשִׁיָּה[40], נקראת עוז - בפסוק ״ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום״, ונקראת תושי׳ - בפסוק ״הפליא עצה הגדיל תושיה״. והטעם לשמות אלו, כיון שהתורה נותנת כוח -עוז לנפש האלקית ומתשת את כוח נפש הבהמית, שֶׁבכוח התורה - הנה מִבְּחִינַת נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ תִּתְפַּשֵּׁט הנשמה (׳נפש האלוקית׳) בְּכָל הָרְמַ״ח אֵבָרִים וְשַׂסָ״ה גִּידִים, וְהתורה תּוּשִׁיָּה לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית עִנְיָן הָעֲבוֹדָה הוּא שֶׁגַּם נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית תְּקַבֵּל אֶת הָאוֹר הָאֱלֹקִי, וְלָכֵן הַתּוֹרָה הִיא תּוּשִׁיָּה לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁמְּזַכֶּכֶת אוֹתָהּ עַד שֶׁגַּם הִיא תִּהְיֶה מֻכְשֶׁרֶת לְקַבֵּל אֶת הָאוֹר הָאֱלֹקִי, וְכָל זֶה הוּא בִּלְמוּד הַתּוֹרָה שֶׁקּוֹדֶם הַתְּפִלָּה, שֶׁהוּא אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ. אָמְנָם לִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה הוּא לִמּוּד הַתּוֹרָה לְשֵׁמָהּ, ופירוש ׳לשמה׳ לְשֵׁם הַתּוֹרָה עַצְמָהּ. וְהַיְנוּ, שֶׁלְּאַחֲרֵי

35) ישעי׳ ב, כב. וראה ברכות יד, א. 36) ראה שבת יו״ד, א. 37) פסחים סח, ב. 38) ראה תו״א יתרו סז, א ואילך. ובכ״מ. 39) ראה שהש״ר פ״א, ג (א). פ״ב, ג (ג). מדרש תהלים עה״פ ח, ג. 40) זהר חדש (מהנ״ע) בראשית ה, ד.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁעָבַד עֲבוֹדָתוֹ בַּתְּפִלָּה וּפָעַל גִּלּוּי נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית, אֲזַי הוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם הַתּוֹרָה להוסיף אור בתורה, שֶׁמְּחַבֵּר וּמְקַשֵּׁר אֶת הַתּוֹרָה בְּאוֹר אֵין סוֹף, כִּדְאִיתָא[41] גַּבֵּי דָּוִד שֶׁהָיָה מְחַבֵּר תּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה בְּהַקָּבָּ״ה, דְּכָל הַקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה הַקָּבָּ״ה קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁמַּמְשִׁיךְ אוֹר חָדָשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא הָיָה לְעוֹלָמִים. וְעַל יְדֵי שֶׁמַּמְשִׁיךְ אוֹר אֵין סוֹף בַּתּוֹרָה אֲזַי מַמְשִׁיךְ אֶת הָאוֹר גַּם בְּנַפְשׁוֹ, דְּכֵינָן שֶׁהוּא הוּא הַלּוֹמֵד וְהַמַּמְשִׁיךְ הָאוֹר בַּתּוֹרָה, לָכֵן מַמְשִׁיךְ הוּא אֶת הָאוֹר גַּם בְּנַפְשׁוֹ.

אַךְ לְכְאוֹרָה צָרִיךְ לְהָבִין, דְּכֵינָן שֶׁכְּבָר פָּעַל גִּלּוּי נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית בַּתְּפִלָּה, מַה מּוֹסִיף בְּנַפְשׁוֹ לְמוּד הַתּוֹרָה עַל עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה. וְהָעִנְיָן הוּא, שֶׁהִתְחַדְּשׁוּת בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה עַל עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה הִיא בְּב׳ עִנְיָנִים. הָא׳, שֶׁהַהַמְשָׁכָה שֶׁפָּעַל בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה לֹא הָיְתָה אֶצְלוֹ בְּהִתְיַשְּׁבוּת, שֶׁהֲרֵי כְּלָלוּת עִנְיָן הַתְּפִלָּה הוּא בִּבְחִינַת רָצוֹא, אָמְנָם הַתּוֹרָה הִיא אוֹר פְּנִימִי, וְלָכֵן הִנֵּה הַהַמְשָׁכָה שֶׁנַּעֲשֵׂת עַל יְדֵי לְמוּד הַתּוֹרָה הִיא בְּהִתְיַשְּׁבוּת בַּכֵּלִים. וְהַב׳, דְּהַהַמְשָׁכָה שֶׁבַּתְּפִלָּה הִיא הֲרֵי עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת, וְכֵינָן שֶׁהִיא עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת, הֲרֵי הַהַמְשָׁכָה הִיא רַק מִבְּחִינַת הָאֱלֹקוּת שֶׁבְּעוֹלָמוֹת. וְגַם בְּהִתְבּוֹנְנוּת נַעֲלֵית יוֹתֵר, הֲרֵי כֵּינָן שֶׁהָעִנְיָן שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בּוֹ הוּא מֵשָׂג בְּשֵׂכֶל הָאָדָם (שֶׁהֲרֵי עִנְיָן הָעֲבוֹדָה הוּא שֶׁגַּם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית יַשִּׂיג כַּנַּ״ל, וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּאוֹפֶן הַמֵּשָׂג בַּשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי), הִנֵּה גַּם בַּמַּדְרֵגוֹת הַיּוֹתֵר נַעֲלוֹת הֲרֵי זֶה רַק מַה שֶּׁשַּׁיָּךְ לְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. אָמְנָם בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה, הֲרֵי כֵּינָן שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה בְּמֵלָא טְרֶעֶפֶט עֵר זִיךְ אוּן עֶר נַעֶמְט אֱלֹקוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת. וְעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם בַּתְּפִלָּה מִתְבּוֹנֵן בְּמַה שֶּׁכָּתוּב[42] וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַגִּלּוּיִם דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, דְּבַתְּחִלָּה כְּתִיב[43] כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם, שֶׁכָּל זֶה הוּא בִּכְלָל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ,

ביאור בדרך אפשר

דְּהַהַמְשָׁכָה שֶׁבַּתְּפִלָּה הִיא הֲרֵי עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת בגדולת ה׳, שהיא המביאה לאהבתו ויראתו, וְכֵינָן שֶׁהִיא עַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת, הֲרֵי הַהַמְשָׁכָה הִיא רַק מִבְּחִינַת הָאֱלֹקוּת שֶׁבְּעוֹלָמוֹת כיון שרק בדרגת האלקות השייכת לעולמות שייך התבוננות והשגת גדולתו יתברך, ולכן ממשיך בהתבוננותו מדרגה זו. וְגַם בְּהִתְבּוֹנְנוּת נַעֲלֵית יוֹתֵר, הֲרֵי כֵּינָן שֶׁהָעִנְיָן שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בּוֹ הוּא מֵשָׂג בְּשֵׂכֶל הָאָדָם (שֶׁהֲרֵי עִנְיָן הָעֲבוֹדָה הוּא שֶׁגַּם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית יַשִּׂיג כַּנַּ״ל, וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּאוֹפֶן הַמֵּשָׂג בַּשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי), הִנֵּה גַּם בַּמַּדְרֵגוֹת הַיּוֹתֵר נַעֲלוֹת הֲרֵי זֶה רַק מַה שֶּׁשַּׁיָּךְ לְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. אָמְנָם בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה, הֲרֵי כֵּינָן שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, בְּמֵלָא טְרֶעֶפֶט עֵר זִיךְ אוּן עֶר נַעֶמְט אֱלֹקוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת. וְעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם בַּתְּפִלָּה מִתְבּוֹנֵן בְּמַה שֶּׁכָּתוּב[42] וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַגִּלּוּיִם דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, דְּבַתְּחִלָּה כְּתִיב[43] כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם, שֶׁכָּל זֶה הוּא בִּכְלָל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ,

41) ראה זח״ג רכב, ב ברע״מ. ספר הבהיר (סנ״ח) סקצ״ו ובאור הבהיר. לקו״ת שלח מז, ג. שם נא, א. 42) תהלים קמח, יד. 43) שם, יג.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהוּא עִנְיָן הָעַצְמוּת, מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי עסק הַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁלּוֹ אֵינָהּ בְּהָעַצְמוּת, אֶלָּא זֶהוּ רַק מַה שֶׁמְּחַלֵּק בֵּין הַהַמְשָׁכָה שֶׁבָּעוֹלָמוֹת לְהַהַמְשָׁכָה שֶׁבְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל אך אינו מתעסק בהתבוננות ב׳עצמות׳ שם אין באפשרותו להתבונן ולהשיג כלום, וּכְמוֹ בְּהַשָּׂגַת הַהַפְלָאָה דְּאוֹר אֵין סוֹף שמופלא ונבדל מהעולמות, הֲרֵי אֵינוֹ מַשִּׂיג אֶת הָאוֹר הַמֻּפְלָא, אֶלָּא כָּל הַשָּׂגָתוֹ הִיא בְּסִדֶּר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וּמִתְבּוֹנֵן אֵיךְ שֶׁהָאוֹר אֵין סוֹף מֻפְלָא מֵהַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֲבָל לֹא שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּהָאוֹר הַמֻּפְלָא עַצְמוֹ. וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהַתְּפִלָּה הִיא סֻלָּם מוּצָב אַרְצָה וראשו מגיע השמימה[44], עניין התפילה היא הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה - עבודתו של האדם להתעלות בתפילה מדרגה לדרגה, וכפי ערך עבודתו והתעלותו כך מעורר מלמעלה המשכת האור, וְלָכֵן הִנֵּה לְאַחֲרֵי כָּל הָעֲלִיּוֹת עַד בְּחִינַת וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה[45], הֲרֵי זֶה ('השמימה') עדיין שַׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַתּוֹרָה שֶׁהִיא מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הִנֵּה בִּלְמוּד הַתּוֹרָה שֶׁלְּאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה הֲרֵי הוּא מַמְשִׁיךְ בַּתּוֹרָה אוֹר אֵין סוֹף, הַיְנוּ הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת, וְעַל יְדֵי שֶׁמַּמְשִׁיךְ בַּתּוֹרָה, הֲרֵי הוּא מַמְשִׁיךְ אוֹר זֶה גַּם בְּנַפְשׁוֹ.

ה) **וּלְתוֹסֶפֶת** בֵּאוּר, הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁהָאֶפְשָׁרוּת לְקַשֵּׁר ב׳ דְּבָרִים נִפְרָדִים הִיא לְפִי שֶׁבְּשָׁרְשָׁם הֵם מְיֻחָדִים. אָמְנָם פְּעֻלַּת הַהִתְקַשְּׁרוּת הִיא שֶׁנַּעֲשָׂה לֹא רַק כְּמוֹ קוֹדֶם הַפִּרּוּד, אֶלָּא בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה קוֹדֶם הַפִּרּוּד. וּכְמוֹ בִּנְשָׁמוֹת, שֶׁעַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה לְמַטָּה, נַעֲשֶׂה בָּהֶם תּוֹקֶף הַהִתְקַשְּׁרוּת יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ טֶרֶם יְרִידָתָם לְמַטָּה, שֶׁהֲרֵי הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב חַי הֲוָי׳ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, וּבִירִידָתָהּ לְמַטָּה נַעֲשֵׂת בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ כַּנַּ״ל. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב[45] שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה [=ונאה] בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם, דְּירוּשָׁלַיִם הוּא אותיות יִרְאָה שָׁלֵם[46] [=שלימות עבודת היראה], שֶׁהֵם ב׳ הֲפָכִים, שֶׁהֲרֵי הַלָּשׁוֹן יִרְאָה נוֹפֵל רַק עַל מְציאוּת דָּבָר שֶׁחוּץ מֵאֱלקוּת, דְּבְאֱלקוּת גּוּפָא לֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר עִנְיָן הַיִּרְאָה מֵאֱלקוּת, כִּי אִם בְּאֵיזֶה מְציאוּת דָּבָר דַּוְקָא. וּמִכָּל מָקוֹם, עִם הֱיוֹתוֹ מְציאוּת דָּבָר חוּץ מֵאֱלקוּת, יֵשׁ בּוֹ עִנְיָן הַיִּרְאָה בִּשְׁלֵמוּת. וְעִנְיָן שְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה הוּא בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, דְּלִהְיוֹת

ביאור בדרך אפשר

דְּבָרִים נִפְרָדִים הִיא לְפִי שֶׁבְּשָׁרְשָׁם הֵם מְיֻחָדִים [=מאוחדים]. אָמְנָם פְּעֻלַּת הַהִתְקַשְּׁרוּת הִיא שֶׁנַּעֲשָׂה חיבור לֹא רַק כְּמוֹ קוֹדֶם הַפִּרּוּד, אֶלָּא בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה קוֹדֶם הַפִּרּוּד. וּכְמוֹ בִּנְשָׁמוֹת, שֶׁעַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה לְמַטָּה, נַעֲשֶׂה בָּהֶם תּוֹקֶף הַהִתְקַשְּׁרוּת יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ טֶרֶם יְרִידָתָם לְמַטָּה, שֶׁהֲרֵי הַנְּשָׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה הִיא בִּבְחִינַת עֲמִידָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב חַי הֲוָי׳ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, וּבִירִידָתָהּ לְמַטָּה נַעֲשֵׂת בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ כַּנַּ״ל. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב[45] שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם, דְּירוּשָׁלַיִם הוּא אותיות יִרְאָה שָׁלֵם[46], שֶׁהֵם ב׳ הֲפָכִים, שֶׁהֲרֵי הַלָּשׁוֹן יִרְאָה נוֹפֵל רַק עַל מְציאוּת דָּבָר שֶׁחוּץ מֵאֱלקוּת, דְּבְאֱלקוּת גּוּפָא לֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר עִנְיָן הַיִּרְאָה מֵאֱלקוּת, כִּי אִם בְּאֵיזֶה מְציאוּת דָּבָר דַּוְקָא. וּמִכָּל מָקוֹם, עִם הֱיוֹתוֹ מְציאוּת דָּבָר חוּץ מֵאֱלקוּת, יֵשׁ בּוֹ עִנְיָן הַיִּרְאָה בִּשְׁלֵמוּת. וְעִנְיָן שְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה הוּא בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, דְּלִהְיוֹת

---

44) ויצא כח, יב. זהר ח״א רסו, ריש ע״ב. ח״ג שו, ריש ע״ב. תקו״ז תמ״ה (פג, א). 45) שה״ש א, ה. וראה לקו״ת שה״ש ו, ג. ז, ב. 46) ב״ר פנ״ו, י. תוד״ה הר – תענית טז, א.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהַמַּלְכוּת הוּא הַגִּלּוּי שֶׁל כָּל הַסְּפִירוֹת שכל הספירות מתגלות על־ידי ספירת המלכות, שנמשלה ל׳דיבור׳ המגלה לזולת מה שבלב האדם, שֶׁאֵינוֹ בְּחִינַת הָעַצְמוּת דַּאֲצִילוּת אלא רק השייכות שלו לעולמות הנבראים, והרי היא כמציאות דבר שחוץ לאלקות, לָכֵן שַׁיָּךְ בָּהּ עִנְיָן הַיִּרְאָה, וְזֶהוּ גַּם שֶׁהַמַּלְכוּת הִיא בִּבְחִינַת רָצוֹא, דִּנְהוֹרָא תַּתָּאָה קָאֲרֵי תָּדִיר לִנְהוֹרָה עִלָּאָה וְלֹא שָׁכִיךְ[47] (=אור התחתון (ספירת המלכות) קורא תמיד לאור העליון (רוצה להיכלל בו) ואינו שוקט), וְהַיְנוּ לִהְיוֹתוֹ בְּחִינַת יֵשׁ, יֵשׁ הַנֶּאֱצָל עַל כָּל פָּנִים. וּמִכָּל מָקוֹם, לִהְיוֹת שֶׁזֶּהוּ בָּאֲצִילוּת, הִנֵּה הַיִּרְאָה הִיא בִּשְׁלֵמוּת. וְהַיְנוּ, שֶׁבִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, הַיִּרְאָה אֵינָהּ בִּשְׁלֵמוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[48] גַּם בְּמַלְאָכָיו יָשִׂים תָּהֲלָה, וְאַפְּקֵהוּ לְמט״ט וּמַחְיוּהוּ שִׁתִּין פֵּלְסִין דְּנוּרָא[49], וְגַם הַנְּשָׁמוֹת שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵהַמַּלְאָכִים אֵינָם בִּשְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא[50] שֶׁאֲפִלּוּ צַדִּיק גָּמוּר עוֹבֵד הַוַ״י בְּיִרְאָה וְאַהֲבָה רַבָּה בְּתַעֲנוּגִים חֲרֵי הוּא בִּבְחִינַת יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּיִרְאָה, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת יֵשׁ מִי שֶׁיָּרֵא. וְכָל זֶה הוּא בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, שֶׁאֵין שָׁם שְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה, אַךְ בָּאֲצִילוּת הוּא בְּאוֹפֶן דִּשְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה. וְזֶהוּ עִנְיָן בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם, שֶׁקָּאֵי עַל הַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם בִּבְחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁהֵם בְּאוֹפֶן שֶׁל שְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם, שֶׁהַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַטָּה אוֹמְרוֹת לְהַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה (בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם), שֶׁאַף שֶׁשְּׁחוֹרָה אֲנִי, מִכָּל מָקוֹם וְנָאוָה. דְּהִנֵּה, הַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַטָּה הֵם בִּבְחִינַת שַׁחֲרוּת, שֶׁהוּא הֶעְדֵּר הָאוֹר וְהַגִּלּוּי לְגַבֵּי כְּמוֹ שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא לְמַעְלָה. וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהִתְלַבְּשׁוּת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית הִיא הִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה, דְּאֵינוֹ דּוֹמֶה הִתְלַבְּשׁוּת הַנְּשָׁמָה לְהִתְלַבְּשׁוּת דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת נִתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, הֲרֵי בְּמִצְוֹת מֵאִיר וּמִתְגַּלֶּה רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּלִי שׁוּם הֶסְתֵּר פָּנִים כְּלָל[51], וּמִכָּל שֶׁכֵּן בַּתּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ בְּהִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה רַק מְדַבֶּרֶת בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, וְלֹא שֶׁהִיא עַצְמָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּגַשְׁמִיּוּת, אָמְנָם גַּם בְּמִצְוֹת שֶׁהֵם מִתְלַבְּשִׁים מַמָּשׁ בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים, בְּהַקְלָף וּבְהָאֶתְרוֹג כו׳, שֶׁזּוֹהִי הִתְלַבְּשׁוּת מַמָּשׁ, מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי אֵין שׁוּם הֶסְתֵּר פָּנִים כְּלָל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הִתְלַבְּשׁוּת

ביאור בדרך אפשר

שֶׁקָּאֵי עַל הַנְּשָׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵם בִּבְחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת (׳מלכות דאצילות׳ היא מקור נשמות ישראל, והנשמות קודם ירידתן כלולות בה), שֶׁהֵם בְּאוֹפֶן שֶׁל שְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם, שֶׁהַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַטָּה אוֹמְרוֹת לְהַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה (בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם - הנשמות בשורשם ב׳מלכות דאצילות׳), שֶׁאַף שֶׁשְּׁחוֹרָה אֲנִי, מִכָּל מָקוֹם וְנָאוָה. דְּהִנֵּה, הַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַטָּה הֵם בִּבְחִינַת שַׁחֲרוּת, שֶׁהוּא הֶעְדֵּר הָאוֹר וְהַגִּלּוּי לְגַבֵּי כְּמוֹ שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא לְמַעְלָה. וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהִתְלַבְּשׁוּת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית הִיא הִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה, דְּאֵינוֹ דּוֹמֶה הִתְלַבְּשׁוּת הַנְּשָׁמָה לְהִתְלַבְּשׁוּת דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת נִתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, הֲרֵי בְּמִצְוֹת מֵאִיר וּמִתְגַּלֶּה רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּלִי שׁוּם הֶסְתֵּר פָּנִים כְּלָל (שהרי הן הן פנימיות רצונו של הקב״ה, כמבואר באריכות בתניא פרק כ״ג)[51], וּמִכָּל שֶׁכֵּן ודאי כן הוא בַּתּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ בְּהִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה רַק מְדַבֶּרֶת בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, וְלֹא שֶׁהִיא עַצְמָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּגַשְׁמִיּוּת, אָמְנָם גַּם בְּמִצְוֹת שֶׁהֵם מִתְלַבְּשִׁים מַמָּשׁ בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים, בְּהַקְלָף וּבְהָאֶתְרוֹג כו׳, שֶׁזּוֹהִי הִתְלַבְּשׁוּת מַמָּשׁ, מִכָּל מָקוֹם, הֲרֵי אֵין שׁוּם הֶסְתֵּר פָּנִים כְּלָל. מַה

---

47) ראה זהר ח״ג קמ, רע״א. ח״א קעח, כ. עז, ב. פו, ב. 48) איוב ד, יח. 49) חגיגה טו, א. 50) ראה פל״ה (מד, סע״א ואילך). פל״ז (מח, סע״א). 51) תניא פל״ה (מד, ב).

ביאור בדרך אפשר

שֶׁאֵין כֵּן הִתְלַבְּשׁוּת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁהִיא הִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה. וְטַעַם הַדָּבָר שלמרות ירידת הנשמה כל־כך להתלבש בגוף עד שהגוף מחשיך עלי׳, נקראת היא (כדברי הפסוק) ״ונאוה״ לגבי הנשמות שלמעלה הוּא לְפִי שֶׁתַּכְלִית יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה הוּא בִּכְדֵי לְהַשְׁלִים הַכַּוָּנָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים (כנ״ל סעיף ב׳), וְכַיָּדוּעַ מָשָׁל הַלִּיווֹעֶר[52] [=מנוף] שֶׁבִּכְדֵי לְהַעֲלוֹת אֶת הַבִּנְיָן צָרִיךְ לְהַגְבִּיהַּ מִתַּחְתִּית הַבִּנְיָן דַּוְקָא כך כל ירידת הנשמה למטה דווקא, על־מנת להגביה ולהעלות את כל העולמות למעלה מעלה, וְכֵיוָן שֶׁכָּל עִנְיָן יְרִידָתָהּ הוּא בִּשְׁבִיל כַּוָּנָה זוֹ, לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, לָכֵן אוֹפֶן יְרִידָתָהּ הוּא בְּהִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה בְּהַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, בִּכְדֵי שֶׁתִּפְעַל בְּהַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁיִּהְיוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ. וּכְמוֹ כֵּן גַּם בַּעֲבוֹדַת הַנְּשָׁמָה בהיותה בגוף, שֶׁהָעֲבוֹדָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת בְּהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְכַנַּ״ל שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁבַּתְּפִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּעִנְיָן הָאֲלִקוּת הַשַּׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת בִּכְדֵי שֶׁיֵּשֵׁג גַּם לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית. וְכֵיוָן שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא בְּהִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה בְּהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, לָכֵן הִיא בְּבְחִינַת שַׁחֲרוּת, הֶעְדֵּר הָאוֹר וְהַגִּלּוּי. וְזֶהוּ שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה, שֶׁהַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַטָּה אוֹמְרוֹת לְהַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁעִם הֱיוֹת שֶׁמִּצַּד הַהִתְלַבְּשׁוּת בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שְׁחוֹרָה אֲנִי, מִכָּל מָקוֹם וְנָאוָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַעֲלָה עַל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁהֲרֵי הַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה נִקְרָאִים בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם, דִּבְחִינַת יְרוּשָׁלָיִם שֶׁהוּא שְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה, הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁחוּץ מֵאֱלִקוּת, שֶׁלָּכֵן שַׁיָּךְ בָּזֶה עִנְיָן הַיִּרְאָה, שֶׁהֲרֵי בֶּאֱלִקוּת עַצְמוֹ אֵינוֹ נוֹפֵל לָשׁוֹן יִרְאָה כַּנַּ״ל. אַךְ עַל יְדֵי יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה וְהִתְעַסְּקוּתָהּ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַשְׁלֶמֶת תַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁבִּפְנִימִיּוּת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, אַזַי מִתְבַּטְּלִים כָּל הַהַגְבָּלוֹת וְנַעֲשֵׂת בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ, שֶׁמִּתְעַלֶּה לִבְחִינָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם, שֶׁהֲרֵי בְּשָׁרְשָׁהּ הִיא בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים (אמנם שרשה הוא בבחי׳ הפנימיות, אבל זהו פנימיות הכלים, ולא במדרגת ה״אור״ עצמו), אָמְנָם עַל יְדֵי הָעֵסֶק בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת לְמַטָּה נַעֲשִׂים יִשְׂרָאֵל אוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כֻּלָּא חָד, שֶׁנִּנְעַשֵּׂת מְיוּחֶדֶת בְּהָאוֹר, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר עַד בְּחִינַת לְאִשְׁתַּאֲבָא בְּגוּפָא דְּמַלְכָּא [=להישאב בגוף המלך. ביטול הנברא בתכלית][53].

וְהִנֵּה כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעִנְיָן הַנְּשָׁמוֹת, שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְקַשְּׁרוּת מִתְעַלִּים לְמַעְלָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ קוֹדֶם הַפֵּרוּד, כְּמוֹ כֵּן הוּא גַּם בַּתּוֹרָה, שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְקַשְּׁרוּת (שֶׁנַּעֲשָׂה לְמַטָּה דַּוְקָא) הֲרֵי הִיא מִתְעַלֶּה לְמַעְלָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בְּשָׁרְשָׁהּ:

הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁהִיא הִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁתַּכְלִית יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה הוּא בִּכְדֵי לְהַשְׁלִים הַכַּוָּנָה דְּדִירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, וְכַיָּדוּעַ מָשָׁל הַלִּיווֹעֶר[52] [=מנוף, מגביה] שֶׁבִּכְדֵי לְהַעֲלוֹת אֶת הַבִּנְיָן צָרִיךְ לְהַגְבִּיהַּ מִתַּחְתִּית הַבִּנְיָן דַּוְקָא, וְכֵיוָן שֶׁכָּל עִנְיָן יְרִידָתָהּ הוּא בִּשְׁבִיל כַּוָּנָה זוֹ, לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, לָכֵן אוֹפֶן יְרִידָתָהּ הוּא בְּהִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה בְּהַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, בִּכְדֵי שֶׁתִּפְעַל בְּהַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁיִּהְיוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ. וּכְמוֹ כֵּן גַּם בַּעֲבוֹדַת הַנְּשָׁמָה, שֶׁהָעֲבוֹדָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת בְּהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְכַנַּ״ל שֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת שֶׁבַּתְּפִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּעִנְיָן הָאֲלִקוּת הַשַּׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת בִּכְדֵי שֶׁיֵּשֵׁג גַּם לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית. וְכֵיוָן שֶׁהַנְּשָׁמָה הִיא בְּהִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, לָכֵן הִיא בְּבְחִינַת שַׁחֲרוּת, הֶעְדֵּר הָאוֹר וְהַגִּלּוּי. וְזֶהוּ שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה, שֶׁהַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַטָּה אוֹמְרוֹת לְהַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁעִם הֱיוֹת שֶׁמִּצַּד הַהִתְלַבְּשׁוּת בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שְׁחוֹרָה אֲנִי, מִכָּל מָקוֹם וְנָאוָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַעֲלָה עַל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁהֲרֵי הַנְּשָׁמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה נִקְרָאִים בְּנוֹת יְרוּשָׁלָיִם, דִּבְחִינַת יְרוּשָׁלָיִם שֶׁהוּא שְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה, הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁחוּץ מֵאֱלִקוּת, שֶׁלָּכֵן שַׁיָּךְ בָּזֶה עִנְיָן הַיִּרְאָה, שֶׁהֲרֵי בֶּאֱלִקוּת עַצְמוֹ אֵינוֹ נוֹפֵל לָשׁוֹן יִרְאָה כַּנַּ״ל. אַךְ עַל יְדֵי יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה וְהִתְעַסְּקוּתָהּ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁעַל יְדֵי זֶה מַשְׁלֶמֶת תַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁבִּפְנִימִיּוּת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, אַזַי מִתְבַּטְּלִים כָּל הַהַגְבָּלוֹת וְנַעֲשֵׂת בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ, שֶׁמִּתְעַלֶּה לִבְחִינָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם, שֶׁהֲרֵי בְּשָׁרְשָׁהּ הִיא בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֵּלִים, אָמְנָם עַל יְדֵי הָעֵסֶק בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת לְמַטָּה נַעֲשִׂים יִשְׂרָאֵל אוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כֻּלָּא חָד, שֶׁנִּנְעַשֵּׂת מְיוּחֶדֶת בְּהָאוֹר, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר עַד בְּחִינַת לְאִשְׁתַּאֲבָא בְּגוּפָא דְּמַלְכָּא[53].

וְהִנֵּה כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעִנְיָן הַנְּשָׁמוֹת, שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְקַשְּׁרוּת מִתְעַלִּים לְמַעְלָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ קוֹדֶם הַפֵּרוּד, כְּמוֹ כֵּן הוּא גַּם בַּתּוֹרָה, שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְקַשְּׁרוּת (שֶׁנַּעֲשָׂה לְמַטָּה דַּוְקָא) הֲרֵי הִיא מִתְעַלֶּה לְמַעְלָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בְּשָׁרְשָׁהּ:

52) תו״א בראשית ד, א. וראה שם תרומה פ, ב. 53) זח״א ריז, ב.

ביאור בדרך אפשר

מִתְעַלִּית לְמַעְלָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בְּשָׁרְשָׁהּ. דְּהִנֵּה, בַּתּוֹרָה כְּתִיב[54] וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלְּמַדְתָּנוּ, תּוֹרָתְךָ שֶׁבָּאֲצִילוּת (עולם שהוא ״שלך״, שמורגש בו רק אלקות) שֶׁלְּמַדְתָּנוּ (הורדת התורה לעולמות שלנו (הנבראים)) בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, דְּעִקַּר הַתּוֹרָה הִיא בָּאֲצִילוּת, וּמִצַּד יְרִידָתָהּ לִבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וּבִפְרָט כְּמוֹ שֶׁיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה וּמִתְלַבֶּשֶׁת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים וּטְעָנוֹת שֶׁל שֶׁקֶר, כגון: שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית וכל אחד טוען ״אני מצאתיה, וכולה שלי״, שאחד מהם טוען טענת שקר וְכֵן הַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר וכל אחד טוען שילדה הפרה ברשותו וְהִלְכוֹת אוֹנָאָה, דְּאַף שֶׁהתורה אֵינָהּ בְּהִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה, כַּנַּ״ל, שֶׁזֶּהוּ רַק מַה שֶׁהַתּוֹרָה מְדַבֶּרֶת אוֹדוֹת עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, מִכָּל מָקוֹם, מִצַּד הִתְלַבְּשׁוּת זוֹ, עַל כָּל פָּנִים, חֲרֵי הִיא בִּבְחִינַת הַבְדָּלָה וּפֵרוּד, עַד שֶׁנּוֹפֵל עַל זֶה לָשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת, וְעַל יְדֵי שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִים בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, אֲזַי נַעֲשֵׂת הַהִתְקַשְּׁרוּת בַּתּוֹרָה בְּיֶתֶר שְׂאֵת מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בָּאֲצִילוּת. דְּהִנֵּה, הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בָּאֲצִילוּת הִיא בִּבְחִינַת חָכְמָה, דְּאַבָּא עִלָּאָה מְקַנְּנָא בַּאֲצִילוּת[55], וּבְכְלָלוּת הִיא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתָב, וְהַיְנוּ כְּמוֹ שֶׁכּוֹתְבִים בִּדְיוֹ עַל הַקְּלָף, שֶׁאַף שֶׁנַּעֲשָׂה מְיֻחָד, מִכָּל מָקוֹם, חֲרֵי זֶה כְּמוֹ ב׳ דְּבָרִים הַמְיֻחָדִים. אָמְנָם עַל יְדֵי הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁנִּפְעֶלֶת בְּהַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַטָּה, נַעֲשֵׂת הַתּוֹרָה בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, וּבְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה גּוּפָא חֲרֵי זֶה כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, שֶׁבָּהֶם אֵין שׁוּם אֲחִיזָה לְדָבָר הַנִּפְרָד כְּלָל. וְעַל יְדֵי שֶׁמַּמְשִׁיךְ אוֹר אֵין סוֹף גַּם בְּנַפְשׁוֹ, וְהַיְנוּ שֶׁנַּעֲשָׂה עִלּוּי גַּם בִּנְשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּתְעַלִּים מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה לְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה דְּמִקְשָׁה, וְהוּא עִנְיָן הָעֲבוֹדָה דִּרְעוּתָא דְּלִבָּא שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדָעַת[56]. וְזֶהוּ כְּלָלוּת עִנְיָן הַהִתְקַשְּׁרוּת בַּתּוֹרָה וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְקַשְּׁרוּת מִתְעַלִּים יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ קוֹדֶם הַפֵּרוּד.

ו) וְזֶהוּ שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה נֶאֱמְרוּ ג׳ הַלְשׁוֹנוֹת דְּאָנֹכִי הֲוִי׳ אֱלֹקֶיךָ, דְּשֵׁם אֱלֹקִים בְּגִמַטְרִיָּא הַטֶּבַע הוּא

ביאור בדרך אפשר

דְּהִנֵּה, בַּתּוֹרָה כְּתִיב[54] וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלְּמַדְתָּנוּ, תּוֹרָתְךָ שֶׁבָּאֲצִילוּת שֶׁלְּמַדְתָּנוּ בִּבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, דְּעִקַּר הַתּוֹרָה הִיא בָּאֲצִילוּת, וּמִצַּד יְרִידָתָהּ לִבְרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וּבִפְרָט כְּמוֹ שֶׁיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה וּמִתְלַבֶּשֶׁת בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים וּטְעָנוֹת שֶׁל שֶׁקֶר, שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית וְהַמַּחֲלִיף פָּרָה בַּחֲמוֹר וְהִלְכוֹת אוֹנָאָה, דְּאַף שֶׁאֵינָהּ בְּהִתְלַבְּשׁוּת גְּמוּרָה, כַּנַּ״ל, שֶׁזֶּהוּ רַק מַה שֶׁהַתּוֹרָה מְדַבֶּרֶת אוֹדוֹת עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, מִכָּל מָקוֹם, מִצַּד הִתְלַבְּשׁוּת זוֹ, עַל כָּל פָּנִים, חֲרֵי הִיא בִּבְחִינַת הַבְדָּלָה וּפֵרוּד, עַד שֶׁנּוֹפֵל עַל זֶה לָשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת, וְעַל יְדֵי שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִים בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, אֲזַי נַעֲשֵׂת הַהִתְקַשְּׁרוּת בַּתּוֹרָה בְּיֶתֶר שְׂאֵת מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בָּאֲצִילוּת. דְּהִנֵּה, הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בָּאֲצִילוּת הִיא בִּבְחִינַת חָכְמָה, דְּאַבָּא עִלָּאָה מְקַנְּנָא בַּאֲצִילוּת[55], וּבְכְלָלוּת הִיא בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתָב, וְהַיְנוּ כְּמוֹ שֶׁכּוֹתְבִים בִּדְיוֹ עַל הַקְּלָף, שֶׁאַף שֶׁנַּעֲשָׂה מְיֻחָד, מִכָּל מָקוֹם, חֲרֵי זֶה כְּמוֹ ב׳ דְּבָרִים הַמְיֻחָדִים. אָמְנָם עַל יְדֵי הַהִתְקַשְּׁרוּת שֶׁנִּפְעֶלֶת בְּהַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַטָּה, נַעֲשֵׂת הַתּוֹרָה בִּבְחִינַת אוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה, וּבְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה גּוּפָא חֲרֵי זֶה כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַחֲקוּקוֹת מֵעֵבֶר לְעֵבֶר, שֶׁבָּהֶם אֵין שׁוּם אֲחִיזָה לְדָבָר הַנִּפְרָד כְּלָל. וְעַל יְדֵי שֶׁמַּמְשִׁיךְ אוֹר אֵין סוֹף בַּתּוֹרָה אֲזַי מַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין סוֹף גַּם בְּנַפְשׁוֹ, וְהַיְנוּ שֶׁנַּעֲשָׂה עִלּוּי גַּם בִּנְשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּתְעַלִּים מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַכְּתִיבָה לְאוֹתִיּוֹת הַחֲקִיקָה, שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה דְּמִקְשָׁה, וְהוּא עִנְיָן הָעֲבוֹדָה דִּרְעוּתָא דְּלִבָּא שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדָעַת[56]. וְזֶהוּ כְּלָלוּת עִנְיָן הַהִתְקַשְּׁרוּת בַּתּוֹרָה וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל יְדֵי הַהִתְקַשְּׁרוּת מִתְעַלִּים יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ קוֹדֶם הַפֵּרוּד.

ו) וְזֶהוּ שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה נֶאֱמְרוּ ג׳ הַלְשׁוֹנוֹת דְּאָנֹכִי הֲוִי׳ אֱלֹקֶיךָ, דְּשֵׁם אֱלֹקִים בְּגִמַטְרִיָּא הַטֶּבַע הוּא

---

54) נוסח ברכת המזון. וראה לקו״ת עקב יז, ב. דרושים לסוכות פא, ד. וראה סה״מ תש״ח ע׳ 289. וש״נ. 55) רמ״ז לזח״ב רכ, ב. תו״א משפטים עה, א. סה״מ תרצ״ו ע׳ 119. וש״נ. 56) ראה גם אוה״ת בהעלותך ע׳ שסב.

ביאור בדרך אפשר

הוּא עִנְיָן עולמות **בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וַהֲוָיָ׳ הוּא לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע שֶׁהוּא עִנְיָן אֲצִילוּת, וְאָנֹכִי הוּא אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי דְּלָא אִתְרַמִּיז לֹא בְּשׁוּם אוֹת וְלֹא בְּשׁוּם קוֹץ** (כנ״ל סעיף א׳), **וְהַיְנוּ, שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה נַעֲשָׂה חִבּוּר ב׳ הַהֲפָכִים דִּבְנֵי רוֹמִי וּבְנֵי סוֹרְיָא** (כנ״ל סעיף ב׳), **שֶׁזֶּהוּ הַחִבּוּר דַּאֲצִילוּת וּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** שבעולמות התחתונים מתגלה אור כבעולם האצילות, **חִבּוּר דַּהֲוָיָ׳** (אצילות) **וֵאלֹקִים** (בריאה, יצירה, עשי׳), **וְהכוח לְחִבּוּר זֶה הוּא מִצַּד בְּחִינַת אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי דַּוְקָא** ומבואר לשון הפסוק ״אנכי הוי׳ אלקיך״ - בכוח ׳אנכי׳ נעשה החיבור של ״הוי׳ אלקיך״ אצילות ובי״ע. **וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁעַל יְדֵי עֵסֶק הַנְּשָׁמוֹת בַּתּוֹרָה לְמַטָּה דַּוְקָא מִתְעַלִּים לְמַעְלָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ בְּשָׁרְשָׁם, לִבְחִינַת אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי, וּמִצַּד בְּחִינַת זוֹ דַּוְקָא אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַחִבּוּר דְּמַעְלָה וּמַטָּה. וְזֶהוּ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, מִצְרַיִם לָשׁוֹן רַבִּים, שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה מֵצָרִים וּגְבוּלִים**[57], שגם אחרי שיוצאים ממיצר וגבול, נחשבת דרגת הבלי־גבול עדיין למיצר **וְהוּא עִנְיָן הַהַגְבָּלָה דִּגְבוּל וְהַהַגְבָּלָה דְּבְלִי גְבוּל, שֶׁהֲרֵי גַּם הַבְּלִי גְבוּל,** והגבלתו היא בכך שאינו יכול להתגלות בתוך גבול, **אָמְנָם בְּמַתַּן תּוֹרָה נַעֲשָׂה הַחִבּוּר דְּבְלִי גְבוּל וּגְבוּל** שה׳בלי־גבול׳ (׳אצילות׳) יאיר בתוך הגבול (׳בי״ע׳), **וְהוּא מִצַּד הָעַצְמוּת דַּוְקָא, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוֹצֵאתִיךָ מִכָּל הַמֵּצָרִים, גַּם מֵהַמֵּצַר דְּבְלִי גְבוּל. וְזֶהוּ תַּכְלִית הַכַּוָּנָה דְּמַתַּן תּוֹרָה, שֶׁהַוָּיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע יִהְיֶה כֹּחֲךָ וְחַיּוּתְךָ, שֶׁזֶּהוּ הַחִבּוּר דַּהַוָּיָ׳ וֵאֱלֹקִים, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ בְּחִינַת אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי, לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים.**

ביאור בדרך אפשר

עִנְיָן בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וַהֲוָיָ׳ הוּא לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע שֶׁהוּא עִנְיָן אֲצִילוּת, וְאָנֹכִי הוּא אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי דְּלָא אִתְרַמִּיז לֹא בְּשׁוּם אוֹת וְלֹא בְּשׁוּם קוֹץ, וְהַיְנוּ, שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה נַעֲשָׂה חִבּוּר ב׳ הַהֲפָכִים דִּבְנֵי רוֹמִי וּבְנֵי סוֹרְיָא, שֶׁזֶּהוּ הַחִבּוּר דַּאֲצִילוּת וּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, חִבּוּר דַּהַוָּיָ׳ וֵאלֹקִים, וְחִבּוּר זֶה הוּא מִצַּד בְּחִינַת אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי דַּוְקָא. וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁעַל יְדֵי עֵסֶק הַנְּשָׁמוֹת בַּתּוֹרָה לְמַטָּה דַּוְקָא מִתְעַלִּים לְמַעְלָה יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיוּ בְּשָׁרְשָׁם, לִבְחִינַת אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי, וּמִצַּד בְּחִינַת זוֹ דַּוְקָא אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַחִבּוּר דְּמַעְלָה וּמַטָּה. וְזֶהוּ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, מִצְרַיִם לָשׁוֹן רַבִּים, שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה מֵצָרִים וּגְבוּלִים[57], וְהוּא עִנְיָן הַהַגְבָּלָה דִּגְבוּל וְהַהַגְבָּלָה דְּבְלִי גְבוּל, שֶׁהֲרֵי גַּם הַבְּלִי גְבוּל הוּא הַגְבָּלָה[58], אָמְנָם בְּמַתַּן תּוֹרָה נַעֲשָׂה הַחִבּוּר דְּבְלִי גְבוּל וּגְבוּל, וְהוּא מִצַּד הָעַצְמוּת דַּוְקָא, שֶׁעַל יְדֵי זֶה הוֹצֵאתִיךָ מִכָּל הַמֵּצָרִים, גַּם מֵהַמֵּצַר דְּבְלִי גְבוּל. וְזֶהוּ תַּכְלִית הַכַּוָּנָה דְּמַתַּן תּוֹרָה, שֶׁהַוָּיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע יִהְיֶה כֹּחֲךָ וְחַיּוּתְךָ, שֶׁזֶּהוּ הַחִבּוּר דְּהַוָּיָ׳ וֵאֱלֹקִים, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ בְּחִינַת אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי, לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים.

57) ראה ב״ר פט״ז, ד. 58) ראה רד״ה מן המיצר אעת״ר, תרצ״ה. סה״מ תרצ״ז ע׳ 154.

אגרות קודש

ב״ה, ערב חגה״ש, תשט״ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

... נהניתי במ״ש בעניני הישיבה, והעיקר בהסיום שעומדים הם על המשמר בכדי שיהי׳ המוסד מתאים לכונות מיסדו הוא כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, ואין לך דבר העומד בפני הרצון, מובן שנכונה במאד מאד הסברא לעשו מחנה קיץ, וכמובן שצ״ל בהתרחבות יותר מבשנים שעברו, והרי כבר כתבתי כ״פ ולכמה עוסקים בכגון דא, שזהו נוגע להחורף שבא אחרי הקיץ, נוסף על התועלת שמתוסף על אתר מהפעולה במבקרי המחנה שיש לפעול בהם יותר, כיון שבקיץ אין עוסקים לימודים אחרים, וגדול זכות התעסקותו בכל הנ״ל לראות ברכת והצלחת השי״ת, אלא שכ״פ ככה בהנוגע לושננתם לבניך כפשוטו ולגדלם ביחד עם זוגתו תחי׳ לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה אמיתית.

בברכה לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות ולהצלחה.

בס"ד. שיחת ליל ערב חג השבועות, ה'תש"כ.

בלתי מוגה

א. בסיום מסכת סוטה שנינו: "משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. אמר לי' רב יוסף לתנא, לא תיתני ענוה דאיכא אנא. אמר לי' רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא".

וצריך להבין: בדרך כלל מבארת הגמרא את דברי המשנה, ואילו בנדון דידן חולקת הגמרא על דברי המשנה — "לא תיתני ענוה . . לא תיתני יראת חטא"?

גם צריך להבין הקשר והשייכות בין סיום המסכת להתחלתה.

ובהקדם הכלל המובא בחסידות מספר יצירה[1] ש"נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן". וכיון שכל ענין שבפנימיות התורה ישנו גם בנגלה, לכן, כאשר מסיימים את התורה, חוזרים ומתחילים מיד מהתחלתה, וכמו כן מנהג ישראל שכאשר מסיימים מסכת מקשרים את הסיום עם התחלת המסכת[2].

ובנדון דידן, צריך להבין הקשר והשייכות של סיום מסכת סוטה, "משמת כו' בטלה כו'" להתחלת מסכת סוטה, וגם לכללות מסכת סוטה — דלכאורה, הרי זה שייך יותר למסכת תענית וכיוצא בזה, אבל לא למסכת סוטה.

גם צריך להבין בהמאמר דרבי פנחס בן יאיר שהובא בסיום מסכת סוטה,

— דאף על פי שאין זו משנה אלא ברייתא, ומקומה במסכת עבודה זרה[3], מכל מקום, במשניות ישנות שבכתב יד נמצא מאמר זה בסיום מסכת סוטה, ונעתק גם בדפוסי הגמרא בסיום מסכת סוטה —

שחשיב כמה מעלות ומדריגות שמביאים זה לידי זה, ומסיים "ורוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים, ותחיית המתים בא על ידי אליהו הנביא", ואינו מזכיר כלל ענין הגאולה על ידי משיח צדקנו, דלכאורה, עיקר ענינו של אליהו הנביא הוא שינבא (אליהו הנביא) על הגאולה על ידי משיח צדקנו בקרוב ממש, ואף על פי כן אינו מזכיר כאן אודות הגאולה על ידי משיח צדקנו.

ב. ויובן בהקדם הוראת רבותינו נשיאינו ללמוד מסכת סוטה בימי ספירת העומר[4]:

השייכות של ספירת העומר עם סוטה — מבוארת בזהר[5] על יסוד מאמר רז"ל[6] "כל המנחות באות מן החטין, וזו באה מן השעורין מנחת העומר כו' מאכל בהמה", שמורה על בירור נפש הבהמית.

והענין בזה — שכשם שבמנחת סוטה צריך להיות תחילה התרת ובירור כל הספיקות כו', ורק לאחרי זה יכול להיות היחוד דאיש ואשה, כן הוא גם בעבודה דמ"ט ימי הספירה, שבהם מבררים ומתירים את כל הענינים של ספק וספק ספיקא כו', ועל ידי זה באים לענין היחוד דכנסת ישראל והקב"ה בחג השבועות — "ביום חתונתו זה מתן תורה"[7].

וזהו גם מה שכתוב בסיום מסכת סוטה "לא תיתני ענוה דאיכא אנא . . לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא":

"אנא" — הוא מספר שם ב"ן[8] (שהוא אחד האופנים בצירופי השמות הקדושים, כפי שנזכרו גם ברש"י במסכת סוכה[9]), שזהו הגימטריא ד"בהמה"[10], שבה נעשית העבודה דמנחת העומר שבאה מן השעורים, מאכל בהמה, כנ"ל.

ובסיום מסכת סוטה — בגמר הלימוד ועבודת הבירורים הקשורה עם מסכת זו — באים למעמד ומצב שפועלים גם ב"בהמה" ("אנא") הענין ד"ענוה" ו"יראת חטא", ואז יכולים לבוא להיחוד דהקב"ה וכנסת ישראל שביום חתונתו זה מתן תורה.

---

1) פ"א מ"ז.
2) ראה גם שיחת ליל ערב חה"ש דאשתקד בתחלתה (תו"מ חכ"ו בתחלתו). וש"נ.
3) כ, ב. וש"נ.
4) "היום יום" ז אייר. וראה גם תו"מ שם. וש"נ.
5) ח"ג צז, א ואילך.
6) סוטה רפ"ב.
7) תענית כו, ב (במשנה).
8) ראה גם לקוטי לוי"צ לזח"א ע' קעג.
9) מה, רע"א.
10) ראה כנפי יונה (לרמ"ע מפאנו) חלק שני סק"ה. מגלה עמוקות אופן קמ (מו, א). קהלת יעקב בערכו. שבת קמה, ב. וראה גם לקו"ת ויקרא ג, ד. ובכ"מ.

ג. והנה, באופן העבודה דבירור נפש הבהמית יש חילוק בין המשנה להגמרא:

בימי רבי – זמן המשנה – היתה התגברות הקדושה (כמו שכתוב[11] "ולאום מלאום יאמץ") באופן שלא היה צורך במלחמה עם 'לעומת־זה', כמודגש בהיחס של רבי ואנטונינוס, שלא זו בלבד שלא היה באופן של מלחמה, כי אם באופן של שלום, אלא עוד זאת, שאנטונינוס ביקש והשתדל לשמש את רבי[12] – שזהו על דרך מה שכתוב לעתיד לבוא "ועמדו זרים ורעו צאנכם"[13]. וענינו בעבודה – כמו שכתוב[14] "בכל לבבך", "בשני יצריך"[15], וכמו שכתוב[16] "גם אויביו ישלים אתו", "זה יצר הרע" או "זה הנחש"[17].

אבל לאחרי זמן המשנה נתמעטו הלבבות כו' (כמו שכתב הרמב"ם[18]), וזהו שאמרו "משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא", שבטלו כל הענינים כו', ונעשו העלמות והסתרים כו', ועד כדי כך, שפעולת ההעלם וההסתר היתה גם בהמקום שבו היה תחילה הגילוי של רבי, שלכן הכניסו תלמידי רבי פיסקא זו ("משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא") במשנה[19].

וכל זה הוא מצד ענין המשניות; מה שאין כן מצד ענין הגמרא – הרי מבואר בתורה אור[20] בפירוש מאמר רז"ל[21] "ועלמות אין מספר, אלו ההלכות שהן מימרות האמוראים", "שזהו ענין ליבון הלכתא . . על ידי קושיות ופירוקים . . לברר בירורים כו'", כמאמר הזהר[22] "בעבודה קשה דא קושיא, בחומר דא קל וחומר . . ובלבנים דא ליבון הלכתא", והיינו, שעל ידי זה מבטלים את כל ההעלמות וההסתרים, ופועלים את ענין הגאולה.

ונמצא, שגילוי האור שבזמן המשנה לא היה יכול לירד ולהאיר למטה ביותר, שלכן "משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא"; ואילו על ידי עבודת האמוראים נעשה תיקון כל הענינים הבלתי־רצויים, שלכן "אמר לי' רב יוסף לתנא, לא תיתני ענוה דאיכא אנא, אמר לי' רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא", היינו, שגם בבחינת "אנא" ממשיכים את אור הגאולה (כנ"ל סעיף ב).

ד. ובפרטיות יותר:

סיבת הגלות היא מצד היפך הענוה, שמזה בא בדרך ממילא גם ההיפך דיראת חטא – כי, כאשר ישנו ענין של גאוה וישות, אזי אומר הקב"ה "אין אני והוא יכולין לדור"[23], ו"כאילו דוחק רגלי שכינה"[24], ואם כן, הרי זה ההיפך הקיצוני דקדושה.

וזהו ששנינו "משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא" – שאז היה הקלקול באופן שנתבטלה הענוה לגמרי, ונעשה ענין של גאוה וישות.

אמנם, כאשר נעשה התיקון על ידי האמוראים, הרי זה לא רק באופן שנתבטל ההיפך הקיצוני דקדושה בלבד, אלא באופן שהיה ענין הענוה (על ידי רב יוסף) והענין דיראת חטא (על ידי רב נחמן) במדריגה היותר נעלית, כדלקמן.

ה. ענין הענוה דרב יוסף:

רב יוסף נקרא בשם "סיני"[25], על שם "שהיה בקי בברייתות הרבה"[26], ולא היה אצלו ענין השכחה. והרי ענין זה הוא רק מצד תכלית הביטול, שאז אין אחיזה כלל ל'לעומת־זה', כי, כל זמן שיש איזה אחיזה ל'לעומת־זה', אזי ישנו ענין השכחה שבאה מצד הקליפה, ואילו העדר השכחה – כמו שכתוב רבינו הזקן[27] שהשכחה מגעת "עד כסא הכבוד . . אך לא למעלה מהכסא, כמו שכתוב[28] כי אין שכחה לפני כסא כבודך" – הרי זה רק מצד תכלית הביטול.

---

11) תולדות כה, כג. וראה פרש"י עה"פ.
12) ע"ז יו"ד, סע"ב.
13) ישעי' סא, ה.
14) ואתחנן ו, ה.
15) ברכות רפ"ט. ספרי ופרש"י עה"פ.
16) משלי טז, ז.
17) ב"ר רפנ"ד.
18) ראה בהקדמתו לספר היד.
19) ראה פיהמ"ש להרמב"ם והרע"ב.
20) שמות מט, סע"ג.
21) ראה זח"ג רטז, סע"א. תקו"ז בהקדמה (יד, רע"ב). תכ"א (מג, רע"ב). וראה גם שהש"ר פ"ו, ט (ב).
22) ח"א כז, א. ח"ג קנג, א. רכט, ב.
23) סוטה ה, א.
24) ברכות מג, סע"ב.
25) שם סד, רע"א. וש"נ.
26) פרש"י שם.
27) הל' ת"ת פ"ב סה"י.
28) ברכות לב, ב. ועוד.

והביטול בתכלית מביא גם את ענין הגאולה – כי, ענין הגלות שייך רק כאשר יש אחיזה ל'לעומת־זה', אבל למעלה מכסא הכבוד (למעלה מבחינת כבוד), ששם לא שייך ענין השכחה כנ"ל, לא שייך גם ענין הגלות, כי אם "עוז וחדוה במקומו"[29].

ולכן, רב יוסף שהיה בבחינת סיני, הנה על ידי עבודתו פעל הסרת ענין ה'לעומת־זה', ופעל שיהיה הביטול בתכלית, שעל ידי זה יכולה להיות המשכת אלקות בעולם, על דרך הגילוי שהיה בהר סיני שראו אלקות במוחש, מעין הגילוי דלעתיד לבוא, כמבואר בארוכה בתניא פרק ל"ו.

ועל פי האמור שאצל רב יוסף היה ענין הענוה במדריגה נעלית, ביטול בתכלית, יובן מה שאמר "לא תיתני ענוה דאיכא אנא" ("שאני ענותן"[30]) – כי, רק כאשר נמצאים במדריגה נעלית של ענוה, תכלית הביטול, יכולים לידע מעלת עצמו ("דאיכא אנא"), וביחד עם זה, עומדים בביטול וענוה, אבל אין זה שייך כאשר נמצאים במדריגה תחתונה של ענוה, שענינה רק שלילת הגאוה.

והיינו, שהענוה של רב יוסף אינה באופן של שפלות, שמשפיל את עצמו מצד קבלת עול, אלא הוא בעצם בביטול והעדר המציאות, ולכן אף על פי שיודע מעלותיו, הרי להיותו בעצם בביטול והעדר המציאות, הנה גם ידיעת מעלותיו היא בביטול והעדר המציאות.

וכפי שמבאר רבינו הזקן[31] החילוק שבין שפל לעניו – ששפל אינו מכיר מעלותיו, מה שאין כן עניו מכיר מעלותיו, ואף על פי כן הרי הוא בביטול והעדר המציאות, כנ"ל.

ועל דרך הענין ד"ענוי ארץ"[32], דקאי על עשר ספירות הגנוזות[33] – שזוהי מדריגה היותר נעלית בסדר השתלשלות, עשר ספירות, וכפי שהם גנוזות במאצילן כשלהבת הקשורה בגחלת[34], ואף על פי כן, הרי הם בתכלית הביטול והעדר המציאות.

ו. ועל דרך זה בנוגע לענין יראת חטא דרב נחמן – "לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא" – שזוהי יראת חטא במדריגה נעלית ביותר, שבאה לאחרי ענין הענוה, ולמעלה הימנה:

אודות רב נחמן מסופר בגמרא[35] שאפילו בקטנותו היתה "אימתא דשמיא עלי'" – לא יראת העונש, אלא יראת שמים, שהוא ענין יראת הרוממות. ואם הדברים אמורים בקטנותו, הרי על אחת כמה וכמה כאשר נתגדל, ומכל שכן כאשר הוסמך ונקרא בתואר "רב נחמן".

וכיון שכן, הרי באמרו "לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא", בודאי כוונתו למדריגה נעלית ביותר ביראת חטא, שהיא למעלה אפילו מיראת הרוממות.

והענין בזה:

יראת הרוממות באה על ידי ההתבוננות ברוממותו יתברך, וכיון שבאה על ידי התבוננות, הרי היא בבחינת מציאות. ובמכל שכן מענין האהבה, שאף על פי שענינה הוא תשוקה ורצון, הרי זה בבחינת "יש מי שאוהב"[36], ועל אחת כמה וכמה בנוגע לענין ההתבוננות שיש בה כל גדרי השכל, הרי זה בודאי באופן של ישות ומציאות.

ואילו שלימות הענין דיראת חטא היינו שמתיירא מפני חסרון האלקות שבעולם – שמא ישנה איזה נקודה בעולם שלא נרגש בה אלקות, ש"אין עוד מלבדו"[37]. ומובן, שבמדריגה זו לא שייך ענין של ישות ומציאות, שהרי כל תנועה של מציאות היא היפך הענין ד"אין עוד מלבדו".

ז. ועל פי זה יובן גם מאמרו של רבי פנחס בן יאיר:

רבי פנחס בן יאיר מונה כמה מדריגות שמביאות זו לידי זו, עד שבאים למדריגת הקדושה – בחינת אצילות[38],

---

29) דברי הימים־א טז, כז.
30) פרש"י סוף סוטה.
31) ראה ביאוה"ז ס"פ פקודי לאדהאמ"צ (נט, ב) ולהצ"צ (ע' שט). וראה גם מאמרי אדה"ז תקס"ב ח"א ע' נא. ובכ"מ.
32) ישעי' יא, ד. תהלים עו, יו"ד.
33) ביאוה"ז שם.
34) ראה סה"מ תרפ"ח ע' קנח, (תש"ח ע' 243), וש"נ.
35) ראה שבת קנו, ב.
36) תו"א ויקהל (בהוספות) קיד, ד. וראה גם תניא פל"ה (מד, סע"א ואילך).
37) ואתחנן ד, לה.
38) ראה תו"א לך לך יג, א. לקו"ת פינחס עט, ג. המשך תער"ב ח"ב ע' א'קח. ועוד.

ולאחרי זה ממשיך: "וקדושה מביאה לידי ענוה" — שאין כוונתו להעדר הגאוה, שהרי זוהי התחלת העבודה, אלא הכוונה היא לענין הביטול במציאות (כנ"ל), וענין זה בא לאחרי מדריגת הקדושה: תחילה ישנה מדריגת הקדושה, בחי' אצילות, ולאחרי זה באה המדריגה דעשר ספירות הגנוזות — "ענוי ארץ",

"וענוה מביאה לידי יראת חטא" — שזוהי המדריגה היותר נעלית ביראת חטא שבאה לאחרי ענין הענוה, כנ"ל,

"ויראת חטא מביאה לידי חסידות" — שענין החסידות הוא למעלה יותר, כי הפירוש ד"חסיד" הוא כמובא בתניא[39] מה ש"פירשו בתיקונים[40] איזהו חסיד המתחסד עם קן דילי'", היינו, שבנוגע לעצמו אינו חושב כלל, וכל כוונתו היא רק למלא את הרצון העליון.

ובזה יובן גם הטעם שאינו מזכיר כאן את ענין הגאולה שתבוא על ידי משיח — כי, כל הענינים שנימנו הם מדריגות בעבודת האדם, ואילו ענין הגאולה אינו תלוי בכל המדריגות הנ"ל, שהרי הגאולה יכולה להיות גם "בעתה"[41]. — כאשר הגאולה היא באופן ד"אחישנה"[41], הרי זה על ידי עבודה, אבל כאשר הגאולה היא "בעתה", אין זה שייך לכל המדריגות שבעבודה, וכמאמר רז"ל[42] שמשיח יכול לבוא גם "בדור שכולו חייב".

ואף על פי כן מונה את הענין ד"תחיית המתים" — שבא בהמשך לכל המדריגות הנ"ל:

מיתה — הוא ענין המציאות כו', שיכול להיות גם במדריגות נעלות, ועל דרך שנתבאר לעיל (סעיף ו) בנוגע ליראת הרוממות, שזהו עדיין ענין של מציאות — מיתה.

וזהו שבסיום הענין מונה את הענין דתחיית המתים — שגם במקום הישות והמיתה נרגש אלקות, שזהו תכלית העילוי.

ועל זה אומר ש"תחיית המתים בא על ידי אליהו הנביא זכור לטוב" — כי, אליהו הנביא זיכך את גופו עד שעלה בגופו השמימה[43], ולכן הרי זה מביא את הענין דתחיית המתים, שגם במקום הישות יהיה נרגש אלקות, והיינו, שביש הנברא יורגש אמיתית מציאותו שהוא יש המאציל[44].

ח. ועל פי זה יובן גם הקשר דסיום המסכת עם התחלתה:
בהתחלת המסכת מדובר אודות דיני סוטה — "איש כי תשטה אשתו וגו'"[45].

וידוע פירוש הבעל שם טוב[46] — בעל ההילולא דחג השבועות — "איש כי תשטה אשתו, שהוא החומר והגוף, שעל ידו נטה ושטה מדרך הישר . . אז והובא אל הכהן, שהם התלמידי חכמים רופאי הנפשות[47]. וזהו שכתוב[48] ולקח הכהן מים קדושים, הם דברי תורה, אל כלי חרס, ר"ל להלביש במשל ומליצה ויאמר לו תוכחת מוסר, ושיהיה לו רפואה כו'. אמנם, אם יתגאה בזה, שוב אין דבריו נשמעים, לכך עצה היעוצה מן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן וגו'[48], ר"ל שיקח הכהן מדת השפלות כעפר שבקרקע המשכן ויתן אל המים של תורה ומוסר".

ויש להוסיף בביאור הדיוק שצריך ליקח "מן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן" דוקא:

לכאורה, בשביל ענין הביטול מספיק גם עפר סתם, כמו שכתוב "ונפשי כעפר לכל תהיה"[49], ו"הכל היה מן העפר"[50], עפר סתם, ומהו הצורך בעפר מקרקע המשכן דוקא?

אך הענין הוא — כמו שנתבאר לעיל (סעיף ה) שצריך להיות ענין הביטול במציאות, אפילו בשעה שמכיר מעלותיו כו', וענין זה מרומז ב"העפר אשר יהיה בקרקע המשכן", היינו, שלמרות גודל מעלת המשכן שבו היא השראת השכינה, הרי הוא בתכלית הביטול דעפר.

---

39) ספ"י.
40) ראה תקו"ז בהקדמה (א, סע"ב).
41) ישעי' ס, כב. וראה סנהדרין צח, א.
42) סנהדרין שם.
43) מלכים־ב ב, א־יא. וראה סה"מ תש"ח ע' 212. ועוד.
44) ראה ביאוה"ז לאדהאמ"צ בשלח מג, ג. ובכ"מ.
45) נשא ה, יב.
46) כש"ט סרמ"ט.
47) ראה רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"א: "ומה היא תקנת חולי הנפשות, ילכו אצל החכמים שהן רופאי הנפשות וירפאו חליים בדעות שמלמדין אותם כו'". וכמו בחולי הגוף, כדאיתא בגמרא (ב"ב קטז, א) "כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם כו'".
48) שם, יז.
49) ברכת "אלקי נצור כו'" (ברכות יז, א).
50) קהלת ג, כ.

והנה, פירוש הבעל שם טוב הנ״ל בפנימיות התורה, יש לו מקור גם בנגלה דתורה — כמו שכתוב במדרשי חז״ל[51] על הפסוק ״איש איש גו׳ ומעלה בו מעל״, דקאי על איש שלמטה ואיש שלמעלה, ״ה׳ איש מלחמה״[52], שזהו ענינה של נפש האלקית שהיא ״חלק אלקה ממעל ממש״[53], ותפקידה הוא לכבוש — ״איש דרכו לכבוש״[54] — את נפש הבהמית והגוף, והכיבוש הוא על ידי ״מים קדושים״, תורה, ביחד עם ״עפר המשכן״, ענין הענוה והביטול.

וענין זה קשור עם מה שכתוב בסיום המסכת ״לא תיתני ענוה דאיכא אנא״ — שעל ידי הענוה והביטול פועלים הבירור והכיבוש גם ב״אנא״, בגימטריא ״בהמה״ (כנ״ל סעיף ב), שהוא ענין בירור נפש הבהמית,

ומזה באים להענין דיראת חטא שהוא למעלה גם מענין הענוה, ועד שבאים להענין דתחיית המתים, שהוא תכלית העילוי (כנ״ל סעיף ז).

וכאשר מסיימים מסכת סוטה, שהוא ענין בירור נפש הבהמית בכל המדריגות הנ״ל — אזי באים להענין ד״יום חתונתו זה מתן תורה״, מעין הגילויים דלעתיד לבוא (כנ״ל סעיף ה).

ט. ועל פי הידוע שכל הגילויים דלעתיד לבוא תלויים במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות[55], מובן, שגם עתה צריכה להיות העבודה דתחיית המתים.

והענין בזה — כידוע מאמר אדמו״ר הזקן[56] בפירוש מארז״ל[57] ״זוטרא דבכו מחיה מתים״, ש״מת״ הוא קר, והרי אין לך דבר קר כמו השכל, וכאשר תורת החסידות מכניסה חיות בהמוח והשכל הקר, הרי זה ענין של ״תחיית המתים״.

ונמצא, שהעבודה דתחיית המתים עתה היא הפצת המעיינות דתורת החסידות.

וזהו גם שעל ידי הפצת המעיינות פועלים קא אתי מר[58], שאז יהיה הענין דתחיית המתים כפשוטו — ״תחיית המתים (ש)באה על ידי אליהו הנביא זכור לטוב במהרה בימינו״, אמן.

בס״ד. משיחות* יום ב׳ דחג השבועות, ה׳תש״כ.

בלתי מוגה

א. בחסידות ישנה קושיא למה אין עושים שמחת תורה בחג השבועות[1]. ואף שישנם כמה ביאורים על זה, מכל מקום, הרי ידוע שגם קושיא בתורה היא תורה[2], ואם כן, יש מקום לשמחת התורה בחג השבועות[3].

ענין ההתחדשות דמתן תורה הוא — שנעשה קישור התורה עם העולם, שהרי תורה כשלעצמה היתה גם קודם, אלא שלא היתה קשורה בהעולם, ובמתן תורה נתקשרה התורה עם העולם, והיינו, שכאשר פוסקים דין על פי תורה, אזי נעשה כן במציאות העולם, כדאיתא בירושלמי[4] על הפסוק[5] ״לא־ל גומר עלי״.

וחיבור זה של תורה עם העולם, הוא על ידי הזמן דחג השבועות, כי, ענין הזמן הוא שמחבר ומקשר, כידוע[6] בענין עולם שנה ונפש, שבחינת שנה (זמן) מקשרת את בחינת נפש (ובנדון דידן הוא ענין התורה) עם בחינת עולם.

---

51) יל״ש עה״פ (רמז תשה). הובא בפרש״י עה״פ.
52) בשלח טו, ג. וראה סוטה מב, רע״ב.
53) תניא רפ״ב.
54) יבמות סה, ב.
55) תניא רפל״ז.
56) ראה סה״ש תרצ״ז ע׳ 195. אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ד ס״ע שטו. ח״ה ס״ע שעא (נעתק ב״היום יום״ יא סיון).
57) ע״ז יו״ד, ב. וראה סה״ש תש״ג ע׳ 99.
58) ראה אגה״ק דהבעש״ט (כש״ט בתחלתו. ובכ״מ).
1) ראה סה״מ תרפ״ט ע׳ 56, תרצ״ו ע׳ 41. וש״נ.
2) ראה לקו״ש חט״ו ע׳ 94, ע׳ 233. וש״נ.
3) ראה גם שיחת יום ב׳ דחה״ש תש״ב בתחלתה (סה״ש תש״ב ריש ע׳ 125).
4) כתובות פ״א ה״ב. וש״נ.
5) תהלים נז, ג.
6) ראה גם תו״מ ח״ז ע׳ 123 ואילך. וש״נ.

*) ראשי פרקים – מלבד שיחה ג ושיחה ח שבאו בשלימותם.

והנה, כל השפעות השמחה נמשכות מהתורה, ומאחר שההשפעות מהתורה להעולם הוא בהזמן דחג השבועות, לכן בחג השבועות צריך להמשיך שמחה על כל השנה.

* * *

ב. ידוע[7] שהבעל שם טוב היה נוסע בשביל ג׳ מטרות: א) לקבץ מעות על פדיון שבויים. ב) לפעול חיבת התורה אצל אנשים פשוטים. ג) להפיץ פנימיות התורה אצל הלומדים.

כששאלוהו, מדוע אינו מתנהג כשאר הראשי ישיבות והגדולים שאינם נוסעים מעיר לעיר רק באים אצלם ללמוד? — לא ענה על זה.

ואדמו״ר הזקן הסביר: גליא ציהט צו גליא, במילא ציהט מען זיך אַליין. פנימיות התורה דאַרף דערנעמען די פנימיות הנשמה, שאין זה נרגש, והוא בהעלם, דערפאַר דאַרף מען גיין צו יענעם, מעורר זיין.

[המשך הענין היה על דבר התהלוכה בהבתי כנסיות לחזור דברי־אלוקים־חיים].

* * *

ג. כבוד קדושת[8] מורי וחמי אדמו״ר סיפר[9], שהבעל שם טוב חיבב ביותר את היום השני דחג השבועות, ובכל שנה הי׳ עורך ביום השני דחג השבועות סעודה מיוחדת והיה מתוועד הרבה[10].

המגיד ממעזריטש — תלמידו וממלא־מקומו של הבעל שם טוב — ביאר את הטעם לחביבות זו, לפי שהיום השני דחג השבועות הוא המעת לעת (כ״ד שעות) הראשון לאחר שישראל קיבלו את התורה. והמגיד הוסיף: ובפרט לדעת ר׳ יוסי[11] שמתן־תורה היה בשביעי בסיון, הרי זו מעלה נפלאה[12].

לכאורה, שני הטעמים של המגיד על חביבות היום השני דחג השבועות הם בסתירה זה לזה[13]:

אם החביבות היא לפי שזהו היום הראשון שלאחר מתן־תורה (כטעם הא׳) — הרי לדעת ר׳ יוסי (שמתן־תורה הי׳ בשביעי בסיון) היתה החביבות צריכה להיות בשמיני בסיון, אסרו־חג? ואם החביבות היא לפי שביום זה ניתנה תורה (כטעם הב׳) — הרי לדעת רבנן (שמתן־תורה היה בששי בסיון, וכן פסק רבנו הזקן בשולחנו[14]) היתה חביבות זו צריכה להיות ביום ראשון דחג השבועות?

ד. ביאור החביבות דעשרים וארבע השעות שלאחר מתן־תורה:

החידוש דמתן־תורה הוא כנ״ל[15], שניתן הכח לכל אחד מישראל, שיוכל על ידי עבודה לזכך את העולם מחומריות עד לרוחניות וקדושה, להעלותו מלמטה למעלה[16]. ובפועל התחיל הדבר רק לאחר מתן־תורה, שהרי מתן־תורה היה מלמעלה למטה, ״וירד ה׳״[17], ולא עבודת האדם; עבודת האדם — התכלית דמתן־תורה — התחילה רק לאחר מתן־תורה. וזוהי המעלה והחביבות שביום שני דחג השבועות — היום שלאחר מתן־תורה — לפי שאז התחילה העבודה מלמטה למעלה.

---

7) סה״ש קיץ ה׳ש״ת ע׳ 83 ואילך (נעתק ב״היום יום״ טז מנחם אב).

8) הוגה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א (באידית), ונדפס בלקו״ש ח״ד ע׳ 1027 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ״מ ע״י המו״ל.

9) שיחת יום ב׳ דחה״ש תש״ד בתחלתה (סה״ש תש״ד ע׳ 135).

10) אולי זהו מהטעמים שקבע כ״ק מו״ח אדמו״ר ליום זה שיעור התניא בו ״יפי׳ הבעש״ט ז״ל כו׳״ (שעהיוה״א רפ״א).

11) שבת פו, א ואילך.

12) חביבות יום השני דשבועות, מרומז (ככל הענינים שבפנימיות התורה) גם בנגלה: גם בית הלל דס״ל שמותר להקריב עולת ראי׳ ביו״ט עצמו, עשו כדברי ב״ש (שו״ע אדה״ז או״ח סתצ״ד סי״ט. ונת׳ המקור לזה — וכן למ״ש שם ד״הרבה מישראל נהגו כמותם״ — בלקו״ש חכ״ח ע׳ 24 ואילך) ומוצאי חגה״ש הי׳ יום טבוח. ולכאורה הרי ב״ה לא היו עושין כדברי ב״ש ואפילו לחומרא (ואדרבה בכגון דא אמרו (ברכות יו״ד, סע״ב) ״כדאי היית לחוב בעצמך״), ובפרט שבנדו״ד י״ל שזהו ענין של קולא, כי עולות ראי׳ ״עיקר מצותן ביום ראשון״ (רש״י ד״ה ביו״ט חגיגה ז, ב. ועייג״כ רמב״ם ריש הל׳ חגיגה), ומ״מ הקריבו (קרבנות הו״ע העלאה) עולת ראי׳ באסרו חגה״ש ועשו אותו ליו״ט, מצד חביבותו של יום השני דשבועות.

13) ראה גם שיחת יום ב׳ דחה״ש דאשתקד בתחלתה (תו״מ חכ״ו ע׳ 21 ואילך).

14) או״ח רסתצ״ד.

15) לקו״ש ח״ד ע׳ 1026.

16) אין הדיוק בזה (וכן לקמן) העלאה ולא המשכה, כ״א — עליית העולם (התחתון) — לקדושה (העליון), אם ע״י המשכת הקדושה למטה (בגמ״ח וכיו״ב), או ע״י העלאת העולם לקדושה (עבודת הקרבנות וכיו״ב).

17) יתרו יט, כ.

וזהו גם כן הטעם שעליית משה רבינו, מלמטה למעלה, ״ויעל משה אל ההר״[18] (כדי לקבל את הלוחות והתורה, לאחר שכבר ניתנו עשרת הדברות בשעת מתן־תורה) היתה בז׳ בסיון[19].

ה. על פי זה יובן, שגם לדעת ר׳ יוסי (שמתן־תורה היה בשביעי בסיון), ישנה החביבות ביום שני דחג השבועות, כי ביום זה היתה גם העליה מלמטה למעלה:

איתא בגמרא[20] (לדעת ר׳ יוסי), שמשה רבינו ״הוסיף יום אחד מדעתו והסכים הקב״ה על ידו״: הקב״ה צוה לפרוש מן האשה לפני מתן־תורה שני ימים בלבד — רביעי וחמישי בסיון, ועל פי זה היה אמור להיות מתן־תורה ביום הששי בסיון, אלא שמשה רבינו הוסיף עוד יום, וצוה על בני ישראל לפרוש שלשה ימים — גם ביום הששי — והסכים הקב״ה על ידו, ונתן את התורה רק ביום השביעי בסיון, אחרי פרישה של שלשה ימים.

ונמצא לדעת ר׳ יוסי, שהיום דמתן־תורה היה תלוי בעבודתם של ישראל מצד עצמם — שהוסיפו מדעתם — עליה מלמטה למעלה. ולכן לדעת ר׳ יוסי ישנה החביבות ביום מתן־תורה גופא (דלא כדעת רבנן, שהחביבות היא ביום שלאחרי מתן־תורה), ולכן גם לדעת ר׳ יוסי ישנה חביבות ביום שני דחג השבועות[21].

ואדרבה — לדעת ר׳ יוסי החביבות גדולה עוד יותר, כלשון המגיד שהיא ״מעלה נפלאה״: כי, לדעת רבנן מעלת היום השני דחג השבועות היא רק מצד העליה מלמטה למעלה שהיתה ביום זה, אבל לדעת ר׳ יוסי ישנם ביום השני דחג השבועות ב׳ המעלות, הן המשכה מלמעלה למטה — מתן־תורה, והן העלאה מלמטה למעלה — מצד הענין ד״הוסיף יום אחד מדעתו״; וכשמצטרפים ב׳ המעלות — ״להוי כדין וכדין״[22] — הרי זו מעלה נפלאה.

ו. על פי הנ״ל יובן גם דיוק לשון כבוד קדושת מורי וחמי אדמו״ר בסיפורו הנ״ל, שהבעל שם טוב חיבב את היום השני דחג השבועות:

לכאורה, הרי חביבותו של יום זה אינה להיותו היום השני דחג השבועות, אלא אדרבה — להיותו יום שביעי בסיון, שבו ישנה המעלה שהוא היום הראשון לאחר מתן־תורה (לדעת רבנן), או היום הראשון של מתן־תורה (לדעת ר׳ יוסי).

אך הביאור בזה:

החידוש שביום שני של יום־טוב לגבי היום הראשון הוא: יום־טוב ראשון הוא מדאורייתא — היום הוא קדוש בעצם, ואילו יום־טוב שני הוא מדרבנן — היום מצד עצמו הוא יום של חול, אלא שישראל עשו אותו קודש[23].

וענין יום־טוב שני יש בו מעלה הנ״ל (כאמור בנוגע לשביעי בסיון: העלאה מלמטה למעלה)[24].

ז. השייכות דיום־טוב שני עם שביעי בסיון משתקפת (כמו כל הענינים דפנימיות התורה) גם בנגלה, ועד להלכה:

---

18) משפטים כד, טו.

19) יומא ד, ב.

20) שבת פז, א.

21) וגם עליית משה אל ההר, היתה בשביעי בסיון, גם לדעת ר׳ יוסי (יומא שם).

22) ב״ב עה, א. וראה לקו״ת פ׳ ראה ד״ה ושמתי כדכד (כד, ד ואילך).

23) בכללות גם יו״ט ראשון ענינו ״מקרא קודש״ (לא קודש מעצמו), שבנ״י עושין מחול קודש, שזהו החילוק בין שבת (דמיקדשא וקיימא) ליו״ט. אבל בפרטיות: יו״ט ראשון נצטוו מן התורה (שהציווי הוא גם נתינת כח מלמעלה) משא״כ יו״ט שני.

24) ובזה יש ליישב מ״ש המג״א (או״ח ר״ס תצד), דזה שניתנה התורה ביום נ״א לעומר בא לרמוז לנו ענין יו״ט שני של גליות. והקשה עליו בח״י שם, דא״כ יהי׳ יום השני דשבועות עיקר היו״ט? ויש לומר: מצד ההמשכה שמלמעלה ראוי׳ היתה התורה לינתן ביום החמישים לעומר, לפי שאז הוא המשכת שער הנו״ן, וגם יום זה הי׳ אז לדעת ר׳ יוסי, יום הששי בסיון, שהוא הזמן דמ״ת (ראה תוד״ה יום הששי ע״ז ג, א) ומה שניתנה תורה ביום הנ״א לעומר הוא לפי שהוסיף משה יום א׳ מדעתו, עבודה מצד המטה, ולכן יו״ט ראשון שהו״ע המשכה מלמעלה הוא ביום הנ׳ לעומר, ויו״ט שני שהו״ע ההעלאה מלמטלמ״ע הוא ביום הנ״א.

(ומה שלדעת רבנן גם מצד ההמשכה שמלמעלה, הי׳ מ״ת ביום הנ״א לעומר (ולא ביום החמישים, הזמן דיו״ט ראשון) — יש לומר, לפי שלדעתם יום הנ״א לעומר הי׳ ביום הששי בסיון, שהוא הזמן דמ״ת כנ״ל (ובעיקר — רק קביעות היו״ט הוא מצד המשכת שער הנו״ן. ועיין בארוכה לקו״ש ח״ג פ׳ אמור (ע׳ 996 ואילך)), ועיקר קושיית המג״א אינה אלא לר׳ יוסי (אף שמקשה שם גם לדעת רבנן, ועיין במחה״ש שם), ועל זה מתרץ שפיר, שבא לרמוז לנו ענין יו״ט שני).

ובזה יובן גם מה — שלפי המג״א — בחג השבועות דוקא נרמז יו״ט שני של גליות, ולא במועדים אחרים, אף שכל ענין יו״ט שני דשבועות אינו אלא ״כדי שלא לחלוק במועדות״, היינו שבזה טפל הוא לשאר המועדות (ובשו״ת חתם סופר חאו״ח סו״ס קמה כתב ״משום דבעי חיזוק טפי״) — אלא לפי ששביעי בסיון ויו״ט שני ענינם אחד — העלאה מלמטלמ״ע.

יום־טוב שני דחג השבועות חמור יותר מיום־טוב שני של כל המועדים.

בכל המועדים, יום־טוב שני הוא ענין של ספק — ״ספיקא דיומא״: מכיון שבמקומות הרחוקים מירושלים לא ידעו באיזה יום קבעו בית־דין ראש־חודש (שבו תלויה הקביעות דיום טוב), לכן נהגו מספק יום־טוב שני ימים.

אבל בחג השבועות לא הי׳ ספק מעולם, שהרי קביעותו היא: ״יום החמישים לעומר״, כך שאינו תלוי בקביעות ראש חודש סיון אלא בקביעות ראש חודש ניסן, ועד חג השבועות כבר ידעו בכל מקום באיזה יום קבעו בית־דין ראש חודש ניסן. ומה שישנו יום־טוב שני בחג השבועות הוא רק ״כדי שלא לחלוק במועדות״[25], שלא לחלק בין חג השבועות לשאר המועדים. וכיון שיום־טוב שני דחג השבועות אינו משום ספק אלא משום תקנת חכמים ״שלא לחלוק במועדות״, יש בו כח של ודאי[26].

והטעם הפנימי לזה: יום־טוב שני דשבועות ושביעי בסיון ענינם אחד — העלאה מלמטה למעלה. ולכן, כיון שענינו של ז׳ בסיון הוא ודאי (הן לרבנן והן לר׳ יוסי, כנ״ל ב׳ הטעמים דהמגיד), הרי זה ממשיך תוקף של ודאי גם בהענין דיום־טוב שני שבו (כשהקביעות היא על פי החשבון. ואפילו כשהיא על פי הראיה — הרי ברוב השנים הקביעות היא שוה[27], ובפרט על פי הידוע[28] שבחקירת עדי הראיה היו משווים עם אופן הקביעות כפי שצריכה להיות על פי החשבון).

ח. החביבות שחיבב הבעל שם טוב את היום השני דחג השבועות, התבטאה גם בענין הסתלקותו — בשנת תק״כ[29]:

הבעל שם טוב נסתלק ביום הראשון דחג השבועות[30], ועל פי דין[31] — אזי זמן הקבורה הוא ביום שני דחג השבועות[32], והרי ענין זה היה חביב בעיני הבעל שם טוב, כידוע[33] שהבעל שם טוב אמר שבכחו לעלות בסערה

25) רמב״ם הל׳ קידוש החודש פ״ג הי״ב.

26) שו״ת חת״ס שם. — ועפ״ז יש לבאר מה שבמוצאי חג השבועות, גם בחו״ל, אסור להתענות מעיקר הדין, אף שיום טבוח הוא יום שאחר עצרת של תורה ואסרו־חג השבועות בחו״ל הוא שני ימים אחר עצרת (שהרי בעצרת, אין שייך ספיקא דיומא כנ״ל, אלא שבכדי שלא לחלוק במועדות תיקנו יו״ט שני גם בעצרת, אבל אסרו חג שאינו אלא בעצרת (מעיקר הדין) אין שייך בו ״שלא לחלוק״, ומאחר שאין שום ספק ביום זה שאינו יום טבוח, הי׳ צריך להיות מותר (מעיקר הדין) להתענות בו) — לפי שמכיון שיו״ט שני דחגה״ש ה״ה ודאי, הרי הוא כעצרת ממש, ויום שלאחריו הוא יום טבוח (משיחת יום ב׳ דחה״ש תשט״ז ס״ח ואילך (תו״מ חט״ז ע׳ 329 ואילך)).

ואי״ז דומה לענין שבעת ימי התשלומין שמתחילים מיום הראשון דחגה״ש ולא מיום השני דחגה״ש (שלכן סיומם הוא בי״ב סיון* ולא בי״ג בו), אף שהוא כעצרת ממש — לפי שימי התשלומין אין ענינם ששה ימים שאחרי עצרת, כי אם, בעצרת עצמו מתחילין שבעת ימי התשלומין**. ולכן, מכיון שיום הראשון דחגה״ש הוא עצרת ודאי בלי שום ספק (ואדרבה, מכיון שיו״ט שני דחגה״ש אינו משום ספיקא דיומא, הרי זה שיום השני הוא כעצרת ממש, אינו גורע ומטיל ספק ביום הראשון), התחלת שבעת ימי התשלומין הוא ממנו. משא״כ יום טבוח ענינו הוא יום שאחרי עצרת, מצד איסור ההקרבה ביו״ט, ובמילא, מכיון שיו״ט שני דחגה״ש הוא ודאי, יש בו (לענין חו״ל, אף שבביהמ״ק עצמו לא הי׳ יו״ט והיו מקריבין בו) ודאות (דרבנן) באיסור מלאכה, ובמילא נכלל בזה גם איסור הקרבה, ויום שלאחריו דין יום טבוח לו.

27) והתורה על הרוב תדבר (ראה מו״נ ח״ג פל״ד). וכמו שמצינו (וגדולה מזו) דרז״ל על הכתוב דעצרת יום שניתנה בו תורה (ראה לקו״ש ח״ג ע׳ 996 הערה 7. וש״נ).

28) רמב״ם הל׳ קידוש החודש פ״ב ה״ד. וראה תוי״ט לר״ה פ״ב מ״ו.

29) ראה גם שיחת יום ב׳ דחה״ש דאשתקד ס״ה (תו״מ חכ״ו ע׳ 24). וש״נ.

30) כמאמר רבנו הזקן נ״ע (בענין הסתלקות הבעש״ט): ״ביום הרביעי נטלו (בטי״ת) המאורות״, שכוונתו ליום הראשון דחגה״ש דשנת תק״כ שחל ביום הרביעי (ויום השני דשבועות א״א להיות חל ביום הרביעי). וראה לקו״ד ח״א ע׳ לב וע׳ מב.

31) הדין (בשו״ע אדה״ז או״ח סתקכ״ו ס״ב) דאסור להשהות ומקברין אותו מיד (ביו״ט א׳) ע״י גוי — אין שייך לנדו״ד, כיון שהבעש״ט ציווה בבוקר יום חגה״ש ל״אנשי ח״ק״ ״שיתעסקו בקבורתו ולמד אותם כו׳״ [שבחי הבעש״ט בסופו], ומשהין את המת (עד הלילה, עכ״פ) בשביל לקיים דבריו (ראה שו״ע אדה״ז שם סי״ח). — ולהעיר דדין הנ״ל (סתקכ״ו ס״ב): א) שייך רק ביש גוי במקום. ב) כששהות ביום לקברו. ג) במחלוקת שנוי (ראה מג״א ר״ס תקכ״ו) — אלא שאדה״ז לא הביא דעת החולק.

32) איך שהי׳ בפועל — לא מצאתי, לע״ע, ברשימות וכיו״ב. וי״א אשר אדנ״ע אמר עד״ז פעם בשיחותיו: ולא ידע איש את קבורתו. והוא בשיחת יום ב׳ דחגה״ש תרצ״ט (מרשימת השומעים ואינה מוגה — סה״ש תרצ״ט ע׳ 333. וש״נ): שאל אחד מתי הי׳ הקבורה, ביום א׳ או ביום ב׳ ואיך. והשיב כי זו השאלה האָט מען געקלערט אין ליובאוויטש שוין לאנג . . . און עס איז געבליבן אַז עס איז ניטאָ אין דעם קיין קבלה. ובסוף הדיבור אמר אאמו״ר, עס איז ולא ידע איש את קבורתו. ובתוך הדברים אמר בדרך סברא אַז מען האָט געוואַרט מיט דער קבורה ביז נאָך יו״ט. עכ״ל הרשימה. וצ״ע: א) להתאים להדין. ב) להתאים ההתחלה, שהספק רק בנוגע ליום א׳ או ב׳. ואולי צ״ל ״ביז נאָך יו״ט ראשון״. [בדוחק אפ״ל שהלינו עד לאחרי יו״ט ״כדי שיבואו קרובים או להשמיע עיירות״ (שו״ע יו״ד ר״ס שנז)].

33) שיחת י״ט כסלו תרס״ד (בסה״ש תורת שלום ע׳ 46). ושם נתבאר העילוי דעפר גו׳. בהמשך בששה״ק תער״ב (ח״ג ע׳ א׳רנז) נתבאר מה שהי׳ יכול לעלות השמימה. (ענין ונחיצות הסערה — ראה

*) רבנו הזקן בסידורו (קודם למנצח). וראה הערות במכתב י״ב סיון תשכ״א (נדפס בלקו״ש ח״ד ס״ע 1312 ואילך, ובאג״ק ח״כ ע׳ רנא).

**) ראה הערות במכתב הנ״ל.

השמימה כמו אליה[34], אלא שרצונו לעבור („דורכגיין") את הענין ד״כי עפר אתה ואל עפר תשוב״[35].

המעלה ד״ואל עפר תשוב״ על עלי׳ בסערה — גם היא בדוגמת מעלת יום שני דחג השבועות: הסתלקות — הרי היא עליה, „ואל עפר תשוב״ — שוב.

ט. כבר דובר פעם[36] שבתורת הבעל שם טוב מסר את עצמיותו:

ענינו של הבעל שם טוב היה לגלות את תורת החסידות, שענינה העלאה מלמטה למעלה, זיכוך הגשמי — „עזוב[37] תעזוב עמו״[38].

ולכן חיבב הבעל שם טוב ביחוד את היום השני דחג השבועות, שמעלתו זיכוך הגשמיות, כנ״ל.

* * *

י. בנוגע לענין העליה מלמטה למעלה — שבזה היא עיקר החביבות דחג השבועות (כנ״ל) — מבואר בחסידות[39] המשל מעליה מבקעה להר, שצריך על זה כח מיוחד (מה שאין כן כדי לירד מהר לבקעה אין צריך כח מיוחד).

וזהו מה שפירש הבעל שם טוב[40] על הפסוק[41] „אל תשליכני לעת זקנה״ — מען זאָל זיך ניט פילן פאַר אַ אַלטן. והיינו, לפי שבצעיר ישנו ענין הכח כו׳.

וזהו גם כן מה שמצינו במדרש[42] שנתינת התורה לישראל היה על ידי הערבות של הבנים („בנינו עורבים אותנו״), שזהו מצד המעלה שבענין הנערות.

ומעלת הנערות הוא כמו בן קטן שמאמין באמונה פשוטה בדברי הוריו ומוריו, מה שאין כן גדול שחוקר בשכלו כו׳.

וענין זה הוצרך להיות במתן תורה — שזהו ענין הקדמת נעשה לנשמע[43], היינו אמונה פשוטה וקבלת עול.

ומכיון שהיסוד לקבלת התורה הוא אמונה וקבלת עול, הרי מובן שכל הענינים הם באופן של השתוות — כפירוש הבעל שם טוב (בתחלת ספר צוואת הריב״ש) על הפסוק[44] „שויתי הוי׳ לנגדי תמיד״, שכל הענינים צריכים להיות בהשתוות — כי, מצד השכל, הרי יש הפרש בין ענין אחד להשני, מה שאין כן מצד אמונה כו׳. ולכן קבלו ישראל כל עשרת הדברות — מהדיבור „אנכי הוי׳ אלקיך״[45], שהוא ענין נעלה ביותר, עד הדיבור „לא תחמוד גו׳״[46], שהוא ענין פשוט ביותר — בשוה.

* * *

יא. התחלת השולחן ערוך הוא „שויתי הוי׳ לנגדי תמיד״, שענין זה הוא גם קודם אמירת „מודה אני״, כמבואר בשולחן ערוך. ומזה מובן שזוהי מדריגה תחתונה בעבודת האדם. אמנם, לאידך גיסא, איתא בשולחן ערוך שם, שענין זה „הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים״, שמזה מובן שזוהי מדריגה נעלית בעבודה. וכמו כן ישנו הענין ד״שויתי״ המבואר בצוואת הריב״ש (כנ״ל). וכן ישנו הענין ד״שויתי״ שצריך להיות בתפלת שמונה עשרה[47]. ונמצא, שישנם כמה מדריגות בהענין ד״שויתי״.

והנה, הענין ד״שויתי״ שצריך להיות בתפלת שמונה עשרה אינו ענין בגדר האדם, אלא הוא גדר ותנאי בתפלת שמונה עשרה, שישנם כמה תנאים לתפלה, וכמו המקום, הזמן, הלבושים וכו׳[48], ואחד התנאים שבתפלה הוא גם הענין ד״שויתי״.

זח״ב קצז, א. וראה לקו״ש ח״ב ע׳ 515. תו״מ ח״ב ע׳ 225) — ולכאורה כ״ז סותר המסופר בשבחי הבעש״ט (קרוב לסופו) שנצטער הבעש״ט ע״ז.

34) מלכים־ב ב, א, יא.

35) בראשית ג, יט.

36) ראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1209. תו״מ חכ״ז ע׳ 305 ואילך.

37) משפטים כג, ה.

38) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ״ט) בהוספות סכ״א. וש״נ (נעתק ב״היום יום״ כח שבט (ע׳ כג)).

39) ראה תו״מ ח״ג ע׳ 108. וש״נ.

40) ראה אוה״ת בשלח ס״ע שפב ואילך. כש״ט (הוצאת תשנ״ט) בהוספות סס״ו. וש״נ. ס׳ בעש״ט עה״ת פ׳ נח סס״ז ואילך.

41) תהלים עא, ט.

42) שהש״ר פ״א, ד (א).

43) שבת פח, א.

44) תהלים טז, ח.

45) יתרו כ, ב.

46) שם, יד.

47) סנהדרין כב, א.

48) שו״ע או״ח ספ״ט ואילך.

כלומר: הענין ד״שויתי״ שצריך להיות בכל היום אינו תנאי בעבודת כל היום, שהרי פשוט הדבר שגם כשעובד עבודתו באמירת הברכות, הנחת תפילין וכו׳, בלי הענין ד״שויתי״, יצא ידי חובתו, אלא שאין זה מצוה מן המובחר, אבל מכל מקום יצא ידי חובתו, לפי שהוא ענין השייך להאדם ולא לעבודת היום; מה שאין כן הענין ד״שויתי״ שבשמונה עשרה הוא תנאי בתפלה, ולכן פסק הרמב״ם[49] שאם התפלל בלי הכוונה ד״שויתי״ לא יצא ידי חובת תפלה.

ועל פי זה נמצא, שהענינים שב״שויתי״ הנוגעים להאדם עצמו, הם ג׳ ענינים: א) טרם אמירת מודה אני. ב) מעלת הצדיקים ההולכים לפני האלקים. ג) המבואר בצוואת הריב״ש.

והענין בכללות יובן על פי המבואר בתניא[50] בענין צדיקים ובינונים, שעבודת הבינונים היא בנוגע למחשבה דיבור ומעשה, אבל כחותיו הפנימיים נשארו כמו שהיו בתחילה, מה שאין כן עבודת הצדיק היא ששינה גם את כחותיו הפנימיים.

וזהו ענין ב׳ אופנים הראשונים שב״שויתי״: ענין הא׳ הוא בנוגע לפועל במחשבה דיבור ומעשה, שבפועל הוא קם משנתו ואומר מודה אני וכו׳, שהוא ענין ״שויתי״ שבפועל. וענין הב׳ הוא מעלת הצדיקים, היינו שפועל גם על כחותיו הפנימיים שיהיו בהשתוות, כי, כל הרצון והתענוג שלו הוא רק באלקות, וכמו עבודת העבד נאמן שהתענוג של האדון הוא התענוג שלו, כמבואר בהמשך תרס״ו[51].

אמנם ענין הג׳ המבואר בצוואת הריב״ש, הוא גם כן בנוגע לכחות פנימיים (ולא רק בנוגע לפועל), אבל אין זה ממדריגת הצדיקים דוקא, אלא — כמו כל הוראות הבעל שם טוב — עבור כל ישראל.

וביאור הדברים:

כאשר יהודי מתבונן איך שהקב״ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית בכל רגע ורגע[52], ונתאמת אצלו איך שכח הרצון והתענוג שלו מתהווים בכל רגע ורגע מאין ואפס המוחלט על ידי הכח האלקי, אזי במילא לא ירצה בענין אחר שהיפך האלקות, דמאחר שמרגיש בנפשו אשר כח הרצון שלו מתהוה מהכח האלקי, הרי בודאי לא ירצה בענין הפכי כו׳.

וענין זה אינו מדריגת צדיק כלל, כי, מדריגת צדיק הוא שבאמת שינה את הכחות שלו עד שאין לו שום מציאות לעצמו כלל, וכמו העבד נאמן שמסור ונתון לגמרי לרבו; מה שאין כן כאן מדובר אודות מעמד ומצב שבעצם הוא מציאות לעצמו, ומצד עצם כחותיו יכול לרצות גם ההיפך חס ושלום, אלא שמצד ההתבוננות שמרגיש איך שנתהווה מאין, לא ירצה בשום דבר כו׳ כנ״ל, ולכן בכל רגע צריך להתבוננות, וכשיופסק אצלו הרגש זה אפשר שירצה בההיפך, מאחר שהרע אצלו בתקפו.

וזוהי הוראת תורת החסידות לכל ישראל, להתבונן איך שמחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, שעל ידי זה לא ירצה בשום דבר, ויהיו אצלו גם כחותיו הפנימיים — לפי שעה על כל פנים — בהשתוות.

* * *

יב. הבעל שם טוב כותב לר׳ אדם בעל־שם הטעם שאינו רוצה להתגלות, כי אינו רוצה במחלוקת כו׳, וגם מה חסר לו בהיותו בהתבודדות כשלומד תורה עם רבו הידוע. ור׳ אדם כתב לו, הרי כן הוא רצון הבורא, ובמילא מה איכפת לי׳[53]. והיינו, שבמכתבו זה פעל ר׳ אדם אצל הבעל שם טוב את ענין ההשתוות, שהכל יהיה בהשואה אצלו, ולא יהיה נוגע לו שום דבר, כי אם להשלים את הכוונה העליונה.

ומתוך סגנון המכתבים מוכח שהתגלות הבעל שם טוב לא היה בדרך קבלת עול וכפייה, כי אם, שחביריו הצדיקים הנסתרים פעלו אצלו שירצה להתגלות, כי, הגם שגדלה מעלת הבדידות, ובפרט שעל ידי ההתגלות יצטרך למחלוקת כו׳, מכל מקום, בשמעו שזהו רצון הבורא, הרי נעשה כן רצונו. והיינו שענין ההשתוות אצלו היה גם בכח הרצון והתענוג, שנעשה רצונו כפי רצון העליון.

---

49) הל׳ תפלה פ״ד הט״ו־ז. וראה לקו״ש חכ״ב ע׳ 118 הערה 36.

50) פ״י ואילך.

51) ע׳ שי ואילך.

52) תניא שער היחוד והאמונה בתחלתו.

53) ראה ״התמים״ ח״א ע׳ כא.

וההוראה מזה אלינו בענין ההשתוות בנוגע לפועל על כל פנים — בנוגע לענין הפצת מעיינות פנימיות התורה, שאין לעשות שום חשבונות, אפילו לא חשבונות בנוגע לענין השלום, כי אם להשתדל בכל מיני השתדלות בהפצת המעיינות, מכיון שזהו רצון הבורא.

* * *

יג. בשער היחוד לכ״ק אדמו״ר האמצעי[54] מבואר מעלת התבוננות פרטית דוקא, כיון שהתבוננות כללית אינו נוגע לפועל כל כך.

ובנדון דידן — הסך־הכל מכל מה שדובר הוא:

בכל יום ויום צריך להיות קביעות עתים לתורה, בין בגליא דתורה ובין בפנימיות התורה, איש איש לפי ערכו, על פי המבואר בהלכות תלמוד תורה.

ויש להוסיף בזה בנוגע לבעלי עסק —שהגם שעל פי שולחן ערוך ישנם כאלו שיכולים ליפטר גם בפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית[55], הנה לבד זאת שמצד השוחד אפשר לפעמים לטעות בהדין, והיינו שעל פי דין מחוייב הוא ללמוד יותר אלא שמטעה את עצמו, הנה גם אם האמת הוא כדבריו, הרי מצד עצם ענין התורה לא צריכים להיות שום מדידות וחשבונות, אלא יש ללמוד תורה בלי הגבלות כלל.

* * *

יד. נזכר לעיל (סעיף ב) שאחת המטרות בנסיעותיו של הבעל שם טוב היתה לקבץ מעות עבור פדיון שבויים.

ובהקדם ביאור הענין דפדיון שבויים ברוחניות:

ידוע שבכל הדברים הגשמיים ישנם ניצוצות הקדושה — כמוזכר לעיל[56] תורת הבעל שם טוב על הפסוק[57] ״לעולם הוי׳ דברך נצב בשמים״, שבכל דבר שבעולם ישנו דבר ה׳, ניצוץ אלקי כו׳. אלא שלפעמים נמצאים ניצוצות אלה בהעלם, ולפעמים גם בגלות, ולכן צריך להיות הענין דפדיון שבויים — להציל ולפדות את ניצוצות הקדושה.

וענין זה נעשה על ידי כללות מעשינו ועבודתינו באופן ההנהגה על פי השולחן ערוך, שעל ידי זה פודים את הניצוץ האלקי הנמצא בגלות בגוף ונפש הבהמית ובחלקו בעולם, שהוא — הניצוץ האלקי — נעשה המושל ושולט על הדבר שנמצא בתוכו.

וזהו גם מה שמצינו בגמרא[58] בעובדא דרבי פנחס בן יאיר עם גינאי נהרא, שההליכה לפדיון שבויים קשורה עם ענין שהוא בדוגמת קריעת ים סוף (שעל זה נאמר הלשון ״קשה כו׳ כקריעת ים סוף״[59]) — כי, על ידי פדיית הניצוץ האלקי נעשה הוא בעל הבית ושליט על הטבע.

אמנם, כיון שצריכים לפדות את הניצוץ האלקי שנמצא בטבע, לכן, הגישה לפדיון שבויים צריכה להיות על פי טבע.

וזהו הטעם שהבעל שם טוב היה נוסע לקבץ מעות עבור פדיון שבויים, אף שהיה ״בעל מופת״ גדול, ואם כן היה יכול לפעול פדיון שבויים בדרך אחרת, ועל דרך זה מצינו אצל רבותינו נשיאינו שלאחרי זה שנסעו בעצמם בשביל פדיון שבויים ברוחניות[60] — כיון שענין זה צריך להעשות על פי הסדר של טבע.

ובנוגע לענינו:

בעמדנו בשנת המאתיים להסתלקות־הילולא של הבעל שם טוב, ראוי ונכון שכל אחד יתן סכום של מאתיים דולר בשביל העבודה של פדיית ניצוצות הקדושה על ידי הפצת התורה בכלל ופנימיות התורה בפרט, עבודה הכרוכה עם הוצאות כספיות, לצורך הדפסה, שילוח מדריכים ומשפיעים, וכיוצא בזה.

---

54) פ״ד ואילך.
55) הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ג ה״ד. וש״נ.
56) ראה לעיל הערה 10, וס״י.
57) תהלים קיט, פט.
58) חולין ז, א. וראה גם לקו״ת תזריע כב, ג.
59) פסחים קיח, א. סוטה ב, א. וש״נ.
60) ראה גם תו״מ ח״ב ע׳ 200. וש״נ.

טו. ענין זה שייך גם לתלמידי הישיבה, אלא שכיון ש״תורתם קבע״ כפשוטו[61], יתנו רק חלק עשירי מסכום הנ״ל. אבל בעלי־בתים, שאצלם הענין ד״תורתם קבע״ הוא רק באופן של קביעות בנפש (כמו שנתבאר לעיל בהמאמר[62]), ולא כפשוטו בזמן, ומה גם שאצלם יש הענין של ״ריבוי כלים״ — דירה ורהיטים, כולל גם ״סמרטוט״ על הרצפה ו״סמרטוט״ על החלון[63], רדיו וכו׳, והרי ידוע[64] שמצד ריבוי הכלים נעשה מיעוט האורות... — אזי יתנו את כל הסכום הנ״ל בשלימותו.

אמנם, כיון שבקדושה ישנו ענין של התכללות, שזהו הטעם שישנם ענינים שמקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל[65] — הנה כן הוא גם בענינו:

ישנם כאלה שמקילים בנוגע לענין של דירה, היינו, שאין להם דירה משלהם, אלא נמצאים בבית־מלון ומקבלים צרכיהם מן המוכן, יכולים להקל וליתן רק חלק עשירי מסכום הנ״ל.

ולאידך גיסא, ישנם בחורים כאלה שמצד העקמומית שבלב מתנהגים הם כדרך הבעלי־בתים, שאינם ישנים בחדרי הלינה של הישיבה, אלא שוכרים חדר לעצמם, וכאשר קונים חליפה הולכים בעצמם אל החייט כדי לבחון את צורת הסחורה, אם יש בה צורות (״פינטעלאַך״) עגולות או מרובעות... ומקפידים על צבע העניבה[66] שיהיה בהתאם לצבע הגרביים... וכיוצא בזה, כיון שחוששים שבהעדר הנהגה זו יפגמו בהנהגות העולם — הנה גם הם בכלל בעלי־בתים שצריכים ליתן סכום של מאתיים.

ומי שיש לו ספיקות בהנ״ל — ידי על העליונה.

טז. (ואחר כך הוסיף ואמר:) עוררו זה־עתה שתי שאלות: (א) אם צריך ליתן גם עבור בני הבית, (ב) אם הדברים אמורים גם בנוגע לאלו שאינם נמצאים עתה על אתר. והמענה על שאלות אלה, וגם על כל השאלות שיתעוררו בזה — שצדקה היא מצוה דאורייתא, וספיקא דאורייתא לחומרא[67].

(וסיים כ״ק אדמו״ר שליט״א:)

יאמרו עתה ״לחיים״, וניגון שמח, ויחליטו מתוך שמחה וטוב לבב ליתן סכום הנ״ל, ויתנוהו עד י״ב סיון, סיום ימי התשלומין דחג השבועות, והקב״ה יתן — ״מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״[68] — כמה פעמים ככה.

ואחר כך אמר, שאלו שיתנו סכום הנ״ל, ינתן להם חלה ומשקה מה״שיריים״ מההתוועדות דחג השבועות יום ההילולא של הבעל שם טוב.

בס״ד. שיחת שבת פרשת נשא, ט׳ סיון ה׳תש״כ.

בלתי מוגה

א. כבוד קדושת מורי וחמי אדמו״ר סיפר[1], שלאחרי הפעמים הראשונות שרבינו הזקן נסע למעזריטש, ונודעה שייכותו לעדת החסידים, אזי הורידו את חמיו מהמינוי של כבוד שהיה לו בעירו, ומובן גודל הרדיפות שהיו לרבינו הזקן כו׳.

ואף על פי כן, כבר אז היה לרבינו הזקן ״מנין״ שהיו מקושרים אליו. היה זה אמנם מנין כחוש (״אַ מאָגערער מנין״) — כן הוא הלשון בסיפור כבוד קדושת מורי וחמי אדמו״ר — היינו, שהיו ביניהם גם אנשים פשוטים, אבל אף על פי כן, כיון שכבר היה לו מנין משלו, עדה שלימה, אמר רבינו הזקן, שאינו מתיירא מאותם השנים (מי הם אותם השנים — לא פירש כבוד קדושת מורי וחמי אדמו״ר).

---

61) ראה הל׳ ת״ת שם ה״ב. וש״נ.
62) בחלק מהמאמר שלעת־עתה לא הגיע לידינו (המו״ל).
63) הכוונה לשטיחים ווילונות (המו״ל).
64) ראה בהנסמן בלקו״ש חל״א ע׳ 155 הערה 47.
65) עדיות פ״ד־ה. וראה תניא אגה״ק סי״ג.
66) ראה גם תו״מ חכ״ה ריש ע׳ 35. וש״נ.
67) ביצה ג, ב. ועוד.
68) נוסח ברכה הג׳ דברהמ״ז.
1) שיחת יום א׳ דחה״ש תש״ד סי״ג (סה״ש תש״ד ע׳ 131 ואילך).

בין אנשי המנין היה יהודי שנקרא בשם ר׳ שלמה אופה העוגות (״לעקאַך מאַכער״) — על שם פרנסתו שהיה מתפרנס מאפיית עוגות עבור סעודות מצוה,

— שהרי בזמנים ההם לא היה שייך שיאכלו ״לעקאַך״ סתם, כי אם בסעודת מצוה —

ועל ידי זה בא בהיכרות עם כל תלמידי החכמים שבעיר, שהיו נוהגים להזמינם לסעודות מצוה לכבוד המזמינים והמוזמנים.

וסיפר ר׳ שלמה, שבשנת תקל״א — עוד בחיי המגיד — התוועד רבינו הזקן עם תלמידיו בשלשת ימי הגבלה, ובין הדברים דיבר אודות מה שאמר הקב״ה למשה רבינו בשלשת ימי הגבלה: ״וגם בך יאמינו לעולם״[2] — דלכאורה הרי זה נראה כמו ענין של שוחד (שבגלל מילוי תפקידו להביא את בני ישראל למעמד הר סיני, מבטיחו הקב״ה ״וגם בך יאמינו לעולם״),

רבינו הזקן הביא בדבריו את פירוש האבן עזרא ש״היו בישראל אנשים שהיתה להם הנבואה בספק, ואף על פי שכתוב[3] ויאמינו בה׳ ובמשה עבדו, שם אמר וירא ישראל, ולא כל ישראל . . וזה טעם . . וגם בך יאמינו, שאתה נביאי, כי מעתה יתאמת אצלם ענין הנבואה״. והביא גם את דברי הרמב״ן שדוחה את דברי האבן עזרא, באמרו, ש״זרע אברהם לא יסתפקו בנבואה״, ולכן מפרש באופן אחר. אך רבינו הזקן הִצדיק את דעת האבן עזרא, אבל פירש, שהספיקות לא היו על האמונה בעצם ענין הנבואה; כולם האמינו בענין הנבואה, אלא הספק היה אם משה הוא אכן הנביא, ובלשון כבוד קדושת מורי וחמי אדמו״ר: ״אויב דער איז דער״. ועל זה היתה ההבטחה ״וגם בך יאמינו לעולם״.

וסיים רבינו הזקן: כולם מאמינים שישנו ״רבי״, אך צריך לידע, שהרבי היה הבעל שם טוב, ובדור זה הרבי הוא המגיד.

ב. ובנוגע אלינו:

איתא בזהר[4] ש״אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא״. וכן הוא גם על פי נגלה (ככל הענינים), כדאיתא במדרש[5] ״אין דור שאין בו כאברהם . . כיעקב . . כמשה״. ואם כן, דבר פשוט אצל כל בני ישראל המאמינים בדברי חז״ל שכן הוא האמת. אבל השאלה היא — מי הוא (״ווער איז ווער״).

ובכן: צריך לידע שבדורו של הבעל שם טוב היה זה הבעל שם טוב, ולאחרי זה המגיד, אדמו״ר הזקן וכו׳, ועד בדורנו זה — הרבי הוא כבוד קדושת מורי וחמי אדמו״ר.

ובמכל שכן וקל וחומר: אם נאמרו הדברים בפשטות כבר אז — כדברי כבוד קדושת מורי וחמי אדמו״ר כשסיפר זאת: ״הנה לכם דרישת שלום מלפני מאה שבעים וחמש שנה״ — הנה עכשיו הרי זה בודאי דבר הפשוט כו׳.

ג. כאשר כבוד קדושת מורי וחמי אדמו״ר פירסם את ה״קול קורא״[6] בנוגע ״לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה״ — הפיצו חסידים את ה״קול קורא״, והוסיפו ש״הוא[7] הוא״...

וכאשר מישהו בא בטענה אל אחד מאדמו״רי פולין, באמרו, היתכן, כיצד מניחים לחסידים לפרסם את ה״קול קורא׳ס״ ועוד בהוספה הנ״ל?!... — השיב לו האדמו״ר הנ״ל: הבה נתבונן. הרי מאמינים אנו ומחכים ״בכל יום שיבוא״, — ישנם שאומרים זאת בנוסח ד״אני מאמין״, ויש שיוצאים ידי חובה במחשבה, כך, שמשיח ישנו. וכיון שכן, הרי כאשר הנך יודע שאינך משיח, וגם אני יודע שאינני, ומישהו חייב להיות — מה איכפת לך שהוא הוא!

וכמו כן בנדון דידן:

ענין זה שישנו ״רבי״ — מפורש להדיא בזהר ומדרש הנ״ל, ואם כן, כאשר נשאלת השאלה מי הוא, ואין על מי לתלות, הרי המענה הפשוט — ש״הוא הוא״ (״דער איז דער״): תחילה — הבעל שם טוב, ואחר כך המגיד, רבינו הזקן וכו׳, עד כ״ק מורי וחמי אדמו״ר.

---

2) יתרו יט, ט.
3) בשלח יד, לא.
4) תקו״ז תס״ט (קיב, רע״א. קיד, רע״א).
5) ב״ר פנ״ו, ז.
6) ב״הקריאה והקדושה״ דשנת תש״א, ולאח״ז באג״ק שלו ח״ה ס״ע שסא ואילך. וש״נ.
7) ראה גם לשון התוס׳ ד״ה סרח — סוטה יג, א.

ד. וזוהי גם הוראה בענין הפצת המעיינות חוצה:

יש שחושבים שמצד זה שיש עדיין התנגדות על חסידות, אי אפשר לצאת בגלוי ולהפיץ את המעיינות. אבל, אין האמת כן.

בדורות הקודמים היתה ההתנגדות מצד טעות[8] — שהיה לה מקום על פי תורה — דכיון שהיו אז כתות מסוכנות כו׳, היה מקום לטעות כו׳, בשוגג, ועל כל פנים לא באופן דהיפך משוגג.

אבל בדורנו זה, יודעים כולם — גם עמא דבר, ואפילו גוים, להבדיל — שכאשר אומרים שפלוני שייך לחסידות, הרי משמעות הדברים היא שהנ״ל בעל זקן שלם, מניח ב׳ זוגות תפילין, ולובש ציצית כפול שמונה, וכו׳ וכו׳, והטענה היחידה נגדו היא — היותו ״בטלן״, שבטל ממלאכת העולם כו׳, כיון שמאחר בתפלתו, ומניח ב׳ זוגות תפילין (כנ״ל), ומזה מובן שמהדר גם בכל המצוות, שהרי ״הוקשה כל התורה כולה לתפילין״[9].

ונמצא, שעכשיו לא שייך כלל שתהיה התנגדות על פי תורה, ואין זה אלא באופן ש״מעשה אבותיהם בידיהם״...

וכיון שאין לזה מקום ע״פ תורה — אין לזה מציאות כלל, ואין זה אלא נסיון בלבד, שאין לו שום מציאות.

ולכן יכולים להפיץ את המעיינות מתוך תוקף, אלא שצריכים לילך בדרכי נועם ובדרכי שלום — לעורר את פנימיות הנשמה, על ידי פנימיות התורה שמקשרת את ישראל עם הפנימיות דקוב״ה, ולהמשיך משם בגליא דתורה, שזהו המקור דכל סדר ההשתלשלות. וכאשר נמשך מבחינת הפנימיות, אזי נמשכת השפעה מרובה בכל המצטרך, בבני חיי ומזוני רויחי.

* * *

ה. כבוד קדושת מורי וחמי אדמו״ר דיבר פעם[10] אודות חידושו של הבעל שם טוב בענין אהבת ישראל:

עצם הענין דאהבת ישראל — הרי זה מפורש בתורה, כמו שכתוב[11] ״ואהבת לרעך כמוך״, ואילו הבעל שם טוב הראה את הסיבה לכך — ״פאַרוואָס״.

כלומר, בענין אהבת ישראל — שצריכים לאהוב כל יהודי, גם אנשים פשוטים, ואפילו יהודי שנמצא בקצוי תבל, ולא רק בקצוי תבל בגשמיות, אלא גם ברוחניות — הראה הבעל שם טוב את סיבת הדבר, והיינו, שהראה את מעלתו של כל יהודי.

ואמר, שהבעל שם טוב היה שולח את תלמידיו — החברייא קדישא — ללמוד מאנשים פשוטים מדות טובות, כמו מדת הבטחון וכיוצא בזה.

וכנראה שקישור הדברים הוא — שעל ידי זה הראה לתלמידיו את מעלתם של אנשים פשוטים. וכמבואר בכמה מקומות[12] בענין המסירת־נפש שישנו אצל אנשים פשוטים יותר מאשר אצל בעלי־מוחין, וכמשל הידוע, שהעקב שברגל נקל יותר להכניסו למים רותחים מאשר את הראש. וזהו גם מה שכתוב[13] ״והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה״, שהחשיב את עצמו בקטנות אפילו לגבי דור יתום דעקבתא דמשיחא, מצד מעלת המסירות נפש שיש בהם.

והוסיף לבאר, שעיקר הענין שהבעל שם טוב שלח את תלמידיו ללמוד מאנשים פשוטים הוא — לא בנוגע למדות טובות כפשוטם, שהרי חס ושלום לומר שאצל תלמידי הבעל שם טוב היה חסר הדבר, אלא — בנוגע להשתלמות המדות.

ו. וביאור הענין:

---

8) ראה גם מכתב ימי הגבלה שנה זו (אג״ק חי״ט ס״ע שלא ואילך). תו״מ חי״ד ע׳ 207. וש״נ.

9) קידושין לה, א. וש״נ.

10) שיחת יום ב׳ דחה״ש תש״ה ס״ה (סה״ש תש״ה ע׳ 109).

11) קדושים יט, יח.

12) ראה סה״מ תרמ״ח ע׳ קפז ואילך. הנסמן בתו״מ סה״מ אדר ע׳ עז.

13) בהעלותך יב, ג. וראה בהנסמן בתו״מ חכ״ב ע׳ 256 הערה 67.

התעוררות המדות היא על ידי השכל, שכאשר מתבונן בהטוב שבדבר, אזי מתעורר במדת החסד והקירוב, וכאשר מתבונן בהיפך הטוב שבדבר, אזי מתעורר במדת הגבורה, והיינו, שהמוחין הם השרש הגלוי של המדות. אמנם, המדות כפי שהם בשרשם הרי הם למעלה מהמוחין, כמאמר[14] ז״א בעתיקא אחיד ותליא, ואו״א במזלא איתכלילו. וזהו גם מה שרואים שלאחרי שנתעוררו המדות על ידי השכל, יכול להיות בהם תוקף גדול יותר מאשר בשכל המולידם, וטעם הדבר, לפי שפעולת השכל לעורר את המדות היא כמו פתיחת הדלת שיתקשרו המדות בשרשם.

וזהו ענין השתלמות המדות — שיתגלו המדות כפי שהם מצד שרשם.

וענין זה הוא אצל אנשים פשוטים דוקא, מה שאין כן אצל בעלי־מוחין, שהשכל מגביל את המדות, ואינם בשלימות. ועל דרך מה שנתבאר לעיל שמעלת האנשים הפשוטים היא בענין המסירות נפש שלמעלה מהשכל, שזהו על דרך הענין דהשתלמות המדות.

אמנם, על ידי תורת החסידות נפעלת המעלה דהשתלמות המדות גם אצל בעלי־מוחין — אם מי שהוא בעצם בעל שכל, או על כל פנים בשעה שעוסק בתורה — שתהיה אצלם גם מעלת המדות שלמעלה מהשכל.

בעלי־מוחין מצד עצמם אין להם מעלה זו. ולדוגמא במדת הבטחון, שמצד השכל יכול לחשוב שאינו ראוי שהקב״ה יתן לו כו׳, מה שאין כן איש פשוט, שיודע פירוש המלות הפשוט ד״הזן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים״[15], או שאפילו אינו יודע פירוש המלות, כי אם תוכן הדברים בלבד — אזי הבטחון אצלו הוא בשלימות. אמנם, תורת החסידות פועלת שהשתלמות המדות תורגש גם בהשגה.

וזהו שהבעל שם טוב חידש וגילה את הטעם וההסברה שבדבר („דעם פאַרוואָס״) — דלכאורה, הרי עיקר המעלה היא בהשתלמות המדות שלמעלה מהשכל, ומהו הצורך בטעם והסברה („פאַרוואָס״)? אך הענין הוא — שמעלת השתלמות המדות ניכרת ונרגשת גם בטעם ושכל, כנ״ל.

ז. ומכל הנ״ל מובן שעיקר המעלה באהבת ישראל היא — שתהיה בפנימיות, דהיינו, בפנימיות נפש האוהב, שאז יש בזה המעלה — כדברי רבינו הזקן[16] — ש״ואהבת לרעך כמוך״ הוא כלי ל״ואהבת את הוי׳ אלקיך״[17] (וכמרומז גם בפירוש רש״י במאמר הלל „דעלך סני לחברך לא תעביד״[18], „ריעך וריע אביך אל תעזוב[19], זה הקב״ה כו׳״[20]), כי, כאשר האהבה היא מפנימיות האוהב, אזי האהבה היא להפנימיות של האהוב, והרי הפנימיות של האהוב היא אלקות, ובמילא, הרי זה כלי לאהבת ה׳.

והיינו, שאהבת ישראל ואהבת הוי׳ כולא חד.

* * *

ח. מאמר (כעין שיחה) ד״ה שויתי ה׳ לנגדי תמיד.

* * *

ט. על[21] הכתוב[22] „איש איש כי תשטה אשתו״, אמרו רז״ל[23] „אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות״. מובן מזה שכל הדינים שנאמרו בסוטה, הוראות הן לתיקון נפש החוטאת (בכל החטאים).

התחלת התיקון הוא — „והביא האיש את אשתו אל הכהן״[24] — הוא „כל איש אשר נדבה רוחו לעמוד לפני ה׳ לשרתו וכו׳״[25]. ועל דרך מאמר רז״ל[26]: „כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם כו׳״, אשר כן הוא גם בנוגע לחולי הנפש[27].

---

14) זח״ג רצב, א.
15) נוסח ברכה הא׳ דברהמ״ז.
16) סה״ש קיץ ה׳ש״ת ע׳ 3. אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ד ע׳ שלז (נעתק ב״היום יום״ ו תשרי). ובכ״מ.
17) ואתחנן ו, ה.
18) שבת לא, א.
19) משלי כז, יו״ד.
20) ראה גם תו״מ חכ״ו ע׳ 161.
21) שיחה זו הוגהה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א, ונדפסה בהוספות ללקו״ש ח״ד ע׳ 1311 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ״מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.
22) פרשתנו ה, יב.
23) סוטה ג, א.
24) שם, טו.
25) רמב״ם סוף הל׳ שמיטין ויובלות.
26) ב״ב קטז, א.
27) הל׳ דעות להרמב״ם פ״ב ה״א.

פעולה הראשונה שעל הכהן לעשות, בכדי לטהר את הסוטה מטומאתה, הוא — ״ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים״[28].

״אין מים אלא תורה״[29]. ומים קדושים בתוספת תואר זה מורה על פנימיות התורה: ״מים״ ו״קדושים״ ב׳ תנועות הפכיות הם: מים — יורדים מגבוה לנמוך[30], וקדושה ענינה — הפרשה והבדלה. ובפנימיות התורה כלולות ב׳ תכונות אלו כאחד: פנימיות התורה ענינה — סודות ורזין, שאינם מלובשים ונתפסים בשכל האדם ובעניני עולם הזה כנגלה דתורה — קדושה (הפרשה והבדלה), ועם זה (ומפני זה) יש בה תכונת הירידה דמים עוד יותר מאשר בנגלה דתורה — כי כל הגבוה יותר יורד למטה יותר[31].

— שזהו גם הטעם מה שפנימיות התורה נקראת בשם שמן, כי בשמן ב׳ תכונות אלו: צף על כל משקין — הבדלה, ועם זה — מפעפע בכל דבר וישנו בכל דבר גם בדומם[32] —

שלכן הובטחנו[33]: המאור שבה (הוא ענין פנימיות התורה[34]) מחזירו למוטב[35].

ומים קדושים אלו צריך הכהן להמשיכם בכלי חרש, ולתת בהם גם מן העפר (שלמטה גם מכלי חרש, שהרי העפר אינו כלי כלל[36]), עד אשר יוכלו להשקות בהם גם את הסוטה. זאת אומרת, בעבודה — שצריך להפיץ את המעינות דפנימיות התורה עד לחוצה היותר תחתון, שאין חוץ למטה ממנו[37].

ואז[38] — ״ונקתה[39] ונזרעה זרע״[40], ״היתה יולדת נקבות יולדת זכרים״[41] (שאין דעתם קלה[42]), עבודה שיש לה קיום, ושכר מצוה לפי מדריגתה[43] גם כן זכר — גאולה העתידה[44]. וכהבטחת מלכא משיחא[45], דלכשיפוצו מעינותיך חוצה, קא אתי מר, בקרוב ממש.

* * *

י. האמור לעיל אודות ההנהגה להמשיך ״מים קדושים״ עד למטה מטה, הרי זה על דרך המבואר בתניא פרק ל״ב בפירוש מאמר רז״ל[46] ״אוהב את הבריות ומקרבן לתורה״, שהאדם צריך להשפיל את עצמו ולהתעסק

28) שם, יז.
29) ב״ק יז, א. וש״נ.
30) תניא פ״ד. וראה תענית ז, א.
31) ראה לקו״ת ראה יט, ג. ובכ״מ.
32) ראה אמרי בינה שער הק״ש פנ״ו.
33) איכ״ר בתחלתו (פתיחתא ב). ירושלמי חגיגה פ״א סוף ה״ז.
34) קה״ע לירושלמי שם. יפה ענף לאיכ״ר שם.
35) ראה גם לקו״ש ח״ד ע׳ 1039. ובסה״ש תורת שלום ע׳ 232.
36) וגם, ע״י העפר נעשה מאוס. ומ״מ, בכדי לטהר איש ישראל מטומאתו, ממשיכים גם לשם את המים קדושים. ולא כשמן דנרות חנוכה*, שאין מדליקים בכלים מאוסים.
37) ובפרטיות יותר:
בנוגע למשפיע, האדם המפיץ — הנה הענין דכלי חרש וענין העפר מורה על תנועת הביטול, ״ונפשי כעפר לכל תהי״. וזהו גם מה שמצינו בשמן שצריך ליתנו בכלי חרש — כיון שענין הביטול הוא הכלי להחזיק פנימיות התורה;
אבל בנוגע לענין ההפצה — מורה הענין דכלי חרש והעפר על אופן ההפצה עד למטה מטה ביותר (מהנחה בלתי מוגה).
38) ויתרה ועולה ההשקאה (דמים קדושים) הרוחנית על הגשמית, שבגשמיות הרי אפשר שלפעמים ע״י ההשקאה יתברר היפך הטהרה כו׳ (אלא שישראל בחזקת כשרות הם), משא״כ ברוחניות הובטחנו המאור שבה מחזירו למוטב.
39) שם, כח.
40) וכיון שזהו סיום וחותם הפרשה, הרי ״הכל הולך אחר החיתום״ (ברכות יב, א), והיינו, שגם אם בתחלה הי׳ הענין ד״כי תשטה״, הנה סוכ״ס ״ונקתה ונזרעה זרע״, כיון ש״לא ידח ממנו נדח״ (שמואל־ב יד, יד. וראה תניא ספל״ט. ובכ״מ).
וע״ד ההוראה שלמדים מפסח שני (״היום יום״ יד אייר, פסח שני) — שגם מי שהי׳ טמא או בדרך רחוקה כו׳, מ״מ, אין הדבר אבוד (״ס׳איז ניטאָ קיין פאַרפאַלן״), שלכן עורכים ״פסח שני״, וממשיכים את כל ההמשכות דפסח מצה ומרור — ביחוד בשביל יהודי זה שהי׳ טמא או בדרך רחוקה בשעה שכל בנ״י הקריבו קרבן פסח (שהרי כאשר רוב ישראל טמאים אזי מקריבים פסח ראשון בטומאה ואין עושים פסח שני (פסחים סז, א), ורק כאשר ישנו יחיד שהי׳ טמא בשעה שכל בנ״י הקריבו קרבן פסח, אזי עושים עבורו פסח שני).
וכל זה — אפילו בנוגע לטמא כו׳, ומכ״ש בנדו״ד שזהו רק ספק, וכל ישראל בחזקת כשרות, הרי בודאי שסוכ״ס ״ונקתה ונזרעה זרע״ (מהנחה בלתי מוגה).
41) סוטה כו, א. וש״נ.
42) ראה קידושין פ, ב. וש״נ.
43) תניא פל״ט.
44) ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא בתוד״ה ה״ג ונאמר — פסחים קטז, ב.
45) אגה״ק דבעש״ט (כש״ט בתחלתו. ובכ״מ).
46) אבות פ״א מי״ב.

*) ולהעיר, שגם בנרות חנוכה מודגש הענין דהפצת המעיינות חוצה, שהרי ״נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ״, ו״מצותה . . עד דכליא רגלא דתרמודאי״ (שבת כא, ב), היינו, שמתעסקים גם עם אלו שנמצאים בחוץ, ועד לאלה שהם בבחי׳ תרמודאי, מלשון מורדת (קה״י ערך תרמוד. ועוד); ומ״מ, בהטהרה ע״י מים קדושים בכלי חרש שיש בו מעפר המשכן, מודגש הענין דהפצת המעיינות חוצה עוד יותר (מהנחה בלתי מוגה).

גם עם אלו ש״נקראים בשם בריות בעלמא״, היינו, שאין להם שום מעלה מלבד היותם ״בריות״, וגם אותם צריכים לקרב לתורה.

וענין זה הוא מצד מעלת התיקון, כמבואר במקום אחר[47] בפירוש מאמר רז״ל[48] ״לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז״, הענין ד״רך כקנה״, הוא מעלת עולם התיקון, ומצד זה מתעסקים גם עם ״בריות״.

ולהעיר גם ממאמר רז״ל[49] ״וכי מה איכפת לי׳ להקב״ה למי ששוחט מן הצואר או מי ששוחט מן העורף . . לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות״, והיינו, שצירוף הבריות מגיע במקום (דרגא) שמצד עצמו הרי זה באופן דלא איכפת לי׳, ד״כחשיכה כאורה״[50].

ובהקדמה — שבביאור מאמר רז״ל זה יש ב׳ אופנים: (א) המדובר הוא אודות ב׳ מדריגות: בבחינת חיצוניות המקיף — לא איכפת לי׳, אבל בבחינת פנימיות המקיף — איכפת ואיכפת[51]. (ב) באותו מקום ודרגא שלא איכפת לי׳ — שם גופא איכפת.

ויובן על פי המבואר במקום אחר בענין בחינת ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין ו״עצמות״:

אור הממלא הוא בגילוי בעולם, שהרי הנבראים מרגישים את חיותם, שזהו החיות האלקי שמבחינת ממלא כל עלמין. — ישנו אמנם ענין של העלם, שהנבראים אינם מרגישים שזהו חיות אלקי, אבל החיות עצמו הוא בגילוי ומרגישים אותו.

אבל אור הסובב כל עלמין הוא בהעלם, והיינו, שאין מרגישים אותו כלל, כי, אילו אור הסובב היה בגילוי (אפילו כמו גילוי אור הממלא שלא נרגש שהחיות הוא אלקות), אזי לא היתה יכולה להיות מציאות העולמות כלל, והיינו לפי שאור הסובב הוא בבחינת פשיטות ובלי גבול, ואילו העולמות הם מוגבלים, שהרי כל מציאותם היא הגבלה, ולכן לא יכול להיות נרגש בהם אור הסובב, ואם היה נרגש בהם, לא היו יכולים להיות במציאות של עולמות.

ואילו ה״עצמות״ — הוא בגילוי, שזהו ששם שמים שגור בפי כל[52], ואף על פי כן, אין זה בסתירה למציאות העולמות, וטעם הדבר, לפי שאינו בגדר תפיסא.

כלומר: אור הסובב הוא בגדר תפיסא, והיינו, שבמקום שבא בגילוי הרי זה באופן שנתפס בזה, ולכן, אילו היה אור הסובב בגילוי בעולמות, אזי היה נתפס בהם, והם היו תופסים בו, ובמילא הרי זה סתירה למציאותם; מה שאין כן ה״עצמות״ אינו בגדר תפיסא כלל, ולכן, גם בהיותו בגלוי אין העולמות תופסים אותו כלל וכלל, ולכן אינו סתירה למציאותם.

ועל דרך זה יובן גם בענין ״מה איכפת לי׳ להקב״ה״[53]:

מצד האור שבסדר השתלשלות, יכול להיות נוגע מעשה התחתונים, מה שאין כן מצד האור שלמעלה מסדר השתלשלות, בהכרח לומר שלא איכפת לי׳, כי, אילו היה איכפת לי׳ ענין התורה ומצוות, היה העולם מוכרח להיות כפי הכוונה, ולא היתה בחירה חפשית.

אבל בה״עצמות״ (וכמו כן בבחינת פנימיות המקיף) — הרי זה באופן שאיכפת ואיכפת, ואף על פי כן אין זה שולל את ענין הבחירה, כיון שאינו נתפס בזה כלל וכלל.

וזהו שבאותו מקום שלא איכפת לי׳, שם גופא איכפת לי׳ — כי, מה שאיכפת לי׳ אינו בגדר תפיסא.

* * *

יא. ״הכל[54] הולך אחר החיתום״[55] — סיום הענין, שזהו מה שקראנו בפרשת השבוע: ״ונקתה ונזרעה זרע״,

---

47) ראה לקו״ת אמור לז, ד ואילך. ובכ״מ.
48) תענית כ, סע״א.
49) ב״ר רפמ״ד.
50) תהלים קלט, יב.
51) ראה לקו״ש חי״ז ע׳ 415 הערה 53. וש״נ.
52) ראה תו״מ סה״מ שבט ריש ע׳ שכד. וש״נ.
53) ענין זה נדפס (בקיצור) בהוספות ללקו״ש ח״ד ע׳ 1341 הערה 15.
54) בשיחה זו תיקן כ״ק אדמו״ר שליט״א כמה תיקונים (המו״ל).
55) ראה לעיל הערה 40.

וכדרשת רז״ל: ״היתה יולדת בצער יולדת בריוח נקבות יולדת זכרים״, והיינו – על פי הביאור הידוע של הבעל שם טוב ז״ל[56] – שדוקא על ידי הגוף (אשה) נעשה תוספת עילוי בהנשמה.

וכן הוא גם בפשטות – שהאשה, עקרת הבית, צריכה לפעול עילוי בכל הבית, אצל הבית והילדים כו׳, בכל הקוין דתורה עבודה וגמילות חסדים[57].

האשה צריכה לדרוש ולעורר את הבעל בנוגע לענין המצוות, כולל כמובן נתינת הצדקה, וכן בענין קביעת עתים לתורה, שלא לצאת ידי חובה בלימוד שיעורי חת״ת, אלא לקבוע עתים ללימוד התורה בריבוי, ולשמור את זמני הקביעות.

ובפרטיות יותר:

כשמדובר אודות נתינת צדקה – יכול הבעל לטעון שאין לו כסף ליתן לצדקה, כיון שצריך כסף עבור צורך זה וצורך זה, לנסוע ל״קאָנטרי״ וכיוצא בזה.

– הצורך שיהיה בבית לא רק ״לחם צר ומים לחץ״, לא איכפת לו כל כך, כיון שאף אחד אינו יודע מה נעשה בבית; אבל אם הוא לא יסע ל״קאָנטרי״, אזי ידעו כולם שאין לו תרפ״ט אלפים... והרי זה מאד לא יפה!

כבוד קדושת מורי וחמי אדמו״ר[58] דיבר פעם עם סוחר (שעסק במסחר עצים) אודות קביעת עתים לתורה, וכאשר הסוחר התנצל שאין ראשו פנוי (״ער האָט ניט קיין קאָפּ״) ללימוד, אמר לו הרבי: אילו הייתי אומר שאינך מבין במסחר עצים, היית בודאי כועס, טורק את הדלת, ויותר לא היית חפץ לדבר עמי; ואילו בנוגע ללימוד התורה, אומר אתה בעצמך, לא בושה כלל, שאינך שייך ללימוד... – הרי אדרבה, איפכא מסתברא! –

ובכן: בנוגע למאתיים דולר עבור קרן שנת המאתיים להבעל שם טוב[59], אסתדר בעצמי (״איך וועל זיך שוין אַיינקערן״); ואילו המדובר עתה הוא אודות ענין הצדקה בכלל – שצריך להיות בכל יום, שהרי נתינת הצדקה צריכה להיות עוד קודם התפלה[60] שזהו יסוד עבודת כל היום, בכל ימי החול, ובפרט בערבי שבת וימים טובים כו׳.

הנה כאשר הבעל טוען ועושה חשבונות שאין לו כסף ליתן לצדקה – צריכה האשה לומר לו: מהי התועלת בכל החשבונות שלך – אולי הנך צודק בהם, אבל בינתיים אינך מקיים מצוה, והרי מצוה היא רצונו של הקב״ה; מוטב שלא תהיה צודק, ובלבד שתקיים את רצונו של הקב״ה ליתן צדקה בריבוי.

ועל דרך זה כשמדובר אודות קביעת עתים לתורה:

כאשר הבעל טוען שאין לו פנאי, ואין ראשו פנוי ללימוד, להיותו עסוק וטרוד כו׳, אם בעסקנות ציבורית או בעניניו הפרטיים, שגורמים לו דאגה,

– חז״ל אומרים[61] ״מרבה נכסים מרבה דאגה״, ואילו הוא, יש לו רק מיעוט נכסים, ועל כל פנים לא ריבוי נכסים, אלא שגורם לעצמו דאגה... –

צריכה האשה לומר לו: מהי התועלת בכל החשבונות שלך – אפילו אם הנך צודק, הרי בינתיים אינך לומד תורה!

האשה צריכה להשתדל ולעורר את הבעל, וכן את הילדים, האחים וכו׳, שישמרו את השיעורים הקבועים, איש לפי ערכו, בענינים ששייך אליהם.

האשה צריכה להשגיח ולעורר את הבעל שלא ישכב לישון בלילה כל זמן שלא סיים את שיעורי הלימוד. וגם כאשר הבעל טוען שהוא עייף, ובלאו הכי יירדם על הספר – צריכה האשה להסביר לו, שמוטב שיירדם עם פתגם בספר התניא, או בשאר ספרים, מאשר יירדם מתוך דאגות. ואכן לוודא שלא שכב לישון כל זמן שלא סיים את שיעורי הלימוד. וכמו כן בבוקר, עליה לעורר את הבעל שישכים לקום כדי ללמוד תורה.

---

56) כש״ט סרמ״ט. וראה שיחת ליל ערב חה״ש ס״ח (לעיל ע׳ 100).

57) אבות פ״א מ״ב.

58) ראה אג״ק שלו ח״ז ריש ע׳ קכא. ח״י ריש ע׳ שעה. וראה גם תו״מ חכ״ג ע׳ 158. וש״נ.

59) ראה שיחת יום ב׳ דחה״ש סי״ד (לעיל ע׳ 122 ואילך).

60) ראה ב״ב יו״ד, א. שו״ע אדה״ז או״ח סו״ס צב. וש״נ.

61) אבות פ״ב מ״ז.

מספרים אודות מנהג טוב שהיה בפאָקינג [אני בעצמי לא הייתי שם, אבל כך מספרים], שהיו מעירים את כולם בכל בוקר כדי ללמוד תורה, והסדר היה – לא כבמקומות שהיה ה"שמש" מקיש על החלון ויוצא ידי חובה, מבלי שיהיה נוגע לו אם הלה אכן קם משנתו, אלא היו דופקים ודופקים עד שהיו מוציאים אותו ("ביז מ'האָט יענעם אַרויסגעשלעפּט")... הוא היה מוכרח לקום משנתו בגלל הדפיקות, כדי שלכל־הפחות בני־הבית יוכלו להמשיך לישון... ובכן, סדר הנ"ל היה להעיר מבחוץ, ואילו כאן מדובר אודות הצורך להעיר מבפנים – שהאשה (האחות וכו') צריכה להעיר את הבעל (האח וכו') שילך ללמוד כו'.

כל דבר צריכים כאן לפרשו באותיות של דפוס אמסטרדם... ובכן, תוכן הדברים בפשטות הוא:

נשי ובנות חב"ד צריכים להשתדל להגביה ולהעלות את כללות המצב של צעירי חב"ד, אנשי חב"ד וזקני חב"ד, שיגדל דור של לומדים, מקיימי מצוות נותני צדקה, וכו' וכו'.

וכיון שיש להם "מרכז" – יגיש הועד ("קאונסיל") חשבון כמה דפי גמרא למדו וכו'.

ועל ידי זה יהי' הענין ד"ונקתה ונזרעה זרע", "יולדת בריוח . . יולדת זכרים", באופן ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו"[62] – שתומשך השפעת כל טוב בבני חיי ומזוני רויחי.

* * *

יב. בהמשך להמדובר בהתוועדות דחג השבועות[63] אודות חלוקת החלה והמשקה מהתוועדות יום ההילולא של הבעל שם טוב, לכל אלו שיתנו עבור קרן שנת המאתיים,

ואכן, אלו שעשו כן על אתר, נתנו להם חלה ומשקה תיכף לאחרי ההתוועדות, במוצאי יו"ט,

הנה אלו שנתנו את הכסף עד שבת – יחלקו להם עתה.

וגם אלו שעדיין לא נתנו – הנה אלו שיתנהגו על פי העצה ש"מניח טליתו אצלו כו'"[64], ויתחייבו ליתן את הכסף עד י"ב סיון (כמדובר בהתוועדות דחג השבועות ש"החג יש לו תשלומין כל שבעה"[65]), – יתנו גם להם עתה.

ואלו שמצד סיבות שונות לא נתנו את הכסף עד עתה, וגם לא ישאירו עתה את טליתם – הנה ביום י"ב סיון לפנות ערב יחלקו עוד הפעם עבור אלו שיתנו את הכסף עד אז.

ב"ה. נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל לקראת חג השבועות, ה'תש"כ

קבלת התורה בשמחה ובפנימיות ויפוצו מעיינותיך חוצה.

מנחם שניאורסאהן

---

62) שבת סג, א. וש"נ.

63) בסופה (לעיל ע' 123).

64) שבת רפכ"ג. רמ"א (ואדה"ז) או"ח סש"ז סי"א (ס"כ).

65) חגיגה יז, א. סידור אדה"ז לפני "ובא לציון גואל".

לקוטי שיחות פרשת נשא כרך יג

א. כמדובר כמה פעמים, הכלל ש"התורה היא נצחית"[1] בתקפו הוא בנוגע לכל התורה כולה, גם הענינים שבתורה אשר בגשמיות אינם בזמננו - נמצאים הם גם עכשיו ברוחניותם [והרי הרוחניות היא מקור ושרש הגשמיות].

וכן בענין הנאמר בפרשתנו - מנין בני גרשון ובני מררי. והתחלתו הנאמרת בסוף פרשה הקודמת - מנין בני קהת (המסתיים בפרשתנו[2]) - שאף שבגשמיות אינו ענין נצחי, שהיה הציווי למנותם והמנין עצמו רק פעם אחת בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים[3] - הענין ברוחניותו הוא נצחי - בכל דור ודור.

ב. ויובן זה בהקדים למה הוצרכו ישראל להשאר במדבר ארבעים שנה: הן אמת שעל ידי חטא המרגלים נגזר עליהם שלא יכנסו לארץ ארבעים שנה - יום לשנה יום לשנה[4], הרי הגזירה היתה רק בנוגע לכניסתם לארץ ישראל [חטאו בזה שלא רצו לעלות לארץ ישראל, ולכן נענשו שלא יכנסו אליה, מדה כנגד מדה], אבל הרי היו יכולים להיות מ' שנה אלו במקום ישוב (שלא בארץ ישראל), ולא במדבר. ובפרט - "במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים"[5]?

והענין הוא, כמבואר בלקוטי תורה ריש פרשתנו[6], ש"טעם נסיעתם במדבר עם המשכן וכליו היה כדי להכניע כח יניקת החיצונים, ששרש יניקתם הוא במדבר דוקא". ויתירה מזו: על ידי שהכניעו את החיצונים והחשך המסתיר "היו ממשיכים גילוי אלקות"[7]. ובכדי לפעול זה הוצרכו להיות בהמדבר מ' שנה[8].

בפשטות: על ידי מסעות בני ישראל במדבר, היה הענן הורג את הנחשים והעקרבים[9], וגם הפכו את המדבר למקום ישוב. מדבר נבדל ממקום ישוב בעיקר בשני ענינים: א) "לא ישב אדם שם"[10] - וכשהיו בו ששים רבוא בני ישראל, ישב אדם שם[11]; ב) "ארץ לא זרועה"[12]

- ובהיות בני ישראל במדבר, היו המים מבארה של מרים "מגדלים מיני דשאים ואילנות לאין סוף"[13].

וזהו גם הטעם (בפנימיות הענינים) שנמנו הלויים במיוחד (מבן שלשים שנה גו') - לעבודתם דנשיאת המשכן וכליו (שעל ידם הפכו את המדבר לארץ נושבת, כנ"ל מלקוטי תורה)

- כי על ידי המנין המיוחד בענין זה נעשו במיוחד בזה דבר חשוב[14]. ולכן המדבר לא יפעול עליהם [כי דבר שבמנין לא בטל[15]], ואדרבה, הם יהפכו אותו ל"ארץ נושבת".

ג. ענין זה - לעשות מ"מדבר" "ארץ נושבת" והכה על זה מלמעלה על ידי הציווי למנותם - הוא ענין נצחי (ככל הענינים שבתורה, כנ"ל) בכל דור ודור:

כשמתבונן האדם בהסביבה בה הוא נמצא, לפעמים היא כזו שיראה שהיא בבחינת "מדבר אשר לא ישב אדם (העליון[16]) שם", כי רוב בני אדם בסביבתו אינם יודעים מענין אלקות (אדם העליון), ואלה היודעים ואלה המתעוררים להתנהג כפי הוראות הקב"ה בתורה - הרי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא[17] - על כל פנים יחסיר מכדבעי למיעבד שצריך להיות[18] בעבודתו — שעל פי זה הרי נמצא הוא ב"מדבר אשר לא ישב אדם שם". כי אדם העליון איננו שם באופן של התיישבות — קבועות[19], ויכול העובד ליפול בעצבות ויאוש, חס ושלום, לנטוש שליחותו ב"עניי עירך" ולנוס למקום אחר כו'.

---

1) תניא רפי"ז.
2) ד, לד ואילך.
3) ר"פ במדבר.
4) שלח יד, לד.
5) עקב ח, טו.
6) וראה גם זהר (ח"ב קפד, רע"א): ואפיק לון קב"ה למיהך במדברא תקיפא . . . בגין לתברא תוקפי' כו'.
7) לקו"ת שם כב, סע"ב.
8) ומה שאלולי חטא המרגלים לא היו צריכים להיות במדבר מ' שנה — יש לומר, לפי שאז הי' הבירור באופן אחר (וע"ד המבואר בתו"א (ה, סע"ד) בנוגע לחטא עה"ד).
9) ספרי בהעלותך יו"ד, לד. פרש"י שם.
10) ירמי' ב, ו.
11) ראה שבת (ו, ב): שבזמן שישראל שרויין במדבר הי' נחשב לרשות הרבים.
12) ירמי' שם, ב.
13) במדב"ר פי"ט, כו.
14) ראה של"ה חלק תושב"כ שלשה מחנות (שמז, א). ד"ה צהר תעשה לתיבה תרע"ג.
15) ביצה ג, ב. רמ"א בשו"ע יו"ד סי' ק"י ס"א.
16) כמו שמפרש בלקו"ת פרשתנו כ, ג. ובכ"מ.
17) קהלת ז, כ.
18) כתובות סז, א.
19) ראה מגילה (כא, סע"א — הובא בפרש"י תזריע יב, ד): אין ישיבה אלא לשון עכבה.

על זה באה ההוראה[20] לנסוע במדבר ולשנותו - כנסיעת בני ישראל במדבר שבפרשתנו: כמו שנסיעתם במדבר אז היתה על פי ציווי הקב"ה, והפכו המדבר למקום ישוב – כן הוא בנוגע לכל אחד ואחד מישראל בכל הזמנים, שבכל מקום שהוא נמצא, גם אם המקום הוא "מדבר שמם", הרי היותו שם הוא (לא במקרה חס ושלום, אלא) בשליחותו של הקב"ה – "מה' מצעדי גבר כוננו"[21], בכדי שיהפוך אותו, על ידי עבודתו, למקום מושב אדם (העליון)[22].

ועל פי מה שכתב הרמב"ם[23] "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש[24] . . אשר נדבה רוחו אותו . . להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו כו' . . יהיה ה' חלקו ונחלתו . . כמו שזכה לכהנים ללויים" - הרי כל אחד ואחד, באם רק ינדב רוחו אותו "להורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים"[25], יותן לו מלמעלה הכח והחשיבות - עד שאינו בטל - ומדרגא לדרגא – ד(בני גרשון) "נשא את ראש גם", נשיאות ראש בצירוף לגדול הימנו, ועד לדרגא ד(בני קהת) נשא את ראש בפני עצמו. ועל ידי זה ביכולתו לעשות מקום המצאו (גם אם בתחלה היה מדבר) - דירה לו יתברך.

ד. ההוראה האמורה שייכת היא גם לעבודת האדם עם עצמו[26]:

כשאדם עושה חשבון צדק ממה שעבר עליו - לפעמים ה"סך הכל" הוא שהנהגתו היתה בבחי' "מדבר" – ועל ידי זה אפשר שיבוא לידי יאוש חס ושלום, בחשבו: איך אוכל לשנות הנהגתי ובפרט אם עבר ושנה בה שנעשה לו כהיתר[27] ובפרט אם היה רגיל בה יותר מב' פעמים[28], והרגל נעשה טבע?

על זה באה ההוראה: כמו שבני לוי, שהיו אז מבני שלשים שנה ומעלה, ועד אז לא עבדו את עבודת המשכן[29], ובכל זה ניתן להם הכח (ועד ל"נשא את ראש") שמאז והלאה יהיו נושאי המשכן ויהפכו המדבר למקום ישוב, ומעשה רב – שנעשה כל זה בפועל;

כן הוא בכל אחד ואחד, שמבלי הבט על מצבו עד עכשיו, באם יחליט שמכאן ולהבא "יעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו", יותן לו הכח לטהר את עצמו (ואת בגדיו[30]) מכל הענינים הבלתי רצויים שהיו בעבר בהיותו ב"מדבר", ולהמשיך גילוי אלקות בנפשו ועליו יאמר ושכנתי בתוכם להיות משכן לו יתברך[31].

ה. בכדי שהאדם והסביבה שלו ייעשו דירה לו יתברך צריכה להיות העבודה בשני הקוין ד"סור מרע" וד"ועשה טוב". ובדוגמת מלך בשר ודם, כשרוצים לתקן לו דירה, צריך "לפנות ההיכל מכל לכלוך וטינוף כו' ואחר כך לסדר שם כלים נאים", כן הוא גם בעשיית הדירה לו יתברך, שצריך לזה ב' הענינים דסור מרע ועשה טוב[32].

וגם ענין זה נרמז בבני גרשון ובני קהת (נושאי המשכן): גרשון הוא מלשון גירושין[33] - סור מרע. וקהת הוא מלשון[34] "ולו יקהת עמים"[35] (אסיפת וקיבוץ[36] ענינים הטובים) - ועשה טוב.

וכמו שגרשון נולד לפני קהת, כן הוא גם בסדר העבודה, שבתחלה צריך להיות "סור מרע" ואחר כך

---

20) אין סתירה לזה ממ"ש הרמב"ם (הל' דעות רפ"ו) אם הי' במדינה שמנהגי' רעים כו' ילך כו' – כי הטעם לדין זה הוא כמ"ש הרמב"ם שם לפנ"ז "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך כו' נוהג כמנהג אנשי מדינתו לפיכך כו' אם הי' במדינה כו'", היינו שהמדובר במי שנמצא במדריגה כזו שנמשך אחרי מנהגי המקום כו', אבל אם מחליט בכל התוקף שעליו לפעול על הסביבה ולשנותה לטוב – אמחז"ל הבא לטהר (אחרים – לקו"ת שמע"צ פח, ב) מסייעין אותו (יומא לח, סע"ב. וש"נ), שניתן לו הכח מלמעלה שלא להיות נמשך כו' – ואדרבא לשנות אנשי המדינה כו', כבפנים.

21) תהלים לז, כג. וראה היום יום ע' סט, קד.

22) ויתירה מזו שמהפך מדבר העמים למדבר דקדושה, "אשר לא ישב אדם שם" למעליותא (ראה לקו"ת במדבר ד, ג ואילך). וראה גם זהר שם: דלא מתישבן מלי דאורייתא אלא תמן, דלית נהורא אלא ההוא דנפיק מגו חשוכא.

23) סוף הל' שמיטה ויובל.

24) ראה כתובות עה, א.

25) שם הי"ב.

26) ראה לקו"ת פרשתנו כ, סע"ב ואילך.

27) יומא פו, ב.

28) ראה רמ"א יו"ד רס"א. שד"ה כללים בערכו – דבג' פעמים נקרא רגיל. ס' ערה"כ (לבעה"מ סה"ד) בערכו (משו"ת חו"י).

29) שהרי זה הי' תיכף לאחרי הקמת המשכן.

ואף שבכלל "כ"ה ללימוד ושלשים לעבודה" (חולין כד, א – הובא בפרש"י בהעלותך ח, כד. וראה פרש"י ד"ה דתקיפין חולין שם. כס"מ להל' כלי המקדש פ"ג ה"ז בסופה) – הרי מכיון שגם אופן עבודת הלווים בפעם הראשונה הוא חלק בתורה ש"היא נצחית", מובן דגם אופן זה שייך בעבודה רוחנית דכאו"א.

30) ראה בהעלותך ח, ו ואילך.

31) ראה תניא פל"ד.

32) לקו"ת בלק ע, ג.

33) לקו"ת פרשתנו כא, סע"א. ועד"ז י"ל גם בנוגע למררי (ל' מרירו), אלא ש(צעיר ו)טפל הוא לגרשון (וקהת) וגם משא בני מררי קרשים כו' – בדוגמת יריעות וכו' דבני גרשון.

34) שם, א.

35) ויחי מט, י.

36) כפירש"י שם. וראה גם לקו"ת שם.

"ועשה טוב"[37] [בדוגמת סידור כלים נאים שבא לאחרי ניקוי ההיכל מכל לכלוך כו'[29]].

ו. פעולות העבודה דסור מרע ועשה טוב, מובנים הם מהחילוק שבין משא בני גרשון למשא בני קהת:

בני גרשון נשאו את יריעות המשכן וכו' מה שאין כן בני קהת נשאו כלי המשכן - הארון והשלחן וכו'. והחילוק בין היריעות וכו' והכלים הוא, שהיריעות וכו' מקיפים ומגינים, מה שאין כן הכלים - הרי יש לכל כלי עבודה ופעולה מיוחדת לו: ארון העדות, שלחן דלחם כו' וכו'.

וענינם בעבודה: סור מרע - (שלילה) מגינה על האדם מהאסור עליו ומזיקו; עשה טוב - עשיית מצוות שהם עדות, יד המחלקת צדקה נעשית מרכבה ממש וכו'[38].

ועל ידי ב' העבודות נעשה המשכן ודירה לו יתברך בשלימותו.

(משיחות שבת פרשת נשא תשל"ב)

37) ומה שבני קהת נמנו (חשיבות – כנ"ל בפנים) לפני בני גרשון – הוא מצד חשיבותם, לפי שהיו נושאי הארון (במדב"ר ריש פרשתנו).

ובפרט לפי מ"ש בפנים, שזה מה שבני קהת היו נושאי הארון כו' הוא מצד זה שעבודתם הוא בהקו דוע"ט – הרי [נוסף לזה שהעבודה דוע"ט היא נעלית יותר מהעבודה דסו"מ] העבודה דסו"מ היא הכנה והקדמה להעבודה דוע"ט [שהרי עשיית הדירה היא ע"י סידור הכלים נאים, ופינוי ההיכל מכל לכלוך היא רק כהקדמה לזה], וא"כ הקו דוע"ט הוא קדום בכוונה.

38) ראה תניא פכ"ג.

ליקוטים מתורת לוי יצחק

וְעַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ . . לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ . . לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי

עזך — היינו מלכות.

תפארת עזך — הוא התחברות והתכללות מלכות בתפארת. והוא כמו שילוב אדנ"י, מלכות, בהוי', תפארת. והוא יחודא עילאה, אחד[1].

במלכות שדי — היינו התחברות שדי, יסוד, במלכות. והוא כמו שילוב הוי', ז"א, באדנ"י, מלכות. והוא יחודא תתאה, ועד.

ועל תפארת עזך, יחודא עילאה, אומרים נקוה, כי ישראל דוקא יכולים לראות ביטול ויחוד זה. וכמו שבפסוק שמע ישראל . . אחד[2], כתיב ישראל דוקא.

ובמלכות שדי, יחודא תתאה, אומרים לתקן עולם, עולם דוקא, כי יחוד זה שייך לתיקון העולם, וכמו שבברוך שם . . ועד, נאמר לעולם.

(הערות לזהר א עמ' יח)

1) שער היחוד והאמונה פ"ז.

2) ואתחנן ו, ד.

ברכת המזון

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַם בָּכִינוּ[3]

בבל — הוא הלעומת זה של ספירת הבינה בקדושה.

זהו שחורבן וגלות מקדש ראשון היה בבבל, כי הבית הראשון הוא בחינת בינה, ה' עילאה[4]. וזהו החמשה דברים שהיו במקדש ראשון וחסרו במקדש שני[5].

בב"ל — גימטריא בוכ"ו, האותיות שאחר שם אהי"ה, שהוא בבינה[6]. והיינו, שבבל הוא האחוריים של בינה.

נהרות בבל — בינה נקראת נהר[7], ולעומת זה הוא נהרות בבל.

גם בכינו — היינו בוכ"ו.

גם בכינו – בינה היא בחינת שמחה, אם הבנים שמחה[8], ובכיה היא היפך השמחה.

(ליקוטים ואגרות עמ' קטז)

3) תהלים קלז, א.

4) זח"ב ט, ב.

5) יומא כא, ב.

6) פרדס שער כ' פ"ב.

7) זח"ג קמב, א.

8) תהלים קיג, ט.

יום ראשון ג' סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 148, וז"ש הינוקא... עד עמ' עה, ית' וית'.

ליקוטי אמרים

וז"ש הינוקא דנהורא עילאה דאדליק על רישיה היא שכינתא אצטריך למשחא פי' להתלבש בחכמה הנק' שמן משחת קדש כמ"ש בזהר ואינון עובדין טבין הן תרי"ג מצות הנמשכות מחכמתו ית' כדי לאחוז אור השכינה בפתילה היא נפש החיונית שבגוף הנקראת פתילה עד"מ כי כמו שבנר הגשמי האור מאיר ע"י כליון ושריפת הפתילה הנהפכת לאש כך אור השכינה שורה על נפש האלהית על ידי כליון נפש הבהמית והתהפכותה מחשוכא לנהורא וממרירו למתקא בצדיקים או לפחות ע"י כליון לבושיה שהן מחשבה דבור ומעשה והתהפכותן מחשך הקליפות לאור ה' א"ס ב"ה המלובש ומיוחד במחשבה דבור ומעשה תרי"ג מצות התורה בבינונים כי ע"י התהפכות נפש הבהמית הבאה מקליפ' נוגה מחשוכא לנהורא וכו' נעשה בחי' העלאת מ"ן להמשיך אור השכינה היא בחי' גילוי אור א"ס ב"ה על נפשו האלהית שבמוחין שבראשו ובזה יובן היטב מ"ש כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא וכמ"ש במ"א:

נשלם חלק ראשון בעז"ה ית' וית'

להלן, מסיים רבנו הזקן, מה שהחל להסביר (בפרק נ"א) בתוספת ביאור, לשון ה"ינוקא" ב"זוהר", שאמר שאור השכינה המאיר על ראש האדם – צריך ל"משחא", לשמן, והינוקא מוסיף "ואינון עובדין טבין" – ואלה הם מעשים טובים, מעשה המצוות; בכל מקום מציין "שמן" את הענין ה"חכמה" – איזו שייכות, איפוא, יש למעשה המצוות, ל"חכמה" הנקראת "משחא" – שמן? – יוסבר להלן, שעל אור השכינה להתלבש בחכמה, שהיא שמן, מפני שחכמה, מוחין, היא כלי ולבוש לאור השכינה, והיא החכמה המלובשת בתורה; ברם, כדי להמשיך את אור השכינה שיאיר בנפשו האלקית של יהודי – צריכים לא רק לשמן (חכמה) הנהפך כולו לאור, אלא גם ל"פתילה" שהיא (על ידי השמן) פועלת שהאש (שטבעה להימשך למעלה) תחזיק עצמה בנר – ה"פתילה" בנפש האדם, היא הנפש החיונית המחיה את הגוף, בחיים גשמיים, זוהי הפתילה הנשרפת על ידי תורה ומצוות: כמו ב"פתילה" גשמית, שהחלק העליון שלה – נשרף מהאש, כך גם באדם, שעל ידי תורה ומצוות, נשרפים הלבושים של מחשבה, דיבור ומעשה של הנפש הבהמית, באש של אור השכינה, על ידי המחשבה, דיבור ומעשה של תורה ומצוות; ולכן, על ה"שמן" להתבטא ב"עובדין טבין", מעשה המצוות, הבאים **מחכמתו** יתברך, ולא די בתורה בלבד (**שהיא** הרי חכמה) שתשמש ל"שמן", כי, מעשה המצוות דוקא מביאים לכך שאור השכינה יימשך ב"פתילה" – בנפש החיונית, וזאת על ידי שהנפש החיונית נשרפת באור השכינה המאיר על ראשו. ובלשון ה"תניא": **וְזֶה שֶׁאָמַר הַיָּנוּקָא:** – ב"זוהר", מובא לעיל בפרק ל"ה: **"דְּנַהוֹרָא עִלָּאָה דְּאַדְלִיק עַל רֵישֵׁיהּ"** - **הִיא שְׁכִינְתָּא** - **"אִצְטְרִיךְ לְמִשְׁחָא"**, – האור העליון המאיר על ראשו (של יהודי), שהוא "שכינה" – צריך ל"שמן", **פֵּרוּשׁ לְהִתְלַבֵּשׁ בְּחָכְמָה, הַנִּקְרָא "שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ"**, – "קדש" זה "חכמה", **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר** – ש"שמן משחת קדש" הוא "חכמה" – ואור השכינה ש"על ראשו", צריך ל"שמן", כלומר: עליו להתלבש בחכמה שהיא הלבוש, הכלי, לאור השכינה – וה"זוהר" מסיים שם, את דברי הינוקא: **וְ"אִינּוּן עוֹבְדִין טָבִין"** – ואלה (השמן) הם, מעשים טובים, מעשה המצוות, **הֵן תַּרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת** – לכאורה, צריך להבין: איזו שייכות יש למעשה המצוות – ל"שמן", חכמה? אלא, מפני שהם תרי"ג המצוות, **הַנִּמְשָׁכוֹת מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – ומדוע לא מספיקה לכך, תורה בלבד, שהיא שמן, חכמה, וצריכים גם ל"עובדין טבין" – למעשה המצוות **הנמשכים** מחכמתה? - **כְּדֵי לֶאֱחֹז אוֹר הַשְּׁכִינָה בַּפְּתִילָה, הִיא נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית שֶׁבַּגּוּף, הַנִּקְרֶאת פְּתִילָה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל. כִּי כְּמוֹ שֶׁבְּנֵר הַגַּשְׁמִי הָאוֹר מֵאִיר עַל יְדֵי כִּלְיוֹן וּשְׂרֵפַת הַפְּתִילָה הַנֶּהְפֶּכֶת לְאֵשׁ - כָּךְ אוֹר הַשְּׁכִינָה שׁוֹרֶה עַל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית** – שהיא "נר" – "נר ה' נשמת אדם", **עַל יְדֵי כִּלְיוֹן נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית וְהִתְהַפְּכוּתָהּ מֵחֲשׁוּכָא לִנְהוֹרָא** – מחושך (הקליפה) לאור (הקדושה), **וּמִמְּרִירוּ לְמִתְקָא** – ממרירות (הקליפה) למתיקות (הקדושה) **בְּצַדִּיקִים,** – שבהם הדבר כך, כאמור לעיל פרק י', שהם מהפכים את מהות ועצמות נפש הבהמית, מדותיה ושכלה, מרע לטוב וקדושה, **אוֹ לְפָחוֹת עַל יְדֵי כִּלְיוֹן לְבוּשֶׁיהָ** – של הנפש הבהמית, **שֶׁהֵן מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה,** – שהיו לפני כן לבושים של הנפש הבהמית, שהיא נפש של קליפה, **וְהִתְהַפְּכוּתָן מֵחֹשֶׁךְ הַקְּלִפּוֹת לְאוֹר ה' אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא - הַמְלֻבָּשׁ וּמְיֻחָד בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה, בַּבֵּינוֹנִים** – כפי שלמדנו בפרק י"ב, שב"בינונים" לא נהפכות מהות ועצמות הנפש הבהמית לטוב ולקדושה, כפי שהדבר בצדיקים, אלא רק הלבושים, מחשבה, דיבור ומעשה של הנפש הבהמית, נהפכים לטוב על ידי מחשבה, דיבור ומעשה של התורה והמצוות שלהם – וביחס ל"בינונים" זה נקרא כליון ה"פתילה", של הנפש החיונית שלהם, הנהפכת לאור ולקדושה. **כִּי עַל יְדֵי הִתְהַפְּכוּת נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית הַבָּאָה מִקְּלִפַּת נוּגָה מֵחֲשׁוּכָא לִנְהוֹרָא וְכוּ'** – הנהפכת מחושך הקליפה לאור הקדושה, **נַעֲשֶׂה בְּחִינַת "הַעֲלָאַת מַיִן נוּקְבִין",** – כפי שכבר למדנו, והכוונה להתעוררות שהעבודה של המקבל, מעוררת למעלה, **לְהַמְשִׁיךְ אוֹר הַשְּׁכִינָה,** – לא רק שמן־חכמה – תורה – שהוא כלי לאור השכינה, "לקלוט" את האור, כי אם היא ממשיכה את אור השכינה, **הִיא בְּחִינַת גִּלּוּי אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַל נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית שֶׁבַּמֹּחִין שֶׁבְּרֹאשׁוֹ** – שלכן אומר ה"ינוקא" "ההוא נהורא דעל רישיה" – האור שעל ראשו (על המוחין) של יהודי – "איצטריך למשחא" – צריך ל"שמן", "ואינון עובדין טבין" – ואלה הם מעשים טובים. **וּבָזֶה יוּבָן הֵיטֵב מַה**

שֶׁכָּתוּב[7]: **"כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא"**, – כלומר: כמו שאי אפשר לאש להיאחז בדבר, רק על ידי שאותו דבר נשרף ונכלה על ידי האש – כך מאיר אור השכינה, שה' יהיה **אלקיך** – אלקה **שלך**, שיאיר על נפש יהודי – הרי זה דוקא על ידי שהוא "אש אוכלה", אש שורפת ומכלה את הפתילה של הנפש החיונית, שהנפש החיונית שהיא באה מקליפה – נשרפת ונהפכת לאש של קדושה, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹם אַחֵר**[8] – שדוקא התבטלותו של יהודי, שמבטל את עצמו להקב"ה, ומתבטל ממציאותו – כמו דבר ש"נשרף" ומאבד את מציאותו – דבר זה דוקא ממשיך עליו את אור השכינה:

יום שני ד' סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 150, ליקוטי אמרים... עד עמ' עו, באריכות.

ליקוטי אמרים חלק שני

הנקרא בשם חינוך קטן

מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נ"ע מיוסד על פרשה ראשונה של קריאת שמע:

חנוך קטן

לִקּוּטֵי **אֲמָרִים חֵלֶק שֵׁנִי הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "חִנּוּךְ קָטָן"** מְלֻקָּט **מִפִּי סְפָרִים וּמִפִּי סוֹפְרִים** – כך הוא גם לשונו הקדוש של רבנו הזקן בדף–השער של החלק הראשון – "מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים" – וכפי שהרבי הקודם נשמתו עדן מביא בשיחותיו הקדושות, מקובל שהכוונה ב"ספרים" לספרי השל"ה הקדוש והמהר"ל מפראג, וב"סופרים" – לבעל שם טוב ולהרב המגיד ממזריטש, **קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן נִשְׁמָתָם עֵדֶן, מְיֻסָּד עַל פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע*** - לפי דברי רבנו הזקן להלן, באות מילים אלו כדי להסביר שני אופני ההבנה באחדות ה', המתבטאים ב"שמע ישראל" וב"ברוך שם כבוד מלכותו כו'", עליהם נאמר בזהר, ש"שמע ישראל" הוא "יחודא עילאה" – הפן הנעלה יותר בהבנת אחדות ה', ו"ברוך שם" – "יחודא תתאה" – הפן הנמוך יותר בהבנת אחדות ה'. על שני אלה מיוסד החלק השני של "לקוטי אמרים", הנקרא "שער היחוד והאמונה".

(מלות כותרת אלו הן גם כן לשון המחבר, רבנו הזקן):

חנוך

1 לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה הנה מדכתיב על פי דרכו משמע שאינה דרך האמת לאמיתו

"חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ, גַּם כִּי יַזְקִין לֹא יָסוּר מִמֶּנָּה"[1]. הִנֵּה מִדִּכְתִיב – ממה שהפסוק אומר: **"עַל פִּי דַרְכּוֹ"**, – שיש לחנך את הנער לפי הדרך **שלו, מַשְׁמַע שֶׁאֵינָהּ** – דרך זו, **דֶּרֶךְ הָאֱמֶת לֵאֲמִתּוֹ,** – זוהי דרך לנער בלבד, ואינה הדרך האמיתית, **וְאִם כֵּן מַאי מַעֲלִיּוּתָא** – מהי המעלה בכך עד, **שֶׁ"גַּם כִּי יַזְקִין לֹא יָסוּר מִמֶּנָּה"?** – אדרבה, כשיתבגר – עליו, אכן, לסור מדרכו של ה"נער", כדי להגיע לדרך האמיתית. מהי המעלה, איפוא, שלא יסור מדרך זו? **אַךְ, הִנֵּה מוּדַעַת זֹאת,** – דבר ידוע הוא, **כִּי שָׁרְשֵׁי עֲבוֹדַת ה' וְיִסּוֹדוֹתֶיהָ**[2] **הֵן דְּחִילוּ וּרְחִימוּ,** – יראת ה' ואהבת ה' הן השרשים והיסודות של עבודת ה', המתבטאת בקיום תורה ומצוות במחשבה דיבור ומעשה – להיזהר מכל מצוות לא־תעשה ולקיים כל מצוות־עשה: **יראת ה'** משפיעה ופועלת שיהודי יישמר מכל לא־תעשה, **ואהבת ה'** משפיעה ופועלת שיקיים כל מצות־עשה מתוך רגש פנימי של הנפש (**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: כדלעיל רפ"ד), כפי המוסבר להלן: **הַיִּרְאָה** – **שֹׁרֶשׁ וְיסוֹד לְ"סוּר מֵרָע"**, – שלא לעשות מה שאסור לעשות[3], **וְהָאַהֲבָה** – היא שורש ויסוד, **לְ"וַעֲשֵׂה טוֹב"**, **וְקִיּוּם כָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְתָא וּדְרַבָּנָן,** – מצוות שמן התורה ומצוות שמדרבנן, **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמָן.** – בחלק הראשון של ספר ה"תניא". כפי המקובל בין חסידים, היתה סברא אצל רבנו הזקן, שחלק זה (השני מספר ה"תניא") יהיה החלק הראשון, וחמישים ושלשה הפרקים של החלק הראשון, יהיו החלק השני. לכן, כשהוא מתייחס כאן לחלק הראשון, הוא משתמש בלשון "כמו **שיתבאר**" להלן. (**וּמִצְוֹת הַחִנּוּךְ** – לחנך את הקטן, **הִיא גַּם כֵּן בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּאֹרַח חַיִּים סִימָן שמג**): – כיוון שיש לחנך את הקטן לא רק במצוות לא־תעשה אלא גם במצוות עשה, ומאחר שאהבת ה' היא השורש והיסוד לכל מצוות־עשה (**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "נוסף ע"ז שאהבה עצמה – וכן יראה – הן מ"ע פרטיות") יש לומר שקיימת בחינת אהבה המשמשת שורש ויסוד למצוות־העשה שמקיימים מצד חינוך. כלומר, אהבה זו אינה דומה למדריגת האהבה המשמשת שורש ויסוד למצוות־העשה הנעשות

---

7. דברים ד, כד. **8.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "אולי הכוונה להנדפס בלקו"ת ר"פ אחרי". *) **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "כדאי להוסיף שבסו"ס פלח הרמון ח"א (קה"ת, תשי"ד) הערות מר"ה מפאריטש ע"ז. מראי מקומות – נמצאו באוה"ת להצ"צ (לחנוכה)". **1.** משלי כב, ו. **2.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "ב' הל' יל"ה: **שרש** – שממנו נמצאים ונמשכים. **יסוד** – שגם בשעת מעשה המצוה מתקיים עי"ז [ובפ"ד: נמשכות... קיום אמיתי]". **3.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "וצ"ע שלא הוסיף כאן "כל מל"ת" כדלקמן באהבה. וכדלעיל בפ"ד. ואולי נשמטה תיבה אחת וצ"ל לקמן 'כל מ"ע ומל"ת דאורייתא'".

1 וא"כ מאי מעליותא שגם כי יזקין לא יסור ממנה. אך הנה מודעת זאת כי שרשי עבודת ה' ויסודותיה הן דחילו ורחימו היראה שרש ויסוד לסור מרע והאהבה לועשה טוב וקיום כל מ"ע דאוריית' ודרבנן כמו שיתב' במקומן (ומצות החינוך היא ג"כ במ"ע כמ"ש בא"ח סימן שמ"ג):

ליקוטי חלק שני אמרים

1 על ידי האדם במצב של תמידיות, בהיותו גדול ומחוייב במצוות.
2 אלא, מכיון שאהבה זו משמשת שורש לקיום מצוות־העשה
3 שמקיימים אותן בתור חינוך בלבד, נכללת גם אהבה זו בסוג של
4 חינוך – לא אהבה יציבה, שאפשר להישאר אתה לתמיד. להלן
5 יוסבר אופן חינוך – אהבה זו,
6 שגם עליה מתאים לומר
7 "חנוך לנער על פי דרכו",
8 שכן, קיימת כאן מעלה שגם
9 "כי יזקין" לא יסור ממנה.
10 **וְהִנֵּה, כְּאַהֲבָה כְּתִיב** –
11 כתוב, **בְּסוֹף פָּרָשַׁת עֵקֶב:**
12 **"אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם**
13 **לַעֲשֹׂתָה, לְאַהֲבָה אֶת ה'**
14 **וְגוֹ'". וְצָרִיךְ לְהָבִין, אֵיךְ**
15 **שַׁיָּךְ לְשׁוֹן "עֲשִׂיָּה" גַּבֵּי**
16 **אַהֲבָה** – שהיא רגש
17 **שֶׁכַּלֵּב?** – הלשון "עשיה"
18 מתאים על דבר של מעשה.
19 כיצד, איפוא, מתאים
20 להשתמש בלשון עשיה לגבי אהבה שהיא רגש שבלב? – להלן
21 יוסבר, שישנה אהבה שאדם משיג אותה על ידי התבוננות, על ידי
22 התעמקותו בענינים המעוררים אהבה זו. לכן מתאים להשתמש
23 לגבי אהבה **זו** בלשון של עשיה – ליצור ולפתח בתוכו אהבה זו. דבר
24 זה יוסבר להלן אחרי הדיון במדריגה העליונה יותר של אהבה,
25 שלגביה לא מתאים להשתמש בלשון עשיה, מפני שאין זו אהבה
26 הנוצרת ונפעלת על ידי האדם: הוא רק עושה הכנה שאהבה זו
27 תוכל להתגלות אצלו. **אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּיֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי אַהֲבַת ה'.**
28 **הָאַחַת, הִיא כְּלוּת הַנֶּפֶשׁ בְּטִבְעָהּ אֶל בּוֹרְאָהּ,** – בטבע הנפש
29 ישנה אהבה כזו של "כלות הנפש". שהרי הנפש האלקית היא "חלק
30 אלקה ממעל ממש", היא חלק מעצם ה"אין סוף" – לכן יש בה, מצד
31 הטבע, אהבה כזו של כליון לעצמותה, ל"אין סוף" ברוך הוא. הרי
32 מובן שאהבה זו אין צורך ליצור – ואף אין יכולת ליצור אותה – כיון
33 שהיא נמצאת בטבע הנפש האלקית; אך יש לגלות אהבה זו של
34 הנפש האלקית, שגם לב הבשר הגשמי ירגיש באהבה ובכלות הנפש
35 אלו. כיצד היא אכן מתגלה? **כַּאֲשֶׁר תִּתְגַּבֵּר נֶפֶשׁ הַשִּׂכְלִית עַל**
36 **הַחֹמֶר** – של הגוף, **וְתַשְׁפִּילֵהוּ וְתַכְנִיעֵהוּ תַּחְתֶּיהָ,** – דבר המתבטא
37 בעבודת הנפש האלקית – לתקן את הנפש הבהמית ולזכך את הגוף
38 על ידי הנפש השכלית: על ידי שהשכל מבין עניני אלקות. שכן,
39 השכל של הנפש האלקית והשגתו באלקות הם במצב מרומם ונעלה
40 יותר מאשר להשפיע על הגוף, ואילו הנפש השכלית שהיא השכל
41 הטבעי של האדם, כאשר הוא מבין אלקות, הרי זה כבר קרוב לגוף
42 ומשפיע על חומר הגוף, להכניעו אל הנפש באופן של "הגברת
43 הצורה על החומר". וכשהנפש השכלית יוצרת השפלת והכנעת
44 חומר הגוף – **אֲזַי תִּתְלַהֵב וְתִתְלַהֵט** – הנפש, **בְּשַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה**
45 **מֵאֵלֶיהָ,** – לא שלהבת של אהבה הנוצרת על ידי התבוננות, אלא
46 שלהבת של אהבה המתלקחת בנפש עצמה; שכן, בנפש קיימת
47 אהבה זו, אלא שבתחילה כיסה עליה חומר הגוף ולא היה
48 באפשרותה להתגלות – ועתה היא מתגלה, **וְתָגֵל וְתִשְׂמַח בַּה'**
49 **עוֹשָׂהּ, וְתִתְעַנֵּג עַל ה'** – בקב"ה, **תַּעֲנוּג נִפְלָא.** – בעבודה מסוג
50 אחר משמש התענוג כשכר על העבודה, ואילו באהבה ועבודה זו,
51 התענוג הוא באהבה
52 ובעבודה עצמם. **וְהַזּוֹכִים**
53 **לְמַעֲלַת אַהֲבָה רַבָּה זוֹ -**
54 **הֵם הַנִּקְרָאִים צַדִּיקִים,** –
55 אופן האהבה של צדיקים
56 הוא בתענוג ושמחה,
57 **כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[4]:
58 **"שַׂמְּחוּ צַדִּיקִים בַּה'"** –
59 כלומר, אופן העבודה
60 בצדיקים הוא אהבה
61 בשמחה ותענוג. למרות
62 שכאמור לעיל, זוהי אהבה
63 שמצד הנפש האלקית
64 הנמצאת בכל אחד
65 מישראל, ואם כך, הרי
66 היתה צריכה להיות יכולת בכל יהודי להגיע לאהבה כזו – מוסבר
67 מיד להלן, שלא כל אחד יכול להגיע לכך, שכן, לשם כך נדרשת
68 עבודה רבה ועבודה גדולה מאד, כדי לזכך את החומר שלא יפריע
69 ליכולת קליטת אהבה כזו. **אַךְ, לֹא כָּל אָדָם זוֹכֶה לָזֶה,** – להגיע
70 לאהבה זו, שאז הוא במדריגת צדיק, **כִּי לָזֶה צָרִיךְ** – לשם כך
71 נדרש, **זִכּוּךְ הַחֹמֶר** – של הגוף, **בְּמֹאד מְאֹד, וְגַם** – נדרשים לשם
72 כך, לימוד **תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים הַרְבֵּה, כְּדֵי לִזְכּוֹת לִנְשָׁמָה**
73 **עֶלְיוֹנָה שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּדְרֵגַת רוּחַ** – שעל ידי כך זוכה האדם לדרגת
74 "נשמה" שהיא העליונה בין שלש הדרגות: "נפש", "רוח", "נשמה",
75 שכן, מצד מדריגת ה"רוח" העבודה היא במדות שבלב, **וָנֶפֶשׁ,** –
76 מצד ה"נפש" אופן קיום המצוות הוא בקבלת עול – אלא זו מדריגה
77 של נשמה, שמבחינתה העבודה היא של שכל – כלשון הכתוב:
78 "ונשמת שדי תבינם" – המשפיע על החומר להכניעו ולזככו. **כְּמוֹ**
79 **שֶׁכָּתַב בְּ"רֵאשִׁית חָכְמָה' שַׁעַר הָאַהֲבָה.** – שאהבה כזו קשורה
80 במדריגה של נשמה דוקא – על כל פנים מובן, שעל אהבה זו לא
81 מתאים לומר שהאדם יפעל וייצר אותה בתוכו – שכן, אין
82 באפשרותו ליצור אותה; הוא יכול רק להכשיר ולזכך את **עצמו**, כך
83 שהאהבה שמהנפש תתגלה בתוכו, וכן אין ביכולת כל אחד להגיע
84 לכך. **וְהַשֵּׁנִית,** – הבחינה השניה של אהבה **הִיא אַהֲבָה שֶׁכָּל אָדָם**
85 **יוּכַל לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ,** – כל אדם יכול להגיע למדריגת אהבה זו, –
86 כיצד? – **כְּשֶׁיִּתְבּוֹנֵן הֵיטֵב בְּעֻמְקָא דְּלִבָּא** – בעומק הלב,
87 שההתבוננות היא באופן שהיא באה בלב, **בַּדְּבָרִים הַמְעוֹרְרִים אֶת**
88 **הָאַהֲבָה לַה' בְּלֵב כָּל יִשְׂרָאֵל.** – ישנם ענינים המעוררים את
89 האהבה (השניה) להקב"ה בלב יהודי – וכאשר הוא יתבונן בענינים
90 אלה – **הֵן דֶּרֶךְ כְּלָל,** –גם כשהוא מתבונן באופן כללי, **כִּי הוּא** –
91 הקב"ה, **חַיֵּינוּ מַמָּשׁ,** – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כמבואר לעיל
92 פמ"ד", **וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם אוֹהֵב אֶת נַפְשׁוֹ וְחַיָּיו - כֵּן יֹאהַב אֶת ה',**

1 והנה באהבה כתיב כמ"פ עקב אשר
2 אנכי מצוה אתכם לעשותה לאהבה
3 את ה' וגו' וצריך להבין איך שייך
4 לשון עשייה גבי אהבה שבלב אך
5 הענין הוא דיש שני מיני אהבת ה'
6 האחת היא כלות הנפש בטבעה אל
7 בוראה כאשר תתגבר נפש השכלית
8 על החומר ותשפילהו ותכניעהו תחתיה
9 אזי תתלהב ותתלהט בשלהבת העולה
10 מאליה ותגל ותשמח בה' עושה
11 ותתענג על ה' תענוג נפלא והזוכים
12 למעלת אהבה רבה זו הם הנקראים
13 צדיקים כדכתיב שמחו צדיקים בה'
14 אך לא כל אדם זוכה לזה כי לזה
15 צריך זיכוך החומר במאד מאד וגם
16 תורה ומעשים טובים הרבה לזכות
17 לנשמה עליונה שלמעלה ממדרגת רוח
18 ונפש כמ"ש בר"ח שער האהבה.
19 והשנית היא אהבה שכל אדם יוכל
20 להגיע אליה כשיתבונן היטב בעומקא
21 דלבא בדברים המעוררים את האהבה
22 לה' בלב כל ישראל. הן דרך כלל
23 כי הוא חיינו ממש וכאשר האדם
24 אוהב את נפשו וחייו. כן יאהב את

---

4. תהלים צז, יב.

כַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן וְיָשִׂים אֶל לִבּוֹ כִּי ה' הוּא נַפְשׁוֹ הָאֲמִתִּית וְחַיָּיו מַמָּשׁ, – שהרי הקב"ה הוא הנפש והחיות של נפשו, וממילא הקב"ה הוא חייו האמיתיים – לכן ההתעמקות בזה תעורר בו אהבה להקב"ה, כאהבת האדם לנפשו ולחייו, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר עַל פָּסוּק: "נַפְשִׁי אִוִּיתִךָּ וְגוֹ'".**

– הזהר מפרש, ש"נפשי" הכוונה על הקב"ה: "נפשי", מפני שאתה, ריבונו של עולם, הוא נפשי וחיי, לכן "אויתיך", אני אוהב אותך ומתאוה לך[5]. **וְהֵן דֶּרֶךְ פְּרָטִי,** – וגם כשיתבונן באופן פרטי – "במבואר לעיל פמ"ו" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א, שֶׁכְּשֶׁיָּבִין וַיַּשְׂכִּיל בְּגֻדְלָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דֶּרֶךְ פְּרָטִית** – כגון,

ליקוטי חלק שני אמרים

ה' כאשר יתבונן וישים אל לבו כי ה' הוא נפשו האמיתית וחייו ממש כמ"ש בזהר ע"פ נפשי אויתיך וגו'. והן דרך פרט שכשיבין וישכיל בגדולתו של ממ"ה הקב"ה דרך פרטית כאשר יוכל שאת בשכלו ומה שלמעלה משכלו ואח"כ יתבונן באהבת ה' הגדולה ונפלאה אלינו לירד למצרים ערות הארץ להוציא נשמותינו מכור הברזל שהוא הס"א ר"ל לקרבנו אליו ולדבקנו בשמו ממש והוא ושמו אחד דהיינו שרוממנו מתכלית השפלות והטומאה לתכלית הקדושה וגדולתו ית' שאין לה קץ ותכלית אזי כמים הפנים אל פנים תתעורר האהבה בלב כל משכיל ומתבונן בענין זה בעומקא דלבא לאהוב את ה' אהבה עזה ולדבקה בו בלב ונפש כמו שיתבאר במקומה באריכות.

בפרטי גדלות האלקות, שהקב"ה הוא "ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין, וכולא קמיה כלא חשיבי" – הרי כשיתבונן בפרטי הגדלות, **כַּאֲשֶׁר יוּכַל שְׂאֵת בְּשִׂכְלוֹ וּמַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִשִּׂכְלוֹ.** – ענינים שבכוח שכלו להבין, יבין אותם ב"ידיעת החיוב" – וענינים שלמעלה מהבנתו, יבין אותם ב"ידיעת השלילה", שאין הוא מבין את הדבר עצמו, אלא רק כפי שהדבר מושלל מענינים וגדרים מסויימים. כלומר, עניני האלקות שלמעלה מהבנתו, יבין אותם לכל הפחות איך אלקות מושללת מענין ומושג זה וזה – בכך יש כבר גם מדה מסויימת של ידיעה באלקות; **וְאַחַר כָּךְ** – אחרי שיתבונן בפרטי גדלות ה', **יִתְבּוֹנֵן בְּאַהֲבַת ה' הַגְּדוֹלָה וְנִפְלָאָה אֵלֵינוּ,** – בני ישראל, אהבה שהביאה לכמה פרטי ענינים: **לֵירֵד** – לרדת, **לְמִצְרַיִם "עֶרְוַת הָאָרֶץ",** – שם "ירד" כביכול הקב"ה, **לְהוֹצִיא נִשְׁמוֹתֵינוּ מִ"כּוּר הַבַּרְזֶל", שֶׁהוּא הַ"סִּטְרָא אָחֳרָא" רַחֲמָנָא לִצְלָן,** – בה היו בני ישראל שקועים רחמנא ליצלן בהיותם במצרים – והוא יתברך הוציאנו משם, **לְקָרְבֵנוּ אֵלָיו וּלְדָבְקֵנוּ בִּשְׁמוֹ מַמָּשׁ, וְהוּא וּשְׁמוֹ אֶחָד,** – ועל ידי היותנו דבוקים בשמו התדבקנו בו יתברך. **דְּהַיְנוּ,** – כלומר: **שֶׁרוֹמְמָנוּ מִתַּכְלִית הַשְּׁפָלוּת וְהַטֻּמְאָה לְתַכְלִית הַקְּדֻשָּׁה, וּגְדֻלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁאֵין לָהּ קֵץ וְתַכְלִית[6],** – ואחרי שיבין במפורט את גדלות הקב"ה, ולאחרי שיתעמק באהבת הקב"ה הגדולה לבני ישראל – **אֲזַי "כַּמַּיִם הַפָּנִים אֶל פָּנִים"** – הרי "לב האדם לאדם", הלב, האהבה שחש אדם לזולתו, מעוררת אהבה חוזרת מהזולת אליו; כך גם בענינו, האהבה שהראה ומראה הקב"ה לבני ישראל, תשפיע "כמים הפנים לפנים", **שִׁתְּתְעוֹרֵר הָאַהֲבָה בְּלֵב כָּל מַשְׂכִּיל וּמִתְבּוֹנֵן בְּעִנְיָן זֶה בְּעֻמְקָא דְּלִבָּא,** – בעומק הלב, **לֶאֱהֹב אֶת ה' אַהֲבָה עַזָּה, וּלְדָבְקָה בּוֹ בְּלֵב וָנֶפֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמָהּ בַּאֲרִיכוּת.**

– היכן שמדובר אודות האהבה שבבחינת "כמים הפנים", והוא בחלק הראשון של ספר ה"תניא" בפרקים מ"ו עד מ"ט.

יום שלישי ה' סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' עו, והנה ענין אהבה זו... עד עמ' עו, שית' במקומה.

וְהִנֵּה, עִנְיַן אַהֲבָה זוֹ – האהבה הבאה מהתבוננות, **רָצָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לִטַּע** – לטעת, **בְּלֵב כָּל יִשְׂרָאֵל, בְּפָרָשָׁה[7]: "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל וְגוֹ'", בְּפָסוּק: "הֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וְגוֹ',** – בפסוק זה מדובר אודות גדלות ה'; ובפסוקים הבאים אחריו מובאים ענינים המראים על אהבתו הגדולה של הקב"ה לבני ישראל: **רַק בַּאֲבוֹתֶיךָ חָשַׁק וְגוֹ', וּמַלְתֶּם וְגוֹ', בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ וְגוֹ',** – ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלקיך כבוכבי השמים לרוב, דבר הדורש, כפי שהפסוק אומר להלן, את הענין של: **וְאָהַבְתָּ וְגוֹ'"[8].** – להגיע לאהבת ה'. **וְלָכֵן סִיֵּם דְּבָרָיו**

ליקוטי חלק שני אמרים

והנה ענין אהבה זו רצה מרע"ה ליטע בלב כל ישראל בפרשה ועתה ישראל וגו' בפסוק הן לה' אלהיך השמים וגו' רק באבותיך חשק וגו' ומלתם וגו' בשבעים נפש וגו' ואהבת וגו'. ולכן סיים דבריו על אהבה זו אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה שהיא אהבה עשויה בלב ע"י הבינה והדעת בדברים המעוררים את האהבה וע"ז צוה כבר תחלה והיו

– בפרשה זו, **עַל אַהֲבָה זוֹ: "אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ"[9],** – שלכאורה לא מובן, כיצד מתאים לומר על אהבה – שהיא רגש שבלב – לשון עשיה? – אלא, מפני שמדובר על אהבה הבאה מהתבוננות, עליה מתאים הלשון "לעשותה", משום, **שֶׁהִיא אַהֲבָה עֲשׂוּיָה בַּלֵּב, עַל יְדֵי הַבִּינָה וְהַדַּעַת** – ההבנה והעמקה, **בְּדָבָרִים הַמְעוֹרְרִים אֶת הָאַהֲבָה.** – ברם, לכאורה אפשר לשאול: מכיוון שיש לעורר אהבה זו על ידי התבוננות, היה על הפסוק להורות בתחילה שצריכים להתבונן? מעיר רבנו הזקן מיד, שאכן: **וְעַל זֶה צִוָּה כְּבָר תְּחִלָּה** – בפרשה ראשונה של

---

5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שכ"ז הוא ענין כללי – חיים ואהבת חיים. ואין שייך בזה (כ"כ) חילוקי דבקות ופרטים וכו'". **6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וככל שידע בפרטיות יותר ריחוק הערך וכו' תגדל יותר האהבה – עיין פמ"ו". **7.** עקב י, יב־יד־טו־טז־כד. **8.** שם יא, א. **9.** יא, כב.

"קריאת שמע": **"וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ"**[10], **כְּדֵי שֶׁעַל יְדֵי זֶה תָּבֹא לְאַהֲבָה אֶת ה'**, **כְּדְאִיתָא** – כפי שמובא **בַּסִּפְרֵי עַל פָּסוּק זֶה**[11]. **וְהִנֵּה, עַל אַהֲבָה זוֹ הַשֵּׁנִית** – הבאה מהתבוננות, **שֶׁיָּךְ לְשׁוֹן מִצְוָה וְצִוּוּי,** – כלשון הפסוק "אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה לאהבה". שהרי, לכאורה, לא מתאים להשתמש לגבי אהבה זו בלשון של ציווי, כיוון שאהבה היא הרי רגש הלב, וממה נפשך: אם יש לו רגש זה, מיותר הרי הציווי; ואם חסר לו רגש זה, מה יועיל הציווי? – ברם, לגבי אהבה **זו** מכיון שהיא באה מהתבוננות, מתאים להשתמש בלשון ציווי: ציווי שיתבונן ויעורר את האהבה. **דְּהַיְנוּ** – כלומר, כוונת הציווי היא: **לָשׂוּם לִבּוֹ וְדַעְתּוֹ בִּדְבָרִים הַמְּעוֹרְרִים אֶת הָאַהֲבָה. אֲבָל בְּאַהֲבָה רִאשׁוֹנָה,** – לגבי מדריגת האהבה הראשונה אודותה דובר לעיל, **שֶׁהִיא שַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ,** – ואין היא אהבה שיוצרים אותה, **לֹא שַׁיָּךְ לְשׁוֹן צִוּוּי וּמִצְוָה כְּלָל. וְלֹא עוֹד,** – לא זו בלבד שמדריגת אהבה ראשונה זו אי אפשר ליצור על ידי התבוננות, שלכן לא מתאים לגביה לשון ציווי, **אֶלָּא שֶׁהִיא** – אהבה זו היא **מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים, לְטְעֹם מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא בָּעוֹלָם הַזֶּה,** – העולם הבא הוא הרי הענין של "נהנין מזיו השכינה" – תענוג מאלקות, ומזה נהנים צדיקים בעולם הזה, באהבה זו, **שֶׁעָלֶיהָ** – על מדריגת אהבה זו, **נֶאֱמַר**[12]**: "עֲבוֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם"**[13], – שישנו אופן עבודה שבא כמתנה מלמעלה, **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמָהּ** – היכן שמדובר אודות מדריגת אהבה בתענוגים. להלן מסיים רבנו הזקן את אשר התחיל להסביר במה מתבטאת מעלת "חנוך לנער על פי דרכו", עד ש"גם כי יזקין לא יסור ממנה", כלומר, כש"יזקין", כשיגיע למדריגה עליונה יותר, לא יסור מדרך העבודה שהיא ענין של "חנוך לנער" בלבד. כדי להקל על הבנת הענין, הרי הביאור בקצרה הוא: למרות שהאהבה הנמוכה יותר, הבאה על ידי התבוננות, היא בבחינה של "חינוך" (דרך העבודה של "נער" שכל אחד יכול להגיע אליה) בהשוואה למדריגה העליונה יותר של אהבה, שהיא עצמותית ותמידית (והשייכת לצדיקים בלבד) – הרי יש בה (באהבה של "חינוך") מעלה, שגם כשנמצא במדריגת צדיק, הכוללת מדריגת האהבה העליונה יותר – עליו להזדקק גם אז להאהבה של "חינוך" הבאה על ידי התבוננות. שכן, גם בצדיק יכול להיות אי־פעם, שהמדריגה העליונה שלו באהבה בתענוגים לא תהיה אצלו בגילוי; במיוחד משום שכשעולים ממדריגה למדריגה, **נדרש**, לפני שמגיעים למדריגה העליונה יותר, לסגת מהמדריגה הקודמת, וזאת כדי שהיא לא תפריע להגיע למדריגה העליונה יותר – ואז, כשחסרה לו המדריגה **שלו** באהבה, הוא עובד את ה' במה שנשאר לו ממדריגת האהבה הראשונה שלו, האהבה של "חינוך" הבאה על ידי התבוננות, בה "התחנך" לפני שהגיע למדריגת צדיק.

ליקוטי חלק שני אמרים

הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום
על לבבך כדי שע"ז תבא לאהבה
את ה' כדאיתא בספרי ע"פ זה.
והנה על אהבה זו השנית שייך לשון
מצוה וצווי דהיינו לשום לבו ודעתו
בדברים המעוררים את האהבה אבל
באהבה ראשונ' שהיא שלהבת העולה
מאליה לא שייך לשון צווי ומצוה כלל
ולא עוד אלא שהיא מתן שכרן של
צדיקים לטעום מעין עו"הב בע"הז
שעליה נאמר עבודת מתנה אתן את
כהונתכם כמו שיתב' במקומה

יום רביעי ו' סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' עו, אך הנה ידוע... עד עמ' עו, יתברך וית'.

אַךְ הִנֵּה יָדוּעַ לַיּוֹדְעִים, טַעֲמָא דִּקְרָא מַאי דִּכְתִיב: – טעם הפסוק מה שנאמר: **"כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם"**[14], – שגם בצדיק שייך ענין ה"נפילה", שהוא נופל ממדריגתו ועולה לאחר מכן שוב – כך, שישנו זמן שאין הוא במדריגת אהבה בתענוגים, **וּבִפְרָט** – שמצד סדר העבודה נדרש שבזמנים מסויימים לא יעמוד הצדיק במדריגתו, מפני **שֶׁהָאָדָם נִקְרָא "מְהַלֵּךְ" וְלֹא "עוֹמֵד"**, – האדם נקרא "מהלך", הוא הולך ועולה ממדריגה למדריגה, ובאופן שהמדריגה אליה הגיע היא באין ערוך למעלה מהמדריגה הקודמת, זהו ענינו האמיתי של "מהלך", ולא "עומד" הנמצא תמיד במדריגה אחת, או גם כשהעליונות של המדריגה השניה היא ביחס מסויים למדריגה הראשונה, שאז לא נדרש (כפי שיוסבר להלן) שלפני שהוא מגיע למדריגה השניה, הוא מוכרח לסור ממדריגתו הראשונה. להיפך, המדריגה הראשונה מסייעת למדריגה השניה. ואילו ב"מהלך" אמיתי, ההולך ועולה ממדריגה אחת למדריגה שניה, שהיא עליונה בלי ערך – מפריעה אז המדריגה הראשונה למדריגה העליונה השניה, ולכן מן ההכרח שיסור לגמרי ממדריגתו הראשונה, כדי שיוכל להגיע למדריגה השניה[15], **וְצָרִיךְ** – האדם המהלך, **לֵילֵךְ** – ללכת, **מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, וְלֹא לַעֲמֹד בְּמַדְרֵגָה אַחַת לְעוֹלָם,** – שכאמור, גם כשהמדריגה (העליונה) השניה היא

ליקוטי חלק שני אמרים

אך הנה
ידוע ליודעים טעמא דקרא מאי דכתיב
כי שבע יפול צדיק וקם וכפרט שהאדם
נקרא מהלך ולא עומד וצריך לילך
ממדרגה למדרגה ולא לעמוד במדרגה
אחת לעולם וכין מדרגה למדרגה טרם

---

10. ואתחנן ו, ו. **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפ"ז מובנים דברי הספרי הסתומים שם: איני יודע כו' ת"ל כו' לבבך – מה מוסיף בזה על מש"נ (ומובא שם) ואהבת את ה"א בכל לבבך וק"ל". **12.** קרח יח, ז. **13.** על הפירוש שבחינת כהונה בעבודת האדם היא מדריגת אהבה בתענוגים, כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צע"ג אם כן הוא – ויל"ע אגה"ק רסי"ח". **14.** משלי כד, טז. **15.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בדוגמא דר"ז צם דלישכח בבלי כו' (ב"מ פה, א)".

בערך למדריגה הראשונה, הן נקראות שתיהן מדריגה **אחת**, **וּבֵין מַדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה טֶרֶם שֶׁנִּגִּיעַ לְמַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה מִמֶּנָּה, הוּא בְּבְחִינַת "נְפִילָה" מִמַּדְרֵגָה הָרִאשׁוֹנָה.** – כך, שאז אין לו את מדריגתו הגבוהה של אהבה בתענוגים. **אַךְ "כִּי יִפֹּל לֹא יוּטָל" כְּתִיב**[16], –גם כשהוא נופל, אין הוא ניטל לגמרי מעבודתו, **וְאֵינָהּ נִקְרֵאת נְפִילָה** – מה שאומרים "**כי יפול**" **ו"שבע יפול** צדיק", שלפעמים הצדיק הוא במצב של נפילה, אין זה נקרא נפילה, **אֶלָּא לְנַבֵּי מַדְרֵגָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה,** – בהשוואה למדריגתו המעולה הקודמת לפני ה"נפילה", זה נקרא נפילה, **וְלֹא לְנַבֵּי שְׁאָר כָּל אָדָם חַס וְשָׁלוֹם,** – שיהיה חלילה למטה מאלה שאינם במדריגת צדיק, **שֶׁאַף־עַל־פִּי־כֵן** – למרות ה"נפילה" שלו, **הוּא לְמַעְלָה מִכָּל הָאָדָם בַּעֲבוֹדָתוֹ, כִּי נִשְׁאַר בָּהּ** – בעבודתו, **בְּחִינַת רִשִּׁימוּ** – רושם, **מִמַּדְרֵגָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה. אַךְ עִקָּרָהּ** – עיקר עבודתו באה אז **מֵאַהֲבָה שֶׁנִּתְחַנֵּךְ וְהֶרְגֵּל בָּהּ מִנְּעוּרָיו, בְּטֶרֶם** – לפני, **שֶׁהִגִּיעַ לְמַדְרֵגַת צַדִּיק.** – ולמדריגה העליונה יותר של אהבה; שאז היתה עבודתו בהאהבה הבאה מהתבוננות, האהבה של "חינוך" – הנה גם כעת עיקר עבודתו הוא באהבה זו. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "גַּם כִּי יַזְקִין וְגוֹ'".** – מ"דרכו", בה מחנכים את ה"נער". – לא נאמר "גם בזקנתו לא יסור ממנה", שגם כשיהיה קשיש לא יסור מהדרך בה נתחנך, אלא כתוב "כי יזקין" – כשהוא בתהליך של התבגרות כלומר: בהליכתו ועלייתו ממדריגה למדריגה, ובהיותו בין מדריגה אחת לשניה (שזה "כי יזקין", שהוא בתהליך של התבגרות ושל התעלות למדריגה עליונה יותר) – לא יסור אז מהדרך (מהאהבה) בה נתחנך בנערותו. **וְהִנֵּה, רֵאשִׁית הַדְּבָרִים הַמְּעוֹרְרִים הָאַהֲבָה וְהַיִּרְאָה וִיסוֹדָן** – אהבה ויראה הן הרי, כאמור, השורש והיסוד לעבודת ה', וראשית ויסוד האהבה והיראה[17], **הִיא הָאֱמוּנָה הַטְּהוֹרָה וְנֶאֱמָנָה בְּיִחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה:** – "אחדותו" היינו מה שכל הנבראים מאוחדים אתו ובטלים לגמרי אליו. – אמונה טהורה, היינו ש"לוקחים" באמונה את הענינים שלמעלה מהשכל ונתפסים בכוח האמונה בלבד. שכן, זה הרי ענין כוח האמונה לתפוס מה שלמעלה מהשכל. שהרי דבר שהשכל יכול לתפוס ו"לוקחים" אותו באמונה, אין זו תפיסה בחוש ובכוח הנכון, כי "כל חוש תופס מוחשו": על שכל "לקחת" ענינים של שכל, ועל אמונה "לקחת" ענינים שלמעלה מהשכל. וכיוון שבענינים שהוא מאמין בהם ישנם כאלה שאפשר להבין אותם – אין זו אמונה טהורה. דוקא כשבשכל מבינים מה שניתן להבנה, והאמונה היא רק במה שלמעלה מהבנה, אז היא אמונה טהורה. כמו בענין אחדות ה', שישנם בו ענינים שהשכל יכול וצריך להבין אותם, וישנם בו ענינים שהם למעלה מהבנה, צריכים איפוא להסביר את הענינים שביכולת השכל להבינם, כדי שהאמונה תהיה טהורה ונקיה רק בענינים שלמעלה מהבנה.

ליקוטי חלק שני אמרים

שיגיע למדרגה עליונה ממנה הוא בבחי' נפילה ממדרג' הראשונ' אך כי יפול לא יוטל כתיב ואינה נקראת נפילה אלא לגבי מדריגתו הראשונה ולא לגבי שאר כל אדם ח"ו שאעפ"כ הוא למעלה מכל האדם בעבודתו כי נשאר בה בחי' רשימו ממדריגתו הראשונה אך עיקרה מאהבה שנתחנך והורגל בה מנעוריו בטרם שהגיע למדרגת צדיק וז"ש גם כי יזקין וגו'. והנה ראשית הדברים המעוררים האהבה והיראה ויסודן היא האמונה הטהורה ונאמנה ביחודו ואחדותו יתברך וית':

יום חמישי ז' סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 152, שער היחוד והאמונה... עד עמ' 152, ימי בראשית.

שער היחוד והאמונה

פרק א וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ

שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה

(השורות דלהלן, משמשות כמבוא ל"שער היחוד והאמונה")

לְהָבִין מְעַט מְזֹעַר מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר, דְּ"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל כו'" - הוּא יִחוּדָא עִלָּאָה, וּ"בָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" - הוּא יִחוּדָא תַּתָּאָה. –

הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "תוכן שער היחוד והאמונה הוא" – להבין, ולו במעט משהו ממה שכתוב בזהר (ח"א יח, א. יב, א. ועוד), ש"שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד" הוא האופן העליון ביותר בהבנת אחדות ה', ו"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" (המלה "ועד" בחילופי אותיות היא "אחד", כנאמר בזהר), הוא האופן התחתון יותר בהבנת אחדות ה', להבין, איך יתכנו שני אופני הבנה באחדות ה', עליון ותחתון, וביאורם –

פֶּרֶק א. כתוב[1]: "**וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ, כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ**

---

16. תהלים לז, כד. **17.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה כ"מ (קצת) הפי' גם בפלח הרמון, אלא שלפ"ז זהו סותר הנ"ל – שבאים ע"י הבינה ודעת כו' (היפך, דאמונה, ובפרט – טהורה), או ע"י האהבה העליונה – (דרק באבותיך גו'). – וכנראה הפי' שצ"ל האמונה הטהורה ביחודו כו' (יחו"ע ויחו"ת וכו'. שבא לבארם עתה) ואיך מעוררת האהוי"ר כו'? ע"י הבינה ודעת בכ"ז (ושאעפ"כ באבותיך חשק גו' והוא חייו כו') וכו'. ולפ"ז הפי': 'ראשית הדברים' – שכמה 'דברים' ישנם (שה' חייו, גדלות ה' וכו' – כדלעיל) וראשית כולם האמונה כו'. והוא ע"ד מש"כ פל"ג 'כשיעמיק כו' באמונה כו' באמונתו ביחוד ה' כו' כל התרי"ג מצות'. ועד"ז באגה"ק להצ"צ (דרמ"צ סוף ע' 226): אמונת ה' אחד כו' אך כדי שיבוא... בגילוי כו' ע"י התבוננות כו' (עיי"ש). ועייג"כ הקדמה לשער האמונה (ע' 14): ואחר חיזוק האמונה כו' התבוננות ביחו"ע ויחו"ת כו' אהוי"ר כו'". **1.** ואתחנן ד, לט.

מִתָּחַת - אֵין עוֹד"[2] – פירושו הפשוט של הפסוק הוא, שאין א־ל נוסף בשמים ממעל ועל הארץ ומתחת לארץ. **וְצָרִיךְ לְהָבִין: וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיֵּשׁ אֱלֹהִים נִשְׁרֶה** – שרוי **בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ, שֶׁצָּרִיךְ לְהַזְהִיר כָּל כָּךְ "וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ"?** – כלומר, להתבונן היטב ולשים לב כי אין הדבר כך? **הִנֵּה, כְּתִיב**[3]: "לְעוֹלָם, ה', דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם", **וּפֵרַשׁ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב זַ"ל:** – הסביר באריכות, ובביאור באופן של הפצה[4] שפירוש הפסוק הוא: **כִּי דְּבָרְךָ** – של הקב"ה, **שֶׁאָמַרְתָּ "יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וְגו'"** – שמדיבור ואותיות אלו נברא רקיע השמים, **תֵּבוֹת וְאוֹתִיּוֹת אֵלּוּ, הֵן נִצָּבוֹת וְעוֹמְדוֹת לְעוֹלָם בְּתוֹךְ רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם, וּמְלַבְּשׁוֹת בְּתוֹךְ כָּל הָרְקִיעִים לְעוֹלָם לְהַחֲיוֹתָם,** – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ול"ק – שהדבר נאמר **מכבר**, לפני כמה אלפים שנה" – **כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[5]: **"וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם", "וּדְבָרָיו חַיִּים וְקַיָּמִים לָעַד כּוּ'"** – ולא זו בלבד שהדברים מתייחסים לנברא כמו "בשמים", הקיים תמיד (השמים וצבא השמים שמש וירח כו' "קיימים באיש": כל פרט שבהם קיים תמיד) – אלא גם צבא הארץ (ה"קיימין במין": המין בלבד קיים, ואילו הנבראים הפרטיים מתחלפים) מן ההכרח שבכל נברא תתקיים תמיד החיות האלקית שבראה אותו, ותיצור ותחיה אותו מחדש, כפי שהדבר הוא לגבי "שמים", שהדיבור מוכרח לעמוד בו תמיד, כפי שהוא מבאר להלן, **כִּי אֵלּוּ הָיוּ הָאוֹתִיּוֹת** – של המאמר האלקי שברא את השמים, **מִסְתַּלְּקוֹת כְּרֵגַע הַם וְשָׁלוֹם וְחוֹזְרוֹת לִמְקוֹרָן** – לאותה דרגה באלקות שממנה באות האותיות, **הָיוּ כָּל הַשָּׁמַיִם** – כל הרקיעים, **אַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ, וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ כְּלָל, וּכְמוֹ קֹדֶם מַאֲמַר "יְהִי רָקִיעַ כּוּ'" מַמָּשׁ** – שאז לא הייתה קיימת כלל שום מציאות של רקיע, כך גם עתה לא היתה קיימת שום מציאות של רקיע אילו האותיות היו מסתלקות ממנו. להלן מסביר רבנו הזקן, שהדברים אמורים לא רק לגבי רקיע, אלא כך הדבר גם בכל הנבראים: **וְכֵן בְּכָל הַבְּרוּאִים שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, וְאֲפִלּוּ אֶרֶץ הַלָּזוֹ הַגַּשְׁמִית וּבְחִינַת דּוּמֵם מַמָּשׁ,** – הדברים הדוממים שבהם לא נראית שום תנועה של חיות ושל רוחניות, גם לא החיות הנראית ב"צומח" כשגדל מקטן לגדול, ואילו ב"דומם", כמו אדמה, אבנים וכדומה, לא נראית שום חיות, אלא חומר בלבד – אף על פי כן גם ב"דומם" קיים תמיד הכוח האלקי שברא אותו, **אֵלּוּ הָיוּ מִסְתַּלְּקוֹת מִמָּנָּה כְּרֵגַע הַם וְשָׁלוֹם הָאוֹתִיּוֹת מֵעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶן נִבְרֵאת הָאָרֶץ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית** – בתחילת בריאת העולם, **הָיְתָה** – הארץ, **חוֹזֶרֶת לְאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ, כְּמוֹ לִפְנֵי שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית מַמָּשׁ** – שאז הרי לא היתה קיימת שום מציאות של ארץ, כך לא הייתה קיימת גם עתה שום מציאות של ארץ. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב**[6] **הָאַר"י זַ"ל, שֶׁגַּם בְּדוּמֵם מַמָּשׁ, כְּמוֹ אֲבָנִים וְעָפָר וּמַיִם,** – בהם לא נראית שום חיות ושום רוחניות, **יֵשׁ בְּחִינַת נֶפֶשׁ וְחַיּוּת רוּחָנִית. דְּהַיְנוּ,** – איזו חיות רוחנית ישנה ב"דומם", מאחר שגם החיות שקיימת ב"צומח", איננה נמצאת בו? – זו **בְּחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר, מֵעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת הַמְּחַיּוֹת וּמְהַוּוֹת אֶת הַדּוּמֵם, לִהְיוֹת** – שיהא הדומם **יֵשׁ מֵאַיִן וָאֶפֶס שֶׁלִּפְנֵי שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית** – שבמקום המצב שלפני ששת ימי בראשית שאז לא היתה קיימת שום מציאות של "דומם", כי אם רק "אין ואפס" – תהיה עכשיו מציאות של "דומם", באמצעות האותיות של "עשרה מאמרות" – ואם כן, האותיות של "עשרה מאמרות" הן הנפש והחיות הרוחנית של ה"דומם".

שער היחוד והאמונה

מתחת אין עוד. וצריך להבין וכי תעלה על דעתך שיש אלהים נשרה במים מתחת לארץ שצריך להזהיר כ"כ והשבות אל לבבך. הנה כתיב לעולם ה' דברך נצב בשמים ופי' הבעש"ט ז"ל כי דברך שאמרת יהי רקיע בתוך המים וגו' תיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים ומלובשות בתוך כל הרקיעים לעולם להחיותם כדכתיב ודבר אלהינו יקום לעולם ודבריו חיים וקיימים לעד כו' כי אילו היו האותיות מסתלקות כרגע ח"ו וחוזרות למקורן היו כל השמים אין ואפס ממש והיו כלא היו כלל וכמו קודם מאמר יהי רקיע כו' ממש וכן בכל הברואים שבכל העולמות עליונים ותחתונים ואפי' ארץ הלזו הגשמית ובחי' דומם ממש אילו היו מסתלקות ממנה כרגע ח"ו האותיות מעשרה מאמרות שבהן נבראת הארץ בששת ימי בראשית היתה חוזרת לאין ואפס ממש כמו לפני ששת ימי בראשית ממש וז"ש האר"י ז"ל שגם בדומם ממש כמו אבנים ועפר ומים יש בחי' נפש וחיות רוחנית דהיינו בחי' התלבשות אותיות הדבור מעשרה מאמרו' המחיות ומהוות את הדומם להיות יש מאין ואפס שלפני ששת ימי בראשית

---

2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שזה בא בהמשך לקודמו אתה הראת (בעת מ"ת), שאז וידבר גו' (ד, יב) פן תשחיתון גו' (- מלמטה מטה) דגה אשר במים מתחת לארץ (ועד למעלה) תשא עיניך השמימה גו'". **3.** תהלים קיט, פט. **4.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכמובא בלקו"ת ר"פ אחרי שנקודת הענין היא במד"ת" [על הפסוק]. **5.** ישעי' מ, ח. **6.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מע"ח ש"נ (פ"ב, יוד)".

יום שישי ח' סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 152, ואף שלא הוזכר שם... עד עמ' עז, כולא חד.

וְאַף שֶׁלֹּא הֻזְכַּר שֵׁם "אֶבֶן" בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, – כיצד, איפוא, אנו אומרים שב"אבן" נמצאות האותיות של "עשרה מאמרות" שבתורה? **אַף־עַל־פִּי כֵן נִמְשָׁךְ חַיּוּת לָאֶבֶן** – מ"עשרה מאמרות", **עַל יְדֵי צֵרוּפִים וְחִלּוּפֵי אוֹתִיּוֹת,** – אות אחת מחליפה את השניה, לדוגמה: האות אל"ף מתחלפת באות ה"א, כי שתיהן הן ממוצא אחד, וכדומה, **הַמִּתְגַּלְגְּלוֹת בְּרל"א שְׁעָרִים פָּנִים וְאָחוֹר,** – המתגלגלות ומתחלפות לפי מאתים שלושים ואחד אופנים, באופן של "פנים ואחור"[26], **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר יְצִירָה, עַד שֶׁמִּשְׁתַּלְשֵׁל מֵעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת וְנִמְשָׁךְ מֵהֶן צֵרוּף** – האותיות המהוות **שֵׁם "אֶבֶן", וְהוּא** – צירוף האותיות המשתלשלות מ"עשרה מאמרות" ומצטרפות למלה "אבן", הן **חַיּוּתוֹ שֶׁל הָאֶבֶן. וְכֵן בְּכָל הַנִּבְרָאִים שֶׁבָּעוֹלָם, הַשֵּׁמוֹת שֶׁנִּקְרָאִים בָּהֶם** – הנבראים, **בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ** – לשון הקודש היא הלשון שבה נברא העולם – והשמות בלשון הקודש של הדברים קשורים למהותם – שלא כמו בשפות אחרות, שהן שפות־הסכמה בלבד, שבני אדם החליטו לקרוא לדבר מסויים בשם מסויים – הרי השמות בהם נקראים הנבראים בלשון הקודש – **הֵן הֵן אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר, הַמִּשְׁתַּלְשְׁלוֹת מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה מֵעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, עַל יְדֵי חִלּוּפִים וּתְמוּרוֹת הָאוֹתִיּוֹת בְּרל"א שְׁעָרִים, עַד שֶׁמַּגִּיעוֹת וּמִתְלַבְּשׁוֹת בְּאוֹתוֹ נִבְרָא לְחַיּוֹתוֹ. לְפִי שֶׁאֵין פְּרָטֵי הַנִּבְרָאִים** – (לא הנבראים הכלליים כמו שמים, ארץ, או שמש וירח, אלא) הנבראים הפרטיים אינם, **יְכוֹלִים לְקַבֵּל חַיּוּתָם מֵעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת עַצְמָן שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהַחַיּוּת הַנִּמְשָׁךְ מֵהֶן** – מ"עשרה מאמרות" **עַצְמָן** - גָּדוֹל **מְאֹד מִבְּחִינַת הַנִּבְרָאִים פְּרָטִיִּים,** – מלהיות החיות של הנבראים, **וְאֵין כֹּחַ בָּהֶם** – בנבראים הפרטיים, **לְקַבֵּל הַחַיּוּת, אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁיּוּרַד הַחַיּוּת וּמִשְׁתַּלְשֵׁל מִמַּדְרֵגָה** – שלה, **לְמַדְרֵגָה פְּחוּתָה מִמֶּנָּה,** – וירידה זו נעשית **עַל יְדֵי חִלּוּפִים וּתְמוּרוֹת הָאוֹתִיּוֹת, וְגִימַטְרִיָּאוֹת שֶׁהֵן חֶשְׁבּוֹן הָאוֹתִיּוֹת,** – החיות היא לא רק על ידי חילוף אות אחת בשניה, אלא גם על ידי חישוב חשבון האות, **עַד שֶׁיּוּכַל** – שתוכל החיות, **לְהִתְצַמְּצֵם וּלְהִתְלַבֵּשׁ וּלְהִתְהַוּוֹת מִמֶּנּוּ** – מהחיות, **נִבְרָא פְּרָטִי. וְזֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרְאוּ לוֹ** – השם שקוראים לנברא, **בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, הוּא כְּלִי לַחַיּוּת הַמִּצְטַמְצֵם בְּאוֹתִיּוֹת שֵׁם זֶה, שֶׁנִּשְׁתַּלְשֵׁל מֵעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם** – ב"עשרה מאמרות", **כֹּחַ וְחַיּוּת לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן, וּלְהַחֲיוֹתוֹ** – את ה"יש" הנברא, **לְעוֹלָם,** – מדוע יש בהם כח זה? – הרי זה מפני **דְּאוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** – התורה והקדוש ברוך הוא **כֻּלָּא חַד** – הם הכל אחד. וכשם שיש בכוחו של הקב"ה לברוא יש מאין, כך יש ל"עשרה מאמרות" שבתורה הכוח והחיות לברוא "יש" מ"אין".

שער היחוד והאמונה

ואף שלא הוזכר שם אבן בעשרה מאמרות שבתורה אעפ"כ נמשך חיות לאבן ע"י צירופים וחילופי אותיו' המתגלגלות ברל"א שערים פנים ואחור כמ"ש בס' יצירה עד שמשתלשל מעשרה מאמרות ונמשך מהן צירוף שם אבן והוא חיותו של האבן וכן בכל הנבראים שבעולם השמות שנקראים בהם בלשון הקדש הן הן אותיות הדבור המשתלשלו' ממדרגה למדרגה מעשרה מאמרות שבתורה ע"י חילופים ותמורות האותיות ברל"א שערים עד שמגיעות ומתלבשות באותו נברא להחיותו לפי שאין פרטי הנבראים יכולים לקבל חיותם מעשרה מאמרות עצמן שבתורה שהחיות הנמשך מהן עצמן גדול מאד מבחי' הנבראים פרטיים ואין כח בהם לקבל החיות אלא ע"י שיורד החיות ומשתלשל ממדרגה למדרגה פחותה ממנה ע"י חילופים ותמורות האותיות וגימטריאות שהן חשבון האותיות עד שיוכל להתצמצם ולהתלבש ולהתהוות ממנו נברא פרטי וזה שמו אשר יקראו לו בלה"ק הוא כלי לחיות המצומצם באותיות שם זה שנשתלשל מעשרה מאמרות שבתורה שיש בהם כח וחיות לברוא יש מאין ולהחיותו לעולם דאורייתא וקב"ה כולא חד:

---

26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אויסגערעכנט בפרטיות בס' הפרדס ש' הצירוף פ"ה" — מפורטים בפרוטרוט בספר הפרדס שער הצירוף פרק ה.

יום שבת קודש ט' סיון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' עז, פרק ב והנה מכאן... עד עמ' 154, הבריאה.

פֶּרֶק ב. בפרק הקודם, פרק א', הסביר רבנו הזקן, שהכוח האלקי שברא כל נברא, חייב להתקיים תמיד בנברא, לברוא אותו ולהחיותו מחדש. שכן, אם הכוח האלקי שברא את הנברא היה חוזר למקורו, היה הופך הנברא ל"אין ואפס", הוא היה מתבטל ממציאותו, כפי שהיה לפני שנברא.

וְהִנֵּה, מִכָּאן – ממה שהוסבר עד עתה, שהכוח האלקי שברא את הנברא חייב להתקיים תמיד בנברא, לבראו ולהחיותו מחדש, **תְּשׁוּבַת הַמִּינִים** – התשובה למינים, **וְגִלּוּי שֹׁרֶשׁ טָעוּתָם,** – של המינים. הכוונה ב"מינים" כאן, היא לא לאלה שכופרים בחידוש העולם, שהעולם נברא על ידי הבורא – בכך הם מודים, אלא **הַכּוֹפְרִים בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית וּבְאוֹתוֹת וּמוֹפְתֵי הַתּוֹרָה,** – הם כופרים בכך שהקב"ה משגיח בהשגחה "פרטית" על כל נברא ויצור, וכופרים גם באותות ובמופתים הכתובים בתורה; מדוע הם אכן כופרים בכך, למרות שהם מודים שהקב"ה ברא את העולם? הרי זה מפני **שֶׁטּוֹעִים בְּדִמְיוֹנָם הַכּוֹזֵב,** – הם טועים בהשוואתם הכוזבת והם טועים גם בנוסף לכך. שכן, גם לפי השוואתם הכוזבת צריך להיות אחרת מכפי שהם חושבים, כפי שמובן מההסבר הבא: **שֶׁמְּדַמִּין** – שהם משווים **מַעֲשֵׂה ה' "עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ" לְמַעֲשֵׂה אֱנוֹשׁ וְתַחְבּוּלוֹתָיו, כִּי כַּאֲשֶׁר יֵצֵא לַצּוֹרֵף כְּלִי** – כשכלי יוצא מתחת ידי האומן, **שׁוּב אֵין הַכְּלִי צָרִיךְ לִידֵי הַצּוֹרֵף, כִּי** – שהרי, **אַף שֶׁיָּדָיו** – של האומן, **מְסֻלָּקוֹת הֵימֶנּוּ** – מהכלי, **וְהוֹלֵךְ לוֹ בַּשּׁוּק - הַכְּלִי קַיָּם בְּתַבְנִיתוֹ וְצַלְמוֹ מַמָּשׁ כַּאֲשֶׁר יָצָא מִידֵי הַצּוֹרֵף, כָּךְ מְדַמִּין** – משווים, **הַסְּכָלִים הָאֵלּוּ מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.** – שאחרי שהקב"ה ברא שמים וארץ, אין הם צריכים להזדקק יותר, חלילה, להקב"ה, בוראם, ולכן הם כופרים בהשגחה פרטית ובאותות ובמופתים שבתורה המראים שהקב"ה משגיח על הנבראים ולפעמים גם משנה, על ידי נסים ומופתים, את טבע הנבראים. **אַךְ טָח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם,** – את, **הַהֶבְדֵּל הַגָּדוֹל שֶׁבֵּין מַעֲשֵׂה אֱנוֹשׁ וְתַחְבּוּלוֹתָיו, שֶׁהוּא** – מעשה האנוש, **יֵשׁ מִיֵּשׁ,** – מדבר שכבר קיים יוצר האדם יצירה נוספת, כפי המשל המובא להלן, על כלי הנוצר מחתיכת כסף, שהכסף הוא דבר שכבר קיים, **רַק שֶׁמְּשַׁנֶּה** – האומן את **הַצּוּרָה וְהַתְּמוּנָה** – של החומר: **מִתְּמוּנַת חֲתִיכַת כֶּסֶף לִתְמוּנַת כְּלִי,** – הרי כיוון שלא יצר כאן מציאות חדשה, שהרי, המציאות, החומר של הכלי, היתה קיימת גם לפני עשיית הכלי; וגם הצורה והתבנית של הכלי שיצר האומן מחתיכת הכסף, אין בהם באמת משום חידוש בכסף, שכן, מציאות הכסף נבראה כך, שהיא ניתנת לעיצוב בכל מיני צורות ותבניות של כלים – הרי שהאדם לא חידש חידוש מהותי במציאות הכסף, ולכן אין הכלי, אחרי יצירתו, צריך להזדקק לידי האדם שיצר אותו – ואילו ה"מינים" אינם רואים כיצד אי אפשר להשוות יצירת כלי – **לְמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁהוּא יֵשׁ מֵאַיִן.** – לפני שנבראו השמים והארץ, הם היו אין ואפס, הם לא היו קיימים כלל, ועם התהוותם הם נעשו בבחינת "יש" דבר ממשי – הרי שנתחדש כאן דבר חדש שלא היה קיים מקודם כלל. ומכיוון שנוצרת כאן יצירה מהותית חדשה – יסביר להלן – מן ההכרח, איפוא, שהכוח שיצר חידוש זה יהווה תמיד את החידוש, שאם לא כן – יתבטל הדבר ממציאותו. **וְהוּא** – בהתהוותם של שמים וארץ "יש מאין", **פְּלֵא גָּדוֹל יוֹתֵר מִקְּרִיעַת יַם סוּף עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל,** – שהיתה על ידי **שֶׁהוֹלִיךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל הַלַּיְלָה** – כלומר, הכוח שבקע את הים התלבש ברוח הקדים **וַיַּבְּקָעוּ הַמַּיִם, וְנִצְּבוּ כְּמוֹ נֵד וּכְחוֹמָה,** – שלא זו בלבד שהמים לא המשיכו בזרימתם הטבעית, אלא גם עמדו כחומה בצורה. **וְאֵלּוּ הִפְסִיק ה' אֶת הָרוּחַ כְּרֶגַע - הָיוּ הַמַּיִם חוֹזְרִים וְנִגְּרִים כַּמּוֹרָד כְּדַרְכָּם וְטִבְעָם, וְלֹא קָמוּ כְּחוֹמָה כְּלִי סָפֵק,** – כלומר, אין מקום לחשוב כלל, שהמים היו נשארים עומדים כחומה אחרי שהרוח היתה מפסיקה לנשוב עליהם בחזקה, אלא בודאי היו המים חוזרים לטבעם וניגרים מלמעלה למטה. **אַף שֶׁהַטֶּבַע הַזֶּה בַּמַּיִם גַּם כֵּן נִבְרָא וּמְחֻדָּשׁ יֵשׁ מֵאַיִן,** – שבמקום שמקודם היה "אין", שלא היה טבע כזה – נעשה "יש", נתהווה טבע כזה. כלומר, כפי שמפרש הרבי שליט"א – שטבע זה במים, הניגרים תמיד ואינם עומדים כחומה, גם הוא נברא "יש מאין": לא רק מציאות המים נבראה "יש מאין", אלא שגם נברא במים הטבע להיות ניגרים ולא לעמוד כחומה. הרי כשהרוח החזקה משפיעה על המים שיעמדו כחומה, אין זה באופן שנוצר דבר חדש לגמרי, "יש מאין", אלא רק שינוי "יש" אחד (טבע המים להיות ניגרים) ל"יש" שני (לעמוד כחומה); ואף על פי כן, כדי שהמים יעמדו באופן של חידוש, מן ההכרח שעל הכוח הפועל חידוש זה, לברוא את החידוש בלי הפסק – הרוח מוכרחה תמיד ובאופן סדיר לעשות את המים עומדים כחומה – וכשכוח זה מפסיק לרגע פעילותו זו, מתבטל החידוש. אם כן מוכיח הדבר שגם **בחידוש** של "יש" מ"יש", מן ההכרח שהכוח המחדש לא יפסיק מלברוא את החידוש. וכלפי מה שדובר שטבע המים להיות ניגרים הוא בריאה

שער היחוד והאמונה

פרק ב והנה מכאן תשובת המינים וגילוי שורש טעותם הכופרים בהשגחה פרטית

ובאותו' ומופתי התורה שטועי' בדמיונם הכוזב שמדמין מעשה ה' עושה שמי' וארץ למעשה אנוש ותחבולותיו כי כאשר יצא לצורף כלי שוב אין הכלי צריך לידי הצורף כי אף שידיו מסולקות הימנו והולך לו בשוק הכלי קיים בתבניתו וצלמו ממש כאשר יצא מידי הצורף כך מדמין הסכלים האלו מעשה שמים וארץ אך טח מראות עיניהם ההבדל הגדול שבין מעשה אנוש ותחבולותיו שהוא יש מיש רק שמשנה הצורה והתמונה מתמונת חתיכת כסף לתמונת כלי למעשה שמים וארץ שהוא יש מאין והוא פלא גדול יותר מקריעת ים סוף עד"מ שהוליך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה ויבקעו המים ונצבו כמו נד וכחומה ואילו הפסיק ה' את הרוח כרגע היו המים חוזרים וניגרים במורד כדרכם וטבעם ולא קמו כחומה בלי ספק אף שהטבע הזה במים גם כן נברא ומחודש יש מאין שהרי חומת אבנים נצבת

"יש מיש" ולא ענין עצמי במים – כלומר, שנאמר, שאם נוצרת מציאות של מים, מן ההכרח שעליהם להיות ממילא דבר שניגר מלמעלה למטה (כמו למשל, הענין מה שנברא תופס מקום, הרי זה ענין עצמי בנברא, באופן שעל תפיסת המקום שלו אין בריאה מיוחדת "יש מאין", אלא עם יצירת נברא הוא ממילא באופן שהוא תופס מקום, ואילו מה שהמים ניגרים אינו כך), אלא טבע זה עצמו הוא בריאה "יש מאין" – על כך מביא רבנו הזקן מיד להלן ראיה ממה שישנם נבראים, כמו קיר, חומה, העומדים מעצמם מבלי להזדקק לכוח אחר שיחזיק אותם – **שֶׁהֲרֵי חוֹמַת אֲבָנִים נִצֶּבֶת מֵעַצְמָהּ בְּלִי רוּחַ** – שיחזיק אותה, **רַק שֶׁטֶּבַע הַמַּיִם אֵינוֹ כֵּן;** – ואם למים יש טבע לא להיות עומדים, אלא להיות ניגרים מלמעלה למטה, הרי שטבע זה הוא בריאה "יש מאין" במים עצמם הרי, שהכוח האלקי שברוח, לא היה צריך ליצור מציאות חדשה "יש מאין", דבר חדש שלא היה לפני כן בנבראים, אלא רק שינוי "יש" אחד ל"יש" שני – מן הטבע להיות ניגרים, לטבע של עמידה כחומה – ואף על פי כן יש בכך משום פלא־חידוש גדול, עד שלשם כך מוכרח הכוח מחדש לברוא תמיד את החידוש (ובאם לאו – מתבטל החידוש מיד), הרי מכל שכן וקל וחומר שבחידוש של "יש מאין", שזה התהוותם של כל הנבראים, על הכוח האלקי שברא אותם, לברוא את החידוש תמיד ובלי הפסק, שיהיו "יש" ולא יחזרו ל"אין" כלפני בריאתם – הרי שגם לפי ההשוואה הכוזבת, מה שהמינים מדמים מעשה שמים וארץ ("יש מאין") ליצירתו של אדם שהיא רק "יש מיש", צריכים לומר שגם בשינוי מ"יש" אחד ל"יש" שני ובאופן של חידוש (כמו מטבע המים להיות ניגרים, לטבע של עמידה כחומה) מוכרח הכוח לחדש זאת באופן תמידי; דבר זה עצמו כבר מחייב, שהכוח האלקי שברא את הנברא חייב לעמוד תמיד בנברא ולברוא אותו תמיד בלי הפסק. כך, שנוסף על הכזב שבהשוואתם, הם גם טועים, בחשבם שהכוח המחדש אינו מוכרח לעמוד תמיד בחידוש – ואם בקריעת ים סוף, שינוי "יש" אחד לשני בלבד, מן ההכרח שהכוח המחדש יברא את החידוש תמיד ובלי הפסק – **וְכָל שֶׁכֵּן וְקַל וָחֹמֶר בִּבְרִיאַת** – הנבראים, **יֵשׁ מֵאַיִן, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְהַפְלֵא וָפֶלֶא יוֹתֵר מִקְּרִיעַת יַם סוּף, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁבְּהִסְתַּלְּקוּת כֹּחַ הַבּוֹרֵא מִן הַנִּבְרָא חַס וְשָׁלוֹם - יָשׁוּב הַנִּבְרָא לְאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ. אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת כֹּחַ הַפּוֹעֵל** – המהווה את הנברא, **בַּנִּפְעָל** – בנברא, **תָּמִיד, לְהַחֲיוֹתוֹ וּלְקַיְּמוֹ. וְהֵן הֵן בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר מֵעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶם נִבְרְאוּ** – הנבראים. לכן אומר הפסוק: "לעולם הוי' **דברך** נצב בשמים" – הדיבור, שהוא הכוח האלקי שברא את הנברא, מוכרח לעמוד תמיד בנברא לברוא אותו ולהחיותו מחדש* **וְעַל זֶה נֶאֱמַר:** – על מה שדובר לעיל, שהחיות האלקית שבראה את הנברא מוכרחת לעמוד תמיד בנברא לבראו ולהחיותו מחדש, אומר הפסוק[1]: **"וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם"** – אתה מחיה את השמים ואת הארץ ואת כל הנבראים שבתוכם – הנזכרים בתחילת הפסוק, **אַל תִּקְרֵי "מְחַיֶּה" אֶלָּא "מְהַוֶּה",** – כך נאמר ב"ראשית חכמה" ובשל"ה (מח, ב. ע, א) שלמרות שנאמר "מחיה", אין הכוונה שהקב"ה מחיה בלבד את הנבראים, שבתחילה ברא אותם ועתה הוא רק נותן להם חיים בלבד, כמו מה שהנשמה נותנת לגוף, אלא הכוונה היא שהחיות גם מחדשת את קיומו של הנברא, **דְּהַיְנוּ יֵשׁ מֵאַיִן,** – דבר קיים מדבר שלא היה קיים, ובלעדי החיות האלקית לא היה הדבר נמצא כלל, ועל ידי החיות הדבר הוא "יש", דבר קיים. **וְ"אַתָּה"** – המלה "אתה", **הֵן בְּחִינַת הָאוֹתִיּוֹת מֵאֵל"ף** – האות הראשונה באותיות – **וְעַד תָּי"ו,** – האות האחרונה באותיות – זהו הא' והת' שבמלה "אתה", **וְהַהֵ"א** – שבמלת "אתה", **הִיא** – רומזת על **ה' מוֹצְאוֹת הַפֶּה,** – חמשת המוצאות של הדיבור, **מְקוֹר הָאוֹתִיּוֹת.** – זהו פירוש "ואתה מחיה את כולם", ש"אתה" – האותיות שלמעלה, הבאות מה' המוצאות שלמעלה, מקור האותיות, הן מחיות כל הנבראים באופן של התהוות "יש מאין", שהתהוות "יש מאין" באה בעיקר מצד **האותיות,** ולא מצד האור המאיר **על ידי** האותיות. **וְאַף שֶׁאֵין לוֹ** – להקב"ה, **דְּמוּת הַגּוּף** – כיצד, איפוא, אומרים אנו שקיים ענין האותיות למעלה, ואשר מהן דוקא באה ההתהוות "יש מאין"? **־הֲרֵי מִקְרָא מָלֵא דִּבֵּר הַכָּתוּב: "וַיְדַבֵּר ה'", "וַיֹּאמֶר ה'",** – ענין של דיבור ושל אותיות, **וְהִיא** – מה שכתוב "וידבר ה', ויאמר ה'", הכוונה **לִבְחִינַת הִתְגַּלּוּת הַכ"ב אוֹתִיּוֹת עֶלְיוֹנוֹת לַנְּבִיאִים, וּמִתְלַבְּשׁוֹת** – האותיות העליונות, **בְּשִׂכְלָם וְהַשָּׂגָתָם** – של הנביאים, **בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה,** – ולא רק בשכלם ובהשגתם, אלא **וְגַם בְּמַחֲשַׁבְתָּם וְדִבּוּרָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[2]: "רוּחַ ה'**

שער היחוד והאמונה

מעצמה בלי רוח רק שטבע המים אינו כן וכ"ש וק"ו בבריאת יש מאין שהיא למעלה מהטבע והפלא ופלא יותר מקריעת ים סוף עאכ"ו שבהסתלקו' כח הבורא מן הנברא ח"ו ישוב הנברא לאין ואפס ממש אלא צריך להיות כח הפועל בנפעל תמיד להחיותו ולקיימו והן הן בחי' אותיות הדבור מעשרה מאמרות שבהם נבראו וע"ז נאמר ואתה מחיה את כולם אל תקרי מחיה אלא מהוה דהיינו יש מאין ואתה הן בחי' האותיות מאל"ף ועד תי"ו והה"א היא ה' מוצאות הפה מקור האותיות ואף שאין לו דמות הגוף הרי מקרא מלא דבר הכתוב וידבר ה' ויאמר ה' והיא בחי' התגלות הכ"ב אותיות עליונות לנביאי' ומתלבשות בשכלם והשגתם במראה הנבואה וגם במחשבתם ודיבורם כמ"ש רוח ה' דבר בי

*) על השאלה, כיצד אפשר לשכנע את ה"מינים" הכופרים במופתי התורה וגם בקריעת ים סוף, על ידי השתמשות בדוגמה של קריעת ים סוף? – ענה **כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "אין זה מכוון אליהם – שהרי אומרים להד"ם – כ"א זהו מעין מאמר המוסגר, המבאר **אליבא דאמת** – איך שזהו פלא גדול וכו' [כן בזה מסולקת **קושיא** עצומה לכאורה ודוקא אצל המאמינים דאין לדמות מעשה ה' עושה שו"א למעשה כו' ולכן מעשיו עצמאים לגמרי אחרי שבראם – אלא שקרי"ס שהוליך ה' מוכיחה שאינו]".

1. נחמיה ט, ו. **2.** שמואל ב, כג, ב.

שער היחוד והאמונה

ומלתו על לשוני וכמ"ש האר"י ז"ל [בשער הנבואה] וכעין זה היא התלבשות האותיות בברואים כדכתיב בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם רק שהיא ע"י השתלשלות רבות ועצומות עד שיורדות לעשיה גופנית משא"כ השגת הנביאי' היא באצילו' המתלבשת בעולם הבריאה:

דִּבֶּר בִּי, וּמִלָּתוֹ עַל לְשׁוֹנִי", וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָאָר"י זַ"ל [בְּשַׁעַר הַנְּבוּאָה]. – הרי, שקיים למעלה ענין של אותיות, השייכות להתלבש עד במחשבתם ודיבורם של הנביאים. **וּכְעֵין זֶה** – דומה לכך, **הִיא הִתְלַבְּשׁוּת הָאוֹתִיּוֹת** – שלמעלה, **בַּבְּרוּאִים, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[3]: **"בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ, וּבְרוּחַ פִּיו** – נבראו, **כָּל צְבָאָם",** – הרי זה ענין של "דיבור" ו"רוח פה", כמו שבנבואה הוא ענין של "דיבור" ו"רוח ה'" **רַק שֶׁהִיא** – מה שהדיבור מתלבש בנבראים, הוא **עַל יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת רַבּוֹת וַעֲצוּמוֹת, עַד שֶׁיּוֹרְדוֹת לַעֲשִׂיָּה גּוּפָנִית,** – בעולם העשיה, שהוא עולם גופני בעל נבראים גופניים **מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַשָּׂגַת הַנְּבִיאִים הִיא** – בעולם **כַּאֲצִילוּת הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה:** – וממדריגה עליונה זו, מאיר ומתגלה לנביאים. ברם, על כל פנים, מדובר כאן על האותיות שלמעלה המתלבשות בנבראים להחיותם באופן של התהוות יש מאין.

3. תהלים לג, ו.

אגרות קודש

ב"ה, ג' סיון, תשי"ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מי"ז אייר, בו כותב אודות בתו תחי'.

והנה אצל איש הישראלי שעמנו נקרא גוי אחד בארץ וכדיוק רבנו הזקן (אגרת הקדש ט') שגם בעניני ארץ לא יפרידו מאחד האמת, הרי ביחד עם עשי' ופעולה בדרך הטבע צריך לעשות מה בענינים רוחנים המתאימים שבכלל זהו תוספת בתורה ומצותי'.

אינו כותב במכתבו מה עושים הרופאים לבתו תחי' לבד העצה דהחלפת האקלים והתרופות שישתמשו בהם כאן למצב בריאותה ע"ד שמזכיר במכתבו (אף שכמובן אי אפשר לדעת ברור המצב על פי שתי מלות שמזכיר במכתבו) ההשתמשו בcortisone?

וכוונתי למ"ש לעשות מה בענינים רוחנים היא ראשונה לברר אם נולדה בתם בטהרה היינו ששמרו אז דיני טהרת המשפחה במקוה, ותקותי שלא יקפיד על הערתי זו, כי כיון שאיני מכירו ובענין הנוגע לבריאות נפש מישראל אין מקום לבושה שלא במקומה היינו בהידיעה בהנ"ל אם ח"ו לא הי' הענין כך אז עליו ועל זוגתו שיחיו נוסף על הדיוק בשמירת מצות טהרה הנ"ל מכאן ולהבא להוסיף אומץ בתעמולה בענין זה בפרט שזה תיקון במקצת עכ"פ בהנ"ל.

ובכל אופן נכון שזוגתו תפריש לצדקה איזה פרוטות קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב וכן ביום שני וחמישי בבקר, והוא ינהג ככה לפני התפלה בכל בקר דיום שני וחמישי, ולאחר התפלה של שחרית יאמר שיעור תהלים כפי שנחלק לימי החדש, וכן לבדוק את המזוזות בביתם שיהיו כולן כשרות.

והשי"ת יזכהו לבשר טוב בכל הנ"ל וביחוד מהטבת מצב בריאות בתם תחי'.

בברכה לנצל השפעתו בתור פקיד במועצה דתית להרמת קרן ישראל סבא בסביבתו ומקומו בלי פשרות, וכל המוסיף בזה מוסיפין לו מלמעלה בהמצטרך לו ולב"ב שיחיו.

ובברכה לבשו"ט.

יום ראשון

תהלים: מפרק יח עד פרק כב

יום ראשון — ג סיון, מז לעומר — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נשא, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: יח־כב.
תניא: פרק נג. והנה . . . "148" לי"ח.

כְּשֶׁהִסְתַּפְּרוּ בִּימֵי הַגְּבָלָה, קֹדֶם עֶרֶב חַג הַשָּׁבוּעוֹת, לֹא הָיְתָה רוּחַ אֲדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] נוֹחָה מִזֶּה.

הַמְעַיֵּן בְּשִׁיטַת תּוֹסְפוֹת דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "תּוֹרָה" (שַׁבָּת פט. א) יָבִין, שֶׁחַג הַשָּׁבוּעוֹת הוּא זְמַן עֵת רָצוֹן לְמַעְלָה, וְה' יִתְבָּרֵךְ מַטְרִיד אֶת הַמְקַטְרֵג עַל עַם יִשְׂרָאֵל, כְּדַגְמַת הַטְרָדָתוֹ בְּשְׁעַת הַתְּקִיעוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַקָּדוֹשׁ דְּצוֹם כִּפּוּרִים.

יום שני

תהלים: מפרק כג עד פרק כח

יום שני — ד סיון, מח לעומר — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נשא, שני עם פירש"י.
תהלים: כג־כח.
תניא: ובבית שני . . . "148" ברתא.

חַג הַשָּׁבוּעוֹת הוּא זְמַן הַמַּכְשֵׁר לַעֲשׂוֹת הַכֹּל לְטוֹבַת לִמּוּד הַתּוֹרָה וְהָעֲבוֹדָה בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, וְכֵן לְהִתְעַסֵּק בִּתְשׁוּבָה בְּהַנּוֹגֵעַ לְתוֹרָה בְּאֵין מַפְרִיעַ מִשָּׁטָן הַמְקַטְרֵג, כְּדֶגְמַת זְמַן הַתְּקִיעוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַקָּדוֹשׁ דְּצוֹם הַכִּפּוּרִים.

יום שלישי

תהלים: מפרק כט עד פרק לד

יום שלישי — ה סיון, עחה"ש, מט לעומר — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נשא, שלישי עם פירש"י.
תהלים: כט־לד.
תניא: וז"ש הינוקא . . . במ"א.

ערב חג השבועות תקנ"ז אמר רבינו הזקן תורה:

וקדשתם היום ומחר גו' וקדשתם היום ומחר זהו מלמעלה, אבל וכבסו שמלותם דאָס דארף מען אליין. דאָס איז געווען די גאַנצע תורה. דער צ"צ האָט מבאר געווען: וקדשתם איז געזאָגט געוואָרען צו משה'ן, און אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא, וואָס זיי קענען הייליג מאַכען דעם היינט און דעם מאָרגען, אָבער מ'דארף דערצו וכבסו שמלותם – לבושי מחשבה דבור ומעשה, וואָס דאָס דארף מען אליין.

עֶרֶב חַג הַשָּׁבוּעוֹת תקנ"ז אָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן תּוֹרָה:

"וְקִדַּשְׁתֶּם הַיּוֹם וּמָחָר גו'". "וְקִדַּשְׁתֶּם הַיּוֹם וּמָחָר" זֶהוּ מִלְּמַעְלָה, אֲבָל "וְכִבַּסוּ שִׂמְלֹתָם" זֶה צָרִיךְ [לַעֲשׂוֹת] לְבַד. זוֹ הָיְתָה כָּל הַ'תּוֹרָה'. הַ"צֶּמַח צֶדֶק" בֵּאֵר: "וְקִדַּשְׁתֶּם" נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה, וְאִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה בְּכָל דָּרָא וְדָרָא – שֶׁהֵם יְכוֹלִים לְקַדֵּשׁ אֶת 'הַיּוֹם' וְאֶת הַ'מָּחָר'; אַךְ נָחוּץ לְכָךְ "וְכִבַּסוּ שִׂמְלֹתָם" – לְבוּשֵׁי מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, שֶׁזֶּה צָרִיךְ [לַעֲשׂוֹת] לְבַד.

יום רביעי

תהלים: מפרק לה עד פרק לח

יום רביעי ו סיון, א דחה"ש ה'תש"ג

בִּשְׁעַת קְרִיאַת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת עוֹמְדִים וּפְנֵיהֶם אֶל הַסֵּפֶר תּוֹרָה, אֵין אוֹמְרִים אַקְדָּמוּת.

שיעורים. חומש: נשא, רביעי עם פירש"י.
תהלים: לה־לח.
תניא: לקוטי אמרים .. הנקרא בשם . . . ואחדותו ית'.

הִסְתַּלְּקוּת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב – בַּיּוֹם הָרְבִיעִי א דְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת תק"ך, וּמְנוּחָתוֹ כָּבוֹד בְּמֵעֶזִיבּוּשׁ. אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן אָמַר עַל זֶה – יוֹם ד כ בְּכִסְלֵו תקנ"ט בְּפִעֶטֶרְבּוּרְג – בַּיּוֹם הָרְבִיעִי בִּטְלוּ הַמְּאוֹרוֹת.

יום חמישי

תהלים: מפרק לט עד פרק מג

יום חמישי ז סיון, ב דחג השבועות [בחו"ל] ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נשא, חמישי עם פירש"י.
תהלים: לט־מג.
תניא: שער היחוד . . . כולא חד.

בְּשִׂיאוּת בַּפַּיִם:

כְּשֶׁאוֹמְרִים תֵּבַת יְבָרֶכְךָ – הַמִּתְבָּרֵךְ רֹאשׁוֹ בָּאֶמְצַע. ה' – מֵסֵב רֹאשׁוֹ לִימִינוֹ, שֶׁהִיא שְׂמֹאל הַמְּבָרֵךְ. וְיִשְׁמְרֶךָ – בָּאֶמְצַע. יָאֵר – לִשְׂמֹאלוֹ שֶׁהִיא יְמִין הַמְּבָרֵךְ וְכוּ'. שָׁלוֹם – רֹאשׁוֹ בָּאֶמְצַע. אֲמִירַת רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם – בְּשָׁעָה שֶׁהַכֹּהֲנִים מְנַגְּנִים דַּוְקָא, אֲבָל כְּשֶׁאוֹמְרִים הַתֵּבוֹת צָרִיךְ לִשְׁמוֹעַ. כְּשֶׁמְּנַגְּנִים לְ"וְיָשֵׂם", אוֹמְרִים רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם . . . הַצַּדִּיק. כְּשֶׁמְּנַגְּנִים לְתֵבַת "לְךָ" – וְאִם . . . אֶלִּישָׁע. לְ"שָׁלוֹם" – וּכְשֵׂם . . . לְטוֹבָה. כְּשֶׁאוֹמְרִים [הַכֹּהֲנִים] "שָׁלוֹם" – אוֹמְרִים [הַקָּהָל] "וְתִשְׁמְרֵנִי וּתְחָנֵּנִי וְתִרְצֵנִי". "אַדִּיר בַּמָּרוֹם" אוֹמְרִים אַחַר עֲנִיַּת אָמֵן, כְּשֶׁעַדַיִן הַטַּלִּית עַל פָּנָיו.

יום ששי

תהלים: מפרק מד עד פרק מח

יום ששי ח סיון, אסרו חה"ש [בחו"ל] ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נשא, ששי.
תהלים: מד־מח.
תניא: פרק ב. והנה . . . "154" אינו כן.

דער עולם הזה הגשמי איז א געמיש פון גינוניא של הקב"ה (א צוזאמענקונפט פלאַץ, וואו השי"ת כביכול קומט זיך צוזאמען מיט דעם אדם בחיר הנבראים) און גנת אגוז (בגימטריא חטא). און השי"ת גיט א בחירה חפשית צום מענשען, אז דער מענש קען זיך אליין אויסקלייבן א וועג אין לעבען.

הָעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי הוּא תַּעֲרֹבֶת שֶׁל "גִּינוּנְיָא" שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (מְקוֹם מִפְגָּשׁ, שֶׁבּוֹ ה' יִתְבָּרֵךְ כְּבְיָכוֹל מִזְדַּמֵּן עִם הָאָדָם בְּחִיר הַנִּבְרָאִים) וְ"גִנַּת אֱגוֹז" [=הַמִּלָּה 'אֱגוֹז' עִם הַכּוֹלֵל] (בְּגִימַטְרִיָּא חֵטְא). וְהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ מַעֲנִיק בְּחִירָה חָפְשִׁית לָאָדָם, שֶׁהָאָדָם יָכוֹל לִבְחֹר בְּעַצְמוֹ דֶּרֶךְ בַּחַיִּים.

שבת קודש
תהלים: מפרק מט עד פרק נד

שבת **ט סיון** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נשא, שביעי עם פירש"י.
תהלים: מט־נד.
תניא: וכ"ש . . . "154" הבריאה.

די וועלט דארף האָבען טהרת האויר. טהרת האויר איז נאָר דורך אותיות התורה. די אותיות שבתורה זיינען א שמירה כללית און א שמירה פרטית. חלוקת השתא סדרי משנה (בעל־פה) איז א "ובלכתך בדרך"'דיקער. די משנה משניות וואָס מען וועט חזר'ן וואו מען וועט זיין, אין וואָס פאר א פּלאַץ מען וועט זיין, וועט באלייכטען די פארבינדונג פון ישראל מיט קוב"ה. משנה איז אותיות נשמה. עס איז זייער שווער צו געפינען די ווערטער אויסצודריקען דעם גרעסטען תועלת בעזה"י אין דער שמירה כללית און דער שמירה פרטית, וואָס דער כסדר'דיגער חזר'ן משניות וועט בעזה"י ברייגגען. און עס פעלען אויס די ווערטער צו באַשרייבען דעם גרויסען נחת רוח, וואָס מען וועט פארשאַפען דעם בורא עולם ב"ה.

הָעוֹלָם זָקוּק לְטָהֲרַת הָאֲוִיר. טָהֲרַת הָאֲוִיר הִיא רַק עַל יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה. הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הֵן שְׁמִירָה כְּלָלִית וּשְׁמִירָה פְּרָטִית. חֲלֻקַּת הַשִּׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה (בְּעַל פֶּה) הִיא "וּבְלֶכְתְּךָ בַּדֶּרֶךְ". הַמִּשְׁנָה־מִשְׁנָיוֹת שֶׁיְּשַׁנְּנוּ אוֹתָם הֵיכָן שֶׁיִּמָּצְאוּ, בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁיִּמָּצְאוּ – יָאִירוּ אֶת הַקֶּשֶׁר שֶׁל יִשְׂרָאֵל עִם קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. מִשְׁנָה הִיא אוֹתִיּוֹת נְשָׁמָה. קָשֶׁה מְאֹד לִמְצֹא אֶת הַמִּלִּים לְהַבִּיעַ אֶת הַתּוֹעֶלֶת הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר, בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרֵךְ. בַּשְּׁמִירָה הַכְּלָלִית וּבַשְּׁמִירָה פְּרָטִית, שֶׁהַחֲזָרָה הַסְּדִירָה שֶׁל מִשְׁנָיוֹת תָּבִיא, בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרֵךְ, וַחֲסֵרוֹת הַמִּלִּים לְתָאֵר אֶת גֹּדֶל נַחַת הָרוּחַ שֶׁיִּגְרְמוּ לְבוֹרֵא עוֹלָם בָּרוּךְ הוּא.

אגרות קודש

ב"ה, ט' סיון, תשי"ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מי"ז אייר והקודם לו, הנה מ"ש אודות גיסתו אחות אשתו - תחינה - והשידוך שלה עם האברך... הנה גם בעצמו מונה וסופר כל המעלות שבדבר ואעפ"כ נראית דאגה מבין השיטים ממה שלפי דעתו אין להם האמצעים הדרושים לשכור דירה כו' וכו' ויתאר הענין לעצמו אשר אמרז"ל שקשה לזווגם כקרי"ס ובכ"ז מצא את שידוכה המתאים בשבילה הן בגשמיות והן ברוחניות ואם נס כזה נעשה הרי דואג הוא מה יהי' עם מטבח רהיטים וכו'?! בה בשעה שבתור קרובה צריך הי' להודות ולהלל להשי"ת שהמציא לה אברך ירא אלקים לומד תורה כו' (וכמו שכותב במכתבו) ושלמרות שאיננו בעל הון נתנה הסכמתה על זה בלבב שלם, והלואי שמכאן ולהבא יודיע אך טובות כיוצא בזה.

בנוגע לענינו ולהסתדרותו הפרטית. הנה מכבר מלתי אמורה על יסוד הידוע מרבותנו הק' מתחיל מבעש"ט והנשיאים אחריו עד ועד בכלל כ"ק מו"ח אדמו"ר - זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע שמרה שחורה ועצבות צריך לגרשם כלה ממחנה ישראל יהי' מה שיהי' ואיננה מביאה תועלת ואדרבה הרי היא סיבה ומקום לכל עניני הירוס, וה"ה בענינו שחבל על מחשבותיו ממין זה וימסור עצמו לעבודה בחינוך הכשר למרות הטענות השונות שמציע שלא להתעסק בזה ואז הרי סו"ס ימצא סיפוק נפשי ויווכח אשר לא הי' יסוד לפקפוקים וספיקות והשי"ת יצליחו שיהי' זה בהקדם.

בברכת הצלחה בכל הנ"ל המחכה לבשו"ט בהנ"ל וכן בהנוגע לבריאות בנם שי'.

שאלת גשמים בספרד ובברזיל

יום ראשון ג' סיון ה'תש"ע

הלכות תפלה פרק ב, הלכה יז: מְקוֹמוֹת שֶׁהֵן צְרִיכִין לִגְשָׁמִים בִּימוֹת הַחַמָּה, כְּגוֹן אֵיי הַיָּם הָרְחוֹקִים - שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בְּעֵת שֶׁהֵן צְרִיכִין לָהֶן, בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'.

לכאורה, דברי הרמב"ם כאן שהצריכים לגשמים בימות החמה שואלים ב'שומע תפילה', סותרים לדבריו בפירוש המשניות (תענית פ"א) שרק בארץ ישראל שואלים - בברכת השנים - על הגשמים בשבעה בחשוון, אך בשאר ארצות שואלים 'בזמן שהמטר טוב והגון באותו המקום'!

והרא"ש מבאר (שו"ת כלל ד, י): שבפירוש המשניות מדבר הרמב"ם אודות ארצות שלימות, שיש להן לשאול לפי הזמן הצריך להן, אך כאן מדובר על 'איי הים' בודדים, ולכן דינן נגרר אחר רוב העולם. והרא"ש העיד על עצמו כי מטעם זה בשהותו בגרמניה סבר כי יש לשאול על הגשם אף לאחר הפסח, כאשר יש צורך בכך.

אך למעשה נפסק בשו"ע (או"ח קיז, ב) שאפילו מדינה שלימה הצריכה למטר בימות החמה, כגון ספרד וגרמניה, דינם כיחידים שאין שואלים בברכת השנים.

עם זאת, יש מפוסקי דורנו שכתב כי הדברים אמורים במדינות כספרד וכיו"ב, שגם בהן ימות הגשמים וימות החמה משתווים לזמנם בארץ ישראל, אלא שזקוקות לגשם אף בקיץ, ואילו בפירוש המשניות מדבר הרמב"ם על מדינות שבהן העונות הפוכות מארץ ישראל, היינו שימות הגשמים הם אחר הפסח וימות הקציר אחר סוכות, כברזיל וכד', ובמדינות אלה יש לשאול הגשמים לאחר הפסח (שבט הלוי א, כא. אך רבים חולקים על כך – ראה מנחת יצחק ו, פה. ועוד. וראה שערי הלכה ומנהג א, עא).

התפילה - בקשה או כוונה

יום שני ד' סיון ה'תש"ע

הלכות תפלה פרק ה, הלכה ט: לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ, וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ - אֶלָּא מְחַתֵּךְ הַדְּבָרִים בִּשְׂפָתָיו, וּמַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו בְּלַחַשׁ. וְלֹא יַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חוֹלֶה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ עַד שֶׁיַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּצִבּוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְרַף דַּעְתָּן מִקּוֹלוֹ.

בדין זה שינה השולחן ערוך (א"ח סי' קא) מלשון הרמב"ם וכתב: "ולא יתפלל בלבו לבד אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאוזניו בלחש, ולא ישמיע קולו. ואם אינו יכול לכוין בלחש, מותר להגביה קולו". כלומר, בעוד שהרמב"ם פותח בקביעה: "לא יגביה קולו בתפלתו", וממשיך "ולא יתפלל בליבו אלא מחתך הדברים...", השו"ע פותח ב"לא יתפלל בלבו לבד אלא מחתך וכו'".

ובביאור השינוי יש לומר:

לדעת הרמב"ם עיקר התפילה הוא בקשת צרכיו, ולכן התפילה היא מצוה שבדיבור, כאדם שמבקש צרכיו מהמלך בדיבור. ולפי זה היה מקום לומר שדיבור התפילה צריך להיות בקול הנשמע לאחרים, כי גדר הדיבור הוא בשביל הזולת, וכך התפילה צ"ל כמבקש ממלך בשר ודם, ורק מפני סיבה צדדית ("מקטני אמנה", "מנביאי השקר") אסרו להתפלל בקול. ולכן הרמב"ם פותח את דבריו בדין ד"לא יגביה את קולו", להדגיש שמדובר בדיבור של תפילה, כי התפילה היא מצוה שבדיבור, אלא שגדר המצוה מחייב דיבור בלחש, כי התפילה בלחש מלמדת שזו תפילה לפני הקב"ה באימה וביראה.

ואילו לדעת הש"ע עיקר התפילה הוא כוונת הלב, ולכן יש להתפלל דווקא בלחש, כי הדיבור בקול רם הוא סתירה לכוונה עמוקה ורגש פנימי. ולכן מקדים השו"ע ואומר "המתפלל צריך שיכוון", כי זהו עצם גדר התפילה, ומוסיף שאף כי משום כך היה מקום שיתפלל בליבו בלבד, מכל מקום "לא יתפלל בלבו בלבד אלא..." בלחש.

(לקוטי שיחות חל"ה, עמ' 192)

מי מצטרף למנין?

יום שלישי ה' סיון ה'תש"ע

הלכות תפלה פרק ח, הלכה א: תְּפִלַּת הַצִּבּוּר נִשְׁמַעַת תָּמִיד; וַאֲפִלּוּ הָיוּ בָּהֶן חַטָּאִים, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹאֵס תְּפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים.

אמירה זו – שה' אינו מואס בתפילת ציבור – מקורה במסכת ברכות (ח, א). ולמרות שלא מוזכר שם כי מדובר גם בחוטאים, ניתן ללמוד זאת מפשטות הענין – אם אין בין המתפללים אף חוטא, מהו החידוש בכך שה' מקבל את התפילה? (ללשונות הרמב"ם).

ויש להסתפק: האם משמעות הענין היא, שהעבריין יכול להיכלל אף בתוך עשרת האנשים המרכיבים את בסיס המניין, או שמא צריך עשרה כשרים והחוטא מהווה תוספת למנין זה?

ניתן לדייק מהנרמז במעשה הקטורת, שהיו בה אחד עשר סממנים – עשרה ריחם טוב והסממן האחד עשר, חלבנה, ריחו רע – ללמדנו שיש לצרף את החוטא רק כאשר יש עשרה בלעדיו (חדא"ג מהרש"א כריתות ו, ב).

אך להלכה נפסק, שעבריין מצטרף אף כעשירי למנין לכל דבר שבקדושה. אף על פי שחטא, ישראל הוא, ובקדושתו עומד (שו"ע אדה"ז, או"ח נה, יד).

יוצא מכלל זה, מחלל שבת בפרהסיא, שאין לצרפו למנין או להעלותו לתורה (פמ"ג א"א נה, ד). ועם זאת, בזמן הזה נחשבים מחללי השבת כתינוקות שנשבו בין העמים, ובפרט אם אינם עושים כן להכעיס, אלא לתיאבון, ולכן אפשר לצרפם (שערים מצויינים בהלכה טו, א).

מי הבעלים על בית הכנסת?

יום רביעי ו' סיון ה'תש"ע

הלכות תפלה פרק יא, הלכה טז: בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּרַכִּין - הוֹאִיל וְעַל דַּעַת כָּל אַנְשֵׁי הָעוֹלָם נַעֲשָׂה, שֶׁיָּבוֹא וְיִתְפַּלֵּל בּוֹ כָּל הַבָּא אֶל הַמְּדִינָה - נַעֲשָׂה שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם.

התוספות(מגילה כו, א ד"ה כיון) מפרשים, שהאיסור למכור בית הכנסת של כרכין נובע מכך שהוא מיועד לשימוש רבים, ורבים משתתפים בבניינו, ולכן אין רשות לאנשי העיר לבדם למוכרו. ויש מוסיפים כי גם אם נבנה באופן פרטי, מאחר והוא מיועד לשימוש הרבים, הרי מלכתחילה נבנה על מנת שכולם יהיו שותפים בו (רשב"א שם). וכן נראה מלשון הרמב"ם כאן.

ויש הסבר נוסף: בית הכנסת המיועד לרבים קדושתו חמורה יותר ולכן אסור למוכרו(תוס' שם).

נפקא מינה בין הטעמים: האם מותר למכור מרחץ או מקוה ציבורי? לפי הטעם הראשון והשני אסור, כי לרבים יש זכות בהם. אך לפי הטעם השלישי, מותר כי האיסור חל רק על בית הכנסת משום קדושתו (פרמ"ג או"ח קנג, משב"ז ו).

ואם בית הכנסת חדל לפעול מחוסר מתפללים ואין בו מנין קבוע, לכאורה אם האיסור הוא מחמת שהרבים שותפים בו, כאשר אין בו תועלת, הרבים לא מתנגדים למכירתו. אבל אם האיסור הוא משום חומרת הקדושה יש מקום לאסור גם כאן. אך הגר"מ פיינשטיין (אג"מ או"ח א, נ) כתב כי אף לדעה זו אין איסור במכירה, כי לא הקדושה גורמת איסור מכירה, אלא שאנשי העיר לבדם אינם רשאים להפקיע קדושה שנוצרה על ידי כלל העולם, אבל אם כלל המתפללים בעולם מסכימים להפקעה, אין מניעה לעשות זאת.

ברכת כהנים בארץ ובחו"ל

יום חמישי ז' סיון ה'תש"ע

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק י"ד, הלכה י"ד: בַּמִּקְדָּשׁ - מְבָרְכִין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם... אֲבָל בַּמְּדִינָה - מְבָרְכִין אוֹתָהּ אַחַר כָּל תְּפִלָּה חוּץ מִמִּנְחָה.

על ברכת כהנים כתב בספר החינוך (מ"ע שע"ח) " נוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן". וכתב הרמ"א (א"ח סי קכ"ח, מ"ג), שבזמן הזה "נהגו בכל מדינות אלו [בחו"ל], שאין נושאים כפים אלא ביום טוב, משום שאז שרויים בשמחת יו"ט, וטוב לב הוא יברך, מה שאין כן בשאר ימים, אפילו בשבתות השנה, שטרודים בהרהורים על מחייתם ועל ביטול מלאכתם. אפילו ביום טוב אין נושאים כפיים אלא בתפילת מוסף"

ועוד טעם: נהגו הכהנים לטבול קודם נשיאת כפים כדי שיברכו בטהרה. וכיוון שקשה להם לטבול בכל יום, ובפרט בימי הקור, נהגו לישא כפים רק בימים טובים שהרי "חייב אדם לטהר עצמו ברגל" (מהרי"ל החדשות סי' ר"א. וראה שו"ת חת"ס או"ח י"ג. ראשית ביכורים ד').

ובתשובה לאחד "שלבו נקפו בדבר" (כי מבטלים מצות עשה בכל יום) - האריך ה'בית אפרים' (סי' ו') להוכיח את תקפו של מנהג זה, והעיקר: אף אם היה נעלם מאיתנו טעם הדבר, אין לנו לשנות המנהג שהחזיקו גדולי הראשונים (תשב"ץ, מהרי"ל והאגור, ועוד) כי "מנהג אבותינו תורה", ו"הבא לשנות המנהג הוא מזלזל בכבודן של הראשונים כאילו היו ח"ו מזלזלים במצוה זו".

גם בארץ ישראל, בערי הגליל, נהגו בני אשכנז לשאת כפים רק בשבתות וימים טובים, בתפילת מוסף (ארץ חיים קכ"ח, מד).

ובזמנינו, כתב ה'מנחת יצחק' (ח, סי' א-ב) שאין לשנות מנהג זה שנקבע (בגליל ובחיפה) על ידי תלמידי הבעש"ט, הרה"ק מויטבסק והרה"ק מקאליסק (בעלייתם לארץ ישראל בשנת תקל"ז). וכל שינוי יש בו משום בזיון לגאוני ארץ וקדושי עליון.

והוסיף: גם הר"י משקלוב, מתלמידי הגר"א, שהתיישב בצפת מאוחר יותר (בשנת תק"ע), לא שינה את מנהג בני אשכנז במקום, ורק כאשר עבר לירושלים (בשנת תקצ"ז) הנהיג שם לשאת כפים בכל יום, כפי שכתב בספרו 'פאת השלחן' (הל' א"י, פ"ב ס"ק כ"ג).

דיוק בריבוע התפילין

יום שישי, ח' סיון ה'תש"ע

הלכות תפילין פרק ג, הלכה א: שְׁמוֹנֶה הֲלָכוֹת יֵשׁ בְּמַעֲשֵׂה הַתְּפִלִּין - כֻּלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וּלְפִיכָךְ כֻּלָּן מְעֻכָּבוֹת, וְאִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן, פָּסַל; וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּהְיוּ מְרֻבָּעוֹת, וְכֵן תְּפִירָתָן בְּרִבּוּעַ, וַאֲלַכְסוֹנָן בְּרִבּוּעַ, עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן אַרְבַּע זָוִיּוֹת שָׁוֹוֹת.

הלכה למשה מסיני שהתפילין יהיו מרובעות. וכותב ה'בן איש חי' (רב פעלים ח"ד, או"ח, סי'ב), שהתפילין שהיו עושים בבגדד משנים קדמוניות לא היו מרובעות, "ובזמן רבינו הגדול מו"ר זקיני הרב רבנו משה חיים זצ"ל בא פה לעירנו החכם היקר רבי יהודה אשכנזי ז"ל שהיה מתושבי דמשק יע"א והיה בקי בכמה מלאכות, וטען לפני הרב מו"ז זלה"ה ע"ד התפילין שאינם מרובעים, והוא יש לאל ידו ללמד את האומנים לעשותם מרובעים". וכך היה שכל הקהל חדל מלברך על התפילין שלא היו מרובעות עד שלימדו את האומנים לעשות את התפילין כראוי.

עם התקדמות הטכניקה ניתן לעשות את ריבוע התפילין ברמה יותר מדויקת, אך אם הדבר חובה נבוא למסקנה תמוהה, לפיה תפילין שהיו כשרות לפני מאה שנה, למשל, לא יהיו כשרות היום.

ואכן, כתב בשו"ת 'ארץ צבי' (סי' יב) כי: א. אין להגביר את דרישות רמת הדיוק של ריבוע התפילין בעקבות המצאת מכשירים חדשים. ב. ראיית העין היא הקובעת אם המבנה הריבועי תקין, ולא ציוד טכני מתוחכם. ג. המשתמש באמצעים טכניים מתוחכמים כדי לשפר את רמת הדיוק של הריבוע - הרי זה משובח.

בשו"ת 'אגרות משה' (יו"ד, קמו) מרחיק לכת עוד יותר, ולדעתו אף אם השתמש במיקרוסקופ לשיפור רמת הדיוק של התפילין

- לא הועיל כלום, "כי לא הוזכר זה בגמרא, וכל הדורות הכשרים הגאונים והצדיקים והחסידים לא השתמשו במיקרוסקופ, וברור שהם קיימו כל דיני התורה ולא נכשלו בשום דבר אף באונס".

חיוב מזוזה במלון

שבת קודש, ט' סיון ה'תש"ע

הלכות תפילין ומזוזה פרק ה, הלכה י: הַשּׁוֹכֵר בַּיִת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְהִדַּר בְּפוּנְדָּק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה שְׁלֹשִׁים יוֹם; אֲבָל הַשּׁוֹכֵר בַּיִת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, חַיָּב בְּמְזוּזָה מִיָּד.

בארץ ישראל קובעים מזוזה מיד כדי לחזק את ישוב הארץ, כי לאחר שקבעה שוב אין יכול להוציאה כשיוצא מהבית, ומתוך כך לא במהרה יצא ממנו, כיון שקשה להשיג מזוזה אחרת (רש"י מנחות מד, א).

אך יש להבין, מה ההבדל בין הדר בפונדק לשוכר בית והרי אף השוהה בפונדק שוכר את החדר?

ויתכן לומר כי גדרו של 'פונדק' הוא שאין לשוכר זכות בחדר מסוים, ובאפשרות בעל הבית להעבירו לחדר אחר, ולכן שהותו בחדר אינה נחשבת קבועה ופטור ממזוזה. ולפי זה, השוכר חדר מסוים במלון בארץ ישראל דינו כשוכר בית שחייב לקבוע מזוזה מיד (תשובות והנהגות ד, רלט).

אך יש המבארים את ההבדל בין בית לפונדק באופן אחר: בפונדק אדם שוכר חדר לכל יום בפני עצמו, ולכן לא חייבוהו במזוזה אלא אם נשאר בו שלושים יום, וניכר כי דעתו להישאר, ואילו שכירות נועדה מלכתחילה על מנת להשתקע ולכן חייבוהו במזוזה מיד (פרשה סדורה, נט). ולפי זה אף השוכר חדר במלון פטור ממזוזה, כי ניכר שאין דעתו להשתקע במקום. ולמעשה, כיון שחיוב מזוזה בשכירות בית הוא מדרבנן, יש להקל ולא לחייב במזוזה במלון (תשוה"נ שם).

המשך ביאור למס' סוטה ליום שבעה וארבעים לעומר עמ' ב

ו'הזונות' משמע פנויה, לומר שאף בעוון זנות עם פנויה אין המים בודקים את אשתו. עוד מבארת הגמרא את סוף אותו פסוק, **מַאי "וְעָם לֹא יָבִין יִלְבֶּט", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל, אִם אַתֶּם מַקְפִּידִין עַל עַצְמְכֶם** מלהכשל בזנות, אז **מַיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם, וְאִם לָאו,** הרי אינכם מנוקים מעון, ואז **אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם.**

ממשיכה הברייתא, **מְשָׁרְבוּ בַּעֲלֵי הַנָּאָה,** ומתוך כך אינם טורחים לעיין בדין ולהוציא הדבר לאשורו, **נִתְעַוְּתוּ הַדַּיָּנִין וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים** מתוך כך, **וְאֵין נוֹחַ** לקדוש ברוך הוא **בָּעוֹלָם.**

מְשָׁרְבוּ רוֹאֵי פָּנִים בַּדִּין – דיינים המכבדים בעל דין אחד על פני חברו, **בָּטֵל 'לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ' וּפָסַק 'לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט', וּפָרְקוּ עוֹל שָׁמַיִם** מעליהם, **וְנָתְנוּ עֲלֵיהֶם עוֹל בָּשָׂר וָדָם.**

מְשָׁרְבוּ לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת בַּדִּין – עורכי הדיינים המתלחשים עם הדיינים בדבר זכותו של זה וחובתו של זה, נגרמת בכך הטיית המשפט, ואז **רַבָּה חָרוֹן אַף בְּיִשְׂרָאֵל, וְנִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט',** מכאן ששכינה שרויה כשיש משפט, ובהטיית המשפט היא מסתלקת.

מְשָׁרְבוּ האנשים העושים מעשיהם להנאתם, שעליהם נאמר **'אַחֲרֵי בְּצַעְם לִבָּם הוֹלֵךְ',** על ידי כך **רַבּוּ** המשבחים את הרשעים, שעליהם נאמר **'הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע'.**

מְשָׁרְבוּ 'הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע', רַבּוּ צעקות **הוי הוי בָּעוֹלָם,** שכך נאמר, 'הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע'.

מְשָׁרְבוּ גסי הרוח שדרכם להיות **מוֹשְׁכֵי חָרוֹק** בפיהם, **רַבּוּ הַיְהִירִים, וְנִתְמַעֲטוּ** עקב כך **הַתַּלְמִידִים, וְהַתּוֹרָה חוֹזֶרֶת עַל לוֹמְדֶיהָ** ומחפשת אותם, כיון שאינה מתקיימת בגסי הרוח.

מְשָׁרְבוּ הַיְהִירִים, הִתְחִילוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְהִנָּשֵׂא לַיְּהִירִים, לפי **שֶׁאֵין דּוֹרֵינוּ רוֹאֶה אֶלָּא לַפָּנִים** ועל ידי יהירותם נראים להן חשובים. מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי אכן כך הוא, שהיהירים מקובלים על נשותיהם, **וְהָאָמַר מַר, הַאי מַאן דְּמִיַּחַר, אֲפִילּוּ אַאִינְשֵׁי בֵּיתֵיהּ לֹא מִיקַּבֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר, 'גֵּבֶר יָחִיר וְלֹא יִנְוֶה' וּפִירוּשׁוֹ 'לֹא יִנְוֶה' אֲפִילּוּ בַּנָּוֶה שֶׁלּוֹ.** מתרצת הגמרא, **מַעִיקָּרָא קָפְצָה עָלֶיהָ** – מתחילה קופצת עליו, אולם **לְסוֹף מִיתַּזֵּיל עֲלֵיהוּ** – בסוף נמאס בעיניהן.

מְשָׁרְבוּ מַטִּילֵי מְלַאי עַל בַּעֲלֵי בָתִּים – דיינים הנותנים סחורה לבעלי בתים להתעסק בה ולעשות ריוח לדיינים, **רַבָּה הַשּׁוֹחַד וְהַטָּיַת מִשְׁפָּט** שהרי הדיינים משוחדים בכך ונוטה לבם למי שהרויח להם, **וּפָסְקָה טוֹבָה.**

מְשָׁרְבוּ הדיינים האומרים למי שעושה להם טובה **'מְקַבְּלֵנִי טוֹבָתְךָ' 'וּמַחֲזִקְנִי טוֹבוֹתֶיךָ',** אינם יראים מן הדיינים, ועקב כך **רַבּוּ 'אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה',** ואין אימת הגדולים על הקטנים, ואז **שְׁפָלִים הוּגְבְּהוּ וְהַגְּבֹהִים הוּשְׁפְּלוּ** ואין ניכר בין גבוה לשפל, **וּמַלְכוּתָא אַזְלָא וְנַוְלָא** – ומלכות ישראל הולכת ומתנוולת.

מְשָׁרְבוּ צָרֵי עַיִן מלהנות לאחרים, **וְטוֹרְפֵי טֶרֶף** – גזלנים, **רַבּוּ מְאַמְּצֵי הַלֵּב** מן העניים מלתת להם צדקה **וְקוֹפְצֵי יָדַיִם מִלְּהַלְווֹת, וְעָבְרוּ עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן** יהיה דבר עם לבבך בליעל **וְגוֹ'** ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא".

מְשָׁרְבוּ נשים ההולכות **'נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינַיִם'** ובאות על ידי כך לידי ניאוף, **רַבּוּ** הבעלים המקנאים לנשותיהם, וצריכים להשקותן **מַיִם הַמָּרִים, אֶלָּא שֶׁפָּסְקוּ** המים המרים מלבדוק, כאמור לעיל.

מְשָׁרְבוּ מְקַבְּלֵי מַתָּנוֹת, נִתְמַעֲטוּ הַיָּמִים של חיי האדם **וְנִתְקַצְּרוּ הַשָּׁנִים, דִּכְתִיב 'וְשׂוֹנֵא מַתָּנוֹת יִחְיֶה'.**

מְשָׁרְבוּ וְחוֹחֵי הַלֵּב – הסומכים על בינתם ואינם מתאמצים לשמוע היטב מפי רבם, לא הבינו התלמידים את רבותיהם, ועקב כך **רַבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.**

מְשָׁרְבוּ תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִילֵּל שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ כָּל צוֹרְכָן, רַבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, וְנַעֲשֵׂית תּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת.

מְשָׁרְבוּ מְקַבְּלֵי צְדָקָה מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, הָיוּ בביכול **יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְהֵם לְמַטָּה, יִשְׂרָאֵל לְפָנִים וְהֵם לְאָחוֹר** בלשון נקיה, והכוונה היא להיפך.

שנינו במשנה, **מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר כּוּ'** בטלו האשכולות. שואלת הגמרא, **מַאי אֶשְׁכּוֹלוֹת. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אִישׁ שֶׁהַכֹּל בּוֹ** – שתורתו אמת ואין בה פגם, ולא שכחה.

שנינו במשנה, **יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹדָיַת הַמַּעֲשֵׂר כּוּ'.** שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** ביטל את וידוי המעשרות. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, לְפִי שֶׁאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ** – את מעשר ראשון **כְּתִיקּוּנוֹ, דִּרְחִמְנָא אָמַר דְּיָהֲבֵי לְלֵוִיִּם** – שיתנוהו ללויים,

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – ג'-ט' סיון ה'תש"ע

יום ראשון ג' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ב

א. בִּימֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, רַבּוּ הַמִּינִים בְּיִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ מְצָרִין לְיִשְׂרָאֵל, וּמְסִיתִין אוֹתָן לָשׁוּב מֵאַחֲרֵי ה'. וְכֵיוָן שֶׁרָאָה שֶׁזּוֹ גְּדוֹלָה מִכָּל צָרְכֵי בְּנֵי אָדָם, עָמַד הוּא וּבֵית דִּינוֹ, וְהִתְקִין בְּרָכָה אַחַת שֶׁתְּהֶיה בָּהּ שְׁאֵלָה מִלִּפְנֵי ה' לְאַבֵּד הַמִּינִים; וְקָבַע אוֹתָהּ בַּתְּפִלָּה, כְּדֵי שֶׁתְּהֶיה עֲרוּכָה בְּפִי הַכֹּל. נִמְצְאוּ הַבְּרָכוֹת שֶׁבַּתְּפִלָּה, תְּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת.

ב. בְּכָל תְּפִלָּה מִשָּׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת אֵלּוּ שֶׁבְּכָל יוֹם, מִתְפַּלֵּל אָדָם תְּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלּוּ עַל הַסֵּדֶר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁמָּצָא דַּעְתּוֹ מְכֻוֶּנֶת וּלְשׁוֹנוֹ תְּמֵהֵר לִקְרוֹת; אֲבָל אִם הָיָה טָרוּד וְדָחוּק, אוֹ שֶׁקָּצְרָה לְשׁוֹנוֹ - מִתְפַּלֵּל שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וּבְרָכָה אַחַת מֵעֵין כָּל הָאֶמְצָעִיּוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְיָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

ג. וְזוֹ הִיא הַבְּרָכָה שֶׁתִּקְּנוּ מֵעֵין כָּל הָאֶמְצָעִיּוֹת: 'הֲבִינֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ לָדַעַת אֶת דְּרָכֶיךָ, וּמוֹל אֶת לְבָבֵנוּ לְיִרְאָתֶךָ, לְסוֹלֵחַ הֱיֵה לָנוּ, לִהְיוֹת גְּאוּלִים, רַחֲקֵנוּ מִמַּכְאוֹב, וְדַשְּׁנֵנוּ וְשַׂכְּנֵנוּ בִּנְאוֹת אַרְצֶךָ, וּנְפוּצִים מֵאַרְבַּע תְּקַבֵּץ, וְהַתּוֹעִים בְּדַעְתְּךָ יִשָּׁפְטוּ, וְעַל הָרְשָׁעִים תָּנִיף יָדֶךָ, וְיִשְׂמְחוּ צַדִּיקִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וּבְתִקּוּן הֵיכָלֶךָ, וּבְהַצְמָחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וּבַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ; טֶרֶם נִקְרָא וְאַתָּה תַּעֲנֶה, טֶרֶם נְדַבֵּר וְאַתָּה תִּשְׁמַע, כִּי אַתָּה הוּא עוֹנֶה בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה, פּוֹדֶה וּמַצִּיל מִכָּל צָרָה. בָּרוּךְ אַתָּה ה', שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּימוֹת הַחַמָּה; אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל 'הֲבִינֵנוּ', מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר שְׁאֵלָה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים ["ותן טל ומטר"]. וְכֵן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים - אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל 'הֲבִינֵנוּ', מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר הַבְדָּלָה בְּחוֹנֵן הַדַּעַת.

ה. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע בְּרָכוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה מֵאַרְבַּע תְּפִלּוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם - שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וּבְרָכָה אֶמְצָעִית מֵעֵין אוֹתוֹ הַיּוֹם. בְּשַׁבָּתוֹת, חוֹתְמִין בִּבְרָכָה אֶמְצָעִית: 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת'; וּבְרִגְלִים, חוֹתֵם בָּהּ: 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'. וְאִם הָיָה שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, חוֹתְמִין בָּהּ: 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'. בְּרֹאשׁ הַשָّנָה, חוֹתְמִין בָּהּ: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן'; וְאִם הָיָה שַׁבָּת, חוֹתֵם בָּהּ: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן'.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּתְפִלַּת עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה; אֲבָל תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל רֹאשׁ הַשָّנָה, מִתְפַּלֵּל תֵּשַׁע בְּרָכוֹת - שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת שֶׁל כָּל יוֹם, וְשָׁלֹשׁ אֶמְצָעִיּוֹת. רִאשׁוֹנָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת עִנְיָנָהּ מַלְכֻיּוֹת, שְׁנִיָּה זִכְרוֹנוֹת, שְׁלִישִׁית שׁוֹפְרוֹת; חוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן מֵעִנְיָנָהּ.

ז. בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, מִתְפַּלֵּל בְּכָל תְּפִלָּה מֵחָמֵשׁ תְּפִלּוֹת, שֶׁבַע בְּרָכוֹת - שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין הַיּוֹם, וְחוֹתֵם בָּהּ: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים'; וְאִם חָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, חוֹתֵם בְּכָל תְּפִלָּה מֵהֶן: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים'.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיוֹם צוֹם שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה; אֲבָל בְּיוֹם צוֹם שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל, מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין תֵּשַׁע בְּרָכוֹת, כְּמוֹ שֶׁהִתְפַּלֵּל בְּמוּסַף רֹאשׁ הַשָّנָה, וְהֵן אוֹתָן הַבְּרָכוֹת עַצְמָן, בְּלֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר. וְאֵין מִתְפַּלְּלִין אוֹתָן, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג.

ט. בְּכָל תְּפִלָּה מִן הַתְּפִלּוֹת, פּוֹתֵחַ קֹדֶם לִבְרָכָה רִאשׁוֹנָה, וְאוֹמֵר: "אֲדֹנָי, שְׂפָתַי תִּפְתָּח, וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ". וּכְשֶׁהוּא חוֹתֵם בְּסוֹף הַתְּפִלָּה, אוֹמֵר: "יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי, וְהֶגְיוֹן לִבִּי - לְפָנֶיךָ; ה', צוּרִי וְגוֹאֲלִי"; וְאַחַר כָּךְ צוֹעֵד לַאֲחוֹרָיו.

י. בְּרֹאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד - מִתְפַּלֵּל עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה תֵּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת, כִּשְׁאָר הַיָּמִים; וְאוֹמֵר בָּעֲבוֹדָה: 'אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיָבוֹא'. בְּמוּסַף חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמּוּסָף כְּמוֹ שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּיוֹם טוֹב; וּבְרֹאשֵׁי חֳדָשִׁים, מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע בְּרָכוֹת, שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, אֶמְצָעִית מֵעֵין קָרְבַּן רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְחוֹתֵם בָּהּ: 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים'.

יא. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, וְכֵן רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - מִתְפַּלֵּל עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה שֶׁבַע בְּרָכוֹת כִּשְׁאָר הַשַּׁבָּתוֹת, וְאוֹמֵר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' בַּעֲבוֹדָה. בְּמוּסָף מַתְחִיל בִּבְרָכָה אֶמְצָעִית בְּעִנְיַן שַׁבָּת, וּמַשְׁלִים בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה, וְחוֹתֵם בָּהּ בְּרֹאשֵׁי חֳדָשִׁים: 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים'; וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, חוֹתֵם בָּהּ כְּמוֹ שֶׁחוֹתֵם בְּיוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת.

יב. וְיוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת, מִתְפַּלֵּל בְּרָכָה רְבִיעִית בַּלַּיְלָה כָּכָה: 'וַתּוֹדִיעֵנוּ מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ, וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ, וַתִּתֵּן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד יוֹם טוֹב וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל, וּבֵין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ, וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ מִשִּׁשֶּׁת יָמִים קִדַּשְׁתָּ; וַתִּתֵּן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ, מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה'. וּבְמוֹצָאֵי שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב שֶׁל כָּל הַשָّנָה - מַבְדִּיל בְּ'אַתָּה חוֹנֵן', אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַבְדִּיל עַל הַכּוֹס.

יג. בַּחֲנֻכָּה וּפּוּרִים, מוֹסִיפִין בְּהוֹדָיָה 'עַל הַנִּסִּים'; שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בַּחֲנֻכָּה וּפּוּרִים, מַזְכִּיר עַל הַנִּסִּים בְּמוּסָף, כְּמוֹ שֶׁמַּזְכִּיר בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת.

יד. בִּימֵי הַתַּעֲנִיּוֹת, אֲפִלּוּ יָחִיד שֶׁהִתְעַנָּה - מוֹסִיף בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה': 'עֲנֵנוּ, ה' אֱלֹהֵינוּ, עֲנֵנוּ'. וּשְׁלִיחַ צִבּוּר אוֹמְרָהּ בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ בֵּין 'גּוֹאֵל' לְ'רוֹפֵא', וְחוֹתֵם בָּהּ: 'הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה'. וְנִמְצָא מִתְפַּלֵּל עֶשְׂרִים בְּרָכוֹת. בְּתִשְׁעָה בְּאָב - מוֹסִיפִין בְּ'בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם': 'רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ, הָעִיר הָאֲבֵלָה הַחֲרֻבָה הַשּׁוֹמֵמָה'.

טו. כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים, אוֹמֵר בִּבְרָכָה שְׁנָיָה 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם';
וּבִימוֹת הַחַמָּה, 'מוֹרִיד הַטָּל'. מֵאֵימָתַי אוֹמֵר 'מוֹרִיד
הַגֶּשֶׁם'? מִתְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג
[סוכות], עַד תְּפִלַּת שַׁחֲרִית שֶׁל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח;
וּמִתְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, אוֹמֵר
'מוֹרִיד הַטָּל'.

טז. מִשִּׁבְעָה יָמִים בְּמַרְחֶשְׁוָן, שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בְּבִרְכַּת
הַשָּׁנִים, כָּל זְמַן שֶׁמַּזְכִּיר הַגֶּשֶׁם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בְּשִׁנְעָר [בבל] וּבְסוּרְיָא וּבְמִצְרַיִם
וּמְקוֹמוֹת הַסְּמוּכִין לְאֵלּוּ וְהַדּוֹמִין לָהֶן, שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים
בְּיוֹם שִׁשִּׁים אַחַר תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי.

יז. מְקוֹמוֹת שֶׁהֵן צְרִיכִין לִגְשָׁמִים בִּימוֹת הַחַמָּה, כְּגוֹן אֵיֵי
הַיָּם הָרְחוֹקִים - שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בָּעֵת שֶׁהֵן צְרִיכִין
לָהֶן, בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'. וּמְקוֹמוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין יוֹם טוֹב שְׁנֵי
יָמִים - אוֹמֵר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' בְּתְפִלַּת מוּסָף שֶׁל יוֹם רִאשׁוֹן
שֶׁל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, וּמִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים.

יח. כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ - חוֹתֵם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית 'הָאֵל הַקָּדוֹשׁ';
וּבְבִרְכַּת אַחַת עֶשְׂרֵה, 'מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט'. וּבַעֲשֶׂרֶת
הַיָּמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים - חוֹתֵם
בִּשְׁלִישִׁית 'הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ'; וּבְאַחַת עֶשְׂרֵה, 'הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט'.

יט. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בַּעֲשָׂרָה יָמִים אֵלּוּ לְהוֹסִיף בִּבְרָכָה
רִאשׁוֹנָה 'זָכְרֵנוּ לְחַיִּים'; וּבַשְּׁנִיָּה, 'מִי כָמוֹךָ אָב הָרַחֲמָן';
וּמוֹסִיפִין בְּבִרְכַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, 'זְכֹר רַחֲמֶיךָ'; וּמוֹסִיפִין
בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה, 'וּבְסֵפֶר חַיִּים'. וְכֵן יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ
לְהוֹסִיף בַּעֲשֶׂרֶת יָמִים אֵלּוּ בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית, 'וּבְכֵן תֵּן
פַּחְדְּךָ'; אֲבָל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים, מִנְהָג פָּשׁוּט
הוּא לְהוֹסִיף בַּשְּׁלִישִׁית 'וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ'.

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ג

א. תְּפִלַּת הַשַּׁחַר - מִצְוָתָהּ, שֶׁיַּתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל עִם הָנֵץ הַחַמָּה;
וּזְמַנָּהּ, עַד סוֹף שָׁעָה רְבִיעִית, שֶׁהוּא שְׁלִישׁ הַיּוֹם. וְאִם עָבַר אוֹ
טָעָה וְהִתְפַּלֵּל אַחַר אַרְבַּע שָׁעוֹת עַד חֲצִי הַיּוֹם - יָצָא יְדֵי חוֹבַת
תְּפִלָּה, אֲבָל לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת תְּפִלָּה בִּזְמַנָּהּ: שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמִּצְוַת
תְּפִלָּה מִן הַתּוֹרָה, כָּךְ מִצְוָה מִדִּבְרֵיהֶן לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בִּזְמַנָּהּ
שֶׁתִּקְּנוּ לָנוּ חֲכָמִים וּנְבִיאִים.

ב. כְּבָר אָמַרְנוּ, שֶׁתְּפִלַּת הַמִּנְחָה, כְּנֶגֶד זְמַן תָּמִיד שֶׁל בֵּין
הָעַרְבַּיִם תִּקְּנוּ זְמַנָּהּ. וּלְפִי שֶׁהָיָה הַתָּמִיד קָרֵב בְּכָל יוֹם
בְּתֵשַׁע וּמֶחֱצָה - תִּקְּנוּ זְמַנָּהּ מִתֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, וְהִיא
הַנִּקְרֶאת 'מִנְחָה קְטַנָּה'. וּלְפִי שֶׁבְּעֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת
בְּעֶרֶב שַׁבָּת, הָיוּ שׁוֹחֲטִין אֶת הַתָּמִיד בְּשֵׁשׁ וּמֶחֱצָה - אָמְרוּ
שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל מֵאַחַר שֵׁשׁ וּמֶחֱצָה, יָצָא; וּמִשֶּׁהִגִּיעַ זְמַן זֶה -
הִגִּיעַ חִיּוּבָהּ, וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֶאת 'מִנְחָה גְּדוֹלָה'.

ג. נָהֲגוּ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה לְהִתְפַּלֵּל גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, וְהָאַחַת
רְשׁוּת. וְהוֹרוּ מִקְצָת גְּאוֹנִים, שֶׁאֵין רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל רְשׁוּת אֶלָּא
הַגְּדוֹלָה; וְכֵן הַדִּין נוֹתֵן, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּנֶגֶד דָּבָר שֶׁאֵינוֹ תָּדִיר
בְּכָל יוֹם. וְאִם הִתְפַּלֵּל הַגְּדוֹלָה חוֹבָה, לֹא יִתְפַּלֵּל הַקְּטַנָּה
אֶלָּא רְשׁוּת.

ד. הָא לְמַדְתָּ, שֶׁזְּמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה, מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה עַד
תֵּשַׁע וּמֶחֱצָה. וּזְמַן מִנְחָה קְטַנָּה, מִתֵּשַׁע וּמֶחֱצָה עַד שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן
הַיּוֹם שָׁעָה וּרְבִיעַ; וְיֵשׁ לוֹ לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה.

ה. תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין - זְמַנָּהּ אַחַר תְּפִלַּת הַשַּׁחַר, עַד שֶׁבַע
שָׁעוֹת בַּיּוֹם; וְהַמִּתְפַּלֵּל אַחַר שֶׁבַע שָׁעוֹת - אַף עַל פִּי
שֶׁפָּשַׁע - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ; מִפְּנֵי שֶׁזְּמַנָּהּ כָּל הַיּוֹם.

ו. תְּפִלַּת הָעֶרֶב - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה - הַמִּתְפַּלֵּל אוֹתָהּ,
יֵשׁ לוֹ לְהִתְפַּלֵּל מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר.
תְּפִלַּת נְעִילָה - כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים אוֹתָהּ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה.

ז. הַמִּתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קוֹדֶם זְמַנָּהּ - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְחוֹזֵר
וּמִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בִּזְמַנָּהּ. וְאִם הִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בִּשְׁעַת
הַדְּחָק, אַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר - יָצָא. וְיֵשׁ לוֹ לְהִתְפַּלֵּל
תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁל לֵילֵי שַׁבָּת, בְּעֶרֶב שַׁבָּת קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע
הַחַמָּה; וְכֵן מִתְפַּלֵּל עַרְבִית שֶׁל מוֹצָאֵי שַׁבָּת, בְּשַׁבָּת. לְפִי
שֶׁתְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת, אֵין מְדַקְדְּקִין בִּזְמַנָּהּ; וּבִלְבַד שֶׁיִּקְרָא
קְרִיאַת שְׁמַע בְּעוֹנָתָהּ, אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים.

ח. כָּל מִי שֶׁעָבַר עָלָיו זְמַן תְּפִלָּה, וְלֹא הִתְפַּלֵּל - בְּמֵזִיד -
אֵין לוֹ תַּקָּנָה, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם; בְּשׁוֹגֵג, אוֹ שֶׁהָיָה אָנוּס אוֹ טָרוּד
- מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ תְּפִלָּה, בִּזְמַן תְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ, וּמַקְדִּים
תְּפִלָּה אַחֲרוֹנָה, וְאַחֲרֶיהָ מִתְפַּלֵּל אֶת הַתַּשְׁלוּמִין.

ט. כֵּיצַד? טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית עַד שֶׁעָבַר חֲצִי הַיּוֹם
- יִתְפַּלֵּל מִנְחָה שְׁתַּיִם; הָרִאשׁוֹנָה תְּפִלַּת מִנְחָה, וְהַשְּׁנִיָּה
תַּשְׁלוּמֵי שַׁחֲרִית. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה עַד שֶׁשָּׁקְעָה
הַשֶּׁמֶשׁ - מִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם; הָרִאשׁוֹנָה עַרְבִית, וּשְׁנִיָּה
תַּשְׁלוּמֵי מִנְחָה. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל עַרְבִית עַד שֶׁעָלָה עַמּוּד
הַשַּׁחַר - מִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית שְׁתַּיִם; רִאשׁוֹנָה שַׁחֲרִית, וּשְׁנִיָּה
תַּשְׁלוּמֵי עַרְבִית.

י. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל לֹא תְּפִלָּה זוֹ, וְלֹא תְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ
- אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא אַחֲרוֹנָה בִּלְבַד. כֵּיצַד? טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל
לֹא שַׁחֲרִית וְלֹא מִנְחָה - מִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם; רִאשׁוֹנָה
עַרְבִית, וְהָאַחֲרוֹנָה תַּשְׁלוּמֵי מִנְחָה; אֲבָל שַׁחֲרִית - אֵין לָהּ
תַּשְׁלוּמִין, שֶׁכְּבָר עָבַר זְמַנָּהּ. וְכֵן בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת.

יא. הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, שֶׁל מִנְחָה וְשֶׁל מוּסָפִין -
מִתְפַּלֵּל שֶׁל מִנְחָה, וְאַחַר כָּךְ שֶׁל מוּסָפִין. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה
שֶׁאֵין עוֹשִׂין כֵּן בְּצִבּוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ [יחשבו שכך הסדר].

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ד

א. חֲמִשָּׁה דְּבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּפִלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ
זְמַנָּהּ - טָהֳרַת הַיָּדַיִם, וְכִסּוּי הָעֶרְוָה, וְטָהֳרַת מְקוֹם הַתְּפִלָּה,
וּדְבָרִים הַחוֹּצְצִין [ממהרים] אוֹתוֹ, וְכַוָּנַת הַלֵּב.

ב. טָהֳרַת הַיָּדַיִם כֵּיצַד? רוֹחֵץ יָדָיו בְּמַיִם עַד הַפֶּרֶק [חיבור כף
היד לזרוע], וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל. הָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְהִגִּיעַ זְמַן
הַתְּפִלָּה, וְלֹא הָיָה לוֹ מַיִם - אִם הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם אַרְבָּעָה
מִילִין, שֶׁהֵם שְׁמוֹנַת אֲלָפִים אַמָּה - הוֹלֵךְ עַד מְקוֹם הַמַּיִם
וְרוֹחֵץ, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל; הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם יוֹתֵר מִכֵּן -
מְקַנֵּחַ יָדָיו בִּצְרוֹר [אבן] אוֹ בְּעָפָר אוֹ בְּקוֹרָה [קרש], וּמִתְפַּלֵּל.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְפָנָיו; אֲבָל אִם הָיָה מְקוֹם הַמַּיִם
לְאַחֲרָיו, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לַחֲזוֹר לְאַחֲרָיו אֶלָּא עַד מִיל. אֲבָל

אִם עָבַר מִן הַמַּיִם יוֹתֵר מִמִּיל, אֵינוֹ חַיָּב לַחֲזֹר, אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדָיו, וּמִתְפַּלֵּל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵינוֹ מְטַהֵר לִתְפִלָּה אֶלָּא יָדָיו בִּלְבַד? בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת, חוּץ מִתְּפִלַּת שַׁחֲרִית; אֲבָל שַׁחֲרִית - רוֹחֵץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל. וְאִם הָיָה רָחוֹק מִן הַמַּיִם - מְקַנֵּחַ יָדָיו בִּלְבַד, וּמִתְפַּלֵּל.

ד. כָּל הַטְּמֵאִין - רוֹחֲצִין יְדֵיהֶן בִּלְבַד כִּטְהוֹרִין, וּמִתְפַּלְּלִין; אַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶן לִטְבֹּל וְלַעֲלוֹת מִטֻּמְאָתָן, אֵין הַטְּבִילָה מְעַכֶּבֶת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁעֶזְרָא תִּקֵּן שֶׁלֹּא יִקְרָא בַּעַל קֶרִי בִּלְבַד דִּבְרֵי תּוֹרָה, עַד שֶׁיִּטְבֹּל. וּבֵית דִּין שֶׁעָמְדוּ אַחֲרֵי כֵּן, הִתְקִינוּ אַף לִתְפִלָּה, שֶׁלֹּא יִתְפַּלֵּל בַּעַל קֶרִי בִּלְבַד, עַד שֶׁיִּטְבֹּל. וְלֹא מִפְּנֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה נָגְעוּ בָּהּ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְצוּיִין אֵצֶל נְשׁוֹתֵיהֶן כְּתַרְנְגוֹלִין; וּמִפְּנֵי זֶה תִּקְּנוּ טְבִילָה לְבַעַל קֶרִי לְבַדּוֹ, וְהוֹצִיאוּהוּ מִכְּלַל הַטְּמֵאִין.

ה. לְפִיכָךְ הָיוּ אוֹמְרִין בִּזְמַן תַּקָּנָה זוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ זָב שֶׁרָאָה קֶרִי וְנִדָּה שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע וְהַמְשַׁמֶּשֶׁת שֶׁרָאַת נִדָּה, צְרִיכִין טְבִילָה לִקְרִיַּת שְׁמַע וְכֵן לִתְפִלָּה מִפְּנֵי הַקֶּרִי, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְמֵאִין. וְכֵן הַדִּין נוֹתֵן, שֶׁאֵין טְבִילָה זוֹ מִפְּנֵי הַטָּהֳרָה, אֶלָּא מִפְּנֵי הַגְּזֵרָה, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְצוּיִין אֵצֶל נְשׁוֹתֵיהֶן תָּמִיד. וּכְבָר בָּטְלָה גַּם תַּקָּנָה זוֹ שֶׁל תְּפִלָּה, לְפִי שֶׁלֹּא פָּשְׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיָה כֹּחַ בַּצִּבּוּר לַעֲמֹד בָּהּ.

ו. מִנְהָג פָּשׁוּט בִּסְפָרַד וּבְשִׁנְעָר [בבל], שֶׁאֵין בַּעַל קֶרִי מִתְפַּלֵּל עַד שֶׁהוּא רוֹחֵץ כָּל בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם [בתשעה קבין], מִשּׁוּם "הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ, יִשְׂרָאֵל". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבָרִיא אוֹ חוֹלֶה שֶׁבָּעַל; אֲבָל חוֹלֶה שֶׁרָאָה קֶרִי לְאָנְסוֹ - פָּטוּר מִן הָרְחִיצָה, וְאֵין בָּזֶה מִנְהָג [לרחוץ]. וְכֵן זָב שֶׁרָאָה קֶרִי וְנִדָּה שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת זֶרַע, אֵין בָּהֶן מִנְהָג, אֶלָּא מְקַנְּחִין עַצְמָן וְרוֹחֲצִין יְדֵיהֶן, וּמִתְפַּלְּלִין.

ז. כִּסּוּי הָעֶרְוָה כֵּיצַד? אַף עַל פִּי שֶׁכִּסָּה עֶרְוָתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּכַסֶּה לִקְרִיַּת שְׁמַע, לֹא יִתְפַּלֵּל, עַד שֶׁיְּכַסֶּה אֶת לִבּוֹ; וְאִם לֹא כִּסָּה לִבּוֹ, אוֹ שֶׁנֶּאֱנַס וְאֵין לוֹ בַּמֶּה יְכַסֶּה, הוֹאִיל וְכִסָּה עֶרְוָתוֹ וְהִתְפַּלֵּל, יָצָא; וּלְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה.

ח. טָהֳרַת מְקוֹם הַתְּפִלָּה כֵּיצַד? לֹא יִתְפַּלֵּל בִּמְקוֹם הַטְּנוּפוֹת, וְלֹא בְּמֶרְחָץ, וְלֹא בְּבֵית הַכִּסֵּא, וְלֹא בָּאַשְׁפָּה, וְלֹא בִּמְקוֹם שֶׁאֵינוֹ בְּחֶזְקַת טָהֳרָה עַד שֶׁיְּבַדְּקֶנּוּ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר - כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין קוֹרִין בּוֹ קְרִיַּת שְׁמַע, אֵין מִתְפַּלְּלִין בּוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁמַּרְחִיקִין מִצּוֹאָה וּמִי רַגְלַיִם וְרֵיחַ רַע וּמִן הַמֵּת וּמֵרְאִיַּת הָעֶרְוָה, לְקְרִיַּת שְׁמַע - כָּךְ מַרְחִיקִין לִתְפִלָּה.

ט. הַמִּתְפַּלֵּל וּמָצָא צוֹאָה בִּמְקוֹמוֹ - הוֹאִיל וְחָטָא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּדַק עַד שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם טָהוֹר. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, וְרָאָה צוֹאָה כְּנֶגְדּוֹ - אִם יָכוֹל לְהַלֵּךְ לְפָנָיו כְּדֵי שֶׁיִּזְרָקֶנָּה [כלומר: ישאירנה] לְאַחֲרָיו אַרְבַּע אַמּוֹת, יְהַלֵּךְ; וְאִם לָאו, יְסַלְקֶנָּה [- ילך] לִצְדָדִין; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל, יַפְסִיק. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים לֹא הָיוּ מִתְפַּלְּלִין בְּבֵית שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁכָר, וְלֹא בְּבֵית שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּרְיָס בְּעֵת עִפּוּשׁוֹ [ציר דגים שהתעפש], מִפְּנֵי שֶׁרֵיחוֹ רַע, אַף עַל פִּי שֶׁהַמָּקוֹם טָהוֹר.

י. דְּבָרִים הַחוֹפְזִין אוֹתוֹ כֵּיצַד? שֶׁאִם הָיָה צָרִיךְ לִנְקָבָיו, לֹא יִתְפַּלֵּל. וְכָל הַצָּרִיךְ לִנְקָבָיו וְהִתְפַּלֵּל - תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל אַחַר שֶׁיַּעֲשֶׂה צָרְכָּיו. וְאִם יָכוֹל לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ כְּדֵי פַּרְסָה, תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה; וְאַף עַל פִּי כֵן, לְכַתְּחִלָּה לֹא יִתְפַּלֵּל, עַד שֶׁיִּבְדֹּק עַצְמוֹ יָפֶה יָפֶה, וְיִפְקֹד נְקֵבָיו, וְיָסִיר כִּיחוֹ [רוק הגרון] וְנִיעוֹ [רוק הפה] וְכָל דָּבָר הַטּוֹרְדוֹ - וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל.

יא. מִי שֶׁגִּהֵק וּפִהֵק וְנִתְעַטֵּשׁ בִּתְפִלָּתוֹ - אִם לִרְצוֹנוֹ, הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה; וְאִם בָּדַק גּוּפוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל וּבָאוּ לְאָנְסוֹ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. נִזְדַּמֵּן לוֹ רֹק בִּתְפִלָּתוֹ, מַבְלִיעוֹ בְּטַלִּיתוֹ אוֹ בְּבִגְדוֹ; וְאִם הָיָה מִצְטַעֵר בְּכָךְ, זוֹרְקוֹ בְּיָדוֹ לַאֲחוֹרָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטַעֵר בַּתְּפִלָּה, וְנִמְצָא טָרוּד. יָצָא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ - שׁוֹתֵק עַד שֶׁתִּכְלֶה הָרוּחַ, וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ.

יב. בִּקֵּשׁ לְהוֹצִיא רוּחַ מִלְּמַטָּה, וְנִצְטַעֵר הַרְבֵּה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ - מְהַלֵּךְ לַאֲחוֹרָיו אַרְבַּע אַמּוֹת, וּמַמְתִּין עַד שֶׁתִּכְלֶה הָרוּחַ, וְאוֹמֵר: 'רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, יְצַרְתָּנוּ נְקָבִים נְקָבִים וַחֲלוּלִים חֲלוּלִים - גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ חֶרְפָּתֵנוּ וּכְלִמָּתֵנוּ, חֶרְפָּה וּכְלִמָּה בְּחַיֵּינוּ, תּוֹלֵעָה וְרִמָּה בְּמוֹתֵנוּ'; וְחוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ, וּמִתְפַּלֵּל.

יג. הָיָה עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה, וְנָטְפוּ מֵי רַגְלָיו עַל בִּרְכָּיו - מַמְתִּין עַד שֶׁיִּכְלֶה הַמַּיִם, וְחוֹזֵר לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק; וְאִם שָׁהָה כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כָּל הַתְּפִלָּה, חוֹזֵר לְרֹאשׁ.

יד. וְכֵן הַמַּשְׁתִּין מַיִם - שׁוֹהֶה כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, וְאַחַר כָּךְ מִתְפַּלֵּל; וּמִי שֶׁהִתְפַּלֵּל, שׁוֹהֶה כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, וְאַחַר כָּךְ מַשְׁתִּין, כְּדֵי שֶׁיִּפְסֹק דִּבְרֵי תְּפִלָּה מִפִּיו.

טו. כַּוָּנַת הַלֵּב כֵּיצַד? כָּל תְּפִלָּה שֶׁאֵינָהּ בְּכַוָּנָה, אֵינָהּ תְּפִלָּה; וְאִם הִתְפַּלֵּל בְּלֹא כַּוָּנָה, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה. מָצָא דַּעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת וְלִבּוֹ טָרוּד - אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל, עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ. לְפִיכָךְ, הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ, וְהוּא עָיֵף אוֹ מֻצָּר [מצטער] - אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל, עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: שְׁלֹשָׁה יָמִים, עַד שֶׁיָּנוּחַ וְתִתְקָרֵר דַּעְתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל.

טז. כֵּיצַד הִיא הַכַּוָּנָה? שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ מִכָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת, וְיִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשְּׁכִינָה; לְפִיכָךְ, צָרִיךְ לֵישֵׁב מְעַט קֹדֶם הַתְּפִלָּה, כְּדֵי לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל בְּנַחַת וּבְתַחֲנוּנִים. וְלֹא יַעֲשֶׂה תְּפִלָּתוֹ כְּמִי שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא מַשָּׂאוֹ, מַשְׁלִיכוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ; לְפִיכָךְ, צָרִיךְ לֵישֵׁב מְעַט אַחַר הַתְּפִלָּה, וְאַחַר כָּךְ יִפְטֹר. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִין שָׁעָה קֹדֶם הַתְּפִלָּה, וְשָׁעָה אַחַר הַתְּפִלָּה, וּמַאֲרִיכִין בַּתְּפִלָּה שָׁעָה.

יז. שִׁכּוּר - אַל יִתְפַּלֵּל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ כַּוָּנָה; וְאִם הִתְפַּלֵּל, תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה - לְפִיכָךְ, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל כְּשֶׁיִּתְרוֹנֵן מִשִּׁכְרוּתוֹ. שָׁתוּי [שאינו שיכור] - אַל יִתְפַּלֵּל; וְאִם הִתְפַּלֵּל, תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה. אֵי זֶה הוּא שִׁכּוּר, וְאֵי זֶה הוּא שָׁתוּי? שִׁכּוּר, זֶה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ; וְשָׁתוּי, זֶה שֶׁיָּכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֵינוֹ מִשְׁתַּבֵּשׁ. אַף עַל פִּי כֵן, הוֹאִיל וְשָׁתָה רְבִיעִית יַיִן - לֹא יִתְפַּלֵּל, עַד שֶׁיָּסִיר יֵינוֹ מֵעָלָיו.

יח. וְכֵן אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל לֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק, וְלֹא מִתּוֹךְ קַלּוּת רֹאשׁ, וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂיחָה, וְלֹא מִתּוֹךְ מְרִיבָה, וְלֹא מִתּוֹךְ כַּעַס - אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי תּוֹרָה. וְלֹא מִתּוֹךְ דִּין הֲלָכָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם דִּבְרֵי תּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לִבּוֹ טָרוּד בַּהֲלָכָה - אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁאֵין בָּהּ עִיּוּן, כְּגוֹן הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת.

יט. תְּפִלּוֹת שֶׁל פְּרָקִים [שהם לעיתים ואינם תדירים], כְּגוֹן תְּפִלַּת מוּסַף רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּתְפִלַּת הַמּוֹעֲדוֹת - צָרִיךְ לְהַסְדִּיר תְּפִלָּתוֹ וְאַחַר כָּךְ עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהּ. | הָיָה מְהַלֵּךְ בִּמְקוֹם סַכָּנָה, כְּגוֹן בִּמְקוֹם גְּדוּדֵי חַיּוֹת וְלִסְטִים, וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - מִתְפַּלֵּל בְּרָכָה אַחַת, וְזוֹ הִיא: 'צָרְכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּין, וְדַעְתָּם קְצָרָה; יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ, וּלְכָל גְּוִיָּה וּגְוִיָּה דֵּי מַחְסוֹרָהּ, וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה; בָּרוּךְ אַתָּה ה', שׁוֹמֵעַ הַתְּפִלָּה'. וּמִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ, כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ; וְאִם יָכוֹל לַעֲמֹד, עוֹמֵד. וּכְשֶׁהוּא מַגִּיעַ לִישׁוּב, וְתִתְקָרֵר דַּעְתּוֹ - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה כַּתַּקָּנָה, תְּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת.

יום שני ד' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ה

א. שְׁמוֹנֶה דְּבָרִים צָרִיךְ הַמִּתְפַּלֵּל לְהִזָּהֵר בָּהֶן וְלַעֲשׂוֹתָן; וְאִם הָיָה דָּחוּק, אוֹ נֶאֱנָס, אוֹ שֶׁעָבַר וְלֹא עָשָׂה אוֹתָן - אֵינָן מְעַכְּבִין. וְאֵלּוּ הֵן: עֲמִידָה, וְנֹכַח הַמִּקְדָּשׁ, וְתִקּוּן הַגּוּף, וְתִקּוּן הַמַּלְבּוּשׁ, וְתִקּוּן הַמָּקוֹם, וְהַשְׁוָיַת הַקּוֹל, וְהַכְּרִיעָה, וְהַהִשְׁתַּחֲוָיָה.

ב. עֲמִידָה כֵּיצַד? אֵין מִתְפַּלְּלִין אֶלָּא מְעֻמָּד. הָיָה יוֹשֵׁב בִּסְפִינָה אוֹ בַּעֲגָלָה - אִם יָכוֹל לַעֲמֹד, יַעֲמֹד; וְאִם לָאו, יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְיִתְפַּלֵּל. חוֹלֶה מִתְפַּלֵּל, אֲפִלּוּ שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ - וְהוּא, שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ. כֵּן הַצָּמֵא וְהָרָעֵב, חֲרֵי הֵן בִּכְלַל חוֹלִים - אִם יֵשׁ בּוֹ יְכֹלֶת לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ, יִתְפַּלֵּל; וְאִם לָאו, אַל יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה. הָיָה רוֹכֵב עַל הַבְּהֵמָה - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִי שֶׁיֶּאֱחֹז אֶת בְּהֶמְתּוֹ, לֹא יֵרֵד, אֶלָּא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וּמִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו.

ג. נֹכַח הַמִּקְדָּשׁ כֵּיצַד? הָיָה עוֹמֵד בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מַחְזִיר פָּנָיו נֹכַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִתְפַּלֵּל; הָיָה עוֹמֵד בָּאָרֶץ, מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם; הָיָה עוֹמֵד בִּירוּשָׁלַיִם, מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד הַמִּקְדָּשׁ; הָיָה עוֹמֵד בַּמִּקְדָּשׁ, מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. סוּמָה, וּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת הָרוּחוֹת, וְהַמְהַלֵּךְ בִּסְפִינָה - יְכַוֵּן לִבּוֹ כְּנֶגֶד הַשְּׁכִינָה, וְיִתְפַּלֵּל.

ד. תִּקּוּן הַגּוּף כֵּיצַד? כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, צָרִיךְ לְכַוֵּן אֶת רַגְלָיו זוֹ בְּצַד זוֹ; וְנוֹתֵן עֵינָיו לְמַטָּה, כְּאִלּוּ הוּא מַבִּיט לָאָרֶץ; וְיִהְיֶה לִבּוֹ פָּנוּי לְמַעְלָה, כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד בַּשָּׁמַיִם; וּמַנִּיחַ יָדָיו עַל לִבּוֹ כְּפוּתִין, הַיְמָנִית עַל הַשְּׂמֹאלִית. וְעוֹמֵד כְּעֶבֶד לִפְנֵי רַבּוֹ, בְּאֵימָה וְיִרְאָה וָפַחַד. וְלֹא יַנִּיחַ יָדָיו עַל חֲלָצָיו.

ה. תִּקּוּן הַמַּלְבּוּשׁ כֵּיצַד? מִתַּקֵּן מַלְבּוּשָׁיו תְּחִלָּה, וּמְצַיֵּן עַצְמוֹ [מתקשט בבגדיו] וּמְהַדֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִשְׁתַּחֲווּ לַה' בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ". וְלֹא יַעֲמֹד לִתְפִלָּה בַּאֲפֻנְדָּתוֹ [גופיתו], וְלֹא בְּרֹאשׁ מְגֻלֶּה. וְלֹא בְּרַגְלַיִם מְגֻלּוֹת [יחפות], אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁלֹּא יַעַמְדוּ לִפְנֵי הַגְּדוֹלִים אֶלָּא בְּבֵית הָרַגְלַיִם. וּבְכָל מָקוֹם, לֹא יֵאֲחֹז תְּפִלִּין בְּיָדוֹ וְסֵפֶר תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ טָרוּד בָּהֶן; וְלֹא יֵאֲחֹז מָעוֹת וְכֵלִים בְּיָדוֹ. אֲבָל מִתְפַּלֵּל הוּא בְּלוּלָב בְּיָדוֹ בִּימוֹת הֶחָג, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוַת הַיּוֹם. הָיָה מַשּׁוֹי עַל רֹאשׁוֹ, וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - אִם הָיָה פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת קַבִּין - מַפְשִׁילוֹ לַאֲחוֹרָיו, וּמִתְפַּלֵּל; הָיָה אַרְבַּעַת קַבִּין - מַנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל. דֶּרֶךְ כָּל הַחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִתְפַּלְּלוּ אֶלָּא כְּשֶׁהֵן עֲטוּפִין [בטליתם].

ו. תִּקּוּן הַמָּקוֹם כֵּיצַד? יַעֲמֹד בְּמָקוֹם נָמוּךְ, וְיַחְזִיר פָּנָיו לַכֹּתֶל [לקיר]. וְצָרִיךְ לִפְתֹּחַ חַלּוֹנוֹת אוֹ פְּתָחִים כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם, כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל כְּנֶגְדָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכַווֵּן פְּתִיחָן לֵה בְּעַלִּיתֵהּ, נֶגֶד יְרוּשָׁלֶם". וְקוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ תָּמִיד. וְאֵין מִתְפַּלֵּל בְּחָרְבָּה; וְלֹא לַאֲחוֹרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, אֶלָּא אִם כֵּן הֶחְזִיר פָּנָיו לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וְאָסוּר לֵישֵׁב בְּצַד הָעוֹמֵד בִּתְפִלָּה, אוֹ לַעֲבֹר לְפָנָיו - עַד שֶׁיַּרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת.

ז. לֹא יַעֲמֹד בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יָתֵר, וְיִתְפַּלֵּל; וְלֹא עַל גַּבֵּי מִטָּה, וְלֹא עַל גַּבֵּי סַפְסָל, וְלֹא עַל גַּבֵּי כִּסֵּא. הָיָה בְּנֶגֶן גָּבוֹהַּ - אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁהוּא שִׁעוּר הַבַּיִת - חֲרֵי הוּא כַּעֲלִיָּה, וּמֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ. וְכֵן אִם הָיָה מֻקָּף מְחִצָּה מִכָּל רוּחוֹתָיו - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת, מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין גָּבְהוֹ נִכָּר, שֶׁחֲרֵי חָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ.

ח. הָאֻמָּנִין שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בְּרֹאשׁ הַכֹּתֶל אוֹ בְּרֹאשׁ הָאִילָן, וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - יוֹרְדִין לְמַטָּה וּמִתְפַּלְּלִין, וְחוֹזְרִין לִמְלַאכְתָּן; וְאִם הָיוּ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת אוֹ בְּרֹאשׁ הַתְּאֵנָה - מִתְפַּלְּלִין בִּמְקוֹמָן, מִפְּנֵי שֶׁטָּרְחָן מְרֻבֶּה. וּמַה הֵן מִתְפַּלְּלִין? אִם הָיוּ עוֹשִׂין בִּסְעוּדָתָן [עובדים תמורת מזונם] בִּלְבַד, מִתְפַּלְּלִין שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת שֶׁל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת; הָיוּ עוֹשִׂין בִּשְׂכָרָן, מִתְפַּלְּלִין 'הַבִּינֵנוּ'. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, אֵין יוֹרְדִין לִפְנֵי הַתֵּבָה, וְאֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן.

ט. הַשְׁוָיַת הַקּוֹל כֵּיצַד? לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ, וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ - אֶלָּא מְחַתֵּךְ הַדְּבָרִים בִּשְׂפָתָיו, וּמַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו בְּלַחַשׁ. וְלֹא יַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חוֹלֶה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ עַד שֶׁיַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹ - חֲרֵי זֶה מֻתָּר; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּצִבּוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְרֹף דַּעְתָּן מִקּוֹלוֹ.

י. כְּרִיעָה כֵּיצַד? הַמִּתְפַּלֵּל, כּוֹרֵעַ חָמֵשׁ כְּרִיעוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה - בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף, וּבַהוֹדָיָה בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף. וּכְשֶׁגּוֹמֵר הַתְּפִלָּה, כּוֹרֵעַ וּפוֹסֵעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו כְּשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ; וְנוֹתֵן שָׁלוֹם מִשְּׂמֹאל עַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ מִימִין עַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ מִגַּבְּיהַּ רֹאשׁוֹ מִן הַכְּרִיעָה. וּכְשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ בְּאַרְבַּע הַכְּרִיעוֹת, כּוֹרֵעַ בְּ'בָרוּךְ'; וּכְשֶׁהוּא זוֹקֵף, זוֹקֵף בַּשֵּׁם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּהֶדְיוֹט. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל - כּוֹרֵעַ בִּתְחִלַּת כָּל בְּרָכָה, וּבְסוֹף כָּל בְּרָכָה; וְהַמֶּלֶךְ - כֵּיוָן שֶׁשָּׂחָה בָּרִאשׁוֹנָה, אֵינוֹ מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ עַד שֶׁגּוֹמֵר תְּפִלָּתוֹ.

יא. וְלָמָּה נוֹתֵן שָׁלוֹם לִשְׂמֹאלוֹ תְּחִלָּה? מִפְּנֵי שֶׁשְּׂמֹאלוֹ הוּא יָמִין שֶׁכְּנֶגֶד פָּנָיו; כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, נוֹתֵן שָׁלוֹם לִימִין הַמֶּלֶךְ וְאַחַר כָּךְ לִשְׂמֹאל הַמֶּלֶךְ; וְקָבְעוּ שֶׁיִּפָּטֵר מִן הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁיִּהְיוּ נִפְטָרִין מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ.

יב. כָּל הַכְּרִיעוֹת הָאֵלּוּ - צָרִיךְ שֶׁיִּכְרַע בָּהֶן עַד שֶׁיִּתְפַּקְּפוּ [יבלטו] כָּל חֲלָיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה, וְיֵעָשֶׂה כְּקֶשֶׁת; וְאִם שָׂחָה מְעַט וְצִעֵר עַצְמוֹ, וְנִרְאֶה כְּכוֹרֵעַ בְּכָל כֹּחוֹ - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ.

יג. הִשְׁתַּחֲוָיָה כֵּיצַד? אַחַר שֶׁמַּגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מִכְּרִיעָה חֲמִישִׁית, יוֹשֵׁב לָאָרֶץ, וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו אַרְצָה, וּמִתְחַנֵּן בְּכָל הַתַּחֲנוּנִים שֶׁיִּרְצֶה. כְּרִיעָה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, עַל בְּרָכַיִם; קִדָּה, עַל אַפַּיִם [פנים]; הִשְׁתַּחֲוָיָה - זוֹ פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, עַד שֶׁנִּמְצָא מֻטָּל עַל פָּנָיו עַל הָאָרֶץ.

יד. כְּשֶׁהוּא עוֹשֶׂה נְפִילַת פָּנִים אַחַר תְּפִלָּה, יֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קִדָּה, וְיֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הִשְׁתַּחֲוָיָה; וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת הִשְׁתַּחֲוָיָה עַל הָאֲבָנִים אֶלָּא בְּמִקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדָה זָרָה. וְאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַּׁאי לִפֹּל עַל פָּנָיו, אֶלָּא אִם כֵּן הוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא צַדִּיק כִּיהוֹשֻׁעַ; אֲבָל מַטָּה הוּא פָּנָיו מְעַט, וְאֵינוֹ כּוֹבֵשׁ אוֹתָם בַּקַּרְקַע. וּמֵתֶר לְאָדָם לְהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם זֶה, וְלִנְפֹּל עַל פָּנָיו בְּמָקוֹם אַחֵר.

טו. מִנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין נְפִילַת פָּנִים בְּשַׁבָּתוֹת וּבְמוֹעֲדוֹת, וְלֹא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְלֹא בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וַחֲנֻכָּה וּפוּרִים, וְלֹא בְּמִנְחָה שֶׁל עַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, וְלֹא בְּעַרְבִית שֶׁבְּכָל יוֹם. וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁנּוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּעַרְבִית. וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים בִּלְבַד, נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה וְתַעֲנִית.

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ו

א. אָסוּר לוֹ לְאָדָם לַעֲבֹר אֲחוֹרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה נוֹשֵׂא מַשּׂוֹי; אוֹ אִם הָיוּ לְבֵית הַכְּנֶסֶת שְׁנֵי פְּתָחִים בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת, שֶׁהָרוֹאֶה אוֹמֵר: 'שֶׁמָּא יֵלֵךְ וְיִכָּנֵס בַּפֶּתַח הָאַחֵר'. וְכֵן אִם הָיָה בָּעִיר שְׁנֵי בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת, יֹאמַר הָרוֹאֶה: 'שֶׁמָּא יֵלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת הָרָגִיל בּוֹ'. וְאִם הָיָה לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ - מֵתֶר לַעֲבֹר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ; שֶׁהַתְּפִלִּין מוֹכִיחִין עָלָיו שֶׁהוּא רוֹדֵף אַחַר הַמִּצְוֹת, וְאֵינוֹ מִמְּבַטְּלֵי הַתְּפִלָּה.

ב. הַמִּתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, לֹא יַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ יָתֵר מִדַּי. אֲבָל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ: אִם בָּא לוֹמַר אַחַר תְּפִלָּתוֹ, אֲפִלּוּ כְּסֵדֶר יוֹם הַכִּפּוּרִים - אוֹמֵר; וְכֵן אִם רָצָה לְהוֹסִיף בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין הַבְּרָכָה - מוֹסִיף.

ג. כֵּיצַד? הָיָה לוֹ חוֹלֶה - מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים בְּבִרְכַּת חוֹלִים, כְּפִי צַחוּת [רגילות] לְשׁוֹנוֹ; הָיָה צָרִיךְ לְפַרְנָסָה, מוֹסִיף תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, בְּכָל אַחַת מֵהֶן. וְאִם רָצָה לִשְׁאֹל כָּל צָרְכָּיו בְּשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, שׁוֹאֵל; אֲבָל לֹא יִשְׁאַל לֹא בְּשָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְלֹא בְּשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת.

ד. אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּטְעַם כְּלוּם אוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלָאכָה, מֵאַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית; וְכֵן לֹא יַשְׁכִּים לְפֶתַח חֲבֵרוֹ לִשְׁאֹל בִּשְׁלוֹמוֹ, קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית. וְלֹא יֵצֵא לַדֶּרֶךְ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל. אֲבָל טוֹעֵם [מעט] וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה קֹדֶם מוּסָף, וְקֹדֶם מִנְחָה; אֲבָל אֵינוֹ סוֹעֵד סָמוּךְ לְמִנְחָה.

ה. כֵּיצַד שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה - לֹא יִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ, אֲפִלּוּ לְהַזִּיעַ, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִתְעַלֵּף [ייחלש] וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה; וְלֹא לֶאֱכֹל, אֲפִלּוּ אֲכִילַת עֲרַאי, שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ בַּאֲכִילָה; וְלֹא לָדוּן, אֲפִלּוּ בִּגְמַר דִּין, שֶׁמָּא יִסָּתֵר הַדִּין וְיִמָּשֵׁךְ וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה. וְכֵן לֹא יֵשֵׁב לִפְנֵי הַסַּפָּר, אֲפִלּוּ תִּסְפֹּרֶת הֶדְיוֹט [פשוטה], עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִשָּׁבֵר הַזּוּג [מספריים]; וְלֹא יִכָּנֵס לְבֵרְסְקִי [בית עיבוד עורות] סָמוּךְ לְמִנְחָה, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִרְאֶה הֶפְסֵד בִּמְלַאכְתּוֹ וְיִתְעַסֵּק בָּהּ וְיִתְעַכֵּב מִן הַתְּפִלָּה. וְאִם הִתְחִיל בְּאַחַת מֵאֵלּוּ - לֹא יַפְסִיק אֶלָּא גּוֹמֵר, וְאַחַר כָּךְ מִתְפַּלֵּל מִנְחָה.

ו. מֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַתְּסִפֹּרֶת [שאם התחיל ימשיך]? מִשֶּׁיַּגִּיחַ מַעְפֹּרֶת [סדין] הַסַּפָּרִין עַל בִּרְכָּיו. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַמֶּרְחָץ? מִשֶּׁיִּפְשֹׁט בֶּגֶד הַסָּמוּךְ לִבְשָׂרוֹ. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַבֵּרְסְקִי? מִשֶּׁיִּקְשֹׁר בֵּין כְּתֵפָיו כְּמוֹ שֶׁהָאֻמָּנִין קוֹשְׁרִין. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת אֲכִילָה? לִבְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִשֶּׁיִּטֹּל יָדָיו; וְלִבְנֵי בָּבֶל, מִשֶّיַּתִּיר חֲגוֹרוֹ. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַדִּין? מִשֶּׁיִּתְעַטְּפוּ הַדַּיָּנִים [בטליתם] וְיֵשְׁבוּ; וְאִם הָיוּ יוֹשְׁבִין, מִשֶּׁיַּתְחִילוּ בַּעֲלֵי דִינִין לִטְעֹן.

ז. אַף עַל פִּי שֶׁתְּפִלַּת הָעֶרֶב רְשׁוּת, לֹא יָבוֹא אָדָם מִמְּלַאכְתּוֹ וְיֹאמַר: 'אֹכַל מְעַט וְאֶשְׁתֶּה מְעַט וְאִישַׁן קְמִעָה, וְאַחַר כָּךְ אֶתְפַּלֵּל' - שֶׁמָּא תֶּאֱנֹס אוֹתוֹ שֵׁנָה, וְנִמְצָא יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה; אֶלָּא מִתְפַּלֵּל עַרְבִית, וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אוֹ יָשֵׁן. וּמֵתֶר לְהִסְתַּפֵּר וּלְהִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ סָמוּךְ לְשַׁחֲרִית, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גָּזְרוּ אֶלָּא סָמוּךְ לְמִנְחָה שֶׁהוּא דָּבָר הַמְּצוּי, שֶׁרֹב הָעָם נִכְנָסִין שָׁם בַּיּוֹם; אֲבָל בַּשַּׁחַר, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, לֹא גָּזְרוּ בּוֹ.

ח. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - פּוֹסֵק וּמִתְפַּלֵּל; וְאִם הָיְתָה תּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכָה כְּלָל, וְהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּשְׁעַת תְּפִלָּה - אֵינוֹ פּוֹסֵק, שֶׁמִּצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה גְּדוֹלָה מִמִּצְוַת תְּפִלָּה. וְכָל הָעוֹסֵק בְּצָרְכֵי רַבִּים, כְּעוֹסֵק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה.

ט. אֵין הַמִּתְפַּלֵּל מַפְסִיק תְּפִלָּתוֹ, אֶלָּא מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת בִּלְבַד. אֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ, לֹא יְשִׁיבֶנּוּ; אֲבָל פּוֹסֵק הוּא [תפילתו] לְמֶלֶךְ גּוֹי, שֶׁמָּא יַהַרְגֶנּוּ. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, וְרָאָה מֶלֶךְ גּוֹי אוֹ אַנָּס [בעל זרוע] בָּא כְּנֶגְדּוֹ - יַקְצֵר; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל, יַפְסִיק. וְכֵן אִם רָאָה נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים בָּאִין כְּנֶגְדּוֹ - אִם הִגִּיעוּ אֵלָיו, וְהָיָה דַּרְכָּן בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁהֵן מְמִיתִין, פּוֹסֵק וּבוֹרֵחַ; וְאִם לֹא הָיָה דַּרְכָּן לְהָמִית, אֵינוֹ פּוֹסֵק.

י. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים, חַיָּבִין בַּתְּפִלָּה. וְכָל אִישׁ שֶׁפָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע, פָּטוּר מִן הַתְּפִלָּה; וְכָל הַמְּלַוִּין אֶת הַמֵּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן, פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה.

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ז

א. כְּשֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים דִּבְרֵי תְּפִלּוֹת אֵלּוּ, תִּקְּנוּ בְּרָכוֹת אֲחֵרוֹת לְבָרֵךְ אוֹתָן בְּכָל יוֹם; וְאֵלּוּ הֵן: כְּשֶׁיַּכְנִיס אָדָם לְמִטָּתוֹ לִישֹׁן בַּלַּיְלָה, מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּפִּיל חֶבְלֵי שֵׁנָה עַל עֵינָי, וּמְאִיר לְאִישׁוֹן בַּת עָיִן; יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיֵּצֶר רָע, וּמִפֶּגַע רָע, וְאַל יְבַהֲלוּנִי חֲלוֹמוֹת רָעוֹת וְלֹא הִרְהוּרִים רָעִים, וְתִהְיֶה מִטָּתִי שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ, וְתַעֲמִידֵנִי מִמְּנָּה לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם, וְהָאִירָה עֵינַי פֶּן אִישַׁן הַמָּוֶת; בָּרוּךְ אַתָּה ה', הַמֵּאִיר לְכָל הָעוֹלָם'.

ב. וְקוֹרֵא פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה מִקְּרִיאַת שְׁמַע, וְיָשֵׁן. וְאִם אֲנַסָּתוּ שֵׁנָה - קוֹרֵא אֲפִלּוּ פָּסוּק רִאשׁוֹן אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים, וְאַחַר כָּךְ יִישַׁן.

ג. בְּשָׁעָה שֶׁיִּיקַץ בְּסוֹף שְׁנָתוֹ, מְבָרֵךְ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ כָּךְ: 'אֱלֹהַי, הַנְּשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה - אַתָּה בְּרָאתָהּ, וְאַתָּה יְצַרְתָּהּ, וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי, וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי, וְאַתָּה עָתִיד לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי, וְאַתָּה עָתִיד לְהַחְזִירָהּ לִי לֶעָתִיד לָבוֹא; וְכָל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְּקִרְבִּי, מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים; בָּרוּךְ אַתָּה ה', הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים'.

ד. כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ קוֹל הַתַּרְנְגוֹל - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי [תרנגול] בִּינָה לְהָבִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה'. כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ בִּגְדָיו - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים'. כְּשֶׁמַּנִּיחַ סְדִינוֹ עַל רֹאשׁוֹ - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה'. כְּשֶׁמַּעֲבִיר יָדָיו עַל עֵינָיו - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, פּוֹקֵחַ עִוְרִים'. כְּשֶׁיֵּשֵׁב עַל מִטָּתוֹ - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַתִּיר אֲסוּרִים'. כְּשֶׁמּוֹרִיד רַגְלָיו מִן הַמִּטָּה וּמַנִּיחָן עַל הָאָרֶץ - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם'. כְּשֶׁעוֹמֵד - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, זוֹקֵף כְּפוּפִים'. כְּשֶׁנּוֹטֵל יָדָיו - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם'. כְּשֶׁרוֹחֵץ פָּנָיו - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי; יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתַּרְגִּילֵנִי לִדְבַר מִצְוָה, וְאַל תַּרְגִּילֵנִי לִדְבַר עֲבֵרָה, וְתַשְׁלֵט בִּי יֵצֶר טוֹב, וְאַל תַּשְׁלֵט בִּי יֵצֶר רָע, וּתְחַזְּקֵנִי בְּמִצְוֹתֶיךָ, וְתִתֵּן חֶלְקִי בְּתוֹרָתֶךָ, וְתִתְּנִי לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאַי, וְתִגְמְלֵנִי חֲסָדִים טוֹבִים מִלְּפָנֶיךָ; בָּרוּךְ אַתָּה ה', גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים'.

ה. וְכָל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לְבֵית הַכִּסֵּא - אוֹמֵר קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס: 'הִתְכַּבְּדוּ מְכֻבָּדִים קְדוֹשִׁים [המלאכים המלווין את האדם], מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן, שִׁמְרוּנִי וְהַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֶכָּנֵס וְאֵצֵא, כִּי זֶה הוּא דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם'. וְאַחַר שֶׁיָּצָא - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה, וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים וַחֲלוּלִים חֲלוּלִים, מֵהֶן פְּתוּחִים וּמֵהֶן סְתוּמִים, שֶׁאִם יִפָּתֵם אֶחָד מֵהֶן אוֹ יִפָּתֵחַ, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְקַיֵּם אֲפִלּוּ שָׁעָה אֶחָת; בָּרוּךְ אַתָּה ה', רוֹפֵא כָל בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת'.

ו. כְּשֶׁחוֹגֵר חֲגוֹרוֹ - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה'. כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ מִנְעָלוֹ - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי'. כְּשֶׁמְּהַלֵּךְ לָצֵאת לַדֶּרֶךְ - מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי גֶבֶר'. וּמְבָרֵךְ אָדָם בְּכָל יוֹם - 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גּוֹי'; 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עֶבֶד'; 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה'.

ז. שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלּוּ, אֵין לָהֶן סֵדֶר, אֶלָּא מְבָרֵךְ כָּל אַחַת מֵהֶן עַל דָּבָר שֶׁהַבְּרָכָה בִּשְׁבִילוֹ, בִּשְׁעָתוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁחָגַר חֲגוֹרוֹ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ, מְבָרֵךְ 'אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה'; שָׁמַע קוֹל הַתַּרְנְגוֹל אַחַר כָּךְ, מְבָרֵךְ 'הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי בִּינָה'. וְכָל בְּרָכָה מֵהֶן שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בָּהּ, אֵינוֹ מְבָרֵךְ אוֹתָהּ.

ח. כֵּיצַד? לָן בִּכְסוּתוֹ, אֵינוֹ מְבָרֵךְ כְּשֶׁעוֹמֵד 'מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים'; הָלַךְ יָחֵף, אֵינוֹ מְבָרֵךְ 'שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי'. בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּבְתִשְׁעָה בְּאָב, שֶׁאֵין שָׁם רְחִיצָה, אֵינוֹ מְבָרֵךְ 'עַל נְטִילַת יָדָיִם', וְלֹא 'הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי'. אִם לֹא נִכְנַס לְבֵית הַכִּסֵּא, אֵינוֹ מְבָרֵךְ 'אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם'. וְכֵן בִּשְׁאָר בְּרָכוֹת אֵלּוּ.

ט. נָהֲגוּ הָעָם בְּרֹב עָרֵינוּ, לְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ כֻּלָּן זוֹ אַחַר זוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, בֵּין נִתְחַיְּבוּ בָּהֶן, בֵּין לֹא נִתְחַיְּבוּ בָּהֶן. וְטָעוּת הוּא, וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְלֹא יְבָרֵךְ אָדָם בְּרָכָה, אֶלָּא אִם כֵּן נִתְחַיֵּב בָּהּ.

י. הַמַּשְׁכִּים לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע, בֵּין קָרָא בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בֵּין בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה - נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה, וּמְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא; וְאֵלּוּ הֵן: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה'; 'הַעֲרֶב נָא, ה' אֱלֹהֵינוּ, אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִי פִּיּוֹת עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם, יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ; בָּרוּךְ אַתָּה ה', נוֹתֵן הַתּוֹרָה'. 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ; בָּרוּךְ אַתָּה ה', נוֹתֵן הַתּוֹרָה'.

יא. בְּכָל יוֹם חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ, וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא מְעַט מִדִּבְרֵי תוֹרָה. וְנָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין "צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּיהֶן. וְקוֹרִין פְּרָקִים אוֹ הֲלָכוֹת מִן הַמִּשְׁנָה אוֹ מִן הַבָּרַיְתוֹת.

יב. וְשִׁבְּחוּ חֲכָמִים לְמִי שֶׁקּוֹרֵא זְמִירוֹת מִסֵּפֶר תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וְהֵן "תְּהִלָּה לְדָוִד", עַד סוֹף הַסֵּפֶר. וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת פְּסוּקִים לִפְנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן; וְתִקְּנוּ חֲכָמִים בְּרָכָה לִפְנֵי הַזְּמִירוֹת, וְהִיא 'בָּרוּךְ שֶׁאָמַר', וּבְרָכָה לְאַחֲרֵיהֶן, וְהִיא 'יִשְׁתַּבַּח'. וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל קְרִיאַת שְׁמַע, וְקוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע.

יג. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִקְרוֹת בְּכָל יוֹם אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין 'יִשְׁתַּבַּח', שִׁירַת הַיָּם, וְאַחַר כָּךְ מְבָרְכִין עַל שְׁמַע; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שִׁירַת הַאֲזִינוּ; וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּי הַשִּׁירוֹת - הַכֹּל לְפִי הַמִּנְהָג.

יד. חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְּרָכוֹת בְּכָל יוֹם, בֵּין הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה. וּמַה הֵן מֵאָה בְּרָכוֹת אֵלּוּ? שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים בְּרָכוֹת שֶׁמָּנִינוּ בְּפֶרֶק זֶה; וְשֶׁבַע בְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וַעַרְבִית שֶׁלְּפָנֶיהָ וְשֶׁלְּאַחֲרֶיהָ; וּכְשֶׁמִּתְעַטֵּף בַּצִּיצִית, מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִית'; וּכְשֶׁלּוֹבֵשׁ תְּפִלִּין, מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין'; וְשָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת, בְּכָל תְּפִלָּה מֵהֶן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת - הֲרֵי שִׁשָּׁה וּשְׁמוֹנִים בְּרָכוֹת. וּכְשֶׁהוּא אוֹכֵל שְׁתֵּי סְעוּדוֹת בְּכָל יוֹם, מְבָרֵךְ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת, שֶׁבַע בְּכָל סְעוּדָה - אַחַת כְּשֶׁנּוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה, וְעַל הַמָּזוֹן אַחַת בַּתְּחִלָּה ["המוציא"] וְשָׁלֹשׁ בַּסּוֹף [ברכת המזון], וְעַל הַמַּיִם לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, הֲרֵי שֶׁבַע.

טו. בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁתִּקְּנוּ בִּרְכַּת הַמִּינִין בַּתְּפִלָּה, וְהוֹסִיפוּ 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן - נִמְצְאוּ חָמֵשׁ בְּרָכוֹת יְתֵרוֹת. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁבַע בְּרָכוֹת, וְכֵן אִם לֹא נִתְחַיֵּב בִּשְׁאָר יָמִים בְּכָל הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ, כְּגוֹן שֶׁלֹּא יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה, וְלֹא הִתִּיר חֲגוֹרוֹ, וְלֹא נִכְנַס לְבֵית הַכִּסֵּא, וְכֵיוֹצֵא בְּאֵלּוּ - צָרִיךְ לְהַשְׁלִים מֵאָה בְּרָכוֹת מִבְּרָכוֹת שֶׁל פֵּרוֹת.

טז. כֵּיצַד? אוֹכֵל מְעַט יָרָק, וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו; וְחוֹזֵר וְאוֹכֵל מְעַט מִפְּרִי זֶה, וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו, וּמְעַט מִפְּרִי זֶה, וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו. וּמוֹנֶה כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁמַּשְׁלִים מֵאָה בְּרָכוֹת בְּכָל יוֹם.

יז. סֵדֶר תְּפִלּוֹת, כָּךְ הוּא: בַּשַּׁחַר, מַשְׁכִּים אָדָם וּמְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ, וְקוֹרֵא הַזְּמִירוֹת [פסוד"ז] וּמְבָרֵךְ לִפְנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן. וְקוֹרֵא אֶת שְׁמַע וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וּמְדַלֵּג הַקְּדֻשָּׁה [קדוש קדוש קדוש כו' ברוך כבוד כו'] מִבְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, שֶׁאֵין הַיָּחִיד אוֹמֵר קְדֻשָּׁה; וּכְשֶׁהוּא חוֹתֵם 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל', מִיָּד יַעֲמֹד כְּדֵי שֶׁיִּסְמֹךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וּמִתְפַּלֵּל מְעֻמָּד כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וּכְשֶׁיַּשְׁלִים - יֵשֵׁב, וְיִפֹּל עַל פָּנָיו, וּמִתְחַנֵּן; וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ, וּמִתְחַנֵּן מְעַט וְהוּא יוֹשֵׁב, בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים. וְאַחַר כָּךְ יִקְרָא "תְּהִלָּה לְדָוִד", וְיִתְחַנֵּן כְּפִי כֹּחוֹ, וְיִפָּטֵר לְמַעֲשָׂיו.

יח. וּבִתְפִלַּת הַמִּנְחָה, מַתְחִיל לִקְרוֹת "תְּהִלָּה לְדָוִד" מֵיֵּשֶׁב; וְאַחַר כָּךְ עוֹמֵד, וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמִּנְחָה; וּכְשֶׁמַּשְׁלִים - נוֹפֵל עַל פָּנָיו, וּמִתְחַנֵּן; וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ, וְיִתְחַנֵּן מְעַט, וְיִפָּטֵר לְמַעֲשָׂיו.

יט. וּבִתְפִלַּת הָעֶרֶב, קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וְסוֹמֵךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וּמִתְפַּלֵּל מְעֻמָּד; וּכְשֶׁיַּשְׁלִים, יֵשֵׁב מְעַט וְיִפָּטֵר. וְאִם הִתְחַנֵּן אַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח; וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּבָרֵךְ 'הַשְׁכִּיבֵנוּ' אַחַר 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל', אֵינָהּ הַפְסָקָה בֵּין גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן כִּבְרָכָה אַחַת אֲרֻכָּה.

יום שלישי ה' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ח

א. תְּפִלַּת הַצִּבּוּר נִשְׁמַעַת תָּמִיד; וַאֲפִלּוּ הָיוּ בָּהֶן חַטָּאִים, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹאֵס תְּפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ אָדָם לְשַׁתֵּף עַצְמוֹ עִם הַצִּבּוּר, וְלֹא יִתְפַּלֵּל יְחִידִי, כָּל זְמַן שֶׁיָּכוֹל לְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר. וּלְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם וְיַעֲרִיב לְבֵית הַכְּנֶסֶת, שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת בְּכָל עֵת, אֶלָּא בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת בְּעִירוֹ, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹכָהּ לְהִתְפַּלֵּל - נִקְרָא 'שָׁכֵן רַע'.

ב. וּמִצְוָה לָרוּץ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִרְדְּפָה נִרְדְּפָה, לָדַעַת אֶת ה'"; וּכְשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית הַכְּנֶסֶת, אַל יִפְסֹעַ פְּסִיעָה גַּסָּה, אֶלָּא יֵלֵךְ מְעַט מְעַט. וּכְשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, יִכָּנֵס שִׁעוּר שְׁנֵי פְּתָחִים [לתוך ביהכנ"ס] וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל, לְקַיֵּם "לִשְׁמֹר מְזוּזוֹת פְּתָחָי".

ג. בֵּית הַמִּדְרָשׁ גָּדוֹל [בחשיבותו] מִבֵּית הַכְּנֶסֶת. וַחֲכָמִים גְּדוֹלִים - אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ לָהֶם בְּעִירָם בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת הַרְבֵּה, לֹא הָיוּ מִתְפַּלְּלִין אֶלָּא בַּמָּקוֹם שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בּוֹ בַּתּוֹרָה; וְהוּא, שֶׁיִּתְפַּלֵּל שָׁם תְּפִלַּת הַצִּבּוּר.

ד. וְכֵיצַד הִיא תְּפִלַּת הַצִּבּוּר? יִהְיֶה אֶחָד מִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, וְהַכֹּל שׁוֹמְעִין. וְאֵין עוֹשִׂין כֵּן בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה גְּדוֹלִים וּבְנֵי חוֹרִין, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר אֶחָד מֵהֶם. וַאֲפִלּוּ הָיוּ מִקְצָתָן כְּבָר הִתְפַּלְּלוּ וְיָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן - מַשְׁלִימִין בָּהֶן עֲשָׂרָה; וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ רֹב הָעֲשָׂרָה לֹא הִתְפַּלְּלוּ. וְכֵן אֵין אוֹמְרִין קְדֻשָּׁה, וְלֹא קוֹרְאִין בַּתּוֹרָה וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וְלֹא מַפְטִירִין בִּנְבִיאִים, אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה.

ה. וְכֵן לֹא יִהְיֶה אֶחָד מְבָרֵךְ בִּרְכַּת שְׁמַע [הברכות שלפני ואחרי קר"ש] וְהַכֹּל שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין אַחֲרָיו 'אָמֵן', אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'פּוֹרֵס עַל שְׁמַע' [קורא לציבור את ברכות קריאת שמע]. וְאֵין אוֹמְרִין קַדִּישׁ אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה; וְאֵין הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֶת יְדֵיהֶן אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה, וְהַכֹּהֲנִים מִן הַמִּנְיָן. שֶׁכָּל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל הֵן הַנִּקְרָאִין 'עֵדָה', שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד מָתַי לָעֵדָה", וְהָיוּ עֲשָׂרָה, שֶׁהֲרֵי יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב.

ו. וְכָל דָּבָר שֶׁבַּקְּדֻשָּׁה - לֹא יִהְיֶה אֶלָּא בְּתוֹךְ עֵדָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - אִם הִתְחִילוּ בָּהֶן בַּעֲשָׂרָה, וְהָלְכוּ מִקְצָתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רַשָּׁאִין - יִגְמְרוּ הַשְּׁאָר.

ז. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת הָעֲשָׂרָה כֻּלָּן בְּמָקוֹם אֶחָד, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר עִמָּהֶן בְּמָקוֹם אֶחָד. חָצֵר קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה בְּמִלּוֹאָהּ [לכל אורכה] לְחָצֵר גְּדוֹלָה, וְהָיוּ תִּשְׁעָה בַּגְּדוֹלָה וְאֶחָד בַּקְּטַנָּה - מִצְטָרְפִין; תִּשְׁעָה בַּקְּטַנָּה, וְאֶחָד בַּגְּדוֹלָה - אֵין מִצְטָרְפִין. צִבּוּר בַּגְּדוֹלָה, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר בַּקְּטַנָּה - יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן; צִבּוּר בַּקְּטַנָּה, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר בַּגְּדוֹלָה - אֵין יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן, שֶׁהֲרֵי הוּא מֻפְלָג מֵהֶן וְאֵינוֹ עִמָּהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד; מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַגְּדוֹלָה פַּסִּין [מחיצות] מִכָּאן וּמִכָּאן, הֲרֵי הִיא כְּמֻפְלֶגֶת מִן הַקְּטַנָּה; וְאֵין הַקְּטַנָּה מֻפְלֶגֶת מִן הַגְּדוֹלָה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּקֶרֶן זָוִית [פינה] שֶׁלָּהּ.

ח. וְכֵן אִם הָיְתָה צוֹאָה בַּגְּדוֹלָה, אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בַּקְּטַנָּה; הָיְתָה צוֹאָה בַּקְּטַנָּה, מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בַּגְּדוֹלָה, אִם לֹא הָיָה שָׁם רֵיחַ רַע, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מֻפְלֶגֶת מִמֶּנָּה.

ט. שְׁלִיחַ צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן. כֵּיצַד? בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל, וְהֵם שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה - הֲרֵי הֵן כְּמִתְפַּלְּלִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל; אֲבָל הַיּוֹדֵעַ, אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ אֶלָּא בִּתְפִלַּת עַצְמוֹ.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הַיָּמִים, חוּץ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל. אֲבָל בִּשְׁנֵי יָמִים אֵלּוּ, שְׁלִיחַ צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הַיּוֹדֵעַ כְּשֵׁם שֶׁמּוֹצִיא אֶת מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּרָכוֹת אֲרֻכּוֹת, וְאֵין רֹב הַיּוֹדְעִין אוֹתָן יְכוֹלִין לְכַוֵּן דַּעְתָּן בָּהֶן כִּשְׁלִיחַ צִבּוּר. לְפִיכָךְ, אִם רָצָה הַיּוֹדֵעַ, בִּשְׁנֵי יָמִים אֵלּוּ, לִסְמֹךְ עַל תְּפִלַּת שְׁלִיחַ צִבּוּר לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ.

יא. אֵין מְמַנִּין שְׁלִיחַ צִבּוּר, אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו; וְאִם הָיָה זָקֵן, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר. וּמִשְׁתַּדְּלִין לִהְיוֹת שְׁלִיחַ צִבּוּר, קוֹלוֹ עָרֵב וְרָגִיל לִקְרוֹת. וּמִי שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּא זְקָנוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל - לֹא יְהֵא שְׁלִיחַ צִבּוּר, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר; אֲבָל פּוֹרֵס הוּא עַל שְׁמַע [מברך כש"ץ את ברכות ק"ש], מְשַׁיֵּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה.

יב. וְכֵן הָעִלֵּג, כְּגוֹן מִי שֶׁקּוֹרֵא לְעַיִן אָלֶף, אוֹ לְאָלֶף עַיִן, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן - אֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ שְׁלִיחַ צִבּוּר. וְהָרַב מְמַנֶּה אֶחָד מִתַּלְמִידָיו לְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו בְּצִבּוּר.

יג. הַסּוּמָה [עיוור] פּוֹרֵס עַל שְׁמַע, וְנַעֲשָׂה שְׁלִיחַ צִבּוּר. אֲבָל מִי שֶׁכְּתֵפָיו מְגֻלּוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ צִבּוּר לִתְפִלָּה עַד שֶׁיִּהְיֶה עָטוּף.

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק ט

א. סֵדֶר תְּפִלּוֹת הַצִּבּוּר, כָּךְ הוּא: בַּשַּׁחַר - כָּל הָעָם יוֹשְׁבִין, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר יוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה וְעוֹמֵד בְּאֶמְצַע הָעָם; וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִים 'אָמֵן', יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּה מְבָרַךְ' בְּכָל כֹּחָן, וְעוֹנִין 'אָמֵן' בְּסוֹף קַדִּישׁ; וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר: 'בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ', וְהֵן עוֹנִים אַחֲרָיו: 'בָּרוּךְ ה' הַמְבֹרָךְ, לְעוֹלָם וָעֶד'. וּמַתְחִיל וּפוֹרֵס עַל שְׁמַע בְּקוֹל רָם [מברך ברכות שלפני ק"ש], וְהֵן עוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, וְהַיּוֹדֵעַ לְבָרֵךְ וְלִקְרוֹת קוֹרֵא עִמּוֹ, עַד שֶׁמְּבָרֵךְ 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל'.

ב. וְהַכֹּל עוֹמְדִין מִיָּד, וּמִתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ, וּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל, עוֹמֵד וְשׁוֹתֵק עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּלַחַשׁ עִם שְׁאָר הָעָם; וְכָל שֶׁיִּגְמֹר תְּפִלָּתוֹ מִן הַצִּבּוּר, יִפְסַע שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו, וְיַעֲמֹד בַּמָּקוֹם שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו בְּעֵת שֶׁיִּפְסַע.

ג. וְאַחַר שֶׁיִּפְסַע שְׁלִיחַ צִבּוּר שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו, מַתְחִיל וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם מִתְּחִלַּת הַבְּרָכוֹת, לְהוֹצִיא אֶת מִי שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל; וְהַכֹּל עוֹמְדִין וְשׁוֹמְעִין, וְעוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, בֵּין אֵלּוּ שֶׁלֹּא יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן, בֵּין אֵלּוּ שֶׁכְּבָר יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן.

ד. וְאוֹמֵר קְדֻשָּׁה בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית; וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה, יֵשׁ רְשׁוּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לַחֲזֹר לַמָּקוֹם שֶׁעָמַד בּוֹ בַּתְּפִלָּה. וּכְשֶׁיִּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לְ'מוֹדִים' וְכוֹרֵעַ, כָּל הָעָם שׁוֹחִין מְעַט, וְלֹא יִשְׁחוּ יוֹתֵר מִדַּי; וְאוֹמְרִים: 'מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי כָל בָּשָׂר, יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית, בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ, כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנֵּנוּ, וְתֶאֱסֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ, לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וּלְעָבְדְךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם, עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ'. וְכָל הָאוֹמֵר 'מוֹדִים מוֹדִים', מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ.

ה. וְאַחַר שֶׁיִּשְׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה, יֵשֵׁב וְיִפֹּל עַל פָּנָיו, וְיִטֶּה מְעַט הוּא וְכָל הַצִּבּוּר, וְיִתְחַנֵּן וְהוּא נוֹפֵל; וְיֵשֵׁב וַיַּגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ הוּא וּשְׁאָר הָעָם, וּמִתְחַנֵּן מְעַט בְּקוֹל רָם מְיֻשָּׁב. וְאַחַר כָּךְ יַעֲמֹד שְׁלִיחַ צִבּוּר לְבַדּוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ פַּעַם שְׁנִיָּה, וְהֵן עוֹנִין כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹנִין תְּחִלָּה; וְאוֹמֵר "וְהוּא רַחוּם", "תְּהִלָּה לְדָוִד" - הוּא עוֹמֵד וְהֵן יוֹשְׁבִין, וְהֵן קוֹרִין עִמּוֹ; וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר "וּבָא לְצִיּוֹן", "וַאֲנִי, זֹאת בְּרִיתִי", "וְאַתָּה קָדוֹשׁ", "וְקָרָא זֶה אֶל זֶה", וְגוֹמֵר הַקְּדֻשָּׁה, וְהֵן עוֹנִין "קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ" שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא הַקְּדֻשָּׁה תַּרְגּוּם, וְאוֹמֵר "רַוְתְּשָׁאֲנִי רוּחַ", וְקוֹרְאֵהוּ תַּרְגּוּם, וְאוֹמֵר "ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד", וְקוֹרְאֵהוּ תַּרְגּוּם, כְּדֵי לְהָבִין לָעָם.

ו. וְאֵלּוּ הַפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי הַקְּדֻשָּׁה, וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ, עִם תַּרְגּוּמָן - הֵן הַנִּקְרָאִין 'סֵדֶר הַיּוֹם'. וְאַחַר כָּךְ מִתְחַנֵּן בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וּבִפְסוּקֵי רַחֲמִים, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן, וְנִפְטָרִין.

ז. כָּל הָאוֹמֵר בַּתַּחֲנוּנִים: 'מִי שֶׁרָחַם עַל קַן צִפּוֹר שֶׁלֹּא יִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים', אוֹ 'שֶׁלֹּא יִשְׁחֹט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד, יְרַחֵם עָלֵינוּ', וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָן זֶה - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹת אֵלּוּ גְּזֵרַת הַכָּתוּב הֵן וְאֵינָן רַחֲמִים, שֶׁאִלּוּ הָיוּ מִפְּנֵי הָרַחֲמִים, לֹא הִתִּיר לָנוּ שְׁחִיטָה כָּל עִקָּר. וְכֵן לֹא יַרְבֶּה בְּכִנּוּיֵין שֶׁל שֵׁם וְיֹאמַר: "הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא הֶחָזָק וְהָאַמִּיץ וְהָעִזּוּז", שֶׁאֵין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַגִּיעַ סוֹף שְׁבָחָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - אֶלָּא אוֹמֵר מַה שֶּׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ.

ח. בְּמִנְחָה - אוֹמֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר "וְהוּא רַחוּם", "אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ", "אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לוֹ", "תְּהִלָּה לְדָוִד"; קוֹרֵא הוּא וְהָעָם מְיֻשָּׁב, וְעוֹמֵד שְׁלִיחַ צִבּוּר וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהֵם עוֹנִין אַחֲרָיו 'אָמֵן' כְּדַרְכָּן, וּמִתְפַּלְּלִין כֵּלָּן בְּלַחַשׁ; וְאַחַר כָּךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר, וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית, עַד שֶׁיְּשַׁלִּים כָּל הַתְּפִלָּה. וְיוֹשֵׁב הוּא וְהֵן, וְנוֹפְלִין עַל פְּנֵיהֶן, וּמִתְחַנֵּן וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ הוּא וְהֵן, וּמִתְחַנֵּן מְעַט מְיֻשָּׁב כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית. וְעוֹמֵד וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן, וְנִפְטָרִין לְמַעֲשֵׂיהֶן.

ט. בָּעֶרֶב - כָּל הָעָם יוֹשְׁבִין, וְהוּא עוֹמֵד וְאוֹמֵר "וְהוּא רַחוּם", 'בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ', וְהֵן עוֹנִין: 'בָּרוּךְ ה' הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד'. וּמַתְחִיל לִפְרֹס עַל שְׁמַע, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר כָּךְ הַכֹּל עוֹמְדִין וּמִתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ. וּכְשֶׁמַּשְׁלִימִין - אוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהֵן נִפְטָרִין. וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם עַרְבִית, לְפִי שֶׁאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה, לְפִיכָךְ לֹא יְבָרֵךְ בְּרָכוֹת לְבַטָּלָה, שֶׁאֵין כָּאן אָדָם שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהֶן כְּדֵי לְהוֹצִיאוֹ.

י. בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת - חוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר אַחַר שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ עִם הַצִּבּוּר, וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם; אֲבָל אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע, אֶלָּא בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין הַשֶּׁבַע. וְכָךְ הוּא אוֹמְרָהּ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב, הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֶלְיוֹן, קוֹנֵה בְרָחֲמָיו שָׁמַיִם וָאָרֶץ, גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל, מָגֵן אָבוֹת בִּדְבָרוֹ, מְחַיֵּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ, הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ, הַמֵּנִיחַ לְעַמּוֹ בְּשַׁבַּת קָדְשׁוֹ, כִּי בָם רָצָה לְהָנִיחַ לָהֶם; לְפָנָיו נַעֲבֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד, וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד, מְעוֹן הַבְּרָכוֹת, אֲדוֹן הַשָّלוֹם, מְבָרֵךְ הַשְּׁבִיעִי וּמְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמַנִּיחַ בִּקְדֻשָּׁה לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג, זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית; אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רְצֵה נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ וְכוּ' בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת'. וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם נִפְטָרִין.

יא. וְלָמָּה תִּקְּנוּ חֲכָמִים זֶה? מִפְּנֵי שֶׁרֹב הָעָם בָּאִין לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית בְּלֵילֵי שַׁבָּת, וְיִהְיֶה שָׁם מִי שֶׁנִּתְאַחֵר לָבוֹא וְלֹא הִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ; וְיִשָּׁאֵר לְבַדּוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְיָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה. לְפִיכָךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר וּמִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּבוּ כָּל הָעָם עַד שֶׁיְּשַׁלִּים תְּפִלָּתוֹ הַמִּתְאַחֵר, וְיֵצֵא עִמָּהֶן.

יב. לְפִיכָךְ, יוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, אוֹ יוֹם הַכִּפּוּרִים, אוֹ

אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ - אֵין שְׁלִיחַ צִבּוּר הַיּוֹרֵד עַרְבִית לִפְנֵי הַתֵּבָה מַזְכִּיר עִנְיַן הַיּוֹם בִּבְרָכָה זוֹ, אֶלָּא חוֹתֵם בָּהּ ״מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת״ בִּלְבַד, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַיּוֹם בִּבְרָכָה זוֹ.

יג. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים - כְּשֶׁגּוֹמֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בְּקוֹל רָם, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר כָּךְ ״תְּהִלָּה לְדָוִד״, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין מוּסָף בְּלַחַשׁ, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל מוּסָף בְּקוֹל רָם כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּשַׁחֲרִית; וְאוֹמֵר קַדִּישׁ אַחַר תְּפִלַּת מוּסָף, וְהָעָם נִפְטָרִין. וְאֵין אוֹמְרִין קְדֻשָּׁה וְלֹא תַּחֲנוּנִים אַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית כִּשְׁאָר הַיָּמִים, אֶלָּא אוֹמֵר אוֹתָהּ קֹדֶם תְּפִלַּת הַמִּנְחָה. כֵּיצַד? קוֹרֵא ״תְּהִלָּה לְדָוִד״, וְאוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם וְדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ; וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה, וְחוֹזֵר וּמַשְׁמִיעַ תְּפִלַּת מִנְחָה בְּקוֹל רָם, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ.

יד. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד - אוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם אַחַר תְּפִלַּת מוּסָף. בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם גַּם אַחַר תְּפִלַּת הָעֶרֶב, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר כָּךְ מַבְדִּיל.

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק י

א. מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל וְלֹא כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ, יַחֲזֹר וְיִתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה; וְאִם כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה, שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ. מִי שֶׁטָּעָה בְּאַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, חוֹזֵר לְרֹאשׁ; וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ בְּרָכוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, חוֹזֵר לָעֲבוֹדָה [״רצה״]; וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת, חוֹזֵר לִתְחִלַּת בְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָּהּ, וּמַשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ עַל הַסֵּדֶר. וְכֵן שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁטָּעָה כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, עַל דֶּרֶךְ זוֹ הוּא חוֹזֵר.

ב. אֲבָל אִם טָעָה שְׁלִיחַ צִבּוּר כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ, אֲנִי אוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ פַּעַם שְׁנִיָּה, מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר, אֶלָּא סוֹמֵךְ עַל הַתְּפִלָּה שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם; וְהוּא שֶׁאִם טָעָה בָּהּ, לְעוֹלָם חוֹזֵר כְּמוֹ שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר.

ג. שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁטָּעָה וְנִבְהַל, וְלֹא יָדַע מֵהֵיכָן יַתְחִיל, וְשָׁהָה שָׁעָה - יַעֲמֹד אַחַר תַּחְתָּיו. וְאִם טָעָה בְּבִרְכַּת הַמִּינִים, אֵין מַמְתִּינִין לוֹ, אֶלָּא מִיָּד יַעֲמֹד אַחַר תַּחְתָּיו, שֶׁמָּא מִינוּת נִזְרְקָה בּוֹ; וְהוּא, שֶׁלֹּא הִתְחִיל בָּהּ; אֲבָל אִם הִתְחִיל בָּהּ, מַמְתִּינִין לוֹ שָׁעָה. וְלֹא יְהֵא הַשֵּׁנִי סַרְבָּן בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.

ד. וּמֵהֵיכָן הוּא מַתְחִיל? מִתְּחִלַּת הַבְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָּהּ הָרִאשׁוֹן, אִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת; אֲבָל אִם טָעָה בְּאַחַת מִשֶּׁלֹּשׁ רִאשׁוֹנוֹת, מַתְחִיל הַשֵּׁנִי מִן הָרֹאשׁ, וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאַחֲרוֹנוֹת, יַתְחִיל הַשֵּׁנִי מִן הָעֲבוֹדָה.

ה. הָאוֹמֵר: ״אֵינִי יוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה, מִפְּנֵי שֶׁבְּגָדַי צְבוּעִים״ - אַף בִּלְבָנִים, לֹא יַעֲבֹר בְּאוֹתָהּ הַתְּפִלָּה. אָמַר: ״אֵינִי עוֹבֵר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלַי סַנְדָּל״ - אַף יָחֵף, לֹא יַעֲבֹר.

ו. מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם הִתְפַּלֵּל אוֹ לֹא הִתְפַּלֵּל - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, אֶלָּא אִם כֵּן הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה זוֹ עַל דַּעַת שֶׁהִיא נְדָבָה; שֶׁאִם רָצָה הַיָּחִיד לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ תְּפִלַּת נְדָבָה, יִתְפַּלֵּל. מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, וְנִזְכַּר שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל - פּוֹסֵק וַאֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה; וְאִם הָיְתָה תְּפִלַּת עַרְבִית - אֵינוֹ פּוֹסֵק, שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ מִתְּחִלָּה אֶלָּא עַל דַּעַת שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה.

ז. מִי שֶׁטָּעָה וְהִתְפַּלֵּל שֶׁל חֹל בְּשַׁבָּת, יָצָא; וְאִם נִזְכַּר וְהוּא בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה - גּוֹמֵר בְּרָכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שֶׁל שַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעַרְבִית אוֹ בְּשַׁחֲרִית אוֹ בְּמִנְחָה. אֲבָל בְּמוּסָף, פּוֹסֵק וַאֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה; וְכֵן אִם הִשְׁלִים תְּפִלָּה שֶׁל חֹל עַל דַּעַת [במחשבה] שֶׁהוּא מוּסָף, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל מוּסָף - אֶחָד שַׁבָּת, וְאֶחָד יוֹם טוֹב, וְאֶחָד רֹאשׁ חֹדֶשׁ.

ח. מִי שֶׁטָּעָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, וְלֹא אָמַר ״מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם״ וְלֹא ״מוֹרִיד הַטָּל״ - חוֹזֵר לְרֹאשׁ; וְאִם הִזְכִּיר הַטַּל, אֵינוֹ חוֹזֵר. וְאִם טָעָה בִּימוֹת הַחַמָּה, וְאָמַר ״מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם״ - חוֹזֵר לְרֹאשׁ; וְאִם לֹא הִזְכִּיר טַל, אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, שֶׁאֵין הַטַּל נֶעֱצָר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ בַּקָּשָׁה.

ט. מִי שֶׁשָּׁכַח הַשְּׁאֵלָה בִּבְרָכַת הַשָּׁנִים - אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁשּׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, שׁוֹאֵל אֶת הַגְּשָׁמִים בְּ״שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה״. וְאִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁבֵּרֵךְ ״שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה״, חוֹזֵר לִבְרַכַת הַשָּׁנִים; וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שְׁנִיָּה.

י. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר ״עֲלֵה וְיָבוֹא״ - אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לָעֲבוֹדָה וּמַזְכִּיר. וְאִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לְרֹאשׁ; וְאִם הָיָה רָגִיל לוֹמַר דִּבְרֵי תַּחֲנוּנִים אַחַר תְּפִלָּתוֹ [כגון אלוקי נצור לשוני וגו'], וְנִזְכַּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר רַגְלָיו - חוֹזֵר לָעֲבוֹדָה.

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, אוֹ בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה שֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים; אֲבָל עַרְבִית שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ - אִם לֹא הִזְכִּיר, אֵינוֹ חוֹזֵר.

יב. כָּל מָקוֹם שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל - שְׁלִיחַ צִבּוּר חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, אִם טָעָה כְּמוֹתוֹ בְּעֵת שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם; חוּץ מִשַּׁחֲרִית שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁאִם שָׁכַח שְׁלִיחַ צִבּוּר וְלֹא הִזְכִּיר ״עֲלֵה וְיָבוֹא״ עַד שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי טֹרַח צִבּוּר - שֶׁהֲרֵי תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין לְפָנָיו, שֶׁהוּא מַזְכִּיר בָּהּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ.

יג. עֲשֶׂרֶת הַיָּמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים - טָעָה וְחָתַם בָּהֶם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית ״הָאֵל הַקָּדוֹשׁ״, חוֹזֵר לָרֹאשׁ. טָעָה וְחָתַם בְּאַחַת עֶשְׂרֵה ״אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט״, חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַבְּרָכָה, וְחוֹתֵם בָּהּ ״הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט״, וּמִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ עַל הַסֵּדֶר; וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לָרֹאשׁ. אֶחָד יָחִיד, וְאֶחָד צִבּוּר.

יד. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר הַבְדָּלָה בְּ״חוֹנֵן הַדַּעַת״ - אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁשּׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, מַבְדִּיל בְּ״שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה״; וְאִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁשּׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, מַשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר. וְכֵן מִי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר ״עַל הַנִּסִּים״ בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וַ״עֲנֵנוּ״ בְּתְפִלַּת תַּעֲנִית - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל; אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד צִבּוּר. וְאִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר רַגְלָיו - אוֹמֵר: ״עֲנֵנוּ אָבִינוּ וְכוּ׳ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה״, ״יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי״.

טו. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל שַׁבָּת; וְכֵן בְּיוֹם טוֹב. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב - מִתְפַּלֵּל בְּמוֹצָאֵיהֶן עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל חֹל, מַבְדִּיל בָּרִאשׁוֹנָה וְאֵינוֹ מַבְדִּיל בַּשְּׁנִיָּה: וְאִם הִבְדִּיל בִּשְׁתֵּיהֶן, אוֹ לֹא הִבְדִּיל בְּאַחַת מֵהֶן - יָצָא; אֲבָל אִם לֹא

הִבְדִּיל בָּרִאשׁוֹנָה, וְהִבְדִּיל בַּשְּׁנִיָּה - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית, מִפְּנֵי שֶׁהָרִאשׁוֹנָה לֹא עָלְתָה לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּימָהּ לַתְּפִלָּה שֶׁהִיא תְּפִלַּת עַרְבִית. וְכָל הַמִּתְפַּלֵּל שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, אֲפִלּוּ שַׁחֲרִית וּמוּסָף - לֹא יִתְפַּלֵּל זוֹ אַחַר זוֹ; אֶלָּא יִשְׁהֶה בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה, כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹנֵן [תתיישב] דַּעְתּוֹ עָלָיו.

טז. אָסוּר לוֹ לַמִּתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, שֶׁיַּקְדִּים תְּפִלָּתוֹ לִתְפִלַּת הַצִּבּוּר. הַנִּכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמָצָא צִבּוּר מִתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ - אִם יָכוֹל לְהַתְחִיל וְלִגְמֹר עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לְקַדֵּשָׁה, יִתְפַּלֵּל. וְאִם לָאו, יַמְתִּין עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, וְיִתְפַּלֵּל עִמּוֹ בְּלַחַשׁ מִלָּה בְּמִלָּה, עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לְקַדֵּשָׁה; וְעוֹנֶה הַקַּדֵּשָׁה עִם הַצִּבּוּר, וּמִתְפַּלֵּל שְׁאָר תְּפִלָּה לְעַצְמוֹ. וְאִם הִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל קֹדֶם שְׁלִיחַ צִבּוּר, וְהִגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לְקַדֵּשָׁה - לֹא יַפְסִיק, וְלֹא יַעֲנֶה קְדֻשָּׁה עִמָּהֶן. וְכֵן לֹא יַעֲנֶה 'אָמֵן', יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ', וְהוּא בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, בִּשְׁאָר בְּרָכוֹת.

יום רביעי ו' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת תְּפִלָּה פֶּרֶק יא

א. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, צָרִיךְ לְהָכִין לוֹ בַּיִת שֶׁיִּכָּנְסוּ בּוֹ לִתְפִלָּה בְּכָל עֵת תְּפִלָּה; וּמָקוֹם זֶה, הוּא הַנִּקְרָא 'בֵּית הַכְּנֶסֶת'. וְכוֹפִין בְּנֵי הָעִיר זֶה אֶת זֶה לִבְנוֹת לָהֶן בֵּית הַכְּנֶסֶת, וְלִקְנוֹת לָהֶן סֵפֶר תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים.

ב. כְּשֶׁבּוֹנִין בֵּית הַכְּנֶסֶת, אֵין בּוֹנִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרֹאשׁ הֲמוּיוֹת תִּקְרָא". וּמַגְבִּיהִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּבוֹהַּ מִכָּל חַצְרוֹת הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְרוֹמֵם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ". וְאֵין פּוֹתְחִין פִּתְחֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת אֶלָּא לַמִּזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה". וּבוֹנִין בּוֹ הֵיכָל שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, וּבוֹנִין הֵיכָל זֶה בָּרוּחַ שֶׁמִּתְפַּלְּלִין כְּנֶגְדָּהּ בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵיהֶן אֶל מוּל הַהֵיכָל כְּשֶׁיַּעַמְדוּ בַּתְּפִלָּה.

ג. וּמַעֲמִידִין בִּימָה בְּאֶמְצַע הַבַּיִת, כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה עָלֶיהָ הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה אוֹ מִי שֶׁהוּא אוֹמֵר לָעָם דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין - כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כֻּלָּן. וּכְשֶׁמַּעֲמִידִין הַתֵּבָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סֵפֶר תּוֹרָה, מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בָּאֶמְצַע, וַאֲחוֹרֵי הַתֵּבָה כְּלַפְּנֵי [כלפי] הַהֵיכָל, וּפָנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעָם.

ד. כֵּיצַד הָעָם יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת? הַזְּקֵנִים יוֹשְׁבִין וּפְנֵיהֶן כְּלַפֵּי הָעָם, וַאֲחוֹרֵיהֶן כְּלַפֵּי הַהֵיכָל; וְכָל הָעָם יוֹשְׁבִין שׁוּרָה לִפְנֵי שׁוּרָה, וּפְנֵי כָּל שׁוּרָה לַאֲחוֹרֵי הַשּׁוּרָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, עַד שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵי כָּל הָעָם כְּלַפְּנֵי הַקֹּדֶשׁ, וּכְלַפְּנֵי הַזְּקֵנִים וּכְלַפְּנֵי פְּנֵי הַתֵּבָה. וּבְעֵת שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר עוֹמֵד לַתְּפִלָּה, עוֹמֵד בָּאָרֶץ לִפְנֵי הַתֵּבָה, וּפָנָיו כְּלַפְּנֵי הַקֹּדֶשׁ, כִּשְׁאָר הָעָם.

ה. בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת - נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד, מְכַבְּדִין [מטאטאין] אוֹתָן וּמְרַבְּצִין אוֹתָן [מזלפין מים]. וְנָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בִּסְפָרַד וּבְמַעֲרָב [מדינות שבמערב לים התיכון] בְּשִׁנְעָר [בבל] וְאֶרֶץ הַצְּבִי [א"י], לְהַדְלִיק עֲשָׂשִׂיּוֹת בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת, וּלְהַצִּיעַ בְּקַרְקָעָן מַחְצָלוֹת כְּדֵי לֵישֵׁב עֲלֵיהֶן. וּבְעָרֵי אֱדוֹם [ארצות הנוצרים], יוֹשְׁבִין שָׁם עַל הַכִּסְאוֹת.

ו. בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת - אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ, כְּגוֹן שְׂחוֹק וְהֵתֵל [הוללות] וְשִׂיחָה בְּטֵלָה. וְאֵין אוֹכְלִין בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹתִין בָּהֶן, וְאֵין נֵאוֹתִין [מתקשטים] בָּהֶן, וְאֵין מְטַיְּלִין בָּהֶן. וְאֵין נִכְנָסִין לָהֶן לֹא בַּחֲמָה מִפְּנֵי הַחַמָּה, וְלֹא בַּגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וַחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶן - מֻתָּרִין לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בָּהֶן מִדַּחַק [כשמוכרחים].

ז. וְאֵין מְחַשְּׁבִין בָּהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן קַפָּה שֶׁל צְדָקָה וּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְאֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן, אֶלָּא הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים, כְּגוֹן שֶׁיִּהְיֶה שָׁם בַּהֶסְפֵּד גְּדוֹלֵי חַכְמֵי אוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁכָּל הָעָם מִתְקַבְּצִין וּבָאִין בִּגְלָלָן.

ח. הָיָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ שְׁנֵי פְּתָחִים - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ דֶּרֶךְ כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בְּפֶתַח זֶה וְיֵצֵא בְּפֶתַח אַחֵר שֶׁכְּנֶגְדּוֹ לְקָרֵב הַדֶּרֶךְ; שֶׁאָסוּר לְהִכָּנֵס לָהֶן, אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה.

ט. מִי שֶׁצָּרִךְ לְהִכָּנֵס לְבֵית הַכְּנֶסֶת לִקְרוֹת תִּינוֹק אוֹ חֲבֵרוֹ - יִכָּנֵס, וְיִקְרָא מְעַט אוֹ יֹאמַר שְׁמוּעָה [הלכה], וַאֲחַר כָּךְ יִקְרָא חֲבֵרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בִּשְׁבִיל חֶפְצוֹ בִּלְבַד. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ, יֹאמַר לְאֶחָד מִן הַתִּינוֹקוֹת: 'קְרָא לִי פָּסוּק שֶׁאַתָּה קוֹרֵא בּוֹ'; אוֹ יִשְׁהֶה מְעַט בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וַאֲחַר כָּךְ יֵצֵא, שֶׁהֵיְשִׁיבָה שָׁם מַעֲסִקֵי מִצְוָה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ".

י. מִי שֶׁנִּכְנַס לִקְרוֹת אוֹ לְהִתְפַּלֵּל בְּפֶתַח זֶה, מֵתָּר לוֹ לָצֵאת בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ כְּדֵי לְקָרֵב אֶת הַדֶּרֶךְ; וּמֵתָּר לְאָדָם לְהִכָּנֵס לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּמַקָּלוֹ בְּמִנְעָלוֹ וּבַאֲפַנְדָּתוֹ [כשגופיה על גופו].

וְאִם הָיָה צָרִיךְ לָרֹק, רוֹקֵק בְּבֵית הַכְּנֶסֶת.

יא. בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁחָרְבוּ, בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהַשִּׁמֹּתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם" - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שׁוֹמֵמִין, בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדִין. וּכְשֵׁם שֶׁנּוֹהֲגִין בָּהֶן בִּישׁוּבָן, כָּךְ נוֹהֲגִין בָּהֶן בְּחָרְבָּנָן - חוּץ מִכִּבּוּד וְרִבּוּץ [טאטוא ושטיפה], שֶׁאֵין מְכַבְּדִין אוֹתָן וְאֵין מְרַבְּצִין אוֹתָן. עָלוּ בָּהֶן עֲשָׂבִים, לֹא יִתְלֹשׁ; וְאִם תָּלְשׁוּ אוֹתָן, מַנִּיחִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן, כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָן הָעָם, וְתֵעוֹר רוּחָם וְיִשְׁתַּדְּלוּ לִבְנוֹתָן.

יב. אֵין סוֹתְרִין בֵּית הַכְּנֶסֶת כְּדֵי לִבְנוֹת אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ, אוֹ בִּמְקוֹם אַחֵר, אֲבָל בּוֹנִין אַחֵר, וְאַחַר כָּךְ סוֹתְרִין זֶה - שֶׁמָּא יֵאָרַע לָהֶן דְּבַר אֹנֶס, וְלֹא יִבְנוּ. [אם כמעט] נָפַל כֹּתֶל אֶחָד מִמֶּנּוּ - בּוֹנֶה [כותל] חָדָשׁ בְּצַד הַיָּשָׁן, וְאַחַר כָּךְ סוֹתֵר הַיָּשָׁן.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו. אֲבָל אִם חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו, אוֹ שֶׁנָּטוּ כְּתָלָיו לִפֹּל - סוֹתְרִין אוֹתוֹ מִיָּד, וּמַתְחִילִין לִבְנוֹתוֹ בְּמְהֵרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁמָּא תִּדְחַק הַשָּׁעָה, וְיִשָּׁאֵר חָרֵב.

יד. מֵתָּר לַעֲשׂוֹת בֵּית הַכְּנֶסֶת, בֵּית הַמִּדְרָשׁ; אֲבָל בֵּית הַמִּדְרָשׁ, אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת, שֶׁקְּדֻשַּׁת בֵּית הַמִּדְרָשׁ יְתֵרָה עַל קְדֻשַּׁת בֵּית הַכְּנֶסֶת, וּמַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין. וְכֵן בְּנֵי הָעִיר שֶׁמָּכְרוּ בֵּית הַכְּנֶסֶת, יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמָיו תֵּבָה [לס"ת]; מָכְרוּ תֵּבָה, יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמֶיהָ מִטְפָּחוֹת [מעילים] אוֹ תִּיק [בית]; לְסֵפֶר תּוֹרָה; מָכְרוּ מִטְפָּחוֹת אוֹ תִּיק, לוֹקְחִין בְּדָמָיו חֲמָשִׁין [גליונות של חמשה חומשי תורה נפרדים]; מָכְרוּ חֲמָשִׁין, לוֹקְחִין סֵפֶר תּוֹרָה. אֲבָל אִם מָכְרוּ סֵפֶר תּוֹרָה - אֵין לוֹקְחִין בְּדָמָיו אֶלָּא סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר, שֶׁאֵין שָׁם קְדֻשָּׁה לְמַעְלָה מִקְּדֻשַּׁת סֵפֶר תּוֹרָה. וְכֵן בְּמוֹתְרֵיהֶן [מותר הכסף ממה שמכרו].

טו. וְכֵן אִם גָּבוּ מִן הָעָם מָעוֹת לִבְנוֹת בֵּית הַמִּדְרָשׁ, אוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת, אוֹ לִקְנוֹת תֵּבָה, אוֹ מִטְּפָחוֹת וְתִיק, אוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, וְרָצוּ לְשַׁנּוֹת כָּל מַה שֶׁגָּבוּ - אֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ אֶלָּא מִקְּדֻשָּׁה קַלָּה לִקְדֻשָּׁה חֲמוּרָה מִמֶּנָּה. אֲבָל אִם עָשׂוּ מַה שֶׁגָּבוּ לַעֲשׂוֹתוֹ וְהוֹתִירוּ - מְשַׁנִּין הַמּוֹתָר לְכָל מַה שֶׁיִּרְצוּ. וְכָל כְּלֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, כְּבֵית הַכְּנֶסֶת; פָּרֹכֶת [וילון] שֶׁעַל הָאָרוֹן שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ הַסְּפָרִים, כְּמִטְּפָחוֹת הַסְּפָרִים. וְאִם הִתְנוּ עֲלֵיהֶן, חֲרֵי הֵן כְּפִי הַתְּנַאי.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁמֻּתָּר לִמְכֹּר בֵּית הַכְּנֶסֶת? בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים, שֶׁלֹּא עָשׂוּ אוֹתוֹ אֶלָּא עַל דַּעַת בְּנֵי הַכְּפָר לְבַדָּם, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ, וְהוּא שֶׁאִם רָצוּ כֻּלָּן לִמְכְּרוֹ, מוֹכְרִין. אֲבָל בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּרַכִּין [ערים גדולות] - הוֹאִיל וְעַל דַּעַת כָּל אַנְשֵׁי הָעוֹלָם נַעֲשָׂה, שֶׁיָּבוֹא וְיִתְפַּלֵּל בּוֹ כָּל הַבָּא אֶל הַמְּדִינָה - נַעֲשָׂה שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם.

יז. בְּנֵי הַכְּפָר שֶׁרָצוּ לִמְכֹּר בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁלָּהֶן, אוֹ לִבְנוֹת בַּדָּמִים בֵּית הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ לִקְנוֹת בַּדָּמִים תֵּבָה אוֹ סֵפֶר תּוֹרָה - צְרִיכִין לְהַתְנוֹת עַל הַלּוֹקֵחַ, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ לֹא מֶרְחָץ, וְלֹא בֵּרְסְקִי, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמְּעַבְּדִין בּוֹ הָעוֹרוֹת, וְלֹא בֵּית הַטְּבִילָה, וְלֹא בֵּית הַמַּיִם. וְאִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי [נכבדי-נבחרי] הָעִיר בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר בִּשְׁעַת מְכִירָה, שֶׁיְּהֵא הַלּוֹקֵחַ רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת בּוֹ כָּל אֵלּוּ - מֻתָּר.

יח. וְכֵן אִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי הָעִיר בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר עַל מוֹתַר הַדָּמִים, שֶׁיִּהְיוּ חֲלִין - חֲרֵי אֵלּוּ חֲלִין. וּכְשֶׁלּוֹקְחִין הַדָּמִים וּבוֹנִין מֵהֶן בֵּית הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ שֶׁקָּנוּ מֵהֶם תֵּבָה אוֹ מִטְּפָחוֹת וְתִיק, אוֹ סִפְרֵי תּוֹרָה אוֹ חֻמָּשִׁין - וְהַשְּׁאָר יִהְיוּ חֲלִין כְּמוֹ שֶׁהִתְנוּ, וְיַעֲשׂוּ בּוֹ מַה שֶׁיִּרְצוּ.

יט. וְכֵן אִם קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר, אוֹ רֻבָּם, אָדָם אֶחָד [שיהיה אחראי על עניני בית הכנסת] - כָּל מַה שֶׁעָשָׂה, עָשׂוּי, וְהוּא מוֹכֵר וְנוֹתֵן לְבַדּוֹ כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאֶה, וְיִתְּנֶה כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאֶה.

כ. כְּשֵׁם שֶׁמֻּתָּר לָהֶן לִמְכֹּר בֵּית הַכְּנֶסֶת, כָּךְ נוֹתְנִין אוֹתוֹ בְּמַתָּנָה, שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה לָהֶם לַצִּבּוּר הֲנָיָה בְּמַתָּנָה זוֹ, לֹא נְתָנוּהָ; אֲבָל לֹא מַשְׁכִּירִין אוֹתָהּ, וְלֹא מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָהּ. וְכֵן כְּשֶׁסּוֹתְרִין בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת לִבְנוֹתָן, מֻתָּרִין לִמְכֹּר וּלְהַחְלִיף וְלִתֵּן בְּמַתָּנָה הַלְּבֵנִים וְהָעֵצִים וְהֶעָפָר שֶׁלָּהֶן; אֲבָל לְהַלְווֹתָן, אָסוּר, שֶׁאֵין הַקְּדֻשָּׁה עוֹלָה מֵהֶן אֶלָּא בְּדָמִים, אוֹ בַּהֲנָיָה שֶׁהִיא כְּדָמִים.

כא. רְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר - אַף עַל פִּי שֶׁהָעָם מִתְפַּלְּלִין בּוֹ בְּתַעֲנִיּוֹת וּבְמַעֲמָדוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהַקִּבּוּץ רַב, וְאֵין בֵּית הַכְּנֶסֶת מַכִּיל אוֹתָן - אֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֲרַאי וְלֹא נִקְבַּע לְתְפִלָּה; וְכֵן בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת שֶׁהָעָם מִתְכַּנְּסִין לָהֶן לְתְפִלָּה - אֵין בָּהֶם קְדֻשָּׁה; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָבְעוּ אוֹתָן לִתְפִלָּה בִּלְבַד, אֶלָּא עֲרַאי מִתְפַּלְּלִין בָּהֶן, כְּאָדָם שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

הִלְכוֹת תְּפִלָּה פֶּרֶק יב

א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין בַּתּוֹרָה בְּרַבִּים בְּשַׁבָּת וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בְּשַׁחֲרִית, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא שְׁמִיעַת תּוֹרָה. וְעֶזְרָא הַסּוֹפֵר תִּקֵּן שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין כֵּן בְּמִנְחָה בְּכָל שַׁבָּת, מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת [סוחרים שאינם באים לשמוע בשני וחמישי]; וְגַם הוּא תִּקֵּן שֶׁיִּהְיוּ הַקּוֹרִין בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם, וְלֹא יִקְרְאוּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִין.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הַיָּמִים שֶׁקּוֹרִין בָּהֶם בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר: בְּשַׁבָּתוֹת, וּבְמוֹעֲדִים, וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, וּבְתַעֲנִיּוֹת, וּבַחֲנֻכָּה וּפוּרִים, וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ. וְאֵין מַפְטִירִין בַּנָּבִיא, אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים וּבְתִשְׁעָה בְּאָב בִּלְבַד.

ג. אֵין קוֹרִין בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר, בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים בְּנֵי חוֹרִין; וְאֵין קוֹרִין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִין, וְ"וַיְדַבֵּר" עוֹלֶה מִן הַמִּנְיָן. וְלֹא יִהְיוּ הַקּוֹרִין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, וְאֵין מַתְחִילִין בְּפָרָשָׁה [חדשה] פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִין, וְאֵין מַנִּיחִין בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִין, וְלֹא יִקְרָא הַקּוֹרֵא פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִין.

ד. שְׁלֹשָׁה שֶׁקָּרְאוּ עֲשָׂרָה פְּסוּקִין, שְׁנַיִם קוֹרְאִין שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה, וְאֶחָד אַרְבָּעָה. וּבֵין שֶׁהָיָה הַקּוֹרֵא אַרְבָּעָה רִאשׁוֹן, אוֹ אַחֲרוֹן, אוֹ אֶמְצָעִי - חֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

ה. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַקּוֹרִין, פּוֹתֵחַ סֵפֶר תּוֹרָה, וּמַבִּיט בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא קוֹרֵא בּוֹ, וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר: 'בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְּבֹרָךְ', וְכָל הָעָם עוֹנִין: 'בָּרוּךְ ה' הַמְּבֹרָךְ, לְעוֹלָם וָעֶד'; וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים, וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ - בָּרוּךְ אַתָּה ה', נוֹתֵן הַתּוֹרָה'; וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא, עַד שֶׁיַּשְׁלִים לִקְרוֹת; וְגוֹלֵל הַסֵּפֶר, וּמְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת, חַיֵּי עוֹלָם נָטְעָה בְּתוֹכֵנוּ - בָּרוּךְ אַתָּה ה', נוֹתֵן הַתּוֹרָה'.

ו. אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר. קָרָא וְטָעָה, אֲפִלּוּ בְּדִקְדּוּק אוֹת אַחַת - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיִּקְרָאֶנָּה בְּדִקְדּוּק. וְלֹא יִקְרְאוּ שְׁנַיִם בַּתּוֹרָה, אֶלָּא הָאֶחָד לְבַדּוֹ. קָרָא וְנִשְׁתַּתֵּק - יַעֲמֹד אַחֵר תַּחְתָּיו, וַיַּתְחִיל מִמָּקוֹם שֶׁהִתְחִיל הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק; וּמְבָרֵךְ בַּסּוֹף.

ז. אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת, עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר לִקְרוֹת. וַאֲפִלּוּ חַזַּן הַכְּנֶסֶת [ש"ץ], אוֹ רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת [שמש] - אֵינוֹ קוֹרֵא מֵעַצְמוֹ, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הַצִּבּוּר אוֹ גָּדוֹל שֶׁבָּהֶן לִקְרוֹת. צָרִיךְ אֶחָד לַעֲמֹד עִמּוֹ [עם החזן] בְּשָׁעָה שֶׁהוּא קוֹרֵא, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַחַזָּן עוֹמֵד עִם הַקּוֹרְאִין.

ח. הַקּוֹרֵא, יֵשׁ [מותר] לוֹ לְדַלֵּג מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּעִנְיָן אֶחָד, כְּגוֹן "אַחֲרֵי מוֹת" וְ"אַךְ בֶּעָשׂוֹר" שֶׁבְּפָרָשַׁת אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִקְרָא עַל פֶּה, שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב אֲפִלּוּ תֵּבָה אַחַת; וְלֹא יִשְׁהֶה בַּדִּלּוּג, אֶלָּא כְּדֵי [שיעור זמן] שֶׁיַּשְׁלִים הַתַּרְגֻּמָן תַּרְגּוּם הַפָּסוּק.

ט. כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, אָסוּר לְסַפֵּר אֲפִלּוּ בְּדִבַּר הֲלָכָה - אֶלָּא הַכֹּל שׁוֹתְקִין וְשׁוֹמְעִין, וּמְשִׁימִין לִבָּן לְמַה שֶׁהוּא קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָזְנִי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה". וְאָסוּר לָצֵאת מִן הַצִּבּוּר [מביהכנ"ס] בְּשָׁעָה

שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא. וּמֵתֶר לָצֵאת בֵּין אִישׁ לְאִישׁ [בין עליה לעליה]. וּמִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּמִיד, וְתוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ - מֻתָּר לוֹ לַעֲסֹק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה.

י. מִימוֹת עֶזְרָא נָהֲגוּ, שֶׁיְּהֵא שָׁם תֵּרְגְּמָן מְתַרְגֵּם לָעָם מַה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה - כְּדֵי שֶׁיָּבִינוּ הָעָם עִנְיַן הַדְּבָרִים. וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא פָּסוּק אֶחָד בִּלְבַד, וְשׁוֹתֵק עַד שֶׁיְּתַרְגֵּם אוֹתוֹ הַתֵּרְגְּמָן; וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שֵׁנִי. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת לַתֵּרְגְּמָן יָתֵר מִפָּסוּק אֶחָד.

יא. אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַמְּתַרְגֵּם, וְלֹא יַגְבִּיהַּ הַמְּתַרְגֵּם קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא. וְאֵין הַמְּתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְתַרְגֵּם, עַד שֶׁיִּכְלֶה הַפָּסוּק מִפִּי הַקּוֹרֵא; וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת פָּסוּק אַחֵר, עַד שֶׁיִּכְלֶה הַתַּרְגּוּם מִפִּי הַמְּתַרְגֵּם. וְאֵין הַמְּתַרְגֵּם נִשְׁעָן לֹא לְעַמּוּד וְלֹא לְקוֹרָה, אֶלָּא עוֹמֵד בְּיִרְאָה וְאֵימָה; וְלֹא יְתַרְגֵּם מִתּוֹךְ הַכְּתָב, אֶלָּא עַל פֶּה. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְסַיֵּעַ לַתֵּרְגְּמָן; שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: 'תַּרְגּוּם כָּתוּב בַּתּוֹרָה'. וְהַקָּטָן מְתַרְגֵּם עַל יְדֵי [קריאת] הַגָּדוֹל [קטן וגדול בחשיבות], וְאֵין כָּבוֹד לַגָּדוֹל שֶׁיְּתַרְגֵּם עַל יְדֵי קָטָן. וְלֹא יִהְיוּ הַמְּתַרְגְּמִין שְׁנַיִם כְּאֶחָד, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא וְאֶחָד מְתַרְגֵּם.

יב. וְלֹא כָּל הַמִּקְרָאוֹת מִתַּרְגְּמִין בְּצִבּוּר: מַעֲשֵׂה רְאוּבֵן, וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים, וּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל מִן "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן" עַד "וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם", וְעוֹד פָּסוּק אֶחָד "וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם" - נִקְרָאִין, וְלֹא מִתַּרְגְּמִין. וּבְמַעֲשֵׂה אַמְנוֹן, בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "אַמְנוֹן בֶּן דָּוִד" - לֹא נִקְרָא, וְלֹא מִתַּרְגֵּם.

יג. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא, צָרִיךְ לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה - אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִין, חוֹזֵר וְקוֹרֵא מַה שֶׁקָּרָא לְפָנָיו; וְלֹא יַפְטִיר בַּנָּבִיא, עַד שֶׁיִּגְלֹל סֵפֶר תּוֹרָה. וְלֹא יִפְחוֹת מֵאֶחָד וְעֶשְׂרִים פְּסוּקִין; וְאִם שָׁלַם [הסתיים] הָעִנְיָן בְּפָחוֹת מֵאֵלּוּ, אֵינוֹ צָרִיךְ. וְאִם קָרָא עֲשָׂרָה פְּסוּקִין, וְתִרְגְּמָן הַמְּתַרְגֵּם - דַּיּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁלַם הָעִנְיָן. וּבַנָּבִיא - אֶחָד קוֹרֵא, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְתַרְגְּמִין. וּמְדַלֵּג מֵעִנְיָן לְעִנְיָן אַחֵר; וְאֵינוֹ מְדַלֵּג מִנָּבִיא לְנָבִיא, אֶלָּא בַּנְּבִיאִים שֶׁל שְׁנַיִם עָשָׂר בִּלְבַד - וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִלָּתוֹ; וְכָל הַמְדַלֵּג, לֹא יִשְׁהֶה בַּדִּלּוּג אֶלָּא כְּדֵי [שיעור זמן] שֶׁיַּשְׁלִים הַמְּתַרְגֵּם תַּרְגּוּמוֹ.

יד. הַקּוֹרֵא בַּנָּבִיא - יֵשׁ לוֹ לִקְרוֹת לַתֵּרְגְּמָן שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִין, וְהַמְּתַרְגֵּם מְתַרְגֵּם שְׁלָשְׁתָּן זֶה אַחַר זֶה. וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִין שְׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת [ענינים], לֹא יִקְרָא לַתֵּרְגְּמָן אֶלָּא אֶחָד אֶחָד.

טו. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא, מְבָרֵךְ לְפָנָיו בְּרָכָה אַחַת: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים'. וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרָיו אַרְבַּע בְּרָכוֹת - בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, חוֹתֵם בָּהּ 'הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו'; שְׁנִיָּה, חוֹתֵם בָּהּ 'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם'; שְׁלִישִׁית, חוֹתֵם בָּהּ 'מָגֵן דָּוִד'; רְבִיעִית, חוֹתֵם בָּהּ כְּעִנְיַן קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה. וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא מַזְכִּיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּבְרָכָה זוֹ, וְחוֹתֵם בָּהּ מְקַדֵּשׁ הַשַׁّבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים.

טז. כַּמָּה הֵן הַקּוֹרְאִין [בתורה]? בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית, קוֹרְאִין שִׁבְעָה; וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שִׁשָּׁה; וּבְיָמִים טוֹבִים, חֲמִשָּׁה: אֵין פּוֹחֲתִין מִמִּנְיַן זֶה, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרְאִין אַרְבָּעָה; בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּמִנְחָה, וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ וּבַחֲנֻכָּה וּפוּרִים בְּשַׁחֲרִית, וּבִימֵי הַתַּעֲנִיּוֹת בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה, קוֹרְאִין שְׁלֹשָׁה: אֵין פּוֹחֲתִין מִמִּנְיַן זֶה, וְאֵין מוֹסִיפִין עָלָיו.

יז. אִשָּׁה לֹא תִּקְרָא בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר. קָטָן הַיּוֹדֵעַ לִקְרוֹת וְיוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין, עוֹלֶה מִמִּנְיַן הַקּוֹרְאִין. וְכֵן הַמַּפְטִיר עוֹלֶה מִן הַמִּנְיָן, שֶׁהֲרֵי קָרָא בַּתּוֹרָה; וְאִם הִפְסִיק שְׁלִיחַ צִבּוּר בְּקַדִּישׁ בֵּין הַמַּשְׁלִים וּבֵין הַמַּפְטִיר, אֵינוֹ עוֹלֶה [המפטיר למנין הקוראים]. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן יוֹדֵעַ לִקְרוֹת אֶלָּא אֶחָד - עוֹלֶה וְקוֹרֵא וְיוֹרֵד וְיוֹשֵׁב, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, עַד שֶׁיִּגְמֹר מִנְיַן הַקּוֹרְאִין שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם.

יח. בְּכָל קְרִיאָה מֵאֵלּוּ, כֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן, וְאַחֲרָיו לֵוִי, וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל. וּמִנְהָג פָּשׁוּט הוּא הַיּוֹם, שֶׁאֲפִלּוּ כֹּהֵן עַם הָאָרֶץ קוֹדֵם לִקְרוֹת לִפְנֵי חָכָם גָּדוֹל יִשְׂרָאֵל; וְכָל מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה, קוֹדֵם לִקְרוֹת. וְהָאַחֲרוֹן שֶׁגּוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה, נוֹטֵל שָׂכָר כְּנֶגֶד הַכֹּל; לְפִיכָךְ עוֹלֶה מַשְׁלִים, אֲפִלּוּ גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר.

יט. אֵין שָׁם כֹּהֵן, עוֹלֶה יִשְׂרָאֵל; וְלֹא יַעֲלֶה אַחֲרָיו לֵוִי כְּלָל. אֵין שָׁם לֵוִי, כֹּהֵן שֶׁקָּרָא רִאשׁוֹן חוֹזֵר הוּא עַצְמוֹ, וְקוֹרֵא פַּעַם שְׁנִיָּה בִּמְקוֹם לֵוִי; אֲבָל לֹא יִקְרָא אַחֲרָיו כֹּהֵן אַחֵר, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: 'הָרִאשׁוֹן פָּסוּל, וּלְפִיכָךְ עָלָה כֹּהֵן אַחֵר'. וְכֵן לֹא יִקְרָא לֵוִי אַחַר לֵוִי, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: 'אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן פָּסוּל'.

כ. כֵּיצַד סֵדֶר הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה עִם הַתְּפִלָּה? כָּל יוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלַּת מוּסָף - אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ צִבּוּר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה וְקוֹרֵא לְאֶחָד אֶחָד מִן הַצִּבּוּר, וְעוֹלִין וְקוֹרִין בַּתּוֹרָה; וּכְשֶׁגּוֹמְרִין, מַחְזִיר סֵפֶר תּוֹרָה לִמְקוֹמוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מוּסָף. וְיָמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַפְטִיר וּמוּסָף, נָהֲגוּ לוֹמַר קַדִּישׁ קֹדֶם שֶׁיַּעֲלֶה הַמַּפְטִיר; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לוֹמַר קַדִּישׁ אַחַר הַמַּפְטִיר.

כא. בְּמִנְחָה שֶׁל שַׁבָּת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ צִבּוּר "תְּהִלָּה לְדָוִד" וְסֵדֶר הַיּוֹם ["ובא לציון"], אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה וְקוֹרֵא בּוֹ וּמַחְזִירוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה. וְכֵן בְּתַעֲנִיּוֹת - קוֹרְאִין בְּמִנְחָה, וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מִנְחָה; אֲבָל בְּיוֹם טוֹב, לֹא נָהֲגוּ לִקְרוֹת בְּמִנְחָה.

כב. וְיוֹם שֶׁאֵין בּוֹ מוּסָף - כְּשֶׁגּוֹמֵר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר תּוֹרָה וְקוֹרְאִין בּוֹ וּמַחְזִירוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ; וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר "תְּהִלָּה לְדָוִד" וְסֵדֶר הַיּוֹם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמְרִים בְּכָל יוֹם; וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהָעָם נִפְטָרִין.

כג. אֵין קוֹרְאִין בַּחֲמָשִׁין [- גלילי קלף לכל חומש בפני עצמו] בְּכְתֵבִי כְּנֵסִיּוֹת, מִשּׁוּם כְּבוֹד הַצִּבּוּר; וְאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר תּוֹרָה בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר, שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ עֲלֵיהֶם לְהִיוֹתָן עוֹמְדִין עַד שֶׁיִּגְלֹל. לְפִיכָךְ, אִם צָרְכוּ לִקְרוֹת שְׁנֵי עִנְיָנִים, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרוֹת; וְלֹא יִקְרָא אִישׁ אֶחָד עִנְיָן אֶחָד בִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: 'סֵפֶר רִאשׁוֹן פָּגוּם הָיָה, וּלְפִיכָךְ קָרָא בַּשֵּׁנִי'.

כד. כָּל הַגּוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה, גּוֹלְלוֹ מִבַּחוּץ [מתחיל הקשירה מהצד החיצוני שאחורי הכתב], וּכְשֶׁהוּא מְהַדְּקוֹ [את הקשר], מְהַדְּקוֹ מִבִּפְנִים [מהצד של הכתב]; וְצָרִיךְ לְהַעֲמִידוֹ עַל

הַתָּפֵר. מָקוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה אַחַר שֶׁקּוֹרְאִין בּוֹ, וּמוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְבֵית אַחֵר לְהַצְנִיעוֹ - אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לָצֵאת, עַד שֶׁיֵּצֵא סֵפֶר תּוֹרָה; וִילַוּוּ אוֹתוֹ וְהֵן אַחֲרָיו, עַד הַמָּקוֹם שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתוֹ בּוֹ.

הִלְכוֹת תְּפִלָּה פֶּרֶק יג

א. הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּשְׁלִימִין אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁנָה אַחַת: מַתְחִילִין בְּשַׁבָּת שֶׁאַחַר חַג הַסֻּכּוֹת, וְקוֹרִין בְּסִדֶר "בְּרֵאשִׁית", בַּשָּׁנִיָּה "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ", בַּשְּׁלִישִׁית "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם", וְקוֹרְאִין וְהוֹלְכִין עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה, עַד שֶׁגּוֹמְרִין הַתּוֹרָה בְּחַג הַסֻּכּוֹת. וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּשְׁלִים אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְאֵינוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט.

ב. עֶזְרָא תִּקֵּן לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין קְלָלוֹת שֶׁבְּסֵפֶר 'וַיִּקְרָא', קֹדֶם עֲצֶרֶת; וְשֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה [פ' כי תבא], קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט, שֶׁיְּהוּ קוֹרְאִין "בְּמִדְבַּר סִינַי", קֹדֶם עֲצֶרֶת; "וָאֶתְחַנַּן", אַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב; וְ"אַתֶּם נִצָּבִים", קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה; וְ"צוּ אֶת אַהֲרֹן", קֹדֶם הַפֶּסַח בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה. לְפִיכָךְ, יֵשׁ שַׁבָּתוֹת שֶׁקּוֹרִין בְּשַׁחֲרִית שְׁנֵי סִדְרִין, כְּגוֹן: "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ" וְ"זֹאת תִּהְיֶה", וּ"בְּהַר סִינַי" וְ"אִם בְּחֻקֹּתַי", וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִימוּ בְּשָׁנָה, וְיִקְרְאוּ אוֹתָן הַסִּדְרִים בְּעוֹנָתָן.

ג. מָקוֹם שֶׁמַּפְסִיקִין בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית - שָׁם קוֹרְאִין בְּמִנְחָה, וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, וּלְשַׁבָּת הַבָּאָה. כֵּיצַד? שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה, קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית בְּסֵדֶר "בְּרֵאשִׁית"; בְּמִנְחָה, קוֹרִין "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ" עֲשָׂרָה פְּסוּקִין אוֹ יוֹתֵר; וְכֵן בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי; וְכֵן לְשַׁבָּת הַבָּאָה בְּשַׁחֲרִית, מַתְחִילִין מֵ"אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ", וְקוֹרֵא עַד סוֹף הַסֵּדֶר. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קוֹרְאִין כָּל הַשָּׁנָה. וּמַפְטִירִין בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת בַּנָּבִיא מֵעֵין שֶׁקָּרְאוּ בַּתּוֹרָה.

ד. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים - הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִין מִפָּרָשַׁת "צוּ"; וְהַשֵּׁנִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שְׁלִישִׁי שֶׁקָּרָא הָרִאשׁוֹן וּשְׁנֵי פְּסוּקִין שֶׁאַחֲרָיו, כְּדֵי שֶׁיְּשַׁיֵּר בַּפָּרָשָׁה שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִין; וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִין שֶׁשִּׁיֵּר הַשֵּׁנִי עִם "וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת"; וְהָרְבִיעִי קוֹרֵא "וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם". וְאִם חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים בְּשַׁחֲרִית: אֶחָד, קוֹרִין בּוֹ סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת; וְהַשֵּׁנִי, קוֹרֵא בּוֹ הַמַּשְׁלִים [השביעי] "וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם". וְאִם קָרָא עִנְיַן רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּשַׁבָּת הַמַּפְטִיר [כי לפניו כבר השלימו פרשת השבוע] - קוֹרֵא [ניתן להסתמך בדיעבד על הסוברים כן]. וּמַפְטִירִין "וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ". וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ אָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין "חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי". וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת, מַפְטִירִין בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו "וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן, מָחָר חֹדֶשׁ".

ה. כָּל הָעוֹלֶה לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה - פּוֹתֵחַ בְּדָבָר טוֹב, וְחוֹתֵם בְּדָבָר טוֹב. אֲבָל בְּפָרָשַׁת "הַאֲזִינוּ" - הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא עַד "זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם", וְהַשֵּׁנִי מַתְחִיל מִ"זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם" עַד "יַרְכִּיבֵהוּ", וְהַשְּׁלִישִׁי מִ"יַרְכִּיבֵהוּ" עַד "וַיַּרְא ה' וַיִּנְאָץ", וְהָרְבִיעִי מִן "וַיַּרְא ה'" עַד "לוֹ חָכְמוּ", וְהַחֲמִישִׁי מִן "לוֹ חָכְמוּ" עַד "כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי", וְהַשִּׁשִּׁי מִן "כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי" עַד סוֹף הַשִּׁירָה. וְלָמָּה פּוֹסְקִין בָּהּ בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ? מִפְּנֵי שֶׁהִיא תּוֹכֵחָה, כְּדֵי שֶׁיַּחְזְרוּ הָעָם בִּתְשׁוּבָה.

ו. שְׁמוֹנָה פְּסוּקִין שֶׁבְּסוֹף הַתּוֹרָה, מֵתֵּר לִקְרוֹת אוֹתָן בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה; אַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל תּוֹרָה, וּמִפִּי מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה הֵן, הוֹאִיל וּמִשְּׁמָעָן שֶׁהֵן אַחַר מִיתַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ; וּלְפִיכָךְ מֵתֵּר לְיָחִיד לִקְרוֹת אוֹתָן.

ז. קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים - אֵין מַפְסִיקִין בָּהֶן, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן; מַתְחִיל בְּפָסוּק שֶׁלְּפָנֵיהֶן, וּמְסַיֵּם בְּפָסוּק שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶן. וּקְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה - אִם רָצָה לִפְסֹק בָּהֶן, פּוֹסֵק; וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם שֶׁלֹּא לִפְסֹק בָּהֶן, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן.

ח. מַפְסִיקִין לַמּוֹעֲדוֹת, וּלְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְקוֹרְאִין בְּעִנְיַן הַמּוֹעֵד, לֹא בְּסֵדֶר הַשַּׁבָּת. וּמֹשֶׁה תִּקֵּן לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהִיוּ קוֹרְאִין בְּכָל מוֹעֵד, עִנְיָנוֹ; וְשׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁים בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם, בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד. וּמַה הֵן קוֹרִין? בְּפֶסַח, בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים. וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן "מִשְּׁכוּ", וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח גִּלְגָּל; וּבְיוֹם טוֹב שֵׁנִי, "שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב", וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח יֹאשִׁיָּהוּ. בַּשְּׁלִישִׁי, "קַדֶּשׁ לִי"; בָּרְבִיעִי, "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה"; בַּחֲמִישִׁי, "פְּסָל לְךָ"; בַּשִּׁשִּׁי, "וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ". בְּיוֹם טוֹב אַחֲרוֹן, "וַיְהִי בְּשַׁלַּח" עַד סוֹף הַשִּׁירָה, וּמַפְטִירִין "וַיְדַבֵּר דָּוִד"; וּבַשְּׁמִינִי, "כָּל הַבְּכוֹר", וּמַפְטִירִין "עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד".

ט. בָּעֲצֶרֶת, קוֹרִין "שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת". וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִין בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי", וּמַפְטִירִין בַּמֶּרְכָּבָה; וּבַשֵּׁנִי קוֹרִין בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת, וּמַפְטִירִין בַּחֲבַקּוּק.

י. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, קוֹרִין "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ". וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן "וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה", וּמַפְטִירִין "וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הָרָמָתַיִם"; וּבַשֵּׁנִי קוֹרִין "וְהָאֱלֹהִים נִסָּה", וּמַפְטִירִין "הַבֵּן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם".

יא. בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּשַׁחֲרִית קוֹרִין "אַחֲרֵי מוֹת", וּמַפְטִירִין "כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא"; בְּמִנְחָה קוֹרִין בָּעֲרָיוֹת שֶׁבְּ"אַחֲרֵי מוֹת", כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר וְיִכָּלֵם כָּל מִי שֶׁנִּכְשַׁל בְּאַחַת מֵהֶן, וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה; וְהַשְּׁלִישִׁי שֶׁקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה, מַפְטִיר בְּיוֹנָה.

יב. בְּסֻכּוֹת, בְּשֶׁנֵּי יָמִים הָרִאשׁוֹנִים קוֹרִין בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת, וּמַפְטִירִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן "הִנֵּה יוֹם בָּא לַה'", וּבְיוֹם שֵׁנִי "וַיִּקָּהֲלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה"; וּבְיוֹם טוֹב אַחֲרוֹן קוֹרִין "כָּל הַבְּכוֹר", וּמַפְטִירִין "וַיְהִי כְּכִלּוֹת שְׁלֹמֹה"; וּלְמָחָר קוֹרִין "וְזֹאת הַבְּרָכָה", וּמַפְטִירִין "וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה", וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּפְטִיר "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה". וּבִשְׁאָר יְמוֹת הֶחָג, קוֹרִין בְּקָרְבְּנוֹת הֶחָג.

יג. כֵּיצַד? בְּכָל יוֹם וָיוֹם מֵחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרֵא שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא תְּחִלַּת חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרֵא הַכֹּהֵן "וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי", וְלֵוִי קוֹרֵא "וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי", וְיִשְׂרָאֵל קוֹרֵא "בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי", וְהָרְבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא "בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי" "וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי". וְכֵן בַּיּוֹם הָרְבִיעִי, שֶׁהוּא שֵׁנִי שֶׁל חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרִין "וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי" "וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי" עַל דֶּרֶךְ זוֹ.

יד. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִיָּמִים טוֹבִים, וְכֵן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּבְשִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח - מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים בְּשַׁחֲרִית: הָאֶחָד, קוֹרִין בּוֹ תְּחִלָּה אֵלּוּ הָעִנְיָנוֹת שֶׁאָמַרְנוּ; וְהַשֵּׁנִי, קוֹרִין בּוֹ קָרְבָּן אוֹתוֹ הַיּוֹם הָאָמוּר בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים. וְהַקּוֹרֵא עִנְיַן הַקָּרְבָּן, הוּא הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא.

טו. בְּכָל יוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים, אוֹ שְׁלֹשָׁה, אִם הוֹצִיאוּ זֶה אַחַר זֶה, כְּשֶׁמַּחְזִיר אֶת הָרִאשׁוֹן אוֹמֵר קַדִּישׁ וּמוֹצִיא הַשֵּׁנִי; וּכְשֶׁמַּחְזִיר אֶת הָאַחֲרוֹן, אוֹמֵר קַדִּישׁ. וּכְבָר אָמַרְנוּ, שֶׁהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט, לוֹמַר קַדִּישׁ אַחַר שֶׁקּוֹרֵא הַמַּשְׁלִים לְעוֹלָם, וְאַחַר כָּךְ מַפְטִירִין בַּנָּבִיא.

טז. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, בֵּין בְּפֶסַח בֵּין בְּסֻכּוֹת, קוֹרִין בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת "רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי"; וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח "הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת", וְאִם הָיְתָה בְּתוֹךְ הֶחָג, "בְּיוֹם בֹּא גוֹג".

יז. בַּחֲנֻכָּה - בְּיוֹם רִאשׁוֹן, קוֹרִין מִבִּרְכַּת כֹּהֲנִים עַד סוֹף קָרְבַּן הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן; וּבְיוֹם שֵׁנִי, קוֹרִין קָרְבַּן נָשִׂיא שֶׁהִקְרִיב בַּשֵּׁנִי; וְכֵן עַד יוֹם הַשְּׁמִינִי, קוֹרִין מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי עַד סוֹף כָּל הַקָּרְבָּנוֹת, עַד סוֹף הַסֵּדֶר. וּמַפְטִירִין בְּשַׁבָּת שֶׁל חֲנֻכָּה, בְּגֵרוֹת זְכַרְיָה; וְאִם הָיוּ שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת, מַפְטִירִין בְּשַׁבָּת רִאשׁוֹנָה בְּגֵרוֹת זְכַרְיָה, וּבַשְּׁנִיָּה בְּגֵרוֹת שְׁלֹמֹה. וְהַקּוֹרֵא בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה, הוּא שֶׁמַּפְטִיר בַּנָּבִיא. בְּפוּרִים, קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית "רַיָּבָא עֲמָלֵק".

יח. בְּתִשְׁעָה בְּאָב, קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית "כִּי תוֹלִיד בָּנִים" וּמַפְטִירִין "אָסֹף אָסִיפֵם"; וּבְמִנְחָה קוֹרִין "וַיִּחַל מֹשֶׁה", כְּשֶׁאָר יְמֵי הַתַּעֲנִיּוֹת. וּבְשֶׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁאָנוּ מִתְעַנִּין עַל מַה שֶׁאֵרַע לַאֲבוֹתֵינוּ, קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית וּמִנְחָה: הָרִאשׁוֹן, קוֹרֵא "וַיִּחַל" אַרְבָּעָה פְּסוּקִים; וְקוֹרֵא הַשֵּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי, מִ"פְּסֶל לְךָ" עַד "אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ". וּבְתַעֲנִיּוֹת שֶׁגּוֹזְרִין אוֹתָן הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, כְּגוֹן בַּצֹּרֶת וְדֶבֶר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, קוֹרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת [שבפ' בחוקותי], כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ הָעָם וְיִכָּנַע לְבָבָם כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אוֹתָן.

יט. נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, לִהְיוֹת מַפְטִירִין קֹדֶם לְתִשְׁעָה בְּאָב בְּשָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת, בְּדִבְרֵי תּוֹכֵחָה - שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה, מַפְטִירִין "דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ"; שְׁנִיָּה, "חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ"; שְׁלִישִׁית, "אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה". וְכֵן שַׁבָּת שֶׁאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב, מַפְטִירִין "נַחֲמוּ נַחֲמוּ, עַמִּי". וּמִנְהָג פָּשׁוּט בְּעֲרִינוּ, לִהְיוֹת מַפְטִירִין בְּנֶחָמוֹת יְשַׁעְיָהוּ, מֵאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה; וְשַׁבָּת שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, מַפְטִירִין "שׁוּבָה, יִשְׂרָאֵל".

כ. רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, קוֹרִין בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים, וּמַפְטִירִין בְּ"יְהוֹדָע הַכֹּהֵן". וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַשַּׁבָּת [באמצע השבוע], וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מַקְדִּימִין וְקוֹרִין בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים. בַּשְּׁנִיָּה, קוֹרִין פָּרָשַׁת "זָכוֹר", וּמַפְטִירִין: "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת, פָּקַדְתִּי". וְאֵי זוֹ הִיא שַׁבָּת שְׁנִיָּה? כָּל שֶׁחָלוּ פּוּרִים לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ, וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת. בַּשְּׁלִישִׁית, קוֹרִין "פָּרָה אֲדֻמָּה", וּמַפְטִירִין: "וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים". וְאֵי זוֹ הִיא שַׁבָּת שְׁלִישִׁית? הַסְּמוּכָה לָרְבִיעִית. בָּרְבִיעִית, קוֹרִין "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה", וּמַפְטִירִין: "בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ". וְאֵי זוֹ הִיא רְבִיעִית? כָּל שֶׁחָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ, וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת.

כא. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁפְּעָמִים תִּהְיֶה הַפְּסָקָה בֵּין שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה, אוֹ בֵּין שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית; וּפְעָמִים תִּהְיֶה שְׁתֵּי הַפְּסָקוֹת, בֵּין רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה וּבֵין שְׁנִיָּה לִשְׁלִישִׁית. אֲבָל בֵּין שְׁלִישִׁית לִרְבִיעִית, אֵין מַפְסִיקִין.

כב. כָּל פָּרָשָׁה מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ, אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָהּ בְּסֵפֶר שֵׁנִי, אַחַר שֶׁקּוֹרִין סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת בַּסֵּפֶר שֶׁהוֹצִיאוּ רִאשׁוֹן. חָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְהָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת "וְאַתָּה תְּצַוֶּה" - קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ"וְאַתָּה תְּצַוֶּה" עַד "וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת", וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא מִ"כִּי תִשָּׂא" עַד "וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת". וְאִם הָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת "כִּי תִשָּׂא" עַצְמָהּ, קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ"כִּי תִשָּׂא" עַד "וַיַּקְהֵל", וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא בְּסֵפֶר שֵׁנִי מִ"כִּי תִשָּׂא" עַד "וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת".

כג. רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים - אֶחָד, קוֹרִין בּוֹ בְּסֵדֶר [פרשת] הַיּוֹם; וְהַשֵּׁנִי, קוֹרִין בּוֹ עִנְיַן רֹאשׁ חֹדֶשׁ; וְהַשְּׁלִישִׁי, קוֹרִין בּוֹ "כִּי תִשָּׂא". וְכֵן רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - קוֹרִין סֵדֶר הַיּוֹם, בְּאֶחָד; וְעִנְיַן רֹאשׁ חֹדֶשׁ, בְּשֵׁנִי; ו"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה", בַּשְּׁלִישִׁי.

כד. רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים - הָרִאשׁוֹן, קוֹרְאִין בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם; וְהַשֵּׁנִי, קוֹרְאִין בּוֹ עִנְיַן רֹאשׁ חֹדֶשׁ; וְהַשְּׁלִישִׁי, קוֹרְאִין בּוֹ עִנְיַן חֲנֻכָּה. חָל לִהְיוֹת בְּאֶמְצַע הַשַּׁבָּת, שְׁלֹשָׁה קוֹרִין בְּעִנְיַן רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְהָרְבִיעִי קוֹרֵא עִנְיַן חֲנֻכָּה.

כה. אַף עַל פִּי שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ בְּכָל שָׁנָתוֹ בְּצִבּוּר, חַיָּב לִקְרוֹת לְעַצְמוֹ בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ, סֵדֶר שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת - שְׁנַיִם מִקְרָא, וְאֶחָד תַּרְגּוּם; וּפָסוּק שֶׁאֵין לוֹ תַּרְגּוּם, קוֹרֵאהוּ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים; עַד שֶׁיַּשְׁלִים פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר [יסיים התורה בשמע"צ].

יום חמישי ז' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק יד

א. בְּשַׁחֲרִית בְּמוּסָף וּבִנְעִילָה, הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶם; אֲבָל בְּמִנְחָה, אֵין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁבְּמִנְחָה כְּבָר סָעֲדוּ כָּל הָעָם, וְשֶׁמָּא שָׁתוּ הַכֹּהֲנִים יַיִן, וְשִׁכּוֹר אָסוּר בִּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם. וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם הַתַּעֲנִית, אֵין נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶן בְּמִנְחָה; גְּזֵרָה מִנְחָה שֶׁל תַּעֲנִית, מִפְּנֵי מִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתַעֲנִית שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בּוֹ מִנְחָה וּנְעִילָה, כְּגוֹן צוֹם כִּפּוּר וְתַעֲנִית צִבּוּר; אֲבָל תַּעֲנִית שֶׁאֵין בּוֹ נְעִילָה, כְּגוֹן תִּשְׁעָה בְּאָב וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, הוֹאִיל וּתְפִלַּת מִנְחָה שֶׁלָּהֶן סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה - חֲרֵי זוֹ נִרְאֵית כִּנְעִילָה וְאֵינָהּ מִתְחַלֶּפֶת בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם, וּלְפִיכָךְ יֵשׁ בָּהּ נְשִׂיאַת כַּפַּיִם. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְעָלָה לַדּוּכָן בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם

הַכִּפּוּרִים - הוֹאִיל וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין שָׁם שִׁכְרוּת, הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו; וְאֵין מוֹרִידִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַחֲשָׁד, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ 'פָּסוּל הָיָה, וּלְפִיכָךְ הוֹרִידוּהוּ'.

ג. כֵּיצַד הִיא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בִּגְבוּלִין [כל מקום חוץ מבית המקדש]? בְּעֵת שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לַעֲבוֹדָה, כְּשֶׁיֹּאמַר 'רְצֵה', כָּל הַכֹּהֲנִים הָעוֹמְדִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, נֶעֱקָרִין מִמְּקוֹמָן וְהוֹלְכִין וְעוֹלִין לַדּוּכָן [מקום מוגבה]; וְעוֹמְדִין שָׁם, פְּנֵיהֶם לְמוּל הַהֵיכָל וַאֲחוֹרֵיהֶן כְּלַפֵּי הָעָם, וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶן כְּפוּפוֹת לְתוֹךְ כַּפֵּיהֶם, עַד שֶׁיַּשִּׁילִים שְׁלִיחַ צִבּוּר הַהוֹדָיָה; מַחֲזִירִין פְּנֵיהֶן כְּלַפֵּי הָעָם, וּפוֹשְׁטִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶן, וּמַתְחִילִין "יְבָרֶכְךָ"; וּשְׁלִיחַ צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתָם מִלָּה מִלָּה, וְהֵם עוֹנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם", עַד שֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק רִאשׁוֹן, כָּל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר וּמַקְרֵא אוֹתָן פָּסוּק שֵׁנִי מִלָּה מִלָּה, וְהֵם עוֹנִין, עַד שֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק שֵׁנִי, וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְכֵן בְּפָסוּק שְׁלִישִׁי.

ד. כְּשֶׁשִּׁלִּימוּ הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים, מַתְחִיל שְׁלִיחַ צִבּוּר בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל תְּפִלָּה שֶׁהִיא 'שִׂים שָׁלוֹם', וְהַכֹּהֲנִים מַחֲזִירִין פְּנֵיהֶן כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ, וְאַחַר כָּךְ קוֹפְצִין [מכופפים כרגיל] אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן; וְעוֹמְדִין שָׁם בַּדּוּכָן עַד שֶׁיִּגְמֹר הַבְּרָכָה, וְחוֹזְרִין לִמְקוֹמָן.

ה. אֵין הַמַּקְרֵא רַשַּׁאי לְהַקְרוֹת לַכֹּהֲנִים, עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר; וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַתְחִיל בַּבְּרָכָה, עַד שֶׁיִּכְלֶה הַדִּבּוּר מִפִּי הַמַּקְרֵא; וְאֵין הַצִּבּוּר עוֹנִין 'אָמֵן', עַד שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה מִפִּי הַכֹּהֲנִים; וְאֵין הַמַּקְרֵא מַתְחִיל בִּבְרָכָה אַחֶרֶת, עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר. וְאֵין שְׁלִיחַ צִבּוּר רַשַּׁאי לַעֲנוֹת 'אָמֵן' אַחַר הַכֹּהֲנִים כִּשְׁאָר הָעָם, שֶׁמָּא תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ וְלֹא יֵדַע אֵיזוֹ בְּרָכָה מַקְרֵא אוֹתָן, אִם פָּסוּק [תתבלבל] שֵׁנִי, אוֹ פָּסוּק שְׁלִישִׁי.

ו. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחְזִיר פְּנֵיהֶן מִן הַצִּבּוּר, עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ צִבּוּר 'שִׂים שָׁלוֹם'; וְאֵינָן רַשָּׁאִין לַעֲקֹר רַגְלֵיהֶן מִמְּקוֹמָן, עַד שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ צִבּוּר 'שִׂים שָׁלוֹם'; וְאֵינָן רַשָּׁאִין לָכֹף קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, עַד שֶׁיַּחְזִירוּ פְּנֵיהֶן מִן הַצִּבּוּר. וּמִתַּקָּנַת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁלֹּא יַעֲלוּ הַכֹּהֲנִים לַדּוּכָן בְּסַנְדַּלֵּיהֶן, אֶלָּא עוֹמְדִין יְחִפִּין.

ז. כְּשֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים מְבָרְכִין אֶת הָעָם, לֹא יַבִּיטוּ בָּעָם, וְלֹא יַסִּיחוּ דַּעְתָּן; אֶלָּא יִהְיוּ עֵינֵיהֶן כְּנֶגֶד הָאָרֶץ, כְּעוֹמֵד בִּתְפִלָּה. וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים בְּשָׁעָה שֶׁהֵן מְבָרְכִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ; אֶלָּא כָּל הָעָם מִתְכַּוְּנִין לִשְׁמֹעַ הַבְּרָכָה, וּמְכַוְּנִין פְּנֵיהֶן כְּנֶגֶד פְּנֵי הַכֹּהֲנִים, וְאֵינָם מַבִּיטִין בִּפְנֵיהֶן.

ח. אִם הָיָה הַכֹּהֵן הַמְבָרֵךְ אֶחָד - מַתְחִיל לְבָרֵךְ מֵעַצְמוֹ, וּשְׁלִיחַ צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתוֹ מִלָּה מִלָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. הָיוּ שְׁנַיִם אוֹ יָתֵר - אֵינָן מַתְחִילִין לְבָרֵךְ, עַד שֶׁיִּקְרָא לָהֶן שְׁלִיחַ צִבּוּר וְאוֹמֵר לָהֶן 'כֹּהֲנִים', וְהֵן עוֹנִין וְאוֹמְרִין "יְבָרֶכְךָ"; וְהוּא מַקְרֵא אוֹתָן מִלָּה מִלָּה, עַל הַסֵּדֶר שֶׁאָמַרְנוּ.

ט. כֵּיצַד בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בַּמִּקְדָּשׁ? הַכֹּהֲנִים עוֹלִין לַדּוּכָן אַחַר שֶׁשִּׁלִּימוּ עֲבוֹדַת תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם לְמַעְלָה עַל גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן, וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶן פְּשׁוּטוֹת, חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאֵין מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ; וְאֶחָד מַקְרֵא אוֹתָן מִלָּה מִלָּה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בִּגְבוּלִין, עַד שֶׁיַּשְׁלִימוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים. וְאֵין הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל פָּסוּק, אֶלָּא עוֹשִׂין אוֹתָהּ בַּמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אַחַת. וּכְשֶׁשִּׁלִּימוּ, כָּל הָעָם עוֹנִין: 'בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם'.

י. וְאוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ, וְהוּא הַדָּבָר הַנֶּהֱגָה מִיּוּד הֵא וָו הֵא, וְזֶה הוּא הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם. וּבַמְּדִינָה אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּכִנּוּיוֹ, וְהוּא אָלֶף דָּלֶת נוּן יוּד; שֶׁאֵין מַזְכִּירִין אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ בִּלְבַד. וּמִשֶּׁמֵּת שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, פָּסְקוּ הַכֹּהֲנִים מִלְּבָרֵךְ בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ, אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד אוֹתוֹ מִי שֶׁאֵינוֹ הָגוּן; וְלֹא הָיוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים מְלַמְּדִין שֵׁם זֶה לְתַלְמִידֵיהֶם וּבְנֵיהֶם הַהֲגוּנִים, אֶלָּא אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים. כָּל זֶה, גְּדֵלָה לִשְׁמוֹ הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא.

יא. אֵין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים נֶאֱמֶרֶת בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - כָּךְ לָמְדוּ שׁוֹמְעֵי שְׁמוּעָה [מעתיקי המסורת] מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ: "כֹּה תְבָרְכוּ", בַּעֲמִידָה; "כֹּה תְבָרְכוּ", בְּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם; "כֹּה תְבָרְכוּ", בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ; "כֹּה תְבָרְכוּ", פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים; "כֹּה תְבָרְכוּ", בְּקוֹל רָם; "כֹּה תְבָרְכוּ", בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

יב. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין בְּכָל מָקוֹם לְהוֹסִיף בְּרָכָה עַל שְׁלֹשֶׁת הַפְּסוּקִים, כְּגוֹן: "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים", וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - לֹא בְּקוֹל רָם, וְלֹא בְּלַחַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹסִפוּ עַל הַדָּבָר". בְּשָׁעָה שֶׁכָּל כֹּהֵן עוֹלֶה לַדּוּכָן, כְּשֶׁהוּא עוֹקֵר רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אוֹמֵר: 'יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּהְיֶה הַבְּרָכָה הַזֹּאת שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרָכָה שְׁלֵמָה, וְאַל יְהִי בָהּ מִכְשׁוֹל וְעָוֹן, מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם'. וְקֹדֶם שֶׁיַּחְזִיר פָּנָיו לְבָרֵךְ אֶת הָעָם, מְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בְּאַהֲבָה'; וְאַחַר כָּךְ מַחְזִיר פָּנָיו לַצִּבּוּר, וּמַתְחִיל לְבָרְכָן. וּכְשֶׁמַּחְזִיר פָּנָיו מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים, אוֹמֵר: 'עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ - "הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם, וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל"'.

יג. כְּשֶׁמַּחְזִירִין הַכֹּהֲנִים פְּנֵיהֶן לַצִּבּוּר לְבָרְכָם, וּכְשֶׁמַּחְזִירִין פְּנֵיהֶן מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין, לֹא יַחְזִירוּ אֶלָּא דֶּרֶךְ יָמִין, בְּכָל מָקוֹם; וְכֵן כָּל פּוֹנוֹת שֶׁיִּהְיֶה אָדָם פּוֹנֶה, לֹא יִהְיוּ אֶלָּא דֶּרֶךְ יָמִין.

יד. בַּמִּקְדָּשׁ - מְבָרְכִין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם, אַחַר תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר: בָּאִין וְעוֹמְדִין עַל מַעֲלוֹת הָאוּלָם [מדריגות ההיכל], וּמְבָרְכִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ. אֲבָל בַּמְּדִינָה - מְבָרְכִין אוֹתָהּ אַחַר כָּל תְּפִלָּה חוּץ מִמִּנְחָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. בְּכָל מָקוֹם, מִשְׁתַּדְּלִין שֶׁיִּהְיֶה הַמַּקְרֵא אוֹתָן יִשְׂרָאֵל - שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם", מִכְּלָל שֶׁאֵין הַמַּקְרֵא מֵהֶן.

הִלְכוֹת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים פֶּרֶק טו

א. שִׁשָּׁה דְּבָרִים מוֹנְעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם - הַלָּשׁוֹן, וְהַמּוּמִין, וְהָעֲבֵרָה, וְהַשָּׁנִים, וְהַיַּיִן, וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם. הַלָּשׁוֹן כֵּיצַד?

הָעִלְּגִים שֶׁאֵין מוֹצִיאִין אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקָּנָן, כְּגוֹן שֶׁקּוֹרִין לְאַלְפִּין עַיְנִין, וּלְעַיְנִין אַלְפִּין, אוֹ לְשִׁבֹּלֶת סִבֹּלֶת, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין נוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּיהֶן. וְכָךְ כִּבְדֵי פֶּה וְכִבְדֵי לָשׁוֹן, שֶׁאֵין דִּבְרֵיהֶן נִכָּרִין לַכֹּל - אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן.

ב. הַמּוּמִין כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ מוּמִין בְּיָדָיו אוֹ בְּפָנָיו אוֹ בְּרַגְלָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹתָיו עֲקֵמוֹת [כפופות] אוֹ עֲקוּשׁוֹת [עקומות לצידיהן], אוֹ שֶׁהָיוּ יָדָיו בָּהֶקְנִיּוֹת [מלאות בהרות] - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁהָעָם מִסְתַּכְּלִין בּוֹ. מִי שֶׁהָיָה רִירוֹ יוֹרֵד עַל זְקָנוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְדַבֵּר, וְכֵן סוּמָה בְּאַחַת מֵעֵינָיו - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם הָיָה דָּשׁ [רגיל וידוע] בְּעֵירוֹ וְהָיוּ הַכֹּל רְגִילִין בְּזֶה הַסּוּמָה בְּאַחַת מֵעֵינָיו, אוֹ בְּזֶה שֶׁרִירוֹ זָב - מֻתָּר, לְפִי שֶׁאֵין הָעָם מִסְתַּכְּלִין בּוֹ. וְכֵן מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת אִיסְטִיס וּפוּאָה [מיני צבעים], לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם הָיָה רֹב אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר מְלַאכְתָּן בְּכָךְ - מֻתָּר, לְפִי שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ.

ג. הָעֲבֵרָה כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אֲפִלּוּ בִּשְׁגָגָה - אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְדֵיכֶם, דָּמִים מָלֵאוּ", וְכָתוּב: "וּבְפָרְשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם, אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם". וְכֹהֵן שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה - בֵּין בְּאֹנֶס, בֵּין בִּשְׁגָגָה - אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַעֲלוּ כֹהֲנֵי הַבָּמוֹת"; וּבְרָכָה כַּעֲבוֹדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ". וְכֵן כֹּהֵן שֶׁנִּשְׁתַּמֵּד לַעֲבוֹדָה זָרָה - אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר בּוֹ, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְעוֹלָם. וּשְׁאָר הָעֲבֵרוֹת, אֵין מוֹנְעִין.

ד. הַשָּׁנִים כֵּיצַד? כֹּהֵן נַעַר - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיִּתְמַלֵּא זְקָנוֹ. וְהַיַּיִן כֵּיצַד? מִי שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית יַיִן חַי [שאינו מזוג במים] בְּבַת אַחַת - אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיָּסוּר יֵינוֹ מֵעָלָיו, לְפִי שֶׁהֵקִשָּׁה בְּרָכָה לָעֲבוֹדָה. שָׁתָה רְבִיעִית יַיִן בִּשְׁתֵּי פְּעָמִים, אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכָהּ מְעַט מַיִם - מֻתָּר; וְאִם שָׁתָה יָתֵר מֵרְבִיעִית - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מָזוּג, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁתָהוּ בְּכַמָּה פְּעָמִים - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיָּסוּר יֵינוֹ מֵעָלָיו. וְכַמָּה הִיא רְבִיעִית? אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם עַל רוּם אֶצְבָּעַיִם וַחֲצִי אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ אֶצְבַּע. וְזֶה הָאֶצְבַּע שֶׁמּוֹשְׁחִין [מודדים] בּוֹ בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, הוּא הַגּוּדָל; וְהוּא הַנִּקְרָא 'בֹּהֶן יָד'.

ה. טֻמְאַת הַיָּדַיִם כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; אֶלָּא נוֹטֵל יָדָיו בְּמַיִם עַד הַפֶּרֶק [חיבור כף היד לזרוע], כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּקַדְּשִׁין לָעֲבוֹדָה, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ, וּבָרְכוּ אֶת ה'". וְהֶחָלָל [כהן פסול כגון שנולד מגרושה וכהן] אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּכִהוּנוֹ.

ו. כֹּהֵן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ דָּבָר מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הַמּוֹנְעִין אֶת נְשִׂיאַת כַּפַּיִם - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם וְאֵינוֹ מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְרַנְּנִין אַחֲרָיו [חושדים בו], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בְּצֶדֶק - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, וְאֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ; לְפִי שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה עַל כָּל כֹּהֵן וְכֹהֵן שֶׁרָאוּי לִנְשִׂיאַת כַּפַּיִם, וְאֵין אוֹמְרִין לְאָדָם רָשָׁע: 'הוֹסֵף רֶשַׁע, וְהִמָּנַע מִן הַמִּצְוֹת'.

ז. וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר: 'וּמַה תּוֹעִיל בִּרְכַּת הֶדְיוֹט זֶה'? - שֶׁאֵין קִבּוּל הַבְּרָכָה תָּלוּי בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם" - הַכֹּהֲנִים עוֹשִׂין מִצְוָה שֶׁנִּצְטַוּוּ בָּהּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרַחֲמָיו מְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּחֶפְצוֹ.

ח. עַם שֶׁהֵן אֲחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים, אֵינָן בִּכְלַל הַבְּרָכָה; וְהָעוֹמְדִין מִצִּדֵּיהֶן, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל הַבְּרָכָה. וְאִם הָיְתָה מְחִצָּה בֵּין הַכֹּהֲנִים וּבֵין הָעָם הַמִּתְבָּרְכִים, אֲפִלּוּ הִיא חוֹמָה שֶׁל בַּרְזֶל - הוֹאִיל וּפְנֵיהֶם לְמוּל פְּנֵי הַכֹּהֲנִים, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל הַבְּרָכָה.

ט. נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בַּעֲשָׂרָה, וְכֹהֲנִים מִן הַמִּנְיָן. בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁכֻּלָּן כֹּהֲנִים, כֻּלָּן נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶם; וּלְמִי הֵם מְבָרְכִין? לַאֲחֵיהֶן שֶׁבַּצָּפוֹן וְלַאֲחֵיהֶן שֶׁבַּדָּרוֹם; וּמִי עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן 'אָמֵן'? הַנְּשִׁים וְהַטַּף. וְאִם נִשְׁאַר שָׁם עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים יָתֵר עַל אֵלּוּ שֶׁעָלוּ לַדּוּכָן - הָעֲשָׂרָה עוֹנִין 'אָמֵן', וְהַשְּׁאָר מְבָרְכִין.

י. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן כֹּהֵן אֶלָּא שְׁלִיחַ צִבּוּר לְבַדּוֹ, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם הִבְטָחָתוֹ [בטוח הוא] שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ [בלי להתבלבל], רַשַּׁאי. וְאִם אֵין לָהֶן כֹּהֵן כְּלָל - כְּשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לְ'שִׂים שָׁלוֹם', אוֹמֵר: 'אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה, הָאֲמוּרָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ, כָּאָמוּר: "יְבָרֶכְךָ ה', וְיִשְׁמְרֶךָ. יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ, וִיחֻנֶּךָּ. יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ, וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם. וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם"'.

וְאֵין הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן', וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר 'שִׂים שָׁלוֹם'.

יא. כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא אֶת כַּפָּיו בְּבֵית הַכְּנֶסֶת זֶה, וְהָלַךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת אַחֵר, וּמָצָא צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין, וְלֹא הִגִּיעוּ לִבְרַכַּת כֹּהֲנִים - נוֹשֵׂא יָדָיו לָהֶן, וּמְבָרְכָן; וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים בְּיוֹם. כֹּהֵן שֶׁלֹּא עָקַר רַגְלָיו מִמְּקוֹמוֹ לַעֲלוֹת לַדּוּכָן בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר שְׁלִיחַ צִבּוּר 'רְצֵה', שׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה בְּאוֹתָהּ הַתְּפִלָּה; אֲבָל אִם עָקַר רַגְלָיו לַעֲלוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לַדּוּכָן אֶלָּא לְאַחַר עֲבוֹדָה, הֲרֵי זֶה עוֹלֶה וּמְבָרֵךְ.

יב. כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן, אַף עַל פִּי שֶׁבִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת - הֲרֵי הוּא כְּעוֹבֵר עַל שְׁלֹשָׁה עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ", "אָמוֹר לָהֶם", "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי". וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ, אֵינוֹ מִתְבָּרֵךְ. וְכָל כֹּהֵן הַמְבָרֵךְ - מִתְבָּרֵךְ. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: (א) לִהְיוֹת תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ; (ב) לְקָשְׁרָם עַל הַיָּד; (ג) לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בְּפִתְחֵי הַשְּׁעָרִים; (ד) לִכְתֹּב כָּל אִישׁ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ; (ה) לִכְתֹּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שֵׁנִי לְעַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה. וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת תְּפִלִּין פֶּרֶק א

א. אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ - שֶׁהֵן "קַדֵּשׁ לִי", "וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ ה'" שֶׁבְּסֵפֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, וּ"שְׁמַע", "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" - הֵן שֶׁנִּכְתָּבוֹת בִּכְנָפַי עַצְמָן, וּמְחַפִּין [מכסים] אוֹתָן בְּעוֹר, וְנִקְרָאִין 'תְּפִלִּין'; וּמְנִיחִין אוֹתָן עַל הָרֹאשׁ, וְקוֹשְׁרִין אוֹתָן עַל הַיָּד. וַאֲפִלּוּ קוֹצוֹ שֶׁל אוֹת אַחַת מֵאַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת, מְעַכֵּב אֶת כֻּלָּן מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת, כְּתִקָּנָן.

ב. וְכֵן שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבַּמְּזוּזָה - שֶׁהֵן "שְׁמַע" וּ"וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" - אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת מִשְּׁתֵּי הַפָּרָשִׁיּוֹת, אִם חָסֵר קוֹצוֹ, מְעַכֵּב מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּיהֶן נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת. וְכֵן סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁחָסֵר אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, פָּסוּל.

ג. עֲשָׂרָה דְּבָרִים יֵשׁ בַּתְּפִלִּין - כֻּלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְכֻלָּן מְעַכְּבִין; לְפִיכָךְ, אִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן, חֲרֵי הַתְּפִלִּין פְּסוּלוֹת. שְׁנַיִם מֵהֶן בִּכְתִיבָתָן, וּשְׁמוֹנָה בְּחִפּוּיָן [בעור הבתים] וּקְשִׁירַת רְצוּעוֹתֵיהֶן; וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁנַיִם שֶׁבִּכְתִיבָתָן - שֶׁכּוֹתְבִין אוֹתָן בִּדְיוֹ, וְשֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבִין עַל הַקֶּלֶף.

ד. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַדְּיוֹ? מְקַבְּצִין הֶעָשָׁן שֶׁל שְׁמָנִים, אוֹ שֶׁל זֶפֶת וְשַׁעֲוָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; וְגוֹבְלִין [לשים] אוֹתָן בִּשְׁרַף הָאִילָן, וּבְמִעַט דְּבַשׁ, וְלוֹתְתִין [מרטיבין] אוֹתוֹ הַרְבֵּה וְדָכִין [מועכים] אוֹתוֹ, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה רְקִיקִין [דק דק]; וּמְיַבְּשִׁין אוֹתוֹ, וּמַצְנִיעִין אוֹתוֹ. וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה, שׁוֹרֵהוּ בְּמֵי עַפְצָא [מי פרי האלון] וְכַיּוֹצֵא בוֹ, וְכוֹתֵב בּוֹ - שֶׁאִם תִּמְחָקֶנּוּ, יִמָּחֵק. וְזֶה הוּא הַדְּיוֹ שֶׁמְּצָוָה מִן הַמֻּבְחָר לִכְתֹּב בּוֹ סְפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת; וְאִם כָּתַב שְׁלָשְׁתָּן [ס"ת תפילין ומזוזה] בְּמֵי עַפְצָא וְקַלְקוֹנְתּוֹס [מיני דיו], שֶׁהוּא עוֹמֵד וְאֵינוֹ נִמְחָק - כְּשֵׁרִין.

ה. אִם כֵּן, מַה מִּצְעָטָה הַהֲלָכָה שֶׁנֶּאֱמְרָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִים בִּדְיוֹ? לְמַעַט שְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין, כְּגוֹן הָאָדֹם וְהַיָּרֹק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; שֶׁאִם כָּתַב בַּסְּפָרִים אוֹ בַתְּפִלִּין אוֹ בַּמְּזוּזוֹת אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת בִּשְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין אוֹ בִּזָּהָב - חֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין.

ו. שְׁלֹשָׁה עוֹרוֹת הֵן - גְּוִיל, וּקְלָף, וְדוּכְסוּסְטוֹס [כמבואר להלן]. כֵּיצַד? לוֹקְחִין עוֹר הַבְּהֵמָה אוֹ עוֹר הַחַיָּה, מַעֲבִירִין שֵׂעָר מִמֶּנּוּ תְּחִלָּה; וְאַחַר כָּךְ מוֹלְחִין אוֹתוֹ בְּמֶלַח, וְאַחַר כָּךְ מְעַבְּדִין אוֹתוֹ בְּקֶמַח, וְאַחַר כָּךְ בְּעַפְצָא [מי פרי האלון] וְכַיּוֹצֵא בוֹ מִדְּבָרִים שֶׁמְּקַבְּצִין אֶת הָעוֹר וּמְחַזְּקִין אוֹתוֹ. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'גְּוִיל'.

ז. וְאִם לָקְחוּ הָעוֹר אַחַר שֶׁהֶעֱבִירוּ שְׂעָרוֹ, וְחִלְּקוּ אוֹתוֹ בְּעָבְיוֹ לִשְׁנַיִם, כְּמוֹ שֶׁהַעַבְדָנִין עוֹשִׂין, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה שְׁנֵי עוֹרוֹת - אֶחָד דַּק, הוּא שֶׁמְּמוּל הַשֵּׂעָר, וְאֶחָד עָבֶה, וְהוּא שֶׁמְּמוּל הַבָּשָׂר - וְעִבְּדוּ אוֹתוֹ בְּמֶלַח, וְאַחַר כָּךְ בְּקֶמַח, וְאַחַר כָּךְ בְּעַפְצָא וְכַיּוֹצֵא בוֹ - זֶה הַחֵלֶק שֶׁמְּמוּל הַשֵּׂעָר, נִקְרָא 'קְלָף'. 'דוּכְסוּסְטוֹס'; וְזֶה שֶׁמְּמוּל הַבָּשָׂר, נִקְרָא 'קְלָף'.

ח. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין סֵפֶר תּוֹרָה עַל הַגְּוִיל, וְכוֹתְבִין בְּמָקוֹם הַשֵּׂעָר; וְשֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין הַתְּפִלִּין עַל הַקֶּלֶף, וְכוֹתְבִין בְּמָקוֹם הַבָּשָׂר; וְשֶׁיִּהְיוּ כּוֹתְבִין הַמְּזוּזָה עַל הַדּוּכְסוּסְטוֹס, וְכוֹתְבִין בְּמָקוֹם הַשֵּׂעָר. וְכָל הַכּוֹתֵב בַּקֶּלֶף בְּמָקוֹם שֵׂעָר, אוֹ שֶׁכָּתַב בַּגְּוִיל וּבַדּוּכְסוּסְטוֹס בְּמָקוֹם בָּשָׂר - פָּסַל.

ט. אַף עַל פִּי שֶׁכָּךְ הִיא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, אִם כָּתַב סֵפֶר תּוֹרָה עַל הַקֶּלֶף, כָּשֵׁר; וְלֹא נֶאֱמַר 'גְּוִיל', אֶלָּא לְמַעֵט הַדּוּכְסוּסְטוֹס, שֶׁאִם כָּתַב עָלָיו הַסֵּפֶר, פָּסוּל. וְכֵן אִם כָּתַב הַמְּזוּזָה עַל הַקֶּלֶף אוֹ עַל הַגְּוִיל, כְּשֵׁרָה; לֹא נֶאֱמַר 'עַל הַדּוּכְסוּסְטוֹס', אֶלָּא לְמַצָּוָה.

י. אֵין כּוֹתְבִין סְפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחַיָּה וְעוֹף הַטְּמֵאִים; אֲבָל כּוֹתְבִין עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף הַטְּהוֹרִין, וַאֲפִלּוּ נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן. וְאֵין כּוֹתְבִין עַל גַּבֵּי עוֹר הַדָּג הַטָּהוֹר, מִפְּנֵי הַזֶּהֶמָה [ליכלוך], שֶׁאֵין זֶהֱמָתוֹ פּוֹסֶקֶת בְּעִבּוּדָה.

יא. גְּוִיל שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה, וּקְלָף שֶׁל תְּפִלִּין אוֹ שֶׁל סֵפֶר תּוֹרָה - צָרִיךְ לְעַבֵּד אוֹתָן לִשְׁמָן [לשם קדושת מצוותן]; וְאִם עִבְּדָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, פְּסוּלִין. לְפִיכָךְ, אִם עִבְּדָן הַגּוֹי, פְּסוּלִין; אַף עַל פִּי שֶׁאָמַרְנוּ לוֹ לְעַבֵּד עוֹר זֶה לְשֵׁם הַסֵּפֶר אוֹ לְשֵׁם הַתְּפִלִּין - פְּסוּלִין; שֶׁהַגּוֹי עַל דַּעַת עַצְמוֹ הוּא עוֹשֶׂה, לֹא עַל דַּעַת הַשּׁוֹכֵר אוֹתוֹ. לְפִיכָךְ, כָּל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ מַעֲשֶׂה לִשְׁמוֹ - אִם עָשָׂהוּ הַגּוֹי, פָּסוּל. וּמְזוּזָה, אֵינָהּ צְרִיכָה עִבֻּדָה לִשְׁמָהּ.

יב. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁאֵין כּוֹתְבִין סֵפֶר תּוֹרָה וְלֹא מְזוּזָה, אֶלָּא בְּשִׁרְטוּט [קוים ישרים ליישר הכתב]; אֲבָל תְּפִלִּין, אֵינָן צְרִיכִין שִׁרְטוּט, לְפִי שֶׁהֵן מְחֻפִּין [מכוסים]. וּמֻתָּר לִכְתֹּב תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב, שֶׁהַכֹּל גּוֹרְסִין פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ; אֲבָל סֵפֶר תּוֹרָה, אָסוּר לִכְתֹּב בּוֹ אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב.

יג. סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת שֶׁכְּתָבָן מִין, יִשָּׂרְפוּ. כְּתָבָן גּוֹי, אוֹ יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמָּד, אוֹ מוֹסֵר, אוֹ עֶבֶד, אוֹ אִשָּׁה, אוֹ קָטָן - חֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין וְיִגָּנְזוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּקְשַׁרְתָּם וּכְתַבְתָּם" - כֹּל שֶׁמֵּזְהָר עַל הַקְּשִׁירָה וּמֵאֲמִין בָּהּ, הוּא שֶׁכּוֹתֵב. נִמְצְאוּ בְּיַד מִין וְאֵין יָדוּעַ מִי כְּתָבָן, יִגָּנְזוּ; נִמְצְאוּ בְּיַד גּוֹי, כְּשֵׁרִין. וְאֵין לוֹקְחִין סְפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן הַגּוֹיִם בְּיָתֵר עַל דְּמֵיהֶן, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אוֹתָן לְגָנְבָן וּלְגָזְלָן.

יד. סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, שֶׁכְּתָבָן עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף הַטְּמֵאִין, אוֹ עַל גַּבֵּי עוֹרוֹת שֶׁאֵינָן מְעֻבָּדִין, אוֹ שֶׁכָּתַב סֵפֶר תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין עַל עוֹר שֶׁלֹּא עִבְּדָן לִשְׁמָן - חֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין.

טו. הַכּוֹתֵב סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה לֹא הָיְתָה לוֹ כַּוָּנָה [לשם קדושת השם], וְכָתַב אַזְכָּרָה מִן הָאַזְכָּרוֹת [שם משמות הקב"ה] שֶׁבָּהֶן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן - פְּסוּלִין. לְפִיכָךְ, הַכּוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם - אֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ, לֹא יְשִׁיבֶנּוּ; הָיָה כּוֹתֵב שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת - חֲרֵי זֶה מַפְסִיק בֵּינֵיהֶן, וּמֵשִׁיב.

טז. הַטּוֹבֵל אֶת הַקּוּלְמוֹס לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם - לֹא יַתְחִיל מֵאוֹת הַשֵּׁם, אֲבָל מַתְחִיל הוּא מֵאוֹת שֶׁלְּפָנָיו. שֶׁכַּח לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם, תּוֹלֶה אוֹתוֹ בֵּין הַשִּׁיטוֹת [השורות]; אֲבָל מִקְצָת הַשֵּׁם בַּשִּׁיטָה וּמִקְצָתוֹ תָּלוּי, פָּסוּל. וּבִשְׁאָר הַתֵּבוֹת - אִם

שֶׁכַח, כּוֹתֵב מִקְצָת הַתֵּבָה בַּשִּׁיטָה וּמִקְצָתָהּ לְמַעְלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסֵפֶר תּוֹרָה; אֲבָל בִּמְזוּזוֹת וּתְפִלִּין, אֵין תּוֹלִין בָּהֶן אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, אֶלָּא אִם שָׁכַח אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, גּוֹנֵז מַה שֶּׁכָּתַב וְכוֹתֵב אַחֶרֶת. וּמֵתֶר לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם עַל מְקוֹם הַגֶּרֶד [שנגרד הדיו אחר שנתייבש] וְעַל מְקוֹם הַמְּחָק [שנמחק קודם שהתייבש], בְּכֻלָּן.

יז. כּוֹתְבֵי סְפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, אָסוּר לָהֶם לַהֲפֹךְ אֶת הַיְרִיעָה עַל פָּנֶיהָ; אֶלָּא פּוֹרֵשׂ עָלֶיהָ בֶּגֶד, אוֹ כּוֹפְלָהּ.

יח. סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, שֶׁאָמַר הַסּוֹפֵר אַחַר שֶׁיָּצְאוּ מִתַּחַת יָדוֹ: 'לֹא כָּתַבְתִּי הָאַזְכָּרוֹת [שמות הקב"ה] שֶׁבָּהֶן לִשְׁמָן' - אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן, אֲבָל נֶאֱמָן לְהַפְסִיד כָּל שְׂכָרוֹ. וְלָמָּה אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן? שֶׁמָּא לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַפְסִיד עַל הַלּוֹקֵחַ, אוֹ עַל זֶה שֶׁשְּׂכָרוֹ, וְדָמָה שֶׁאֵינוֹ מַפְסִיד בַּאֲמִירָה זוֹ אֶלָּא שְׂכַר הָאַזְכָּרוֹת. לְפִיכָךְ, אִם אָמַר: 'סֵפֶר תּוֹרָה זֶה', אוֹ 'תְּפִלִּין אֵלּוּ - עוֹרוֹת שֶׁלָּהֶן, אֵינָם מְעֻבָּדוֹת לִשְׁמָן' - מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמָן לְהַפְסִיד שְׂכָרוֹ, נֶאֱמָן לְפָסְלָן; שֶׁהֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִים, שֶׁאִם אֵין הָעוֹרוֹת מְעֻבָּדִים לִשְׁמָן, אֵין לְכֻלָּן שָׂכָר.

יט. אֵין כּוֹתְבִין תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, אֶלָּא בִּכְתַב אַשּׁוּרִי [שבו נתנה תורה לישראל]. וְהִתִּירוּ בַּסְּפָרִים, לְכָתְבָן אַף בִּיוָנִי בִּלְבַד; וּכְבָר נִשְׁתַּקַּע [נעלם] יְוָנִי מִן הָעוֹלָם, וְנִשְׁתַּבֵּשׁ וְאָבַד - לְפִיכָךְ אֵין כּוֹתְבִין הַיּוֹם שְׁלָשְׁתָּן, אֶלָּא אַשּׁוּרִי. וְצָרִיךְ לְהַזְהֵר בִּכְתִיבָתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּדְבַּק אוֹת לְאוֹת - שֶׁכָּל אוֹת שֶׁאֵין הָעוֹר מַקִּיף לָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, פְּסוּלָה; וְכָל אוֹת שֶׁאֵין הַתִּינוֹק שֶׁאֵינוֹ לֹא חָכָם וְלֹא סָכָל [טפש] יָכוֹל לִקְרוֹתָהּ, פְּסוּלָה. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ לְהַזְהֵר בְּצוּרַת הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁלֹּא תִּדְמֶה הַיּוּד לְוָאו, וְלֹא וָאו לְיוּד; וְלֹא כָּף לְבֵית, וְלֹא בֵּית לְכָף; וְלֹא דָּלֶת לְרֵישׁ, וְלֹא רֵישׁ לְדָלֶת; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן, עַד שֶׁיָּרוּץ הַקּוֹרֵא בָּהֶן.

כ. עוֹר שֶׁהָיָה נָקוּב, לֹא יִכְתֹּב עַל גַּבֵּי הַנֶּקֶב. וְכָל נֶקֶב שֶׁהַדְיוֹ עוֹבֶרֶת עָלָיו - אֵינוֹ נֶקֶב, וּמֵתֶר לִכְתֹּב עָלָיו; לְפִיכָךְ, מֵתֶר לִכְתֹּב עַל גַּבֵּי עוֹר הָעוּף שֶׁנִּתְעַבֵּד. נֶקֶב הָעוֹר אַחַר שֶׁנִּכְתַּב - אִם נֶקֶב בְּתוֹךְ הָאוֹת, כְּגוֹן תּוֹךְ הֵא אוֹ תּוֹךְ מֵם, וְכֵן בִּשְׂאָר אוֹתִיּוֹת - כָּשֵׁר. נֶקֶב בְּיָרֵךְ [רגל] שֶׁל אוֹת עַד שֶׁנִּפְסְקָה - אִם נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה [מהחלק שלמעלה מהנקב] מִלֹּא אוֹת קְטַנָּה, כָּשֵׁר; וְהוּא, שֶׁלֹּא תִּדְמֶה לְאוֹת אַחֶרֶת. וְאִם לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה מִלֹּא אוֹת קְטַנָּה, פְּסוּלָה.

יום שישי ח' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת תְּפִלִּין פֶּרֶק ב

א. כֵּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַתְּפִלִּין? שֶׁל רֹאשׁ - כּוֹתְבִין אַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת עַל אַרְבָּעָה קְלָפִים, וְגוֹלְלִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְבַדּוֹ, וּמַנִּיחִין אוֹתָן בְּאַרְבָּעָה בָּתִּים שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בְּעוֹר אֶחָד; וְשֶׁל יָד - כּוֹתְבִין אֶת אַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּאַרְבָּעָה דַּפִּין [עמודים] עַל קְלָף אֶחָד, וְגוֹלְלוֹ כְּמִין סֵפֶר תּוֹרָה מִסּוֹפוֹ לִתְחִלָּתוֹ, וּמַנִּיחוֹ בְּבֵית אֶחָד.

ב. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בַּפָּרָשִׁיּוֹת - שֶׁאִם עָשָׂה הַסְּתוּמָה פְּתוּחָה [התחיל פרשה סתומה בתחילת השורה] אוֹ הַפְּתוּחָה סְתוּמָה [התחיל פרשה פתוחה באמצע או בסוף השורה], פְּסָלָן. וְשָׁלֹשׁ הַפָּרָשִׁיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, כֻּלָּן פְּתוּחוֹת; וּפָרָשָׁה אַחֲרוֹנָה שֶׁהִיא "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ", סְתוּמָה.

ג. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּמָלֵא וְחָסֵר, עַד שֶׁיִּהְיוּ אַרְבַּעְתָּן כְּתוּבוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן כְּתוּבוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַבָּדוּק [המוגה]; שֶׁאִם כָּתַב הֶחָסֵר מָלֵא - פָּסַל, עַד שֶׁיִּמְחֹק הַיָּתֵר; וְאִם כָּתַב הַמָּלֵא חָסֵר - פָּסַל, וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה. וְאֵלּוּ הֵן הַחֲסֵרוֹת וְהַמְּלֵאוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ:

ד. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה - "קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר" מָלֵא, "זָכוֹר" מָלֵא, "בְּחֹזֶק" חָסֵר, "הוֹצִיא" מָלֵא, "לְאֹתֹ" חָסֵר וָאו, "יְבִיאֲךָ" מָלֵא, "וְהָאֱמֹרִי" חָסֵר, "וְהַיְבוּסִי" מָלֵא, "לַאֲבֹתֶיךָ" חָסֵר וָאו, "הָעֲבֹדָה" חָסֵר, "מַצֹּת" חָסֵר, "הַשְּׁבִיעִי" מָלֵא, "מַצּוֹת" מָלֵא, "שְׁאֹר" חָסֵר, "גְּבֻלְךָ" חָסֵר, "בַּעֲבוּר" מָלֵא, "לְאוֹת" מָלֵא, "וּלְזִכָּרוֹן" מָלֵא, "עֵינֶיךָ" מָלֵא, "תּוֹרַת" מָלֵא, "הוֹצֵאֲךָ" חָסֵר יוּד, "הַחֲקָה" חָסֵר, "לְמוֹעֲדָהּ" מָלֵא.

ה. פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה - "וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ" חָסֵר, "וְלַאֲבֹתֶיךָ" חָסֵר וָאו, "חֲמֹר" חָסֵר, "בְּכוֹר" מָלֵא, "בְּחֹזֶק" חָסֵר, "הוֹצִיאָנוּ" מָלֵא, "וַיַּהַרֹג" חָסֵר, "בְּכוֹר" מָלֵא, "מִבְּכֹר" חָסֵר, "וְעַד בְּכוֹר" מָלֵא, "זֹבֵחַ" חָסֵר, "וְכָל בְּכוֹר" מָלֵא, "לְאוֹת" מָלֵא, "יָדְכָה" כָּתוּב בְּהֵא, "וּלְטוֹטָפֹת" חָסֵר וָאו אַחֲרוֹנָה, "עֵינֶיךָ" מָלֵא, "בְּחֹזֶק" חָסֵר, "הוֹצִיאָנוּ" מָלֵא.

ו. פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית - "שְׁמַע": "מְאֹדֶךָ" חָסֵר, "לְבָנֶיךָ" מָלֵא, "בְּבֵיתֶךָ" בְּלֹא יוּד שְׁנִיָּה, "וּבְקוּמֶךָ" מָלֵא, "לְאוֹת" מָלֵא, "יָדֶךָ" בְּלֹא יוּד שְׁנִיָּה, "לְטֹטָפֹת" חָסֵר שְׁנֵי וָאוִין, "עֵינֶיךָ" מָלֵא, "מְזֻזוֹת" חָסֵר וָאו רִאשׁוֹנָה, "בֵּיתֶךָ" בְּלֹא יוּד שְׁנִיָּה, "וּבִשְׁעָרֶיךָ" מָלֵא.

ז. פָּרָשָׁה רְבִיעִית - "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" חָסֵר, "מִצְוֹתַי" בְּוָאו אַחַת, "יוֹרֶה" מָלֵא, "וּמַלְקוֹשׁ" מָלֵא, "וְתִירֹשְׁךָ" חָסֵר וָאו, "וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם" מָלֵא, "יְבוּלָהּ" מָלֵא, "הַטֹּבָה" חָסֵר, "נֹתֵן" חָסֵר, "אֹתָם" חָסֵר, "לְאוֹת" מָלֵא, "לְטוֹטָפֹת" חָסֵר וָאו שְׁנִיָּה, "עֵינֵיכֶם" מָלֵא, "אֹתָם" חָסֵר, "בְּבֵיתֶךָ" בְּלֹא יוּד שְׁנִיָּה, "וּבְקוּמֶךָ" מָלֵא, "מְזוּזוֹת" מָלֵא, "בֵּיתֶךָ" בְּלֹא יוּד שְׁנִיָּה, "וּבִשְׁעָרֶיךָ" מָלֵא, "לַאֲבֹתֵיכֶם" חָסֵר וָאו.

ח. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּתָגִין [כתרים] שֶׁל אוֹתִיּוֹת, וְהֵן כְּמוֹ זַיִנִין זְקוּפוֹת עַל הָאוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהֶן תָּג, כְּמוֹ שֶׁהֵן כְּתוּבִין בְּסֵפֶר תּוֹרָה; וְאֵלּוּ הֵן הָאוֹתִיּוֹת הַמִּתְיַגּוֹת שֶׁבְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ:

ט. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה - יֵשׁ בָּהּ אוֹת אַחַת בִּלְבַד, וְהִיא מֵם סְתוּמָה שֶׁל "מִיָּמִים", עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זַיִנִין. פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה - יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְכָל אַחַת מֵהֶן הִא, וְעַל כָּל הִא מִמַּשְׁמַשְׁתָּן - אַרְבַּע זַיִנִין; וְהֵן: הֵא שֶׁל "וּנְתָנָהּ", וְהֵא רִאשׁוֹנָה וְהֵא אַחֲרוֹנָה שֶׁל "הִקְשָׁה", וְהֵא שֶׁל "וַיַּהַרֹג", וְהֵא שֶׁל "יָדְכָה". פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית - יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: קוּף שֶׁל "וּבְקוּמֶךָ", יֵשׁ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה זַיִנִין; וְקוּף שֶׁל "וּקְשַׁרְתָּם", יֵשׁ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה זַיִנִין; וְטֵית טֵית פֵּה שֶׁל "לְטֹטָפֹת", עַל כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן אַרְבָּעָה זַיִנִין. פָּרָשָׁה רְבִיעִית - יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: פֵּה שֶׁל "וְאָסַפְתָּ", יֵשׁ עָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה זַיִנִין; וְתָו שֶׁל "וְאָסַפְתָּ", יֵשׁ עָלֶיהָ זַיִן אֶחָד; וְטֵית טֵית פֵּה שֶׁל

"לְטַטְפֹּת", עַל כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן אַרְבָּעָה זִינִין. כָּל הָאוֹתִיּוֹת הַמְתֻיָּגוֹת, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה; וְאִם לֹא עָשָׂה הַתָּגִין, אוֹ הוֹסִיף וְגָרַע בָּהֶן - לֹא פָּסַל.

י. הַלּוֹקֵחַ תְּפִלִּין מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה [בקי], צָרִיךְ לְבָדְקָן. לָקַח מִמְּנוּ מֵאָה קְצִיצוֹת [בתים], בּוֹדֵק מֵהֶן שָׁלֹשׁ קְצִיצוֹת - אוֹ שְׁתַּיִם שֶׁל רֹאשׁ וְאַחַת שֶׁל יָד, אוֹ שְׁתַּיִם שֶׁל יָד וְאַחַת שֶׁל רֹאשׁ: אִם מְצָאָם כְּשֵׁרִים, הֶחְזַק זֶה הָאִישׁ, וַהֲרֵי כֻּלָּן כְּשֵׁרִין, וְאֵין הַשְּׁאָר צָרִיךְ בְּדִיקָה. וְאִם לְקָחָן צְבָתִים צְבָתִים [חבילות חבילות] - כֻּלָּן צְרִיכוֹת בְּדִיקָה; שֶׁחֲזָקַת הַצְּבָתִים, מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה לְקוּחִין.

יא. הַכּוֹתֵב תְּפִלִּין בִּכְתַב יָדוֹ, אוֹ שֶׁלְּקָחָן מִן הַמֻּמְחֶה, אוֹ מִשְּׁאָר אָדָם וּבְדָקָן וְהֶחְזִירָן לְעוֹלָם אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָדְקָן פַּעַם אַחֶרֶת, וַאֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה שָׁנִים; כָּל זְמַן שֶׁחִפּוּיָן שָׁלֵם, הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן שֶׁמָּא נִמְחֲקָה אוֹת מִתּוֹכָן אוֹ שֶׁנִּקְּבָה. הִלֵּל הַזָּקֵן הָיָה אוֹמֵר: 'אֵלּוּ, מִשֶּׁל אֲבִי אִמָּא'.

הִלְכוֹת תְּפִלִּין פֶּרֶק ג

א. שְׁמוֹנֶה הֲלָכוֹת יֵשׁ בְּמַעֲשֵׂה הַתְּפִלִּין - כֻּלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וּלְפִיכָךְ כֻּלָּן מְעַכְּבוֹת, וְאִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן, פָּסַל; וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּהְיוּ מְרֻבָּעוֹת, וְכֵן תְּפִירָתָן [בגידין] בְּרִבּוּעַ [ארכן כרחבן], וַאֲלַכְסוֹנָן בְּרִבּוּעַ, עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן אַרְבַּע זָוִיּוֹת שָׁווֹת; וְשֶׁיִּהְיֶה בְּעוֹר שֶׁל רֹאשׁ, צוּרַת שִׁין מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל; וְשֶׁיִּכְרֹךְ הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּמַטְלִית [בד]; וְשֶׁיִּכְרֹךְ אוֹתָן בְּשֵׂעָר עַל הַמַּטְלִית, וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסָן בְּבָתֵּיהֶן; וְשֶׁיִּהְיוּ תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּגִידִין; וְשֶׁעוֹשִׂין לָהֶן [לרצועות] מַעְבֹּרֶת [מקום מעבר] מֵעוֹר הַחִפּוּי שֶׁתְּכֻנַּס בָּהּ הָרְצוּעָה, עַד שֶׁתְּהֵא עוֹבֶרֶת וְהוֹלֶכֶת בְּתוֹךְ תּוֹבָר [כעין לולאה] שֶׁלָּהּ; וְשֶׁיִּהְיוּ הָרְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת; וְשֶׁיִּהְיֶה הַקֶּשֶׁר שֶׁלָּהֶן, קֶשֶׁר יָדוּעַ בְּצוּרַת דָּלֶת.

ב. כֵּיצַד עוֹשִׂין תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ? לוֹקְחִין עֵץ מְרֻבָּע, אָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ כְּגָבְהוֹ; וְאִם הָיָה גָּבְהוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ, אוֹ פָּחוֹת מִמֶּנּוּ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם; וְאֵין מַקְפִּידִין אֶלָּא עַל אָרְכּוֹ, שֶׁיִּהְא כְּרָחְבּוֹ. וְחוֹפְרִין בּוֹ שְׁלֹשָׁה חֲרִיצִין, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ אַרְבָּעָה רָאשִׁים, כְּגוֹן זֶה: וּלוֹקְחִין עוֹר, וּמַרְטִיבִין אוֹתוֹ בְּמַיִם, וּמְחַפִּין בּוֹ אֶת הָעֵץ, וּמַכְנִיסִין אֶת הָעוֹר בֵּין כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ; וּמְכַמְּשִׁין [מקמטים] אוֹתוֹ וְהוּא רָטֹב, מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁעוֹשִׂין מִן הָעוֹר דְּמוּת שִׁין שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁין מִימִין הַמַּנִּיחַ תְּפִלִּין, וּדְמוּת שִׁין שֶׁיֵּשׁ לָהּ אַרְבָּעָה רָאשִׁין מִשְּׂמֹאל הַמַּנִּיחַ.

ג. וּמַנִּיחִין אֶת הָעוֹר עַל הָעֵץ, עַד שֶׁיֵּיבַשׁ; וְאַחַר כָּךְ חוֹלֵץ הָעוֹר מֵעַל גַּבֵּי הָאִמּוּם [דפוס, תבנית] שֶׁל עֵץ, וְנִמְצָא הָעוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה בָּתִּים פְּנוּיִין. מַכְנִיסִין פָּרָשָׁה בְּכָל בַּיִת וּבַיִת, וּמַחְזִירִין מִקְצַת הָעוֹר מִלְּמַטָּה; וְתוֹפְרִין אוֹתוֹ מֵאַרְבַּע פִּנּוֹתָיו, וּמַנִּיחִין מִן הָעוֹר שֶׁלְּמַטָּה מָקוֹם שֶׁתִּכָּנֵס בּוֹ הָרְצוּעָה, כְּמוֹ תּוֹבָר, וְהוּא הַנִּקְרָא 'מַעְבֹּרֶת'.

ד. וְכֵיצַד עוֹשִׂין תְּפִלִּין שֶׁל יָד? לוֹקְחִין עֵץ מְרֻבָּע, אָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ, וְיִהְיֶה גָּבְהוֹ כְּאֶצְבַּע, אוֹ יָתֵר עַל זֶה מְעַט; וּמְחַפִּין אוֹתוֹ בְּעוֹר רָטֹב, וּמַנִּיחִין אֶת הָעוֹר עַל הָאִמּוּם עַד שֶׁיֵּיבַשׁ; וְחוֹלֵץ הָעוֹר, וּמַכְנִיס אַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת בְּמָקוֹם הָעֵץ, וּמַחְזִיר מִקְצַת הָעוֹר מִלְּמַטָּה; וְתוֹפְרוֹ מֵאַרְבַּע פִּנּוֹתָיו, וּמַנִּיחִין מִן הָעוֹר מָקוֹם הָרְצוּעָה.

ה. כֵּיצַד סִדּוּר הַפָּרָשִׁיּוֹת בִּתְפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ? מַכְנִיס פָּרָשָׁה אַחֲרוֹנָה שֶׁהִיא "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" בַּבַּיִת שֶׁהוּא עַל יְמִין הַמַּנִּיחַ; וּ"שְׁמַע", סְמוּכָה לָהּ; וּ"וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ", בְּבַיִת שְׁלִישִׁי סְמוּכָה לְ"שְׁמַע"; וְ"קַדֶּשׁ לִי", בְּבַיִת רְבִיעִי שֶׁהוּא לִשְׂמֹאל הַמַּנִּיחַ תְּפִלִּין - כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַקּוֹרֵא שֶׁפָּנָיו כְּנֶגֶד פְּנֵי הַמַּנִּיחַ, קוֹרֵא עַל הַסֵּדֶר, כְּגוֹן זֶה: וְאִם הֶחְלִיף סִדּוּר זֶה, פְּסוּלוֹת.

ו. תְּפִלִּין שֶׁל יָד - כּוֹתְבִין אוֹתָהּ בְּאַרְבָּעָה דַּפִּין [עמודים] בְּעוֹר אֶחָד, אָרֹךְ כְּסֵפֶר תּוֹרָה, עַל סִדּוּרָן בַּתּוֹרָה, כְּגוֹן זֶה: וְאִם כְּתָבָן עַל אַרְבָּעָה עוֹרוֹת וְהִנִּיחָן בְּבַיִת אֶחָד - יָצָא, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְדַבְּקָן.

ז. כְּשֶׁהוּא גּוֹלֵל הַפָּרָשִׁיּוֹת, בֵּין שֶׁל רֹאשׁ בֵּין שֶׁל יָד, גּוֹלֵל אוֹתָן מִסּוֹפָן לִתְחִלָּתָן - עַד שֶׁתִּמְצָא כְּשֶׁתִּפְתַּח הַפָּרָשָׁה, תִּקְרָא כָּל שִׁיטָה מִתְּחִלָּתָהּ לְסוֹפָהּ.

ח. כְּשֶׁמַּכְנִיסִין אֶת הַפָּרָשִׁיּוֹת בַּבָּתִּים שֶׁלָּהֶן, כּוֹרְכִין אוֹתָן בְּמַטְלִית, וְעַל הַמַּטְלִית שֵׂעָר, וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אוֹתָן בְּבָתֵּיהֶן. וְשֵׂעָר זֶה, צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׂעַר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן; וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל הָעָם, לְכָרְכָן בִּשְׂעַר זְנַב הָעֲגָלִים.

ט. כְּשֶׁתּוֹפְרִין אֶת הַתְּפִלִּין, אֵין תּוֹפְרִין אֶלָּא בְּגִידִין שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ שֶׁל חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן. לוֹקְחִין הַגִּידִין שֶׁיֵּשׁ בַּעֲקֵב הַבְּהֵמָה אוֹ הַחַיָּה, וְהֵן לְבָנִים קָשִׁים, וּמְרַכְּכִין אוֹתָן בַּאֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ כְּפִשְׁתָּן, וְטוֹוִין אוֹתָן וְשׁוֹזְרִין אוֹתָן; וּבָהֶן תּוֹפְרִין הַתְּפִלִּין וִירִיעוֹת סֵפֶר תּוֹרָה.

י. כְּשֶׁתּוֹפְרִין הַתְּפִלִּין, תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּרִבּוּעַ. וַהֲלָכָה רוֹוַחַת, שֶׁיִּהְיוּ בְּכָל צַד שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת, עַד שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה תְּפִירוֹת, בֵּין שֶׁל יָד בֵּין שֶׁל רֹאשׁ; וְאִם עָשָׂה הַתְּפִירוֹת עֶשֶׂר אוֹ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, עוֹשֶׂה. וְכָל הַתְּפִירוֹת, יִהְיֶה הַחוּט שֶׁלָּהֶן סוֹבֵב מִשְׁתֵּי הָרוּחוֹת [מב' הצדדים].

יא. וְצָרִיךְ שֶׁיַּגִּיעַ הֶחָרִיץ [שבין בית לבית] שֶׁל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, עַד מְקוֹם הַתֶּפֶר. וְאִם הָיָה הֶחָרָץ נָכָר כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אַרְבָּעָה רָאשִׁים נִרְאִין לַכֹּל, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הֶחָרָץ מַגִּיעַ לִמְקוֹם הַתֶּפֶר - כְּשֵׁרוֹת; וְאִם אֵין חַרְצָן נָכָר, פְּסוּלוֹת. וְצָרִיךְ לְהַעֲבִיר בְּתוֹךְ כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ עַל גַּבֵּי הָעוֹר, חוּט אוֹ מְשִׁיחָה לְהַבְדִּיל בֵּין בַּיִת לְבַיִת; וּמִנְהָג פָּשׁוּט, לְהַעֲבִיר גִּיד מִגִּידֵי הַתְּפִירָה בְּכָל חָרִיץ וְחָרִיץ מִשְּׁלָשְׁתָּן.

יב. וְכֵיצַד עוֹשִׂין הָרְצוּעוֹת? לוֹקְחִין רְצוּעָה שֶׁל עוֹר, רְחָבָה כְּאֹרֶךְ הַשְּׂעוֹרָה; וְאִם הָיְתָה רְחָבָה מִזֶּה הַשִּׁעוּר, כְּשֵׁרָה. וְאֹרֶךְ רְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ - כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף אֶת הָרֹאשׁ וְיִקָּשֵׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר, וְתִמְתַּח שְׁתֵּי הָרְצוּעוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לַשַּׁבּוּר אוֹ לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ מְעַט; וְאֹרֶךְ רְצוּעָה שֶׁל יָד - כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף אֶת הַזְּרוֹעַ וְיִקָּשֵׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר, וְתִמְתַּח רְצוּעָה אַחַת עַל אֶצְבַּע אֶמְצָעִית, וְיִכְרֹךְ מִמֶּנָּה עַל אֶצְבָּעוֹ שָׁלֹשׁ כְּרִיכוֹת וְיִקָּשֵׁר. וְאִם הָיוּ הָרְצוּעוֹת אֲרֻכּוֹת יָתֵר עַל הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ, כְּשֵׁרוֹת.

יג. וּמַכְנִיס רְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ בַּתּוֹבֶר שֶׁלָּהּ [מקום מעבר הרצועה], וּמַקִּיף בְּמִדַּת רֹאשׁוֹ, וְקוֹשֵׁר קֶשֶׁר מְרֻבָּע, כְּמִין דָּלֶת. וְקֶשֶׁר זֶה, צָרִיךְ כָּל תַּלְמִיד חֲכָמִים לְלָמְדוֹ, וְאִי אֶפְשָׁר לְהוֹדִיעַ צוּרָתוֹ בִּכְתָב, אֶלָּא בִּרְאִיַּת הָעַיִן. וְכֵן בְּשֶׁל יָד, קוֹשֵׁר קֶשֶׁר כְּמִין יוּד; וְתִהְיֶה הָרְצוּעָה שֶׁל יָד עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת בְּתוֹךְ הַקֶּשֶׁר, כְּדֵי שֶׁיַּרְחִיב וְיַקְצֵר בְּעֵת שֶׁיִּרְצֶה לִקְשֹׁר עַל יָדוֹ.

יד. הָרְצוּעוֹת שֶׁל תְּפִלִּין, בֵּין שֶׁל רֹאשׁ בֵּין שֶׁל יָד - פְּנֵיהֶן הַחִיצוֹנִים שְׁחוֹרִים, וְזוֹ הִיא הֲהָלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. אֲבָל אֲחוֹרֵי הָרְצוּעוֹת, הוֹאִיל וּמִבִּפְנִים הֵן, אִם הָיוּ יְרֻקּוֹת אוֹ לְבָנוֹת, כְּשֵׁרִין; אֲדֻמּוֹת - לֹא יַעֲשֶׂה, שֶׁמָּא תֵּהָפֵךְ הָרְצוּעָה, וּגְנַאי הוּא לוֹ. וְלֹא יִהְיוּ אֲחוֹרֵי הָרְצוּעָה לְעוֹלָם, אֶלָּא כְּעֵין הַקְּצִיצָה - אִם יְרֻקָּה, יְרֻקִּין, וְאִם לְבָנָה, לְבָנִים. וְנוֹאִי הוּא לַתְּפִלִּין, שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן שְׁחוֹרוֹת, הַקְּצִיצָה, וְהָרְצוּעָה כֻּלָּהּ.

טו. הָעוֹר שֶׁמְּחַפִּין בּוֹ הַתְּפִלִּין, וְשֶׁעוֹשִׂין מִמֶּנּוּ הָרְצוּעוֹת, הוּא עוֹר שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף הַטְּהוֹרִים, וַאֲפִלּוּ נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן. וְאִם עָשָׂה מֵעוֹר טְמֵאִים, אוֹ שֶׁחִפָּה תְּפִלִּין בְּזָהָב - פְּסוּלוֹת. וְעוֹר הָרְצוּעוֹת, צָרִיךְ עִבּוּד לִשְׁמָן. אֲבָל הָעוֹר שֶׁמְּחַפִּין בּוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ עִבּוּד כְּלָל - אֲפִלּוּ עָשָׂהוּ מַצָּה [עור שלא נעבד בקמח ומלח], כָּשֵׁר; וּמִקּוֹמוֹת הַרְבֵּה, נָהֲגוּ לַעֲשׂוֹת אוֹתָן בְּעוֹר מַצָּה.

טז. אֵין עוֹשִׂין הַתְּפִלִּין אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲשִׂיָּתָן כִּכְתִיבָתָן, מִפְּנֵי הַשִּׂין שֶׁעוֹשִׂין בָּעוֹר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ; לְפִיכָךְ, אִם חִפָּן גּוֹי, אוֹ תְּפָרָן - פְּסוּלִין. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַפָּסוּל לִכְתִבָן, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹתָן.

יז. תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ שֶׁל יָד, וְשֶׁל יָד, עוֹשִׂין אוֹתָהּ שֶׁל רֹאשׁ - לְפִי שֶׁאֵין מוֹרִידִין מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה. וְכֵן רְצוּעָה שֶׁל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ לִתְפִלִּין שֶׁל יָד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלְּבָשָׁן; אֲבָל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ שֶׁלֹּא לְבָשָׁן אָדָם מֵעוֹלָם, אִם רָצָה לְהַחֲזִירָן לְיָד, מֻתָּר. וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה? טוֹלֶה [מכסה] עָלֶיהָ עוֹר עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה אַחַת, וְקוֹשְׁרָהּ עַל יָדוֹ.

יח. תְּפִלִּין שֶׁנִּפְסְקוּ [נחתכו] הַתְּפִירוֹת שֶׁלָּהֶן - אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַתְּפִירוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ [החיצונה והפנימית שכנגדה], אוֹ שֶׁנִּפְסְקוּ שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת אֲפִלּוּ זוֹ שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּישָׁנוֹת; אֲבָל בַּחֲדָשׁוֹת, כָּל זְמַן שֶׁפְּנֵי טָבְלָה קַיֶּמֶת [שעדיין מרובעים הם], כְּשֵׁרוֹת. וְאֵלּוּ הֵן הַחֲדָשׁוֹת? כֹּל שֶׁאוֹחֲזִין מִקְצָת הָעוֹר שֶׁנִּקְרַע תִּפְרוּ וְתוֹלִין בּוֹ הַתְּפִלִּין, וְהוּא חָזָק וְאֵינוֹ נִכְרָת - הֲרֵי אֵלּוּ חֲדָשׁוֹת; וְאִם אֵין רָאוּי לִתְלוֹת בּוֹ, אֶלָּא וְהוּא נִפְסָק - הֲרֵי אֵלּוּ יְשָׁנוֹת.

יט. רְצוּעָה שֶׁנִּפְסְקָה - אֵין קוֹשְׁרִין אוֹתָהּ, וְאֵין תּוֹפְרִין אוֹתָהּ, אֶלָּא מוֹצִיאָהּ וְגוֹנְזָהּ, וְעוֹשֶׂה אַחֶרֶת. וּשְׁרֵי הָרְצוּעָה [שמשתלשלת מקשר הראש ולמטה] פְּסוּלִין, עַד שֶׁיִּהְיֶה אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ כַּשִּׁעוּר, אוֹ יָתֵר עָלָיו. וּלְעוֹלָם יִזָּהֵר לִהְיוֹת פְּנֵי עוֹר הָרְצוּעָה [הצד העליון] לְמַעְלָה בְּעֵת שֶׁקּוֹשֵׁר אוֹתָן עַל יָדוֹ וְעַל רֹאשׁוֹ.

הִלְכוֹת תְּפִלִּין פֶּרֶק ד

א. הֵיכָן מְנִיחִין הַתְּפִלִּין? שֶׁל רֹאשׁ - מְנִיחִין אוֹתָן עַל הַקָּדְקֹד, שֶׁהוּא סוֹף הַשֵּׂעָר שֶׁכְּנֶגֶד הַפָּנִים, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס [רך] בּוֹ; וְצָרִיךְ לְכַוֵּן אוֹתָן בְּאֶמְצַע, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בֵּין הָעֵינַיִם, וְיִהְיֶה הַקֶּשֶׁר [של תש"ר] בְּגֹבַהּ הָעֹרֶף, שֶׁהוּא סוֹף הַגֻּלְגֹּלֶת.

ב. וְשֶׁל יָד - קוֹשֵׁר אוֹתָהּ עַל שְׂמֹאלוֹ עַל הַקִּבֹּרֶת, וְהוּא הַבָּשָׂר הַתָּפוּחַ [מנופח ועולה] שֶׁבַּמַּרְפֵּק שֶׁבֵּין פֶּרֶק הַכָּתֵף וּבֵין פֶּרֶק הַזְּרוֹעַ; שֶׁנִּמְצָא כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּק מַרְפְּקוֹ לְצִלְעָיו, תִּהְיֶה תְּפִלָּה כְּנֶגֶד לִבּוֹ, וְנִמְצָא מְקַיֵּם: "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה . . עַל לְבָבֶךָ".

ג. הַמְּנִיחַ תְּפִלִּין שֶׁל יָד עַל פַּס יָדוֹ, אוֹ שֶׁל רֹאשׁ עַל מִצְחוֹ - הֲרֵי זוֹ דֶּרֶךְ הַמִּינוּת; הָעוֹשֶׂה תְּפִלָּתוֹ עֲגֻלָּה כֶּאֱגוֹז, אֵין בָּהּ מִצְוָה כְּלָל. אִטֵּר [שמאלי] - מֵנִיחַ תְּפִלִּין בִּימִינוֹ, שֶׁהִיא לוֹ כִּשְׂמֹאל; וְאִם הָיָה שׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו - מֵנִיחַ אוֹתָהּ בִּשְׂמֹאלוֹ, שֶׁהִיא שְׂמֹאל כָּל אָדָם. וּמְקוֹם קְשִׁירַת הַתְּפִלִּין וּמְקוֹם הֲנָחָתָן, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמָדוּם [מסורת ממשה רבינו ע"ה].

ד. תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל יָד, וְשֶׁל יָד, אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל רֹאשׁ - מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ. וְכֵיצַד מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן? עַל שֶׁל רֹאשׁ מְבָרֵךְ: 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין'; וְעַל שֶׁל יָד מְבָרֵךְ: 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין'.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהֵנִיחַ אַחַת מֵהֶן; אֲבָל אִם הֵנִיחַ שְׁתֵּיהֶן - מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחַת, וְהִיא 'לְהָנִיחַ תְּפִלִּין', וְקוֹשֵׁר שֶׁל יָד תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מֵנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וּכְשֶׁהוּא חוֹלֵץ, חוֹלֵץ שֶׁל רֹאשׁ תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ חוֹלֵץ שֶׁל יָד.

ו. מִי שֶׁבֵּרֵךְ 'לְהָנִיחַ תְּפִלִּין' וְקָשַׁר תְּפִלִּין שֶׁל יָד - אָסוּר לוֹ לְסַפֵּר, וַאֲפִלּוּ לְהָשִׁיב שָׁלוֹם לְרַבּוֹ, עַד שֶׁיָּנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ; וְאִם שָׂח, הֲרֵי זוֹ עֲבֵרָה, וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה שְׁנִיָּה 'עַל מִצְוַת תְּפִלִּין', וְאַחַר כָּךְ מֵנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ.

ז. תְּפִלִּין - כָּל זְמַן שֶׁמְּנִיחָן, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן, וַאֲפִלּוּ חָלַץ וְלָבַשׁ מֵאָה פְּעָמִים בַּיּוֹם. וְכָל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם קֹדֶם עֲשִׂיָּתָן; לְפִיכָךְ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַתְּפִלִּין שֶׁל יָד, אַחַר הֲנָחָה עַל הַקִּבֹּרֶת קֹדֶם קְשִׁירָה; שֶׁקְּשִׁירָתָן, הִיא עֲשִׂיָּתָן.

ח. כְּשֶׁחוֹלֵץ אָדָם תְּפִלָּיו לְהַצְנִיעָן בִּכְלִי, לֹא יַנִּיחַ שֶׁל יָד מִלְּמַטָּה וְשֶׁל רֹאשׁ מִלְּמַעְלָה; מִפְּנֵי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה לִלְבְּשָׁן, יִפְגַּע בְּשֶׁל רֹאשׁ תְּחִלָּה, וְנִמְצָא שֶׁמַּנִּיחָהּ [עוזבה] וּמוֹצִיא שֶׁל יָד, לְפִי שֶׁאֵין לוֹבְשִׁין שֶׁל רֹאשׁ קֹדֶם שֶׁל יָד, וְאָסוּר לוֹ לְאָדָם לְהַנִּיחַ מִצְוָה, וְלַעֲבֹר מִמִּנָּה לְמִצְוָה אַחֶרֶת - אֶלָּא מִצְוָה שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ שֶׁל אָדָם בַּתְּחִלָּה, בָּהּ הוּא מִתְעַסֵּק. לְפִיכָךְ, צָרִיךְ לְהַנִּיחַ שֶׁל יָד לְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁיִּפְגַּע בָּהּ תְּחִלָּה וְיִלְבַּשׁ עַל הַסֵּדֶר.

ט. כְּלִי שֶׁהֶכִינוֹ [יחדו] לְהַנִּיחַ בּוֹ תְּפִלִּין, וְהִנִּיחָן בּוֹ - נִתְקַדֵּשׁ, וְאָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּדִבְרֵי חֹל; הֶכִינוֹ וְלֹא הִנִּיחַ בּוֹ, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ עֲרַאי [במקרה] וְלֹא הֶכִינוֹ - לֹא נִתְקַדֵּשׁ, וַהֲרֵי הוּא חֹל כְּמוֹת שֶׁהָיָה. וְאָסוּר לִתְלוֹת אֶת הַתְּפִלִּין, בֵּין בָּרְצוּעָה בֵּין בַּתְּפִלָּה עַצְמָהּ; אֲבָל תּוֹלֶה הוּא אֶת הַכִּיס שֶׁהַתְּפִלִּין מֻנָּחִין בּוֹ.

י. זְמַן הֲנָחַת תְּפִלִּין - בַּיּוֹם, לֹא בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִיָּמִים יָמִימָה" - "חֻקָּה" זוֹ הִיא מִצְוַת תְּפִלִּין. וְכֵן שַׁבָּתוֹת וְיָמִים

טובים, אינן זמן תפלין, שנאמר: "והיו לך לאות", ושבתות וימים טובים הן עצמן אות. ומאימתי זמן הנחתן? משיראה את חברו ברחוק ארבע אמות וירכירהו, עד שתשקע החמה.

יא. מי שהניח תפלין קדם שתשקע החמה, והשכה והן עליו - אפלו היו עליו כל הלילה, מתר; ואין מורין דבר זה בברבים, אלא מלמדין את הכל, שלא יניחו תפלין עליהן, אלא יחלצו אותן משתשקע החמה. וכל המניח תפלין לכתחלה אחר שתשקע החמה - עובר בלאו, שנאמר: "ושמרתָ את החקה הזאת למועדה, מימים ימימה".

יב. היה בא בדרך ותפלין בראשו, ושקעה עליו החמה - מניח ידו עליהן עד שהוא מגיע לביתו, וחולץ. היה יושב בבית המדרש ותפלין בראשו, וקדש [שבת] עליו היום - מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו, וחולץ; ואם יש בית סמוך לחומה שמשתמרין בו, מניחן שם. ואם לא חלץ תפלין משקעה החמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן, ונמצאו עליו כדי לשמרן - מתר.

יג. כל הפטור מקרית שמע, פטור מן התפלין. קטן שיודע לשמר תפלין - אביו לוקח לו תפלין, כדי לחנכו במצוות. חולי מעים, וכל שאינו יכול לשמר את נקביו אלא בצער - פטור מן התפלין; וכל הטמאין, כלן חייבין בתפלין כטהורין. מצטערין, ומי שאין דעתו נכונה ומיישבת עליו - פטור מן התפלין; שהמניח תפלין, אסור לו להסיח דעתו מהן. כהנים בשעת העבודה, והלוים בשעה שאומרים שיר על הדוכן, וישראל בשעת מעמדן במקדש - פטורים מן התפלה ומן התפלין.

יד. חייב אדם למשמש בתפלין כל זמן שהן עליו, שלא יסיח דעתו מהן אפלו רגע אחד - שקדשתן גדולה מקדשת הציץ; שהציץ אין בו אלא שם אחד, ואלו יש בהן אחד ועשרים שם של יוד הא בשל ראש, וכמותן בשל יד.

טו. תפלין צריכין גוף נקי כאלישע, שיזהר שלא תצא ממנו רוח מלמטה כל זמן שהן עליו. לפיכך, אסור לישן בהם שנת קבע ולא שנת עראי, אלא אם הניח עליהן סודר, ולא היתה עמו אשה - ישן בהן שנת עראי. כיצד הוא עושה? מניח ראשו בין ברכיו, והוא יושב וישן [שאין זו שינת קבע].

טז. היו תפלין כרוכין בידו - מתר לישן בהם אפלו שנת קבע. ואינו אוכל בהם אלא אכילת עראי; אבל אם נכנס לסעודת קבע - חולצן ומניחן על שלחנו עד שיטל ידיו [מים אחרונים], ואחר כך יניחם, ויברך על מזונו והוא לבוש בהן.

יז. היה לבוש תפלין, והצרך לבית הכסא - לא יניח תפלין בחרין [שבכותל] הסמוכין לרשות הרבים ויכנס, שמא יטלום עוברי דרכים. כיצד יעשה? אפלו הצרך להשתין מים, חולץ תפלין ברחוק ארבע אמות, וגולל בבגדו כמין ספר תורה, ואוחזן בימינו כנגד לבו; ויזהר כדי שלא תצא רצועה מתחת ידו טפח, ונכנס ועושה צרכיו. וכשיצא, מרחיק ארבע אמות מבית הכסא, ולובשן.

יח. במה דברים אמורים? בבית הכסא הקבוע, שאין ניצוצות נתזות עליו; אבל בית הכסא עראי - לא יכנס בהן כשהן גלולין, אלא חולץ אותן, ונותנן לחברו לשמרן. ואין מי רגלים כלין [מהגוף בלא ניצוצות] אפלו בבית הכסא הקבוע, אלא בישיבה; ואם היה עפר תחוחה [רך], אפלו בעמידה. היה במקום קשה - יעמד במקום מדרון, כדי שלא ינתזו ניצוצות עליו.

יט. היה לבוש תפלין והצרך לבית הכסא לעת ערב, ולא נשאר מן היום כדי ללבשן אחר שיצא - לא יכנס בהן גלולים בבגדו, ואפלו להשתין מים בבית הכסא הקבוע. אלא כיצד יעשה? חולצן ומניחן בכלין [תיק המיוחד להן] אם היה בו טפח, או בכלי שאינו כלין אף על פי שאין בו טפח, ואוחז הכלי בידו, ונכנס. וכן אם הצרך בלילה - מניחן בכלי, ואוחז הכלי בידו, ונכנס.

כ. שכח ונכנס לבית הכסא והוא לבוש תפלין - מניח ידו עליהן עד שיגמר עמוד [קילוח] ראשון, ויוצא וחולץ, אחר כך נכנס ועושה כל צרכיו; שאם יפסיק בעמוד ראשון, בין בגדולים בין בקטנים - יבוא לידי חלאים שיש בהן סכנה גדולה.

כא. שכח ושמש מטתו בתפלין - הרי זה לא יאחז לא בקצוצה ולא בקיצה [בית], עד שיטל ידיו; ויטלם, מפני שהידים עסקניות.

כב. הנכנס למרחץ - מקום שבני אדם עומדין לבושין, מתר להניח תפלין; ומקום שבני אדם עומדין שם מקצתן ערמין ומקצתן לבושין, אינו חולץ תפלין ואינו מניח שם תפלין לכתחלה; ומקום שבני אדם עומדין ערמין, חולץ תפלין, ואין צריך לומר שאינו מניח.

כג. לא יהלך אדם בבית הקברות ותפלין בראשו, ואפלו בתוך ארבע אמות של מת או של קבר; וצריך לחלץ תפלין, עד שירחיק ארבע אמות. ולא ילבש אדם תפלין, עד שיכסה ערותו וילבש בגדיו. הנושא משוי על ראשו - חולץ תפלין של ראש, עד שיסיר המשוי; אפלו מטפחת, אסור להניח על הראש שיש בו תפלין, אבל צונף הוא מצנפתו על תפלין.

כד. בית שיש בו תפלין או ספר תורה - אסור לשמש בו מטתו, עד שיוציאן, או יניחן בכלי וינחם בכלי אחר שאינו כלין; אבל אם היה הכלי השני מזמן להן - אפלו עשרה כלים, כלי אחד הן חשובין. ואם הניחן כלי בתוך כלי, מתר להניחן תחת מראשותיו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו, כדי לשמרן, ואפלו אשתו עמו במטה.

כה. קדשת תפלין, קדשה גדולה היא; שכל זמן שתפלין על ראשו של אדם, ועל זרועו - הוא ענו וירא, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה לבו לדברי האמת והצדק. לפיכך, צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום - שמצותן, כך היא. אמרו עליו על רב, תלמיד רבנו הקדוש, שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה, או בלא ציצית, או בלא תפלין.

כו. אף על פי שמצותן לשמשן כל היום - בשעת תפלה, יותר מן הכל; אמרו חכמים: 'כל הקורא קרית שמע בלא תפלין, כאלו מעיד עדות שקר בעצמו'. וכל שאינו מניח

תְּפִלִּין, עוֹבֵר בִּשְׁמוֹנֶה עֲשֵׂה - שֶׁהֲרֵי בְּאַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת צִוָּה עַל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, וְעַל תְּפִלִּין שֶׁל יָד. וְכָל הָרָגִיל בִּתְפִלִּין - מַאֲרִיךְ יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲדֹנָי עֲלֵיהֶם - יִחְיוּ".

יום שבת קודש ט' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת מְזוּזָה פֶּרֶק ה

א. כֵּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַמְּזוּזָה? כּוֹתֵב שְׁתֵּי הַפָּרָשִׁיּוֹת "שְׁמַע" וְ"וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" עַל דַּף [עמוד] אֶחָד, בִּירִיעָה אַחַת; וְעוֹשֶׂה לָהּ רֶוַח מִלְּמַעְלָה וְרֶוַח מִלְּמַטָּה, כְּמוֹ חֲצִי צִפֹּרֶן. וְאִם כְּתָבָהּ בִּשְׁנַיִם בִּשְׁלֹשָׁה דַּפִּין, כְּשֵׁרָה - וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנָּה כְּזָנָב [רחב למעלה וקצר למטה], אוֹ כְּמוֹ עִגּוּל [כתובה בצורה עגולה], אוֹ כְּקֻבָּה [כאהל, קצר למעלה ורחב למטה]; וְאִם עָשָׂה כְּאַחַת מֵאֵלּוּ, פְּסוּלָה. כְּתָבָהּ שֶׁלֹּא עַל הַסֵּדֶר, כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּים פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה - פְּסוּלָה. כְּתָבָהּ בִּשְׁנֵי עוֹרוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁתְּפָרָן, פְּסוּלָה. סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבָּלָה, וּתְפִלִּין שֶׁבָּלוּ - אֵין עוֹשִׂין מֵהֶן מְזוּזָה; וְלֹא מִן הַגִּלָּיוֹן [הקלף הריק] שֶׁל סֵפֶר, אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו מְזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵין מוֹרִידִין מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה.

ב. וּמִצְוָה לַעֲשׂוֹת הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשַׁת "שְׁמַע" לִ"וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ", פָּרָשָׁה סְתוּמָה [יסיים הראשונה בסוף השורה ויפסיק ריוח ט' אותיות ויתחיל השניה באמצע השורה]; וְאִם עָשָׂה אוֹתָהּ פְּתוּחָה, כְּשֵׁרָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לָהּ מִן הַתּוֹרָה. וְצָרִיךְ לְהַזְהֵר בְּתָגִין שֶׁבָּהּ; וְאֵלּוּ הֵן הַתָּגִין שֶׁעוֹשִׂין בַּמְּזוּזָה: **ג.** פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה - יֵשׁ בָּהּ שֶׁבַע אוֹתִיּוֹת, עַל כָּל אוֹת וְאוֹת מֵהֶן שְׁלֹשָׁה זַיְנִין; וְאֵלּוּ הֵן: שִׁין וְעַיִן שֶׁל "שְׁמַע", וְנוּן דְּ"נַפְשְׁךָ", וּשְׁנֵי זַיְנִין שֶׁל "מְזוּזוֹת", וּשְׁנֵי טִיתִין שֶׁל "[לְ]טוֹטָפֹת". וּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה - יֵשׁ בָּהּ שֵׁשׁ אוֹתִיּוֹת, עַל כָּל אַחַת מֵהֶן שְׁלֹשָׁה זַיְנִין; וְאֵלּוּ הֵן: גִּימֶל שֶׁל "דְּגָנֶךָ", וּשְׁנֵי זַיְנִין שֶׁל "מְזוּזוֹת", וּשְׁנֵי טִיתִין שֶׁל "[לְ]טוֹטָפֹת", וְצָדֵי שֶׁל "הָאָרֶץ". וְאִם לֹא עָשָׂה תָּגִין, אוֹ שֶׁהוֹסִיף בָּהֶן, אוֹ גָּרַע מֵהֶן - לֹא פָּסַל. וְאִם כְּתָבָהּ שֶׁלֹּא בְּשִׁרְטוּט [קוים ישרים לישור הכתב], אוֹ שֶׁלֹּא דִּקְדֵּק בְּמָלֵא וְחָסֵר, אוֹ שֶׁהוֹסִיף בָּהּ מִבִּפְנִים אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה.

ד. מִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁכּוֹתְבִין עַל הַמְּזוּזָה מִבַּחוּץ, כְּנֶגֶד הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה, 'שַׁדַּי'; וְאֵין בָּזֶה הֶפְסֵד, לְפִי שֶׁהוּא מִבַּחוּץ. אֲבָל אֵלּוּ שֶׁכּוֹתְבִין בָּהּ מִבִּפְנִים שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים, אוֹ שֵׁמוֹת קְדוֹשִׁים, אוֹ פָּסוּק, אוֹ חוֹתָמוֹת [צורות שונות] - הֲרֵי הֵן בִּכְלַל מִי שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאֵלּוּ הִטִּפְּשִׁים, לֹא דַּי לָהֶן שֶׁבִּטְּלוּ הַמִּצְוָה, אֶלָּא שֶׁעוֹשִׂין מִצְוָה גְּדוֹלָה, שֶׁהִיא יִחוּד שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאַהֲבָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ, כְּאֵלּוּ הוּא קָמֵיעַ לַהֲנָיַת עַצְמָן, כְּמוֹ שֶׁעָלָה עַל לִבָּם הַסָּכָל שֶׁזֶּה דָּבָר הַמְהַנֶּה בְּהֲבַלֵּי הָעוֹלָם.

ה. וּמִצְוָה לִכְתֹּב "עַל הָאָרֶץ" בְּשִׁיטָה [שורה] אַחֲרוֹנָה, בֵּין בְּרֹאשׁ הַשִּׁיטָה בֵּין בְּאֶמְצַע שִׁיטָה; וְנָהֲגוּ כָּל הַסּוֹפְרִים לִכְתֹּב אוֹתָהּ בִּשְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים שִׁיטוֹת, וְ"עַל הָאָרֶץ" בְּרֹאשׁ שִׁיטָה אַחֲרוֹנָה. וְאֵלּוּ הֵן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה, עַל הַסֵּדֶר: שְׁמַע, ה', הַדְּבָרִים, לְבָנֶיךָ, וּבִשְׁכְּבְךָ, בֵּין, וְהָיָה, מְצוָּה, בְּכָל, יוֹרֶה, עֵשֶׂב, פֶּן, וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם, הַשָּׁמַיִם, וַאֲבַדְתֶּם, וְשַׂמְתֶּם, אֹתָם, אֹתָם, בַּדֶּרֶךְ, וּבִשְׁעָרֶיךָ, אֲשֶׁר, עַל הָאָרֶץ.

ו. כְּשֶׁכּוֹפְלִין אוֹתָהּ, גּוֹלְלִין אוֹתָהּ מִסּוֹף הַשִּׁיטָה לִתְחִלָּתָהּ, עַד שֶׁתִּמְצָא כְּשֶׁיִּפְתַּח הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת, יִקְרָא מֵרֹאשׁ הַשִּׁיטָה לְסוֹפָהּ. וְאַחַר שֶׁגּוֹלְלָהּ, מַכְנִיסָהּ בִּשְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל קָנֶה אוֹ שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר, וּמְחַבֵּר אוֹתָהּ אֶל מְזוּזַת הַפֶּתַח בְּמַסְמֵר, אוֹ חוֹפֵר בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח וּמַכְנִיס בָּהּ הַמְּזוּזָה.

ז. וְקֹדֶם שֶׁיְּקַבְּעֶנָּה בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח, מְבָרֵךְ תְּחִלָּה: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְבֹּעַ מְזוּזָה'; וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ בִּשְׁעַת כְּתִיבָתָהּ, שֶׁקְּבִיעָתָהּ הִיא הַמִּצְוָה. **ח.** תְּלָיָהּ בְּמַקֵּל [העומד ליד המזוזה] - פְּסוּלָה, שֶׁאֵין זוֹ קְבִיעָה. הִנִּיחָהּ אַחוֹרֵי הַדֶּלֶת [בקיר], לֹא עָשָׂה כְּלוּם. חָפַר בִּמְזוּזַת הַפֶּתַח, וְהִכְנִיס הַמְּזוּזָה כְּמוֹ נֶגֶר, וְהוּא כִּבְרִיחַ הַקְּרָשִׁים בַּטַּבָּעוֹת - [שהכניסה ברוחב המזוזה] פְּסוּלָה. הֶעֱמִיק לָהּ טֶפַח [חפר עומק טפח וקבעה], פְּסוּלָה. חָתַךְ קָנֶה וְהִכְנִיס בּוֹ מְזוּזָה, וְאַחַר כָּךְ חִבֵּר הַקָּנֶה אֶל קָנִים אֲחֵרִים, וְהֶעֱמִיד מִן הַכֹּל מְזוּזַת הַפֶּתַח - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁקָּדְמָה קְבִיעַת הַמְּזוּזָה לַעֲשִׂיַּת מְזוּזַת הַפֶּתַח.

ט. מְזוּזַת הַיָּחִיד, נִבְדֶּקֶת פַּעֲמַיִם בַּשָּׁבוּעַ [שבע שנים], וּמְזוּזַת רַבִּים, פַּעֲמַיִם בַּיּוֹבֵל [חמישים שנה] - שֶׁמָּא נִקְרְעָה מִמֶּנָּה אוֹת אוֹ נִמְחֲקָה; מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְבוּעָה בַּכְּתָלִים, מַרְקֶבֶת. **י.** הַכֹּל חַיָּבִין בִּמְזוּזָה, אֲפִלּוּ נָשִׁים וַעֲבָדִים; וּמְחַנְּכִין אֶת הַקְּטַנִּים לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה לְבָתֵּיהֶם. הַשּׂוֹכֵר בַּיִת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְהַדֶּר בְּפוּנְדָּק [מלון] בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה שְׁלֹשִׁים יוֹם; אֲבָל הַשּׂוֹכֵר בַּיִת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, חַיָּב בִּמְזוּזָה מִיָּד. **יא.** הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ - עַל הַשּׂוֹכֵר לְהָבִיא מְזוּזָה וְלִקְבֹּעַ אוֹתָהּ, אֲפִלּוּ הָיָה נוֹתֵן שָׂכָר עַל קְבִיעָתָהּ; מִפְּנֵי שֶׁהַמְּזוּזָה חוֹבַת הַדָּר הִיא, וְאֵינָהּ חוֹבַת הַבַּיִת. וּכְשֶׁהוּא יוֹצֵא, לֹא יִטְּלֶנָּה בְּיָדוֹ וְיֵצֵא; וְאִם הָיָה הַבַּיִת לְגוֹי, הֲרֵי זֶה נוֹטְלָהּ כְּשֶׁיֵּצֵא.

הִלְכוֹת מְזוּזָה פֶּרֶק ו

א. עֲשָׂרָה תְּנָאִין יֵשׁ בַּבַּיִת, וְאַחַר כָּךְ יִתְחַיֵּב הַדָּר בּוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ מְזוּזָה, וְאִם חָסֵר תְּנַאי אֶחָד מֵהֶן, פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה; וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יָתֵר, וְשֶׁיִּהְיֶה לוֹ שְׁתֵּי מְזוּזוֹת [עמודים מב' צידי הפתח], וְיִהְיֶה לוֹ מַשְׁקוֹף, וְתִהְיֶה לוֹ [לבית] תִּקְרָה, וְיִהְיוּ לוֹ דְּלָתוֹת, וְיִהְיֶה גֹּבַהּ הַשַּׁעַר עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר, וְיִהְיֶה בַּיִת חֹל [פרט לבית כנסת וכיו"ב], וְיִהְיֶה עָשׂוּי לְדִירַת אָדָם, וְעָשׂוּי לְדִירַת כָּבוֹד [פרט למרחץ וכיו"ב], וְעָשׂוּי לְדִירַת קֶבַע.

ב. בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה; וְאִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְרַבֵּעַ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת בִּשְׂוֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עָגֹל, אוֹ בַּעַל חָמֵשׁ זָוִיּוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם הָיָה אָרְכּוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ - הוֹאִיל וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְרַבֵּעַ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, חַיָּב בִּמְזוּזָה. **ג.** אַכְסַדְרָה, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה כְּתָלִים וְתִקְרָה - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי פַּצִּימִין [עמודים] בְּרוּחַ רְבִיעִית, פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁהַפַּצִּימִין לְהַעֲמִיד הַתִּקְרָה הֵן,

וְלֹא מִשּׁוּם מְזוּזוֹת נַעֲשׂוּ. וְכֵן תִּקְרָה שֶׁאֵין לָהּ כְּתָלִים, אֶלָּא עוֹמֶדֶת עַל עַמּוּדִים מִכָּאן וּמִכָּאן - אַף עַל פִּי שֶׁהִיא כְּתַבְנִית בַּיִת, פְּטוּרָה, לְפִי שֶׁאֵין לָהּ מְזוּזוֹת, שֶׁאֵלּוּ הָעַמּוּדִים לְהַעֲמִיד הַתִּקְרָה הֵן עֲשׂוּיִין.

ד. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוּזָה מִכָּאן וּמְזוּזָה מִכָּאן, וְכִפָּה כְּמִין קֶשֶׁת עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת בְּמָקוֹם הַמַּשְׁקוֹף - אִם יֵשׁ בְּגַבֵּהּ הַמְּזוּזוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - חַיָּב בְּמְזוּזָה; וְאִם אֵין בָּהֶן עֲשָׂרָה טְפָחִים - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ מַשְׁקוֹף.

ה. בַּיִת שֶׁאֵין לוֹ תִּקְרָה, פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה; הָיָה מִקְצָתוֹ מְקֹרֶה, וּמִקְצָתוֹ אֵינוֹ מְקֹרֶה - יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם הָיָה הַקֵּרוּי כְּנֶגֶד הַפֶּתַח, שֶׁהוּא חַיָּב בְּמְזוּזָה. וּמַעֲמִידִין הַדְּלָתוֹת, וְאַחַר כָּךְ קוֹבְעִין אֶת הַמְּזוּזָה.

ו. הַר הַבַּיִת הַלְּשָׁכוֹת וְהָעֲזָרוֹת, וּבְתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת - שֶׁאֵין בָּהֶן בֵּית דִּירָה - פְּטוּרִין, לְפִי שֶׁהֵן קֹדֶשׁ. בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים שֶׁהָאוֹרְחִין דָּרִין בּוֹ, חַיָּב בְּמְזוּזָה; וְכֵן בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּרַכִּין, אִם הָיָה בּוֹ בֵּית דִּירָה. כָּל הַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, לֹא הָיָה לָהֶן מְזוּזוֹת - חוּץ מִשַּׁעַר נִיקָנוֹר, וְשֶׁלִּפְנִים מִמֶּנּוּ, וְשֶׁל לִשְׁכַּת פַּלְהֶדְרִין; מִפְּנֵי שֶׁהַלִּשְׁכָּה הַזֹּאת, הָיְתָה בֵּית דִּירָה לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַהַפְרָשָׁה.

ז. בֵּית הַתֶּבֶן, בֵּית הַבָּקָר, בֵּית הָעֵצִים, בֵּית הָאוֹצָרוֹת [מחסני יין ושמן] - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּיתֶךָ" - בֵּיתְךָ הַמְיֻחָד לְךָ, פְּרָט לְאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. לְפִיכָךְ, רֶפֶת בָּקָר שֶׁהַנָּשִׁים יוֹשְׁבוֹת בָּהּ וּמִתְקַשְּׁטוֹת בָּהּ - חַיֶּבֶת בְּמְזוּזָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהּ יִחוּד לְדִירַת אָדָם. בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְרָה, וּמִרְפֶּסֶת, {וְהַגִּנָּה} (ושער הגנה), וְהַדִּיר - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירָה; וְאִם הָיוּ בָּתִּים הַחַיָּבִין בְּמְזוּזָה פְּתוּחִין לְמִקּוֹמוֹת אֵלּוּ, חַיָּבִין גַּם הֵם בְּמְזוּזָה.

ח. לְפִיכָךְ, אֶחָד שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת, וְאֶחָד שַׁעֲרֵי מְבוֹאוֹת [רחוב שחצרות פתוחין אליו], וְאֶחָד שַׁעֲרֵי מְדִינוֹת וַעֲיָרוֹת - כֻּלָּן חַיָּבִין בְּמְזוּזָה, שֶׁהֲרֵי הַבָּתִּים הַחַיָּבִין בְּמְזוּזָה פְּתוּחִין לְתוֹכָן. וַאֲפִלּוּ עֲשָׂרָה בָּתִּים, זֶה פָּתוּחַ לָזֶה, וְזֶה פָּתוּחַ לָזֶה - הוֹאִיל וְהַפְּנִימִי חַיָּב בְּמְזוּזָה, כֻּלָּן חַיָּבִין בְּמְזוּזָה; וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ: 'שַׁעַר הַפָּתוּחַ מִן הַגִּנָּה לֶחָצֵר, חַיָּב בְּמְזוּזָה'.

ט. בֵּית הַכִּסֵּא, וּבֵית הַמֶּרְחָץ, וּבֵית הַטְּבִילָה, וּבֵית הַבַּרְסְקִי [בית עיבוד עורות], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירַת כָּבוֹד. סֻכַּת חָג בֶּחָג, וּבֵית שֶׁבִּסְפִינָה - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירַת קֶבַע. שְׁתֵּי סֻכּוֹת שֶׁל יוֹצְרִין [אומנים], זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ - הַחִיצוֹנָה פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ קְבוּעָה. וְכֵן הַחֲנֻיּוֹת שֶׁבַּשְּׁוָקִים פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן קְבוּעִים לְדִירָה.

י. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רָגִיל לָצֵאת וְלָבוֹא אֶלָּא בְּפֶתַח אֶחָד מֵהֶן, חַיָּב לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה בְּכָל פֶּתַח וּפֶתַח. פֶּתַח קָטָן שֶׁבֵּין בַּיִת וַעֲלִיָּה, חַיָּב בְּמְזוּזָה. חֶדֶר שֶׁבַּבַּיִת, אֲפִלּוּ חֶדֶר בְּחֶדֶר - חַיָּב לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה עַל שַׁעַר הַחֶדֶר הַפְּנִימִי, וְעַל שַׁעַר הַחֶדֶר הַחִיצוֹן, וְעַל שַׁעַר הַבַּיִת; שֶׁכֻּלָּן עֲשׂוּיִין לְדִירָה, וּקְבוּעִין.

יא. פֶּתַח שֶׁבֵּין בֵּית הַמִּדְרָשׁ אוֹ בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבֵיתוֹ - אִם הָיָה רָגִיל לָצֵאת וְלָבוֹא בְּאוֹתוֹ הַפֶּתַח, חַיָּב בְּמְזוּזָה. פֶּתַח שֶׁבֵּין שְׁנֵי בָּתִּים, הוֹלְכִין אַחַר הַצִּיר שֶׁל דֶּלֶת [יתד שלמעלה ושלמטה] - מָקוֹם שֶׁהַצִּיר נִרְאֶה עִמּוֹ, שָׁם קוֹבְעִין אֶת הַמְּזוּזָה.

יב. וְהֵיכָן קוֹבְעִין אֶת הַמְּזוּזָה? בְּתוֹךְ חֲלַל הַפֶּתַח, בַּטֶּפַח הַסָּמוּךְ לַחוּץ, בִּתְחִלַּת שְׁלִישׁ הָעֶלְיוֹן שֶׁל גֹּבַהּ הַשַּׁעַר. וְאִם קְבָעָהּ לְמַעְלָה מִזֶּה, כְּשֵׁרָה, וְהוּא שֶׁיַּרְחִיקֶנָּה מִן הַמַּשְׁקוֹף טֶפַח. עַל יְמִין הַנִּכְנָס לַבַּיִת; וְאִם קְבָעָהּ מִשְּׂמֹאל, פְּסוּלָה. וּבֵית שֶׁל שֵׁתָּפִין, חַיָּב בְּמְזוּזָה.

יג. חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בִּמְזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא חוֹבַת הַכֹּל תָּמִיד. וְכָל עֵת שֶׁיִּכָּנֵס וְיֵצֵא, יִפְגַּע בְּיִחוּד שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - וְיִזְכֹּר אַהֲבָתוֹ, וְיֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ וּשְׁגִיָּתוֹ [עיסוקו] בְּהַבְלֵי הַזְּמַן; וְיֵדַע שֶׁאֵין שָׁם דָּבָר הָעוֹמֵד לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, אֶלָּא יְדִיעַת צוּר הָעוֹלָם, וּמִיָּד הוּא חוֹזֵר לְדַעְתּוֹ, וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי מֵישָׁרִים. אָמְרוּ חֲכָמִים, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וּבִזְרוֹעוֹ, וְצִיצִית בְּבִגְדוֹ, וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ - מֻחְזָק לוֹ שֶׁלֹּא יֶחְטָא; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ מַזְכִּירִין רַבִּים, וְהֵן הֵן הַמַּלְאָכִים שֶׁמַּצִּילִין אוֹתוֹ מִלַּחְטֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֹנֶה מַלְאַךְ ה' סָבִיב לִירֵאָיו, וַיְחַלְּצֵם". (בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן).

הִלְכוֹת סֵפֶר תּוֹרָה פֶּרֶק ז

א. מִצְוַת עֲשֵׂה עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, לִכְתֹּב סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה, כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת", כְּלוֹמַר: כִּתְבוּ אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁירָה זוֹ [שירת "האזינו"] - לְפִי שֶׁאֵין כּוֹתְבִין אֶת הַתּוֹרָה פָּרָשִׁיּוֹת פָּרָשִׁיּוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ לְאָדָם אֲבוֹתָיו סֵפֶר תּוֹרָה, מִצְוָה לִכְתֹּב מִשֶּׁלּוֹ. וְאִם כְּתָבוֹ בְּיָדוֹ, כְּאִלּוּ קִבְּלוֹ מִסִּינַי; וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִכְתֹּב, אֲחֵרִים כּוֹתְבִין לוֹ. וְכָל הַמַּגִּיהַּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת - הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ כְּתָבוֹ כֻּלּוֹ.

ב. הַמֶּלֶךְ מְצֻוֶּה לִכְתֹּב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה אַחֵר לְעַצְמוֹ לְשֵׁם הַמֶּלֶךְ, יָתֵר עַל סֵפֶר שֶׁהָיָה לוֹ כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ - וְכָתַב לוֹ וְגוֹ'"; וּמַגִּיהִין אוֹתוֹ מִסֵּפֶר הָעֲזָרָה, עַל פִּי בֵּית דִּין הַגָּדוֹל. זֶה שֶׁהָיָה לוֹ כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט, מַנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו; וְזֶה שֶׁכָּתַב אוֹ שֶׁנִּכְתַּב לוֹ אַחַר שֶׁמָּלַךְ, יִהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד. וְאִם יֵצֵא לַמִּלְחָמָה, סֵפֶר תּוֹרָה זֶה עִמּוֹ; נִכְנָס, וְהוּא עִמּוֹ; יוֹשֵׁב בַּדִּין, וְהוּא עִמּוֹ; מֵסֵב, וְהוּא כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ, וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו".

ג. לֹא הָיָה לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּמְלֹךְ - צָרִיךְ לִכְתֹּב אַחַר שֶׁמָּלַךְ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה: אֶחָד, מַנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו; וְהַשֵּׁנִי, יִהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד - לֹא יָסוּר מֵעִמּוֹ אֶלָּא בַּלַּיְלָה, אוֹ כְּשֶׁיִּכָּנֵס לַמֶּרְחָץ, אוֹ לְבֵית הַכִּסֵּא, אוֹ לִישֹׁן עַל מִטָּתוֹ.

ד. סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁכְּתָבוֹ שֶׁלֹּא בְּשִׁרְטוּט [מתיחת קוים על הקלף לישור הכתב], אוֹ שֶׁכָּתַב מִקְצָתוֹ עַל הַגְּוִיל וּמִקְצָתוֹ עַל הַקְּלָף - פָּסוּל; אֶלָּא אוֹ כֻּלּוֹ עַל הַגְּוִיל, אוֹ כֻּלּוֹ עַל הַקְּלָף. וְכֵיצַד כּוֹתְבִין סֵפֶר תּוֹרָה? כּוֹתֵב כְּתִיבָה מְתֻקֶּנֶת נָאָה בְּיוֹתֵר: נַיִחַ בֵּין כָּל תֵּבָה וְתֵבָה, כְּמִלֹּא אוֹת קְטַנָּה; וּבֵין כָּל שִׁיטָה [שורה] וְשִׁיטָה, כְּמִלֹּא שִׁיטָה; וְאֹרֶךְ כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה - שְׁלֹשִׁים אוֹתִיּוֹת, כְּדֵי לִכְתֹּב 'לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם' שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, וְזֶה הוּא רֹחַב כָּל דַּף [עמוד]

1 וָדָף. וְלֹא תְּהֵא הַשִּׁיטָה קְצָרָה מִזֶּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַדַּף
2 כְּאִגֶּרֶת; וְלֹא אֲרֻכָּה יָתֵר עַל זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהוּ עֵינָיו
3 מְשׁוֹטְטוֹת [מחפשות הרבה] בַּכְּתָב.

4 **ה.** לֹא יְמַעֵט [יקטין] הַכְּתָב, מִפְּנֵי הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה
5 לְפָרָשָׁה [לצורך מרווח תשע אותיות בין פרשה לפרשה].
6 נִזְדַּמְּנָה לוֹ תֵּבָה בַּת חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת - לֹא יִכְתֹּב שְׁתַּיִם בְּתוֹךְ
7 הַדַּף וְשָׁלֹשׁ חוּץ לַדַּף, אֶלָּא כּוֹתֵב שָׁלֹשׁ בְּתוֹךְ הַדַּף וּשְׁתַּיִם
8 חוּץ לַדַּף; לֹא נִשְׁאַר מִן הַשִּׁיטָה כְּדֵי לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת -
9 מַנִּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי, וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה.

10 **ו.** נִזְדַּמְּנָה לוֹ תֵּבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת - לֹא יִזְרְקֶנָּה [יכתבנה]
11 בֵּין הַדַּפִּין [בין העמודים], אֶלָּא יַחֲזוֹר לִתְחִלַּת הַשִּׁיטָה. נִזְדַּמְּנָה
12 לוֹ בְּסוֹף הַשִּׁיטָה תֵּבָה בַּת עֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת, אוֹ פָּחוֹת אוֹ יָתֵר,
13 וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַשִּׁיטָה כְּדֵי לִכְתֹּב אֶת כֻּלָּהּ בְּתוֹךְ הַדַּף - אִם
14 יָכוֹל לִכְתֹּב חֶצְיָהּ בְּתוֹךְ הַדַּף וְחֶצְיָהּ חוּץ לַדַּף, כּוֹתֵב; וְאִם
15 לָאו, מַנִּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה.

16 **ז.** וּמַנִּיחַ בֵּין כָּל חֲמֵשׁ וְחֲמֵשׁ, אַרְבַּע שִׁיטִין פְּנוּיוֹת בְּלֹא
17 כְּתִיבָה, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר; וְיַתְחִיל הַחֲמֵשׁ מִתְּחִלַּת שִׁיטָה
18 חֲמִישִׁית. וּכְשֶׁיִּגְמֹר הַתּוֹרָה, צָרִיךְ שֶׁיִּגְמֹר בְּאֶמְצַע שִׁיטָה
19 שֶׁבְּסוֹף הַדַּף; וְאִם נִשְׁאַר מִן הַדַּף שִׁיטִין הַרְבֵּה, מְקַצֵּר וְעוֹלֶה,
20 וַיַּתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה, וְלֹא יִגְמֹר אֶת הַשִּׁיטָה. וּמִתְכַּוֵּן, עַד
21 שֶׁיִּהְיֶה "לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל" בְּאֶמְצַע שִׁיטָה בְּסוֹף הַדַּף.

22 **ח.** וְיִזָּהֵר בָּאוֹתִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת, וּבָאוֹתִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת, וּבָאוֹתִיּוֹת
23 הַנְּקוּדוֹת [שיש ניקוד מעליהם], וּבָאוֹתִיּוֹת שֶׁצּוּרָתָן מְשֻׁנּוֹת
24 כְּגוֹן הַפֵּיין הַלְּפוּפוֹת [מקופלות], וְהָאוֹתִיּוֹת הָעֲקֵמוֹת כְּמוֹ
25 שֶׁהֶעְתִּיקוּ הַסּוֹפְרִים אִישׁ מִפִּי אִישׁ. וְיִזָּהֵר בַּתָּגִין [כתרים]
26 וּבְמִנְיָנָן - יֵשׁ אוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ תָּג אֶחָד, וְיֵשׁ אוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ
27 שְׁבָעָה; וְכָל הַתָּגִין - כְּצוּרַת זַיִן הֵן, דַּקִּין כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה.

28 **ט.** כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, לֹא נֶאֶמְרוּ אֶלָּא לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר;
29 וְאִם שִׁנָּה בְּתִקּוּן זֶה, אוֹ שֶׁלֹּא דִּקְדֵּק בַּתָּגִין, וְכָתַב הָאוֹתִיּוֹת
30 כֻּלָּן כְּתִקְּנָן, אוֹ שֶׁקִּרֵב אֶת הַשִּׁיטִין, אוֹ הִרְחִיקָן, אוֹ הֶאֱרִיךְ
31 בָּהֶן, אוֹ קִצְּרָן - הוֹאִיל וְלֹא הִדְבִּיקָן אוֹת לְאוֹת, וְלֹא חִסֵּר
32 וְלֹא הוֹתִיר, וְלֹא הִפְסִיד צוּרַת אוֹת אַחַת, וְלֹא שִׁנָּה
33 בִּפְתוּחוֹת וּסְתוּמוֹת [כדלקמן] - הֲרֵי זֶה סֵפֶר כָּשֵׁר.

34 **י.** יֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים, שֶׁלֹּא אֶמְרוּ אוֹתָן בַּתַּלְמוּד - נָהֲגוּ בָּהֶם
35 הַסּוֹפְרִים, וְקַבָּלָה הִיא בְּיָדָם אִישׁ מִפִּי אִישׁ; וְהֵן: שֶׁיִּהְיוּ
36 מְנֻיָּן הַשִּׁיטִין שֶׁבְּכָל דַּף וָדָף, לֹא פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים,
37 וְלֹא יָתֵר עַל שִׁשִּׁים; וְשֶׁיִּהְיֶה הָרֶוַח שֶׁבֵּין כָּל פָּרָשָׁה וּפָרָשָׁה,
38 כְּמוֹ תֵּשַׁע אוֹתִיּוֹת 'אֲשֶׁר אֲשֶׁר אֲשֶׁר אֲשֶׁר'; וְשֶׁיִּהְיֶה בְּרֹאשׁ הַשִּׁיטִין
39 לְמַעְלָה מִשִּׁירַת הַיָּם: הַבָּאִים, בַּיַּבָּשָׁה, ה', מֵת, בְּמִצְרַיִם -
40 חָמֵשׁ שִׁיטִין; וּלְמַטָּה מִן הַשִּׁירָה - חָמֵשׁ שִׁיטִין, תְּחִלַּת כָּל
41 שִׁיטָה מֵהֶן כָּךְ: וַתִּקַּח, אַחֲרֶיהָ, סוּס, וַיֵּצְאוּ, וַיָּבֹאוּ; וְיִהְיֶה
42 בְּרֹאשֵׁי הַשִּׁיטִין לְמַעְלָה מִשִּׁירַת הַאֲזִינוּ: וְאָעִידָה, אַחֲרֵי,
43 הַדֶּרֶךְ, בְּאַחֲרִית, לְהַכְעִיסוֹ, קָהָל - שֵׁשׁ שִׁיטִין; וּלְמַטָּה מִמֶּנָּה
44 - חָמֵשׁ שִׁיטִין: וַיָּבֹא, לְדַבֵּר, אֲשֶׁר, הַזֹּאת, אֲשֶׁר.

45 **יא.** וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר; וְאִם שִׁנָּה, לֹא
46 פָּסַל. אֲבָל אִם כָּתַב הַמְּלֵא חָסֵר, אוֹ הֶחָסֵר מָלֵא; אוֹ שֶׁכָּתַב
47 מִלָּה שֶׁהִיא קְרֹא [נקראת אחרת מכתיבתה] וְכָתַב כִּקְרִיאָתָהּ,
48 כְּגוֹן שֶׁכָּתַב "יִשְׁכָּבֻנָּה" בִּמְקוֹם "יִשְׁגָּלֻנָּה", "וּבַטְּחֹרִים"
49 בִּמְקוֹם "וּבַעֲפֹלִים", וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אוֹ שֶׁכָּתַב פָּרָשָׁה פְּתוּחָה
50 סְתוּמָה, אוֹ שֶׁכָּתַב סְתוּמָה פְּתוּחָה; אוֹ שֶׁכָּתַב הַשִּׁירָה [שירת
51 הים או שירת האזינו] כִּשְׁאָר הַכְּתָב, אוֹ שֶׁכָּתַב פָּרָשָׁה אַחַת
52 כְּשִׁירָה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל, וְאֵין בּוֹ קְדֻשַּׁת סֵפֶר תּוֹרָה כְּלָל,
53 אֶלָּא כְּחֲמֵשׁ מִן הַחֲמֵשִׁין שֶׁמְּלַמְּדִין בָּהֶן הַתִּינוֹקוֹת.

54 **יב.** סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁאֵינוֹ מֻגָּהּ, אָסוּר לַשְּׁהוֹתוֹ יוֹתֵר עַל שְׁלֹשִׁים
55 יוֹם; אֶלָּא יְתַקֵּן, אוֹ יִגְנֹז. סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ טָעֲיוֹת
56 בְּכָל דַּף וָדָף, יְתַקֵּן; אַרְבַּע, יִגְנֹז. וְאִם הָיָה רֹב הַסֵּפֶר מֻגָּהּ,
57 וְהַשְּׁאָר יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע טָעֲיוֹת בְּכָל דַּף, וְנִשְׁאַר אַפְלוּ דַּף אֶחָד
58 מֵאוֹתוֹ הַשְּׁאָר הַמְשֻׁבָּשׁ בְּלֹא אַרְבַּע טָעֲיוֹת - הֲרֵי זֶה יְתַקֵּן.

59 **יג.** בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁכָּתַב הַמְּלֵא חָסֵר, שֶׁנִּמְצָא תּוֹלֶה
60 הָאוֹתִיּוֹת שֶׁשָּׁכַח בֵּינֵי הַשִּׁיטוֹת; אֲבָל אִם כָּתַב הֶחָסֵר מָלֵא,
61 אַפְלוּ יֵשׁ בְּכָל דַּף וָדָף כַּמָּה טָעֲיוֹת, הֲרֵי זֶה מְתַקְּנוֹ, מִפְּנֵי
62 שֶׁהוּא גּוֹרֵד וְאֵינוֹ תּוֹלֶה.

63 **יד.** מֵתָר לִכְתֹּב הַתּוֹרָה חֲמֵשׁ חֲמֵשׁ, כָּל חֲמֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ,
64 וְאֵין בָּהֶן קְדֻשַּׁת סֵפֶר תּוֹרָה הַתָּם; אֲבָל לֹא יִכְתֹּב מְגִלָּה בִּפְנֵי
65 עַצְמָהּ, שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ [רק כמה] פָּרָשִׁיּוֹת. וְאֵין כּוֹתְבִין מְגִלָּה
66 לַתִּינוֹק לְהִתְלַמֵּד בָּהּ; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁלִים עָלֶיהָ חֲמֵשׁ, מֵתָר.
67 כָּתַב מְגִלָּה שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת בְּשִׁיטָה אַחַת, מֵתָר.

68 **טו.** מֵתָר לְדַבֵּק תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים בְּכֶרֶךְ אֶחָד, וּמַנִּיחַ
69 בֵּין כָּל חֲמֵשׁ וְחֲמֵשׁ אַרְבַּע שִׁיטִין, וּבֵין כָּל נָבִיא וְנָבִיא שָׁלֹשׁ
70 שִׁיטִין, וּבֵין כָּל נָבִיא וְנָבִיא מִשְּׁנֵים עָשָׂר שָׁלֹשׁ שִׁיטִין -
71 שֶׁאִם בָּא לַחְתֹּךְ, חוֹתֵךְ. וְסִדּוּרָן שֶׁל נְבִיאִים, כָּךְ הוּא:
72 יְהוֹשֻׁעַ, וְשׁוֹפְטִים, שְׁמוּאֵל, וּמְלָכִים, יִרְמְיָה, יְחֶזְקֵאל,
73 יְשַׁעְיָה, וּתְרֵי עָשָׂר; וְסֵדֶר הַכְּתוּבִים: רוּת, וְתִלִּים, וְאִיּוֹב,
74 וּמִשְׁלֵי, וְקֹהֶלֶת, וְשִׁיר הַשִּׁירִים, וְקִינוֹת, וְדָנִיֵּאל, וּמְגִלָּה,
75 וְעֶזְרָא, וְדִבְרֵי הַיָּמִים.

76 **טז.** כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ - אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן אֶלָּא בְּשִׂרְטוּט
77 [מתיחת קוים ישרים לישור הכתב], אֲפִלּוּ כְּתָבָן עַל הַגְּיָר.
78 וּמֵתָר לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת בְּלֹא שִׂרְטוּט; יָתֵר עַל זֶה, אָסוּר.
79 **יז.** כֵּרֵךְ זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים - אֵין
80 קְדֻשָּׁתוֹ כְּקְדֻשַּׁת סֵפֶר תּוֹרָה, אֶלָּא כְּחֲמֵשׁ מִן הַחֲמֵשִׁין; דִּין
81 [ספר] הַיָּתֵר [על חמשה חומשי תורה], כְּדִין [הספר] הֶחָסֵר
82 [מחמשת החומשים].

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ג'־ט' סיון ה'תש"ע

יום ראשון ג' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ו

א. הַזּוֹרֵעַ יָרָק אוֹ תְּבוּאָה בַּכֶּרֶם, אוֹ הַמְקַיְּמוֹ עַד שֶׁהוֹסִיף בְּמָאתַיִם - הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ מִן הַגְּפָנִים שֶׁסְּבִיבוֹתָיו שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לְכָל רוּחַ, עֲגֻלּוֹת וְלֹא מְרֻבָּעוֹת; וְרוֹאִין כָּל הָעִגּוּל שֶׁרָחְבּוֹ שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה, כְּאִלּוּ הוּא כֻּלּוֹ מָלֵא יָרָק - וְכָל גֶּפֶן שֶׁתְּהֵיֶה בְּתוֹךְ כָּל עִגּוּל זֶה, נִתְקַדְּשָׁה עִם הַיָּרָק, וְכָל שֶׁחוּץ לָעִגּוּל, אֵינָן מִתְקַדְּשׁוֹת.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בֵּין שְׂפַת הָעִגּוּל הַזֶּה וּבֵין שׁוּרוֹת הַגְּפָנִים שֶׁחוּצָה לוֹ יָתֵר עַל אַרְבַּע אַמּוֹת. אֲבָל אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן אַרְבַּע אַמּוֹת מְצֻמְצָמוֹת אוֹ פָּחוֹת - רוֹאִין אֶת הָעִגּוּל כְּאִלּוּ הִגִּיעַ לַשּׁוּרָה הַסְּמוּכָה לוֹ, וּכְאִלּוּ רֹחַב הָעִגּוּל אַרְבָּעִים אַמָּה; וְרוֹאִין כָּל גֶּפֶן שֶׁתִּפֹּל בְּתוֹךְ עִגּוּל זֶה שֶׁל אַרְבָּעִים אַמָּה, הֲרֵי הִיא מִתְקַדֶּשֶׁת.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּזוֹרֵעַ אוֹ מְקַיֵּם בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם; אֲבָל הַזּוֹרֵעַ חוּצָה לַכֶּרֶם, וְסָמַךְ לוֹ - הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל גְּפָנִים הַסְּמוּכוֹת לַזֶּרַע, בְּאֹרֶךְ כָּל הַזֶּרַע וְיָתֵר אַרְבַּע אַמּוֹת חוּץ לַזֶּרַע; וּמִתְקַדֵּשׁ מִן הַזֶּרַע רֹחַב אַרְבַּע אַמּוֹת, בְּאֹרֶךְ כָּל הַשּׁוּרָה שֶׁל כֶּרֶם. וְאִם זָרַע בְּצַד גֶּפֶן יְחִידִית, אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ מִן הַזֶּרַע אֶלָּא שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ.

ד. יַלְדָּה [=גפן צעירה] פָּחוֹת מִטֶּפַח, אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת אֶת הַזְּרָעִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם, וְאַחַת יוֹצֵאת זָנָב [החמישית בולטת כזנב]; אֲבָל אִם הָיָה כָּל הַכֶּרֶם כֵּן, הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ.

ה. שְׁתֵּי גַּנּוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ, הַתַּחְתּוֹנָה עֲשׂוּיָה כֶּרֶם - זוֹרֵעַ אֶת הָעֶלְיוֹנָה, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַאֲוִיר עֲשָׂרָה טְפָחִים קָרוֹב לַכֶּרֶם; שֶׁאֲוִיר עֲשָׂרָה טְפָחִים סָמוּךְ לַכֶּרֶם אוֹ לְגֶפֶן יְחִידִית, אָסוּר לִזְרֹעַ בּוֹ זְרָעִים. וְאִם הָיְתָה הָעֶלְיוֹנָה עֲשׂוּיָה כֶּרֶם - הֲרֵי זֶה זוֹרֵעַ אֶת הַתַּחְתּוֹנָה, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים מֵעִקַּר הַגְּפָנִים.

ו. מִי שֶׁהָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה יָרָק אוֹ תְּבוּאָה, וְנִמְלַךְ לִטַּע בָּהּ גְּפָנִים - הוֹפֵךְ אֶת הַזְּרָעִים בַּמַּחֲרֵשָׁה, וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵעַ; וְלֹא יִטַּע וְאַחַר כָּךְ יַהֲפֹךְ. הָיְתָה נְטוּעָה גְּפָנִים, וְנִמְלַךְ לִזְרָעָהּ זְרָעִים - מְשָׁרֵשׁ אֶת הַגְּפָנִים, וְאַחַר כָּךְ זוֹרֵעַ אֶת הַזְּרָעִים; וְאִם רָצָה לָקַץ אֶת הַגְּפָנִים עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר מֵהֶן אֶלָּא פָּחוֹת מִטֶּפַח סָמוּךְ לָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ, וְאַחַר כָּךְ יַחֲזֹר וִישָׁרֵשׁ אֶת הַנִּשְׁאָר בָּאָרֶץ מִן הַגְּפָנִים.

ז. הַמַּבְרִיךְ [=המטמין] אֶת הַגֶּפֶן בָּאָרֶץ, אֲפִלּוּ הִבְרִיכָהּ בְּתוֹךְ הַדְּלַעַת שֶׁיָּבְשָׁה וְנַעֲשָׂת כְּסִילוֹן [=צינור], אוֹ בְּתוֹךְ סִילוֹן שֶׁל חֶרֶשׂ - אִם הָיָה עָפָר עַל גַּבָּהּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ עַל גַּבָּהּ; וְאִם הָיָה עַל גַּבָּהּ פָּחוֹת מִזֶּה - אָסוּר לִזְרֹעַ עַל גַּבָּהּ, וּמֻתָּר לִזְרֹעַ בְּצִדָּהּ.

ח. הִבְרִיכָהּ בְּסֶלַע - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָפָר עַל גַּבָּהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, מֻתָּר לְהָבִיא זֶרַע עָלֶיהָ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵין עִקַּר הַגֶּפֶן נִרְאֶה; אֲבָל אִם הָיָה עִקָּרָהּ נִרְאֶה - צָרִיךְ לְהַרְחִיק שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ, וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע, כְּמוֹ שֶׁמַּרְחִיק מִכָּל גֶּפֶן יְחִידִית שֶׁלֹּא הֻבְרְכָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

ט. הַמַּבְרִיךְ שָׁלֹשׁ גְּפָנִים, וְעִקְּרֵיהֶן נִרְאִין - אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת לִשְׁאָר גְּפָנִים הָעוֹמְדוֹת, וּכְאִלּוּ לֹא הִבְרִיכָן; וְאִם לָאו, אֵינָן מִצְטָרְפוֹת.

י. הָיוּ פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ - אֵין מִצְטָרְפוֹת, אֶלָּא מַרְחִיק מֵהֶן שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ וְזוֹרֵעַ.

יא. כָּל הַזּוֹרֵעַ תַּחַת הַשָּׂרִיגִים [=הענפים] וְהֶעָלִין הַיּוֹצְאִין מִן הַגֶּפֶן - הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזֶּרַע רָחוֹק מֵעִקַּר הַגֶּפֶן כַּמָּה אַמּוֹת.

יב. הִדְלָה [=הגביה] אֶת הַגֶּפֶן עַל מִקְצָת אַפִּפְיָרוֹת [קנים] - לֹא יִזְרַע תַּחַת מוֹתַר הָאַפִּפְיָרוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן לֹא שָׂרִיגִין וְלֹא עָלִין; וְאִם זָרַע - הוֹאִיל וְאֵין הַזֶּרַע תַּחַת סְכוּךְ הַגֶּפֶן, הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְכֵן אִם הִדְלָה הַגֶּפֶן עַל מִקְצָת בַּדֵּי [=ענפי] אִילָן שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פְּרִי, כְּגוֹן הָאֶרֶז וְהַבְּרוֹשׁ. אֲבָל אִם הִדְלָה עַל מִקְצָת אִילָן מַאֲכָל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ תַּחַת מוֹתַר בַּדֵּי הָאִילָן שֶׁלֹּא נִמְשְׁכוּ עֲלֵיהֶן שָׂרִיגֵי הַגֶּפֶן; שֶׁאֵין אָדָם מְבַטֵּל אִילָן מַאֲכָל וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ אַפִּפְיָרוֹת לַגֶּפֶן. וְאִם נִמְשְׁכוּ הַשָּׂרִיגִים אַחַר שֶׁזָּרַע, וְסִכְּכוּ עַל הַזֶּרַע - הֲרֵי זֶה מַחְזִירָן לְמָקוֹם אַחֵר.

יג. הַזּוֹרֵעַ תַּחַת מוֹתַר הָאַפִּפְיָרוֹת אוֹ תַּחַת מוֹתַר אִילָן שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, וְנִמְשְׁכוּ שָׂרִיגֵי הַגֶּפֶן וְסִכְּכוּ עַל הַזֶּרַע - הֲרֵי זֶה אָסוּר לְקַיְּמוֹ, אוֹ לְהַחְזִיר הַשָּׂרִיגִים. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? עוֹקֵר הַזֶּרַע.

יד. קָנִים הַיּוֹצְאִין מִן הֶעָרִיס [עריסת הקנים שהגפן שוכבת עליה], וְחָס עֲלֵיהֶן לְפַסְּקָן [לחותכן] כְּדֵי שֶׁלֹּא יַשְׁחִית הָאַפִּפְיָרוֹת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ תַּחְתֵּיהֶן; וְאִם עֲשָׂאָן כְּדֵי שֶׁיְּהַלְּכוּ עֲלֵיהֶן הַשָּׂרִיגִים וְהֶעָלִין הַיּוֹצְאִין, הֲרֵי זֶה אָסוּר לִזְרֹעַ תַּחְתֵּיהֶן.

טו. פֶּרַח הַיּוֹצֵא מִן הֶעָרִיס, אוֹ מִן הַדָּלִית [גפן מוגבהת] - רוֹאִין כְּאִלּוּ מִשְׁקֹלֶת תְּלוּיָה בּוֹ עַד הָאָרֶץ, וְאָסוּר לִזְרֹעַ תַּחְתָּיו; וְכֵן הַמּוֹתַחַ זְמוֹרָה מֵאִילָן לְאִילָן, אָסוּר לִזְרֹעַ תַּחְתֶּיהָ.

טז. קָשַׁר חֶבֶל אוֹ גֶּמִי בִּזְמוֹרָה, וְקָשַׁר הָרֹאשׁ הָאַחֵר בְּאִילָן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִזְרֹעַ תַּחַת הַחֶבֶל; וְאִם מָתַח חֶבֶל זֶה כְּדֵי שֶׁיְּהַלְּכוּ עָלָיו הַשָּׂרִיגִים וְהֶעָלִים - הֲרֵי הוּא כְּאַפִּפְיָרוֹת, וְאָסוּר לוֹ לִזְרֹעַ תַּחְתָּיו.

יום שני ד' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ז

א. הַבָּא לִזְרֹעַ בְּצַד הַכֶּרֶם - מַרְחִיק מִמְּנוּ אַרְבַּע אַמּוֹת מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים, וְזוֹרֵעַ; וְאִם גֶּפֶן יְחִידִית הִיא - מַרְחִיק מִמֶּנָּה שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְזוֹרֵעַ. הָיְתָה שׁוּרָה אַחַת שֶׁל גְּפָנִים זוֹ בְּצַד זוֹ, אֲפִלּוּ

הֵן מֵאָה - אֵין זֶה כֶּרֶם, אֶלָּא כְּגֶפֶן יְחִידִית; וּמַרְחִיק מִן הַשּׂוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְזוֹרֵעַ. הָיוּ שְׁתֵּי שׂוּרוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ כֶּרֶם, וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִכָּל צַד, וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע.

ב. וְכַמָּה יִהְיֶה בְּכָל שׂוּרָה? שָׁלֹשׁ גְּפָנִים אוֹ יוֹתֵר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בֵּין כָּל גֶּפֶן וְגֶפֶן מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת. אֲבָל אִם הָיָה בֵּין שְׁתֵּי הַשּׂוּרוֹת שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, חוּץ מִמְּקוֹם הַגְּפָנִים עַצְמָן - הֲרֵי אֵלּוּ כְּמֻבְדָּלוֹת זוֹ מִזּוֹ, וְאֵינָן כֶּרֶם אֶחָד, וְאֵינוֹ מַרְחִיק אֶלָּא שִׁשָּׁה טְפָחִים מִכָּל שׂוּרָה. וְכֵן אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ כְּגֶפֶן אַחַת, וּמַרְחִיק שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ.

ג. הָיוּ שָׁלֹשׁ שׂוּרוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מֵאַרְבַּע, הֲרֵי אֵלּוּ כֶּרֶם; וְרוֹאִין אֶת הָאֶמְצַע, כְּאִלּוּ אֵינָהּ. וְכֵן אִם הָיוּ שָׁלֹשׁ שׂוּרוֹת, וּבֵין כָּל שׂוּרָה וְשׂוּרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת אוֹ יָתֵר - הֲרֵי זֶה זוֹרֵעַ בֵּין הַשּׂוּרוֹת.

ד. לְפִיכָךְ, הַנּוֹטֵעַ אֶת כַּרְמוֹ מִתְּחִלָּה, וְהִרְחִיק בֵּין כָּל שׂוּרָה וְשׂוּרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת - מֻתָּר לְהָבִיא זֶרַע בְּתוֹכוֹ, וְיַרְחִיק מִכָּל שׂוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים בִּלְבַד; אֲבָל אִם זָרַע חוּצָה לוֹ, צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִשּׂוּרָה הַחִיצוֹנָה אַרְבַּע אַמּוֹת כִּשְׁאָר הַכְּרָמִים. וְאֵין דִּין בֵּין הַשּׂוּרוֹת שֶׁל זֶה הַכֶּרֶם, כְּכֶרֶם שֶׁחָרַב מֵאֶמְצָעוֹ - שֶׁהֲרֵי מִתְּחִלָּה נְטָעָן מְרֻחָקִין.

ה. הָיְתָה בְּשָׂדֶה זוֹ שׂוּרָה אַחַת שֶׁל גְּפָנִים, וּבִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ שׂוּרָה שְׁנִיָּה כְּנֶגְדָּהּ קְרוֹבָה לָהּ - אַף עַל פִּי שֶׁמַּפְסִיק בֵּינֵיהֶן דֶּרֶךְ הַיָּחִיד, אוֹ דֶּרֶךְ {לָרַבִּים} (הרבים), אוֹ גָּדֵר שֶׁהוּא נָמוּךְ מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת לִהְיוֹת שְׁתֵּיהֶן כֶּרֶם; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנֶה.

ו. נָטַע שׂוּרָה אַחַת בָּאָרֶץ, וְשׂוּרָה אַחַת בַּמַּדְרֵגָה - אִם גְּבוֹהָה הַמַּדְרֵגָה מִן הָאָרֶץ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵין מִצְטָרְפוֹת; פָּחוֹת מִכֵּן, מִצְטָרְפוֹת.

ז. הַנּוֹטֵעַ חָמֵשׁ גְּפָנִים, שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצֵאת בְּזָנָב - הֲרֵי זֶה נִקְרָא 'כֶּרֶם קָטָן', וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק מֵהֶן אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ. אֲבָל אִם נְטָעָן שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת בָּאֶמְצַע, אוֹ שָׁלֹשׁ בְּשׂוּרָה זוֹ וּשְׁתַּיִם כְּנֶגְדָּן בְּשׂוּרָה שְׁנִיָּה - אֵינָן כֶּרֶם, וְאֵינוֹ מַרְחִיק מֵהֶן אֶלָּא שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ.

ח. כֶּרֶם שֶׁחָרַב - אִם יֵשׁ בּוֹ לְלַקֵּט עֶשֶׂר גְּפָנִים לְכָל בֵּית סְאָה, וְיִהְיוּ נְטוּעוֹת שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצֵאת זָנָב [בולטת כזנב], אוֹ יֵשׁ בּוֹ לְכַוֵּן שָׁלֹשׁ כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ - הֲרֵי זֶה נִקְרָא 'כֶּרֶם דַּל', וְאָסוּר לִזְרֹעַ בְּכֻלּוֹ.

ט. כֶּרֶם שֶׁאֵינוֹ נָטוּעַ שׂוּרוֹת שׂוּרוֹת, אֶלָּא מְעֹרָבָב - אִם יֵשׁ בּוֹ לְכַוֵּן שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ, הֲרֵי זֶה כֶּרֶם. וְאִם לָאו, אֵינוֹ כֶּרֶם; אֶלָּא דַּיּוֹ לְהַרְחִיק שִׁשָּׁה טְפָחִים מִכָּל גֶּפֶן, וְזוֹרֵעַ.

י. הָיוּ הָעִקָּרִים מְכֻוָּנִין, וְהַנּוֹף אֵינוֹ מְכֻוָּן - הֲרֵי זֶה כֶּרֶם; הַנּוֹף מְכֻוָּן, וְהָעִקָּר אֵינוֹ מְכֻוָּן - אֵינוֹ כֶּרֶם. הָיוּ דַּקּוֹת וְאֵינָן מְכֻוָּנוֹת, הֶעֱבוּ וַהֲרֵי הֵן מְכֻוָּנוֹת - הֲרֵי זֶה כֶּרֶם. כֵּיצַד הוּא יוֹדֵעַ אִם הֵן מְכֻוָּנוֹת? מֵבִיא חוּט הַמִּדָּה, וּמוֹתֵחַ מִזּוֹ לָזוֹ.

יא. כֶּרֶם שֶׁחָרַב בְּאֶמְצָעוֹ, וְנִשְׁאַר שָׁלֵם מִכָּל סְבִיבָיו - אִם יֵשׁ בַּקָּרַחַת שֶׁבְּאֶמְצָעוֹ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה - הֲרֵי זֶה מַרְחִיק מִן מַעְקְרֵי הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ, וְזוֹרֵעַ בְּאֶמְצַע הַקָּרַחַת. וְאִם אֵין בָּהּ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה, הֲרֵי זֶה לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם; וְאִם הֵבִיא - הוֹאִיל וְהִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ מִן הַגְּפָנִים שֶׁל כֶּרֶם, הֲרֵי זֶה לֹא קִדֵּשׁ.

יב. וְכֵן מָקוֹם שֶׁנִּשְׁאַר פָּנוּי בְּלֹא גְּפָנִים, בֵּין סוֹף הַכֶּרֶם וּבֵין הַגָּדֵר שֶׁלּוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא 'מְחוֹל הַכֶּרֶם' - אִם יֵשׁ בּוֹ שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה אַמָּה - מַרְחִיק מִן הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת, וְזוֹרֵעַ אֶת הַשְּׁאָר.

יג. הָיָה בּוֹ פָּחוֹת מִשְּׁתַּיִם עֶשְׂרֵה אַמָּה, לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם; וְאִם הֵבִיא - הוֹאִיל וְהִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת, הֲרֵי זֶה לֹא קִדֵּשׁ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכֶרֶם גָּדוֹל; אֲבָל כֶּרֶם קָטָן - אֵין לוֹ מָחוֹל, אֶלָּא מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִסּוֹף הַגְּפָנִים, וְזוֹרֵעַ עַד הַגָּדֵר. וְכֵן כֶּרֶם גָּדוֹל שֶׁהָיָה בֵּין כָּל שׂוּרָה וְשׂוּרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת אוֹ יָתֵר, אֵין לוֹ מָחוֹל.

יד. הָיָה הַגָּדֵר הַמַּקִּיף אֶת הַכֶּרֶם פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ שֶׁהָיָה גָּבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְאֵין בּוֹ רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים - אֵין לוֹ מָחוֹל, אֶלָּא מַרְחִיק מִסּוֹף הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת, וְזוֹרֵעַ עַד הַמְּחִיצָה; אֲפִלּוּ הָיָה בֵּין הַגְּפָנִים וּבֵין הַמְּחִיצָה אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֶחֱצָה, זוֹרֵעַ אֶת חֲצִי הָאַמָּה.

טו. גָּדֵר שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְכֵן חָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִטַּע כֶּרֶם בְּצִדּוֹ מִכָּאן, וִירָקוֹת בְּצִדּוֹ מִכָּאן; אֲפִלּוּ מְחִצָּה שֶׁל קָנִים - אִם אֵין בֵּין קָנֶה לַחֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, הֲרֵי זוֹ מַבְדֶּלֶת בֵּין הַכֶּרֶם וְהַיָּרָק כְּגָדֵר.

טז. גָּדֵר הַמַּבְדִּיל בֵּין כֶּרֶם וְיָרָק, שֶׁנִּפְרַץ - עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת - הֲרֵי זֶה כְּפֻתָּח, וּמֻתָּר; הָיְתָה פִּרְצָה יָתֵר מֵעֶשֶׂר - כְּנֶגֶד הַפִּרְצָה אָסוּר, עַד שֶׁיַּרְחִיק מִן הַגְּפָנִים כַּשִּׁעוּר. נִפְרְצוּ בּוֹ פְּרָצוֹת רַבּוֹת - אִם הָיָה הָעוֹמֵד כַּפָּרוּץ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם פִּרְצָה; הָיָה [החלק] הַפָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד [-החלק המגודר] - לֹא יִזְרַע כְּנֶגֶד כָּל הַמְּקוֹמוֹת הַפְּרוּצִים, עַד שֶׁיַּרְחִיק כַּשִּׁעוּר.

יז. מְחִצַּת הַכֶּרֶם שֶׁנִּפְרְצָה - אוֹמְרִין לוֹ: 'גְּדֹר'; גְּדָרָהּ וְנִפְרְצָה - אוֹמְרִין לוֹ: 'גְּדֹר'. נִתְיָאֵשׁ מִמֶּנָּה, וְלֹא גְּדָרָהּ - הֲרֵי זֶה קִדֵּשׁ.

יח. בַּיִת שֶׁהָיָה חֵצְיוֹ מְקֹרֶה וְחֵצְיוֹ אֵינוֹ מְקֹרֶה, וּגְפָנִים נְטוּעִים בְּצַד זֶה - מֵתָּר לִזְרֹעַ יְרָקוֹת בַּצַּד הָאַחֵר; שֶׁהֲרֵי פִּי תִּקְרָה כְּאִלּוּ יָרַד וְסָתַם, וְנַעֲשָׂה בֵּינֵיהֶן כִּמְחִיצָה. לְפִיכָךְ, אִם הִשְׁוָה אֶת קֵרוּיוֹ, אָסוּר.

יט. חָצֵר קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה בִּמְלוֹאָהּ לִגְדוֹלָה, וְהָיוּ גְּפָנִים בַּגְּדוֹלָה - אָסוּר לִזְרֹעַ בַּקְּטַנָּה; וְאִם זָרַע - הַזְּרָעִים אֲסוּרִין, וְהַגְּפָנִים מֻתָּרוֹת. הָיוּ גְּפָנִים בַּקְּטַנָּה - מֵתָּר לִזְרֹעַ בַּגְּדוֹלָה; הוֹאִיל וְיֵשׁ לַגְּדוֹלָה פַּסִּין מִכָּאן וּמִכָּאן, הֲרֵי הִיא כְּמֻבְדֶּלֶת מִן הַקְּטַנָּה, וְאֵין הַקְּטַנָּה מַבְדֶּלֶת מִן הַגְּדוֹלָה.

כ. חָרִיץ שֶׁהוּא עוֹבֵר בַּכֶּרֶם, עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - אִם הָיָה מְפֻלָּשׁ מֵרֹאשׁ הַכֶּרֶם וְעַד רֹאשׁוֹ - הֲרֵי זֶה נִרְאֶה כְּבֵין שְׁנֵי הַכְּרָמִים, וּמֻתָּר לִזְרֹעַ בְּתוֹכוֹ; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַגְּפָנִים מְסַכְּכִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ. וְאִם לֹא הָיָה מְפֻלָּשׁ -

הֲרֵי הִיא כְּגַת שֶׁבְּאֶמְצַע הַכֶּרֶם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֲמֻקָּה עֲשָׂרָה וּרְחָבָה אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר, אָסוּר לוֹ לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ - אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בַּקַּרְחַת שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה.

כא. שְׁבִיל שֶׁבֵּין שְׁנֵי כְּרָמִים, הֲרֵי הוּא כְּכֶרֶם שֶׁחָרַב מֵאֶמְצָעוֹ: אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה - מַרְחִיק מִזֶּה אַרְבַּע אַמּוֹת וּמִזֶּה אַרְבַּע אַמּוֹת, וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר; וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִכָּאן, לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם.

כב. שׁוֹמֶרָה [ביתן השומר] שֶׁבַּכֶּרֶם - אִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה וּרְחָבָה אַרְבָּעָה, מֵתֶר לִזְרֹעַ בְּרֹאשָׁהּ יָרָק; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַשָּׂרִיגִין נוֹגְעִין בָּהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרָאֶה יָרָק בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם מִלְּמַעְלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִרְבַּעַת. אֲבָל אִם הָיְתָה הַשּׁוֹמֶרָה עֲגֻלָּה - צְרִיכָה שֶׁיִּהְיֶה בְּתוֹכָהּ חָלָל אַרְבָּעָה טְפָחִים, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מֻקֶּפֶת מִן הָאָרֶץ; וּצְרִיכָה עָפָר עַל רֹאשָׁהּ מִלְּמַעְלָה, שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.

כג. הַבַּיִת שֶׁבַּכֶּרֶם - אִם הָיָה יָתֵר מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים עַל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, זוֹרְעִין בְּתוֹכוֹ יָרָק; וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי הוּא כְּסָתוּם, וְאֵין זוֹרְעִין בְּתוֹכוֹ.

כד. גֶּפֶן יְחִידִית שֶׁהָיְתָה נְטוּעָה בְּתוֹךְ הַגֶּקַע [שקע באדמה], אוֹ בְּתוֹךְ הֶחָרִיץ - מַרְחִיק מִמֶּנָּה שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ וְזוֹרֵעַ אֶת כָּל הֶחָרִיץ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בַּמִּישׁוֹר; וְאִם הָיָה עָמֹק עֲשָׂרָה, וְהָיָה רֹחַב שְׂפַת הֶחָרִיץ אַרְבָּעָה - אָסוּר לִזְרֹעַ בְּתוֹכוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִרְחִיק שִׁשָּׁה.

כה. וְכֵן גֶּפֶן יְחִידִית שֶׁהָיְתָה מֻקֶּפֶת גָּדֵר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - לֹא יִזְרַע בְּכָל הַמְּחִיצָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִרְחִיק שִׁשָּׁה; וְאִם הִרְחִיק שִׁשָּׁה וְזָרַע, לֹא קִדֵּשׁ. וְכַמָּה יַרְחִיק לְכַתְּחִלָּה, וְיִזְרַע? אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ, וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע שְׁאָר הֶחָרִיץ, אוֹ שְׁאָר הַמָּקוֹם הַמֻּקָּף גָּדֵר.

יום שלישי ה' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ח

א. הַגְּפָנִים שֶׁגָּדְלוּ כִּבְרִיָּתָן, וַהֲרֵי הַשָּׂרִיגִים שֶׁלָּהֶן וְהָאֶשְׁכּוֹלוֹת מֻשְׁלָכִין עַל הָאָרֶץ - הֵן הַנִּקְרָאִין 'כֶּרֶם'. אֲבָל הָעוֹשֶׂה כְּמוֹ מִטָּה, אוֹ כְּמוֹ שֻׁבָּכָה גְּבוֹהָה מֵעַל הָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׂרִיגִים וְהָאֶשְׁכּוֹלוֹת נִסְמָכִין עָלֶיהָ, וְהִגְבִּיהַּ נוֹף הַגְּפָנִים מֵעַל הָאָרֶץ עַל אוֹתָהּ הַמִּטָּה, וְהִדְלָה אוֹתָן - הֲרֵי זֶה נִקְרָא 'עָרִיס'; וְאוֹתָן הַקָּנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁעָשָׂה מֵהֶן מִטָּה אוֹ שֻׁבָּכָה, וְהִדְלָה עֲלֵיהֶן אֶת נוֹף הַגֶּפֶן - הֵן הַנִּקְרָאִין 'אַפִּפְיָרוֹת'. וְדִינִים אֲחֵרִים יֵשׁ בֶּעָרִיס.

ב. הַנּוֹטֵעַ שׁוּרָה אַחַת שֶׁל חָמֵשׁ גְּפָנִים אוֹ יָתֵר, וְעָרַסָן עַל גַּבֵּי כֹּתֶל שֶׁגְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אוֹ שֶׁנְּטָעָן בְּצַד חָרִיץ עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - הֲרֵי אֵלּוּ נִקְרָאִין 'עָרִיס'; וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק מִן הֶעָרִיס אַרְבַּע אַמּוֹת, וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע - כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּרְחִיק מִן הַכֶּרֶם.

ג. וּמֵהֵיכָן מוֹדְדִין? מִן עִקַּר הַגֶּדֶר שֶׁעָרְסָן עָלָיו. כֵּיצַד? הִרְחִיק אֶת הַשּׁוּרָה שֶׁל גְּפָנִים מִן הַכֹּתֶל אַמָּה, וְנִמְצָא הֶעָרִיס מִן הַגְּפָנִים וְלַכֹּתֶל - מוֹדֵד מִן הַכֹּתֶל אַרְבַּע אַמּוֹת, וְזוֹרֵעַ; וְנִמְצָא בֵּין הַזֶּרַע וּבֵין עִקְּרֵי הַגְּפָנִים חָמֵשׁ אַמּוֹת. וְאִם בָּא לִזְרֹעַ מִצַּד הַגְּפָנִים - מַרְחִיק מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁנִּמְצָא רָחוֹק מִן הַכֹּתֶל חָמֵשׁ אַמּוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, דָּנִין בְּכָל עָרִיס.

ד. אֶחָד הַבּוֹנֶה אֶת הַגָּדֵר וְאַחַר כָּךְ נָטַע, אוֹ שֶׁנָּטַע וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה הַגָּדֵר - הוֹאִיל וְעָרְסָן, הֲרֵי זֶה עָרִיס; נֶהֱרַס הַגָּדֵר אוֹ נִסְתַּם הֶחָרִיץ - אֵין כָּאן עָרִיס, אֶלָּא הֲרֵי כָּל הַשּׁוּרָה כִּגְפָנִים יְחִידִים.

ה. עָרִיס שֶׁחָרַב אֶמְצָעוֹ, וְנִשְׁתַּיְּרוּ בּוֹ חָמֵשׁ גְּפָנִים בְּצַד הַגָּדֵר מִכָּאן, וְחָמֵשׁ גְּפָנִים בְּצַד הַגָּדֵר הָאַחֵר מִכְּנֶגְדָּן - זֶה הוּא הַנִּקְרָא 'פִּסְקֵי עָרִיס'. אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת וְאֶחָד מִשִּׁשִּׁים בָּאַמָּה - הֲרֵי זֶה מַרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְזוֹרֵעַ; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִזְרַע תַּחַת הָאַפִּפְיָרוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ו. הָיָה בֵּינֵיהֶן שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת בְּצִמְצוּם, הֲרֵי זֶה לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם; וְאִם זָרַע - הוֹאִיל וְהִרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים, הֲרֵי זֶה לֹא קִדֵּשׁ. וְאִם אֵין שָׁם גָּדֵר - מַרְחִיק שִׁשָּׁה טְפָחִים מִכָּל שׁוּרָה, וְזוֹרֵעַ; שֶׁאֵין כָּאן לֹא עָרִיס, וְלֹא פִּסְקֵי עָרִיס. חָזַר וּבָנָה הַגָּדֵר - חָזַר עָרִיס לִמְקוֹמוֹ, וְחָזְרוּ פִּסְקֵי עָרִיס לִמְקוֹמָם.

ז. גִּנָּה קְטַנָּה שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת גָּדֵר, וְעֵרֵס אֶת הַגְּפָנִים סָבִיב לָהּ מִבַּחוּץ עַל כָּל כְּתָלֶיהָ - אִם בָּהּ מְלֹא בּוֹצֵר וְסַלּוֹ מִכָּאן, וּמְלֹא בּוֹצֵר וְסַלּוֹ מִכָּאן - הוֹאִיל וְהִיא מֻקֶּפֶת גָּדֵר, זוֹרְעִין בְּתוֹכָהּ יְרָקוֹת; וְאִם אֵין בָּהּ כַּשִּׁעוּר הַזֶּה - אֵין זוֹרְעִים בְּתוֹכָהּ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה הַכֹּל כְּעָרִיס אֶחָד וְיָרָק בְּתוֹכוֹ.

ח. גְּפָנִים שֶׁהָיוּ זְרוּעִין בְּמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה, וְהֶעָרִיס שֶׁלָּהֶן יוֹצֵא וּמְסוֹכֵךְ עַל הַשָּׂדֶה - אִם עוֹמֵד בָּאָרֶץ וּבוֹצֵר אֶת כֻּלּוֹ - רוֹאִין כָּל הַמָּקוֹם שֶׁתַּחַת הֶעָרִיס כְּאִלּוּ הוּא מְקוֹם עִקְּרֵי הַגְּפָנִים, וְאוֹסֵר אַרְבַּע אַמּוֹת בַּשָּׂדֶה לְכָל רוּחַ מִשְּׁפַת הֶעָרִיס; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לִבְצֹר עַד שֶׁיַּעֲלֶה בַּמַּדְרֵגָה אוֹ בַּסֻּלָּם - אֵין אָסוּר לִזְרֹעַ, אֶלָּא תַּחַת הֶעָרִיס בִּלְבַד.

ט. שְׁנֵי כְּתָלִים הַסְּמוּכִין זֶה לָזֶה, וְהַגְּפָנִים נְטוּעִין בַּזָּוִית בֵּינֵיהֶן, וְהֶעָרִיס יוֹצֵא עִם הַכְּתָלִים מִתּוֹךְ הַקֶּרֶן וְכָלֶה - מַרְחִיק מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים כַּשִּׁעוּר, וְזוֹרֵעַ בַּמָּקוֹם הַכָּלֶה שֶׁאֵין עָלָיו עָרִיס; וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזֶּרַע מְכֻוָּן בֵּין שְׁנֵי הַכְּתָלִים שֶׁבֵּינֵיהֶן הֶעָרִיס - הוֹאִיל וְהִרְחִיק כַּשִּׁעוּר, הֲרֵי זֶה זוֹרֵעַ בֵּין הַכְּתָלִים.

י. גֶּפֶן שֶׁעָלָה הָעֵץ שֶׁלָּהּ מִן הָאָרֶץ מְעַט, וְאַחַר כָּךְ נֶעֱקַם וְנִמְשַׁךְ עַל הָאָרֶץ, וְחָזַר וְעָלָה כְּמוֹ אַרְכֻּבָּה [פרק הרגל] - כְּשֶׁמּוֹדְדִין בֵּין הַגֶּפֶן וּבֵין הַזֶּרַע שִׁשָּׁה טְפָחִים, אוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא מִסּוֹף הָאַרְכֻּבָּה, לֹא מֵעִקַּר הַגֶּפֶן הָרִאשׁוֹן.

יא. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמַּרְחִיק בֵּין הַזֶּרַע וְהַגְּפָנִים כַּשִּׁעוּר - צָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִּסְכֹּךְ הַגֶּפֶן עַל הַיָּרָק, אוֹ יִסְכֹּךְ הַיָּרָק עַל הַגֶּפֶן; זֶרַע יָרָק אוֹ תְּבוּאָה, וְצָמְחָה, וְאַחַר כָּךְ סִכֵּךְ עָלֶיהָ אֶת הַגֶּפֶן - הַקַּשִּׁים מֻתָּרִין, וְהַדָּגָן יִדָּלֵק. הָיוּ שָׁרְשֵׁי הַכֶּרֶם יוֹצְאִין לְתוֹךְ הָאַרְבַּע הָאַמּוֹת שֶׁבֵּין הַכֶּרֶם וְהַתְּבוּאָה, יַעֲקֹר; הָיוּ שָׁרְשֵׁי הַתְּבוּאָה יוֹצְאִין לְתוֹךְ הָאַרְבַּע אַמּוֹת, מֻתָּר.

יב. כָּל הַהַרְחָקוֹת וְהַשִּׁעוּרִין הָאֲמוּרִין בְּכִלְאַיִם - בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים שׁוֹחֲקוֹת [=מרווחות]; וְלֹא יְצַמְּצֵם בְּמִדּוֹת הַכִּלְאַיִם, שֶׁאֵין מְצַמְּצְמִים אֶלָּא לְהַחְמִיר.

יג. כָּל הַשְּׁעוּרִין הָאֵלּוּ שֶׁמַּרְחִיק בֵּין הַגִּפָּנִים וְהַתְּבוּאָה אוֹ הַיָּרָק - אֵינָן אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹ בְּסוּרְיָה. אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מֻתָּר לִזְרֹעַ בְּצַד הַגִּפָּנִים בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם לְכַתְּחִלָּה; וְלֹא אָסְרוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֶלָּא לִזְרֹעַ שְׁנֵי מִינֵי יָרָק אוֹ תְּבוּאָה עִם הַחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת יָד. וְאִם אָמַר לְתִינוֹק גּוֹי לִזְרֹעַ לוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מֻתָּר; אֲבָל לֹא יֹאמַר לְגוֹי גָּדוֹל, שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּף בְּיִשְׂרָאֵל.

יד. וְאַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לִזְרֹעַ הַיָּרָק בְּצַד הַכֶּרֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ - הַרֵי אוֹתוֹ הַיָּרָק הַזָּרוּעַ שָׁם אָסוּר בַּאֲכִילָה, וַאֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וְהוּא, שֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹ לוֹקֵט וּמוֹכֵר; אֲבָל סְפֵקוֹ מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת.

יום רביעי ו' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק ט

א. הַמַּרְכִּיב זָכָר עַל נְקֵבָה שֶׁאֵינָהּ מִינוֹ - בֵּין בַּבְּהֵמָה בֵּין בְּחַיָּה וּבְעוֹפוֹת, וַאֲפִלּוּ בְּמִינֵי חַיָּה שֶׁבַּיָּם - הַרֵי זֶה לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם". וְאֶחָד בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁלּוֹ, אוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. וְאֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיַּכְנִיס בְּיָדוֹ כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת; אֲבָל אִם הֶעֱלָם זֶה עַל זֶה בִּלְבַד, אוֹ שֶׁעוֹרְרָן בְּקוֹל - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

ב. מֻתָּר לְהַכְנִיס שְׁנֵי מִינִין לְסַהַר [=כלוב] אֶחָד; וְאִם רָאָה אוֹתָן רָבְעוּ זֶה אֶת זֶה, אֵינוֹ זָקוּק לְהַפְרִישָׁן. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן בְּהֶמְתּוֹ לְגוֹי לְהַרְבִּיעָהּ לוֹ.

ג. מִי שֶׁעָבַר וְהִרְכִּיב בְּהֶמְתּוֹ כִּלְאַיִם, הַרֵי הַנּוֹלָד מֵהֶן מֻתָּר בַּהֲנָאָה; וְאִם הָיָה מִין טְהוֹרָה עִם מִין טְהוֹרָה - מֻתָּר בַּאֲכִילָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת.

ד. שְׁנֵי מִינֵי בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה - אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְעַבְּרִין זֶה מִזֶּה, וְדוֹמִין זֶה לָזֶה - הוֹאִיל וְהֵן שְׁנֵי מִינִין, הַרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם וְאָסוּר לְהַרְכִּיבָן. כֵּיצַד? הַזְּאֵב עִם הַכֶּלֶב, וְהַכֶּלֶב הַכַּפְּרִי עִם הַשּׁוּעָל, וְהַצְּבָאִים עִם הָעִזִּים, וְהַיְּעֵלִים עִם הָרְחֵלִים, וְהַסּוּס עִם הַפֶּרֶד, וְהַפֶּרֶד עִם הַחֲמוֹר, וְהַחֲמוֹר עִם הָעָרוֹד - אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, הַרֵי הֵן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.

ה. מִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִדְּבָרֵי יְשׁוּבִי, כְּגוֹן שׁוֹר הַבָּר עִם הַשּׁוֹר, וְהָרַמְּךָ [מין סוס] עִם הַסּוּס - מֻתָּר לְהַרְכִּיבָן זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִין אֶחָד. אֲבָל אַוָּז עִם אַוָּז בָּר, כִּלְאַיִם זֶה עִם זֶה; שֶׁהָאַוָּז בֵּיצָיו מִבִּפְנִים, וְאַוָּז הַבָּר בֵּיצָיו מִבַּחוּץ - מִכְּלָל שֶׁהֵם שְׁנֵי מִינִין. וְהַכּוּי [מין שהוא ספק חיה ספק בהמה] - כִּלְאַיִם עִם הַחַיָּה, וְעִם הַבְּהֵמָה; וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק.

ו. הַיְּלוּדִין מִן הַכִּלְאַיִם - אִם הָיוּ אִמּוֹתֵיהֶן מִין אֶחָד, מֻתָּר לְהַרְכִּיבָן זֶה עַל זֶה. וְאִם הָיוּ אִמּוֹתֵיהֶן מִשְּׁנֵי מִינִין, אָסוּר לְהַרְכִּיבָן זֶה עַל זֶה; וְאִם הִרְכִּיב, לוֹקֶה. וְכֵן אִם הִרְכִּיב זֶה הַנּוֹלָד, אֲפִלּוּ עַל מִין אִמּוֹ - לוֹקֶה. כֵּיצַד? פֶּרֶד [נולד מסוס וחמורה] שֶׁאִמּוֹ חֲמוֹר - מֻתָּר לְהַרְכִּיבוֹ עַל פִּרְדָּה שֶׁאִמָּהּ חֲמוֹר, וְאָסוּר לְהַרְכִּיבוֹ אֲפִלּוּ עַל הַחֲמוֹר; אֲבָל פֶּרֶד שֶׁאִמּוֹ סוּס, אָסוּר לְהַרְכִּיבוֹ עַל פִּרְדָּה שֶׁאִמָּהּ חֲמוֹר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. לְפִיכָךְ, הָרוֹצֶה לְהַרְכִּיב פֶּרֶד עַל פִּרְדָּה, אוֹ לִמְשֹׁךְ בִּשְׁתֵּי פִּרְדּוֹת - בּוֹדֵק בִּסְימָנֵי אָזְנַיִם וְזָנָב וְקוֹל: אִם דּוֹמִין זֶה לָזֶה - בְּיָדוּעַ שֶׁאִמָּן מִמִּין אֶחָד, וּמֻתָּרִין.

ז. כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בִּשְׁנֵי מִינֵי בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה כְּאֶחָד, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן מִין טְהוֹרָה, וְהַשְּׁנֵי מִין טְמֵאָה - הַרֵי זֶה לוֹקֶה בְּכָל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו". אֶחָד הַחוֹרֵשׁ, אוֹ הַזּוֹרֵעַ, אוֹ הַמּוֹשֵׁךְ בָּהֶן עֲגָלָה אוֹ אֶבֶן כְּאֶחָד; וַאֲפִלּוּ מְשָׁכָן כְּאֶחָד אוֹ הִנְהִיגָן כְּאֶחָד, וַאֲפִלּוּ בְּקוֹל - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַחְדָּו", מִכָּל מָקוֹם; אֲבָל הַמְזַוְּגָן [רותם אותם יחדיו], פָּטוּר עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ אוֹ יַנְהִיג.

ח. אֶחָד שׁוֹר וַחֲמוֹר, וְאֶחָד כָּל שְׁנֵי מִינִין שֶׁאֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר - בֵּין בְּהֵמָה עִם בְּהֵמָה, כַּחֲזִיר עִם הַכֶּבֶשׂ, אוֹ חַיָּה עִם חַיָּה, כְּיַחְמוּר עִם הַפִּיל, אוֹ חַיָּה עִם בְּהֵמָה, כְּכֶלֶב עִם הָעֵז אוֹ צְבִי עִם הַחֲזִיר, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - עַל כָּל אֵלּוּ, לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה; שֶׁחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה הִיא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - כָּל שְׁנֵי מִינִין שֶׁהֵן כִּלְאַיִם בְּהַרְבָּעָה, אֲסוּרִין לַחֲרֹשׁ בָּהֶן כְּאֶחָד וְלִמְשֹׁךְ אוֹתָן וּלְהַנְהִיגָן; וְאִם עָשָׂה בָּהֶן מְלָאכָה כְּאֶחָד, אוֹ מָשַׁךְ, אוֹ הִנְהִיג - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְאָסוּר לְהַנְהִיג בְּהֵמָה מִן הַיַּבָּשָׁה עִם חַיָּה שֶׁבַּיָּם, כְּגוֹן עֵז עִם שִׁבּוּט; וְאִם עָשָׂה, פָּטוּר.

ט. עֲגָלָה שֶׁהָיוּ מוֹשְׁכִין אוֹתָהּ כִּלְאַיִם - הַיּוֹשֵׁב בָּעֲגָלָה לוֹקֶה, וַאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִנְהִיג; שֶׁיְּשִׁיבָתוֹ גּוֹרֶמֶת לַבְּהֵמָה שֶׁתִּמְשֹׁךְ הָעֲגָלָה. וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד יוֹשֵׁב בָּעֲגָלָה, וְאֶחָד מַנְהִיג - שְׁנֵיהֶן לוֹקִין; וַאֲפִלּוּ מֵאָה שֶׁהִנְהִיגוּ כִּלְאַיִם כְּאֶחָד, כֻּלָּן לוֹקִין.

י. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאָדָם וּבְהֵמָה אוֹ חַיָּה כְּאֶחָד - כְּגוֹן אָדָם שֶׁחוֹרֵשׁ עִם הַשּׁוֹר, אוֹ מוֹשֵׁךְ עֲגָלָה עִם הַחֲמוֹר, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו", לֹא בְּאָדָם וַחֲמוֹר אוֹ בְּאָדָם וְשׁוֹר.

יא. בְּהֶמַת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין - אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גּוּף אֶחָד, הַכָּתוּב עָשָׂה אוֹתָהּ כִּשְׁנֵי גּוּפִין; מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה קֹדֶשׁ, נַעֲשֵׂית כְּקֹדֶשׁ וְחוֹל מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה; וְנִמְצֵאת בְּהֵמָה זוֹ, כִּבְהֵמָה טְמֵאָה עִם הַטְּהוֹרָה הַמְעֹרָבִין כְּאֶחָד - הַרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה, אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה'", מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. לְפִיכָךְ, הַחוֹרֵשׁ בְּשׁוֹר פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין, אוֹ הַמַּרְבִּיעַ בּוֹ - הַרֵי זֶה לוֹקֶה מִשּׁוּם כִּלְאַיִם; וְאָסוּר זֶה, מִדִּבְרֵי קַבָּלָה.

יום חמישי ז' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם פֶּרֶק י

א. אֵין אִסּוּר בְּכִלְאֵי בְּגָדִים, אֶלָּא צֶמֶר וּפִשְׁתִּים בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז, צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו". וְיֵשׁ בִּכְרַכֵּי הַיָּם כְּמוֹ צֶמֶר שֶׁגָּדֵל עַל הָאֲבָנִים שֶׁבַּיָּם הַמֻּלָּח [ים שמימיו מלוחים], תַּכְנִיתוֹ כְּתַכְנִית הַזָּהָב, וְהוּא רַךְ בְּיוֹתֵר, וְכָלָךְ שְׁמוֹ; וְאָסוּר עִם הַפִּשְׁתָּן מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְצֶמֶר רְחֵלִים. וְכֵן הַשִּׁירִים [=משי] וְהַכָּלָךְ, אֲסוּרִין מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן.

ב. רָחֵל בַּת עֵז - צֶמֶר שֶׁלָּהּ, אֵין לוֹקִין עָלָיו מִשּׁוּם כִּלְאַיִם; אֲבָל אָסוּר הוּא מִדִּבְרֵיהֶם, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן. כֵּיצַד? צֶמֶר וּפִשְׁתִּים שֶׁנִּתְחַבֵּר הַצֶּמֶר עִם הַפִּשְׁתָּן צַד חִבּוּר בָּעוֹלָם - הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם מִן הַתּוֹרָה. כֵּיצַד? צֶמֶר וּפִשְׁתִּים שֶׁטְּרָפָן [=ערבם] זֶה בָּזֶה, וְשָׁע [סרקם והחליקם] אוֹתָן, וְעָשָׂה מֵהֶן לְבָדִין - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם; טְרָפָן, וְטָוָה אוֹתָן כְּאֶחָד, וְאָרַג בֶּגֶד מִטְּוִי זֶה - הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם.

ג. תָּפַר בֶּגֶד שֶׁל צֶמֶר בְּשֶׁל פִּשְׁתָּן, אֲפִלּוּ תְּפָרָן בְּמֶשִׁי, אוֹ שֶׁתָּפַר בֶּגֶד צֶמֶר בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן, אוֹ בֶּגֶד פִּשְׁתִּים בְּחוּטֵי צֶמֶר, אוֹ קָשַׁר חוּט צֶמֶר בְּחוּטֵי פִּשְׁתִּים אוֹ גְּדִלָן, אֲפִלּוּ נָתַן צֶמֶר וּפִשְׁתִּים בְּשַׂק אוֹ בְּקֶפָּה וּכְרָכָן - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם. וַאֲפִלּוּ קָשַׁר גָּדִיל שֶׁל צֶמֶר בְּגָדִיל שֶׁל פִּשְׁתָּן, אַף עַל פִּי שֶׁהָרְצוּעָה בָּאֶמְצַע, וְכֵן אִם קָפַל בִּגְדֵי צֶמֶר וּפִשְׁתָּן, וּקְשָׁרָן - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו", מִכָּל מָקוֹם [בכל מצב] - כֵּיוָן שֶׁנִּתְאַחֵד, נֶאֱסָר.

ד. וּמִנַּיִן שֶׁכָּל אִסּוּרִין אֵלּוּ שֶׁל תּוֹרָה? שֶׁהֲרֵי צָרַךְ הַכָּתוּב לְהַתִּיר כִּלְאַיִם בְּצִיצִית, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, שֶׁלֹּא נִסְמְכָה פָּרָשַׁת כִּלְאַיִם לְפָרָשַׁת צִיצִית, אֶלָּא לְהַתִּיר כִּלְאַיִם בַּצִּיצִית; וְהַצִּיצִית, חוּטִין קְשׁוּרִין בִּלְבַד הֵן - מִכְּלָל, שֶׁחִבּוּר כָּזֶה שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם מִצְוָה אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁאֵינוֹ מְמַעֵט בַּתּוֹרָה דָּבָר שֶׁהוּא אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

ה. הַכִּלְאַיִם, אֵין לוֹ שִׁעוּר; אֲפִלּוּ חוּט כָּל שֶׁהוּא שֶׁל צֶמֶר בְּבֶגֶד גָּדוֹל שֶׁל פִּשְׁתָּן, אוֹ שֶׁל פִּשְׁתָּן בְּצֶמֶר - אָסוּר.

ו. צֶמֶר רְחֵלִים וְצֶמֶר גְּמַלִּים וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁטְּרָפָן זֶה בָּזֶה, וְטָוָה מֵהֶן טְוִי - אִם הָיָה הַחֵצִי מִן הָרְחֵלִים - הֲרֵי הַכֹּל כְּצֶמֶר, וַהֲרֵי הוּא כִּלְאַיִם עִם הַפִּשְׁתָּן. וְאִם הָיָה הָרֹב מִן הַגְּמַלִּים - מֻתָּר לְעָרְבוֹ עִם הַפִּשְׁתָּן, מִפְּנֵי שֶׁצּוֹרַת הַכֹּל צוּרַת צֶמֶר גְּמַלִּים; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְנִימוֹת [=שערות] שֶׁל צֶמֶר הַמְעֹרָבִין בָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן חוּטֵי צֶמֶר.

ז. לְפִיכָךְ, עוֹרוֹת הַכְּבָשִׂים שֶׁעוֹשִׂין מֵהֶן בְּגָדִים - אַף עַל פִּי שֶׁתּוֹפְרִין אוֹתָן בְּפִשְׁתָּן, מֻתָּרִין; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְנִימוֹת שֶׁל צֶמֶר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְרְכוּ בִּכְלַל חוּט הַפִּשְׁתָּן שֶׁתָּפְרוּ בּוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּטְלוּ בְּמִעוּטָן.

ח. וְכֵן הַקַּנַּבֹּס וְהַפִּשְׁתָּן שֶׁטְּרָפָן זֶה בָּזֶה - אִם רֹב מִן הַקַּנַּבֹּס, מֻתָּר לֶאֱרֹג הַטְּוִי מֵהֶן עִם חוּטֵי צֶמֶר; וְאִם הָיָה מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה, אָסוּר.

ט. הָעוֹשֶׂה בֶּגֶד כֻּלּוֹ צֶמֶר גְּמַלִּים, אוֹ צֶמֶר אַרְנָבִים, אוֹ קַנַּבֹּס, וְאָרַג בּוֹ חוּט שֶׁל צֶמֶר מִצַּד זֶה, וְחוּט שֶׁל פִּשְׁתָּן מִצַּד זֶה - הֲרֵי זֶה אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם.

י. בֶּגֶד צֶמֶר שֶׁנִּפְרַם [נקרע] - מֻתָּר לִפְרֹף [לחבר] אוֹתוֹ בְּחוּט פִּשְׁתָּן, וְקוֹשֵׁר [את החוט מסביבם, באופן שניתן להפריד את חלקי הבגד מבלי להתיר הקשר]; אֲבָל לֹא יִתְפֹּר.

יא. לוֹבֵשׁ אָדָם בֶּגֶד צֶמֶר וּבֶגֶד פִּשְׁתָּן, וְחוֹגֵר עֲלֵיהֶן מִבַּחוּץ - וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִטְרֹף [=יערבב] אֶת הַמְּשִׁיחָה [שרוך של שני הבגדים], וְיִקְשֹׁר בָּהּ בֵּין כְּתֵפָיו.

יב. כְּלֵאי בְּגָדִים - מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָן וּלְמָכְרָן, וְאֵין אָסוּר אֶלָּא לִלְבֹּשׁ אוֹתָן אוֹ לְהִתְכַּסּוֹת בָּהֶן בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז", וְנֶאֱמַר: "לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ" - הָעֲלָיָה שֶׁהִיא דֶּרֶךְ לְבִישָׁה. אֲבָל אֹהֶל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם, מֻתָּר לֵישֵׁב תַּחְתָּיו; וְכֵן מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה לֵישֵׁב עַל מַצָּעוֹת שֶׁל כִּלְאַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ", אֲבָל אַתָּה מַציעוֹ תַּחְתֶּיךָ. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֲפִלּוּ עֶשֶׂר מַצָּעוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ, וְהַתַּחְתּוֹן שֶׁבָּהֶם כִּלְאַיִם - אָסוּר לֵישֵׁב עַל הָעֶלְיוֹן, שֶׁמָּא תִּכָּרֵךְ נִימָה עַל בְּשָׂרוֹ.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּרִכִּין, כְּגוֹן יְרִיעוֹת וּשְׂמָלוֹת. אֲבָל אִם הָיוּ קָשִׁין וְאֵינָן נִכְרָכִין, כְּגוֹן כָּרִים וּכְסָתוֹת - מֻתָּר לֵישֵׁב עֲלֵיהֶן וּלְהָסֵב; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶן.

יד. וְכֵן הַפָּרֹכֶת שֶׁהִיא כִּלְאַיִם - אִם הָיְתָה רַכָּה, אֲסוּרָה; שֶׁמָּא יִסָּמֵךְ לָהּ הַשַּׁמָּשׁ, וְתַעֲלֶה עַל בְּשָׂרוֹ. וְאִם הָיְתָה קָשָׁה שֶׁאֵינָהּ נִכְרֶכֶת, מֻתֶּרֶת.

טו. מִנְעָל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם, וְאֵין לוֹ עָקֵב - מֻתָּר לְלָבְשׁוֹ; שֶׁעוֹר הָרֶגֶל קָשֶׁה הוּא, וְאֵינוֹ נֶהֱנֶה כִּשְׂאָר עוֹר הַגּוּף.

טז. תּוֹפְרֵי כְּסוּת [של כלאים], תּוֹפְרִין כְּדַרְכָּן [כהרגלם] - וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּנוּ [להנות מהכסות המונח עליהם] בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים; וְהַצְּנוּעִין [=המהדרים], תּוֹפְרִין בָּאָרֶץ [תוך הקפדה שלא להניח על גופם]. וְכֵן מוֹכְרֵי כְּסוּת, מוֹכְרִין כְּדַרְכָּן - וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּנוּ בַּחַמָּה שֶׁיַּציל לָהֶן הַכִּלְאַיִם שֶׁעַל כִּתְפֵיהֶן מִן הַחַמָּה, וְלֹא יִתְכַּוְּנוּ בַּגְּשָׁמִים לְהִתְחַמֵּם בּוֹ; וְהַצְּנוּעִין, מַפְשִׁילִין בְּמַקֵּל.

יז. לֹא יִקַּח אָדָם בֵּיצָה כְּשֶׁהִיא [חמה ומונחת] בְּבֶגֶד כִּלְאַיִם - שֶׁהֲרֵי הוּא נֶהֱנֶה בַּכִּלְאַיִם [של הבגד המפריד את גופו] מִפְּנֵי הַחַמָּה [שלא יכווה מחום הביצה] אוֹ מִפְּנֵי הַצִּנָּה [שבחורף, שחום הביצה מחמם את הבגד, והבגד מחמם את גופו]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יח. לֹא יִלְבֹּשׁ אָדָם כִּלְאַיִם עֲרָאי, וַאֲפִלּוּ עַל גַּבֵּי עֲשָׂרָה בְּגָדִים, שֶׁאֵינוֹ מְהַנֵּהוּ כֻּלּוּם, וַאֲפִלּוּ לִגְנֹב אֶת הַמֶּכֶס; וְאִם לָבַשׁ כֵּן, לוֹקֶה.

יט. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, אֶלָּא בְּגָדִים שֶׁהֵן דֶּרֶךְ חִמּוּם - כְּגוֹן הַכַּתֹּנֶת, וְהַמִּצְנֶפֶת, וְהַמִּכְנָסַיִם, וְהָאַבְנֵט, וְהַשִּׂמְלָה, וּבְגָדִים שֶׁמְּחַפִּין בָּהֶן אֶת הַשּׂוֹלְקִים וְאֶת הַיָּדַיִם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֲבָל צִלְצוּלִין [=חגורות] קְטַנִּים שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָן הָעָם בְּבֵית יָד שֶׁלָּהֶן, לְצָרֹר בָּהֶן אֶת הַמָּעוֹת, אוֹ לְצָרֹר בָּהֶן אֶת הַתְּבָלִין, וּסְמַרְטוּט שֶׁמַּנִּיחִין עָלָיו רִטְיָה אוֹ מְלוּגְמָה אוֹ אִסְפְּלוֹנִית [מיני תחבושת] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין, אַף עַל פִּי שֶׁבְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶן; שֶׁהֲרֵי אֵין דֶּרֶךְ חִמּוּם בְּכָךְ.

כ. צִיץ [רצועה המקיפה את הראש] שֶׁל עוֹר אוֹ מֶשִׁי וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁתָּלָה בָּהֶן חוּטֵי צֶמֶר וְחוּטֵי פִּשְׁתָּן מְדֻלְדָּלִין עַל פְּנֵי הָאָדָם, כְּדֵי לְהַפְרִיחַ הַזְּבוּבִין - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם; שֶׁאֵין דֶּרֶךְ חִמּוּם בְּכָךְ.

כא. הַמַּנְהִיג בְּהֵמוֹת וּמַכְנִיס חֲבָלִים לְתוֹךְ יָדוֹ, מֵהֵן פִּשְׁתִּים וּמֵהֵן צֶמֶר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁכּוֹרְכָן עַל יָדוֹ; אֲבָל אִם קְשָׁרָן כֻּלָּן - נַעֲשׂוּ כִּלְאַיִם, וְאָסוּר לוֹ לְכוֹרְכָן עַל יָדוֹ.

כב. מִטְפָּחוֹת שֶׁמְּקַנְּחִין בָּהֶן אֶת הַיָּדַיִם, וּמִטְפָּחוֹת שֶׁמְּסַפְּגִין בָּהֶן הַכֵּלִים וְהַקַּרְקָעוֹת, וּמִטְפָּחוֹת סֵפֶר תּוֹרָה, וּמִטְפָּחוֹת הַסַּפָּרִים - אֲסוּרִין מִשּׁוּם כִּלְאַיִם; שֶׁהֲרֵי הַיָּדַיִם נוֹגְעוֹת בָּהֶן, וְהֵן נִכְרָכִין עַל הַיָּד תָּמִיד וּמְחַמְּמִין.

כג. אוֹתוֹת [=סימנים] שֶׁעוֹשִׂין הַכּוֹבְסִין וְהַגַּרְדִּין [=אורגים]

בַּבְּגָדִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד מַכִּיר אֶת שֶׁלּוֹ - אִם הָיְתָה אוֹת שֶׁל צֶמֶר בְּפִשְׁתָּן, אוֹ פִּשְׁתָּן בְּצֶמֶר - חֲרֵי זֶה אָסוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב אֶצְלוֹ.

כד. בֶּגֶד צֶמֶר שֶׁחִבְּרוֹ עִם בֶּגֶד פִּשְׁתָּן, בִּתְכִיפָה [=תפירה] אַחַת - אֵינוֹ חִבּוּר, וְאֵין זֶה כִּלְאַיִם; קִבֵּץ שְׁנֵי רָאשֵׁי הַחוּט כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁתָּכַף שְׁתֵּי תְּכִיפוֹת - חֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם.

כה. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת מִן הַכִּלְאַיִם תַּכְרִיכִין לְמֵת, שֶׁאֵין עַל הַמֵּתִים מִצְוָה; וְלַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ מַרְדַּעַת לַחֲמוֹר, וְיוֹשֵׁב עָלֶיהָ; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ. וְלֹא יַנִּיחַ מַרְדַּעַת זוֹ עַל כְּתֵפוֹ, אֲפִלּוּ לְהוֹצִיא עָלֶיהָ אֶת הַזֶּבֶל.

כו. הַמֵּת וְהַבְּהֵמָה שֶׁהָיוּ מְלֻבָּשִׁין כִּלְאַיִם, מֻתָּר לְנָשְׂאָן עַל כְּתֵפוֹ.

כז. בֶּגֶד צֶמֶר שֶׁאָבַד בּוֹ חוּט פִּשְׁתָּן, אוֹ בֶּגֶד פִּשְׁתָּן שֶׁאָבַד בּוֹ חוּט צֶמֶר - חֲרֵי זֶה לֹא יִמְכְּרֵנוּ לְגוֹי, שֶׁמָּא יִמְכְּרֵנוּ הַגּוֹי לְיִשְׂרָאֵל; וְלֹא יַעֲשֵׂנוּ מַרְדַּעַת לַחֲמוֹר, שֶׁמָּא יִמְצָא אוֹתוֹ אַחֵר וְיִקְרָעֶנּוּ מֵעַל הַמַּרְדַּעַת וְיִלְבְּשֶׁנּוּ - שֶׁחֲרֵי אֵין הַכִּלְאַיִם נִכָּר בּוֹ. וְכֵיצַד הִיא תַּקָּנַת בֶּגֶד זֶה? צוֹבְעוֹ - שֶׁאֵין הַצֶּמֶר וְהַפִּשְׁתִּים עוֹלִין בְּצֶבַע אֶחָד - וּמִיָּד הוּא נִכָּר לוֹ, וְשׁוֹמְטוֹ; וְאִם לֹא נִכָּר, חֲרֵי זֶה מֻתָּר, שֶׁמָּא נִשְׁמַט וְהָלַךְ לוֹ, שֶׁחֲרֵי בָּדָק וְלֹא מְצָאוֹ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּבִיאוֹת אֲסוּרוֹת, שֶׁכָּל אִסּוּרֵי סְפֵקוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וּלְפִיכָךְ הֵקֵלּוּ בְּסָפֵק זֶה.

כח. הַלּוֹקֵחַ כְּלֵי צֶמֶר מִן הַגּוֹיִם - צָרִיךְ לְבָדְקָן יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא תְּפוּרִין הֵן בְּפִשְׁתָּן.

כט. הָרוֹאֶה כִּלְאַיִם שֶׁל תּוֹרָה עַל חֲבֵרוֹ - אֲפִלּוּ הָיָה מְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק - קוֹפֵץ לוֹ, וְקוֹרְעוֹ עָלָיו מִיָּד, וַאֲפִלּוּ הָיָה רַבּוֹ שֶׁלְּמִדּוֹ חָכְמָה; שֶׁאֵין כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת דּוֹחֶה אִסּוּר לֹא תַעֲשֶׂה הַמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה. וְלָמָּה נִדְחֶה בְּהֵשֵׁב אֲבֵדָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר? מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָאוּ שֶׁל מָמוֹן; וְלָמָּה נִדְחֶה בְּטֻמְאַת מֵת? הוֹאִיל וּפָרַט הַכָּתוּב וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: "לַאֲחֹתוֹ" אֵינוֹ מִטַּמֵּא, אֲבָל מִטַּמֵּא לְמֵת מִצְוָה. אֲבָל דָּבָר שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵיהֶם - חֲרֵי הוּא נִדְחֶה מִפְּנֵי כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת בְּכָל מָקוֹם; וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה "לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר", חֲרֵי לָאו זֶה נִדְחֶה מִפְּנֵי כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עָלָיו שַׁעַטְנֵז שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - אֵינוֹ קוֹרְעוֹ עָלָיו בַּשּׁוּק, וְאֵינוֹ פּוֹשֵׁט בַּשּׁוּק, עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ; וְאִם הָיָה שֶׁל תּוֹרָה, פּוֹשְׁטוֹ מִיָּד.

ל. הַלּוֹבֵשׁ כִּלְאַיִם, אוֹ הַמִּתְכַּסֶּה בּוֹ - לוֹקֶה; הָיָה לָבוּשׁ בְּכִלְאַיִם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת. הוֹצִיא רֹאשׁוֹ מִן הַבֶּגֶד וְהֶחְזִירוֹ, הוֹצִיא רֹאשׁוֹ וְהֶחְזִירוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּשַׁט הַבֶּגֶד כֻּלּוֹ, חֲרֵי זֶה חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁהוּא חַיָּב אַחַת עַל כָּל הַיּוֹם? בְּשֶׁהִתְרוּ בּוֹ הַתְרָאָה אַחַת; אֲבָל אִם הִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: 'פְּשֹׁט'! 'פְּשֹׁט'! וְהוּא לָבוּשׁ בּוֹ, וְשָׁהָה כְּדֵי לִפְשֹׁט וְלִלְבֹּשׁ אַחֵר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ - חֲרֵי זֶה חַיָּב עַל כָּל שְׁהִיָּה וּשְׁהִיָּה שֶׁהִתְרוּ בּוֹ עָלֶיהָ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּשַׁט.

לא. הַמַּלְבִּישׁ אֶת חֲבֵרוֹ כִּלְאַיִם - אִם הָיָה הַלּוֹבֵשׁ מֵזִיד - הַלּוֹבֵשׁ לוֹקֶה, וְהַמַּלְבִּישׁ עוֹבֵר מִשּׁוּם "וְלִפְנֵי עִוֵּר, לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל"; וְאִם לֹא יָדַע הַלּוֹבֵשׁ שֶׁהַבֶּגֶד כִּלְאַיִם, וְהַמַּלְבִּישׁ מֵזִיד - הַמַּלְבִּישׁ לוֹקֶה, וְהַלּוֹבֵשׁ פָּטוּר.

לב. כֹּהֲנִים שֶׁלָּבְשׁוּ בִּגְדֵי כְּהֻנָּה שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה - אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ - לוֹקִין, מִפְּנֵי הָאֲבָנֵט שֶׁהוּא כִּלְאַיִם; וְלֹא הֻתְּרוּ בּוֹ אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה כְּמוֹ הַצִּיצִית.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

יום שישי ח' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת מַתָּנוֹת עֲנִיִּים

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - שֶׁבַע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְהַנִּיחַ פֵּאָה; (ב) שֶׁלֹּא יְכַלֶּה הַפֵּאָה; (ג) לְהַנִּיחַ לֶקֶט; (ד) שֶׁלֹּא יְלַקֵּט הַלֶּקֶט; (ה) לַעֲזֹב עוֹלֻלוֹת בַּכֶּרֶם; (ו) שֶׁלֹּא יְעוֹלֵל הַכֶּרֶם; (ז) לַעֲזֹב פֶּרֶט הַכֶּרֶם; (ח) שֶׁלֹּא יְלַקֵּט פֶּרֶט הַכֶּרֶם; (ט) לְהַנִּיחַ הַשִּׁכְחָה; (י) שֶׁלֹּא יָשׁוּב לָקַחַת הַשִּׁכְחָה; (יא) לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר לָעֲנִיִּים; (יב) לִתֵּן צְדָקָה כְּמִסַּת יָד; (יג) שֶׁלֹּא יְאַמֵּץ לְבָבוֹ עַל הָעָנִי. וּבֵאוּר מִצְוֹות אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת מַתָּנוֹת עֲנִיִּים פֶּרֶק א

א. הַקּוֹצֵר אֶת שָׂדֵהוּ - לֹא יִקְצֹר כָּל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ, אֶלָּא יַנִּיחַ קָמָה מְעַט לָעֲנִיִּים בְּסוֹף הַשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקַצְרֶךָ"; אֶחָד הַקּוֹצֵר, וְאֶחָד הַתּוֹלֵשׁ. וְזֶה שֶׁמַּנִּיחַ, הוּא הַנִּקְרָא 'פֵּאָה'.

ב. וּכְשֵׁם שֶׁמַּנִּיחַ בַּשָּׂדֶה - כָּךְ מַנִּיחַ בָּאִילָנוֹת כְּשֶׁאוֹסֵף אֶת פֵּרוֹתֵיהֶן, מְעַט לָעֲנִיִּים. עָבַר וְקָצַר אֶת כָּל הַשָּׂדֶה, אוֹ אָסַף כָּל פֵּרוֹת הָאִילָן - לוֹקֵחַ מִמַּה שֶׁקָּצַר אוֹ אָסַף מְעַט, וְנוֹתְנוֹ לָעֲנִיִּים; שֶׁנִּתְּינָתוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם". וַאֲפִלּוּ טָחַן הַקֶּמַח וְלָשׁוֹ, וְאָפָהוּ פַּת - חֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה מִן הַפַּת לָעֲנִיִּים.

ג. אָבַד כָּל הַקָּצִיר שֶׁקָּצַר, אוֹ נִשְׂרַף, קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן הַפֵּאָה - חֲרֵי זֶה לוֹקֶה; שֶׁחֲרֵי עָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ שֶׁנִּתַּק לוֹ.

ד. וְכֵן בְּלֶקֶט, כְּשֶׁקּוֹצֵר וּמְאַלֵּם [- אלומות] - לֹא יְלַקֵּט הַשִּׁבֳּלִים הַנּוֹפְלוֹת בִּשְׁעַת הַקָּצִיר, אֶלָּא יַנִּיחֵם לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט". עָבַר וְלִקְּטָן - אֲפִלּוּ טָחַן וְאָפָה - נוֹתֵן לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם"; אָבְדוּ אוֹ נִשְׂרְפוּ אַחַר שֶׁלִּקְּטָן, קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן לָעֲנִיִּים - לוֹקֶה.

ה. וְכֵן בְּפֶרֶט שֶׁנִּפְרַט מִן הָעֲנָבִים בִּשְׁעַת הַבְּצִירָה, וְכֵן בְּעוֹלֵלוֹת - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט; לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם". וְכֵן הַמְעַמֵּר [חבילות], וְשָׁכַח אֲלֻמָּה אַחַת בַּשָּׂדֶה - חֲרֵי זֶה לֹא יִקָּחֶנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה, לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ". עָבַר וּלְקָחוֹ - אֲפִלּוּ טְחָנוֹ וְאָפָהוּ, חֲרֵי זֶה נוֹתְנוֹ לָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה", זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכֻּלָּן מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה; וְאִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהֶן, לוֹקֶה.

ו. כְּשֵׁם שֶׁהַשִּׁכְחָה בָּעֳמָרִין, כָּךְ הִיא בַּקָּמָה - אִם שָׁכַח מִקְצָת הַקָּמָה וְלֹא קְצָרָהּ, חֲרֵי זוֹ לָעֲנִיִּים. וּכְשֵׁם שֶׁהַשִּׁכְחָה בַּתְּבוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ - כָּךְ יֵשׁ שִׁכְחָה לָאִילָנוֹת כֻּלָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ, לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ" [ודרשו: "אחריך" זו שכחה]; וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הָאִילָנוֹת, שֶׁיֵּשׁ לָהֶן שִׁכְחָה כַּזֵּיתִים.

ז. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁאַרְבַּע מַתָּנוֹת לָעֲנִיִּים בַּכֶּרֶם - הַפֶּרֶט, וְהָעוֹלֵלוֹת, וְהַפֵּאָה, וְהַשִּׁכְחָה; וְשָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת בַּתְּבוּאָה - הַלֶּקֶט, וְהַשִּׁכְחָה, וְהַפֵּאָה; וּשְׁתַּיִם בִּשְׁאָר הָאִילָנוֹת - הַשִּׁכְחָה, וְהַפֵּאָה.

ח. כָּל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים אֵלּוּ - אֵין בָּהֶן טוֹבַת הֲנָיָה לַבְּעָלִים [=אין לו רשות לתתם למי שירצה על מנת שיחזיק לו טובה], אֶלָּא הָעֲנִיִּים בָּאִין וְנוֹטְלִין אוֹתָן עַל כָּרְחָן שֶׁל בְּעָלִים; וַאֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, מוֹצִיאִין אוֹתָן מִיָּדוֹ.

ט. כָּל גֵּר הָאָמוּר בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים, אֵינוֹ אֶלָּא גֵּר צֶדֶק - שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּמַעֲשֵׂר: "וּבָא הַלֵּוִי וְהַגֵּר", מַה לֵּוִי בֶּן בְּרִית אַף הַגֵּר בֶּן בְּרִית. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין מוֹנְעִין עֲנֵיֵי גוֹיִם מִמַּתָּנוֹת אֵלּוּ, אֶלָּא בָּאִין בִּכְלַל עֲנֵיֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹטְלִין אוֹתָן - מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם.

י. נֶאֱמַר בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים: "לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם", כָּל זְמַן שֶׁהָעֲנִיִּים תּוֹבְעִין אוֹתָן. פָּסְקוּ הָעֲנִיִּים מִלְּבַקֵּשׁ וְלַחְזֹר עֲלֵיהֶן - הֲרֵי הַנִּשְׁאָר מֵהֶן מֻתָּר לְכָל אָדָם; שֶׁאֵין גּוּפָן קָדוֹשׁ כִּתְרוּמוֹת. וְאֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן דְּמֵיהֶן; שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן "וְנָתַן לָעֲנִיִּים", אֶלָּא "תַּעֲזֹב אֹתָם"; וְאֵינוֹ מְצֻוֶּה לַעֲזֹב אוֹתָן לְחַיָּה וּלְעוֹפוֹת אֶלָּא לָעֲנִיִּים, וַהֲרֵי אֵין עֲנִיִּים.

יא. וּמֵאֵימָתַי כָּל אָדָם מֻתָּרִין בְּלֶקֶט? מִשֶּׁיִּכָּנְסוּ הַמְלַקְּטִים הַשְּׁנִיִּים וִילַקְּטוּ אַחַר מְלַקְּטִים הָרִאשׁוֹנִים, וְיָצְאוּ. וּמֵאֵימָתַי כָּל אָדָם מֻתָּרִין בְּפֶרֶט וּבְעוֹלֵלוֹת? מִשֶּׁיְּהַלְּכוּ הָעֲנִיִּים בַּכֶּרֶם וְיָבוֹאוּ, הַנִּשְׁאָר אַחֲרֵי כֵן מֻתָּר לְכָל אָדָם. וּמֵאֵימָתַי כָּל אָדָם מֻתָּרִין בִּשְׁכִחָה שֶׁל זֵיתִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? אִם שָׁכַח אוֹתָהּ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בָּהּ מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו, שֶׁהוּא זְמַן רְבִיעָה [מטר] שְׁנִיָּה בְּשָׁנָה אֲפִלָּה [כלומר: המועד השני לירידת המטר בשנה שהגשמים מאחרים]; אֲבָל צִבּוּרֵי זֵיתִים שֶׁיִּשְׁכְּחוּ תַּחַת הָאִילָן, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בָּהֶן מִשֶּׁיִּפְסְקוּ עֲנִיִּים מִלְּחַזֵּר אַחֲרֵיהֶן.

יב. כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לָעָנִי לִטֹּל שִׁכְחַת הַזֵּיתִים הַמֻּנָּחוֹת בָּאָרֶץ תַּחַת הָאִילָנוֹת - נוֹטֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הֻתַּר כָּל אָדָם בַּשִּׁכְחָה שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָנוֹת; וְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִטֹּל שִׁכְחָה שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָן - נוֹטֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן אֵין לוֹ שִׁכְחָה תַּחְתָּיו.

יג. מַתָּנוֹת עֲנִיִּים שֶׁבַּשָּׂדֶה שֶׁאֵין הָעֲנִיִּים מַקְפִּידִין עֲלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא פָּסְקוּ הָעֲנִיִּים מִלְּחַזֵּר עַל מַתְּנוֹתֵיהֶן.

יד. כָּל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים הָאֵלּוּ - אֵינָן נוֹהֲגוֹת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּתְרוּמוֹת וּכְמַעֲשְׂרוֹת; הֲרֵי הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וּבְקַצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם", וְ"כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ". וּכְבָר נִתְפָּרֵשׁ בַּתַּלְמוּד, שֶׁהַפֵּאָה נוֹהֶגֶת בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדִּבְרֵיהֶם; וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מַתְּנוֹת עֲנִיִּים אֵלּוּ, שֶׁהֵן נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

טו. כַּמָּה הוּא שִׁעוּר הַפֵּאָה? מִן הַתּוֹרָה, אֵין לָהּ שִׁעוּר; אֲפִלּוּ הִנִּיחַ שִׁבֹּלֶת אַחַת, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם, אֵין פָּחוֹת מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים, בֵּין בָּאָרֶץ, בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וּמוֹסִיף עַל הָאֶחָד מִשִּׁשִּׁים לְפִי גֹּדֶל הַשָּׂדֶה, וּלְפִי רֹב הָעֲנִיִּים, וּלְפִי בְּרָכַת הַזֶּרַע. כֵּיצַד? שָׂדֶה שֶׁהִיא קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁאִם הִנִּיחַ מִמֶּנָּה אֶחָד מִשִּׁשִּׁים, אֵינוֹ מוֹעִיל לֶעָנִי - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף עַל הַשִּׁעוּר; וְכֵן אִם הָיוּ הָעֲנִיִּים מְרֻבִּין, מוֹסִיף. וְאִם זֶרַע מְעַט וְאָסַף הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי נִתְבָּרֵךְ - מוֹסִיף לְפִי הַבְּרָכָה. וְכָל הַמּוֹסִיף בְּפֵאָה, מוֹסִיפִין לוֹ שָׂכָר; וְאֵין לַהוֹסָפָה הַזֹּאת שִׁעוּר.

יום שבת קודש ט' סיון ה'תש"ע

הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים פֶּרֶק ב

א. כָּל אֹכֶל, שֶׁגִּדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ, וְנִשְׁמָר, וּלְקִיטָתוֹ כֻּלּוֹ כְּאַחַת, וּמַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְקִיּוּם - חַיָּב בְּפֵאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְקַצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם".

ב. כָּל הַדּוֹמֶה לְקָצִיר בְּחָמֵשׁ דְּרָכִים הָאֵלּוּ, הוּא שֶׁחַיָּב בְּפֵאָה - כְּגוֹן הַתְּבוּאָה, וְהַקִּטְנִיּוֹת, וְהֶחָרוּבִין, וְהָאֱגוֹזִין, וְהַשְּׁקֵדִים, וְהָרִמּוֹנִים, וְהָעֲנָבִים, וְהַזֵּיתִים, וְהַתְּמָרִים בֵּין רְטָבִים בֵּין יְבֵשִׁים, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ. אֲבָל אִיסְטִיס וּפוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן אֹכֶל. וְכֵן כְּמֶהִין וּפִטְרִיּוֹת פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין גִּדּוּלֵיהֶן מִן הָאָרֶץ כִּשְׁאָר פֵּרוֹת הָאָרֶץ. וְכֵן הַהֶפְקֵר פָּטוּר, שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּשְׁמְרֶנּוּ, שֶׁהֲרֵי הוּא מֻפְקָר לַכֹּל. וְכֵן הַתְּאֵנִים אֵינָן חַיָּבִין בְּפֵאָה, שֶׁאֵין לְקִיטָתָן כְּאֶחָד, אֶלָּא יֵשׁ בְּאִילָן זֶה מַה שֶּׁיִּגְמֹר הַיּוֹם וְיֵשׁ בּוֹ מַה שֶּׁיִּגְמֹר לְאַחַר כַּמָּה יָמִים. וְכֵן הַיָּרָק פָּטוּר, שֶׁאֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְקִיּוּם. הַשּׁוּמִים וְהַבְּצָלִים חַיָּבִין בַּפֵּאָה, שֶׁהֲרֵי מִיבַּשִּׁין אוֹתָן וּמַכְנִיסִין אוֹתָן לַקִּיּוּם; וְכֵן הָאַמְּהוֹת שֶׁל בְּצָלִים שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָן בָּאָרֶץ לִקַּח מִהֶן הַזֶּרַע, חַיָּבוֹת בְּפֵאָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

ג. קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא חַיָּב בְּפֵאָה, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה שֶׁל שַׁתְּפִין - שֶׁנֶּאֱמַר: "קְצִיר אַרְצְכֶם", אֲפִלּוּ שֶׁל רַבִּים.

ד. שָׂדֶה שֶׁקְּצָרוּהָ גּוֹיִם לְעַצְמָן, אוֹ קְצָרוּהָ לִסְטִים, אוֹ קִרְסְמוּהָ נְמָלִים, אוֹ שִׁבְּרַתָּהּ הָרוּחַ אוֹ בְּהֵמָה - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה מִן הַפֵּאָה; שֶׁחוֹבַת הַפֵּאָה בַּקֶּמָה.

ה. קָצַר חֶצְיָהּ, וְקָצְרוּ הַלִּסְטִים חֶצְיָהּ שֶׁנִּשְׁאַר - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה; שֶׁהַחִיּוּב - בַּחֲצִי שֶׁקָּצְרוּ הַלִּסְטִים. אֲבָל אִם קָצְרוּ הַלִּסְטִים חֶצְיָהּ, וְחָזַר הוּא וְקָצַר הַשְּׁאָר - נוֹתֵן פֵּאָה לְשִׁעוּר מַה שֶּׁקָּצַר; קָצַר חֶצְיָהּ, וּמָכַר חֶצְיָהּ - הַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן פֵּאָה לַכֹּל. קָצַר חֶצְיָהּ, וְהִקְדִּישׁ חֶצְיָהּ - הַפּוֹדֶה מִיַּד הַגִּזְבָּר נוֹתֵן פֵּאָה לַכֹּל; קָצַר חֶצְיָהּ, וְהִקְדִּישׁוֹ - הֲרֵי זֶה מַנִּיחַ מִן הַנִּשְׁאָר פֵּאָה הָרְאוּיָה לַכֹּל.

ו. כֶּרֶם שֶׁהָיָה בּוֹצֵר מִמֶּנּוּ עֲנָבִים לִמְכֹּר בַּשּׁוּק, וּבְדַעְתּוֹ שֶׁיַּנִּיחַ הַשְּׁאָר לַגַּת לִדְרֹךְ אוֹתוֹ - אִם הָיָה בּוֹצֵר לַשּׁוּק מִכָּאן וּמִכָּאן - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה לְמַה שֶּׁבּוֹצֵר לַגַּת, כְּפִי הַנִּשְׁאָר. וְאִם הָיָה בּוֹצֵר לַשּׁוּק מְרוּחַ אַחַת בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה מִן הַנִּשְׁאָר, כְּפִי הָרְאוּי לְכָל הַכֶּרֶם; הוֹאִיל וּבְצַר מְרוּחַ אַחַת - אֵינוֹ כְּבוֹצֵר עֲרַאי מְעַט מִכָּאן וּמְעַט מִכָּאן, שֶׁהוּא פָּטוּר. וְכֵן הַקּוֹטֵף מְלִילוֹת [קטיפה ערֵאית של שבלים] מְעַט מְעַט וּמַכְנִיס לְבֵיתוֹ - אֲפִלּוּ קָטַף כָּל שָׂדֵהוּ, פָּטוּר מִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה.

ז. הַקּוֹצֵר כָּל שָׂדֵהוּ - קֹדֶם שֶׁתִּגְמֹר וַעֲדַיִן לֹא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה; וְאִם הִגִּיעָה לִשְׁלִישׁ, חַיֶּבֶת. וְכֵן בְּפֵרוֹת הָאִילָן - אִם נִגְמְרוּ שְׁלִישׁ גְּמִירָתָן, חַיָּבִין.

ח. הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְהִיא קָמָה, וּפְדָאָהּ וְהִיא קָמָה - חַיֶּבֶת בְּפֵאָה. קְצָרָהּ הַגִּזְבָּר, וְאַחַר כָּךְ פְּדָאָהּ - פְּטוּרָה; שֶׁבִּשְׁעַת חִיּוּב הַפֵּאָה, הָיְתָה קֹדֶשׁ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּפֵאָה.

ט. גּוֹי שֶׁקָּצַר שָׂדֵהוּ, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה מִן הַפֵּאָה וּמִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַשִּׁכְחָה אֶלָּא בִּשְׁעַת הָעִמּוּר.

י. אֵין שׁוֹכְרִין פּוֹעֲלִים גּוֹיִם לִקְצֹר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן בְּקִיאִין בְּלֶקֶט וּפֵאָה; וְאִם שָׂכַר וְקָצְרוּ אֶת כֻּלָּהּ, הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת בְּפֵאָה.

יא. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁקָּצַר כָּל שָׂדֵהוּ, וְלֹא הִנִּיחַ פֵּאָה - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן מִן הַשִּׁבֳּלִים פֵּאָה לָעֲנִיִּים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר; וַאֲפִלּוּ נָתַן לָהֶן רֹב הַקָּצִיר מִשּׁוּם פֵּאָה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמַּעַשְׂרוֹת. וְכֵן אִם דָּשׁ וַעֲדַיִן לֹא זָרָה, נוֹתֵן לָהֶן פֵּאָה קֹדֶם שֶׁיְּעַשֵּׂר; אֲבָל דָּשׁ וְזָרָה בְּרֹחַת וּבְמִזְרֶה, וְגָמַר מְלַאכְתּוֹ - מְעַשֵּׂר, וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לָהֶן מִן הַפֵּרוֹת הַמְעֻשָּׂרִין, שִׁעוּר הַפֵּאָה הָרְאוּיָה לְאוֹתָהּ שָׂדֶה. וְכֵן בְּאִילָנוֹת.

יב. אֵין מַנִּיחִין אֶת הַפֵּאָה אֶלָּא בְּסוֹף הַשָּׂדֶה - כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הָעֲנִיִּים יוֹדְעִין מָקוֹם שֶׁיָּבוֹאוּ לוֹ, וּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת לָעוֹבְרִים וְלַשָּׁבִים וְלֹא יֵחָשֵׁד, וּמִפְּנֵי הָרַמָּאִין - שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לִקְצֹר הַכֹּל, וְאוֹמֵר לְאֵלּוּ שֶׁרּוֹאִין אוֹתוֹ קוֹצֵר סוֹף הַשָּׂדֶה, 'בְּתְחִלַּת הַשָּׂדֶה הִנַּחְתִּי'. וְעוֹד, שֶׁלֹּא יִשְׁמֹר שָׁעָה שֶׁאֵין שָׁם אָדָם, וְיַנִּיחֶנָּה, וְיִתְּנֶנָּה לְעָנִי הַקָּרוֹב לוֹ. עָבַר וְהִנִּיחַ הַפֵּאָה בְּתְחִלַּת הַשָּׂדֶה, אוֹ בְּאֶמְצָעָהּ - הֲרֵי זוֹ פֵּאָה; וְצָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ בְּסוֹף הַשָּׂדֶה, כְּשִׁעוּר הַפֵּאָה הָרְאוּיָה לְמַה שֶּׁנִּשְׁאַר בַּשָּׂדֶה אַחַר שֶׁהִפְרִישׁ אֶת הָרִאשׁוֹנָה.

יג. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁנָּתַן פֵּאָה לָעֲנִיִּים, וְאָמְרוּ לוֹ: 'תֵּן לָנוּ מִצַּד זֶה', וְנָתַן לָהֶם - זוֹ וְזוֹ פֵּאָה; וְכֵן בַּעַל הַשָּׂדֶה שֶׁהִפְרִישׁ פֵּאָה, וְאָמַר: 'הֲרֵי זוֹ פֵּאָה, וְגַם זוֹ', אוֹ שֶׁאָמַר: 'הֲרֵי זוֹ פֵּאָה, וְזוֹ' - הֲרֵי שְׁתֵּיהֶן פֵּאָה.

יד. אָסוּר לַפּוֹעֲלִים לִקְצֹר אֶת כָּל הַשָּׂדֶה, אֶלָּא מַנִּיחִין בְּסוֹף הַשָּׂדֶה כְּשִׁעוּר הַפֵּאָה; וְאֵין לָעֲנִיִּים בָּהּ כְּלוּם, עַד שֶׁיַּפְרִישֶׁנָּה בַּעַל הַבַּיִת מִדַּעְתּוֹ. לְפִיכָךְ, עָנִי שֶׁרָאָה פֵּאָה בְּסוֹף שָׂדֶה - אָסוּר לִגַּע בָּהּ מִשּׁוּם גָּזֵל, עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ שֶׁהִיא מִדַּעַת בַּעַל הַבַּיִת.

טו. הַפֵּאָה שֶׁל תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִזְּרָעִים הַנִּקְצָרִין, וְכֵן פְּאַת הַכֶּרֶם וְהָאִילָנוֹת - נִתֶּנֶת בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, וְהָעֲנִיִּים בּוֹזְזִין אוֹתָהּ בְּיָדָם; וְאֵין קוֹצְרִין אוֹתָהּ בְּמַגָּלוֹת, וְלֹא עוֹקְרִין אוֹתָהּ בְּקַרְדֻּמּוֹת - כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכּוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ. רָצוּ אוֹתָן הָעֲנִיִּים לְחַלֵּק אוֹתָהּ בֵּינֵיהֶן, הֲרֵי מְחַלְּקִין; אֲפִלּוּ תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה אוֹמְרִין לְחַלֵּק, וְאֶחָד אוֹמֵר לָבוֹז - לָזֶה הָאֶחָד שׁוֹמְעִין, שֶׁאָמַר כַּהֲלָכָה.

טז. פֵּאָה שֶׁל דָּלִית [=גפן מוגבהת] וְשֶׁל דֶּקֶל, שֶׁאֵין הָעֲנִיִּים מַגִּיעִין לָבוֹז אוֹתָהּ אֶלָּא בִּסְכָּנָה גְּדוֹלָה - בַּעַל הַבַּיִת מוֹרִיד אוֹתָהּ, וּמְחַלֵּק בֵּין הָעֲנִיִּים; וְאִם רָצוּ כֻּלָּן לָבוֹז אוֹתָהּ לְעַצְמָן, בּוֹזְזִין; וַאֲפִלּוּ תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה אוֹמְרִין לָבוֹז, וְאֶחָד אוֹמֵר לְחַלֵּק - שׁוֹמְעִין לָאֶחָד שֶׁאָמַר כַּהֲלָכָה, וּמְחַיְּבִין בַּעַל הַבַּיִת לְהוֹרִיד וּלְחַלֵּק בֵּינֵיהֶן.

יז. בְּשָׁלֹשׁ עִתּוֹת בַּיּוֹם מְחַלְּקִין אֶת הַפֵּאָה לָעֲנִיִּים בַּשָּׂדֶה, אוֹ מַנִּיחִין אוֹתָן לָבוֹז אוֹתָהּ - בַּשַּׁחַר, וּבַחֲצוֹת הַיּוֹם, וּבְמִנְחָה; וְעָנִי שֶׁבָּא שֶׁלֹּא בִּזְמַן זֶה, אֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִטֹּל - כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה עֵת קָבוּעַ לָעֲנִיִּים שֶׁיִּתְקַבְּצוּ בּוֹ כֻּלָּן לִטֹּל. וְלָמָּה לֹא קָבְעוּ לָהּ עֵת אַחַת בַּיּוֹם? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲנִיּוּת מְנִיקוֹת שֶׁצְּרִיכִין לֶאֱכֹל בִּתְחִלַּת הַיּוֹם, וְיֵשׁ שָׁם קְטַנִּים שֶׁאֵינָן נֵעוֹרִין בַּבֹּקֶר וְלֹא יַגִּיעוּ לַשָּׂדֶה עַד חֲצִי הַיּוֹם, וְיֵשׁ שָׁם זְקֵנִים שֶׁאֵינָן מַגִּיעִין עַד הַמִּנְחָה.

יח. עָנִי שֶׁנָּטַל מִקְצָת הַפֵּאָה וְזָרַק עַל הַשְּׂאָר, אוֹ שֶׁנָּפַל עָלֶיהָ, אוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ - קוֹנְסִין אוֹתוֹ, וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה; וַאֲפִלּוּ מַה שֶּׁנָּטַל - לוֹקְחִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ, וְיִנָּתֵן לְעָנִי אַחֵר.

יט. מִי שֶׁלִּקֵּט אֶת הַפֵּאָה, וְאָמַר: 'הֲרֵי זֶה לְאִישׁ פְּלוֹנִי הֶעָנִי' - אִם עָנִי הוּא זֶה שֶׁלִּקֵּט - מִתּוֹךְ שֶׁזּוֹכֶה בָּהּ לְעַצְמוֹ, זָכָה בָּהּ לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי; וְאִם עָשִׁיר הוּא - לֹא זָכָה לוֹ, אֶלָּא יִתְּנֶנָּה לֶעָנִי שֶׁנִּמְצָא רִאשׁוֹן.

כ. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהִנִּיחַ פֵּאָה לַעֲנִיִּים אֵלּוּ הָעוֹמְדִין לְפָנָיו, וּבָא עָנִי אַחֵר וּנְטָלָהּ - זָכָה בָּהּ; שֶׁאֵין אָדָם זוֹכֶה בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וְסֶלַע שֶׁל מְצִיאָה, עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְיָדוֹ.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ג'־ט' סיון ה'תש"ע

יום ראשון ג' סיון ה'תש"ע

יום שני ד' סיון ה'תש"ע

יום שלישי ה' סיון ה'תש"ע

יום רביעי ו' סיון ה'תש"ע

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים — כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי — הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ — זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ — זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן

לְעִקַּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" — כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

יום חמישי ז' סיון ה'תש"ע

מצות עשה כו. יב.

הַמִּצְוָה הַכ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־יוֹם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם" (במדבר ו, כג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּפֶּרֶק הָאַחֲרוֹן מִמְּגִלָּה (כד.) וּמִתַּעֲנִית (כו.) וּבְפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סוֹטָה (לז:).

הַמִּצְוָה הַי"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמַעֲשֵׂה תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ" (דברים ו, ח). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ אַרְבַּע פְּעָמִים (שמות יג ט, טז. דברים ו, ח. יא, יח).

יום שישי ח' סיון ה'תש"ע

מצות עשה יג.

הַמִּצְוָה הַי"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמַעֲשֵׂה תְּפִלִּין שֶׁל יָד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ" (שם); וְגַם הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ נִכְפַּל אַרְבַּע פְּעָמִים. וְהָרְאָיָה שֶׁתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד שְׁתֵּי מִצְוֹת — הוּא אָמְרָם בַּגְּמָרָא מְנָחוֹת (מד.) עַל דֶּרֶךְ הַתֵּמַהּ עַל מִי שֶׁסּוֹבֵר, שֶׁתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד לֹא תּוּנַח אַחַת מֵהֶן בְּלִי הָאַחֶרֶת, אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּיהֶן בְּנִמְצָא, וְזֶה לְשׁוֹנָם: "מַאן דְּלִית לֵהּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, חֲדָא מִצְוָה לֹא לֶעְבֵּד?!" כְּלוֹמַר: מִי שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא יַעֲשֶׂה [לְפָחוֹת] אַחַת?! לֹא, אֶלָּא יַעֲשֶׂה אֶת־הַמִּצְוָה שֶׁבְּיָדוֹ, וּלְפִיכָךְ יָנִיחַ אֵיזוֹ מֵהֶן שֶׁבְּנִמְצָא. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁקָּרְאוּ לַתְּפִלִּין שֶׁל יָד וְשֶׁל רֹאשׁ שְׁתֵּי מִצְוֹת. וּשְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהֶן, שֶׁהֲרֵי אָמַר יִתְעַלֶּה בְּטַעַם חִיּוּבָן: "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ" (שמות יג, ט) — וְנָשִׁים אֵינָן חַיָּבוֹת בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְכָךְ בֵּאֲרוּ בַּמִּכִלְתָּא. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי שְׁתֵּי הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה בְּפֶרֶק ד' מִמְּנָחוֹת (לא: ואילך).

יום שבת קודש ט' סיון ה'תש"ע

מצות עשה טו. יח.

הַמִּצְוָה הַט"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמַעֲשֵׂה מְזוּזָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ" (דברים ו, ט). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּעִנְיָן זֶה (שם יא, כ); וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ כֻּלָּם נִתְבָּאֲרוּ בְּפֶרֶק ג' מִמְּנָחוֹת (דף לא ואילך).

הַמִּצְוָה הַי"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא לְכָל־זָכָר מִמֶּנּוּ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ. וְאִם יִכְתְּבוּ בְּיָדוֹ — הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח מְאֹד וְהוּא עָדִיף, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (מנחות ל.): "כְּתָבוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִבְּלוֹ מֵהַר סִינַי". וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְכָתְבוֹ בְּיָדוֹ — חַיָּב הוּא לִקְנוֹתוֹ אוֹ יְבַקֵּשׁ שֶׁיִּכְתְּבוּ בִּשְׁבִילוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּתְבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה (שירת האזינו) הַזֹּאת" (שם לא, יט) (ומתוך הצווי על כתיבת פרשת השירה נלמד על חיוב כתיבת כל התורה), לְפִי שֶׁאֵינוֹ מֻתָּר לִכְתֹּב אֶת־הַתּוֹרָה פָּרָשִׁיּוֹת פָּרָשִׁיּוֹת (ובעל־כרחך חייב בכתיבת התורה כולה). וְאָכֵן רְצוֹנוֹ בְּאָמְרוֹ "אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת" — כָּל־הַתּוֹרָה הַכּוֹלֶלֶת אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת. וּלְשׁוֹן גְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (כא:): "אֲמַר רָבָא: אַף־עַל־פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ לָאָדָם אֲבוֹתָיו סֵפֶר תּוֹרָה — מִצְוָה לִכְתֹּב מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת'. אֵיתֵיבֵהּ (הקשה על דבריו) אַבַּיֵּי: (נאמר במשנה שמלך) כּוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגָּאֶה בְּשֶׁל אֲבוֹתָיו — (מכאן ש)מֶלֶךְ אֵין (כן), הֶדְיוֹט לָא?!" וּבָאָה הַתְּשׁוּבָה: "הָתָם לָא נִצְרְכָה (שם לא בא הפסוק ללמד) אֶלָּא לִשְׁתֵּי תּוֹרוֹת, כִּדְתַנְיָא: 'וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה' — שְׁתֵּי תּוֹרוֹת"; כְּלוֹמַר, שֶׁהַחִלּוּק בֵּין מֶלֶךְ לְהֶדְיוֹט הוּא, שֶׁכָּל־אָדָם חַיָּב לִכְתֹּב סֵפֶר תּוֹרָה אֶחָד, וְהַמֶּלֶךְ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי כְּתִיבַת סֵפֶר תּוֹרָה וּתְנָאָיו בְּפֶרֶק ג' מִמְּנָחוֹת (ל ואילך) וּבְרֵישׁ (בבא) בַּתְרָא (יג־יד.) וְשַׁבָּת (קלג:).

ביאורים למסכת סוטה דף מז עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

רַב וּשְׁמוּאֵל נחלקו במעשה זה ביצד נעשה, **חַד אָמַר,** שנעשה בו רק **גַּם** אחד, **וְחַד אָמַר** שנעשה בו **גַּם בְּתוֹךְ גַּם.** ומבארת הגמרא, **מַאן דְּאָמַר גַּם** אחד סבר, **יַעַר הֲוָה** שם מכבר, **דּוּבִּים לֹא הֲווּ** בו, ונעשה נס ובאו דובים. **מַאן דְּאָמַר** שנעשה **גַּם בְּתוֹךְ גַּם** סבר, **לֹא יַעַר הֲוָה** שם **וְלֹא דּוּבִּים הֲווּ,** ונעשה נס ונהיה שם יער, ועוד נס, שהיו בו דובים. שואלת הגמרא, אם לא היה שם יער, לשם מה היה צריך לנס זה, **וְלֵיהֲוֵי** רק **דּוּבִּים וְלֹא לֵיהֲוֵי יַעַר.** משיבה הגמרא, משום **דְּבָעֵיתֵי** – יראים הדובים ואינם מזיקים כשאין להם יער להסתתר בו, ולכך הוצרכו שני נסים.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כִּשְׁכִיל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב כשבא בלעם לקלל את ישראל, ולא עלתה בידו לקללם, עלה בידו זאת שתחול עליהם קללת אלישע, ועל ידי כך **הוּבְקְעוּ מִיִּשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים** כמספר קרבנותיו. מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי זה היה שכרו, **וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ, שֶׁבִּשְׂכַר אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב** למרות שלא היתה כוונתו למצוה, אלא לקבל רשות לקלל את ישראל, **זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּת** המואביה, **שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה שְׁלֹמֹה, שֶׁכָּתוּב בָּהּ "אֶלֶּה עוֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה", וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן חֹנִי,** שאכן כך הוא, כי **רוּת בִּתּוֹ שֶׁל עֶגְלוֹן בְּנוֹ שֶׁל בָּלָק הָיְתָה,** הרי ששכר אחר היה לו על קרבנותיו. מתרצת הגמרא, למרות ששכרו היה שיצאה ממנה רות, בכך לא הגיע לשכרו, שהרי **תַּאֲוָתוֹ מִיהָא** על ידי קרבנות אלו **לִקְלָלָה הָוֵי** – שיוכל לקלל את ישראל, ועלתה זאת בידו בתינוקות אלו.

הגמרא חוזרת לענין אלישע, שבא ליריחו כדי לרפא את המים שבה. נאמר שם, **"וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רוֹאֶה** והמים רעים והארץ משכלת" **וְגוֹ',** ותמהה הגמרא, **וְכִי מֵאַחַר דְּמַיִם רָעִים וְאֶרֶץ מְשַׁכֶּלֶת, אֶלָּא מַה טּוֹבָתָהּ. אָמַר רַבִּי חָנִין,** אפילו מקום רע, בעיני יושבי המקום טוב הוא, כי **חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו.**

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשָׁה מיני **חִינּוֹת** הֵן שבהם גם דבר גרוע נראה לו טוב, **חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו, חֵן אִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ, חֵן מִקָּח עַל מִקָּחוֹ** [לוקחו].

תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה חֲלָאִין חָלָה אֱלִישָׁע, אֶחָד בעוון **שֶׁגֵּרָה דּוּבִּים בְּתִינוֹקוֹת, וְאֶחָד** בעבור **שֶׁדְּחָפוֹ לְגֵחֲזִי** וגרשו ממנו **בִּשְׁתֵּי יָדַיִם,** כפי שיתבאר בהמשך, **וְאֶחָד שֶׁמֵּת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, "וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ",** הרי שלשה חלאים אמורים, 'חלה', 'את חליו', ו'אשר ימות בו'.

תָּנוּ רַבָּנָן, לְעוֹלָם תְּהֵא שְׂמֹאל של אדם **דּוֹחָה** את החוטא **וְיָמִין מְקָרֶבֶת** אותו, **לֹא כֶּאֱלִישָׁע שֶׁדְּחָפוֹ לְגֵחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וְלֹא כִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה שֶׁדְּחָפוֹ לְאֶחָד מִתַּלְמִידָיו בִּשְׁתֵּי יָדָיו.**

מבארת הגמרא, **אֱלִישָׁע מַאי הִיא, דִּכְתִיב** בשעה שריפא אלישע את נעמן שר צבא ארם מצרעתו, וסירב לקבל ממנו כל מתן, הלך אחריו גחזי משרתו ובקש ממנו כבר כסף ושתי חליפות, **"וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרַיִם"** ונתן לגחזי שתי כברות כסף, ושתי חליפות בגדים, **וּכְתִיב** כששב אל אלישע, הוכיחו אלישע **"וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הָעֵת לָקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת"** הרי שמונה דברים הוזכרו כאן, ותמהה הגמרא, **וּמִי שָׁקִיל כּוּלֵּי הַאי** – וכי כל כך הוא לקח, הלא **כֶּסֶף וּבְגָדִים** בלבד **הוּא דְּשָׁקִיל** בכתוב שם. **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה** שבא נעמן לפני אלישע **הָיָה אֱלִישָׁע עוֹסֵק** עם תלמידיו ועם גחזי **בִּשְׁמֹנֶה שְׁרָצִים** שהם אב הטומאה, וכשלקח גחזי כסף ובגדים, שיש בהם כדי לקנות כל דברים הללו, **אָמַר לוֹ** אלישע, **רָשָׁע, הִגִּיעַ עֵת לִיטּוֹל שְׂכַר** תורתך שעסקת בסוגיית **שְׁמֹנֶה שְׁרָצִים** וכנגד זה קבלת כשיעור שמונה דברים בעולם הזה, ותידחה לעולם הבא, ונוסף על כך, **"וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם".** נאמר בספר מלכים, **"וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים"** וישבו בפתח שער שומרון, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** ארבעה מצורעים אלו **זֶה גֵּחֲזִי וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו** שנענש בצרעת הוא וזרעו.

עוד מביאה הגמרא מה שנאמר מיד אחר מעשה גחזי **'וַיֵּלֶךְ אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק',** שואלת הגמרא, **לָמָּה הָלַךְ** אלישע לדמשק. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהָלַךְ לְהַחֲזִירוֹ לְגֵחֲזִי בִּתְשׁוּבָה, וְלֹא חָזַר, אָמַר לוֹ** אלישע לגחזי **חֲזוֹר בָּהּ, אָמַר לוֹ** גחזי, **כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִמְּךָ, כָּל מִי שֶׁחָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה.** ומבארת הגמרא, **מַאי עָבַד** גחזי להחטיא את הרבים, **אִיכָּא דְּאָמְרִי, אֶכֶן שׁוֹאֶבֶת** – שמגבהת את המתכת מן הארץ **תָּלָה לוֹ לְחַטָּאת יָרָבְעָם** – לעגלי הזהב שהעמיד ירבעם, **וְהֶעֱמִידוֹ בֵּין שָׁמַיִם לָאָרֶץ,** והטעה בכך את הרבים שסברו שמאליהם עומדים. **וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, שֵׁם חִקֵּק לָהּ אַפּוּמָהּ** – על פיה של חטאת ירבעם, **וְהָיְתָה אוֹמֶרֶת אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ,** והטעה בכך את הרבים שסברו שמאליה מדברת. **וְאִיכָּא דְּאָמְרִי** שבכך החטיא גחזי את הרבים, שכל עוד היה אצל אלישע **רַבָּנָן דָּחֳקָה מַקְמֵיהּ** – היה דוחה את התלמידים מלבוא ללמוד לפני אלישע, **דִּכְתִיב** מיד אחר שגורש גחזי **"וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ", מִכְּלָל דְּעַד הָאִידְּנָא לֹא הֲוָה דְּחִיק** – משמע מכך, שעד עתה לא היה המקום דחוק, משום שעתה כשהלך גחזי, נוספו התלמידים.

אומרת הגמרא, **יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה** שאמרנו לעיל שדחה את אחד מתלמידיו בשתי ידים **מַאי הִיא, כְּדַהֲוָה קָא קָטִיל יַנַּאי מַלְכָּא לְרַבָּנָן** – כשהרג ינאי המלך את חכמי ישראל, **שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אִטְמִינְהוּ אֲחָתֵיהּ** – אחותו של שמעון בן שטח, שהיתה אשתו של ינאי המלך החביאה אותו וכך ניצל, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה** ניצל גם הוא, שבאותה שעה **אָזַל עָרַק** – ברח **לַאֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם, כִּי הֲוָה שְׁלָמָא** – כשהשלים ינאי המלך עם החכמים, **שָׁלַח לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח** אגרת לרבי יהושע בן פרחיה רבו, וכך כתב לו, **מִנִּי** – ממני **יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ,** שלוחה אגרת **לְךָ אֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם אֲחוֹתִי, בַּעְלִי** – רבי יהושע בן פרחיה שהוא נשיא ישראל **שָׁרוּי בְּתוֹכֵךְ, וְאַנִּי יוֹשֶׁבֶת שׁוֹמֵמָה, אָמַר** רבי יהושע בן פרחיה כשקיבל האגרת, **שְׁמַע מִינָּהּ** מדברים אלו, **הֲוָה לֵיהּ שְׁלָמָא** – כבר יש שלום לחכמים, ועלי לשוב. **כִּי אָתָא** לארץ ישראל, **אִקְּלַע לְהַהוּא אוּשְׁפִּיזָא** – נזדמן לאכסניא אחת, **קָם קַמֵּיהוּ בִּיקָרָא שַׁפִּיר** – קם בעל אכסניא לפני רבי יהושע בן פרחיה ותלמידיו בכבוד ראוי, **עָבְדֵי לֵיהּ יְקָרָא טוּבָא** – ועשו לו כבוד הרבה, **יָתִיב** רבי יהושע בן פרחיה **וְקָא מִשְׁתַּבַּח** באכסניא זו, **כַּמָּה נָאָה אַכְסַנְיָא זוּ** שמכבדת את החכמים, **אָמַר לֵיהּ אֶחָד מִתַּלְמִידָיו, רַבִּי, עֵינֵיהּ** של בעלת האכסניא **טְרוּטוֹת** – עגולות ואינן נאות, **אָמַר לוֹ** רבי יהושע בן פרחיה, **רָשָׁע, בְּכָךְ אַתָּה עוֹסֵק, אַפֵּיק אַרְבַּע מֵאָה שִׁפּוּרֵי וְשַׁמְתֵּיהּ** – הוציא ארבע מאות שופרות ונידהו, **כָּל יוֹמָא אָתָא לְקַמֵּיהּ** אותו תלמיד להתיר לו נידויו, **וְלֹא קַבְּלֵיהּ** רבי יהושע, **יוֹמָא חַד הֲוָה** רבי יהושע **קָרֵי קְרִיַּת שְׁמַע,** ובתוך כך **אָתָא לְקַמֵּיהּ** אותו תלמיד, ובאותו יום **הֲוָה בְּדַעְתֵּיהּ** של רבי יהושע בן פרחיה **לְקַבּוּלֵיהּ,** וכיון שלא היה יכול להפסיק **אַחְוֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ** – הראה לו סימן בידו שימתין, אך התלמיד **סָבַר** שבסימן זה רבי יהושע **מְדַחֲא דְּחֵי לֵיהּ** לגמרי, **אָזַל זָקַף לְבֵינְתָא פַּלְחָא** – הלך וזקף לבנה לעבודה זרה ועבדה, **אָמַר לֵיהּ** רבי יהושע בן פרחיה, **חֲזוֹר בָּךְ, אָמַר לֵיהּ, כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִמְּךָ, כָּל הַחוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה,** וכיצד החטיא את הרבים, **דְּאָמַר מַר,** אותו תלמיד **כִּישַׁח וְהֵסִית וְחִדֵּיחַ וְהֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל.**

תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, יֵצֶר של תשמיש, **תִּינוֹק, וְאִשָּׁה,** לא ידחה אדם אותם בשתי ידים, אלא **תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת. משנה. נִמְצָא הַהוֹרֵג עַד שֶׁלֹּא נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה, תֵּצֵא** העגלה **וְתֵרָעֶה בָּעֵדֶר** שעדיין חולין היא, **נִמְצָא מִשֶּׁנֶּעֱרְפָה הָעֶגְלָה, תִּקָּבֵר בִּמְקוֹמָהּ** ואסורה בהנאה, ואין אומרים שנערפה בטעות, לפי **שֶׁעֵל פִּפֵּק בְּאָתָה מִתְּחִילָּתָהּ** שלא נודע מי ההורג, ובשעת עריפה **כִּיפְּרָה סְפֵיקָה וְהָלְכָה לָהּ** – היא עשתה את שלה, וכיפרה על הספק, וכשנמצא אחר כך ההורג לא בטלה כפרתה בכך. **נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג,** אינו נפטר מעונשו בעריפת העגלה, אלא **הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג.**

עַד אֶחָד אוֹמֵר רְאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג, וְעַד אֶחָד אוֹמֵר לֹא רְאִיתָ, וכן **אִשָּׁה אוֹמֶרֶת רְאִיתִי, וְאִשָּׁה** אחרת **אוֹמֶרֶת לֹא רְאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין,** שמתוך שיש הכחשה, אין לפנינו שום עדות.

עַד אֶחָד אוֹמֵר רְאִיתִי את ההורג, **וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רְאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין,** שאין דבריו של אחד עומדים במקום שנים. **שְׁנַיִם אוֹמְרִים**

המשך בעמוד קנג

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מז עמוד א

רש"י

לֶיהֱווּ דְּבִים וְלֹא לֶיהֱווּ יַעַר. מאי עָבֵד לֵיהּ יַעַר דְּקָרֵית לֵיהּ נַס: דִּבְעֵיתִי. הַדְּבִים לְהִתְגָּרוֹת בָּהֶם כְּשֶׁאֵין מָקוֹם קָרוֹב לָהֶם לָנוּס וּלְהִתְחַבְּאוֹת, וּכְשֶׁהֵן קְרוֹבִים לַיַּעַר יוֹצְאִין בְּהַבְטָחָה: זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּת. שֶׁיָּצְאוּ מִמֶּנּוּ דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁהִרְבּוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, אֲלַמְּדָא זֶה הָיָה שָׁכְרוֹ: לְקָלְלָה הָוָה. לְמַעַט אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאוֹתָהּ כַּוָּנָה כָּאן נִתְקַיְּמָה: וְאֶלָּא מַאי טִיבוּתֵיהּ.

רש"י

שַׁפִּיר. בִּבְדִתּוּ: אַכְסַנְיָא זוֹ יָפָה. בְּמַעֲשֶׂיהָ: טְרוּטוֹת. עֲגֻלּוֹת: כְּבָדְ אַתָּה עוֹסֵק. מִסְתַּכֵּל בְּאִשָּׁת אִישׁ: אַחֲוֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ. שֶׁיְּקַבְּלֶנּוּ: יֵצֶר. שֶׁל תִּשְׁמִישׁ תִּקְרָבְנוּ בִּימִין שֶׁלֹּא יְקוּץ בְּפִרְיָהּ וְרִבְיָהּ, וְכֵן תִּינוֹק פֵּן יִבְרַח וּיאַבֵּד אֶת עַצְמוֹ, וְאִשָּׁה אַף הִיא דַּעְתָּהּ קַלָּה וְאִם יְרַדְּפוּהָ תֵּצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה. מַתְנִי'. תֵּצֵא וְתִרְעֶה כָּעֵדֶר. כְּשֹׁאֵר חֵלִין, וְהַאי תַּנָּא לֵית לֵיהּ הָא דְּאַמְרִינָן בְּכַמָּה דּוּכְתֵּי עֶגְלָה עֲרוּפָה נֶאֱסֶרֶה מַחַיִּים וּירִידָתָהּ לְנַחַל אֵיתָן אוֹסַרְתָּהּ, וּבְמַסֶּכֶת כְּרִיתוֹת מוֹקְמִינַן לָהּ לְמִלְּתָא בִּפְלוּגְתָּא דְּתַנָּאֵי בְּפֶרֶק בְּתְרָא (קף כה.): כִּפֵּרָה סְפֵקָה. הִיא עֲשִׂיתָה אֶת שֶׁלָּהּ, וְאִם לֹא נִמְצָא הַהוֹרֵג נִתְכַּפֵּר הַסֵּפֵק וְלִכְשֶׁנִּמְצָא נַעֲשָׂה וַדַּאי וּיהֲרֵג, וּמִיהוּ הִיא בְּאִסּוּר הֲנָאָה דִּידָהּ קָיְמָא דְּכִפֵּרָה כְּתִיב בָּהּ בִּקְדָשִׁים: שְׁנַיִם אוֹמְרִים רָאִינוּ לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. דְּהָא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ וּאעַ"פ שֶׁאֵינוֹ עַכְשָׁיו בְּפָנֵינוּ לְדוּנוֹ: בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה. שֶׁהֲרֵי מַכִּירִין (קוֹ) בָּהֶן מִי הָרְגִיל בָּהֶן לְהָרוֹג: לֹא אֶפְקוֹד. עַל נִיאוּף נְשׁוֹתֵיכֶם לְבָדְקָן, וּמִפְּנֵי מָה עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִּזְנֶינָה, וְעוֹד כִּי הֵם עִם הַזּוֹנוֹת יִפָּרְדוּ, הֵם עַצְמָן נוֹאֲפִין כִּפְרָדִים הַלָּלוּ: הָאַשְׁכּוֹלוֹת. מְפֹרָשׁ בְּגִמְרָא שֶׁהַכֹּל בָּהֶן, עַד יְמֵיהֶן לֹא הָיָה מֻחְלֶקֶת בְּחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּן הָיוּ אוֹמְרִים דְּבָרִים כְּנִתִּינָתָן לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְהֵן הָרִאשׁוֹנִים שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּסִמִיכַת קָרְבָּנוֹת בְּיוֹם טוֹב כִּדְאַמְרִינָן בְּחַגִּיגָה (קף טז.), וְהוּא הָיָה מַחֲלוֹקֶת רִאשׁוֹן שֶׁהָיָה בְּיִשְׂרָאֵל בְּדִבְרֵי תּוֹרָה: הָעֲבִיר הוֹרֵית הַמַּעֲשֵׂר. שֶׁלֹּא יְהִיוּ מִתְוַדִּין בְּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ כו', וּבַגְּמָרָא מְפָרֵשׁ טַעֲמָא: עוֹרְרִין וְנוֹקְפִין. בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ טַעֲמָא:

רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: גַּם. וְחַד אָמַר: גַּם בְּתוֹךְ גַּם. מַאן דְּאָמַר גַּם, יַעַר הָוָה, דּוּבִּים לֹא הָווּ. מַאן דְּאָמַר גַּם בְּתוֹךְ גַּם, לֹא יַעַר הָוָה, וְלֹא דּוּבִּים הָווּ. וְלֶיהֱוֵי דּוּבִּים וְלֹא לֶיהֱוֵי יַעַר? דִּבְעֵיתִי. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: בִּשְׁבִיל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב, הוּבְקְעוּ מִיּשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים. אִינִי? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ. שֶׁבִּשְׂכַר אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב, זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּת שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ שְׁלֹמֹה שֶׁכָּתוּב בּוֹ "אֶלֶף עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה". וְאָמַר ר' יוֹסֵי בֶּן חוֹנִי: רוּת בִּתּוֹ שֶׁל עֶגְלוֹן בְּנוֹ שֶׁל בָּלָק הָיְתָה! תַּאֲוָתוֹ מִיהָא לִקְלָלָה הָוֵי. "וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רֹאֶה" וְכִי מֵאַחַר דְּמִים רָעִים וְאֶרֶץ מְשַׁכֶּלֶת, אֶלָּא מַה טּוֹבָתָהּ? אָמַר ר' חָנִין: חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו. אָמַר ר' יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה חִינּוֹת הֵן, חֵן מָקוֹם עַל יוֹשְׁבָיו, חֵן אִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ, חֵן מִקָּח עַל מְקַחוֹ. תָּנוּ רַבָּנָן: שְׁלֹשָׁה חֲלָאִין חָלָה אֱלִישָׁע: אֶחָד שֶׁגֵּרְשָׁה דּוּבִּים בְּתִינוֹקוֹת, וְאֶחָד שֶׁדָּחֲפוֹ לְגֵחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדָיִם, וְאֶחָד שֶׁמֵּת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ". תָּנוּ רַבָּנָן: לְעוֹלָם תֵּהֵא שְׁמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת, לֹא כֶּאֱלִישָׁע שֶׁדָּחֲפוֹ לְגֵחֲזִי בִּשְׁתֵּי

יָדָיו, וְלֹא כִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה שֶׁדְּחָפוֹ לְיֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי בִּשְׁתֵּי יָדָיו. אֱלִישָׁע מַאי הִיא? דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרִים" וּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הַעֵת לָקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת" וּמִי שֶׁקִּיל כּוּלֵּי הַאי? כֶּסֶף וּבְגָדִים הוּא דְּשָׁקֵיל! אָמַר ר' יִצְחָק: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה אֱלִישָׁע עוֹסֵק בִּשְׁמֹנָה שְׁרָצִים. אָמַר לוֹ: רָשָׁע, הִגִּיעַ עֵת לִיטּוֹל שְׂכַר שְׁמֹנָה שְׁרָצִים "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם". "וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים" אָמַר ר' יוֹחָנָן: זֶה גֵּחֲזִי וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו. "וַיָּבֹא אֱלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק" לְמָה הָלַךְ? אָמַר ר' יוֹחָנָן: שֶׁהָלַךְ לְהַחֲזִירוֹ לְגֵחֲזִי בִּתְשׁוּבָה, וְלֹא חָזַר. אָמַר לוֹ: חֲזוֹר בְּךָ. אָמַר לוֹ: כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִמְּךָ, כָּל מִי שֶׁחָטָא וְהֶחְטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מַאי עֲבַד? אֵיכָּא דְּאָמְרִי: אֶבֶן שׁוֹאֶבֶת תָּלָה לוֹ לְחַטַּאת יָרְבְעָם, וְהֶעֱמִידוֹ בֵּין שָׁמַיִם לָאָרֶץ. וְאֵיכָּא דְּאָמְרִי: שֵׁם חָקַק לָהּ אַפּוּמָהּ, וְהָיְתָה אוֹמֶרֶת "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ". וְאֵיכָּא דְּאָמְרִי: רַבָּנָן דָּחָה מִקַּמֵּיהּ דִּכְתִיב "וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ" מִכְּלָל דְּעַד הָאִידָּנָא לֹא הָוָה דָּחֵיק. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה מַאי הִיא? כְּדַהֲוָה קָא קָטִיל יַאנַי מַלְכָּא לְרַבָּנָן, שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אִטְמִינְהוּ אַחֲתֵיהּ, ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אֲזַל עָרַק לְאַלְכְּסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם. כִּי הֲוָה שְׁלָמָא, שָׁלַח לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, מִנִּי יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ לְךָ אַלְכְּסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם: אֲחוֹתִי! בַּעְלִי שָׁרוּי בְּתוֹכֵךְ וַאֲנִי יוֹשֶׁבֶת שׁוֹמֵמָה. אָמַר: שְׁמַע מִינָּהּ, הֲוָה לֵיהּ שְׁלָמָא. כִּי אֲתָא, אִקְלַע לְהַהוּא אוּשְׁפִּיזָא. קָם קַמֵּיהוּ בִּיקָרָא שַׁפִּיר, עָבְדֵי לֵיהּ יְקָרָא טוּבָא. יָתֵיב וְקָא מִשְׁתַּבַּח, כַּמָּה נָאָה אַכְסַנְיָא זוֹ! אָמַר לֵיהּ יֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי: רַבִּי, עֵינֶיהָ טְרוּטוֹת. אָמַר לֵיהּ: רָשָׁע, בְּכָךְ אַתָּה עוֹסֵק? אַפִּיק אַרְבַּע מֵאָה שִׁפּוּרֵי וְשַׁמְתֵּיהּ. כָּל יוֹמָא אֲתָא לְקַמֵּיהּ וְלָא קַבְּלֵיהּ. יוֹמָא חַד הֲוָה קָרֵי קְרִיַּת שְׁמַע, אֲתָא לְקַמֵּיהּ, הֲוָה בְּרַעְתֵּיהּ לְקַבּוּלֵיהּ אַחֲוֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ, סָבַר מִדְּהָא דָּחֵי לֵיהּ, אֲזַל זָקַף לְבֵינְתָא, פְּלָחָא, אָמַר לֵיהּ: חֲזוֹר בְּךָ! אָמַר לֵיהּ: כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִמְּךָ, כָּל הַחוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. דְּאָמַר מָר: יֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי כִּישֵׁף וְהִסִּית וְהִדִּיחַ וְהֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל. תַּנְיָא ר' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: יֵצֶר, תִּינוֹק וְאִשָּׁה, תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת: מתני' נִמְצָא הַהוֹרֵג עַד שֶׁלֹּא נַעֲרְפָה הָעֶגְלָה, תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֵדֶר. מִשֶּׁנַּעֲרְפָה הָעֶגְלָה, תִּקָּבֵר בִּמְקוֹמָהּ, שֶׁעַל סָפֵק בָּאתָה מִתְּחִילָּתָהּ. כִּיפֵּרָה סְפֵקָהּ, וְהָלְכָה לָהּ. נַעֲרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג. עַד אֶחָד אוֹמֵר "רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג" וְעַד אֶחָד אוֹמֵר "לֹא רָאִיתִי", אִשָּׁה אוֹמֶרֶת "רָאִיתִי" וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת "לֹא רָאִית", הָיוּ עוֹרְפִין. עַד אֶחָד אוֹמֵר "רָאִיתִי" וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים "לֹא רָאִיתָ", הָיוּ עוֹרְפִין. שְׁנַיִם אוֹמְרִים "רָאִינוּ" וְאֶחָד אוֹמֵר לָהֶן "לֹא רְאִיתֶם", לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחָנִין, בָּטְלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה. מִשֶּׁבָּא אֱלִיעֶזֶר בֶּן דִּינַאי, וּתְחִינָה בֶּן פְּרִישָׁה הָיָה נִקְרָא, חָזְרוּ לִקְרוֹתוֹ "בֶּן הָרַצְחָן". מִשֶּׁרַבּוּ הַמְנַאֲפִים פָּסְקוּ הַמַּיִם הַמָּרִים, וְר' יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הִפְסִיקָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי הֵם וְגו'." מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵידָה וְיוֹסֵי בֶּן יְהוּדָה אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם, בָּטְלוּ הָאֶשְׁכּוֹלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי". יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹרַיִת הַמַּעֲשֵׂר, אַף הוּא בִּטֵּל אֶת הַמְעוֹרְרִין וְאֶת הַנּוֹקְפִין.

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מז עמוד ב

רש"י

עַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם. בְּבֵית הַנַּפְחִים בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶת דָּבָר הָאֲבֵד שֶׁמִּתֶּרֶת בַּמּוֹעֵד, וְעָמַד הוּא וְגָזַר עַל הַנַּפְחִים אֲפִלּוּ בְּדָבָר הָאֲבֵד, מִפְּנֵי שֶׁקּוֹלָן נִשְׁמָע לְמֶרְחוֹק וְאֵין הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהִיא לְדָבָר הָאֲבֵד, וְהֵכִי אָמְרִינַן לָהּ בְּמוֹעֵד קָטָן (י"ח.): **כָּל יָמָיו לֹא הֶצְרִךְ אָדָם לִשְׁאֹל לַחֲבֵרוֹ עַל הַדְּמַאי.** אם מְעֻשָּׂר אם לָאו, שֶׁהוּא הַתְּקִין שֶׁיְּהוּ כָּל הַלּוֹקְחִין מִעַם הָאָרֶץ מְעֻשָּׂרִין: **גמ' אֲפִלּוּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם.** הַכִּיר בּוֹ: **וְהָא אָמַר עוּלָּא כו'.** סוּגְיָא זוֹ בְּלִלָּה פֵּרַשְׁתִּיהָ בְּפֶרֶק מִי שֶׁקִּנָּא (לְעֵיל לח:) וְאֵינָהּ חָלוּקָה כְּאן בְּכוּלּוֹ: **אֶלָּא עַל הַסָּפֵק.** וְעַכְשָׁיו יוֹדְעִים אֶת הַהוֹרְגִים מִי הֵם: **מְעָנֶקֶת מַעֲוָן.** נָאוּף בְּאִשָּׁה הָאֲסוּרָה לוֹ, בֵּין מִזּוּ שֶׁנִּסְתְּרָה בֵּין מֵאַחֶרֶת: **עָוֹן דִּבְנֵיהָ וְדִבְנָתֵיהָ.** שֶׁהֵם נוֹאֲפִין: **לֹא.** אֵינוֹ מוֹנֵעַ אֶת אִשְׁתּוֹ מִלְּבַדֵּק: **תָּא שְׁמַע לֹא אֶפְקוֹד.** לִבְדּוֹק אֶת הַנָּשִׁים, וּמִזֶּה טַעַם עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִּזְנֶינָה: **נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין.** דִּמְתוֹךְ שֶׁהֵם בַּעֲלֵי הַנְּאָה אֵין מִטְרִיחִין עַצְמָן לְעִנְיַן בְּדִין וּבְאִסּוּר וְהֶתֵּר לְהוֹרוֹת לַצִּבּוּר, וּמִתּוֹךְ כָּךְ נִתְקַלְקְלוּ מַעֲשֵׂיהֶם, וְכֵיוָן שֶׁכֵּן אֵין לְהַקְפִּ"ה נַחַת רוּחַ בְּעוֹלָמוֹ וְאֵין עוֹלָמוֹ נוֹחַ לוֹ: **לוּחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת.** עוֹרְכֵי הַדִּינִין, וּמִתְלַחֲשִׁים עִם הַדַּיָּנִין לְפִתּוּחַ לָהֶם פֶּתַח בְּזִכּוּתוֹ שֶׁל זֶה וּבְחוֹבָתוֹ שֶׁל זֶה: **רַבָּה חָרוֹן אַף.** שֶׁעַל הַשִּׁירַת הַמִּשְׁפָּט חָרוֹן אַף בָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב) אִם עַנֵּה תְעַנֶּה אוֹתוֹ וגו' וְחָרָה אַפִּי:

רש"י

נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. בְּזִמַּן שֶׁבְּקִרְבָּם אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט: **הוֹלְכֵי אַחַר בִּצְעָם.** לְהַנְאָתָם: **הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב.** שֶׁמְּשַׁבְּחִין אֶת הָרְשָׁעִים: **רַבּוּ הוֹי הוֹי.** דִּכְתִיב הוֹי הוֹי בְּהַהִיא פַּרְשְׁתָּא טוּבָא: **מוֹשְׁכֵי הָרוֹק.** מַאֲרִיכִין הָרוֹק, וּמִדַּת גַּאֲוָה הוּא: **וְנִתְמָעֲטוּ הַתַּלְמִידִים.** כדקי"ל (קידושין קף מע:) סִימָן לְגַסּוּת הָרוּחַ עֲנִיּוּת שֶׁל תּוֹרָה: **חוֹזֶרֶת עַל לוֹמְדֶיהָ.** מְחַזֶּרֶת אוּלַי תִּמְצָא לוֹמְדֶיהָ: **וּלְבַסּוֹף מַתְּזִיל עֲלֵיהוּ.** נִמְאָס בְּעֵינֵיהֶם: **מְטַיְּלֵי מְלָאי.** הַדַּיָּנִים מְטַיְּלִין מְלָאי פַּרְקַמְטִיָּא שֶׁלָּהֶם עַל בַּעֲלֵי בָּתִּים הַיּוֹדְעִים בְּטִיב סְחוֹרָה שֶׁיִּשְׁתַּבְּרוּ הַדַּיָּנִין עַל יָדוֹ: **רַבּוּ אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה.** שֶׁהָרוֹאֶה שֶׁהַדַּיָּנִין מְסַבְּירִים לוֹ פָּנִים מִפְּנֵי טוֹבָה שֶׁעָשָׂה לוֹ וְאֵינוֹ מִתְיָרֵא מֵהֶם: **שִׁפָּלִים הֶגְבַּהוּ.** שֶׁאֵין אֵימַת הַגְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים, וְאֵין נִכָּר בֵּין גְּבוֹהַּ לְשָׁפָל: **וּמַלְכוּתָא.** מַלְכוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אִזְלָא וְנָוְלָא, הוֹלֶכֶת וּמִתְנַוְּלָת: **צָרֵי עַיִן.** מַלְהָנוֹת אֲחֵרִים בְּמְמוֹנָם: **טוֹרְפֵי טָרֶף.** גּוֹזְלָנִים וּמְאַמְצֵי הַלֵּב מִן הָעֲנִיִּים לְרַחֵם: **רַבּוּ מַיִם הַמָּרִים.** רַבּוּ הַמְקַנְּאִים לִבְשׂוֹתֵיהֶם וְהָיָה לְמַיִם הַמָּרִים לְהַרְבּוֹת: **אֶלָּא שֶׁפָּסְקוּ מִלְּהַשְׁקוֹתָם.** כִּדְאָמְרִינָן שֶׁאֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין מִשֶּׁרַבּוּ הַמְנָאֲפִים: **זְחוּחֵי הַלֵּב.** שֶׁאֵין מִטִּין אֶת אָזְנָם לִשְׁמוֹעַ יָפֶה מִפִּי רַבָּם וְסוֹמְכִים עַל בִּינָתָם לְדַקְדֵּק שְׁמוּעָתָם: **יִשְׂרָאֵל לָפָנִים.** כִּנּוּי הוּא: **שֶׁהַכֹּל בּוֹ.** תּוֹרָה בַּאֲמִתָּהּ וְאֵין דֹּפִי וְשִׁכְחָה וּמַחֲלֹקֶת: :

ואנן

1 עַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם, וּבְיָמָיו אֵין צָרִיךְ
2 לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי: **גמ'** תָּנוּ רַבָּנָן: מִנַּיִן שֶׁאִם נֶעֱרְפָה
3 הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, שֶׁאֵין פּוֹטֶרֶת אוֹתוֹ?
4 תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלָאָרֶץ לֹא יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ בָּהּ כִּי
5 אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ": עַד אֶחָד אוֹמֵר "רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג"
6 וְכוּ': טַעֲמָא דְּמַכְחִישׁ לֵיהּ, הָא לֹא מַכְחִישׁ לֵיהּ, עַד
7 אֶחָד מְהֵימַן, מְנָהֲנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנָן: "לֹא נוֹדַע מִי
8 הִכָּהוּ" הָא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ, אֲפִילּוּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם לֹא
9 הָיוּ עוֹרְפִין. ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנַּיִן לְסַנְהֶדְרִין שֶׁרָאוּ אֶחָד
10 שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ וְאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹרְפִין?
11 תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ" וַהֲלֹא רָאוּ. הָשְׁתָּא
12 דְּאָמַרְתְּ עַד אֶחָד מְהֵימַן, אִידָּךְ חַד הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ
13 לֵיהּ? וְהָאָמַר עוּלָּא: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד
14 הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם! אָמַר
15 לְךָ עוּלָּא: תְּנֵי: לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. וְכֵן אָמַר ר' יִצְחָק: תְּנֵי:
16 לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. וְר' חִיָּיא אָמַר: תְּנֵי: הָיוּ עוֹרְפִין. וּלְר'
17 חִיָּיא קַשְׁיָא דְעוּלָּא! לָא קַשְׁיָא, כָּאן בְּבַת אַחַת, כָּאן בְּזֶה
18 אַחַר זֶה. תְּנַן: עַד אֶחָד אוֹמֵר "רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג" וּשְׁנַיִם
19 אוֹמְרִים "לֹא רָאִיתָ" הָיוּ עוֹרְפִין. הָא חַד וְחַד, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי חִיָּיא. וְלִיטַעֲמִיךָ, אֵימָא סֵיפָא: שְׁנַיִם אוֹמְרִים "רָאִינוּ"
20 וְעַד אֶחָד אוֹמֵר "לֹא רְאִיתֶם" לֹא הָיוּ עוֹרְפִין, הָא חַד וְחַד, הָיוּ עוֹרְפִין. אֶלָּא מַתְנִיתִין בִּפְסוּלֵי עֵדוּת, וּכְר' נְחֶמְיָה, דְּאָמַר: כָּל מָקוֹם
21 שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד, הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים אִישׁ אֶחָד כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד. וְאִיבָּא דְּאָמְרִי, כָּל הֵיכָא דַּאֲתָא
22 עַד אֶחָד כְּשֵׁר מֵעִיקָּרָא, אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים כִּי אֶחָד דְּמָיְין. וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? כְּגוֹן דַּאֲתַאי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא. וְתַרְצָהּ לְרַבִּי נְחֶמְיָה הָכִי,
23 ר' נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עַד אֶחָד, הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִשָּׁה אַחַת כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד.
24 אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, כִּי פַּלְגָּא וּפַלְגָּא דָּמֵי. וְתַרְתֵּי פְּסוּלֵי עֵדוּת לָמָּה לִי? מַהוּ דְּתֵימָא: כִּי אֲזִלִינַן בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת לְחוּמְרָא אֲבָל
25 לְקוּלָּא לֹא, קָא מַשְׁמַע לָן: מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחִין כו': תָּנוּ רַבָּנָן: מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחִנִין בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא עַל הַסָּפֵק.
26 מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחָנִין בִּגְלוּי, בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה: מִשֶּׁרַבּוּ הַנּוֹאֲפִין כו': תָּנוּ רַבָּנָן, "וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן" בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, הַמַּיִם
27 בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ. אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ. וְאוֹמֵר: "לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה" כו'. מַאי וְאוֹמֵר?
28 וְכִי תֵּימָא: עָוֹן דִּידֵיהּ אֵין, דְּבָנֵיהּ וְדִבְנָתֵיהּ לֹא, תָּא שְׁמַע "לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה". וְכִי תֵּימָא:
29 עָוֹן אִשָּׁה אִישׁ אֵין, עָוֹן דִּפְנוּיָה לֹא, תָּא שְׁמַע "כִּי הֵם עִם הַזֹּנוֹת יִפְרֹדוּ וְעִם הַקְּדֵשׁוֹת יִזְבָּחוּ" וגו'. מַאי "וְעָם לֹא יָבִין יִלָּבֵט"? אָמַר ר'
30 אֶלְעָזָר: אָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל: אִם אַתֶּם מַקְפִּידִין עַל עַצְמְכֶם, מַיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם. וְאִם לָאו, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם. מִשֶּׁרַבּוּ
31 בַּעֲלֵי הַנָּאָה, נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים וְאֵין נוֹחַ בָּעוֹלָם. מִשֶּׁרַבּוּ רוֹאֵי פָּנִים בַּדִּין, בָּטֵל "לֹא תָגוּרוּ" וּפָסַק "לֹא תַכִּירוּ" וּפָרְקוּ
32 עוֹל שָׁמַיִם, וְנָתְנוּ עֲלֵיהֶם עוֹל בָּשָׂר וָדָם. מִשֶּׁרַבּוּ לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת בַּדִּין, רַבָּה חָרוֹן אַף בְּיִשְׂרָאֵל, וְנִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר:
33 "בִּקֶּרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט". מִשֶּׁרַבּוּ "אַחֲרֵי בִצְעָם לִבָּם הָלֵךְ", רַבּוּ "הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע". מִשֶּׁרַבּוּ הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב
34 רָע, רַבּוּ "הוֹי הוֹי", בָּעוֹלָם. מִשֶּׁרַבּוּ מוֹשְׁכֵי הָרוֹק, רַבּוּ הַיְּהִירִים וְנִתְמַעֲטוּ הַתַּלְמִידִים, וְהַתּוֹרָה חוֹזֶרֶת עַל לוֹמְדֶיהָ. מִשֶּׁרַבּוּ הַיְּהִירִים,
35 הִתְחִילוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְהִנָּשֵׂא לַיְּהִירִים, שֶׁאֵין דּוֹרֵינוּ רוֹאֶה אֶלָּא לַפָּנִים. אִינִי? וְהָאָמַר מָר: הַאי מַאן דְּמִיהַר, אֲפִילּוּ מַאינְשֵׁי בֵּיתֵיהּ לָא
36 מִיקַבֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה" לֹא יִנְוֶה אֲפִילּוּ בַּנָּוֶה שֶׁלּוֹ, מֵעִיקָּרָא קָפְצָה עָלֶיהָ, לְסוֹף מִיתְזִיל עֲלֵיהוּ. מִשֶּׁרַבּוּ מְטַיְּלֵי מְלָאי עַל
37 בַּעֲלֵי בָתִּים, רַבָּה הַשּׂוֹחֵד וְהַטִּיַּית מִשְׁפָּט, וּפָסְקָה טוֹבָה. מִשֶּׁרַבּוּ "מְקַבְּלֵנִי טוֹבָתְךָ" וּ"מַחֲזִקְנִי טוֹבוֹתֶיךָ", רַבּוּ "אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה"
38 שְׁפָלִים הוּגְבְּהוּ וְהַגְּבוֹהִים הוּשְׁפְּלוּ, וּמַלְכוּתָא אִזְלָא וְנָוְלָא. מִשֶּׁרַבּוּ צָרֵי עַיִן וְטוֹרְפֵי טָרֶף, רַבּוּ מְאַמְצֵי הַלֵּב וְקוֹנְצֵי יָדַיִם מִלְּהַלְווֹת, וְעָבְרוּ
39 עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן וגו'. מִשֶּׁרַבּוּ "נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם", רַבּוּ מַיִם הַמָּרִים אֶלָּא שֶׁפָּסְקוּ. מִשֶּׁרַבּוּ מְקַבְּלֵי מַתָּנוֹת,
40 נִתְמַעֲטוּ הַיָּמִים וְנִתְקַצְּרוּ הַשָּׁנִים, דִּכְתִיב: "וְשׁוֹנֵא מַתָּנוֹת יְחְיֶה". מִשֶּׁרַבּוּ זְחוּחֵי הַלֵּב, רַבּוּ מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל. מִשֶּׁרַבּוּ תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִלֵּל
41 שֶׁלֹּא שִׁימְּשׁוּ כָּל צוֹרְכָן, רַבּוּ מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, וְנַעֲשֵׂית תּוֹרָה כִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת. מִשֶּׁרַבּוּ מְקַבְּלֵי צְדָקָה מִן הַגּוֹיִם. הָיוּ יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְהֵם
42 לְמַטָּה, יִשְׂרָאֵל לְפָנִים וְהֵם לְאָחוֹר: מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר כו': מַאי "אֶשְׁכּוֹלוֹת"? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אִישׁ שֶׁהַכֹּל בּוֹ: יוֹחָנָן כֹּהֵן
43 גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹרָיַת הַמַּעֲשֵׂר כו': מַאי טַעְמָא? אָמַר ר' יוֹסֵי בְּר' חֲנִינָא: לְפִי שֶׁאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ כְּתִיקּוּנוֹ, דְּרַחֲמָנָא אָמַר דְּיָהֲבֵי לַלְּוִיִּם,

ואנן

ביאורים למסכת סוטה דף מז עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

עַד יָמָיו של יוחנן כהן גדול **הָיָה פַּטִּישׁ מֻכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם** בבית הנפחים בחול המועד, לצורך מלאכת דבר האבד, המותרת בחול המועד, והוא גזר על כך ואסר זאת, משום שנשמע קולם למרחק, ואין כולם יודעים שהיא מלאכת דבר האבד.

וּבְיָמָיו של יוחנן כהן גדול **אֵין** אדם הנזהר במעשרות **צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי** – על פירותיו של עם הארץ כשקונה אותם מחבירו החבר, האם הם מעושרים או לא, משום שתיקן שכל הקונה פירות מעם הארץ חייב להפריש מהם מעשרות.

גמרא. תָּנוּ רַבָּנַן, מַנַּיִן שֶׁאִם נֶעֱרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, שֶׁאֵין עריפת העגלה פּוֹטֶרֶת אוֹתוֹ ממיתה, **תַּלְמוּד לוֹמַר, "וְלָאָרֶץ לֹא יְכוּפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדַם שֹׁפְכֹהּ".**

שנינו במשנה, **עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג** ועד אחד אומר לא ראיתי **כו'** היו עורפין. מדייקת הגמרא, **טַעֲמָא דְּמַכְחִישׁ לֵיהּ** – דווקא כשעד אחר מכחישו, **הָא** אם **לֹא מַכְחִישׁ לֵיהּ** אחר, **עַד אֶחָד מְהֵימָן** להעיד שראה את ההורג, ולפטור בכך מעריפת העגלה, מבארת הגמרא, **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** שעד אחד נאמן בכך, **דְּתָנוּ רַבָּנַן,** נאמר בפסוק **'לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ', הָא** – משמע מכאן, שאם **נוֹדַע** למישהו **מִי הִכָּהוּ, אֲפִילּוּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם** הכירו, **לֹא הָיוּ עוֹרְפִין** ומכאן שעד אחד נאמן. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִנַּיִן לְסַנְהֶדְרִין שֶׁרָאוּ אֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹרְפִין, תַּלְמוּד לוֹמַר** מה שנאמר בפסוק שעל הזקנים לומר **'וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ', וַהֲלֹא רָאוּ,** ומכאן שבסנהדרין גם ראייה לבדה פוטרת מעריפה, אבל ראיית עד אינה פוטרת עד שיכיר מי הוא.

מקשה הגמרא, **הַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ** שבעריפת עגלה **עַד אֶחָד מְהֵימָן, אִידְּךָ חַד הֵיכִי מָצֵי מַכְחִישׁ לֵיהּ** – כיצד יכול העד האחר להכחישו, ולגרום בכך שתתבטל עדותו ושתערף העגלה, **וְהָאָמַר עוּלָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן** עדות גמורה כאילו הוא **שְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד** הבא להכחישו עומדים **בִּמְקוֹם שְׁנַיִם.**

מתרצת הגמרא, **אָמַר לְךָ עוּלָּא** אין לשון המשנה שאמרה 'היו עורפין' מתוקן, אלא **תָּנֵי** במשנה, 'עד אחד אומר ראיתי את ההורג ועד אחד אומר לא ראית, **לֹא הָיוּ עוֹרְפִין' כי** אין עד אחד יכול לבטל את העדות הראשונה. **וְכֵן אָמַר רַבִּי יִצְחָק, תָּנֵי** במשנה **'לֹא הָיוּ עוֹרְפִין'. וְרַבִּי חִיָּיא אָמַר, תָּנֵי** במשנה **'הָיוּ עוֹרְפִין'** כפי הלשון שלפנינו, שמועילה העדות השניה לבטל את הראשונה.

מקשה הגמרא, **וּלְרַבִּי חִיָּיא** שאינו מתקן את לשון המשנה, **קַשְׁיָא דְּעוּלָּא** שאמר אין דבריו של העד האחרון עומדים כנגד העד הראשון, וכאמור. מתרצת הגמרא, **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** במשנתינו שמועילה העדות השניה לבטל את הראשונה, מדובר שבאו שני העדים **בְּבַת אַחַת** והעיד השני בתוך כדי דיבור של הראשון, וכיון שעדיין לא נתקבלה עדותו של הראשון, יכול השני להכחישה ולגרום שלא תתקבל, אבל **כָּאן** בדברי עולא שאמר שאין השני יכול להכחיש את הראשון, הוא כשבאו העדים **בְּזֶה אַחַר זֶה,** שכיון שכבר נתקבלה העדות של הראשון, הרי היא כשנים, ואין השני יכול להכחישו.

מקשה הגמרא, **תָּנֵן** בהמשך המשנה, **עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רָאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין,** ולכאורה אין בכך שום חידוש, ששני עדים מבטלים עדותו של אחד, אלא ודאי נשנה דין זה לדקדק ממנו, שרק משום ששנים הם המכחישים את הראשון, בטלה העדות הראשונה, **הָא** אם היו **חַד וְחַד, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין** משום שנתקבלה עדות הראשון, ואין אחר יכול להכחישה, וכדברי עולא שיש לשנות במשנה שבאחד ואחד לא היו עורפין, ומכאן **תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי חִיָּיא** ששנה שגם באחד ואחד היו עורפין.

מתרצת הגמרא, **וְלִיטַעְמֵיךְ** – שפירשת ברישא, שלא נשנה הדין לגופו אלא לדקדק ממנו את הדין באחד כנגד אחד, **אֵימָא סֵיפָא** בהמשך המשנה, **שְׁנַיִם אוֹמְרִים רָאִינוּ** את ההורג **וְעַד אֶחָד אוֹמֵר לֹא רְאִיתֶם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין,** והרי גם שם אין שום חידוש בכך, שאין עד אחד יכול להכחיש שנים, וכי גם כאן תוכל לדקדק, שרק משום שאחד מכחיש את השנים אין העדות הראשונה בטלה, **הָא** אם היו **חַד וְחַד, הָיוּ עוֹרְפִין** משום שהעדות הראשונה מתבטלת, ואם כך, הרי יש סתירה בכך מן הרישא לסיפא. **אֶלָּא** בהכרח **מַתְנִיתִין כּוּלָּהּ** הן הרישא והן הסיפא, העדות של השנים השנויה בה, **בִּפְסוּלֵי עֵדוּת** המעידים כנגד עד אחד עוסקת, ולגופה נשנית כשיש אחד כנגד שנים, ולא לדקדק מכאן דין אחד כנגד אחד, **וְכִדְרַבִּי נְחֶמְיָה, דְּאָמַר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד,** כשבאו עדים אחרים להכחישו, **הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת** והעדות שיש בה דעות רבות יותר, היא המכרעת, **וְעָשׂוּ** משום כך עדות **שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** – המעידות כנגד איש אחד, שמבטלות את דבריו **כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** ואין הבדל בכך בין אנשים לנשים, ומשמיעה לנו המשנה, שכיון שעדות עד אחד אינה עדות גמורה, רוב דעות מכריעות אותו, וכך פירוש המשנה, עד אחד כשר אומר ראיתי את ההורג ושתי נשים אומרות לא ראית, היו עורפין, שתי נשים אומרות ראינו, ועד אחד כשר אומר לא ראיתן, לא היו עורפין.

וְאִיבָּא דְּאָמְרִי, כָּל הֵיכָא דְּאָתָא עֵד אֶחָד כָּשֵׁר מֵעִיקָּרָא, אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים שמעידות כנגדו **כִּי אֶחָד דָּמְיָין** – הרי הן כאחד המכחישו, ואחר שנתקבלה עדותו של ראשון אין עד אחד יכול להכחישו, וכאמור לעיל, **וְהָכָא** במשנתינו, שהעמדנו אותה שהשנים המעידים הם פסולי עדות, כגון נשים, **בְּמַאי עָסְקִינַן,** כשהעד האחד האמור במשנה, גם הוא היה מפסולי עדות, **כְּגוֹן דַּאֲתָאֵי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא** – שבאה אשה מתחילה ואמרה ראיתי את ההורג, ונתקבלה עדותה, ואחר כך באו שתי נשים ואמרו לא ראית, ומשמיעה המשנה, שאף שנתקבלה עדותה, רוב דעות מכריעות אותה, וכך הוא פירוש המשנה, **וְתַרְצָהּ לְדִבְרֵי נְחֶמְיָה הָכִי** – ולפי זה תפרש כך את דברי רבי נחמיה שאמרנו לעיל, **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד,** כשבאו עדים אחרים להכחישו, **הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת** והעדות שיש בה דעות רבות יותר, היא המכרעת, ועל כך תוסיף פירוש, **וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִשָּׁה אַחַת** שמכרעת אותה **כִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** שמכריעים אותו, ודווקא שתי נשים המעידות כנגד אשה, **אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, כִּי פַּלְגָּא וּפַלְגָּא דְּמֵי** הרי הם כמחצה על מחצה, ולכך, כשבאו בבת אחת, הרי הן מכחישות אותו והעגלה נערפת, אבל כשבאו אחר שנתקבלה עדותו, נעשית עדות האחד כשנים, ואין שתי נשים יכולות להכחיש את עדותו.

שואלת הגמרא, אחר שהעמדנו את המשנה בפסולי עדות, וחידושה הוא שהולכים בהם אחר רוב דעות, **וְתַרְתֵּי** בבות **פְּסוּלֵי עֵדוּת לָמָּה לִי** הרי לכך די לנו ברישא, כשעד אחד אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראית, ולשם מה הוצרכה הסיפא, כששנים אומרים ראינו ואחד אומר לא ראיתם. משיבה הגמרא, אם היתה נשנית רק הרישא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – היית אומר, **כִּי אָזְלִינַן בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת,** רק בכגון הרישא שהוא **לְחוּמְרָא** שעל ידי כך נערוף את העגלה, **אֲבָל** כשהוא **לְקוּלָּא** שעל ידי כך לא נערוף את העגלה כגון ששני פסולים אומרים ראינו ואחד אומר לא ראיתם **לֹא** נלך אחר רוב דעות, ויוכל האחד להכחישם, ונערוף את העגלה, **קָא מַשְׁמַע לָן** הסיפא, שגם אז הולכים אחר רוב דעות, ואין האחד יכול להכחישם, ואין עורפים את העגלה.

שנינו במשנה, **מְשֻׁרְבּוּ הָרוֹצְחִין כו'. תָּנוּ רַבָּנַן, מְשֻׁרְבּוּ הָרוֹצְחָנִין בְּטָלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא עַל הַסָּפֵק** שאין יודעים מי ההורג, ולכך **מְשֻׁרְבּוּ הָרוֹצְחָנִין בְּגָלוּי** והרי ההורגים מוכרים לנו, **בְּטָלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה.**

שנינו במשנה, **מְשֻׁרְבּוּ הַנּוֹאֲפִין כו'. תָּנוּ רַבָּנַן,** נאמר בפרשת סוטה **'וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן',** מכאן אנו למדים, **בְּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ** אם חטאה או לא, אבל אם **אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ,** וכיון שרבו הנואפים, הרי אין האנשים מנוקים מעוון, ולכך בטלו מי המרים, **וְאוֹמֵר** פסוק נוסף, **"לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה כו'"** שואלת הגמרא על דברי הברייתא, **מַאי וְאוֹמֵר** – מה מלמדנו פסוק זה. משיבה הגמרא, **וְכִי תֵּימָא, עָוֹן דִּידֵיהּ אֵין** – הוא בלבד מעכב את בדיקת מי המרים, אבל עוון **דִּבְנָיהּ וּדִבְנָתֵיהּ לֹא** מעכבים את הבדיקה, לכך **תָּא שְׁמַע** פסוק נוסף **"לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה"** שאף עוון בנותיו וכלותיו מעכבים את הבדיקה. ומבארת הגמרא שגם המשך הפסוק הוצרך ללמדנו, **וְכִי תֵּימָא, עָוֹן** האיש הבועל **אֵשֶׁת אִישׁ אֵין** – הוא בלבד מעכב את הבדיקה, אבל **עָוֹן דִּפְנוּיָה לֹא** מעכב, לכך **תָּא שְׁמַע** את המשך הפסוק, **"כִּי הֵם עִם הַזּוֹנוֹת יִפְרֵדוּ וְעִם הַקְּדֵשׁוֹת יִזְבָּחוּ וְגו'"**

המשך בעמוד נו

ביאורים למסכת סוטה דף מח עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וַאֲנַן קָא יָהֲבִינַן לְכֹהֲנִים – ואנו נותנים אותו לכהנים, לפי שקנס עזרא הסופר את הלוויים, על שלא עלו עמו מבבל, ולכך אינו יכול לומר ׳בכל מצותיך אשר צויתני׳. שואלת הגמרא, **וְלוֹדֵי** – יתוודה **אַשְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת** שאותם נתן כדין. **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל בֵּית שֶׁאֵין מִתְוַדֶּה עַל מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן, שׁוּב אֵין מִתְוַדֶּה עַל שְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת.** אומרת הגמרא, **מַאי טַעְמָא, אָמַר אַבָּיֵי, הוֹאִיל וּפְתַח בּוֹ הַכָּתוּב** בפרשת וידוי מעשרות **תְּחִילָּה** שנאמר ׳ונתת ללוי׳, לגר ליתום ולאלמנה׳, ׳וללוי׳ הוא מעשר ראשון הניתן ללוים, וכיון שהוא נכתב תחילה, הוא העיקר, ואם אינו מתודה עליו, אינו מתודה אף על יתר המעשרות.

מקשה הגמרא, **מִכְּלָל** – מתוך טעמו של רבי יוסי בר חנינא, שלא היו נותנים מעשר ראשון כדינו, משמע **דַּאֲפָרוּשֵׁי הֲווּ מַפְרִשֵׁי** את המעשר כדינו, אלא שהנתינה לא היתה כדינה, **וְהָא תַּנְיָא, אַף הוּא** – יוחנן כהן גדול **בִּיטֵּל אֶת הַוִּידּוּי, וְגָזַר עַל הַדְּמַאי** – על פירות עם הארץ, **לְפִי שֶׁשָּׁלַח** לבדוק **בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל** האם מפרישים תרומות ומעשרות כראוי, **וְרָאָה שֶׁאֵין** העם **מַפְרִישִׁין אֶלָּא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בִּלְבָד** לפי שיש על האוכלה עוון מיתה בידי שמים, **וּמַעֲשַׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי, מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵין מְעַשְּׂרִין, אָמַר לָהֶם, בָּנַי, בּוֹאוּ וְאוֹמַר לָכֶם, כְּשֵׁם שֶׁתְּרוּמָה גְּדוֹלָה יֵשׁ בָּהּ עָוֹן מִיתָה, כָּךְ תְּרוּמַת מַעֲשַׂר וְטֶבֶל יֵשׁ בָּהֶן עָוֹן מִיתָה, עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם** שאין עם הארץ נאמן על המעשרות אלא על תרומה גדולה בלבד, לפיכך, **הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת מֵעַם הָאָרֶץ, מַפְרִישׁ מֵהֶן מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי, מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן, מַפְרִישׁ מִמְּנָה עשירית לשם תְּרוּמַת מַעֲשָׂר, וְנוֹתְנָהּ לְכֹהֵן, וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי, עוֹלֶה וְאוֹכְלוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשַׂר עָנִי** כיון שפירות אלו הם ספק מעושרים, **הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה** ואינו חייב ליתנם מספק ללוים או לעניים, אלא קורא להם שם להוציאם מידי טבל, הרי שבימי יוחנן כהן גדול, לא היו כל העם מפרישים מעשר ראשון.

מתרצת הגמרא, **תַּרְתֵּי** תקנות שונות **תִּקֵּן** יוחנן כהן גדול, **בִּיטֵּל וִידּוּי** המעשרות **דַּחֲבֵירִים** הזהירים להפריש מעשר ראשון, ותיקן שלא יתודו משום שאין נותנים אותו ללוים. **וְגָזַר עַל דְּמַאי שֶׁל פֵּרוֹת עַמֵּי הָאָרֶץ,** שהלוקח מהם יפריש מעשרות כמפורט לעיל, משום שחשודים על המעשרות.

שנינו במשנה, **וְאַף הוּא בִּיטֵּל אֶת הַמְּעוֹרְרִים.** שואלת הגמרא, **מַאי מְעוֹרְרִים.** אָמַר רַחֲבָה, **בְּכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים לְיוֹם עַל דּוּכָן וְאוֹמְרִים** את המזמור ׳עוֹרָה לָמָה תִישַׁן ה׳״, לכך נקראו מעוררים, ואותם ביטל יוחנן כהן גדול, וכך **אָמַר** לָהֶן יוחנן כהן גדול, **וְכִי יֵשׁ שֵׁינָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, "הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל", אֶלָּא, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר, וְעוֹבְרֵי כּוֹכָבִים בְּנַחַת וְשַׁלְוָה,** הרי זה דומה כאילו יש שינה לפניו, **לְכָךְ נֶאֱמַר** ׳עוֹרָה לָמָה תִישַׁן ה׳.

שנינו במשנה **וְאֶת הַנּוֹקְפִים.** שואלת הגמרא, **מַאי נוֹקְפִים. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שֶׁהָיוּ מְסָרְטִין לְעֻגָּל בֵּין קַרְנָיו, כְּדֵי שֶׁיִּפּוֹל דָּם בְּעֵינָיו** ולא יראה כשהולכים לשחטו, **אִתְּא אִיהוּ בְּטִיל, מִשּׁוּם דְּמִיחֲזֵי כִּי מוּמָא** – משום שנראה כמום. **בְּמַתְנִיתָא תָּנָא, שֶׁהָיוּ חוֹבְטִין אוֹתוֹ בְּמַקְלוֹת** להפילו לארץ **כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ לִפְנֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** ׳ונוקפים׳ הוא מלשון מכה, **אָמַר לָהֶם** יוחנן כהן גדול, **עַד מָתַי אַתֶּם מְאַכִּילִין גְּבִילוֹת לְמִזְבֵּחַ,** ותמהה הגמרא, **וכי גְּבִילוֹת הן, הָא שָׁחִיט לְהוּ, אֶלָּא** כך אמר, עד מתי אתם מאכילין **טְרֵיפוֹת** למזבח, הרי יש לחוש **שֶׁמָּא** על ידי החבטות **נִיקַּב קְרוּם שֶׁל מוֹחַ, עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם טַבָּעוֹת בְּקַרְקַע** להכניס בהם את ראש הבהמה.

שנינו במשנה, **עַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מֻכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם.** אומרת הגמרא, שזהו **בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד** שהיו עושים מלאכה בבית הנפח לצורך המועד, ובא יוחנן כהן גדול ואסר זאת, משום שנשמע קולם למרחק, ואין כולם יודעים שהיא מלאכת דבר האבד.

שנינו במשנה, **כָּל יָמָיו לֹא הָיָה אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי.** אומרת הגמרא, **כְּדַאֲמָרָן** לעיל בסוגיא, שיוחנן כהן גדול גזר על הדמאי, שהקונה פירות מעם הארץ עליו להפריש מהם מעשרות, ולכך לא היו שואלים חבר שלקח פירות מעם הארץ אם מעושרים הם, שודאי עישרם, כתקנת יוחנן כהן גדול.

משנה. המשנה ממשיכה למנות את המעלות הטובות שהיו הולכות ופוסקות מישראל בהדרגה, **מִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין, בָּטֵל הַשִּׁיר מִבֵּית הַמִּשְׁתָּאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר ׳בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן׳ וְגוֹ׳. מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים, בָּטְלוּ אוּרִים וְתוּמִּים. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בָּטַל הַשָּׁמִיר, וְנוֹפֶת צוּפִים, וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֱמָנָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר, ׳הוֹשִׁיעָה ה׳ כִּי גָמַר חָסִיד׳ וְגוֹ׳** ומסיים הפסוק ׳כי פסו אמונים מבני אדם׳.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הֵעִיד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה, וְלֹא יָרַד הַטַּל לִבְרָכָה, וְנִיטַּל טַעַם הַפֵּרוֹת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף נִיטַּל שׁוּמֵן הַפֵּרוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הַטְּהָרָה שלא נשמרה **נְטָלָה אֶת (הַטַּעַם וְאֶת) הָרֵיחַ, הַמַּעֲשְׂרוֹת** שלא ניתנו **נְטָלוּ אֶת שׁוּמַן הַדָّגָן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַזְّנוּת וְהַכְּשָׁפִים כִּילּוּ אֶת הַכֹּל.**

גמרא. שנינו במשנה, שמשבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, ולמדו זאת מ׳בשיר לא ישתו יין״. שואלת הגמרא, **וּמַמַּאי דְּמִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרֵי כְּתִיב** מקרא זה. **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, דְּאָמַר קְרָא** אחר, באיכה, **"זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם",** הרי שהשביתה מהנגינה תלויה בהשבתת הסנהדרין.

אָמַר רַב, אוּדְנָא דְּשָׁמְעָא זְמָרָא – אוזן ששומעת זמר **תֵּעָקֵר. אָמַר רָבָא, זְמָרָא** שנשמעת **בְּבֵיתָא, חוּרְבָא** מזומנת **בְּסִיפָא** – במפתן הבית, **שֶׁנֶּאֱמַר, "קוֹל יְשׂוֹרֵר בַּחֲלוֹן חָרֵב בַּסַּף כִּי אַרְזָה עֲרָה"** ומדרשו, שבעוון קול המשורר בחלון, יהיה חורב במפתן הבית. אומרת הגמרא, **מַאי ׳כִּי אַרְזָה עֲרָה׳, אָמַר רַבִּי יִצְחָק, וכי בֵּית הַמְּסוּכָּךְ בַּאֲרָזִים עִיר הוּא** – האם הוא כעיר שקשה להחריבה, **אֶלָּא אֲפִילּוּ בֵּית הַמְּסוּכָּךְ בַּאֲרָזִים** גם הוא **מִתְרוֹעֵעַ** ונשבר. **אָמַר רַב אַשִׁי, שָׁמַע מִינָּהּ** מפסוק זה, **כִּי מַתְחִיל חוּרְבָא** בבית, **בְּסִיפָא** – במפתן הבית הוא **מַתְחִיל, שֶׁנֶּאֱמַר ׳חָרֵב בַּסַּף׳. וְאִיבָּעֵית אֵימָא** יש ללמוד דבר זה **מֵהָכָא, ׳וּשְׁאִירָה יוּכַת שָׁעַר׳** – בית השמם מאין יושב, השדים מכתתים את שעריו. **אָמַר מַר בַּר רַב אַשִׁי, לְדִידִי חֲזֵי לֵיהּ** – אני ראיתיו לאותו שד **וּמְנַגֵּחַ כִּי תּוֹרָא** – ומנגח את שערי הבית כשור.

אָמַר רַב הוּנָא, זְמָרָא דְּנַגְרֵי – הזמר שמזמרים מושכי הספינות, שמטרתו לזרזם במלאכתם, **וּדְבַקָּרֵי** – ושל החורשים בשוורים, שמטרתו לכוון את השוורים לתלמיהם, **שָׁרֵי** – מותרים, ואין בכך משום איסור זמר. אבל **דְּנַרְדָּאֵי** – של אורגים **אָסִיר** לפי שמטרתו היא לשחוק. מספרת הגמרא, **רַב הוּנָא בְּטִיל זְמָרָא** – אסר על בני דורו לזמר בביתם ובבית המשתה, עקב כך בא שפע לעולם, **קָם מֵאָה אַוְזֵי בְּזוּזָא וּמֵאָה סְאָה חִיטֵּי בְּזוּזָא** – עמדו מאה אווזים במחיר זוז, ומאה סאה חיטים בזוז, **וְלֹא אִיבָּעֵי** – ולא רצו לקנותם אפילו בכך, **אָתָא רַב חִסְדָּא, זַלְזֵיל בֵּיהּ** – זלזל בגזרתו של רב הונא, ולא הקפיד למדות במזמרים, עקב כך הופסק השפע, **אִיבָּעֵי אַוְזָא בְּזוּזָא וְלֹא מִשְׁתַּכַּח** – התבקש אווז אחד בזוז ולא נמצא.

אָמַר רַב יוֹסֵף, זְמָרֵי גַּבְרֵי וְעָנֵי נָשֵׁי – מזמרים אנשים ועונות להם נשים, הרי זה בגדר **פְּרִיצוּתָא,** לפי ש׳קול באשה, ערוה׳, ואילו **זְמָרֵי נָשֵׁי וְעָנֵי גַּבְרֵי** – מזמרות נשים ועונים להן אנשים, הרי זה מבעיר את היצר **כְּאֵשׁ** שנאחזת **בְּגַעֲוֹרֶת,** שואלת הגמרא, מאחר ששני הדברים אסורים, **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** עלינו לדעת איזה יותר חמור, ענה הגמרא, **לְבַטּוּלֵי הָא מִקַּמֵּי הָא** – להעדיף לבטל את החמור מפני הקל, שאם אין בכוחנו לבטל את שניהם, עלינו לבטל את זמר הנשים ועניית האנשים, שהוא כאש בנעורת.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַשּׁוֹתֶה יַיִן בְּאַרְבָּעָה מִינֵי זֶמֶר, מֵבִיא חָמֵשׁ פּוּרְעָנִיּוֹת לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר, "הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ, מְאַחֲרֵי בַנֶּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם, וְהָיָה כִנּוֹר וָנֵבֶל תֹּף וְחָלִיל וָיַיִן מִשְׁתֵּיהֶם, וְאֵת פֹּעַל ה׳ לֹא יַבִּיטוּ", הרי ארבעה מיני זמר ביין, כנור ונבל תוף וחליל. **מַה** פורענות **כְּתִיב אַחֲרָיו, ׳לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי דָעַת׳,** זו פורענות אחת **שֶׁגּוֹרְמִין גָּלוּת לָעוֹלָם. ׳וּכְבוֹדוֹ מְתֵי רָעָב׳,** זו פורענות שניה **שֶׁמְּכִיאִין רָעָב לָעוֹלָם. ׳וַהֲמוֹנוֹ צִחֵה צָמָא׳,** זו פורענות שלישית **שֶׁגּוֹרְמִין לַתּוֹרָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח מִלּוֹמְדֶיהָ,** שנמשלה תורה למים. **׳יָשַׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ׳,** זו פורענות רביעית **שֶׁגּוֹרְמִין** בביכול **שְׁפָלוּת לְשׁוֹנָאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** בלשון סגי נהור, **וְאֵין אִישׁ** האמור כאן **אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר ׳ה׳ אִישׁ מִלְחָמָה׳. ׳וְעֵינֵי גְבֹהִים תִּשְׁפָּלְנָה׳,** זו פורענות חמישית **שֶׁגּוֹרְמִין שְׁפָלוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּמַה כְּתִיב אַחֲרָיו** – אחר כל חמש הפורעניות, **"לָכֵן**

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מח עמוד א

רש"י

וַאֲנַן יָהֲבֵי לֵיהּ לְכַהֲנִים. קַנְסִינְהוּ עֲזְרָא כִּדְאָמְרִי' בִּיבָמוֹת (קף פו:), וְכֵיוָן דְּאִינְּן נוֹתְנִין כְּתִקְנָן אֵין יְכוֹלִין לוֹמַר וְגַם נְתַתִּיו לְלֵוִי כְּבָר מִצְוָתוֹ: **תְּחִלָּה.** וְנָתַתָּ לְלֵוִי זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, לֹא זֶה מַעֲשַׂר עָנִי, בְּשַׁעֲרֶיךָ זֶה מַעֲשַׂר שֵׁנִי דִּכְתִיב לא תוּכַל לֶאֱכוֹל בִּשְׁעָרֶיךָ (קְרִיס יב): **אַף הוּא.** יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל: **טֶבֶל וּתְרוּמַת מַעֲשַׂר עָוֹן מִיתָה.** בְּאַלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין (סַנְהֶדְרִין פג.) וְלִפְ׳ לָהּ, וּכְשֶׁאַתֶּם לוֹקְחִין מֵעַם הָאָרֶץ וְהֵם לֹא הִפְרִישׁוּ אֶלָּא תְּרוּמָה עוֹדְנוּ טֶבֶל לַמַּעֲשֵׂרוֹת וְאַתֶּם נֶעֱנָשִׁים מִיתָה: **מַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן.** מַפְרִישׁ כָּל הַמַּעֲשָׂרוֹת מֻמֶּנָּה לְהוֹצִיא מִידֵי טֶבֶל, וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ מִתּוֹךְ מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן תְּרוּמַת מַעֲשַׂר מַה שֶּׁעַל הַלֵּוִי לְהַפְרִישׁ וְנוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן, מִשּׁוּם דְּאִית בֵּיהּ עָוֹן מִיתָה אַחְמוּר עֲלֵיהוּ שֶׁלֹּא לְעִכְּבוֹ אֶצְלוֹ וְלִמְכּוֹר לַכֹּהֵן כֶּשֶׁם שֶׁהוּא מְעַכֵּב אֶצְלוֹ מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשַׂר עָנִי וְאוֹמֵר הַמּוֹצִיא מֻחֲבָרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה, גְּזֵרָה דִּלְמָא כִּי מַשְׁהֵי לֵיהּ גַּבֵּיהּ אָכִיל לֵיהּ. אֲבָל מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשַׂר עָנִי מְתָּרִים לְזָרִים וְאֵין בָּהֶן אֶלָּא גֵּזֶל כֹּהֵן, הִלְכָּךְ הַמּוֹצִיא מֻחֲבָרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה, אֹלֶמֶא אַפְרוּשֵׁי נַמִּי לֹא הֲווּ מַפְרְשֵׁי וְאִתְּךָ אָמַרְתָּ לְפִי שֶׁאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ כְּתִקְנָן הָא אַפְרוּשֵׁי מַפְרְשֵׁי לֵיהּ: **תַּרְתֵּי תִּקּוּן.** לְעוֹלָם הֲעַבְרַת הוֹדָאוֹת מַעֲשַׂר מְשׁוּם שֶׁאֵינָם נוֹתְנִין אוֹתוֹ לַלֵּוִים הוּא, וְהָא דְּתַנְיָא לְפִי שֶׁשָּׁלַח כּוּ׳ לָאו אַבְטֵל אֶת הַוִּדּוּי קָאֵי אֶלָּא אַגְּזֵרָה עַל הַדְּמַאי קָאֵי, וְתַרְתֵּי תַּקָּנוֹת תִּקֵּן, בְּטֵל וִדּוּי שֶׁל חֲבֵרִים אע"פ שֶׁמַּפְרִישִׁין אוֹתוֹ לְפִי שֶׁאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ כְּתִקּוּנוֹ, וְגָזַר עַל הַדְּמַאי עַל לוֹקֵחַ מֵעַם הָאָרֶץ לְפִי שֶׁשָּׁלַח כּוּ׳: **מְסָרְטִין.** כְּשֶׁהָיוּ רוֹצִין לְהַפִּילוֹ לְאָרֶץ לְשָׁחְטוֹ: **שֶׁיָּפוֹל דָּם בְּעֵינָיו.** וְאֵינוֹ רוֹאֶה וְאֵינוֹ מִתְחַזֵּק כָּל כָּךְ עַל רַגְלָיו. וְנוֹקְפִין לְשׁוֹן וְנִקּוּף סִבְּבֵי הַיַּעַר (יְשַׁעְיָהוּ י): **חוֹבְטִין.** לְהַפִּילוֹ לְאָרֶץ. וְנוֹקְפִין לְשׁוֹן חֲבָטָה וּמַכָּה, כִּדְאָמְרִי' אֵין אָדָם מְנַקֵּף אוֹתוֹ בְּמַקְלוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה. אָמַר לָהֶם עַד מָתַי אַתֶּם מַאֲכִילִין נְבֵילוֹת לַמִּזְבֵּחַ! נְבֵילוֹת? הָא שָׁחִיט לְהוּ! אֶלָּא טְרֵיפוֹת, שֶׁמָּא נִיקַּב קְרוּם שֶׁל מוֹחַ, עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם טַבָּעוֹת בַּקַּרְקַע: עַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם: בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד: כָּל יָמָיו לֹא הָיָה אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי: כְּדַאֲמָרַן: **מתני'** מִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין, בָּטֵל הַשִּׁיר מִבֵּית הַמִּשְׁתֶּאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן" וְגוֹ'. מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים בָּטְלוּ אוּרִים וְתוּמִּים. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בָּטֵל הַשָּׁמִיר וְנוֹפֶת צוּפִים, וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֲמָנָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹשִׁיעָה ה' כִּי גָמַר חָסִיד". רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הֵעִיד ר' יְהוֹשֻׁעַ: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה. וְלֹא יָרַד הַטַּל לִבְרָכָה, וְנִיטַּל טַעַם הַפֵּירוֹת. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף נִיטַּל שׁוּמַן הַפֵּירוֹת. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: הַטָּהֳרָה נָטְלָה אֶת הַטַּעַם וְאֶת הָרֵיחַ, הַמַּעֲשָׂרוֹת נָטְלוּ אֶת שׁוּמַן הַדָّגָן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַזֵּנוּת וְהַכְּשָׁפִים כִּילּוּ אֶת הַכֹּל: **גמ'** וּמִמַּאי דְּמִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִי כְּתִיב? אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: אָמַר קְרָא "זְקָנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם". אָמַר רַב: אוּדְנָא דְּשָׁמְעָא זִמְרָא תַּעֲקַר. אָמַר רָבָא: זִמְרָא בְּבֵיתָא חוּרְבָא בְּסִיפָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "קוֹל יְשׂוֹרֵר בַּחֲלוֹן חָרֵב בַּסַּף כִּי אַרְזָה עֲרָה"? מַאי "כִּי אַרְזָה עֲרָה"? אָמַר ר' יִצְחָק: וְכִי בַּיִת הַמְסוּבָּךְ בַּאֲרָזִים, עִיר הוּא? אֶלָּא אֲפִילּוּ בַּיִת הַמְסוּבָּךְ בַּאֲרָזִים, מִתְרוֹעֵעַ. אָמַר רַב אַשִׁי: שְׁמַע מִינָּהּ, כִּי מַתְחִיל חוּרְבָא, בְּסִיפָא מַתְחִיל, שֶׁנֶּאֱמַר: "חָרֵב בַּסַּף". וְאִיבְּעֵית אֵימָא מֵהָכָא "וּשְׂאִיָּה יָבֵשׁ שָׁעַר". אָמַר מָר בַּר רַב אַשִׁי: לְדִידִי חָזֵי לֵיהּ, וּמְנַגַּח כִּי תּוֹרָא. אָמַר רַב הוּנָא: זִמְרָא דְּנַגְּדֵי וּדְבַקְּרֵי שָׁרֵי, דְּנַרְדָּאֵי אֲסִיר. רַב הוּנָא בָּטֵיל זִמְרָא, קָם מֵאָה אַוְוזֵי בְּזוּזָא וּמֵאָה סְאָה חִיטֵּי בְּזוּזָא, וְלֹא אִיבְּעֵי. אֲתָא רַב חִסְדָּא, זְלֵיזֵל בֵּיהּ, אִיבְּעֵאי אַוְוזָא בְּזוּזָא וְלֹא מִשְׁתַּכַּח. אָמַר רַב יוֹסֵף: זְמָרֵי גַּבְרֵי וְעָנֵי נָשֵׁי, פְּרִיצוּתָא. זְמָרֵי נָשֵׁי וְעָנֵי גַּבְרֵי, כְּאֵשׁ בַּגְּעוֹרֶת. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ? לְבַטּוּלֵי הָא מִקַּמֵּי הָא. אָמַר ר' יוֹחָנָן: כָּל הַשּׁוֹתֶה בְּאַרְבָּעָה מִינֵי זֶמֶר, מֵבִיא חָמֵשׁ פּוּרְעָנִיּוֹת לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַנָּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם וְהָיָה כִנּוֹר וָנֵבֶל תֹּף וְחָלִיל יַיִן מִשְׁתֵּיהֶם וְאֵת פֹּעַל ה' לֹא יַבִּיטוּ" מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: "לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי דָעַת" שֶׁגּוֹרְמִין גָּלוּת לָעוֹלָם, "וּכְבוֹדוֹ מֵתֵי רָעָב" שֶׁמְּבִיאִין רָעָב לָעוֹלָם, "וַהֲמוֹנוֹ צִחֵה צָמָא" שֶׁגּוֹרְמִין לַתּוֹרָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח מִלּוֹמְדֶיהָ, "וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ" שֶׁגּוֹרְמִין שִׁפְלוּת לְשׁוֹנָאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵין "אִישׁ" אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אִישׁ מִלְחָמָה". "וְעֵינֵי גְבֹהִים תִּשְׁפַּלְנָה" שֶׁגּוֹרְמִין שִׁפְלוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּמַה כְּתִיב אַחֲרָיו, "לָכֵן

הרחיבה

רש"י

וַאֲנַן יָהֲבִינַן לַכֹּהֲנִים. וְלוֹדֵי אַשְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת? אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל בֵּית שֶׁאֵין מִתְוַדֶּה עַל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, שׁוּב אֵין מִתְוַדֶּה עַל שְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת. מַאי טַעְמָא? אָמַר אַבָּיֵי: הוֹאִיל וּפָתַח בּוֹ הַכָּתוּב תְּחִלָּה. מִכְּלָל דְּאַפְרוּשֵׁי הֲווּ מַפְרְשֵׁי? וְהָא תַּנְיָא: אַף הוּא בִּיטֵּל אֶת הַוִּדּוּי, וְגָזַר עַל הַדְּמַאי. לְפִי שֶׁשָּׁלַח בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְרָאָה שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין אֶלָּא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בִּלְבַד, וְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן אֵין מְעַשְּׂרִין. אָמַר לָהֶם: בָּנַי, בּוֹאוּ וְאוֹמַר לָכֶם: כְּשֵׁם שֶׁתְּרוּמָה גְּדוֹלָה יֵשׁ בָּהּ עָוֹן מִיתָה, כָּךְ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְטֶבֶל יֵשׁ בָּהֶן עָוֹן מִיתָה. עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם: הַלּוֹקֵחַ פֵּירוֹת מֵעַם הָאָרֶץ מֵהֶן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן מַפְרִישׁ מִמֶּנָּה תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְנוֹתְנָהּ לְכֹהֵן, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי עוֹלֶה וְאוֹכְלוֹ בִּירוּשָׁלַיִם. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר עָנִי הַמּוֹצִיא מֻחֲבָרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. תְּרֵתֵי תִּקֵּן: בִּיטֵּל וִדּוּי חֲבֵירִים, וְגָזַר עַל דְּמַאי שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ: וְאַף הוּא בִּיטֵּל אֶת הַמְעוֹרְרִים: מַאי מְעוֹרְרִים? אָמַר רַחֲבָה: בְּכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים לְזִים עַל דּוּכָן וְאוֹמְרִים "עוּרָה לָמָּה תִישַׁן ה'", אָמַר לָהֶן: וְכִי יֵשׁ שֵׁנָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל"! אֶלָּא, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִן בְּצַעַר וְאוּמּוֹת הָעוֹלָם בְּנַחַת וְשַׁלְוָה, לָכֵן נֶאֱמַר "עוּרָה לָמָּה תִישַׁן ה'": וְאֶת הַנּוֹקְפִים: מַאי "נוֹקְפִים"? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: שֶׁהָיוּ מְסָרְטִין לָעֲגֶל בֵּין קַרְנָיו, כְּדֵי שֶׁיִּפּוֹל דָּם בְּעֵינָיו. אֲתָא אִיהוּ, בָּטֵיל מִשּׁוּם דְּמִיחֲזֵי כִּי מוּמָא. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: שֶׁהָיוּ חוֹבְטִין אוֹתוֹ בְּמַקְלוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין אוֹתוֹ לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה. אָמַר לָהֶם עַד מָתַי אַתֶּם מַאֲכִילִין נְבֵילוֹת לַמִּזְבֵּחַ! נְבֵילוֹת? הָא שָׁחִיט לְהוּ! אֶלָּא טְרֵיפוֹת, שֶׁמָּא נִיקַּב קְרוּם שֶׁל מוֹחַ, עָמַד וְהִתְקִין לָהֶם טַבָּעוֹת בַּקַּרְקַע: עַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם: בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד: כָּל יָמָיו לֹא הָיָה אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי: כְּדַאֲמָרַן: **מתני'** מִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין, בָּטֵל הַשִּׁיר מִבֵּית הַמִּשְׁתֶּאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן" וְגוֹ'. מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים בָּטְלוּ אוּרִים וְתוּמִּים. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, בָּטֵל הַשָּׁמִיר וְנוֹפֶת צוּפִים, וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֲמָנָה מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹשִׁיעָה ה' כִּי גָמַר חָסִיד". רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הֵעִיד ר' יְהוֹשֻׁעַ: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֵין יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה. וְלֹא יָרַד הַטַּל לִבְרָכָה, וְנִיטַּל טַעַם הַפֵּירוֹת. ר' יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף נִיטַּל שׁוּמַן הַפֵּירוֹת. ר' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: הַטָּהֳרָה נָטְלָה אֶת הַטַּעַם וְאֶת הָרֵיחַ, הַמַּעֲשָׂרוֹת נָטְלוּ אֶת שׁוּמַן הַדָّגָן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַזֵּנוּת וְהַכְּשָׁפִים כִּילּוּ אֶת הַכֹּל: **גמ'** וּמִמַּאי דְּמִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִי כְּתִיב? אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: אָמַר קְרָא "זְקָנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם". אָמַר רַב: אוּדְנָא דְּשָׁמְעָא זִמְרָא תַּעֲקַר. אָמַר רָבָא: זִמְרָא בְּבֵיתָא חוּרְבָא בְּסִיפָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "קוֹל יְשׂוֹרֵר בַּחֲלוֹן חָרֵב בַּסַּף כִּי אַרְזָה עֲרָה"? מַאי "כִּי אַרְזָה עֲרָה"? אָמַר ר' יִצְחָק: וְכִי בַּיִת הַמְסוּבָּךְ בַּאֲרָזִים, עִיר הוּא? אֶלָּא אֲפִילּוּ בַּיִת הַמְסוּבָּךְ בַּאֲרָזִים, מִתְרוֹעֵעַ. אָמַר רַב אַשִׁי: שְׁמַע מִינָּהּ, כִּי מַתְחִיל חוּרְבָא, בְּסִיפָא מַתְחִיל, שֶׁנֶּאֱמַר: "חָרֵב בַּסַּף". וְאִיבְּעֵית אֵימָא מֵהָכָא "וּשְׂאִיָּה יָבֵשׁ שָׁעַר". אָמַר מָר בַּר רַב אַשִׁי: לְדִידִי חָזֵי לֵיהּ, וּמְנַגַּח כִּי תּוֹרָא. אָמַר רַב הוּנָא: זִמְרָא דְּנַגְּדֵי וּדְבַקְּרֵי שָׁרֵי, דְּנַרְדָּאֵי אֲסִיר. רַב הוּנָא בָּטֵיל זִמְרָא, קָם מֵאָה אַוְוזֵי בְּזוּזָא וּמֵאָה סְאָה חִיטֵּי בְּזוּזָא, וְלֹא אִיבְּעֵי. אֲתָא רַב חִסְדָּא, זְלֵיזֵל בֵּיהּ, אִיבְּעֵאי אַוְוזָא בְּזוּזָא וְלֹא מִשְׁתַּכַּח. אָמַר רַב יוֹסֵף: זְמָרֵי גַּבְרֵי וְעָנֵי נָשֵׁי, פְּרִיצוּתָא. זְמָרֵי נָשֵׁי וְעָנֵי גַּבְרֵי, כְּאֵשׁ בַּגְּעוֹרֶת. לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ? לְבַטּוּלֵי הָא מִקַּמֵּי הָא. אָמַר ר' יוֹחָנָן: כָּל הַשּׁוֹתֶה בְּאַרְבָּעָה מִינֵי זֶמֶר, מֵבִיא חָמֵשׁ פּוּרְעָנִיּוֹת לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹי מַשְׁכִּימֵי בַבֹּקֶר שֵׁכָר יִרְדֹּפוּ מְאַחֲרֵי בַנָּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם וְהָיָה כִנּוֹר וָנֵבֶל תֹּף וְחָלִיל יַיִן מִשְׁתֵּיהֶם וְאֵת פֹּעַל ה' לֹא יַבִּיטוּ" מַה כְּתִיב אַחֲרָיו: "לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי דָעַת" שֶׁגּוֹרְמִין גָּלוּת לָעוֹלָם, "וּכְבוֹדוֹ מֵתֵי רָעָב" שֶׁמְּבִיאִין רָעָב לָעוֹלָם, "וַהֲמוֹנוֹ צִחֵה צָמָא" שֶׁגּוֹרְמִין לַתּוֹרָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח מִלּוֹמְדֶיהָ, "וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ" שֶׁגּוֹרְמִין שִׁפְלוּת לְשׁוֹנָאוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵין "אִישׁ" אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אִישׁ מִלְחָמָה". "וְעֵינֵי גְבֹהִים תִּשְׁפַּלְנָה" שֶׁגּוֹרְמִין שִׁפְלוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּמַה כְּתִיב אַחֲרָיו, "לָכֵן

הרחיבה

אֲפִי' אֲצִבְּעוֹ, דַּף נִקּוּף מְרֻצָּה כְּדֵם עוֹלָה (קְהֹלֶת ב ז:): **טַבָּעוֹת.** לְהַכְנִיס צוֹאר בְּהֵמָה לְתוֹכוֹ: **כְּדַאֲמָרַנָן.** שֶׁתִּקֵּן שֶׁיְּהוּ כָּל הַלּוֹקְחִין מִפַּרְישִׁין וְלֹא הָיָה אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאֹל לַחֲבֵרוֹ חָבֵר שֶׁלְּקַח מֵעַם הָאָרֶץ הִפְרַשְׁתָּ דְּמַאי: **מַתְנִי' בְּשִׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יַיִן.** וּגְמ' מִפְרַשׁ מִנָּא לָן דְּמִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין הוּא: **נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים.** בְּגִמְרָא מְפָרֵשׁ: **נֹפֶת צוּפִים.** מְפָרֵשׁ בְּגמ': **אַנְשֵׁי אֲמָנָה.** בּוֹטְחִים בְּהַקָּבָּ"ה וְסוֹמְכִין עָלָיו לַעֲשׂוֹת טוֹב וְאֵין דּוֹאֲגִין לְחִסָּרוֹן: **גמ' אָמַר רַב יוֹסֵף.** הָכִי קָאָמַר, וְכִי בֵּית הַמִּסְבָּךְ בְּאֲרָזִים עִיר הוּא שֶׁלֹּא יְהֵא נוֹחַ לְחָרֵב: **מִתְרוֹעֵעַ.** לְשׁוֹן עָרָה כְּמוֹ עָרוּ עָרוּ (תְּהִלִּים קלז): **בְּסִיפָא מַתְחִיל.** מֵאִיסְקוּפּוֹת הַבַּיִת וּפִתְחָיו מַתְחִיל: **וּשְׂאִיָּה.** לְשׁוֹן בֵּית הַשֵּׂאָה מֵאֵין יוֹשֵׁב, וּמִתּוֹךְ כָּךְ שְׁעִירִים מְרַקְּדִים שָׁם וּמְנַגְּחִין וְכוֹתְתִין אֶת שְׁעָרָיו: **זְמָרֵי דְּנַגְּדֵי.** מוֹשְׁבֵי סְפִינוֹת בַּחֶבֶל שָׁרֵי, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְזֶרֶם בְּמִלַּאכְתָּם: **וּדְבַקְּרֵי.** שֶׁמְּזַמְּרִין בְּשָׁעָה שֶׁחוֹרְשִׁין, וְאֵינוֹ אֶלָּא לְכֵן אֶת הַשִּׁוְרִים לְתַלְמִידֵיהֶם שֶׁהוֹלְכִין לְקוֹל הַשִּׁיר דְּעָרֵב עֲלֵיהֶם: **דְּנַרְדָּאֵי.** אֵינוֹ אֶלָּא לְשִׂחוֹק: **כְּטֵל זְמָרָא.** גְּזֵרָה עַל דּוֹרוֹ שֶׁלֹּא יְזַמְּרוּ בְּבֵיתָם וּבְבֵית מִשְׁתָּאוֹת: **וְלֹא אִיבָּעֵי.** וְלֹא הָיוּ רוֹצִים לִקְנוֹתָם בְּכֹחַ: **זְלֵזֵל בָּהּ.** וְלֹא הִקְפִּיד לְמִחוֹת בְּיָדָם: **כְּאֵשׁ בְּגַעֲרַת.** לְפִי שֶׁהָעוֹנָה מַטָּה אָזְנוֹ לִשְׁמוֹעַ אֶת הַמְזַמֵּר לַעֲנוֹת אַחֲרָיו, וְנִמְצְאוּ הָאֲנָשִׁים נוֹתְנִים לִבָּם לְקוֹל הַנָּשִׁים וְקוֹל בְּאִשָּׁה עֶרְוָה כְּדִכְתִיב הִשְׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלֵךְ (שִׁיר ב), וּמְבַעֵיר אֶת יִצְרוֹ כְּאֵשׁ בְּגַעֲרַת. אֲבָל זְמָרֵי גְּבָרֵי וְעָנְיָן נָשֵׁי קְצָת פְּרִיצוּת יֵשׁ דְּקוֹל בְּאִשָּׁה עֶרְוָה, אֲבָל אֵינוֹ מְבַעֵיר יִצְרוֹ כָּל כָּךְ, שֶׁאֵין הַמְזַמְּרִים מַטִּים אָזְנָם לְקוֹל הָעוֹנִים: **לְבַטּוּלֵי הַאי מִקַּמֵּי הַאי.** אם אֵין שׁוֹמְעִין לָנוּ לְבַטֵּל אֶת שְׁנֵיהֶם, נַקְדִּים לְבַטֵּל אֶת זֶה שֶׁהוּא כְּאֵשׁ בְּגַעֲרַת: **צֹחֵה צָמָא.** צָמָא (קְהֹלֶת י) מִתַּרְגֵּם צָחוּתָא:

הרחיבה

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מח עמוד ב

רש"י

הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ. לְאַחַר שֶׁהֵבִיאוּ חָמֵשׁ פּוּרְעָנִיּוֹת הָלְלוּ לְעוֹלָם סוֹפוֹ נוֹפֵלִין בְּגֵיהִנָּם: וִימִנִּין סָלֵיק. פְּעָמִים עוֹלִים [עוֹלָה] בְּיָדָם שֶׁנֵּעָנִים וּפְעָמִים שֶׁלֹּא עָלָה בְּיָדָם, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁבָּרַח דָּוִד מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם יָצָא מִירוּשָׁלַיִם שֶׁאַל צָדוֹק בְּאוּרִים וְתוּמִים וְעָלְתָה לוֹ שֶׁהֶשִׁיבוּהוּ, וְשֶׁאַל אֶבְיָתָר וְלֹא עָלְתָה לוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעַל אֶבְיָתָר שֶׁנִּסְתַּלֵּק מִן הַכְּהֻנָּה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נֶעֱנָה בְּאוּרִים וְתוּמִים, וְהָכִי תַּנְיָא בְּסֵדֶר עוֹלָם סוּף גִּבְעָה אָרוֹן וּבְבָרְחוֹ מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם יָצָא עִמּוֹ עַד שֶׁעָלָה בְּמַעֲלֵה הַזֵּיתִים וְנִשְׁאַל בְּאוּרִים וְתוּמִים וְנִסְתַּלֵּק אֶבְיָתָר מִן הַכְּהֻנָּה גְּדוֹלָה נִכְנַס צָדוֹק תַּחְתָּיו כִּדְכְתִיב (שמואל ב כ טו) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְצָדוֹק הָשֵׁב אֶת הָאָרוֹן וגו': בִּימֵי זְכַרְיָהוּ. וְהוּא בְּנוֹ שֶׁל יְהוֹיָדָע שֶׁהָיָה בִּימֵי יוֹאָשׁ: עָרֵי מִגְרָשׁ. עָרֵי לְוִיִּם שֶׁהִטְעִיעָנוּ הַכָּתוּב מִגְּרוּשׁוֹת: עַד עֲמוֹד כֹּהֵן וגו'. אִלְמָא הָווּ אוּרִים בְּבֵית שֵׁנִי: אֲמוֹר לוֹ. לֹא שֶׁהָיוּ אוּרִים וְתוּמִים אֶלָּא כֵּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ כוֹ', אִלְמָא כָּל יְמֵי הַמִּקְדָּשׁ רִאשׁוֹן הָווּ: דְּתַנְיָא. חֲגֵי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי נִקְרְאוּ אַחֲרוֹנִים: שִׁמְעוֹן וְיִשְׁמָעֵאל. רַבָּן שִׁמְעוֹן שֶׁהָיָה נָשִׂיא וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע [שֶׁהָיָה] כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהֲרָגָתָם מַלְכוּת יָוָן: לְחַרְבָּא. שֶׁעָתִידִין לְהָרֵג בְּחֶרֶב: לִקְטָלָא. לְשֶׁאָר מִיתוֹת, כְּגוֹן רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁסָּרְקוּ בְּשָׂרוֹ בְּמַסְרֵקוֹת פִּיפִיּוֹת שֶׁל בַּרְזֶל כִּדְאָמַר בְּבְרָכוֹת (קף סא:), וְר' חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן שֶׁנִּשְׂרַף, וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא בְּלוּנְבִּיאוֹת שֶׁל בַּרְזֶל כִּדְאָמַר בְּסַנְהֶדְרִין (קף יז.): שֶׁאֵין מַסְפִּידִין עַל הֲרוּגֵי מַלְכוּת. מַאֵימַת הַמֶּלֶךְ, לְפִיכָךְ מִחוּ בְּיָדָם: דְּבָרִים כִּכְתָבָן. בְּמִשְׁמָעָן, אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע כְּמַה שֶׁהִסִּיעָה מִן הָהָר, וְלֹא סִתְתוּהָ שׁוּב בִּכְלֵי בַרְזֶל: וְהָלֹא כָּבָר נֶאֱמַר. מְגוֹרְרוֹת בְּמִגְרָה וגו': שָׁמִיר לְמַאי אָתָא. דְּאָמְרִי' בְּמס' גִּטִּין (קף סח.) שֶׁהֵבִיאוּ שָׁמִיר ע"י אַשְׁמְדַאי מִלְּבָא דְשִׁדְאֵי: אֲבָנִים הָלְלוּ. שֶׁבָּאֲפוֹד וְחֹשֶׁן: פִּתּוּחֵי חוֹתָם. חָקַק מִשְׁמָעוּ: בְּמִלּוּאוֹתָם. שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֵמוֹת שֶׁלֹּא יְחַסְּרוּ מֵהֶם כְּלוּם: וּמְרֻאָה לֶחֱם שָׁמִיר. עַל פְּנֵי הַדִּיו כַּחֲרִיץ הָאוֹת: אִיטְנִי שֶׁל אֶבֶר. גּוּבְתָּא מש"א בְּלַע"ז: שֵׁירָא פַּרְנְדָא. מִין מֶשִׁי הוּא: סֹלֶת צָפָה עַל גַּבֵּי נָפָה. מַרוּב שֶׁמְּנָה מְדֻבֶּקֶת בְּדֹפְנֵי נָפָה וְדוֹמִים לְעִסָּה חַיָּה שֶׁגְּלוּשָׁה בְּיַיִן כו'. נֹפֶת דָּבַק הַנֹּפָה, צוּפִים שֶׁצָּפָה: שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת הַנִּדְבָקוֹת כו'. שֶׁהָיְתָה בְּרָכָה מְצוּיָה בָּעִסָּה, וּכְשֶׁמְּדַבְּקִין כִּכָּרוֹת בְּדֹפְנֵי הַתַּנּוּר אַחַת בְּדֹפֶן זֶה וְאַחַת בְּדֹפֶן זֶה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ וְהֵן תְּפוּחוֹת אצפליי"ר בְּלַע"ז עַד שֶׁמַּגִּעַת פְּנֵי זוֹ לְזוֹ, כְּצוּף זֶה שֶׁגָּדֵל וּמִתְפַּשֵּׁט וְהוֹלֵךְ וְתוֹלֶה בָּאֲוִיר, כֵּן אֵלּוּ צְפוּת וּתְפוּחוֹת בָּאֲוִיר: מִן הַצּוּפִים. הֲרֵי הַגְּבוֹהִים שֶׁמֻּשָׁם צוּפָה לְמַרְחוֹק: מַאי מַשְׁמַע. מֵהֵיכָא יְלַפְּתִּ שֶׁדָּבֵשׁ בָּא מִן הַהֲרִים: כְּדְמִתַּרְגֵּם רַב יוֹסֵף. כַּאֲשֶׁר תַּעֲשִׂינָה הַדְּבוֹרִים: כָּל הַנִּצּוֹק. הַמְּעֻרָה מִכְּלֵי טָהוֹר לִכְלֵי טְמֵא אֵין הַקִּלּוּחַ מְצָרְפָן לִהְיוֹת חִבּוּר לְטַמֵּא אֶת מַה שֶּׁבְּתוֹךְ הַכְּלֵי שֶׁהוּא מְעֻרָה מִמֶּנּוּ: חוּץ מִדְּבַשׁ זִיפִּין. שֶׁהוּא עֵב מְאֹד וַהֲרֵי הוּא כְּמֻחְבָּר, שֶׁכְּשֶׁהַקִּלּוּחַ פּוֹסֵק הוּא הוֹלֵךְ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְהָכִי אָמְרִינַן בְּמִדּוֹת: הַצַּפָּחַת. [ברשק"א בְּלַע"ז שֶׁהֵן עָבוֹת וְנִכְנֶסֶת וְנִכְתַּת] הַשַּׁעֲוָה עִם הַדְּבַשׁ: שֶׁמִּזִּיפִּין בּוֹ. מִתּוֹךְ שֶׁהוּא טוֹב וְעָב מְעָרְבִין בּוֹ מַיִם וְיַיִן וְאֵין נִכָּרוֹת בּוֹ: שֶׁמִּזִּיפִּין. שֶׁקָּרָנִים וְהוֹלְכֵי רְכִיל: שֶׁמַּאֲמִינִים בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְוַתֵּר מָמוֹנָם לְנוֹי הַדּוּר מִצְוָה וְלִצְדָקָה וּלְהוֹצָאַת שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים: שֶׁיִּתְבַּזּוּ שֶׁלְּחָנָם לְעָתִיד לָבֹא. שֶׁאֵין מִקַּבְּלִין שָׂכָר שְׁלֵם, וְהָכִי מְשַׁמַּע כִּי מִי בָּז לְיוֹם הַבָּא אֶת הַצַּדִּיקִים: קְטָנוֹת. קְטָנוֹת אָמְנָה: קְטָנֵי רִשְׁעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁמַּתּוּ כְּשֶׁהֵן קְטַנִּים:

רש"י

הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי חֹק וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ": מִשֶּׁמַּתּוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים: מַאן "נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים"? אָמַר רַב הוּנָא: זֶה דָּוִד וּשְׁמוּאֵל וּשְׁלֹמֹה, רַב נַחְמָן אָמַר: בִּימֵי דָּוִד, וִימִנִּין סָלֵיק וְוִימִנִּין לֹא סָלֵיק. שֶׁהֲרֵי שָׁאַל צָדוֹק וְעָלְתָה לוֹ, שָׁאַל אֶבְיָתָר וְלֹא עָלְתָה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל אֶבְיָתָר". מִתִּיב רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל: "וַיְהִי לְדָרֹשׁ אֱלֹהִים בִּימֵי זְכַרְיָהוּ הַמֵּבִין בְּרִאֹת הָאֱלֹהִים" מַאי לְאו, בְּאוּרִים וְתוּמִים. לֹא, בִּנְבִיאִים. תָּא שְׁמַע, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, בָּטְלוּ עָרֵי מִגְרָשׁ, וּפָסְקוּ אוּרִים וְתוּמִים, וּפָסַק מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד. וְאִם לְחֶשְׁךְ אָדָם לוֹמַר "וַיֹּאמֶר הִתְרַשְּׁתָא לָהֶם אֲשֶׁר לֹא יֹאכְלוּ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים עַד עֲמֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וּלְתֻמִּים כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ "עַד שֶׁיִּהְיוּ מֵתִים וְיָבֹא מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד". אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מַאן "נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים" לְאַפּוּקֵי מֵחַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, דְּאַחֲרוֹנִים נִינְהוּ. דְּתָנוּ רַבָּנָן: מִשֶּׁמַּתּוּ חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְאַף עַל פִּי כֵן הָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּבַת קוֹל, שֶׁפַּעַם אַחַת הָיוּ מְסוּבִּין בַּעֲלִיַּת בֵּית גּוּרְיָא בִּירִיחוֹ, נִתְּנָה עֲלֵיהֶן בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה: יֵשׁ בָּכֶם אָדָם אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ רָאוּי לְכָךְ. נָתְנוּ עֵינֵיהֶם בְּהִלֵּל הַזָּקֵן, וּכְשֶׁמֵּת הִסְפִּידוּהוּ הֵי חָסִיד, הֵי עָנָיו, תַּלְמִידוֹ שֶׁל עֶזְרָא. וְשׁוּב פַּעַם אַחֶרֶת, הָיוּ מְסוּבִּין בַּעֲלִיָּיה בִּיבְנֶה, נִתְּנָה לָהֶן בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה לָהֶן: יֵשׁ בָּכֶם אָדָם אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכָּאִין לְכָךְ. נָתְנוּ עֵינֵיהֶם בִּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן, וּכְשֶׁמֵּת הִסְפִּידוּהוּ הֵי עָנָיו, הֵי חָסִיד, תַּלְמִידוֹ שֶׁל הִלֵּל. וְאַף הוּא אָמַר בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ: שִׁמְעוֹן, וְיִשְׁמָעֵאל, לְחַרְבָּא. וְחַבְרוֹהִי לִקְטָלָא, וּשְׁאָר עַמָּא לְבִיזָּא, וְעָקָן סַגִּיאִין עֲתִידִין לְמִיתֵי עַל עַמָּא. וְאַף עַל ר' יְהוּדָה בֶּן בָּבָא בְּקִשּׁוּ לוֹמַר "הֵי חָסִיד הֵי עָנָיו", אֶלָּא שֶׁנִּטְרְפָה שָׁעָה, שֶׁאֵין מַסְפִּידִין עַל הֲרוּגֵי מַלְכוּת: מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּטֵל הַשָּׁמִיר כו': תָּנוּ רַבָּנָן: שָׁמִיר שֶׁבּוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה" הַדְּבָרִים כִּכְתָבָן, דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה. אָמַר לוֹ ר' נְחֶמְיָה: וְכִי אִפְשָׁר לוֹמַר כֵּן? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "כָּל אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרֹת מְגֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה". אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ"? שֶׁהָיָה מַתְקִין מִבַּחוּץ, וּמַכְנִיס מִבִּפְנִים. אָמַר רַבִּי: נִרְאִין דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה בְּאַבְנֵי מִקְדָּשׁ, וְדִבְרֵי ר' נְחֶמְיָה בְּאַבְנֵי בֵיתוֹ. וְר' נְחֶמְיָה, שָׁמִיר לְמַאי אֲתָא? מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: אֲבָנִים הָלְלוּ אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן בְּדָיוֹ, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "פִּתּוּחֵי חוֹתָם". וְאֵין מְסָרְטִין עֲלֵיהֶם בְּאִיזְמֵל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִלּוּאֹתָם". אֶלָּא כּוֹתֵב עֲלֵיהֶם בְּדָיוֹ, וּמַרְאֶה לָהֶן שָׁמִיר מִבַּחוּץ, וְהֵן נִבְקָעוֹת מֵאֲלֵיהֶן כִּתְאֵינָה זוֹ שֶׁנִּבְקַעַת בִּימוֹת הַחַמָּה וְאֵינָהּ חֲסֵירָה כְּלוּם, וּכְבִקְעָה זוֹ שֶׁנִּבְקַעַת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְאֵינָהּ חֲסֵירָה כְּלוּם. תָּנוּ רַבָּנָן: שָׁמִיר זֶה, בְּרִיָּיתוֹ כִּשְׁעוֹרָה, וּמִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית נִבְרָא, וְאֵין כָּל דָּבָר קָשֶׁה יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּפָנָיו. בַּמֶּה מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ? כּוֹרְכִין אוֹתוֹ בְּסִפּוֹגִין שֶׁל צֶמֶר, וּמַנִּיחִין אוֹתוֹ בְּאִיטְנֵי שֶׁל אֵבֶר, מְלִיאָה סוּבֵּי שְׂעוֹרִין. אָמַר ר' אֲמִי: מִשֶּׁחָרַב מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, בָּטְלָה שִׁירָא פְּרַנְדָּא וּזְכוּכִית לְבָנָה. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: מִשֶּׁחָרַב מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, בָּטְלָה שִׁירָא פְּרַנְדָּא וּזְכוּכִית לְבָנָה וְרֶכֶב בַּרְזֶל, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף יַיִן קָרוּשׁ הַבָּא מִשְּׁנִיר הַדּוֹמֶה כְּעִיגּוּלֵי דְּבֵילָה: וְנוֹפֶת צוּפִים? מַאי "נוֹפֶת צוּפִים"? אָמַר רַב: סוֹלֶת שֶׁצָּפָה עַל גַּבֵּי נָפָה, וְדוֹמָה לְעִיסָּה שֶׁנִּילּוֹשָׁה בְּדִבְשׁ וְשֶׁמֶן. וְלֵוִי אָמַר: שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת הַנִּדְבָּקוֹת בְּתַנּוּר וְתוֹפְחוֹת וּבָאוֹת עַד שֶׁמַּגִּיעוֹת זוֹ לְזוֹ, וְר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: זֶה דְּבַשׁ הַבָּא מִן הַצִּיפִּיָּא. מַאי מַשְׁמַע? כְּדִמְתַרְגֵּם רַב שֵׁשֶׁת, כְּמָא דְּנָתְנָן דִּבְרִיאָתָה וְשִׁיּוּטָן בְּרוּמֵי עָלְמָא וּמְתָיְין דּוּבְשָׁא מֵעִישְׁבֵי טוּרָא. תְּנַן הָתָם: כָּל הַנִּצּוֹק טָהוֹר, חוּץ מִדְּבַשׁ זִיפִּים וְהַצַּפִּיחִים. מַאי "זִיפִּים"? אָמַר ר' יוֹחָנָן: דְּבַשׁ שֶׁמְּזִיפִּין בּוֹ, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: עַל שֵׁם מְקוֹמוֹ, כִּדְכְתִיב "זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת". כֵּיוָצֵא בְּדָבָר אַתָּה אוֹמֵר "בְּבוֹא הַזִּיפִים וַיֹּאמְרוּ לְשָׁאוּל הֲלֹא דָוִד" וגו', מַאי "זִיפִים"? אָמַר ר' יוֹחָנָן: בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵן מְמַזְּיְיפִין דִּבְרֵיהֶם. וְר' אֶלְעָזָר אוֹמֵר: עַל שֵׁם מְקוֹמָן, כִּדְכְתִיב "זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת": וּפְסָקוּ אַנְשֵׁי אֲמָנָה: אָמַר ר' יִצְחָק: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵן מַאֲמִינִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. דְּתַנְיָא, ר' אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסָלוֹ וְאוֹמֵר "מָה אוֹכַל לְמָחָר", אֵינוֹ אֶלָּא מִקְּטַנֵּי אֲמָנָה, וְהַיְינוּ דְּאָמַר ר' אֶלְעָזָר: מַאי דִּכְתִיב "כִּי מִי בַז יוֹם קְטַנּוֹת" מִי גָּרַם לַצַּדִּיקִים שֶׁיִּתְבַּזְּזוּ שׁוּלְחָנָן לָעָתִיד לָבֹא? קַטְנוּת שֶׁהָיָה בָּהֶן, שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רָבָא אָמַר: אֵלּוּ קְטַנֵּי בְנֵי רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל

ביאורים למסכת סוטה דף מח עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

הַרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעְרָה פִּיהָ לִבְלִי חֹק וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וּשְׁאוֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ" שבסופו של דבר, כל המון הרשעים הללו יפלו בגיהנום.

שנינו במשנה, **מִשֶּׁמֵּתוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים** בטלו אורים ותומים. שואלת הגמרא, **מַאן נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים** שבמותם בטלו אורים ותומים. **אָמַר רַב הוּנָא, זֶה דָּוִד וּשְׁמוּאֵל וּשְׁלֹמֹה. רַב נַחְמָן אָמַר,** אף **בִּימֵי דָּוִד, וִימִנִּין סָלִיק וְוִימִנִּין לֹא סָלִיק** – פעמים עלתה להם תשובה באורים ותומים, ופעמים שלא עלתה, **שֶׁהָרֵי שָׁאַל צַדּוֹק** באורים ותומים, כשברח דוד מפני אבשלום **וְעָלְתָה לוֹ** תשובה, **שָׁאַל אֶבְיָתָר** באורים ותומים **וְלֹא עָלְתָה לוֹ** תשובה, **שֶׁנֶּאֱמַר** באותו ענין **'וַיַּעַל אֶבְיָתָר'**, ופירושו, שנסתלק מן הכהונה כיון שלא נענה.

מקשה הגמרא, **מַתִּיב רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל,** כיצד אמרת שמשמתו דוד ושמואל ושלמה בטלו אורים ותומים, והרי נאמר **"וַיְהִי לְדָרוֹשׁ אֱלֹהִים כָּל יְמֵי זְכַרְיָה** [בִּימֵי זְכַרְיָהוּ] **הַמֵּבִין בְּרִאוֹת הָאֱלֹהִים", מַאי לָאו** ראיה זו היא **בְּאוּרִים וְתוּמִים,** הרי שהיו גם בימיו אורים ותומים. מתרצת הגמרא, **לֹא** באורים ותומים, אלא ראיה **בִּנְבִיאִים.**

עוד מקשה הגמרא מברייתא, **תָּא שְׁמַע, מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, בָּטְלוּ עָרֵי מִגְרָשׁ** – ערי הלוויים שנצטוו להניח סביבם מגרש, **וּפָסְקוּ אוּרִים וְתוּמִים, וּפָסַק מֶלֶךְ מִבֵּית דָּוִד, וְאַם לְחָשַׁךְ אָדָם לוֹמַר** כיצד אתה אומר שפסקו אז אורים ותומים, והלא נאמר בעליית זרובבל, בבנין בית שני, כשחלק מהכהנים לא מצאו את כתב יחוסם, **"וַיֹּאמֶר הַתִּרְשָׁתָא לָהֶם אֲשֶׁר לֹא יֹאכְלוּ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים עַד עֲמוֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וְתוּמִים",** הרי שגם אז היו אורים ותומים, [**וְאֲמוֹר לוֹ**], אין הפירוש כך, אלא **כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ עַד שֶׁיִּחְיוּ מֵתִים וְיָבֹא מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד,** כך גם אמר להם התרשתא, שלא יאכלו מן הקדשים עד שיבא המשיח ויהיו אורים ותומים, הרי מפורש בברייתא זו שאורים ותומים פסקו רק משחרב בית המקדש הראשון, וקשה על רב הונא שאמר שנביאים הראשונים הם דוד שמואל ושלמה.

אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַאן נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים שבמותם פסקו אורים ותומים, כל הנביאים שבימי בית ראשון, **לְאַפּוּקֵי מֵחַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי** שהתנבאו בתחילת הבית השני, **דְּאַחֲרוֹנִים נִינְהוּ** ובימיהם לא היו אורים ותומים, ומצינו כך בברייתא, שהם היו הנביאים האחרונים, **דְּתָנוּ רַבָּנַן, מִשֶּׁמֵּתוּ חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ** של נבואה **מִיִּשְׂרָאֵל,** הרי שהם היו הנביאים האחרונים, **וְאַף עַל פִּי כֵן הָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּבַת קוֹל** מן השמים, **שֶׁפַּעַם אַחַת הָיוּ** חכמים **מְסוּבִּין בַּעֲלִיַּת בֵּית גּוּרְיָא בִּירִיחוֹ, נִתְּנָה עֲלֵיהֶן בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה, יֵשׁ בָּכֶם אָדָם אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ רָאוּי לְכָךְ, נָתְנוּ עֵינֵיהֶם בְּחֵלֶל הַזָּקֵן, וּכְשֶׁמֵּת** הלל הזקן, **הִסְפִּידוּהוּ, הִי חָסִיד הִי עָנָיו תַּלְמִידוֹ שֶׁל עֶזְרָא. וְשׁוּב פַּעַם אַחֶרֶת הָיוּ** חכמים **מְסוּבִּין בַּעֲלִיָּה בִּיבְנֶה, נִתְּנָה לָהֶן בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם וְאָמְרָה לָהֶן, יֵשׁ בָּכֶם אָדָם אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עָלָיו, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכַּאי לְכָךְ, נָתְנוּ עֵינֵיהֶם בִּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן, וּכְשֶׁמֵּת, הִסְפִּידוּהוּ, הִי עָנָיו הִי חָסִיד, תַּלְמִידוֹ שֶׁל הִלֵּל, וְאַף הוּא** – שמואל הקטן, **אָמַר בְּשִׁעַת מִיתָתוֹ** ברוח הקודש ששרתה עליו אז, **שִׁמְעוֹן** – רבן שמעון בן גמליאל נשיא ישראל, **וְיִשְׁמָעֵאל** – רבי ישמעאל כהן גדול, **יִנתנו לְחָרְבָּא** – להריגה בחרב בגזרת המלכות, **וְחֲבֵרוֹהִי** אף הם יהיו **לְקַטְלָא** – להריגה במיתות משונות אחרות, **וּשְׁאָר עַמָּא** יהיו **לְבִיזָּא** – לבז, **וְעָקָן סַגִּיאִין עַתִּידִין לְמֵיתֵי עַל עַמָּא** – וצרות רבות עתידות לבא על העם, **וְאַף עַל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא בְּקִשּׁוּ לוֹמַר** במותו כשנהרג, **הִי חָסִיד הִי עָנָיו, אֶלָּא שֶׁנִּטְרְפָה שָׁעָה** מלהספידו, לפי שֶׁאֵין מַסְפִּידִין עַל חֲרוּגֵי מַלְכוּת מאימת המלכות.

שנינו במשנה, **מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּטַל הַשָּׁמִיר כּוּ'.** תָּנוּ רַבָּנַן, שָׁמִיר זהו **שֶׁבּוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר** בבנין הבית שבנה שלמה, **"הַבַּיִת בְּהִבָּנוֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה** ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו" **הַדְּבָרִים כִּכְתָבָן,** כמו שחצבו אותה מן ההר על ידי השמיר ולא סיתתוה בכלי ברזל, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי נְחֶמְיָה, וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** בפסוק אחר, **"כָּל אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרוֹת וְגוּ' מְגוֹרָרוֹת בַּמַּגְרָה"** – בכלי ברזל מלאה פגימות, הרי שהיו האבנים חתוכות ומסותתות בכלי ברזל, **אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** 'כל כלי ברזל **לֹא נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנוֹתוֹ',** פירושו, שבבית לא נשמע כלי ברזל, אלא **שֶׁהָיָה מַתְקִין** אותם **מִבַּחוּץ, וּמַכְנִיס** אותם מוכנות **מִבְּפְנִים. אָמַר רַבִּי, נְרָאִין דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** שהיו האבנים שלמות כחציבתן **בְּאַבְנֵי מִקְדָּשׁ, וְדִבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה** שהיו האבנים מסותתות **בְּאַבְנֵי בֵּיתוֹ** של שלמה המלך, שהרי הפסוק שהביא רבי נחמיה שהיו האבנים מגוררות במגרה, בענין בנין ביתו נאמר.

שואלת הגמרא, **וְרַבִּי נְחֶמְיָה** שאמר שהיו מתקנים את האבנים מבחוץ בכלי ברזל, לדבריו **שָׁמִיר לְמַאי אָתָא** – לאיזה צורך הביאוהו. משיבה הגמרא, השמיר **מִיבְּעֵי לֵיהּ, לְכַדְתַּנְיָא, אַבְנִים הַלָּלוּ** של האפוד והחושן, שצריך לכתוב עליהם שמות שבטי ישראל, **אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן בְּדָיו, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר** עליהם **'פִּתּוּחֵי חוֹתָם',** שמשמעו חקוק בתוכם, **וְאֵין מְסָרְטִין עֲלֵיהֶם** את האותיות **בְּאִיזְמֵל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר** עליהם **'כְּמִלּוּאוֹתָם',** שמשמעו שתהיינה שלמות בלי חסרון, **אֶלָּא כּוֹתֵב עֲלֵיהֶם** תחילה את השמות **בְּדָיו, וּמַרְאֶה לָהֶן** – לאבנים הרשומות בדיו את **הַשָּׁמִיר מִבַּחוּץ, וְהֵן נִבְקָעוֹת מֵאֲלֵיהֶן** בצורת האותיות, **כִּתְאֵינָה זוֹ שֶׁנִּבְקַעַת** מאליה **בִּימוֹת הַחַמָּה וְאֵינָהּ חֲסֵרָה כְּלוּם, וּכְבִקְעָה זוֹ שֶׁנִּבְקַעַת** אדמתה **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְאֵינָהּ חֲסֵרָה כְּלוּם.**

תָּנוּ רַבָּנַן, שָׁמִיר זֶה, בְּרִיָּתוֹ כִּשְׁעוֹרָה, וּמִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית נִבְרָא, וְאֵין כָּל דָּבָר קָשֶׁה יָכוֹל לַעֲמוֹד בְּפָנָיו. בַּמֶּה מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ, כּוֹרְכִין אוֹתוֹ בִּסְפוֹגִין שֶׁל צֶמֶר, וּמְנִיחִין אוֹתוֹ בְּאִיטְנִי שֶׁל אֶבֶר – בארגז של עופרת **מְלֵיאָה סוּבִּי שְׂעוֹרִין.**

אָמַר רַבִּי אַמִּי, מִשֶּׁחָרַב מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן בָּטְלָה שִׁירָא פְּרַנְדָּא – מין משי חשוב, **וּזְכוּכִית לְבָנָה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, מִשֶּׁחָרַב מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן בָּטְלָה שִׁירָא פְּרַנְדָּא, וּזְכוּכִית לְבָנָה, וְרֶכֶב בַּרְזֶל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף יַיִן קָרוּשׁ** – שנעשה מוצק **הַבָּא מִשְּׁנִיר, הַדּוֹמֶה לְעֵינוּלֵי דְּבֵילָה** בטל אז.

שנינו במשנה, משחרב בית המקדש בטל השמיר **וְנוֹפֶת צוּפִים.** שואלת הגמרא, **מַאי נוֹפֶת צוּפִים. אָמַר רַב, סוֹלֶת שֶׁצָּפָה** ונדבקת **עַל גַּבֵּי נָפָה** מרוב שומנה בשעת הניפוי, **וְדוֹמָה לְעִיסָּה שֶׁנִּילּוֹשָׁה** כבר **בְּדִבַשׁ וְשֶׁמֶן,** ו'נופת' הוא על שם דבק הנפה, ו'צופים' הוא על שם שצפה עליה. **וְלֵוִי אָמַר,** נופת צופים הם **שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת** לחם **הַנִּדְבָּקוֹת בַּתַּנּוּר** על גבי שתי דופניו מן הצדדים, ככר בדופן זו, וככר בדופן שכנגדה, **וְתוֹפְחוֹת וּבְאוֹת** כל כך בתנור, **עַד שֶׁמַּגִּיעוֹת זוֹ לְזוֹ** ו'נופת' הוא מלשון נוף, שגדל הככר כמו ענפי עץ, ו'צופים' הוא מלשון צף, שהככרות תופחים וצפים. **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר,** נופת צופים **זֶה דְּבַשׁ הַבָּא מִן הַציפְּיָא** – מן ההרים הגבוהים שמהם צופים למרחק. שואלת הגמרא, **מַאי מַשְׁמַע** שהדבש בא מן המקומות הגבוהים, **כְּדְמְתַרְגֵּם רַב שֵׁשֶׁת** על הפסוק 'כאשר תעשינה הדבורים', **כְּמָא דְּנִתְּזָן דַּבְרְיָאתָא וְשָׁיְיטָן בְּרוּמֵי עָלְמָא וּמַתְיָין דּוּבְשָׁא מֵעֵשְׂבֵי טוּרָא** – כמו שעפות הדבורים ושטות בגובה העולם, ומביאים דבש מעשבי ההרים, הרי שהדבש המשובח בא ממקומות הגבוהים.

כיון שעסקנו בדבש משובח, מביאה הגמרא משנה במסכת מכשירין העוסקת בענין זה, **תָּנַן הָתָם, כָּל** משקה **הַנִּצּוֹק** מכלי טהור לכלי טמא, **טָהוֹר** – אינו חיבור להעביר את הטומאה מהכלי הטמא לכלי הטהור, **חוּץ מִדְּבַשׁ זִיפִים וְהַצִּפִּיחִים** שהם משקים עבים מאד, עד כדי שכשנפסק הקילוח, חוזר למעלה. שואלת הגמרא, **מַאי זִיפִים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** זהו **דְּבַשׁ שֶׁמְּזַיְּיפִין בּוֹ** ומערבים בו יין ומים, ומתוך שהוא עב אין הדבר ניכר. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר,** הוא קרוי 'זיפים' **עַל שֵׁם מְקוֹמוֹ, כְּדִכְתִיב** ביהושע שיש מקום ששמו כך **'זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת', כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר** במה שנאמר בתהילים, **"הִבֵּוֹא הַזִּיפִים וַיֹּאמְרוּ לְשָׁאוּל הֲלֹא דָוִד וְגוּ'",** ואף שם שאלו **מַאי זִיפִים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** אלו **בְּנֵי אָדָם הַמְּזַיְּיפִין דִּבְרֵיהֶם** ואומרים דברי שקר ורכילות. **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** קרויים כך **עַל שֵׁם מְקוֹמָן, כְּדִכְתִיב 'זִיף וָטֶלֶם וּבְעָלוֹת'.**

שנינו במשנה, **וּפָסְקוּ אַנְשֵׁי אֱמֻנָה.** אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אנשי אמנה **אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵן מַאֲמִינִין בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** ומוציאים ממון למצוות ואינם דואגים, **דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ** להיום, **וְאוֹמֵר, מָה אוֹכַל לְמָחָר, אֵינוֹ אֶלָּא מִקַּטְנֵי אֱמֻנָה.** ומביאה הגמרא, שאף רבי אלעזר אמר כך, **וְהֵיינוּ דְּאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַאי דִּכְתִיב 'כִּי מִי כַּיּוֹם לְיוֹם קְטַנּוֹת', מִי גָּרַם לַצַּדִּיקִים שֶׁיִּתְבַּזְּבֵּזוּ שׁוּלְחָנָן** ולא יהיה שלם **לֶעָתִיד לָבֹא, קַטְנוּת שֶׁהָיָה בָּהֶן, שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. רָבָא אָמַר,** 'יום קטנות' **אֵלּוּ קְטַנֵּי בְּנֵי רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל** שמתו בעודם קטנים,

ביאורים למסכת סוטה דף מט עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

שֶׁמְּבַזְּבְּזִין – שמבטלים דֵּין אֲבִיהֶם הרשעים לְעָתִיד לָבוֹא, וכך אוֹמְרִים לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֵאַחַר שֶׁאַתָּה עָתִיד לִיפְרַע מֵהֶן, לָמָּה הִקְהֵיתָה שִׁינֵיהֶם בָּם לענשם במיתתנו בקטנותנו.

אָמַר רַבִּי אִילְעָא בַּר יְבֶרְכְיָה, אִלְמְלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל דָּוִד, הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בגלות מוֹכְרֵי רְכָב – שומנים ודברים מאוסים, מתוך עניותם, שֶׁנֶּאֱמַר בתהילים, שבקש דוד על ישראל, שגם כשיהיו בגלות, 'שִׁיתָה ה' מוֹרָה לָהֶם' שפירושו, תתן לעניים מרות ועושר, כדי שלא יהיו פחותים ונבזים כל כך בעיני האומות.

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא בַּר יְבֶרְכְיָה, אִלְמְלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל חֲבַקּוּק, הָיוּ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִתְכַּסִּים בְּטַלִּית אַחַת מרוב עניותם וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בתפלתו של חבקוק, "ה' שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי ה' פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ", אַל תִּקְרָא 'בְּקֶרֶב שָׁנִים', אֶלָּא 'בִּקְרוּב שְׁנַיִם', וכך הוא נדרש, פעלך, שהיא התורה, כששנים מתקרבים ללמוד אותה בכסות אחת מחמת עניים, חיה אותם לבל יהיו עוסקים בה בעניות מרובה.

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא בַּר יְבֶרְכְיָה, שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְּהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וְאֵין בֵּינֵיהֶן דִּבְרֵי תּוֹרָה, רְאוּיִן לִישָׂרֵף בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר כשהלכו אליהו הנביא ואלישע תלמידו, "וַיְהִי הֵמָּה הוֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְגו'" והפריד ביניהם, ולקח את אליהו, מַעֲמָא שלא נשרפו אש של מעלה, הוא משום דְּאִיכָּא דִּיבּוּר תורה ביניהם, הָא אם לֵיכָּא דִּיבּוּר, היו רְאוּיִן לִישָׂרֵף.

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא בַּר יְבֶרְכְיָה, שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַדָּרִין בְּעִיר אַחַת וְאֵין נוֹחִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה, אֶחָד מהם מֵת על ידי חברו, וְאֶחָד – ההורג בשגגה גּוֹלֶה על ידו, שֶׁנֶּאֱמַר בפרשת ערי מקלט, שמטרת עיר מקלט היא "לָנוּס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי דַעַת", וְאֵין 'דַּעַת' אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר על ישראל כשעברו על מצוות התורה 'נִדְּמוּ עַמִּי מִבְּלִי הַדָּעַת' שפירושו, שנטפשו עמי מתוך שלא עסקו בתורה, ונדרש הפסוק של ערי מקלט כך, שהרציחה נגרמה משום שלא עסקו יחד בדעת שהיא תורה.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא, כָּל תַּלְמִיד חָכָם הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מִתּוֹךְ הַדְּחָקָה, תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר, "כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלִַם בָּכֹה לֹא תִבְכֶּה חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֵךְ כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ", ונדרש, שהקדוש ברוך הוא עונה לקול זעקת אלו היושבים ישיבה של תורה, וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ, שבאיזה עסק התורה הדברים אמורים, "וְנָתַן ה' לָכֶם לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ", ומכאן, שישיבה זו היא על ידי הדחק. רַבִּי אַבָּהוּ אוֹמֵר, אותו העוסק בתורה מתוך הדחק מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ מִזִּיו שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר בסוף הפסוק, "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רוֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ". רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר, אַף אֵין הַפְּרָנוּד נִגְעָל בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר באתו הפסוק "וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ", שפירושו, שלא יסתר ממך מוריך, שהוא הקדוש ברוך הוא, ולא תנעל המחיצה בינך לבינו.

שנינו במשנה, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין יום שאין קללה וְכוּ'. אָמַר רָבָא, לא זו בלבד שאין יום שאין בו קללה, אלא וְכָל יוֹם וְיוֹם מְרוּבֶּה קִלְלָתוֹ מִשֶּׁל חֲבֵירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בתוכחת הגלות, "בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר", ויש לשאול, הֵי בֹּקֶר – על איזה בקר הכוונה שבערב תאמר עליו מי יתן ויבא, אִילֵימָא תאמר כך על בֹּקֶר דִּלְמָחָר, מִי יָדַע מַאי הָוֵי – וכי יודע הוא שיהיה טוב יותר, אֶלָּא תאמר כך על הבקר דְּחָלִיף – שעבר, מי יתן ויבא שוב יום כזה, משום שהיה טוב יותר מן הערב שאחריו. שואלת הגמרא, וְאֶלָּא אם כל יום מתרבה הקללה, עָלְמָא אַמַּאי קָא מְקַיְּים – על מה העולם עומד. עונה הגמרא, אַקְּדוּשָׁה דְּסִידְרָא – על סדר קדושה שאומרים על הסדר בשחרית אחר תפילת שמונה עשרה, וְאִיהָא שְׁמֵיהּ רָבָא דְּאַגְּדְתָּא – ועל 'אמן יהא שמיה רבא' שעונים העם אחר הדרשה בדברי אגדה כל שבת, שֶׁנֶּאֱמַר, "אֶרֶץ עָפְתָה כְּמוֹ אוֹפֶל צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים", שמשמעו, שהארץ חשכה וצלמות כשאין בה סדרים, וסוף הפסוק הוא, 'ותופע כמו אופל', ופירושו, הָא אם יֵשׁ סְדָרִים – סדר קדושה ויהא שמיה רבא, אזי תּוֹפִיעַ הארץ מֵאוֹפֶל.

שנינו במשנה, העיד רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש וכו' וְלֹא יָרַד טַל לִבְרָכָה וְנִיטַל טַעַם פֵּרוֹת וְכוּ'. מביאה הגמרא ברייתא בענין זה, תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, טָהֳרָה בִּטְלָה טַעַם וְרֵיחַ, מַעֲשֵׂר בִּיטֵּל שׁוּמֵּן דָּגָן. מספרת הגמרא, רַב הוּנָא אַשְׁכַּח תּוֹמַרְתָּא דְּחִינּוּנִיתָא – מין תמרה שמנה שאף יש בה ריח טוב, שִׁקְלָהּ כַּרְכָּה בְּסוּדָרֵיהּ – נטלה רב הונא ועטפה בסודרו, אֲתָא רַבָּה בְּרֵיהּ של רב הונא, אָמַר לֵיהּ לרב הונא, מוֹרְחִינָא רֵיחָא דְּחִינּוּנִיתָא – מריח אני ריח של תמרה חינוניתא, אָמַר לֵיהּ רב הונא לרבה בנו, בְּנִי, כיון שהרחת את ריחה, ודאי טָהֳרָה יֵשׁ בָּךְ שלכך לא ניטל ממך ריח הפירות, יָהֲבָהּ נִיהֲלֵיהּ – נתנה לו רב הונא לרבה, אַדְּהָכִי אֲתָא אַבָּא בְּרֵיהּ – בין כך בא אבא בנו של רבה בר רב הונא, שִׁקְלָהּ יָהֲבָהּ נִיהֲלֵיהּ – נטלה רבה בר רב הונא ונתנה לאבא בנו, אָמַר לֵיהּ רב הונא לרבה בנו, בְּנִי, שַׁמַּחְתָּ אֶת לִבִּי בכך שיש בך טהרה, וְהִקְהֵיתָה אֶת שִׁנַּי בכך שהראית לי שאתה אוהב את בנך יותר ממני, שלקחת אותה ממני ונתת לו, הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי, רַחֲמֵי דְּאַבָּא אַבְּנֵי – רחמי האב על בניו, רַחֲמֵי דִּבְנֵי אַבְּנֵי דְּהָווּ לֵיהּ – ורחמי הבן אינם על האב, אלא על הבנים שלו.

עוד מספרת הגמרא, רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אִיטַּפַּל בֵּיהּ בְּרַב יַעֲקֹב בַּר בְּרַתֵּיהּ – טרח בגידולו של רב יעקב בן בתו, כִּי גָּדַל, אָמַר לֵיהּ רב אחא בר יעקב לנכדו, אַשְׁקְיֵין מַיָּא – השקני מים, אָמַר לוֹ רב יעקב, לָאו בְּרֵיךְ אֲנָא – איני בנך, ואיני חייב לכבדך כאב, וְהַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי, רַבִּי רַבִּי, בַּר בְּרַתְּךָ אֲנָא – גדל גדל את נכדיך, ולבסוף יאמרו לך בן בתך אני.

משנה. בְּפוּלְמוּס שֶׁל אַסְפַּסְיָנוּס – בביאת חילו של אספסיינוס קיסר רומי על ירושלים בסוף ימי בית שני, גָּזְרוּ חכמים עַל עֲטָרוֹת חֲתָנִים, וְעַל הָאֵירוּס. בְּפוּלְמוּס – בביאת חילו שֶׁל טִיטוּס, כשהביאו הורקנוס להילחם עם אריסטובלוס אחיו, גָּזְרוּ חכמים עַל עֲטָרוֹת כַּלּוֹת, וְשֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ יְוָונִית. בְּפוּלְמוּס – בביאת החיל הָאַחֲרוֹן על ירושלים, שבו בא טיטוס והחריב את בית המקדש, גָּזְרוּ חכמים שֶׁלֹּא תֵּצֵא הַכַּלָּה בְּאַפִּרְיוֹן – בחופת כבוד של מעילים וטליתות מוזהבות בְּתוֹךְ הָעִיר כשמוליכים אותה מבית אביה לבית בעלה, וְרַבּוֹתֵינוּ הִתִּירוּ שֶׁתֵּצֵא הַכַּלָּה בְּאַפִּרְיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר.

מִשְּׁמַּת רַבִּי מֵאִיר, בָּטְלוּ מוֹשְׁלֵי מְשָׁלִים – מלמדים את החכמה דרך משל ומליצה, כגון משלי שועלים. מִשְּׁמַּת בֶּן עַזַּאי, בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָּנִים – שוקדים על דלתות בית המדרש לילה ויום. מִשְּׁמַּת בֶּן זוֹמָא, בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִים – דורשים את פסוקי התורה. מִשְּׁמַּת רַבִּי עֲקִיבָא, בָּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה – שהיה דורש כל קוץ וקוץ של אותיות, וכל שכן אותיות, וזהו כבוד התורה שאין בה דבר לבטלה. מִשְּׁמַּת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דוֹסָא, בָּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה – בטוחים בצדקתם ועושים מעשי פלא. מִשְּׁמַּת רַבִּי יוֹסֵי קָטְנְתָּא, פָּסְקוּ חֲסִידִים, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ קָטְנְתָּא, שֶׁהָיָה קָטְנְתָּא וסופם שֶׁל חֲסִידִים. מִשְּׁמַּת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, בָּטַל זִיו הַחָכְמָה. מִשְּׁמַּת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן, בָּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה – שהיו עד אז עוסקים בה בעמידה, ומשמת ירדה חולשה לעולם ועוסקים בה בישיבה, וּמֵתָה טָהֳרָה וּפְרִישׁוּת. מִשְּׁמַּת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן פָּאבִי, בָּטְלָה זִיו הַכְּהוּנָּה – שהיה חכם ועשיר וכהנים רבים אוכלים על שולחנו. מִשְּׁמַּת רַבִּי, בָּטְלָה עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא.

[**גמרא.** תָּנוּ רַבָּנַן], רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אוֹמֵר, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בּוֹשׁוּ חֲבֵרִים – תלמידי חכמים וּבְנֵי חוֹרִין – מיוחסים, וְחָפוּ רֹאשָׁם לִפְנֵי שהיו הממזרים ועזי הפנים בגדולה ועושר, והתלמידים והמיוחסים בעניות, וְנִדַּלְדְּלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, וְנָבְרוּ בַּעֲלֵי זְרוֹעַ וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן, וְאֵין דּוֹרֵשׁ לישראל וְאֵין מְבַקֵּשׁ עליהם רחמים, וְאֵין שׁוֹאֵל בשלום חבירו, ואם כך, עַל מִי לָנוּ לְהִשָּׁעֵן, עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שָׁרוּ חַכְּמֵיָא לְמִהְוֵי כְּסַפְרֵיָא – התחיל ערך החכמים להיות כמלמדי תינוקות, וְסַפְרֵיָא כְּחַזָּנֵיָא – וערך מלמדי התינוקות התחיל להיות כשמשי הצבור, וְחַזָּנֵיָא כְּעַמָּא דְּאַרְעָא – וערך שמשי הצבור התחיל להיות כעם הארץ, וְעַמָּא דְּאַרְעָא

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מט עמוד א

רש"י

שֶׁמְּכַזְּבִין דִּין אֲבִיהֶם. קוֹרְעִים דִּין אֲבִיהֶם, שֶׁכְּשֶׁבָּאִין לִדּוּנָם אוֹמְרִים לְפָנָיו וְכוּ׳: הִקְהִיתָה שִׁנַּיהֶם. לְמָה הֶאֱבַלְתָּם וְצִעַרְתָּם עָלֵינוּ בְּמוֹתֵנוּ וְנִפְרַעְתָּ מֵהֶם בְּחַיֵּיהֶם: מוֹרֵי רָבָב. רָבָב הוּא דָּבָר מָאוּס, כְּגוֹן חֵלֶב וְשֹׁמֶן וְנִדְבָּק בְּבַגְדִים וְנִמְאָסִין, וְאֵין לְךָ אָדָם מִתְעַסֵּק בָּהֶם אֶלָּא עָנִי: שִׁיתָה ה׳ מוֹרָה לָהֶם. לְעֵיל מִנַּיהּ כְּתִיב כִּי לֹא

שֶׁמְּכַזְּבִין דִּין אֲבִיהֶם לָעָתִיד לָבוֹא. אוֹמְרִים לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֵאַחַר שֶׁאַתָּה עָתִיד לִיפָּרַע מֵהֶן, לָמָּה הִקְהִיתָה שִׁנֵּיהֶם בָּם. אָמַר ר׳ אֶילְעָא בַּר יְרֻכְיָה: אִלְמְלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל דָּוִד, הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מוֹרֵי רָבָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁיתָה ה׳ מוֹרָה לָהֶם". וְאָמַר ר׳ אֶילְעָא בַּר יְרֻכְיָה: אִלְמְלֵא תְּפִלָּתוֹ שֶׁל חֲבַקּוּק, הָיוּ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִתְכַּסִּים בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה׳ שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי ה׳ פָּעֳלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ" אַל תִּקְרָא "בְּקֶרֶב שָׁנִים" אֶלָּא "בְּקָרוֹב שְׁנַיִם". וְאָמַר ר׳ אֶילְעָא בַּר יְרֻכְיָה: שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וְאֵין בֵּינֵיהֶן דִּבְרֵי תוֹרָה, רְאוּיִן לִישָׂרֵף בְּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי הֵמָּה הֹלְכִים הָלוֹךְ וָדֹבֶר וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ". טַעֲמָא, דְּאִיכָּא דִּיבּוּר. הָא לֵיכָּא דִּיבּוּר, רְאוּיִן לִישָׂרֵף. וְאָמַר ר׳ אֶילְעָא בַּר יְרֻכְיָה: שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָדָרִין בְּעִיר אַחַת וְאֵין נוֹחִין זֶה לְזֶה בַּהֲלָכָה, אֶחָד מֵת וְאֶחָד גּוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָגֶם שָׁמָה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי דַעַת" וְאֵין דַּעַת אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִרְמוּ עַמִּי מִבְּלִי הָדְעַת". אָמַר ר׳ יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּר׳ חִיָּיא: כָּל תַּלְמִיד חָכָם הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מִתּוֹךְ הַדְחָק, תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלִַם בָּכוֹ לֹא תִבְכֶּה חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֶךָ כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ" וּכְתִיב בְּתָרֵיהּ: "וְנָתַן לָכֶם ה׳ לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ". ר׳ אַבָּהוּ אוֹמֵר: מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ מִזִּיו שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ". ר׳ אַחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר: אַף אֵין הַפְּרִגוֹד נִגְעָל בְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ": רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם ר׳ יְהוֹשֻׁעַ: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין וְכוּ׳: אָמַר רָבָא: בְּכָל יוֹם וְיוֹם מְרוּבָּה קְלָלָתוֹ מִשֶּׁל חֲבֵירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בֹּקֶר" הֵי בֹּקֶר? אֵילִימָא בֹּקֶר לְמָחָר, מִי יָדַע מַאי הָוֵי? אֶלָּא דְּחָלִיף. וְאֶלָּא, עֶלְמָא אַמַּאי קָא מִקַּיְּים? אַקְדּוּשָׁה דְּסִידְרָא וְאַ"יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא" דְּאַגַּדְתָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶרֶץ עַפְתָּה כְּמוֹ אֹפֶל צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים" הָא יֵשׁ סְדָרִים, תּוֹפִיעַ מֵאוֹפֶל: לֹא יָרַד טַל לְבָרְכָה וְנִיטַּל טַעַם פֵּירוֹת וְכוּ׳: תַּנְיָא, ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: טְהָרָה בִּטְלָה טַעַם וְרִיחַ, מַעֲשֵׂר בִּיטֵּל שׁוּמָן דָּגָן. רַב הוּנָא אַשְׁכַּח תּוּמַרְתָּא דְּחִינּוּנִיתָא, שְׁקָלָהּ, בְּרָכָהּ בְּסוּדְרֵיהּ. אֲתָא רַבָּה בְּרֵיהּ, אָמַר לֵיהּ: מוֹרְחִינָא רֵיחָא דְּחִינּוּנִיתָא. אָמַר לֵיהּ: בְּנִי, טְהָרָה יֵשׁ בָּךְ, וְהָבָה וַיְהַלֵּיהּ. אַדְּהָכִי, אֲתָא אַבָּא בְּרֵיהּ. שְׁקָלָהּ, וְהָבָה וַיְהַלֵּיהּ. אָמַר לֵיהּ: בְּנִי, שַׁמַּחְתָּ אֶת לִבִּי וְהִקְהִיתָה אֶת שִׁנָּיי. הֵיינוּ דְּאָמְרִי אֱינָשֵׁי: רַחֲמֵי דְּאַבָּא, אַבְּנֵי. רַחֲמֵי דִּבְנֵי, אַבְּנֵי

רש"י

תִּמְרִים הוּא לְעַצְמָן: טָהֳרָה יֵשׁ בָּךְ. לְפִיכָךְ מְרִיחָה לָךְ וְלֹא בְּטֵל הֲרֵיחַ מֵאֲצָלֶךָ: אֲתָא בְּרֵיהּ. דְּרִבָּה בַּר רַב הוּנָא: א"ל. רַב הוּנָא לְבַרֵיהּ: שַׂמַּחְתָּ אֶת לִבִּי. בְּשָׁהֲרַרְתָּךְ: וְהִקְהִיתָה אֶת שִׁנָּי. שֶׁהִרְאִיתִנִי שֶׁאֲהֲבַתְךָ עַל בְּנָךְ יוֹתֵר מֵעָלַי, שֶׁנְּטַלְתָּ מִמֶּנִּי וְנָתַתָּ לוֹ: רַחֲמֵי. אַהֲבָה: אִיטַּפֵּל בֵּיהּ. גְּדוֹלוֹ בְּבֵיתוֹ: רַבִּי רַבִּי. גְּדֹל גְּדֹל אוֹתִי וואע"פ כֵּן אֵינִי בְּנָךְ: בַּר בְּרַתָּךְ אֲנָא. וְאֵין עָלַי לְכַבֵּדְךָ כְּבֵן: מַתְנִי׳ בְּפוּלְמוּס. חַיִל שֶׁהֵבִיא אַסְפַּסְיָנוּס עַל יְרוּשָׁלַיִם: עֲטָרוֹת חֲתָנִים וְאֲרוּס. מְפָרֵשׁ בְּגְּמָרָא: בְּפוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס. שֶׁהֵבִיא הוֹרְקָנוֹס אַרִיסְתּוֹבּוּלוֹס אָחִיו, וּבֵין זֶה לָזֶה הָיוּ חֲמִשִּׁים וְשִׁשָּׁה שָׁנָה כִּדְאָמַר בְּסֵדֶר עוֹלָם: עֲטָרוֹת כַּלּוֹת. מְפָרֵשׁ בְּגְּמָרָא: בְּפוּלְמוּס הָאַחֲרוֹן. הוּא שֶׁל חָרְבַּן הַבַּיִת וְשֶׁל טִיטוּס נַמִּי הֲוָה: בְּאַפִּרְיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר. שֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָהּ מִבֵּית אָבִיהָ לְבֵית בַּעֲלָהּ וְאַפִּרְיוֹן שֶׁל מְעִילִים וְטַלִּיתוֹת מְזֻהָבוֹת מֻקָּפוֹת לָהּ: מוֹשְׁלֵי מְשָׁלוֹת. לְתֵת אוֹת אֲמַתְּלָא וְטַעַם לְחַכְמָה לְכַנֵּס בָּהּ בִּשְׁעָרֵי בִּינָה, כְּגוֹן מִמִּשְׁלוֹת שׁוּעָלִים דְּאָמַר בְּסַנְהֶדְרִין (קף לח:) כִּי הֲוָה דָּרֵישׁ ר"מ בְּפִיקְּרָא הֲוָה דָּרֵישׁ תִּלְתָּא שְׁמַעְתָּא וְתִלְתָּא אַגַּדְתָּא וְתִלְתָּא מִתְלֵי: שֶׁקְּדֵרִים. שוֹקְדִין עַל דַּלְתוֹת בֵּית הַמִּדְרָשׁ לַיְלָה וְיוֹם כִּדְאָמַר בִּיבָמוֹת (קף סג:) אֲבָל מָה אֲעֲשֶׂה שֶׁנַּפְשִׁי חָשְׁקָה בְּתוֹרָה: הַדְּרָשָׁנִים. שֶׁהָיָה בְּקִי בְּטַעֲמֵי הַמִּקְרָאוֹת כִּדְאָמַר לֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמַר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא (בְּרָכוֹת קף יב:): בָּטֵל כְּבוֹד תּוֹרָה. שֶׁהָיָה נוֹתֵן לִבּוֹ לִדְרוֹשׁ כָּל קוֹץ וְקוֹץ שֶׁל כָּל אוֹת, וכ"ש תֵּבוֹת יְתֵרוֹת וְאוֹתִיּוֹת יְתֵרוֹת כְּגוֹן בַּת וּבַת אֲנִי דּוֹרֵשׁ (סַנְהֶדְרִין קף נח:), וְזֶהוּ כְּבוֹד תּוֹרָה גָּדוֹל שֶׁאֵין בָּהּ דָּבָר לְבִטְלָה: אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. בְּטוּחִי בַּחֲשִׁיבוּתוֹ וְעוֹשֶׂה מַעֲשִׂים מְפֻלָּאִים כִּדְאָמַר בְּתַעֲנִית (קף כה.) נִמְטֵי כְּשׁוּרֵיךְ יֹאמַר לְחֹמֶץ וְיִדְלוֹק וְלָעוּזִים לְהָבִיא זְאֵבִים בְּקַרְנֵיהֶם: קַטְנוּתָם שֶׁל חֲסִידִים. שֶׁהָיוּ הַחֲסִידִים הוֹלְכִים וְכָלִים וְהוּא הָיָה מְקַטְנוּתֵיהֶם וְסוֹפָן: זִיו הַחָכְמָה. זֶה לֹא יָדַעְנָא מַאי הִיא: מִשְּׁמַת ר"ג הַזָּקֵן בָּטֵל כְּבוֹד הַתּוֹרָה. בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה (קף כח.) אָמַר שֶׁעַד שְׁמַת הוּא הָיָה בְּרִיאוּת בָּעוֹלָם וְלֹא הָיוּ לְמַדְּנִין תּוֹרָה אֶלָּא מֵעַכְמָד, מִשְּׁמַת הוּא יָרַד חֹלִי לָעוֹלָם וְהוּרְצְרוּ לִלְמוֹד תּוֹרָה מֵיְשָׁב: בָּטֵל זִיו הַכְּהֻנָּה. שֶׁהָיָה חָכָם וְעָשִׁיר וְכֹהֲנִים רַבִּים אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָנוֹ: וּבְנֵי חוֹרִין. מִיְּחִסִּין: חָפוּ רֹאשָׁם. שֶׁגְּבָרָה יַד עַזִּי פָּנִים מִמַּזְרִים שֶׁהֵם עֲשִׂירִים וְאֵלּוּ עֲנִיִּים: נִדַּלְדְּלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. אֵין חֹשֶׁךְ לָהֶם: וְאֵין דּוֹרֵשׁ. לְיִשְׂרָאֵל: וְאֵין מְבַקֵּשׁ. עֲלֵיהֶם רַחֲמִים: שְׂרוּ חַכִּימֵיא. הַתְּחִילוּ הַחֲכָמִים: סַפְּרֵיא. מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת, שֶׁהֵם קְטַנִּים מִן הַחֲכָמִים: כְּעַמָּא דְּאַרְעָא. כְּעַמֵּי הָאָרֶץ:

דְּהָווּ לֵיהּ. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, אִיטַּפֵּל בֵּיהּ בְּרַב יַעֲקֹב בַּר בְּרֵתֵיהּ. כִּי גָּדַל, אָמַר לֵיהּ: אַשְׁקְיֵין מַיָּא. אָמַר לוֹ: לָאו בְּרִיךְ אֲנָא. וְהַיְינוּ דְּאָמְרִי אֱינָשֵׁי: רְבִי רְבִי, בַּר בְּרַתָּךְ אֲנָא: **מתני׳** בַּפּוּלְמוּס שֶׁל אַסְפַּסְיָנוּס גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת חֲתָנִים, וְעַל הָאֵרוּס. בַּפּוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת כַּלּוֹת, וְשֶׁלֹּא יְלַמֵּד אָדָם אֶת בְּנוֹ יְוָנִית. בַּפּוּלְמוּס הָאַחֲרוֹן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵּצֵא הַכַּלָּה בְּאַפִּרְיוֹן בְּתוֹךְ הָעִיר. מִשֶּׁמֵּת ר׳ מֵאִיר בָּטְלוּ מוֹשְׁלֵי מְשָׁלִים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן עַזַּאי בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָּנִים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן זוֹמָא בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִים. מִשֶּׁמֵּת ר׳ עֲקִיבָא בָּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה. מִשֶּׁמֵּת ר׳ חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא בָּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. מִשֶּׁמֵּת ר׳ יוֹסֵי קְטַנְּתָּא פָּסְקוּ חֲסִידִים. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "קְטַנְּתָּא"? שֶׁהָיָה קְטַנְּתָּא שֶׁל חֲסִידִים. מִשֶּׁמֵּת ר׳ יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי בָּטַל זִיו הַחָכְמָה. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן בָּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה, וּמֵתָה טָהֳרָה וּפְרִישׁוּת. מִשֶּׁמֵּת ר׳ יִשְׁמָעֵאל בֶּן פָּאבִי בָּטְלָה זִיו הַכְּהֻנָּה. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי בָּטַל עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא. [**גמ׳** תָּנוּ רַבָּנַן]: ר׳ פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אוֹמֵר: מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בּוֹשׁוּ חֲבֵרִים וּבְנֵי חוֹרִין וְחָפוּ רֹאשָׁם, וְנִדַּלְדְּלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, וְגָבְרוּ בַּעֲלֵי זְרוֹעַ וּבַעֲלֵי לָשׁוֹן, וְאֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מְבַקֵּשׁ וְאֵין שׁוֹאֵל, עַל מִי לָנוּ לְהִשָּׁעֵן עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. ר׳ אֶלְיָעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שְׂרוּ חַכִּימֵיא לְמֶהֱוֵי כְּסַפְּרֵיא, וְסַפְּרֵיא כְּחַזָּנֵיא, וְחַזָּנֵיא כְּעַמָּא דְּאַרְעָא, וְעַמָּא דְּאַרְעָא

סוטה. פרק תשיעי – עגלה ערופה דף מט עמוד ב

רש"י

אֶזְלָא וְנָזְלָא. הוֹלְכִים וְדַלִּים וּמִתְנַוְּלִים: **בְּעַקְבוֹת הַמָּשִׁיחַ.** בְּסוֹף הַגְּלוּת לִפְנֵי בִּיאַת מָשִׁיחַ: **וְהַיַּיִן בִּיקָר.** שֶׁהַכֹּל עוֹסְקִין בְּמִשְׁתָּאוֹת: **וְאֵין תּוֹכֵחָה.** אֵין לְךָ אָדָם שֶׁיּוֹכֵל לְהוֹכִיחַ, שֶׁכֻּלָּם נִכְשָׁלִים בְּחִטְּאוֹת וּכְשֶׁמּוֹכִיחִין אוֹמֵר לוֹ אַתָּה כָּמוֹנִי: **וּבֵית הַוַּעַד.** שֶׁל חֲכָמִים יִהְיוּ לְבֵית זְנוּת, שֶׁכֻּלּוֹ הַחֲכָמִים וְאֵין לוֹמֵד תּוֹרָה, וְיֵהָא חָרֵב מֵאֵין אִישׁ, וּבַעֲלֵי דִּימָה מִתְגּוֹדְדִים שָׁם מִפְּנֵי שֶׁחוּרַע לְעִיר הָיוּ בְּתֵי מִדְרָשׁוֹת שֶׁלָּהֶם: **גמ'.** שֶׁל מֶלַח וְשֶׁל גֶּפְרִית. עִנְיָן עֶטְרָה עוֹשִׂין מֵאֶבֶן שֶׁל מֶלַח שֶׁהוּא צָלוּל כְּאֶבֶן הַבְּדֹלַח וְקוֹרִין שליימי"א, וְצוֹבְעִין אוֹתָהּ כְּמִין צִיּוּרִין בְּגֶפְרִית כֶּשֶׁם שֶׁעוֹשִׂין בִּכְלֵי זָהָב וְכֶסֶף וְקוֹרִין נאול"א: חִילֶת. לישק"א כְּמִין גֹּמֶא הַגָּדֵל בַּמַּיִם: **טַבְלָא דְּחַד פּוּמָא.** זוּג שֶׁל עִנְבֶּל אֶחָד שֶׁמְּקַשְּׁקְשִׁין בּוֹ לְשִׁיר בְּבֵית הַמִּשְׁתָּאוֹת: **מַנְבּוּרָא.** כָּךְ קוֹרִין אוֹתוֹ בִּלְשׁוֹן לַעַז מַנְבּוּר, וְהוּא עָשׂוּי דְּפִנּוֹתָיו עִגְּלוֹת כְּעֵין נָפָה וְקוֹשְׁרִין בְּדָפְנוֹתָיו חוּטִין שֶׁל בַּרְזֶל וְשׁוֹטְחִין עַל פִּיו עוֹר כְּשֶׁהוּא לַח וּמוֹתְחִין הוּא מִתְיַבֵּשׁ שָׁם מֵאֵלָיו, וּכְשֶׁמַּכִּין עָלָיו בְּמַקֵּל דַּק הוּא מוֹצִיא קוֹל צְלוּל, וְיֵשׁ אוּמָנִין שֶׁיּוֹדְעִין לְהַכּוֹת עָלָיו מַכָּה אַחַר מַכָּה כְּסֵדֶר עַד שֶׁנִּשְׁמַע כְּמִין שִׁיר: **מִיחַלַּף בְּטַבְלָא דְּחַד פּוּמָא.** זוּג שֶׁל עִנְבֶּל מִשְׁתָּאוֹת דּוֹמֶה לוֹ בְּקוֹל, וְאָתֵי לְמֶעְבַּד הַהוּא דְּגוּזֵר עֲלֵיהּ: **קְפִיזָא.** כְּלִי מַחֲזִיק ג' לוגין: **עִיר שֶׁל זָהָב.** עֲטָרָה שֶׁל זָהָב וְעִיר שֶׁל זָהָב מְצֻיֶּרֶת עָלֶיהָ: **כִּפָּה.** כְּמוֹ כּוֹבַע שֶׁל צֶמֶר לָבָן שֶׁקּוֹרִין פילטר"א: **זְהוֹרִית הַמָּזְהָבוֹת.** טְלִית צְבוּעָה שְׁנֵי וּבוֹ קִבּוּעִין טְסֵי זָהָב עַד שֶׁמְּעַמְּדִין אוֹתָהּ כְּמִין כִּפָּה: **אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא פְּרִיפִיר.** כְּמִין כִּפָּה שֶׁל מַעְגְּלֵי עֵץ כְּמוֹ שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין, וְחוֹלְיוֹן בָּהּ צְנִיפִין וּרְדִידֵי זָהָב כְּמוֹ שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין: **חָכְמַת יְוָנִית.** לְשׁוֹן חָכְמָה שֶׁמְּדַבְּרִים בּוֹ בְּנֵי פְּלִשְׁתִּין וְאֵין שִׁאֵר הָעָם מַכִּירִין בּוֹ: **מְלָכֵי בֵית חַשְׁמוֹנַאי.** שְׁנֵי אַחִים שֶׁהָיוּ מִתְקוֹטְטִין עַל הַמְּלוּכָה הוּרְקָנוֹס וְאַרִיסְטוֹבּוּלוֹס: הָיָה הוּרְקָנוֹס מַכַּחוּץ. צַר עַל יְרוּשָׁלַיִם וְהֵבִיא עִמּוֹ חֵיל רוֹמַיִים: מְשַׁלְשְׁלִים לָהֶם דִּינָרֵי כֶּסֶף בַּקֻּפָּה. מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה לְתַמִּידִים: הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד. מִבַּפְּנִים: לָעֵז לָהֶם.

רש"י

לְאוֹתָן שֶׁבַּחוּץ: נָעַץ צִפָּרְנָיו נִזְדַּעֲזָעָה. מֵחֲמַת הַמֶּלֶךְ שֶׁבָּעֲרָה עַל חִלּוּל שְׁמוֹ: **וְעַל אוֹתָהּ שָׁנָה שָׁנִינוּ כוּ'.** שֶׁאוֹתָהּ שָׁנָה הֶחֱרִיבוּ הַחִילּוֹת אֶת הַזְּרָעִים שֶׁסְּבִיבוֹת מְדִינַת יְרוּשָׁלַיִם וְהֶצְרֵךְ לְהָבִיא אוֹתָהּ שָׁנָה אֶת הָעֹמֶר מִגַּגּוֹת צְרִיפִים, וּבִשְׁאָר הַשָּׁנִים מֵצוּת הָעֹמֶר לְהָבִיא מִן הַקָּרוֹב לִירוּשָׁלַיִם כְּדִכְתִיב (ויקרא כג) כַּרְמֶל תַּקְרִיבוּ שֶׁיְּהֵא הַזֶּרַע לַח וְהַכֹּר מְלֵא מִמֶּנּוּ, וּכְשֶׁהוּא בָּא מֵרָחוֹק מִתְיַבֵּשׁ וּמִתְמַעֵךְ וְאֵין כָּר הַשִּׂבֹּלֶת מְלֵא מִן הַגַּרְעִין: **לְשׁוֹן סוּרִסִי.** קָרוֹב הוּא לְלִשׁוֹן אֲרָמִי, וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁזֶּה לְשׁוֹן גְּמָרַת יְרוּשַׁלְמִי, וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם קוֹרִין אוֹתוֹ לינג"א שוריי"א: **אוֹ לְשׁוֹן יְוָנִי.** שֶׁהָיוּ קְרוֹבִין לְאֶרֶץ יָוָן, וּלְשׁוֹן יָוָן יָפָה מִזֶּה וְהָיָה לוֹ לְסַפֵּר בּוֹ: **מַאי דִּכְתִיב.** לא גָּרַס אֶלָּא ר"ש קָרָא מִקְרָא זֶה עַל עַצְמוֹ וְאָמַר שֶׁעָלָיו לְעוֹלֵל אֶת עֵינָיו בְּבְכִי יוֹתֵר מִן הַכֹּל: **עוֹלְלָה.** מְנַוֶּלֶת אֶת עֵינַי: **לְנַפְשִׁי.** עַל נַפְשִׁי מִפְּנֵי קוֹרוֹתַי: **מְסַפֵּר** קוֹמִי. שֶׁעָרוּ שֶׁלְּפָנָיו וּמִפְּנֵיהֶן בְּלוֹרִית מֵאֲחוֹרָיו: **מַדְרְכֵי הָאֱמוֹרִי.** שֶׁהֵן מְנַיְּחִין בְּלוֹרִית לְשֵׁם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: **גְּנָנוֹ סֵפֶר תּוֹרָה.** שֶׁהָיָה בַּעַל הֲלָכוֹת מִפִּי שְׁמוּעָה הַרְבֵּה, וּסְדוּרוֹת בְּפִיו כְּאִלּוּ כְּתוּב בַּסֵּפֶר כִּדְאָמַר בְּסַנְהֶדְרִין (קף סת.) הַרְבֵּה תּוֹרָה לְמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲנִי שׁוֹנֶה שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים הֲלָכוֹת בְּנִטִּיעוֹת קְשׁוּאִין וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת בְּבֶהֱרֶת עַזָּה: **עֲצָה וּמַחֲשָׁבָה.** שֶׁהָיָה זָהִיר בְּדָרְשׁוֹת וּבְקִי בַּהֲלָכוֹת וּבְתִשְׁוּבַת הָאֶפִּיקוֹרְסִים וּלְהָבִין בְּרָמְזֵיהֶם כִּדְאָמְרִי' בפ"ק דְּחַגִּיגָה (קף ה:) כִּי נַח נַפְשֵׁיהּ אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן מַאי תֶּהֱוֵי עָלָן מִמִּינִים, אָמַר לָהֶן אֲבִדְתָּ עֵצָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִסְרְחָה חָכְמָה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: **זְרוֹעֵי תּוֹרָה.** עִמָּק סְבָרָא וּלְסִמּוּךְ טַעֲמֵי תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה עַל מִדְרְשֵׁי הַמִּקְרָאוֹת וְאוֹתִיּוֹת הַיְתֵרִים וּלְשׁוֹנוֹת הַמִּשְׁתַּנִּים בַּמִּקְרָא: **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה.** עֲשִׂירִי הָיָה כִּדְאָמְרִי' (קפה קף לז:) תְּרֵיסַר אַלְפֵי עַגְלֵי הָיָה מְעֻשָּׂר מֵעֶדְרֵיהּ כָּל שַׁתָּא: **דְּאִיכָּא אֲנָא.** שֶׁאֲנִי עַנְוְתָנוּ:

הַדְרָן עֲלָךְ עֶגְלָה עֲרוּפָה
וּסְלִיקָא לָהּ מַסֶּכֶת סוֹטָה

אֶזְלָא וְדַלְדְּלָה, וְאֵין שׁוֹאֵל וְאֵין מְבַקֵּשׁ, עַל מִי יֵשׁ לְהִשָּׁעֵן עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא, חוּצְפָּא יִסְגֵּא וְיוֹקֶר יַאֲמִיר. הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהַיַּיִן בְּיוֹקֶר, וּמַלְכוּת תֵּהָפֵךְ לְמִינוּת וְאֵין תּוֹכַחַת. בֵּית וַוַּעַד יִהְיֶה לִזְנוּת, וְהַגָּלִיל יֶחֱרַב, וְהַגַּבְלָן יִשּׁוֹם, וְאַנְשֵׁי הַגְּבוּל יִסּוֹבְבוּ מֵעִיר לְעִיר וְלֹא יְחוֹנְנוּ, וְחָכְמוֹת סוֹפְרִים תִּסְרַח, וְיִרְאֵי חֵטְא יִמָּאֲסוּ, וְהָאֱמֶת תִּהְיֶה נֶעֱדֶרֶת. נְעָרִים פְּנֵי זְקֵנִים יַלְבִּינוּ, זְקֵנִים יַעַמְדוּ מִפְּנֵי קְטַנִּים, בֵּן מְנַוֵּול אָב, בַּת קָמָה בְּאִמָּהּ, כַּלָּה בַּחֲמוֹתָהּ, אֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ, פְּנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי הַכֶּלֶב, הַבֵּן אֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָבִיו, וְעַל מָה יֵשׁ לָנוּ לְהִשָּׁעֵן עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם: **גמ'** אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁל מֶלַח וְגֶפְרִית, אֲבָל שֶׁל דָּם וְשֶׁל וֶרֶד מוּתָּר. וּשְׁמוּאֵל אוֹמֵר: אַף שֶׁל דָּם וְשֶׁל וֶרֶד אָסוּר, שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת מוּתָּר. וְלֵוִי אָמַר: אַף שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת אָסוּר. וְכֵן תָּנֵי לֵוִי: בְּמַתְנִיתִיהּ: אַף שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת אָסוּר: וְעַל הָאִירוּס: מַאי "אִירוּס"? אָמַר ר' אֶלְעָזָר: טַבְלָא דְּחַד פּוּמָא. רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, עָבַד לֵיהּ לְבֵרֵיהּ מַנְבּוּרָא. אֲתָא אַבּוּהּ, תְּבְרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: מִיחַלַּף בַּטַּבְלָא דְּחַד פּוּמָא, זִיל עֲבִיד לֵיהּ אַפּוּמָא דַּחֲצָבָא אוֹ אַפּוּמָא דִּקְפִיזָא: בַּפּוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת כַּלּוֹת וכו': מַאי "עֲטָרוֹת כַּלּוֹת"? אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר ר' יוֹחָנָן: עִיר, שֶׁל זָהָב. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: אֵיזֶהוּ עֲטָרוֹת כַּלּוֹת? עִיר שֶׁל זָהָב, אֲבָל עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כִּיפָּה שֶׁל מֵילֶת. תָּנָא: אַף עַל חוּפַּת חֲתָנִים גָּזְרוּ. מַאי "חוּפַּת חֲתָנִים"? זְהוֹרִית הַמּוּזְהָבוֹת. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: אֵלּוּ הֵן חוּפַּת חֲתָנִים, זְהוֹרִית הַמּוּזְהָבוֹת, אֲבָל עוֹשֶׂה כַּפִּירִית וְתוֹלֶה בָּהּ כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה: שֶׁלֹּא יִלְמַד אֶת בְּנוֹ יְוָנִית: תָּנוּ רַבָּנָן, כְּשֶׁצָּרוּ מַלְכֵי בֵית חַשְׁמוֹנַאי זֶה עַל זֶה הָיָה הוּרְקָנוֹס מִבַּחוּץ וְאַרִיסְטוֹבּוּלוֹס מִבְּפָנִים. בְּכָל יוֹם וְיוֹם הָיוּ מְשַׁלְשְׁלִין דִּינָרִים בְּקוּפָּה, וּמַעֲלִין לָהֶן תְּמִידִים. הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד שֶׁהָיָה מַכִּיר בְּחָכְמַת יְוָנִית, לָעֵז לָהֶם בְּחָכְמַת יְוָנִית, אָמַר לָהֶן: כָּל זְמַן שֶׁעוֹסְקִים בַּעֲבוֹדָה אֵין נִמְסָרִין בְּיֶדְכֶם. לְמָחָר, שַׁלְשְׁלוּ לָהֶם דִּינָרִים בְּקוּפָּה וְהֶעֱלוּ לָהֶם חֲזִיר. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַחֲצִי חוֹמָה, נָעַץ צִפָּרְנָיו, נִזְדַּעְזְעָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה. אוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ: אָרוּר אָדָם שֶׁיְּגַדֵּל חֲזִירִים, וְאָרוּר אָדָם שֶׁיְּלַמֵּד לִבְנוֹ חָכְמַת יְוָנִית. וְעַל אוֹתָהּ שָׁנָה שָׁנִינוּ: מַעֲשֶׂה וּבָא עוֹמֶר מִגַּגּוֹת צְרִיפִים, וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם מִבִּקְעַת עֵין סוֹכֵר, אִינִי? וְהָאָמַר רַבִּי: בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לָשׁוֹן סוּרִסִי לָמָּה? אֶלָּא, אִי לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ אִי לְשׁוֹן יְוָנִית. וְאָמַר רַב יוֹסֵף בְּבָבֶל לָשׁוֹן אֲרַמִּי לָמָּה? אֶלָּא, אוֹ לְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ אוֹ לָשׁוֹן פַּרְסִי. לָשׁוֹן יְוָנִית לְחוּד. וְחָכְמַת יְוָנִית לְחוּד. וְחָכְמַת יְוָנִית מִי אֲסִירָא? וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מַאי דִּכְתִיב "עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי"? אֶלֶף יְלָדִים הָיוּ בְּבֵית אַבָּא, חָמֵשׁ מֵאוֹת לָמְדוּ תּוֹרָה, וְחָמֵשׁ מֵאוֹת לָמְדוּ חָכְמָה יְוָנִית, וְלֹא נִשְׁתַּיֵּיר מֵהֶן אֶלָּא אֲנִי כָּאן, וּבֶן אֲחִי אַבָּא בְּעַכּוֹ. שָׁאנִי שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל, דִּקְרוֹבִין לַמַּלְכוּת הָווּ, דְּתַנְיָא מִסַּפֵּר קוֹמִי, הֲרֵי זֶה מִדַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי. אַבְטוֹלוֹס בֶּן רָאוּבֵן הִתִּירוּ לוֹ לְסַפֵּר קוֹמִי, שֶׁהוּא קָרוֹב לַמַּלְכוּת. שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל הִתִּירוּ לָהֶן חָכְמָה יְוָנִית מִפְּנֵי שֶׁקְּרוֹבִין לַמַّלְכוּת: בַּפּוּלְמוּס הָאַחֲרוֹן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵּצֵא כַּלָּה בְּאַפִּרְיוֹן וכו': מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם צְנִיעוּתָא: מִשֶּׁמֵּת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן הַחֲרוֹנָה הַחָכְמָה: תָּנוּ רַבָּנָן: מִשֶּׁמֵּת ר' אֶלִיעֶזֶר גָּנְנוּ סֵפֶר תּוֹרָה. מִשֶּׁמֵּת ר' יְהוֹשֻׁעַ בָּטְלָה עֲצָה וּמַחֲשָׁבָה. מִשֶּׁמֵּת ר' עֲקִיבָא בָּטְלוּ זְרוֹעֵי תּוֹרָה וְנִסְתַּתְּמוּ מַעְיְנוֹת הַחָכְמָה. מִשֶּׁמֵּת ר' אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה בָּטְלוּ עֲטָרוֹת חָכְמָה, שֶׁ"עֲטֶרֶת חֲכָמִים עֹשְׁרָם". מִשֶّמֵּת ר' חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא בָּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. מִשֶּׁמֵּת אַבָּא יוֹסֵי בֶּן קָטוֹנְתָּא בָּטְלוּ חֲסִידִים, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַבָּא יוֹסֵי בֶּן קָטוֹנְתָּא? שֶׁהָיָה מִקְּטַנֵּי חֲסִידִים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן עַזַּאי בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָּנִין. מִשֶּׁמֵּת בֶּן זוֹמָא בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִין. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל עָלָה גֹּבַאי וְרַבּוּ צָרוֹת. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי הוּכְפְּלוּ צָרוֹת: מִשֶּׁמֵּת רַבִּי בָּטְלָה עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא: אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְתַנָּא: לֹא תִּיתְנֵי עֲנָוָה, דְּאִיכָּא אֲנָא. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְתַנָּא: לֹא תִּיתְנֵי יִרְאַת חֵטְא, דְּאִיכָּא אֲנָא:

הַדְרָן עֲלָךְ עֶגְלָה עֲרוּפָה וּסְלִיקָא לָהּ מַסֶּכֶת סוֹטָה

ביאורים למסכת סוטה דף מט עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

אַזְלָא וְדִלְדְּלָה – ועם הארץ הולך ומידלדל, **וְאֵין שׁוֹאֵל** לישראל **וְאֵין מְבַקֵּשׁ, עַל מִי יֵשׁ לְהִשָּׁעֵן, עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.**

בְּעֻקְּבוֹת מְשִׁיחָא חוּצְפָּא יִסְגֵּא – לקראת ביאת המשיח תרבה החוצפה בעולם, **וְיוֹקֶר יַאֲמִיר** – היוקר יגדל, **הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהַיַּיִן** למרות כן **בְּיֹקֶר** משום שישתמשו בו הכל למשתה, **וּמַלְכוּת תֵּהָפֵךְ לְמִינוּת, וְאֵין תּוֹכַחַת** – לא יהיה מי שראוי להוכיח, **בֵּית וַוּעַד** של החכמים יהיה שמם מן הלומדים ותחת זה **יִהְיֶה לִזְנוּת** – למקום שמתאספים בו בעלי זמה, **וְהַגָּלִיל**, שהיה שם תלמידי חכמים וחסידים **יֶחֱרַב, וְהַגַּבְלָן יִשּׁוֹם** – יהיה שמם, **וְאַנְשֵׁי הַגְּבוּל** – אנשי גבול ארץ ישראל **יְסוֹבְבוּ מֵעִיר לְעִיר, וְלֹא יְחוֹנְנוּ** – אין מי שיחון אותם, **וְחָכְמוֹת סוֹפְרִים תִּסְרַח** – יהיה לבוז, **וְיִרְאֵי חֵטְא יִמָּאֲסוּ, וְהָאֱמֶת תִּהֵא נַעֲדֶרֶת, נְעָרִים פְּנֵי זְקֵנִים יַלְבִּינוּ, זְקֵנִים נַעֲמְדוּ מִפְּנֵי קְטַנִּים, "כִּי מְנַוֵּול אָב, בַּת קָמָה בְּאִמָּהּ** לחרפה ולביישה, **כַּלָּה בַּחֲמֹתָהּ, אוֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ", פְּנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי הַכֶּלֶב** – שתהיה עזות ולא יתביישו זה מזה, **הַבֵּן אֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָבִיו, וְעַל מַה יֵשׁ לָנוּ לְהִשָּׁעֵן, עַל אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.**

(גמרא) אָמַר רַב, מה שגזרו על עטרות חתנים, **לֹא שָׁנוּ, אֶלָּא** עטרה **שֶׁל מֶלַח וְנָפְרִית** – העשויה מאבן מלח, או מכסף וזהב, ומציירים אותו בגפרית, **אֲבָל** עטרה **שֶׁל הֶדֶס וְשֶׁל וֶרֶד מוּתָּר. וּשְׁמוּאֵל אוֹמֵר, אַף** עטרה **שֶׁל הֶדֶס וְשֶׁל וֶרֶד אָסוּר,** אבל **שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת** – צמח כמין גומא הגדל במים **מוּתָּר. וְלֵוִי אָמַר, אַף** עטרה **שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת אָסוּר, וְכֵן תָּנֵי לֵוִי כְּמַתְנִיתֵיהּ** – וכן שנה לוי בברייתא שלו, **אַף שֶׁל קָנִים וְשֶׁל חֵילֶת אָסוּר.**

שנינו במשנה, בפולמוס של אספסיינוס גזרו על וכו' **וְעַל הָאִירוּס.** שואלת הגמרא, **מַאי אִירוּס. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, טַבְלָא דְּחַד פּוּמָא** – פעמון שיש בעינבל אחד, שמקשקשים בו בבתי משתה. מספרת הגמרא, **רַבָּה בַּר רַב הוּנָא עָבַד לֵיהּ לִבְרֵיהּ טַנְבּוּרָא** – עשה לבנו מין תוף שקולו צלול, ואפשר להשמיע בו צליל של שיר, **אָתָא אֲבוּהּ תַּבְרֵיהּ** – בא רב הונא, אביו של רבה בר רב הונא, ושברו, וכך **אָמַר לֵיהּ** רב הונא לרבה, גם דבר זה בכלל האיסור, כי **מִיחַלַּף כְּטַבְלָא דְּחַד פּוּמָא** שהוא האירוס שנאסר, מפני שקולו דומה, אלא, **זִיל עֲבִיד לֵיהּ** תוף **אַפּוּמָא דְּחַצְבָא** – על פי חבית **אוֹ אַפּוּמָא דְּקִפְּיָזָא** – על פי כלי ששמן קפיזא שמכיל שלשה לוגים, ובכך לא יתחלף באירוס.

שנינו במשנה, **בְּפוּלְמוּס שֶׁל טִיטוּס גָּזְרוּ עַל עֲטָרוֹת כַּלּוֹת וְכוּ'.** שואלת הגמרא, **מַאי עֲטָרוֹת כַּלּוֹת. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עִיר שֶׁל זָהָב** – עטרה עשויה מזהב, ועיר של זהב מצויירת עליה. **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אֵיזֶהוּ עֲטָרוֹת כַּלּוֹת עִיר שֶׁל זָהָב, אֲבָל עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כִּיפָּה שֶׁל מֵילֶת** – כמין כובע של צמר נקי.

תָּנָא בברייתא, **אַף עַל חוּפַּת חֲתָנִים גָּזְרוּ.** מבארת הגמרא, **מַאי חוּפַּת חֲתָנִים, זְהוֹרִית הַמּוּזְהָבוֹת** – בגד צמר צבוע שני, וקבועים בו רצועות של זהב, שמעמידים אותו ככיפה. **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אִלּוּ הֵן חוּפַּת חֲתָנִים** שאסורות, **זְהוֹרִית הַמּוּזְהָבוֹת, אֲבָל עוֹשֶׂה פַּפִּירִית** – עיגולים מעץ כמין כיפה, **וְתוֹלֶה בָּהּ כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה** כגון רצועות של זהב.

שנינו במשנה, **וְשֶׁלֹּא יְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ יְוָנִית. תָּנוּ רַבָּנַן, כְּשֶׁצָּרוּ מַלְכֵי בֵית חַשְׁמוֹנַאי זֶה עַל זֶה,** שנלחמו שני האחים על המלוכה, והביא הורקנוס עמו את חיל רומי לעזרו, **הָיָה הוּרְקָנוֹס מְבַחוּץ** לחומה, **וְאַרִיסְטוֹבּוּלוּס מִבְּפְנִים, בְּכָל יוֹם וָיוֹם הָיוּ מְשַׁלְשְׁלִין** אלו שבפנים **דִּינָרִים בְּקוּפָּה** מתרומת הלשכה, **וּמַעֲלִין לָהֶן** אלו שבחוץ טלאים לצורך **תְּמִידִים, הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד שֶׁהָיָה מַכִּיר בְּחָכְמַת יְוָנִית, לָעֵז לָהֶם** לאותם שבחוץ **בְּחָכְמַת יְוָנִית** באופן שאין הכל מבינים, **אָמַר לָהֶן, כָּל זְמַן שֶׁעוֹסְקִים בַּעֲבוֹדָה אֵין נִמְסָרִין בְּיֶדְכֶם, לְמָחָר שְׁלְשׁוּ לָהֶם** אותם שבפנים **דִּינָרִים בְּקוּפָּה, וְהַעֲלוּ לָהֶם** אותם שבחוץ **חֲזִיר** במקום טלה, **כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַחֲצִי חוֹמָה, נָעַץ צִפָּרְנָיו בָּהּ,** ואז **נִזְדַּעְזְעָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה** מחמת חילול כבוד שמים, **אוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ חכמים, אָרוּר אָדָם שֶׁיְּגַדֵּל חֲזִירִים, וְאָרוּר אָדָם שֶׁיְּלַמֵּד לִבְנוֹ חָכְמַת יְוָנִית, וְעַל אוֹתָהּ שָׁנָה** שבאו הרומאים והחריבו את סביבות ירושלים, **שָׁנִינוּ, מַעֲשֶׂה וּבָא עוֹמֶר מִגְּנוֹת צְרִיפִים וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם מִבִּקְעַת עֵין סוֹכֵר** שהם מקומות רחוקים, אף שמצוה להביא ממקום קרוב, כיון שלא נמצא בסביבות ירושלים.

מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי אכן חכמת יוונית אסורה, **וְהָאָמַר רַבִּי, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לָשׁוֹן סוּרְסִי לָמָּה לדבר בו, אֶלָּא אִי** לדבר **לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אִי לָשׁוֹן יְוָנִית** שהיא לשון צח ויפה ואילו לשון סורסי הוא לשון עילג, **וְאָמַר רַב יוֹסֵף, בְּכָל לָשׁוֹן אֲרַמִּי לָמָּה לדבר בו, אֶלָּא אוֹ לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אוֹ לָשׁוֹן פַּרְסִי** שהוא יפה יותר מארמי, הרי מבואר בדברי רבי, שלשון יוונית מותרת. מתרצת הגמרא, **לָשׁוֹן יְוָנִית לְחוּד, וְחָכְמַת יְוָנִית לְחוּד** שאמנם לשון יוונית מותרת, אבל חכמת יוונית, שהיא שפת רמזים שהקרובים למלכות משתמשים בה, אסורה.

שוב מקשה הגמרא, **וְחָכְמַת יְוָנִית מִי אֲסִירָא, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מַאי דִּכְתִיב** באיכה **"עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי"** לי יש להצטער לבכות ולנוול את עיני יותר מכל משפחות עירי, **אֶלֶף יְלָדִים הָיוּ בְּבֵית אַבָּא** – רבן גמליאל דיבנה, **חֲמֵשׁ מֵאוֹת** מהם **לָמְדוּ תּוֹרָה, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת** מהם **לָמְדוּ חָכְמַת יְוָנִית, וְלֹא נִשְׁתַּיֵּיר מֵהֶן אחר החורבן אֶלָּא אֲנִי כָּאן, וּבֶן אֲחִי אַבָּא בְּעַסְיָא,** הרי שמותר ללמד חכמת יוונית. מתרצת הגמרא, **שַׁאנִי שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל דִּקְרוֹבִין לְמַלְכוּת הֲווּ** והיה להם צורך להשתמש בחכמת יוונית לצורך ישראל, **דְּתַנְיָא,** מי שהוא **מְסַפֵּר קוֹמֵי** – מסתפר מלפניו ומניח בלורית מאחוריו, **הֲרֵי זֶה מַדְרְכֵי הָאֱמוֹרִי** שהיו נוהגים לעשות כך לשם עבודה זרה, אולם **אַבְטוֹלוֹס בֶּן רָאוּבֵן הִתִּירוּ** לו חכמים **לְסַפֵּר קוֹמֵי,** לפי **שֶׁהוּא קָרוֹב לְמַלְכוּת,** וכן **שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל הִתִּירוּ לָהֶן** ללמוד **חָכְמַת יְוָנִית מִפְּנֵי שֶׁקְּרוֹבִין לְמַלְכוּת.**

שנינו במשנה, **בְּפוּלְמוּס הָאַחֲרוֹן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא תֵּצֵא כַלָּה בְּאַפְּרִיוֹן וְכוּ'** ושנינו שם שרבותינו התירו גזרה זו. אומרת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** התירו רבותינו שתצא הכלה באפריון, **מִשּׁוּם צְנִיעוּתָא** – שתהיה הכלה מכוסה בצאתה מבית אביה לבית בעלה.

שנינו במשנה, **מִשֶּׁמֵּת רַבָּן יוֹחָנָן בן זכאי בָּטְלָה זִיו הַחָכְמָה. תָּנוּ רַבָּנַן, מִשֶּׁמֵּת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בן הורקנוס, נִגְנַז סֵפֶר תּוֹרָה** – שהיו הלכות שבתורה שבעל פה סדורות בפיו ככתובות בספר. **מִשֶּׁמֵּת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, בָּטְלָה עֵצָה וּמַחְשָׁבָה** – שהיה זהיר בדרשות ובקי בהלכות, ויודע להשיב על קושיות המינים. **מִשֶּׁמֵּת רַבִּי עֲקִיבָא, בָּטְלוּ זְרוֹעֵי תּוֹרָה** – עומק הסברא בתורה, **וְנִסְתַּתְּמוּ מַעְיְנוֹת הַחָכְמָה** – שהיה סומך את הלכות תורה שבעל פה על דרשות הפסוקים ועל האותיות היתירות והלשונות המשתנים במקרא. **מִשֶּׁמֵּת רַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה, בָּטְלוּ עֲטָרוֹת חָכְמָה** – שהיה עשיר מופלג, **שֶׁעֲטֶרֶת חֲכָמִים עֲשָׂרָם". מִשֶּׁמֵּת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דוֹסָא, בָּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. מִשֶּׁמֵּת אַבָּא יוֹסֵי בֶּן קְטוֹנְתָּא, בָּטְלוּ חֲסִידִים, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַבָּא יוֹסֵי בֶּן קְטוֹנְתָּא, שֶׁהָיָה מִקְּטַנֵּי וסופם של חֲסִידִים. מִשֶּׁמֵּת בֶּן עַזַּאי, בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָּנִין. מִשֶּׁמֵּת בֶּן זוֹמָא, בָּטְלוּ הַדְּרָשָׁנִין. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, עָלָה גּוֹבַאי וְרַבּוּ צָרוֹת. מִשֶּׁמֵּת רַבִּי, הוּכְפְּלוּ צָרוֹת.**

שנינו במשנה, **מִשֶּׁמֵּת רַבִּי, בָּטְלָה עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא. אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף לְתַנָּא** השונה את המשנה, **לֹא תִּיתְנֵי** במשנתך **עֲנָוָה, דְּאִיכָּא אֲנָא** – שהרי יש אותי, שאני עניו. **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְתַנָּא, לֹא תִּיתְנֵי** במשנתך **יִרְאַת חֵטְא, דְּאִיכָּא אֲנָא** – שהרי יש אותי, שאני ירא חטא.

שמואל־א יב ה־יב

ה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד יְהוָה בָּכֶם וְעֵד מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מְצָאתֶם בְּיָדִי
מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עֵד׃ פ ו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה
וְאֶת־אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־אֲבֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ז וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה
אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־צִדְקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת־אֲבֹתֵיכֶם׃
ח כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ אֲבֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
וְאֶת־אַהֲרֹן וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיֹּשְׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ ט וַיִּשְׁכְּחוּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד
מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ בָם׃ י וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה (וַיֹּאמְרוּ כתיב) וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי עָזַבְנוּ
אֶת־יְהוָה וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְעַתָּה הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ
וְנַעַבְדֶךָ׃ יא וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל
אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח׃ יב וַתִּרְאוּ כִּי נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן בָּא
עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַלְכְּכֶם׃

רש"י

(ה) ויאמר עד. בת קול יוצאת ואומרת: 'עד', וזה אחד משלשה מקומות שהופיעה רוח הקודש בבית דין של מטה, כדאיתא במסכת מכות (כג ב): **(ו) אשר עשה את משה ואת אהרן.** להיות נכונים לשליחותו, להוציא אבותיכם ממצרים: **(ז) ואשפטה אתכם.** אתוכח עמכם: **(יא) ירובעל.** זה גדעון: **בדן.** זה שמשון, שמשבט דן בא: **ואת יפתח.** הרי שלשה קלי עולם, עם שלשה חמורי עולם, משה ואהרן ושמואל, לומר לך, הקל בדורו, כחמור בדורו, כל בית דין המתמנה על הדור, צריך לילך אחריו כאלו הוא אביר שבאבירים:

מצודת דוד

(ה) עד ה'. ה' יהיה לעד, וגם משיחו יהיה לעד, אשר לא מצאתם בידי שום דבר שאינו הגון: **ויאמר עד.** רצה לומר: כל אחד אמר: כן הדבר, ה' יהיה עד, וכן משיחו יהיה עד. או שאול לבד אמר: אני אהיה עד: **(ו) ויאמר שמואל.** אחר שאמרו שלא מצאו בידו מאומה, חזר לדבר דבריו להוכיחם: **ה' אשר עשה.** רצה לומר הלא כולכם ידעתם מעשה ה' אשר עשה עם משה ועם אהרן, רצה לומר: הנפלאות שעשה על ידם ועמהם: **ואשר העלה.** וכו' על ידי הנפלאות ההם העלה ממצרים: **(ז) ועתה.** רצה לומר: הואיל וידעתם, עמדו ואתוכח עמכם על כל צדקות ה' וכו', רצה לומר: נצחון הויכוח יהיה עם הצדקות: **(ח) כאשר בא.** רצה לומר: וזה הויכוח שעם הצדקות, שהנה כאשר בא יעקב למצרים, היה סוף הדבר שזעקו אבותיכם אל ה' מקושי השעבוד, ושלח את משה וכו', ולא היה להם אז מלך ללחום מלחמתם: **(ט) וישכחו.** ובבואם לארץ שכחו את ה', ומסרם ביד הגוים: **וילחמו בם.** רצה לומר: כי מתחלה לחמו בישראל, ולאחר זמן מסרם ה' בידם: **(י) ויזעקו.** התפללו לה', אבל לא שאלו להם מלך ללחום מלחמתם: **(יא) וישלח ה' את ירובעל וכו'.** עם כי לא היו מולכים בישראל, הציל ה' אתכם על ידיהם, מיד אויביכם היושבים מסביב: **(יב) ותראו.** רצה לומר: אבל אתם כאשר ראיתם שבא עליכם מלחמה, אמרתם לי לא נהיה כאבותינו אשר היה השופט יוצא לפניהם במלחמה, כי אם מלך ימלוך עלינו והוא ילחום מלחמתנו: **וה' וכו'.** אבל ה' הוא מלככם, והוא הלוחם מלחמותיכם עם השופט אשר יהיה, ואם כן הסכלתם עשו בשאלת המלך, כי הלא אמרתם שלא מצאתם בידי מאומה, והלא ראיתם שאין מעצור לה' להושיע ביד השופט, ומבלי מלך:

מצודת ציון

(ו) את משה. עם משה, רוצה לומר על ידו: **(ז) ואשפטה.** אתוכח, כמו (יחזקאל כ ד): התשפוט אותם: **(ח) ויושיבום.** מלשון ישיבה: **(ט) וימכור.** מסרם, וכאלו מכרם: **(יא) ירובעל.** זה גדעון: **בדן.** בן דן, זה שמשון מבני דן:

דברי הימים־ב ל א־ו

ל א וַיִּשְׁלַח יְחִזְקִיָּהוּ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְיהוּדָה וְגַם־אִגְּרוֹת כָּתַב עַל־אֶפְרַיִם
וּמְנַשֶּׁה לָבוֹא לְבֵית־יְהוָה בִּירוּשָׁלִַם לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
ב וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו וְכָל־הַקָּהָל בִּירוּשָׁלִַם לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי:
ג כִּי לֹא יָכְלוּ לַעֲשֹׂתוֹ בָּעֵת הַהִיא כִּי הַכֹּהֲנִים לֹא־הִתְקַדְּשׁוּ לְמַדַּי וְהָעָם
לֹא־נֶאֱסְפוּ לִירוּשָׁלִַם: ד וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וּבְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל:
ה וַיַּעֲמִידוּ דָבָר לְהַעֲבִיר קוֹל בְּכָל־יִשְׂרָאֵל מִבְּאֵר־שֶׁבַע וְעַד־דָּן לָבוֹא לַעֲשׂוֹת
פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלִַם כִּי לֹא לָרֹב עָשׂוּ כַּכָּתוּב: ו וַיֵּלְכוּ הָרָצִים
בָּאִגְּרוֹת מִיַּד הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו בְּכָל־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וּכְמִצְוַת הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל וְיָשׁוּב אֶל־הַפְּלֵיטָה
הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִכַּף מַלְכֵי אַשּׁוּר:

רש"י

(א) וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה וגו'. כי עדיין לא גלו כי זה היה בשנה ראשונה למלכו והם לא גלו כי אם בשש למלכו כדכתיב (במלכים ב' י"ח) וילכדה בקצה שלש שנים בשנת שש לחזקיה והיא שנת ט' להושע מלך ישראל כאשר תמצא כתוב בסוף הספר: **(ג) כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא.** בחדש הראשון בניסן: **כי הכהנים לא התקדשו למדי.** התקדשו להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם ואין צריך לומר שלא היו יכולים לעשותו בניסן שהרי לא כלו לקדש את הבית עד י"ו בניסן וכן פתרון כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כלומר אפי' אם לא עכבו טהר' הבי' שלא כלו עד י"ו בניסן לא היינו יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים לא התקדשו למדי: **והעם לא נאספו.** עדיין כולם לירושלים: **(ה) מבאר שבע ועד דן.** זהו תחום עשרת השבטים: **כי לא לרוב.** פתרון כי רוב שנים עברו שלא עשהו כהלכתו: **(ו) וישוב אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור.** אע"פ שלא הגלו עדיין קורא להם פליט' כי הי' נחשב בעיניה' כאשר גלו כבר ועוד כי מלכי אשור תפשו הכל בימי אחז ומה שהיה בעיניה' כאילו גלו לפי כי ו' שנים היו ישראל למלך אשור עבדים נושאי מנחה והיה מושל בהם ומוליכן בגולה ועושה בהם כרצונו וזה היה בתוך אותן שש שנים וכבר גלו כמה פעמים בימי מלכי ישראל ואחז והם יודעים מיד כשימרדו ישראל במלך אשור יוליכם בגולה ולהם קורא פליטת אשור לפי שלא משל בהם ולא בכל ארץ יהודה:

מצודת דוד

(ב) בחדש השני. באייר ור"ל לעבר השנה לשיקרא ניסן: **(ג) בעת ההיא.** ר"ל בעת הראוי בחדש הראשון: **למדי.** למן די ר"ל שיהיה די בהם להקריב כל ישראל:

מצודת ציון

(ו) הרצים. ההולכים במרוצה ורדיפה: **באגרות.** בספרים: **הפליטה.** ענין הצלה:

(ד) וישר הדבר. למעלה אמר שהיו מתיעצים בדבר וכאן אמר שהיה הדבר ישר בעיני כולם והסכימו לעבר השנה: **(ה) ויעמידו דבר.** גזרו אומר להכריז בכל מקומות ישראל וכו': **כי לא לרוב.** כי לזמן מרובה לא עשו פסח ככתו' בתורה ולזה היה מהצורך להזכיר' ולזרזם: **(ו) וכמצות המלך לאמר.** לומר להם כמצות המלך אתם בני ישראל שובו וכו': **וישוב.** ואז ישוב גם הוא אל הפליטה הנשארת לעזור לכם: **מכף מלכי אשור.** כי אותם שבעבר הירדן כבר גלו מארצם ע"י אשור:

גְּדוֹלִים צַדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ג כה) לאחר שהושלכו חנניה מישאל ועזריה בתוך הכבשן, הסתכל נבוכדנצר לכבשן, 'עָנֵה **וְאָמַר** נבוכדנצר ליועציו, **הָא אֲנָא חָזֵי גֻּבְרִין אַרְבָּעָה שַׁרְיִן מַהְלְכִין בְּגוֹ נוּרָא** – הרי אני רואה ארבעה אנשים מותרים [שאינם קשורים בחבלים] מהלכים בתוך האש, **וַחֲבָל לָא אִיתַי בְּהוֹן** – ואין בהם שום חבלה, **וְרֵוֵיהּ דִּי רְבִיעָאָה דְּמֵה לְבַר אֱלָהִין'** – ודמותו של הרביעי מביניהם דומה לתואר פני מלאך, וזהו המלאך גבריאל שנשלח להצילם (פסחים קיח.), הרי שכינה את המלאך 'רביעי' מביניהם, לפי ששלשת הצדיקים קדמו לו והלכו לפניו, והוא הרביעי שהלך מאחריהם.

הגמרא מספרת מה אירע לאחר שניצלו שלשת הצדיקים מכבשן האש: **אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי, בְּשָׁעָה שֶׁיָּצְאוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, בָּאוּ כָּל אוּמוֹת הָעוֹלָם וְטָפְחוּ** – והיכו **לְשׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל'** [–לישראל, ונקט לשון סגי נהור] שהשתחוו לצלם **עַל פְּנֵיהֶם, וְאָמְרוּ לָהֶם, יֵשׁ לָכֶם אֱלוֹהַּ כָּזֶה,** שיכול להציל אתכם מכבשן האש, **וְאַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים לַצֶּלֶם,** שהרי רק חנניה מישאל ועזריה לא השתחוו, ושאר ישראל השתחוו. **מִיָּד פָּתְחוּ** ישראל **וְאָמְרוּ** את הפסוק הכתוב בדניאל (ט ז) 'לְךָ ה' הַצְּדָקָה וְלָנוּ **בּוֹשֶׁת הַפָּנִים כַּיּוֹם הַזֶּה',** ו'כיום הזה' היינו יום זה שיצאו בו מכבשן האש, ואמרו להם אומות העולם כך.

מביאה הגמרא דרשה בענין זה: **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַאי דִּכְתִיב** – מה פירוש הפסוק (שיר השירים ז ט) 'אָמַרְתִּי **אֶעֱלֶה בְתָמָר אוֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו',** כך הוא פירושו, 'אָמַרְתִּי **אֶעֱלֶה בְתָמָר',** אֵלּוּ כל **יִשְׂרָאֵל,** שנמשלו לתמר, ורצה הקדוש ברוך הוא שכל התמר יהיה שלו, כלומר שיהיו בישראל הרבה צדיקים, ויתעלה ויתקדש שמו בעולם על ידם, **וְעַכְשָׁיו לֹא עָלָה בְּיָדִי אֶלָּא סַנְסָן** – ענף **אֶחָד, שֶׁל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה,** שלא השתחוו לצלם, ואילו שאר ישראל השתחוו.

דרשה נוספת בענין זה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב** (זכריה א ח) 'רָאִיתִי **הַלַּיְלָה וְהִנֵּה אִישׁ רוֹכֵב עַל סוּס אָדֹם, וְהוּא עוֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצוּלָה** [וְגוֹ'] וְאַחֲרָיו סוּסִים אֲדֻמִּים שְׂרֻקִּים וּלְבָנִים'. **מַאי** 'רָאִיתִי הַלַּיְלָה', אמר הנביא, ראיתי **שֶׁבִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַהֲפוֹךְ אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ לְלַיְלָה,** כלומר להחריב את העולם מחמת שהשתחוו לצלם, שראיתי במראה הנבואה 'וְהִנֵּה אִישׁ רוֹכֵב', אֵין 'אִישׁ' האמור כאן **אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות טו ג) 'ה' אִישׁ מִלְחָמָה ה' שְׁמוֹ', **עַל סוּס אָדֹם,** שֶׁבִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ **בָּרוּךְ הוּא לַהֲפוֹךְ אֶת הָעוֹלָם כּוּלּוֹ לְדָם,** כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּכֵּל **בַּחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה** שלא השתחוו לצלם, **נִתְקָרְרָה דַעְתּוֹ** [–נח כעסו], **שֶׁנֶּאֱמַר** 'וְהוּא עוֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצוּלָה', כלומר הקדוש ברוך הוא העמיד עצמו מלהחריב את העולם בזכות ההדסים שבמצולה, **וְאֵין** 'הֲדַסִּים' האמורים כאן **אֶלָּא צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר** (אסתר ב ז) על מרדכי 'וַיְהִי אוֹמֵן **אֶת הֲדַסָּה'** – שהיה מגדל בביתו את אסתר, ואף ששמה היה 'אסתר' היא מכונה 'הדסה' על שם צדקותה, **וְאֵין** 'מְצוּלָה' **אֶלָּא** ארץ **בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה מד כז) בנבואת ישעיה על בנין בית שני, שאמר הקדוש ברוך הוא שיקיים את דבר נביאו 'הָאֹמֵר **לַצּוּלָה חֳרָבִי וְנַהֲרוֹתַיִךְ אוֹבִישׁ'** – שאמר על בבל, הנמצאת ב'מצולה' [–בבקעה], שתתייבש, כלומר שתחרב ולא ישאר בה דבר טוב. ואם כן 'הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצוּלָה' הם הצדיקים שבבבל, והם חנניה מישאל ועזריה. ועל זה נאמר סיום הפסוק 'וְאַחֲרָיו סוּסִים אֲדֻמִּים שְׂרֻקִּים וּלְבָנִים', כלומר, **מִיָּד** 'מְלַאִים **רוֹגֵז'** – הסוסים האדומים המרמזים על כעס **נַעֲשִׂים שְׂרוּקִּים** – צבועים, **וְאחר** כך אותם שהיו **אֲדֻמִּים** ונהפכו לשרוקים **נַעֲשׂוּ לְבָנִים** לגמרי, שזהו רמז שנח כעסו של הקדוש ברוך הוא כשהסתכל בצדיקים.

אָמַר רַב פָּפָּא, שְׁמַע מִינַּהּ – מוכח מהמבואר כאן שסוס אדום הוא סימן קללה, **דִּסוּסָיָא חִיוָרָא מַעֲלֵי לְחֵלְמָא** – שראיית סוס לבן בחלום היא סימן טוב.

הגמרא מבארת מה היה סופם של חנניה מישאל ועזריה. מבררת הגמרא: **וְרַבָּנָן** – חנניה מישאל ועזריה, **לְהֵיכָא (אזול) [אָזְלוּ]** – להיכן הלכו לאחר שניצלו מכבשן האש, שהרי אינם מוזכרים יותר בפסוקים כלל. **אָמַר רַב, בְּעֵין [הָרָע] מֵתוּ** – שתמהו כולם על הצלתם מהאש, והיו מסתכלים בהם, ונתנו בהם עין הרע ומתו מחמתה. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, בְּרוֹק טָבְעוּ** – שרקקו אומות העולם על ישראל בדרך בזיון, על כך שאף שיש להם אלוה שיכול להצילם מכבשן האש השתחוו לצלם, ובאותו רוק טבעו חנניה מישאל ועזריה. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנָשְׂאוּ נָשִׁים, וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת.**

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים במה שנחלקו האמוראים: **כְּתַנָּאֵי** – נחלקו תנאים בנידון זה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּעֵין [הָרָע] מֵתוּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר בְּרוֹק טָבְעוּ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְנָשְׂאוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר** (זכריה ג ח) שמלאך ה' אמר ליהושע הכהן הגדול, 'שְׁמַע נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה', אֵיזוּ הֵם אַנְשֵׁי שַׁנְעָשָׂה לָהֶן מוֹפֵת, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, משמע מכך שעלו לארץ ישראל וישבו אצל יהושע הכהן הגדול.

הגמרא מבארת היכן היה דניאל בזמן מעשה זה. שואלת הגמרא: **וְדָנִיֵּאל לְהֵיכָן אָזַל** – להיכן הלך דניאל באותו זמן שהושלכו חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, שהרי בודאי לא היה שם, שאילו היה שם בודאי לא היה משתחוה אלא מוסר נפשו כחנניה מישאל ועזריה.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב,** דניאל הלך **לְמִיכְרָא נַהֲרָא רַבָּא בְּמִבְרְיָא** – לחפור ולהוציא נהר גדול בעיר טבריה. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר,** שלחו נבוכדנצר **לְאַתְוֵיי כִּיזְרָא דְּאַסְפַּסְתָּא** – להביא זרע של אספסת, שהוא מין עשב למאכל בהמה. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לְאַתְוֵיי חֲזִירֵי דַּאֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם** – להביא חזירים מהעיר אלכסנדריה שבמצרים, ששם החזירים גדולים ביותר, כדי לגדל מהם ולדות בבבל.

מקשה הגמרא על רבי יוחנן: **אִינִי** – האם ניתן לומר כן, שהביא דניאל חזירים ממצרים כדי לגדל מהם ולדות, **(והתניא) [וְהָתְנַן]** במשנה (בכורות כח:) **תּוֹדוֹס הָרוֹפֵא אָמַר,** לחכמים שאמרו שבהמה שניטל בית הרחם שלה היא טריפה, והרי **אֵין פָּרָה וַחֲזִירָה יוֹצְאָה מֵאֲלֶכְסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם שֶׁאֵין חוֹתְכִין הָאֵם** [–בית הרחם] **שֶׁלָּהּ** קודם שתצא מאלכסנדריה, **בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֵּלֵד,** כדי שלא יהיו חזירים אלו מצויים במקומות אחרים אלא רק במצרים, ואף על פי כן בהמות אלו חיות, ומוכח שאין זו טריפה. ועל כל פנים מבואר שהמצריים מקפידים שלא יוציאו את החזירים מארצם באופן שיוכלו ללדת, ואיך הוציאם דניאל כדי לגדל מהם ולדות. מתרצת הגמרא: **זוּטְרֵי אַיְיתֵי בְּלָא דַּעְתַּיְיהוּ** – דניאל הביא חזירים קטנים, ולא העלו המצריים בדעתם שהוא מוציאם כדי לגדל מהם ולדות, אלא סברו שהוא מוציאם לאכילה, והניחו לו להוציאם ללא חיתוך האם.

הגמרא מביאה ברייתא בענין זה של מעשי דניאל באותו זמן: **תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֲצָה,** שלא יהיה דניאל בבבל בשעה שהושלכו חנניה מישאל ועזריה לאש, **וְהֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְדָנִיֵּאל, וּנְבוּכַדְנֶצַּר. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר, נֵיזִיל דָּנִיֵּאל מֵהָכָא** – ילך דניאל מכאן, כדי **דְּלָא לֵימְרוּ בִּזְכוּתֵיהּ אִיתְנַצּוּל** – שלא יאמרו אומות העולם שחנניה מישאל ועזריה ניצלו בזכותו, שהיה מפורסם וגדול ביותר, אלא ידעו שניצלו רק בזכות הקדוש ברוך הוא. **וְדָנִיֵּאל אָמַר, אֵיזִיל מֵהָכָא** – אלך מכאן, **דְּלָא לִיקַּיְּמִים בִּי** – שלא יתקיים בי הפסוק (דברים ז כה) 'פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ', כלומר, חשש דניאל שאם לא ישתחוה לצלם וישליכנו נבוכדנצר לכבשן האש, לא ינצל מהאש, כיון שנבוכדנצר עשה את דניאל אלוה ועבודה זרה, וחשש דניאל שיתקיים בו הפסוק 'פסילי אלוהיהם תשרפו באש'. **וּנְבוּכַדְנֶצַּר אָמַר, יֵזִיל דָּנִיֵּאל מֵהָכָא,** שאם לא ישתחוה אצטרך להשליכו לכבשן האש, ואיני רוצה בכך, כדי **דְּלָא לֵימְרוּ** – שלא יאמרו האנשים שנבוכדנצר **קַלְיֵיהּ לֵאלָהֵיהּ בְּנוּרָא** – שרף את אלהיו באש, שהרי דניאל היה כאלוה בעיניו.

מבררת הגמרא: **וּמַנַּיִן דְּסָגִיד לֵיהּ** – ומהיכן נלמד שהיה נבוכדנצר עובד לדניאל כאלוה. מבארת הגמרא: **דִּכְתִיב** לאחר שדניאל פתר

המשך בעמוד קלב

רש"י

גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת. דברישא חשיב לתלתא צדיקי ומלאך לבסוף דכתיב ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין: **וטפחו לישראל על פניהם.** שהשתחוו לצלם: **אני אמרתי שכל התמר שלי הוא.** שיהיו בהם צדיקים הרבה ולא עלתה בידי וכו' ישראל נמשלו לתמר כדאמרי' (סוכה דף מה:) מה תמר זה אין לו אלא לב אחד וכו': **והנה איש רוכב על סוס אדום.** בזכריה כתיב: **כל העולם כולו ללילה.** מפני שהשתחוו לצלם: **והוא עומד.** העמיד הקב"ה עצמו בזכות ההדסים שבמצולה: **האומר לצולה חרבי.** לבבל שיושבת במצולה: **חרבי.** לשון חרבו המים (בראשית ח): **שרוקים.** צבועים ואח"כ נעשו לבנים כשנסתכל בצדיקים נח מכעסו: **סוסיא חיורא מעלי לחלמא.** מדקאמר שאדום הוי רמז לקללה: **ורכנן.** חנניה מישאל ועזריה: **להיכן אזלו.** כשיצאו מן הכבשן דתו לא מדכר להו בכולהו כתובי: **בעין הרע מתו.** שהיו מסתכלים בהן על שהיו תמהין בהן: **ברוק טבעו.** באותו רוק שרקקו אומות העולם בישראל שאומרין אלוה כזה יש לכם והשתחויתם לצלם: **הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה.** אלמא חזרו לארץ אצל יהושע בהן גדול: **ודניאל להיכן אזל.** כשהושלכו חביריו לתוך כבשן האש שלא הושלך עמהם: **למכרא נהרא רבא בטבריא.** לחפור ולהוציא נהר בטבריא ל"א למכרא נהרא בטורא בהר: **לאתויי בירי דאספסתא.** להביא זרע של עשב שהוא מאכל בהמה שלחו נבוכדנצר הכי הוה קים להו: **לאתויי חזירי ממצרים.** שלחו כדי לגדלם לולדות שחזירי מצרים גדולים הם: והתניא אמר תודוס הרופא לחכמים שהיו אומרים ניטלה האם טרפה והא אין פרה וחזירה יוצאה ממצרים וכו' כדי שלא יהיו מצויין במקומות אחרים ואעפ"כ חיו: **זוטרי איתיניהו.** ולא העלו על לבם דלפריה ורביה בעי והניחו להוציאן בלא חתוך האם: **באותה עצה.** שהלך משם דניאל: **דלא לקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון באש.** דנבוכדנצר עשאו אלוה כדכתיב ודניאל הוה סגיד והוה ליה כפסילי אלהיהם שהמקרא הזה היה צווח עליהם לשורפן לכך היה מתירא: **קליות.** שבלים המהובהבין באש: **השמיע.** השתמשי: **תלתא.** ונפישי זכותייהו: **הלא זה אוד.** מה אוד נחרך אף הוא נחרך: **אהני.** הועיל: **אקדו.** שרפו: **מאי טעמא איענוש.** יהושע דאהני נורא למאניה דהאי דאהדר איהו לנבוכדנצר דחייה בעלמא דחייה: **שש שעורים.** שש גרעינים שעורים ממש: **וכי דרכו של בועז ליתן שש שבלים.** והא תנן (פאה פ"ח מ"ה) אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב שעורים:

אלא

גְּדוֹלִים צַדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר ׳עָנָה וְאָמַר הָא אֲנָא חָזֵי גּוּבְרִין אַרְבְּעָה שְׁרִיין מַהְלְכִין בְּגוֹ נוּרָא וַחֲבָל לָא אִיתֵי בְּהוֹן וְרֵיהַ דִּי רְבִיעָאָה דָּמֵה לְבַר אֱלָהִין׳. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי, בְּשָׁעָה שֶׁיָּצְאוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, בָּאוּ כָּל אוּמוֹת הָעוֹלָם וְטָפְחוּ לִ׳שׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל׳ עַל פְּנֵיהֶם. אָמְרוּ לָהֶם, יֵשׁ לָכֶם אֱלוֹהַּ כָּזֶה, וְאַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים לַצֶּלֶם, מִיָּד פָּתְחוּ וְאָמְרוּ ׳לְךָ ה׳ הַצְּדָקָה וְלָנוּ בּוֹשֶׁת הַפָּנִים כַּיּוֹם הַזֶּה׳. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַאי דִּכְתִיב ׳אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אוֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו׳, ׳אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר׳, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, וְעַכְשָׁיו לֹא עָלָה בְּיָדִי אֶלָּא סַנְסַן אֶחָד, שֶׁל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב ׳רָאִיתִי הַלַּיְלָה וְהִנֵּה אִישׁ רוֹכֵב עַל סוּס אָדֹם, וְהוּא עוֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצוּלָה׳ [וגו׳], מַאי ׳רָאִיתִי הַלַּיְלָה׳, בִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַהֲפוֹךְ אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ לְלֵילָה. ׳וְהִנֵּה אִישׁ רוֹכֵב׳, אֵין ׳אִישׁ׳ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר ׳ה׳ אִישׁ מִלְחָמָה ה׳ שְׁמוֹ׳. ׳עַל סוּס אָדֹם׳, בִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַהֲפוֹךְ אֶת הָעוֹלָם כּוּלוֹ לְדָם, כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּכֵּל בַּחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְהוּא עוֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצוּלָה׳, וְאֵין ׳מְצוּלָה׳ אֶלָּא בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר ׳הָאוֹמֵר לַצּוּלָה חָרְבִי וַנְהַרוֹתַיִךְ אוֹכִישׁ׳. מִיָּד, ׳מְלֵאִים רוֹגֶז׳, נַעֲשִׂים שְׁרוּקִים, וַאֲדוּמִים נַעֲשׂוּ לְבָנִים. אָמַר רַב פָּפָא, שְׁמַע מִינַּהּ, סוּסְיָא חִיוָרָא, מַעֲלֵי לְחֶלְמָא: וְרַבָּנָן, לְהֵיכָא [אָזְלוּ]? אָמַר רַב, בְּעַיִן [הָרָע] מֵתוּ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, בְּרוֹק טָבְעוּ. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנָשְׂאוּ נָשִׁים, וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבְנוֹת. כְּתַנָּאֵי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּעַיִן [הָרָע] מֵתוּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, בְּרוֹק טָבְעוּ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנָשְׂאוּ נָשִׁים, וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבְנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר ׳שְׁמַע נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיּוֹשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה׳, אֵיזוֹ הֵם אֲנָשִׁים שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶן מוֹפֵת, הֲוֵי אוֹמֵר, זֶה חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. וְדָנִיאֵל, לְהֵיכָן אֲזַל? אָמַר רַב, לְמִכְרָא נַהֲרָא רַבָּא בִּטְבֶרְיָא. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, לְאָתוּיֵי בִּיזְרֵא דְּאִסְפַּסְתָּא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לְאָתוּיֵי חֲזִירֵי דְּאַלְכְּסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם. אֵינִי? [וְהָתְנַן], תּוֹדוֹס הָרוֹפֵא אָמַר, אֵין פָּרָה וַחֲזִירָה יוֹצְאָה מֵאַלְכְּסַנְדְּרִיָּא שֶׁל מִצְרַיִם שֶׁאֵין חוֹתְכִין הָאֵם שֶׁלָּהּ, בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תֵּלֵד. זוּטְרֵי אֵיתֵיתִי, בְּלָא דַּעְתַּיְיהוּ. תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְדָנִיאֵל, וּנְבוּכַדְנֶצַּר. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר, נֵיזִיל דָּנִיאֵל מֵהָכָא, דְּלָא לֵימְרוּ, בִּזְכוּתֵיהּ אִיתְנַצּוּל. וְדָנִיאֵל אָמַר, אֵיזִיל מֵהָכָא, דְּלָא לִיקַּיְּים בִּי ׳פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ׳. וּנְבוּכַדְנֶצַּר אָמַר, נֵיזִיל דָּנִיאֵל מֵהָכָא, דְּלָא לֵימְרוּ, קַלְיֵיהּ לֵאלָהֵיהּ בְּנוּרָא. וּמִנַּיִן דְּסָגִיד לֵיהּ, דִּכְתִיב ׳בֵּאדַיִן מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נְפַל עַל אַנְפּוֹהִי וּלְדָנִיֵּאל סְגִיד וְגוֹ׳: ׳כֹּה אָמַר ה׳ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְאֶל צִדְקִיָּה בֶּן מַעֲשֵׂיָה הַנִּבְּאִים לָכֶם בְּשִׁמִי לַשֶּׁקֶר׳ וְגוֹ׳, וּכְתִיב ׳וְלוּקַח מֵהֶם קְלָלָה לְכֹל גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר יְשִׂימְךָ ה׳ כְּצִדְקִיָּהוּ וּכְאַחְאָב אֲשֶׁר קָלָם מֶלֶךְ בָּבֶל בָּאֵשׁ׳. ׳אֲשֶׁר שָׁרָפָם׳ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא ׳אֲשֶׁר קָלָם׳. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִלְּמַד שֶׁעָשָׂאָן כִּקְלָיוֹת. ׳עַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנָאֲפוּ אֶת נְשֵׁי רֵעֵיהֶם׳. מַאי עָבוּד, אָזוּל לְגַבֵּי בְּרַתֵּיהּ דְּנְבוּכַדְנֶצַּר. אַחְאָב אָמַר לָהּ, ׳כֹּה אָמַר ה׳, הִשְׁמִיעִי אֶל צִדְקִיָּה׳. וְצִדְקִיָּה אָמַר, כֹּה אָמַר ה׳, הִשְׁמִיעִי אֶל אַחְאָב׳. אָזְלָה, וְאָמְרָה לֵיהּ לַאֲבוּהָּ. אָמַר לָהּ, אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ, שׁוֹנֵא זִימָה הוּא, כִּי אָתוּ לְגַבָּךְ, שַׁדְּרִינְהוּ לְגַבַּאי. כִּי אָתוּ לְגַבָּהּ, שַׁדְּרַתְּנְהוּ לְגַבֵּי אֲבוּהָּ. אָמַר לְהוּ, מַאן אָמַר לְכוֹן. אָמְרוּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהָא חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, שְׁאֵלְתִּינְהוּ, וְאָמְרוּ לִי אָסוּר. אָמְרוּ לֵיהּ, אֲנַן נַמִּי נְבִיאֵי כְּוָתַיְיהוּ, לְדִידְהוּ לָא אָמַר לְהוּ, לְדִידָן אָמַר לָן. אָמַר לְהוּ, אֲנָא בְּעֵינָא דְּאִיבְּדִקְיָנְכוּ, כִּי הֵיכִי דִּבְדִקְתִּינְהוּ לַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. אָמְרוּ לֵיהּ, אִינּוּן תְּלָתָא הָווּ, וַאֲנַן תְּרֵין. אָמַר לְהוּ, בַּחֲרוּ לְכוֹן מַאן דְּבָעֵיתוּ בַּהֲדֵייכוּ. אָמְרוּ, יְהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל. סָבְרִי, לֵיתֵי יְהוֹשֻׁעַ דִּנְפִישׁ זְכוּתֵיהּ, וּמַגְּנָא עָלָן. אַחְתִּיהוּהוּ, שַׁדְּינְהוּ, אִינְהוּ אִיקְּלוּ. יְהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל, אִיחֲרוֹכֵי מָאנֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיַּרְאֵנִי אֶת יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עוֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ ה״ וְגוֹ׳, וּכְתִיב ׳וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל הַשָּׂטָן יִגְעַר ה׳ בְּךָ׳ וְגוֹ׳. אָמַר לֵיהּ, רָדֵעְנָא דְּצַדִּיקָא אַתְּ. אֶלָּא, מַאי טַעְמָא אַהְנְיָא בָּךְ פּוּרְתָּא נוּרָא. חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, לָא אַהְנְיָא בְּהוּ כְּלָל. אָמַר לֵיהּ, אִינְהוּ תְּלָתָא הָווּ, וַאֲנָא חַד. אָמַר לֵיהּ, וְהָא אַבְרָהָם, יָחִיד הֲוָה. הָתָם, לָא הֲווּ רְשָׁעִים בַּהֲדֵייהּ, וְלָא אִתְיְהִיב רְשׁוּתָא לְנוּרָא. הָכָא, הֲווּ רְשָׁעִים בַּהֲדֵי, וְאִתְיְהִיב רְשׁוּתָא לְנוּרָא. דַּיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי, תְּרֵי אוּדֵי יַבֵּישֵׁי וְחַד רְטִיבָא, אוֹקְדָן יַבֵּישֵׁי לְרְטִיבָא. מַאי טַעְמָא, אִיעַנַּשׁ. אָמַר רַב פָּפָא, שֶׁהָיוּ בָּנָיו נוֹשְׂאִין נָשִׁים שֶׁאֵינָן הֲגוּנוֹת לַכְּהוּנָה, וְלֹא מִיחָה בָּהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבוּשׁ בְּגָדִים צוֹאִים׳, וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ לִלְבּוֹשׁ בְּגָדִים צוֹאִים, אֶלָּא מִלְּמַד שֶׁהָיוּ בָּנָיו נוֹשְׂאִים נָשִׁים שֶׁאֵינָן הֲגוּנוֹת לַכְּהוּנָה, וְלֹא מִיחָה בָּהֶן. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא בְּצִיפּוֹרִי, מַאי דִּכְתִיב ׳שֵׁשׁ הַשְּׂעֹרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי׳. מַאי, ׳שֵׁשׁ הַשְּׂעוֹרִים׳. אִילֵימָא, שֵׁשׁ שְׂעוֹרִים מַמָּשׁ, וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל בּוֹעַז לִיתֵּן מַתָּנָה שֵׁשׁ שְׂעוֹרִים.

אלא

רש"י

אלא שש סאין. דשש קבין או שש לוגין ליכא למימר דלא מייתי בגורן מדה פחותה מסאה: **ליטול שש סאין.** ולישא משוי כזה: **רמז לה.** דשש גרעינין נתן לה לסימן ורמז שעתידין לצאת שש בנים ממנה: **יודע נגן גבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו.** היינו שש ברכות: **לא אמרן** היינו דואג: **אלא בלשון הרע.** שהיה מספר בשבחו של דוד כדי שיקנא בו שאול ויהרגהו: **לישא** וליתן **במלחמתה של תורה.** להתוכח בתלמוד: **פנים בהלכה.** שמביא ראיה לדבריו: **רבדידיה נמי לא הוה.** דשאול נמי לא הוה הלכה כמותו כדאמרינן בעירובין (דף נג.) דוד דגלי מסכתא כתיב ביה יראיך יראוני וישמחו שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע: **נעצר לפני ה'.** ללמוד תורה הרבה: **אביר הרועים אשר לשאול.** אלמא ההוא מיוחד שבנערים דהיינו דואג דחזינן הכא דקרי אביר הרועים: **ונחה עליו רוח ה'.** איזה רוח רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' הרי ששה: ה"ג **והריחו ביראת ה' א"ר אלכסנדריא שהטעינו במצות ויסורין כריחים.** והיינו והריחו לשון רחים. ולא גרסינן וכתיב והריחו: **רבא אמר.** מאי והריחו דמורח ודאין שמריח באדם ושופט ויודע מי החייב שנאמר לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח ואפילו הכי ושפט בצדק דלים כגון על ידי הרחה: **בר בוזיבא.** (עם) ממלבי הורדוס היה: אשר אין בהם כל מום וטובי מראה משכילים בכל חכמה יודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם הרי ו': **אפי' ריבדא דכוסילתא לא היתה בגופם.** שלא היו צריכין להקזה. ריבדא פוניור"א בלעז: **כוסילתא.** שם כלי המקיז פלנמא"ל: **מן השיחה.** שלא היו מספרין בדברים בטלים כדי שלא יתגנו בפני המלך: **כלם מבני יהודה.** כדחשיב לעיל ששה בנים העתידים לצאת מרות וחשיב בהדייהו חנניה מישאל ועזריה: **דניאל.** לחוד קאי אבני יהודה אבל חנניה מישאל ועזריה לא ולית ליה הך דרשה דלעיל שש שעורים: **מבניך אשר יצאו ממעיך.** בחזקיהו מלך יהודה כתיב: **סריסים ממש.** שסירסו לחנניה מישאל ועזריה שכן דרכן של מלכים לסרס את האדם כדי שלא ישא אשה ויהא פנוי לעבודת המלך ולית ליה הא דחכמים דאמרי לעיל שעלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות: **ר' חנניה אומר.** לא סרסם אלא להכי קרו ליה סריסים שנסתרסה ע"ז בימיהם שבימיהם נודע לכל שאין ממש בע"ז ופורענות שהיה נביא מתנבא לחזקיהו שיהיו גולים מארצם ויוליכם בהיכל מלך בבל ור' שמואל בר נחמני דאמר חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים היו מוקים האי קרא בדניאל לחוד: **מאי חבל לא איתי בהון.** והלא חבלה היא זו שנסתרסו ומהאי קרא דלעיל ילדים אשר אין בהם כל מום לא מצי פריך דאיכא למימר בשעה שבאו לנבוכדנצר תמימים הוו וסרסן: **חבל די נורא.** לא איתי בהון אבל חבלת הגוף מיהא איכא ופריך לחבלא דנורא לא איצטריך דהא כתיב קרא וריח נור לא עדת בהון: **ולא ריחא.** עשן האש: **הא והא היו.** סריסים ממש ושנסתרסה ע"ז בימיהם: **טוב מבנים ומבנות.** מכלל דבנים לא הוו להו דסריסים היו: **מאי טוב מבנים ומבנות.** הכא לא מצי לתרוצי הא והא הוו דא"כ במאי פליגי: **בנים שהיו לחן כבר ומתו.** דלא חיו בניהם ומיהו לא היו סריסים: **אתן לו.** להם לא נאמר אלא לו לאחד מהם והיינו ספר דניאל שנקרא על שמו והשתא קא פריך פירכא באפי נפשה אגב דאתי בידו ספר דניאל: **מכדי וכו'.** רוב דברים שבספר עזרא ונחמיה אמרם: **דוד נמי מימר אמר.** הכי כלומר מאי מחזיק טובה איכא: **רב יוסף אמר.** לאו אהכי איענש דהא דוד נמי אמר כי האי גוונא אלא לכך נענש שספר בגנותן של ראשונים: **מאי נינהו.** שהיו עמו חגי זכריה מלאכי וכיון שהם לא ראו והוא ראה אלמא גדול מהם הוה ומדאשכחן דדניאל הוה חשיב טפי מחגי זכריה ומלאכי דהוו נביאי שמע מינה דגדול הוה מנחמיה בן חכליה דלא הוה נביא ואפי' הכי ספר עליו דלא אפקיה מכלל גנות הראשונים דניאל היה מבאי הגולה עם החרש והמסגר ונחמיה הוה מעולי הגולה זמן מרובה לאחר מיכן: אינהו

1 אֶלָּא, שֵׁשׁ סְאִין, וְכִי דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לִיטּוֹל שֵׁשׁ סְאִין,
2 אֶלָּא רֶמֶז [רָמַז] לָהּ, שֶׁעֲתִידִין שִׁשָּׁה בָּנִים לָצֵאת מִמֶּנָּה,
3 שֶׁמִּתְבָּרְכִין בְּשֵׁשׁ [שֵׁשׁ] בְּרָכוֹת. וְאֵלּוּ הֵן, דָּוִד, וּמְשִׁיחַ,
4 דָּנִיֵּאל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. דָּוִד, דִּכְתִיב 'וַיַּעַן אֶחָד
5 מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמַר הִנֵּה רָאִיתִי בֵּן לִישַׁי בֵּית הַלַּחְמִי, יוֹדֵעַ
6 נַגֵּן, וְגִבּוֹר חַיִל, וְאִישׁ מִלְחָמָה, וְנָבוֹן דָּבָר, וְאִישׁ תּוֹאַר
7 וַה' עִמּוֹ' וְגוֹ', וְאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה
8 לֹא אֲמָרוֹ דּוֹאֵג אֶלָּא בְּלָשׁוֹן הָרָע. 'יוֹדֵעַ נַגֵּן', שֶׁיּוֹדֵעַ
9 [לִשְׁאוֹל]. 'גִּבּוֹר', שֶׁיּוֹדֵעַ לְהָשִׁיב. 'אִישׁ מִלְחָמָה', שֶׁיּוֹדֵעַ
10 לִישָׁא וְלִיתֵּן בְּמִלְחֲמָתָהּ שֶׁל תּוֹרָה. ['וְנָבוֹן דָּבָר', שֶׁמֵּבִין
11 דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר. 'אִישׁ תּוֹאַר', שֶׁמַּרְאֶה פָּנִים בַּהֲלָכָה].
12 'וַה' עִמּוֹ', שֶׁהַלָּכָה כְּמוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם. בְּכוּלְּהוּ, אָמַר לְהוּ,
13 יְהוֹנָתָן בְּנִי כָּמוֹהוּ. כֵּיוָן דְּאָמַר לֵיהּ ['וַה' עִמּוֹ'], מִילְּתָא
14 דִּבְדִידֵיהּ נַמִּי לֹא הֲוָה בֵּיהּ, חֲלַשׁ דַּעְתֵּיהּ, וְאִיקַּנְיָא בֵּיהּ.
15 דִּבְשָׁאוּל, כְּתִיב 'וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ'. וּבְדָוִד, כְּתִיב
16 'וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַצְלִיחַ'. מְנָלָן, דְּדוֹאֵג הֲוָה. כְּתִיב הָכָא
17 'וַיַּעַן אֶחָד מֵהַנְּעָרִים', מְיוּחָד שֶׁבַּנְּעָרִים. וּכְתִיב הָתָם 'וְשָׁם
18 אִישׁ מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי ה', וּשְׁמוֹ דּוֹאֵג
19 הָאֲדֹמִי, אַבִּיר הָרֹעִים אֲשֶׁר לְשָׁאוּל'. מָשִׁיחַ, דִּכְתִיב
20 'וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה', רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה, רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה,
21 רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה' וְגוֹ'. וּכְתִיב, 'וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה'", אָמַר
22 רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי, מְלַמֵּד שֶׁהִטְעִינוֹ מִצּוֹת וְיִסּוּרִין כְּרִיחַיִם.
23 רָבָא אָמַר, דְּמוֹרַח וְדָאִין, דִּכְתִיב 'וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו
24 יִשְׁפּוֹט וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ'.
25 בַּר כּוֹזִיבָא, מָלֵךְ תַּרְתֵּין שְׁנִין וּפַלְגָּא. אָמַר לְהוּ לַרְבָּנָן,
26 'אֲנָא מָשִׁיחַ'. אָמְרוּ לֵיהּ, בְּמָשִׁיחַ כְּתִיב, דְּמוֹרַח וְדָאִין.
27 נָחֲזֵי אֲנַן, אִי מוֹרַח וְדָאִין. כֵּיוָן דְּחַזְיוּהוּ דְּלֹא מוֹרַח וְדָאִין,
28 קַטְלוּהוּ. דָּנִיֵּאל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, דִּכְתִיב בְּהוּ 'אֲשֶׁר

29 אֵין בָּהֶם כָּל מאוּם וְטוּבֵי מַרְאֶה וּמַשְׂכִּילִים בְּכָל חָכְמָה וְיוֹדְעֵי דַעַת וּמְבִינֵי מָדָע וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם לַעֲמוֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ וּלְלַמֵּדָם סֵפֶר
30 וּלְשׁוֹן כַּשְׂדִּים'. מַאי 'אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מוּם', אָמַר רַבִּי חָמָא [בְּרַבִּי חֲנִינָא], אֲפִילּוּ כְּ'רִיבְדָא דְכוֹסִילְתָּא' לֹא הֲוָה בְּהוּ. מַאי 'וַאֲשֶׁר כֹּחַ
31 בָּהֶם לַעֲמוֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ', אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ אוֹנְסִין אֶת עַצְמָן מִן הַשִּׂחוֹק, וּמִן הַשִּׂיחָה, וּמִן הַשֵּׁנָה, וּמְעַמְּדִין
32 עַל עַצְמָן בְּשָׁעָה שֶׁנִּצְרָכִין לִנְקֵבֵיהֶם, מִפְּנֵי אֵימַת מַלְכוּת. 'וְיֵהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה', אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כּוּלָּן
33 מִבְּנֵי יְהוּדָה הֵם. וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, דָּנִיֵּאל, מִבְּנֵי יְהוּדָה. חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, מִשְּׁאָר שְׁבָטִים. 'וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ
34 אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל', מַאי 'סָרִיסִים'. רַב אָמַר, סָרִיסִים מַמָּשׁ. וְרַבִּי חֲנִינָא אָמַר, שֶׁנִּסְתָּרְסָה עֲבוֹדָה זָרָה
35 בִּימֵיהֶם. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר, שֶׁנִּסְתָּרְסָה עֲבוֹדָה זָרָה בִּימֵיהֶם, הַיְינוּ דִּכְתִיב 'וַחֲבָל לֹא אִיתַי בְּהוֹן'. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר, סָרִיסִים מַמָּשׁ,
36 מַאי 'וַחֲבָל לֹא אִיתַי בְּהוֹן'. חַבָּלָא דְנוּרָא. וְהָכְתִיב 'וְרֵיחַ נוּר לֹא עָדַת בְּהוֹן', לָא חַבָּלָא וְלָא רֵיחָא. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר, שֶׁנִּסְתָּרְסָה
37 עֲבוֹדָה זָרָה בִּימֵיהֶם, הַיְינוּ דִּכְתִיב 'כֹּה אָמַר ה' לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שַׁבְּתוֹתַי' וְגוֹ'. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר, סָרִיסִים מַמָּשׁ, מִשְּׁהָעֵי
38 קְרָא בִּגְנוּתָא דְצַדִּיקֵי? הָא וְהָא, הֲוָה בְּהוּ. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר, סָרִיסִים מַמָּשׁ, הַיְינוּ דִּכְתִיב 'בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים
39 וּמִבָּנוֹת'. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר, שֶׁנִּסְתָּרְסָה עֲבוֹדָה זָרָה בִּימֵיהֶם, מַאי 'טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת'. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מִבָּנִים שֶׁהָיוּ לָהֶם
40 כְּבָר וּמֵתוּ. מַאי 'שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת', אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא בְּצִפּוֹרִי, זֶה סֵפֶר דָּנִיֵּאל, שֶׁנִּקְרָא עַל שְׁמוֹ. מִכְּדֵי,
41 כָּל מִילֵּי דְּעֻזְרָא, נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה, מַאי טַעְמָא, לָא אִיקְרֵי סִיפְרָא עַל שְׁמֵיהּ. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא,
42 מִפְּנֵי שֶׁהֶחֱזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'זָכְרָה לִי אֱלֹהַי לְטוֹבָה'. דָּוִד נַמִּי, מִימַר אָמַר 'זָכְרֵנִי ה' בִּרְצוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנִי בִּישׁוּעָתֶךָ'. דָּוִד, רַחֲמֵי
43 הוּא דְּקָבְעֵי. רַב יוֹסֵף אָמַר, מִפְּנֵי שֶׁסִּיֵּפוּ בִּגְנוּתָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהַפַּחוֹת הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר לְפָנַי הִכְבִּידוּ עַל הָעָם וַיִּקְחוּ מֵהֶם
44 בְּלֶחֶם וָיָיִן [אַחַר] כֶּסֶף שְׁקָלִים אַרְבָּעִים' וְגוֹ'. וְאַף עַל דָּנִיֵּאל שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, סִיֵּפוּ. וּמְנָלָן דְּגָדוֹל מִמֶּנּוּ, דִּכְתִיב 'וְרָאִיתִי אֲנִי דָּנִיֵּאל לְבַדִּי
45 אֶת הַמַّרְאָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי לֹא רָאוּ אֶת הַמַّרְאָה אֲבָל חֲרָדָה גְּדוֹלָה נָפְלָה עֲלֵיהֶם וַיִּבְרְחוּ בַּהֲחֻבָא'. ('וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי
46 לֹא רָאוּ אֶת הַמַّרְאָה'). וּמַאן נִינְהוּ אֲנָשִׁים, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, וְאִיתֵימָא רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, זֶה חַגַּי, זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי.

אינהו

אֶלָּא מה תאמר, שנתן לה **שֵׁשׁ סְאִין** של שעורים, הרי גם זה לא יתכן, **וְכִי דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לִיטּוֹל שֵׁשׁ סְאִין**, שהוא משא כבד. השיב רבי תנחום: **אֶלָּא** באמת נתן לה שש גרעינים ממש, **וְרֶמֶז** [**רַמֵּז**] **לָהּ** בזה, **שֶׁעֲתִידִין שִׁשָּׁה בָּנִים לָצֵאת מִמֶּנָּה, שֶׁמִּתְבָּרְכִין כֹּל אַחַד מֵהֶם בְּשֵׁשׁ** [**שֵׁשׁ**] **בְּרָכוֹת** [–מעלות טובות שהיו בו] **וְאֵלּוּ הֵן** ששת הבנים, **דָּוִד** המלך, **וּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, דָּנִיאֵל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה.**

מפרשת הגמרא באילו שש ברכות התברך כל אחד מהם: **דָּוִד** המלך התברך בשש ברכות, **דִּכְתִיב** כשחיפשו עבדי שאול נער שינגן לפני שאול כדי שתסור מעליו הרוח הרעה ששרתה עליו, **'וַיַּעַן אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה רָאִיתִי בֵן לִישַׁי בֵּית הַלַּחְמִי, יוֹדֵעַ נַגֵּן, וְגִבּוֹר חַיִל, וְאִישׁ מִלְחָמָה, וְנִבוֹן דָּבָר, וְאִישׁ תּוֹאַר** [–שתואר פניו יפה], **וַה' עִמּוֹ' וְגוֹ'** (שמואל א' טז יח). מבארת הגמרא את הברכות שנאמרו בפסוק זה: **וְאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה לֹא אֲמָרוֹ דּוֹאֵג** האדומי, שהוא 'אחד מהנערים' האמור בפסוק, **אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הָרָע** – שהתכוין לשבח את דוד כדי שיקנא בו שאול וידהרגנו, וכך הוא פירוש הפסוק, **'יוֹדֵעַ נַגֵּן', שֶׁיּוֹדֵעַ** (**לִישְׁאוֹל**) [**לְשָׁאוּל**] כהוגן. **'גִּבּוֹר חַיִל', שֶׁיּוֹדֵעַ לְהָשִׁיב. 'אִישׁ מִלְחָמָה', שֶׁיּוֹדֵעַ לִישָּׂא וְלִיתֵּן בְּמִלְחֲמְתָהּ שֶׁל תּוֹרָה**, כלומר להתווכח בתלמוד. (**אִישׁ תּוֹאַר שמראה פנים בהלכה ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר**) [**'וְנִבוֹן דָּבָר', שֶׁמֵּבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר. 'אִישׁ תּוֹאַר', שֶׁמַּרְאֶה פָּנִים בַּהֲלָכָה** – שמביא ראיה לדבריו]. **'וַה' עִמּוֹ', שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם** – בין בדיני ממונות, בין באיסורים ובין בשאר הלכות.

אומרת הגמרא: **בְּכוּלְּהוּ** – כשאמר דואג לשאול את כל חמשת השבחים הראשונים של דוד, **אָמַר לְהוּ** שאול לעבדיו, אף **יְהוֹנָתָן בְּנִי כְּמוֹהוּ, כֵּיוָן דְּאָמַר לֵיהּ** דואג [**'וַה' עִמּוֹ'**], שהלכה כמותו בכל מקום, שזה הוא **מִילְּתָא דִּבְדִידֵיהּ נַמִּי לֹא הָוָה בֵּיהּ** – דבר שבשאול עצמו גם כן לא היה, **חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ וְאִיקַּנְּיָא בֵּיהּ** – חלשה דעתו של שאול, והתקנא בדוד. מבארת הגמרא מנין שבשאול לא היתה מעלה זו: **דִּכְשָׁאוּל כְּתִיב** (שמואל א' יד מז) **'וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ',** והיינו שלא היתה ההלכה כמותו, **וּבְדָוִד כְּתִיב וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַצְלִיחַ,** שהיתה הלכה כמותו בכל מקום.

הגמרא מבררת מנין שדואג הוא שאמר לשאול את שבחיו של דוד. שואלת הגמרא: **מְנָלָן דְּדוֹאֵג הָוָה** – מנין ש'אחד הנערים' שסיפר את מעלות דוד לפני שאול היה דואג האדומי. משיבה הגמרא: **כְּתִיב 'וַיַּעַן אֶחָד מֵהַנְּעָרִים',** והמשמעות היא שהוא **הַמְיוּחָד** לטובה **שֶׁבַּנְּעָרִים, וּכְתִיב הָתָם** כשברח דוד מפני שאול לנוב עיר הכהנים, **'וְשָׁם אִישׁ מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי ה', וּשְׁמוֹ דוֹאֵג הָאֲדוֹמִי, אַבִּיר הָרוֹעִים אֲשֶׁר לְשָׁאוּל'** (שמואל א' כא ח), **ו'נעצר לפני ה'** היינו שעצר את עצמו לפני אהל מועד שהיה בנוב כדי לעסוק הרבה בתורה, **ו'אביר הרועים'** היינו שהיה אב בית דין, וכיון שקרוי הוא 'אביר הרועים' היינו הגדול שבהם, יש לנו ללמוד שהוא 'המיוחד בנערים' שאמר את שבחי דוד לפני שאול.

הגמרא ממשיכה לברר את שש הברכות שנאמרו על ששת צאצאי רות המואביה: **מָשִׁיחַ** התברך בשש ברכות, **דִּכְתִיב** בנבואת ישעיה כשהתנבא על המשיח (ישעיה יא א–ב) **'וְיָצָא חֹטֶר מִגֶּזַע יִשַׁי וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה, וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה', רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה, רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה, רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה" וְגוֹ',** כלומר, בכך שתנוח עליו רוח ה' יהיו בו שש מעלות, חכמה, בינה, עצה, גבורה, דעת ויראת ה'.

הגמרא דורשת פסוק נוסף שנאמר על המשיח: **וּכְתִיב,** (שם יא ג) **'וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה'', אֲמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי,** לשון 'והריחו' שבפסוק זה נדרשת מלשון ריחיים, **מְלַמֵּד שֶׁהַטְּעָנוֹ** הקדוש ברוך הוא למשיח **מִצְוֹת וְיִסּוּרִין** רבים, **כְּרֵיחַיִּים** שהן כבדות ביותר. **רָבָא אָמַר,** פסוק זה מלמד על מלך המשיח **דְּמוֹרַח וְדָאִין** – שיהיה מריח ודן, כלומר יוכל לדון דיני תורה וידע לפי הריח מי חייב ומי פטור, **דִּכְתִיב** בנבואה זו (שם יא ג–ד), 'וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה', **וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ, וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ',** והיינו אף שלא ידון לפי מראה עינים או שמיעת האוזן, אף על פי כן ישפוט בצדק דלים, כגון על ידי הריח.

אגב הזכרת דברי רבא מביאה הגמרא מעשה בענין זה: **בַּר כּוֹזֵיבָא, מָלַךְ** בעיר ביתר **תַּרְתֵּין שְׁנִין וּפַלְגָא** – שנתיים ומחצה, אחרי מלכות הורדוס, **וְאָמַר לְהוּ לְרַבָּנָן, 'אֲנָא מָשִׁיחַ'** – ואמר לחכמים אני הוא מלך המשיח. **אֲמָרוּ לֵיהּ** החכמים, **בְּמָשִׁיחַ כְּתִיב דְּמוֹרַח וְדָאִין** – במשיח נאמר שיכול הוא לדון ולדעת מיהו החייב על פי הריח, כמבואר בדברי רבא, **נַחֲזֵי אֲנַן אִי מוֹרַח וְדָאִין** – נראה אנחנו אם אכן אתה מריח ודן. **כֵּיוָן דְּחַזְיוּהוּ דְּלָא מוֹרַח וְדָאִין** – כיון שראו שאינו יכול לדון על פי הריח, **קַטְלוּהוּ** – הרגוהו החכמים, כדין נביא שקר.

הגמרא מביאה את ארבעת צאצאי רות המואביה הנוספים שהתברכו בשש ברכות: **דָּנִיאֵל, חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה,** אף הם היו מצאצאיה של רות, וגם הם התברכו בשש ברכות, **דִּכְתִיב בְּהוּ** – שנאמר בהם (דניאל א ג,ד,ו) 'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאַשְׁפְּנַז רַב סָרִיסָיו לְהָבִיא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִזֶּרַע הַמְّלוּכָה וּמִן הַפַּרְתֳּמִים, יְלָדִים **אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מָאוּם וְטוּבֵי מַרְאֶה וּמַשְׂכִּילִים בְּכָל חָכְמָה וְיוֹדְעֵי דַעַת וּמְבִינֵי מָדָע וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם לַעֲמוֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ וּלְלַמֵּדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כַּשְׂדִּים, וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דָּנִיאֵל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה'.** ונאמרו בזה שש מעלות, אין בהם כל מום, טובי מראה, משכילים בכל חכמה, יודעי דעת, מביני מדע, אשר כח בהם [לעמוד בהיכל המלך וללמוד ספר ולשון כשדים].

מבררת הגמרא: **מַאי** – מה פירוש הפסוק **'אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מוּם',** מה בא למעט הלשון 'כל מום'. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי חָמָא (בר חנניא) [בְּרַבִּי חֲנִינָא], אֲפִילּוּ כְּ'רִיבְדָא דְכוּסִילְתָּא' לֹא הֲוָה בְּהוּ** – לא היתה בהם אפילו שריטה קלה של הקזת דם, כיון שלא היתה בהם שום חולשה, ולא הוצרכו להקזת דם.

מבררת הגמרא: **מַאי 'וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם לַעֲמוֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ',** וכי איזה כח צריך כדי לעמוד בהיכל המלך. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מְלַמֵּד** שֶׁכשהיו בהיכל המלך **הָיוּ אוֹנְסִין אֶת עַצְמָן** להזהר **מִן הַשְּׁחוֹק, וּמִן הַשִּׂיחָה** הבטילה, **וּמִן הַשֵּׁינָה, וּמְעַמְּדִין עַל עַצְמָן בְּשָׁעָה שֶׁנִּצְרָכִין לִנְקֵבֵיהֶם,** והיו נזהרים בכל זה **מִפְּנֵי אֵימַת מַלְכוּת.**

הגמרא דנה האם חנניה מישאל ועזריה היו משבט יהודה. נאמר בפסוק: **'וַיְהִי בָהֶם** [–בילדים שהביא אשפנז רב הסריסים לנבוכדנצר] **מִבְּנֵי יְהוּדָה דָּנִיאֵל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה'** (שם א ו), **אָמַר רַבִּי (אליעזר)** [**אֱלִעֶזֶר**], **כּוּלָּן** – כל הארבעה המנויים בפסוק, דניאל חנניה מישאל ועזריה, **מִבְּנֵי יְהוּדָה הֵם,** וכלולים בלשון 'מבני יהודה' שאמר הפסוק, וכדרשת הגמרא לעיל לגבי שש השעורים, שעתידים לצאת מרות ששה בנים שמתברכים בשש ברכות, וארבעה מהם אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה. **וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי** נחלק **וְאָמַר,** רק **דָּנִיאֵל** הוא בכלל האמור **'וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה',** אבל **חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה** היו **מִשְּׁאָר שְׁבָטִים,** והוא חולק על דרשה זו של 'שש השעורים'.

הגמרא דורשת את הפסוקים שנאמרו לגבי דניאל חנניה מישאל ועזריה: נאמר בפסוק שאמר ישעיהו הנביא לחזקיהו המלך שיענש על כך שהראה את כל אוצרותיו לשליחי מלך בבל, וכך אמר לו (ישעיה לט ו–ז) 'הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְנִשָּׂא כָּל אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה בָּבֶל לֹא יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר ה', **וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל',** והכוונה בזה לדניאל חנניה מישאל ועזריה.

מבררת הגמרא: **מַאי 'סָרִיסִים'.** מביאה הגמרא מחלוקת: **רַב אָמַר,** שהיו **סָרִיסִים מַמָּשׁ** שאינם יכולים להוליד, שכן דרך המלכים לסרס את משרתיהם כדי שלא ישאו נשים ויהיו פנויים לעבודת המלך. **וְרַבִּי חֲנִינָא אָמַר, שֶׁנִּסְתָּרְסָה עֲבוֹדָה זָרָה בִּימֵיהֶם** – שנודע לכל שאין בעבודה זרה ממש, והרי היא כסריס שאינו עושה פירות, והיה זה בשעה שהקים נבוכדנצר את הצלם הגדול, והם לא השתחוו לו, והצילם הקדוש ברוך הוא מכבשן האש ונפל הצלם על פניו, כמבואר לעיל (צב:).

המשך בעמוד קלג

אגב כך שהובאה מעלת דניאל על חגי זכריה ומלאכי, מביאה הגמרא מימרא בענין זה. אומרת הגמרא: **אִינְהוּ עֲדִיפֵי מִינַיְיהוּ, וְאִיהוּ עָדִיף מִנַּיְיהוּ** – חגי זכריה ומלאכי היו עדיפים מדניאל בדבר אחד, ודניאל היה עדיף מהם בדבר אחר, **אִינְהוּ עֲדִיפֵי מִינַיְיהוּ, דְּאִינְהוּ נְבִיאֵי וְאִיהוּ לָאו נָבִיא** – שהם התנבאו לישראל בשליחות ה', ואילו דניאל לא השתלח לשום נבואה. **וְאִיהוּ עָדִיף מִנַּיְיהוּ** – והוא היה עדיף מהם, **דְּאִינְהוּ חָזֵי וְאִינְהוּ לָא חָזוּ** – שהוא ראה את המראה המובא שם בספר דניאל, והם לא ראוהו.

מקשה הגמרא: **וְכִי מֵאַחַר דְּלָא חָזוּ** – וכיון שחגי זכריה ומלאכי לא ראו את המראה, כמפורש בפסוק, **מַאי טַעְמָא אִיבַּעוּת** – מדוע הם נבהלו, כאמור בפסוק ש'חרדה גדולה נפלה עליהם'. מתרצת הגמרא: **אַף עַל גַּב דְּאִינְהוּ לָא חָזוּ מִידִי** – אף שהם לא ראו כלום, מכל מקום **מַזָּלֵיהוּ חָזֵי** – השר בשמים הממונה עליהם ראה והרגיש במראה זה, ומחמת כן נבהלו.

אָמַר רַבִּינָא, שְׁמַע מִינַּהּ – יש ללמוד מאותו פחד שנפל עליהם, אף שלא ראו מאומה, **דַּהַאי מַאן דְּמִסְגִּיעַת** – מי שנבהל פתאום ללא סיבה נראית, הטעם הוא כיון **דַּאף עַל גַּב דְּאִינְהוּ לָא חָזֵי** – אף שהוא אינו רואה שום דבר המבהילו, **מַזָּלֵיהּ חָזֵי** – השר הממונה עליו רואה דבר שמבהילו. **וּמַאי תַּקַּנְתֵּיהּ** – מה תקנתו להסיר מעליו את אותו דבר המבהילו, **לִינְשׁוֹף מִדּוּכְתֵּיהּ אַרְבָּעָה גַּרְמִידֵי** – יקפוץ ממקום עמידתו ארבע אמות. **אִי נַמִי** – דבר נוסף שביכולתו לעשות, **לִיקְרֵי קְרִיַּת שְׁמַע** – יקרא קריאת שמע. **וְאִי קָאֵי** – ואם הוא עומד **בִּמְקוֹם הַטְּנוּפֶת**, ואינו יכול לקרוא קריאת שמע, **לֵימָא הָכִי** – יאמר לחש זה, **'עִיזָּא דְּבֵי טַבְחָא שַׁמִּינָא מִינַּאי'** – העז הנמצאת בבית המטבחיים שמינה ממני, כלומר, לך אל העיזים והניחני.

הגמרא דורשת את הפסוקים האמורים לגבי חזקיה המלך: נאמר בנבואת ישעיה על מעלת חזקיהו המלך ומפלת סנחריב (ישעיה ט ו): **'לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֵץ' וְגוֹ', אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא בְּעִיר צִיפּוֹרִי, מִפְּנֵי מַה כָּל אוֹת מֵ"ם שֶׁבְּאֶמְצַע תֵּיבָה פְּתוּחָה, וְזֶה** – האות מ"ם שבתיבת 'למרבה' **סָתוּם,** ונכתב 'לְסַרְבֵּה', ללמד **שֶׁבִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת** את **חִזְקִיָּהוּ** מלך יהודה **מָשִׁיחַ, וְאֶת סַנְחֵרִיב 'גּוֹג וּמָגוֹג'. אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמַה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאָמַר כַּמָּה שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת לְפָנֶיךָ,** אף על פי כן **לֹא עֲשִׂיתוֹ מָשִׁיחַ, חִזְקִיָּה, שֶׁעָשִׂיתָ לוֹ כָּל הַנִּסִּים הַלָּלוּ** – שניצל מחילו של סנחריב, שהשמידו ה' לפניו, וכן התרפא מחליו, **וְאַף** על פי כן **לֹא אָמַר שִׁירָה לְפָנֶיךָ,** וכי **תַּעֲשֵׂהוּ מָשִׁיחַ, לְכָךְ נִסְתַּתֵּם** המ"ם שבתיבה זו, כלומר, נסתתמו הדברים שעלו במחשבה, לעשות את חזקיהו משיח.

לאחר שאמרה כן מידת הדין, **מִיָּד פָּתְחָה הָאָרֶץ** – ארץ ישראל **וְאָמְרָה לְפָנָיו** [–לפני ה'], **רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי אוֹמֶרֶת לְפָנֶיךָ שִׁירָה תֵּדִיר צַדִּיק זֶה, וַעֲשָׂהוּ מָשִׁיחַ, פָּתְחָה הארץ וְאָמְרָה שִׁירָה לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם כד טז) **'מִכְּנַף** [–מקצה] **הָאָרֶץ זְמִירוֹת שָׁמָעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק וְגוֹ'** וְאמַר רָזִי לִי רָזִי לִי אוֹי לִי בֹּגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ'. מבארת הגמרא את המשך הפסוק: כשנתנה הארץ זמירות 'שָׁמְעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק', כלומר שמענו **שֶׁאָמַר שַׂר הָעוֹלָם** – המלאך שכל העולם מסור בידו **לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, צְבִיוֹנוֹ** – רצונו **עֲשֵׂה לְצַדִּיק זֶה. יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה** את האמור בהמשך הפסוק **'רָזִי לִי רָזִי לִי'** – הסוד הנסתר שבדבר לי הוא, כלומר לה', והוא יודע מדוע מתעכבת ביאת המשיח. **אָמַר הַנְּבִיא** – ישעיה, את האמור בהמשך הפסוק, **'אוֹי לִי' (אוי לי), עַד מָתַי** תתעכב ביאת המשיח. **יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה** את האמור בהמשך הפסוק **'בּוֹגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ', וְאָמַר רָבָא, וְאִיתֵימָא** – ויש אומרים שאמר כן **רַבִּי יִצְחָק, עַד דְּאָתוּ בָּזוּזֵי** – בוזזים, שיבזזו את ממון ישראל, **וּבָזוּזֵי דְּבָזוּזֵי** – ובוזזים נוספים שיבואו אחריהם ויטלו מישראל את מה שהניחו הראשונים.

הגמרא דורשת פסוקים נוספים בענין זמן ביאת המשיח. נאמר בפסוק: **'מַשָּׂא דּוּמָה אֵלַי קוֹרֵא מִשֵּׂעִיר שׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה שׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה' וְגוֹ'** (ישעיה כא יא), **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ מַלְאָךְ הַמְּמוּנֶה עַל כָּל הָרוּחוֹת** – הנשמות, **'דּוּמָה' שְׁמוֹ, נִתְקַבְּצוּ כָּל הָרוּחוֹת אֵצֶל דּוּמָה, אָמְרוּ לוֹ** את האמור בפסוק **'שׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה שׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְל',** כלומר מה אמר ה' המכונה 'שומר', בענין הגלות המכונה 'לילה', 'שומר מה מליל', מתי הוא קץ הגאולה מגלות זו. ואמר להם דומה את האמור בפסוק שאחריו **'אָמַר שׁוֹמֵר אָתָא בֹּקֶר וְגַם לָיְלָה אִם תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ שׁוּבוּ אֲתָיוּ',** כלומר, אמר הקדוש ברוך הוא המכונה שומר, 'אָתָא בֹּקֶר', בסוף תבוא הגאולה המכונה בוקר, אבל תחילה 'וְגַם לָיְלָה', תהא גלות ארוכה המכונה לילה, ו'אִם תִּבְעָיוּן', אם תרצו להגאל, 'בְּעָיוּ', בקשו רחמים, 'שׁוּבוּ' בתשובה, ואז 'אֲתָיוּ', תבואו לזמן הגאולה.

הגמרא מביאה ברייתא בענין חזקיה המלך שלא אמר שירה: **תָּנָא מִשּׁוּם** [–משמו של] **רַבִּי פַּפַּיָּים, גְּנַאי הוּא הדבר לְחִזְקִיָּה וְסִייעָתוֹ,** כלומר, דבר מגונה עשו בכך חזקיה ועם ישראל **שֶׁלֹּא אָמְרוּ שִׁירָה** בשעה שהרג הקדוש ברוך הוא את חיל סנחריב, **עַד שֶׁפָּתְחָה הָאָרֶץ וְאָמְרָה שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה כד טז) **'מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִירוֹת שָׁמָעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק' וְגוֹ'. כֵּיוָצֵא בַדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר,** נאמר בפסוק כשבא יתרו למדבר ושמע ממשה רבינו את ניסי יציאת מצרים, (שמות יח י) **'וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה', תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי פַּפַּיָּים, גְּנַאי הוּא לְמֹשֶׁה רבינו וְשִׁשִּׁים רִיבּוֹא בני ישראל, שֶׁלֹּא אָמְרוּ 'בָּרוּךְ ה'' על הצלתם ממצרים, עַד שֶׁבָּא יִתְרוֹ וְאָמַר 'בָּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה, אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרָיִם'.**

הגמרא מביאה דרשה נוספת בענין יתרו. נאמר בפסוק: **'וַיִּחַד יִתְרוֹ עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל'** (שמות יח ט), **רַב וּשְׁמוּאֵל** ביארו את הפסוק, **רַב אָמַר,** כוונת הפסוק בלשון **'וַיִּחַד',** שֶׁהֶעֱבִיר יתרו חֶרֶב **חַדָּה עַל בְּשָׂרוֹ,** כלומר שקיים בעצמו מצוות ברית מילה והתגייר. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, שֶׁנַּעֲשָׂה חִדּוּדִים חִדּוּדִים** – קמטים קמטים **כָּל בְּשָׂרוֹ** מרוב צער, על ששמע על מפלת מצרים. **אָמַר רַב, הֵיינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי** – זהו מה שרגילים בני אדם לומר, **גִּיּוֹרָא עַד עֲשָׂרָה דָּרֵי לָא תְּכַיֶּה אֲרַמָּאֵי קַמֵּיהּ** – גר שהתגייר, אל תבזה את הגויים בפניו ובפני בניו, עד עשרה דורות, כיון שבתוך עשרה דורות להתגיירותם עדיין הם מרגישים שייכות לגויים, וצר להם בצערם.

הגמרא דורשת עתה את הפסוקים האמורים לגבי מלחמת סנחריב בחזקיה מלך יהודה, בימי בית המקדש הראשון, שעלה סנחריב אל ארץ יהודה וירושלים להלחם בה, וכשחנה מחנה סנחריב בלילה שלפני המלחמה סביבות ירושלים, יצא מלאך ה' והכה את כל מחנה סנחריב.

נאמר בנבואת ישעיהו על סנחריב מלך אשור (ישעיה י טז), **'לָכֵן יְשַׁלַּח הָאֲדוֹן ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן', מַאי 'בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן',** דורשת הגמרא את המילה 'במשמניו' מלשון 'שמונה', **אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא חִזְקִיָּהוּ** המלך **שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁמוֹנָה שֵׁמוֹת, וְיִפָּרַע מִסַּנְחֵרִיב שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁמוֹנָה שֵׁמוֹת.**

מבארת הגמרא: לְחִזְקִיָּה היו שמונה שמות, **דִּכְתִיב** לגבי חזקיהו (שם ט ה) **'כִּי יֶלֶד יוֹלַד לָנוּ בֵּן נִיתַּן לָנוּ וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי עַד שַׂר שָׁלוֹם',** ויש כאן שמונה שמות, 'פלא, יועץ, אל, גבור, אבי, עד, שר, שלום'.

מקשה הגמרא: **וְהָאִיכָּא** – והרי ישנו שם נוסף, והוא **'חִזְקִיָּה',** ואם כן היו לו תשעה שמות. מתרצת הגמרא, 'חזקיה' אינו שמו האמיתי, ומכונה כן על שם **שֶׁחִזְּקוּ יָהּ** כנגד סנחריב שהיה חזק ממנו, וחזקו מחליו. **דָּבָר אַחֵר,** הוא מכונה **'חִזְקִיָּה'** על שם **שֶׁחִיזֵּק אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם,** כמו שיבואר להלן שגרם לכל ישראל שיעסקו בתורה.

ממשיכה הגמרא לבאר: **לְסַנְחֵרִיב** היו שמונה שמות, **דִּכְתִיב בֵּיהּ 'תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר'** (מלכים ב' טו כט), **וכן** נאמר בו **'וַיָּבֹא עָלָיו תִּלְגַת פִּלְנֶאסֶר'** (דה"י ב' כח כ), **ו'עָלָיו עָלָה שַׁלְמַנְאֶסֶר** מֶלֶךְ אַשּׁוּר' (מלכים ב' יז ג), **ו'בָא פּוּל** מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל הָאָרֶץ' (שם טו יט), **ו'בִּשְׁלֵחַ אתו סַרְגּוֹן** מֶלֶךְ אַשּׁוּר' (ישעיהו כ א), **(סרגין),** וכן **'וּשְׁאָר אֲמָיָא דִּי הַגְלִי אָסְנַפַּר רַבָּא וַיַּקִּירָא'** (עזרא ד י), וכל אלו הם שמותיו של סנחריב, 'תגלת פלאסר, פלנאסר, שלמנאסר, פול, סרגון, אסנפר, רבא, יקירא'.

המשך בעמוד קנד

רש"י

אינהו עדיפי מיניה וכו'. איידי דגררא בעלמא קתני הכא ומילתא באפי נפשה היא וברוב ספרים אינה כתובה: **מ"ט איבעות.** דכתיב אבל חרדה גדולה נפלה עליהם: **לנשוף.** לדלוג: **במקום הטנופת.** דלא מצי קרי: **לימא הכי.** לחש כלומר לך אצל העזים והניחנו: **מ"ם.** שבתיבת למרבה המשרה סתום לכך נסתם לומר נסתמו הדברים שעלו במחשבה ולא נעשה ל"א שביקש הקב"ה לסתום צרותיהן של ישראל שבקש לעשותו משיח ומורי רבי פירש לפי שנסתם פיו של חזקיה ולא אמר שירה: **כל הנסים הללו.** שניצל מסנחריב ונתרפא מחליו: **שר העולם.** מלאך שכל העולם מסור בידו: **שמענו צבי לצדיק.** שר העולם שאמר עשה צביונו של צדיק: **רזי לי רזי לי.** נסתרות שלי הן ואני יודע על מה מעכב: **אמר נביא אוי לי עד מתי.** יבא משיח: **עד דאתי בזוזי ובזוזי דבזוזי.** עד שנתבזזו שונאי ישראל כמה פעמים: **שר הרוחות.** שהנשמות נפקדות אצלו והיינו משא דומה כך אמר דומה אלי קורין הרוחות על עסקי שעיר עשו ואומר לי שומר מה מלילה הקב"ה שהוא שומר מה אומר מן הגלות שהוא כלילה: **שומר מה מליל.** מה דבר מתי קץ הגאולה מליל זה: **אתא בקר.** בתמיה ואית ספרים דלא כתיב בהו ונכון אמר להם השר כך אמר שומר הקב"ה אתא בקר גאולה תבא וגם לילה אבל מתחלה תהיה גלות הרבה ל"א שיגאלו ויבנה מקדש שני ויחזורו ויגלו גלות זה ל"א וגם לילה לרשעים וכן תרגומו מוכיח אית אגר לצדיקיא ואית פורענות לרשיעיא: **אם תבעיון.** אם תבקשו להגאל: **בעיו.** בקשו רחמים: **שובו.** בתשובה ואתיו לגאולה: **גנאי הוא.** דבר מגונה עשו: **חרב חדה.** שמל את עצמו ונתגייר: חדודין חדודין. קמטין קמטין שהיה מיצר מאד על מפלת מצרים: **גיורא עד עשרה דרי.** הכי הוא משל בני אדם ומיהו יתרו לאו עשירי הוה: **פלא יועץ אל גבור** אבי עד שר שלום: **שחיזק ישראל.** העוסקין בתורה כדלקמן: **תגלת פלאסר.** שם אחד הוא דכתיב בימי פקח בן רמליה בא תגלת פלאסר מלך אשור: **אסנפר.** חד רבא חד ויקירא חד: **כלפי מעלה.** כדלקמן שחירף ע"י מלאך: **אל ארץ כארצכם.** ולא אמר מוטבת מארצכם: **קא משקרת.** שהרי אין ארץ מעולה הימנה ולכן לא אמר מוטבת מארצכם: **לחיכא אגלינהו.** סנחריב לעשרת השבטים דכתיב (מלכים ב יח) ויגחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי הי נינהו אותן מקומות: **אבל ישראל.** כי אגלינהו סנחריב ספרו בגנותה של א"י דכי מטו לאותו מקום ששמו שוש אמרו שויא לארעין זאת הארץ שויא לארצנו וכשבאו למקום ששמו עלמין אמרו כי עלמין זה המקום שוה לירושלים שנקראת בית עולמים: **כשבאו למקום ששמו שוש תרי אמרו על חד תרין.** כלומר זה יפה פי שנים כמקומנו ועל שם כך נקראו כל אותן מקומות כך: ה"ג **תחת כבודו ולא כבודו ממש.** דכבודו ממש משמע בשרו וגופו תחת כבודו משמע תחת הגוף והבשר כלומר נשמה שבתוך הגוף והשתא אמר תחת כבודו ולא כבודו ממש נשמה שבתוך הגוף אלא האי כבודו היינו בגדיו דתחת בגדיהם נשרפו וכי הא דרבי יוחנן וכו' דכל הגוף נשרף תחת הבגדים ולא גרסי' תחת כבודו ולא תחת כבודו ממש דמשמע דמקרא נפקא לזה דהאי תחת כבודו לא תחת כבודו ממש ומהיכא תיפוק ליה האי אבל השתא דדרשא בעלמא דריש ליה: **תחת כבודו ממש.** תחת גופו ממש שהגוף קיים ונשמה נשרפת: **בעצמו.** הוא עצמו ולא ע"י שליח לא היה ביזוי כל כך ולכך הקב"ה כמו כן נפרע ממנו בעצמו ולא נתבייש כל כך דאינו דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן:

אינְהוּ עֲדִיפֵי מִינֵּיהּ, וְאִיהוּ עָדִיף מִנַּיְיהוּ. אינְהוּ עֲדִיפֵי מִינֵּיהּ, דְּאִינְהוּ נְבִיאֵי, וְאִיהוּ לָאו נָבִיא. וְאִיהוּ עָדִיף מִנַּיְיהוּ, דְּאִיהוּ חָזֶא, וְאִינְהוּ לֹא חָזוּ. וְכִי מֵאַחַר דְּלֹא חָזוּ, מַאי טַעֲמָא אִיבַּעְוּת. אַף עַל גַּב דְּאִינְהוּ לֹא חָזוּ מִידִי, מַזָּלְיֵיהוּ חָזֵי. אָמַר רַבִּינָא, שְׁמַע מִינַּהּ, הַאי מַאן דְּמִבַּעְיָת, אַף עַל גַּב דְּאִיהוּ לֹא חָזֵי, מַזָּלֵיהּ חָזֵי. מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? לִינְשׁוֹף מִדּוּכְתֵּיהּ, אַרְבָּעָה גַּרְמִידֵי. אִי נַמִי, לִיקְרֵי קְרִיַּת שְׁמַע. וְאִי קָאֵי בְּמָקוֹם הַטְנוּפָת, לֵימָא הָכִי, 'עִיזָא דְּבֵי טַבְחָא שַׁמִּינָא מִינַּאי'. 'לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין קֵץ' וְגוֹ', אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא בְּציפּוֹרִי, מִפְּנֵי מַה כָּל מ"ם שֶׁבְּאֶמְצַע תֵּיבָה, פָּתוּחַ. וְזֶה, סָתוּם. בִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת חִזְקִיָּהוּ, מָשִׁיחַ. וְסַנְחֵרִיב, 'גּוֹג וּמָגוֹג'. אָמְרָה מִדַּת הַדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמַה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאָמַר כַּמָּה שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת לְפָנֶיךָ, לֹא עֲשִׂיתוֹ מָשִׁיחַ. חִזְקִיָּה, שֶׁעָשִׂיתָ לוֹ כָּל הַנִּסִּים הַלָּלוּ, וְלֹא אָמַר שִׁירָה לְפָנֶיךָ, תַּעֲשֵׂהוּ מָשִׁיחַ. לְכָךְ, נִסְתַּתֵּם. מִיָּד, פָּתְחָה הָאָרֶץ וְאָמְרָה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי אוֹמֶרֶת לְפָנֶיךָ שִׁירָה תַּחַת צַדִּיק זֶה, וַעֲשֵׂהוּ מָשִׁיחַ. פָּתְחָה וְאָמְרָה שִׁירָה לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִירוֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק' וְגוֹ'. אָמַר שַׂר הָעוֹלָם לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, צְבִיּוֹנוֹ עֲשֵׂה לְצַדִּיק זֶה. יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה 'רָזִי לִי רָזִי לִי'. אָמַר נָבִיא 'אוֹי לִי אוֹי לִי', עַד מָתַי. יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה 'בּוֹגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ', וְאָמַר רָבָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי יִצְחָק, עַד דְּאָתוּ בָּזוּזֵי וּבָזוּזֵי דְּבָזוּזֵי. מַשָּׁא דּוּמָה אֵלַי קוֹרֵא מִשֵּׂעִיר שׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה שׁוֹמֵר מַה מִּלַּיל' וְגוֹ', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ מַלְאָךְ הַמְמוּנֶה עַל הָרוּחוֹת, 'דּוּמָה' שְׁמוֹ, נִתְקַבְּצוּ כָּל הָרוּחוֹת אֵצֶל דּוּמָה. אָמְרוּ לוֹ, 'שׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה שׁוֹמֵר מַה מִּלַּיל' וְגוֹ', 'אָמַר שׁוֹמֵר אָתָא בֹּקֶר וְגַם לָיְלָה אִם תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ שׁוּבוּ אֲתָיוּ'. תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי פַּפְּיָים, גְּנַאי הוּא לְחִזְקִיָּה וְסִייָעָתוֹ, שֶׁלֹּא אָמְרוּ שִׁירָה עַד שֶׁפָּתְחָה הָאָרֶץ וְאָמְרָה שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִירוֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק' וְגוֹ'. כַּיּוֹצֵא בְּדָבָר אַתָּה אוֹמֵר, 'וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם'. תָּנָא מִשּׁוּם רַבִּי פַּפְּיָים, גְּנַאי הוּא לְמֹשֶׁה וְשִׂשִּׂים רִיבּוֹא, שֶׁלֹּא אָמְרוּ 'בָּרוּךְ', עַד שֶׁבָּא יִתְרוֹ וְאָמַר 'בָּרוּךְ ה'". 'וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ', רַב וּשְׁמוּאֵל, רַב אָמַר, שֶׁהֶעֱבִיר חֶרֶב חַדָּה עַל בְּשָׂרוֹ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, שֶׁנַּעֲשָׂה חִדּוּדִים חִדּוּדִים כָּל בְּשָׂרוֹ. אָמַר רַב, הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי, גִּיּוֹרָא, עַד עֲשָׂרָה דָּרֵי, לָא תְּבַזֶּה אֲרַמָּאֵי קַמֵּיהּ. 'לָכֵן יְשַׁלַּח הָאָדוֹן ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן', מַאי 'בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן', אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא חִזְקִיָּהוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁמוֹנָה שֵׁמוֹת, וְיִפָּרַע מִסַּנְחֵרִיב שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁמוֹנָה שֵׁמוֹת. חִזְקִיָּה, דִּכְתִיב 'כִּי יֶלֶד יוּלַּד לָנוּ בֵּן נִיתַּן לָנוּ וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי עַד שַׂר שָׁלוֹם'. וְהָאִיכָּא 'חִזְקִיָּה', שֶׁחִזְּקוּ יָהּ. דָּבָר אַחֵר, 'חִזְקִיָּה' שֶׁחִיזֵּק אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. סַנְחֵרִיב דִּכְתִיב בֵּיהּ 'תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר', 'פִּלְנֶאֶסֶר', 'שַׁלְמַנְאֶסֶר', 'פּוּל', 'סַרְגּוֹן', 'אִסְנַפַּר רַבָּא וְיַקִּירָא'. וְהָאִיכָּא 'סַנְחֵרִיב', שֶׁ'סִיחָתוֹ' רִיב'. דָּבָר אַחֵר, שֶׁפֹּחַ וְנִיחֵר דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפְּנֵי מַה זָכָה אוֹתוֹ רָשָׁע לִקְרוֹתוֹ 'אִסְנַפַּר רַבָּא וְיַקִּירָא', מִפְּנֵי שֶׁלֹּא סִיפֵּר בִּגְנוּתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר 'עַד בּוֹאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם'. רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר, מֶלֶךְ פִּקֵּחַ הָיָה. וְחַד אָמַר, מֶלֶךְ טִיפֵּשׁ הָיָה. לְמַאן דְּאָמַר, מֶלֶךְ פִּקֵּחַ הָיָה, אִי אָמֵינָא לְהוּ עֲדִיפָא מֵאַרְעֵיכוּ, אָמְרוּ קָא מִשַּׁקְּרַת. וּמַאן דְּאָמַר, מֶלֶךְ טִיפֵּשׁ הָיָה, אִם כֵּן מַאי רְבוּתֵיהּ, לְהֵיכָא אַגְלֵי לְהוּ. מַר זוּטְרָא אָמַר, לְאַפְּרִיקִי. וְרַבִּי חֲנִינָא אָמַר, לְהָרֵי סְלוּג. אֲבָל יִשְׂרָאֵל, סִפְּרוּ בִּגְנוּתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כִּי מְטוּ 'שׁוּשׁ', אָמְרֵי, שַׁוְיָא כִּי אַרְעִין. כִּי מְטוּ 'עָלְמִין', אָמְרוּ, כְּ'עָלְמִין'. כִּי מְטוּ 'שׁוּשׁ תְּרֵי', אָמְרֵי, עַל חַד תְּרֵין. 'וְתַחַת כְּבוֹדוֹ [וַיִּקַּד] יְקוֹד כִּיקוֹד אֵשׁ', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, 'תַּחַת כְּבוֹדוֹ', וְלֹא כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ. כִּי הָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן, קָרֵי לֵיהּ לְמָאנֵי 'מְכַבְּדוֹתַי'. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, תַּחַת 'כְּבוֹדוֹ' מַמָּשׁ, כִּשְׁרִיפַת בְּנֵי אַהֲרֹן. מַה לְּהַלָּן, שְׁרִיפַת נְשָׁמָה וְגוּף קַיָּים. אַף כָּאן, שְׁרִיפַת נְשָׁמָה וְגוּף קַיָּים. תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קְרְחָה, פֻּרְעָה שֶׁחֵירֵף בְּעַצְמוֹ, נִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ בְּעַצְמוֹ. סַנְחֵרִיב שֶׁחֵירֵף

על ידי שליח. דהיינו בזוי יותר אף הקב"ה נפרע ע"י שליח ונתבייש יותר: **כתיב מרום קצו.** בישעיה: **וכתיב מלון קיצו.** במלכים. מרום קיצו משמע דירה של מטה כדכתיב (ירמיה יז) מרום מראשון מקום מקדשנו מלון קיצו משמע דירה של מעלה בית מלונו: **ה' אמר אלי עלה אל הארץ וגו' מאי היא.** היכי אמר לו הקב"ה להשחית: **יען כי מאס העם הזה וגו'.** ומשוש את רצין ובן רמליהו ואתרעו להשחית' ברצין ובר רמליהו: **מארת ה'.** שלא נשבע מכל מה שהיה אוכל: **ליטרא** ירק. במדה: **ועלה על כל אפיקיו.** שאמר לו הקב"ה עלה והשחת: **מ"מ.** מאחר שברשות הלך שנביא נתנבא עליו מאי טעמא איענש: **בא נביא ואמר לו.** כשבא על ירושלים: **כי לא מועף לאשר מוצק לה.** לא נמסר עמו של חזקיה שהוא עיף בתורה ביד סנחריב המציק לו: **כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי וגו' לא כראשונים.** עשרת השבטים שהקלו מעליהם עול תורה אבל אחרונים עמו של חזקיה הכבידו עליהם עול תורה והיינו דכתיב האחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים ראויין הללו לעשות להם נס כיוצאי מצרים שעברו את הים וכדורכי הירדן: **אם חוזר בו סנחריב מוטב.** ואם לאו אעשה אותו גליל הגוים שמגלגל בחרפה בכל הגוים ל"א גליל לשון גללים. מ"ר: **אחרי הדברים והאמת האלה.** השתא משמע שהיה מדבר בחזקיהו שהיו עסוקין בתורה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים ויאמר לבקעם אליו: **האי רישנא להאי פרדשנא.** וכי מביאין דורון כזה לאדון כזה וכי מפני שהאמת בחזקיהו

בא סנחריב: **רבינא אמר מאי אחר הדברים והאמת אחר שקפץ הקב"ה ונשבע.** להביא סנחריב והיינו אמת שחותמנו וקיומו של הקדוש ברוך הוא אמת: **ויעשה אבום.** שיהיו כלם פגרים ויאכילו סוסיהם ובהמתם בתוך עצמות הפגרים כעין אבוס: **מגבת ועד אנטיפרס.** מקומות שבסוף התחומים: **אע"פ שאלף נפן באלף כסף.** שהן יקרים שאין להם רוב כרמים אפילו הכי לשמיר ולשית יהיה שמניחין אותן לאבוד ומביירים אותן והיו עוסקין בתורה: **לשלל.** כל אחד ואחד לעצמו או לחלוק ביחד אותו ממון שנשאר מחיל סנחריב ל"א לחלוק לאחרים מה שאנו שוללים אבל אנו אסורים באותו שלל שממון שבזזו מעשרת השבטים מעורב בו דאיכא משום גזל: **כמשק גבים שוקק בו.** השקאה של צינורות שמזלפין בהם מים נובעין השקו באותו ממון וטיהרתו דמה צינורות הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה ע"י טבילה אף ממונם וכו' משק שו"ן בלע"ז: **בא על עית** וגו'. ומתרגמינן ומני רבני משרייתיה: **עברו מעברה גבע מלון לנו** וגו' יושבי הגבים העיזו. ולא קא חשיב עוד היום בנוב לעמוד דההוא לאו מסע הוא אלא כדאמרינן לקמן אותו היום נשתייר מעונה של נוב: **הני טובא הוי.** די"ב הוא דאיכא: **נביא הוא.** קרא דצהלי קולך בת גלים הקשיבי לישה דחשיבנא ביה תלתא בת גלים לישה ענתות הנהו לאו מן חושבנא נינהו דנביא הוא דקאמר להו לישראל וכו': **מהאי לא תסתפי.** שתנצל מידו היינו דכתיב צהלי קולך אלא אסתפי מנבוכדנצר שנמשל לליש דכתיב ביה עלה אריה מסובכו והיינו דקאמר הקשיבי לישה:

עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, נִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי שָׁלִיחַ. פִּרְעֹה, דִּכְתִיב בֵּיהּ 'מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ', נִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ בְּעַצְמוֹ, דִּכְתִיב 'וַיְנַעֵר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם', וּכְתִיב 'דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ' וְגוֹ'. סַנְחֵרִיב, דִּכְתִיב 'בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ', נִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, דִּכְתִיב 'וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף' וְגוֹ'. רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא רָמֵי, כְּתִיב 'מְרוֹם קִיצוֹ', וּכְתִיב 'מְלוֹן קִיצוֹ'. אָמַר אוֹתוֹ רָשָׁע, בִּתְחִלָּה אַחֲרִיב דִּירָה שֶׁל מַטָּה, וְאַחַר כָּךְ אַחֲרִיב דִּירָה שֶׁל מַעְלָה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַאי דִּכְתִיב 'עַתָּה הֲמִבַּלְעָדֵי ה' עָלִיתִי עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁחִיתוֹ, אָמַר אֵלַי עֲלֵה אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ', מַאי הִיא, דְּשָׁמַע לְנָבִיא דְּקָאָמַר 'יַעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה אֶת מֵי הַשִּׁילוֹחַ הַהוֹלְכִים לְאַט וּמְשׂוֹשׂ אֶת רְצִין וּבֶן רְמַלְיָהוּ. אָמַר רַב יוֹסֵף, אִלְמָלֵא תַּרְגּוּמָא דְּהַאי קְרָא, לָא הֲוָה יָדַעְנָא מַאי קָאָמַר, 'חֲלַף דְּקָץ עָמָא הָדֵין בְּמַלְכוּתָא דְּבֵית דָּוִד דְּמִדַּבֵּר לְהוֹן בְּנֵיהּ כְּמֵי שִׁילוֹחָא דְּנַגְדִּין בְּנֵיהּ וְאִיתְרְעִיאוּ בְּרְצִין וּבַר רְמַלְיָה'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב 'מְאֵרַת ה' בְּבֵית רָשָׁע וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ', 'מְאֵרַת ה' בְּבֵית רָשָׁע' זֶה פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ, שֶׁהָיָה אוֹכֵל אַרְבָּעִים סְאָה גּוֹזָלוֹת בְּקִינּוּחַ סְעוּדָה. 'וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ', זֶה חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁהָיָה אוֹכֵל לִיטְרָא יָרָק בַּסְּעוּדָה. 'וְלָכֵן הִנֵּה מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים אֶת מֶלֶךְ אַשּׁוּר', וּכְתִיב 'וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר עַד צַוָּאר יַגִּיעַ'. אֶלָּא, מַאי טַעְמָא אִינַּיִשׁ נָבִיא, אַעֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים אִיתְנַבִּי. אִיהוּ, יָהִיב דַּעְתֵּיהּ עַל כּוּלָּהּ יְרוּשָׁלַיִם. בָּא נָבִיא, וַאֲמַר לֵיהּ 'כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ'. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר בְּרֶכְיָה, אֵין נִמְסָר עַם עָיֵף בְּתוֹרָה, בְּיַד מִי הַמֵּיצִיק לוֹ. מַאי 'כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבוּלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם', לֹא כָּרִאשׁוֹנִים שֶׁהֵקֵלוּ מֵעֲלֵיהֶם עוֹל תּוֹרָה, אֲבָל אַחֲרוֹנִים שֶׁהִכְבִּידוּ עֲלֵיהֶן עוֹל תּוֹרָה, וּרְאוּיִין הַלָּלוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם נֵס כְּעוֹבְרֵי הַיָּם וּכְדוֹרְכֵי הַיַּרְדֵּן. אִם חוֹזֵר בּוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, אֲנִי אֶעֱשֶׂה לוֹ 'גְּלִיל בַּגּוֹיִם'. 'אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה בָּא סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיָּבֹא בִיהוּדָה וַיַּחַן עַל הָעָרִים הַבְּצוּרוֹת וַיֹּאמֶר לִבְקָעָם אֵלָיו', הַאי רֵישָׁנָא לְהַאי פַּרְדֶּשְׁנָא. 'אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת', [מַאי 'אַחַר']? אָמַר רַבִינָא, לְאַחַר שֶׁקָּפַץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִשְׁבַּע וְאָמַר, אִי אֲמִינָא לֵיהּ לְחִזְקִיָּה, דְּמַיְיתִינָא לֵיהּ לְסַנְחֵרִיב, וּמְסָרְנָא לֵיהּ בִּידֵךְ הָשְׁתָּא. אָמַר, 'לָא הוּא בְּעֵינָא וְלָא בִּיעַתּוּתֵיהּ בְּעֵינָא'. מִיָּד קָפַץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִשְׁבַּע, דְּמַיְיתִינָא לֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'נִשְׁבַּע ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי כֵּן הָיָתָה וְכַאֲשֶׁר יָעַצְתִּי הִיא תָקוּם, לִשְׁבּוֹר אַשּׁוּר בְּאַרְצִי וְעַל הָרַי אֲבוּסֶנּוּ וְסָר מֵעֲלֵיהֶם עוּלּוֹ וְסֶבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמוֹ יָסוּר'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּא סַנְחֵרִיב וְסִיעָתוֹ, וְיַעֲשֶׂה אֵבוּס לְחִזְקִיָּהוּ וּלְסִיעָתוֹ. 'וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יָסוּר סֶבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמֶךָ וְעוּלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ וְחוּבַּל עוֹל מִפְּנֵי שָׁמֶן', אָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא, חוּבַּל עוֹל שֶׁל סַנְחֵרִיב מִפְּנֵי שַׁמְנוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ, שֶׁהָיָה דּוֹלֵק בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. מָה עָשָׂה, נָעַץ חֶרֶב עַל פֶּתַח בֵּית הַמִּדְרָשׁ, וְאָמַר, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, יִדָּקֵר בְּחֶרֶב זוֹ. בָּדְקוּ מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע, וְלֹא מָצְאוּ עַם הָאָרֶץ, מִגְּבַת וְעַד אַנְטִיפְרַס. וְלֹא מָצְאוּ תִּינוֹק וְתִינוֹקֶת, אִישׁ וְאִשָּׁה, שֶׁלֹּא הָיוּ בְּקִיאִין בְּהִלְכוֹת טוּמְאָה וְטָהֳרָה. וְעַל אוֹתוֹ הַדּוֹר, הוּא אוֹמֵר 'וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִחְיֶה אִישׁ עֶגְלַת בָּקָר וּשְׁתֵּי צֹאן' וְגוֹ', וְאוֹמֵר 'וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה כָּל מָקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁם אֶלֶף גֶּפֶן בְּאֶלֶף כֶּסֶף לַשָּׁמִיר וְלַשָּׁיִת יִהְיֶה', אַף עַל פִּי שֶׁ'אֶלֶף גֶּפֶן בְּאֶלֶף כֶּסֶף', 'לַשָּׁמִיר וְלַשָּׁיִת יִהְיֶה'. 'וְאוּסַף שְׁלַלְכֶם אוֹסֶף הֶחָסִיל', אָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל, אִסְפוּ שְׁלַלְכֶם. אָמְרוּ לוֹ, לִבְזוֹז אוֹ לַחֲלוֹק. אָמַר לָהֶם, כְּ'אוֹסֵף הֶחָסִיל'. מַה 'אוֹסֵף הֶחָסִיל' כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְעַצְמוֹ, אַף שְׁלַלְכֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְעַצְמוֹ. אָמְרוּ לוֹ, וַהֲלֹא מָמוֹן עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים מְעוֹרָב בּוֹ. אָמַר לָהֶם, 'כְּמִשַּׁךְ גֶּבִים שׁוֹקֵק בּוֹ'. מַה גֶּבִים הַלָּלוּ, מַעֲלִין אֶת הָאָדָם מִטּוּמְאָה לְטָהֳרָה. אַף מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁנָּפַל בְּיַד עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מִיָּד טִיהֵר. (כִּדְרַב פָּפָּא דְּאָמַר רַב פָּפָּא, עָמוֹן וּמוֹאָב טָהֲרוּ בְּסִיחוֹן). אָמַר רַב הוּנָא, עָשֶׂר מַסְּעוֹת נָסַע אוֹתוֹ רָשָׁע בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר 'בָּא עַל עַיַּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָשׂ יַפְקִיד כֵּלָיו, עָבְרוּ מַעְבָּרָה גִּבְעַת מָלוֹן לָנוּ חָרְדָה הָרָמָה גִּבְעַת שָׁאוּל נָסָה, צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת גַּלִּים הַקְשִׁיבִי לַיִשָּׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת, נָדְדָה מַדְמֵנָה יוֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הַעִיזוּ', (עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לַעֲמוֹד יְנוֹפֵף יָדוֹ הַר בַּת צִיּוֹן גִּבְעַת יְרוּשָׁלָם). הָנֵי, טוּבָא הָוְיִין. 'צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת גַּלִּים', נָבִיא הוּא דְּקָאָמַר לָהּ לִכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל. 'צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת גַּלִּים', בִּתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁעָשׂוּ מִצְוֹת כְּגַלֵּי הַיָּם. 'הַקְשִׁיבָה לַיִשָּׁה', מֵהַאי, לָא תִּסְתַּפִּי. אֶלָּא, אֶיסְתַּפִּי מִנְּבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע, דְּמִתְיַל כְּאַרְיֵה, שֶׁנֶּאֱמַר 'עָלָה אַרְיֵה מִסּוּבְכוֹ' וְגוֹ'. מַאי

עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, כמו שיבואר להלן, **נִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי שָׁלִיחַ**, שהוא בזיון גדול יותר.

מבארת הגמרא: **פִּרְעָה** חירף בעצמו, **דִּכְתִיב בֵּיהּ** (שמות ה ב) 'וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי ה' **אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ, וּנִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ בְּעַצְמוֹ, דִּכְתִיב** (שם יד כז) 'וַיְנַעֵר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם', **וּכְתִיב** בחבקוק הנביא ששיבח לקדוש ברוך הוא, ואמר (חבקוק ג טו) 'דָּרַכְתָּ **בַיָּם סוּסֶיךָ' וְגוֹ'. וּסַנְחֵרִיב** חירף על יד שליח, **דִּכְתִיב** (מלכים ב' יט כג) 'בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ ה'', **נִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, דִּכְתִיב** (שם יט לה) 'וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא **וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וְגוֹ'** וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים'.

הגמרא מבארת את חירופו של סנחריב: **רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָא רָמֵי** – הקשה סתירה בין הפסוקים, **כְּתִיב** בספר ישעיה (לז כד) לגבי חירופו של סנחריב, 'וַתֹּאמֶר בְּרֹב רִכְבִּי אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן וגו' וְאָבוֹא מְרוֹם קִיצוֹ', **וּכְתִיב** בספר מלכים (ב' יט כג) 'וַתֹּאמֶר בְּרֹב רִכְבִּי וגו' וְאָבוֹאָה מְלוֹן קִיצוֹ'. תירץ רבי חנינא, **אָמַר אוֹתוֹ רָשָׁע, בְּתְחִלָּה אַחֲרִיב דִּירָה שֶׁל מַטָּה** – בית המקדש המכונה 'מרום', שנאמר (ירמיה יז יב) 'כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרֵאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ', **וְאַחַר כָּךְ אַחֲרִיב דִּירָה שֶׁל מַעְלָה**, המכונה 'מלון', ששם הוא מקום הימצאו תמיד.

הגמרא דורשת פסוקים נוספים האמורים בסנחריב: **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַאי דִּכְתִיב** – מה פירוש הפסוק (מלכים ב' יח כה) שאמר רבשקה לעבדי חזקיהו כשצר על ירושלים, 'עַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי ה' עָלִיתִי עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁחִיתוֹ, ה' אָמַר אֵלַי עֲלֵה אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְּׁחִיתָהּ', **מַאי הִיא** – מה פירוש דבריו, היכן אמר לו ה' להשחית את ארץ ישראל, אלא **דְּשָׁמַע** לישעיה **הַנָּבִיא דְּקָאָמַר** (ישעיה ח ו–ז) 'יַעַן **כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה אֶת מֵי הַשִּׁילוֹחַ הַהוֹלְכִים לְאַט וּמְשׂוֹשׂ אֶת רְצִין וּבֶן רְמַלְיָהוּ, וְלָכֵן הִנֵּה** ה' מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים אֶת מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶת כָּל כְּבוֹדוֹ' וגו'. מבארת הגמרא את הפסוק: **אָמַר רַב יוֹסֵף, אִלְמָלֵא תַּרְגּוּמָא דְּהַאי קְרָא** – לולי התרגום של פסוק זה, **לָא הֲוָה יָדַעְנָא מַאי קָאָמַר** – לא היינו מבינים את כוונתו, והתרגום הוא כך, 'חָלַף דְּקָץ עַמָּא הֲדֵין בְּמַלְכוּתָא דְּבֵית דָּוִד – כיון שמאס העם הזה במלכות בית דוד, **דְּמִדַּבֵּר לְהוֹן בְּנֵיהּ כְּמֵי שִׁילוֹחָא דְּנַגְדִּין בְּנֵיהּ** – שמנהיגים אותם בנחת, כדרך מי השילוח הזורמים בנחת, **וְאִיתְרְעִיאוּ בְּרְצִין וּבַר רְמַלְיָה'** – ורצו ישראל להשחית את מלכות בית דוד ולהמליך עליהם את רצין מלך ארם ופקח בן רמליה מלך ישראל, שהיו מתגרים במלכות יהודה.

קודם שהביאה הגמרא את המשך נבואה זו שמחמתה חשב סנחריב שה' אמר לו לעלות על ישראל, הגמרא מבארת תחילה פסוק זה. מבארת הגמרא מדוע העדיפו ישראל את מלכות פקח בן רמליהו על פני מלכות חזקיהו: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב** (משלי ג לג) 'מְאֵרַת ה' **בְּבֵית רָשָׁע וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ**' כך יש לפרש, 'מְאֵרַת [–קללת] ה' **בְּבֵית רָשָׁע' זֶה פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ** מלך ישראל, **שֶׁהָיָה אוֹכֵל אַרְבָּעִים סְאָה גּוֹזְלוֹת בְּקִינּוּחַ סְעוּדָה**, כלומר, קללת ה' היתה בו, שלא היה שבע ממה שאוכל, 'וּנְוֵה [–בית] **צַדִּיקִים יְבָרֵךְ', זֶה חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁהָיָה אוֹכֵל לִיטְרָא יָרָק בַּסְּעוּדָה**, כלומר, היה אוכל מאכל קל בירק, ואף אותו היה אוכל רק במידה הנצרכת, והיה שבע ממנו. וכיון שראו ישראל שחזקיהו לא היה עורך סעודותיו כדרך המלכים, אמרו שאינו ראוי להיות מלך, ורצו שימלוך פקח בן רמליהו תחתיו.

הגמרא חוזרת ומסיימת את הענין הקודם, היכן הנבואה שמחמתה סבר סנחריב שרצון ה' להחריב את ירושלים: נאמר בהמשך הפסוקים בישעיה (ישעיה ח ז–ח), 'לָכֵן [–מחמת שרצו ישראל בפקח במקום חזקיהו], **הִנֵּה ה' מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים אֶת מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶת כָּל כְּבוֹדוֹ וְעָלָה עַל כָּל אֲפִיקָיו וְהָלַךְ עַל כָּל גְּדוֹתָיו, וּכְתִיב וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר עַד צַוָּאר יַגִּיעַ וְהָיָה מְטוֹת כְּנָפָיו מְלֹא רֹחַב אַרְצְךָ עִמָּנוּ אֵל'**, והיינו שאמר לו ה' שיעלה וישחית את ארץ ישראל, וזהו מקור דבריו של רבשקה.

מקשה הגמרא: **אֶלָּא** – כיון שאכן התנבא ישעיה על ביאת סנחריב לארץ ישראל, **מַאי טַעְמָא אִיעַנֵּישׁ** – מדוע נענש סנחריב על מעשיו, והרי הלך ברשות. מתרצת הגמרא: **נְבִיא, רַק אַעֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים אִיתְנַבִּי** [–התנבא], שישחית את ארצם, ואילו **אִיהוּ** – סנחריב, **יָהִיב דַּעְתֵּיהּ עַל כּוּלָּהּ יְרוּשָׁלַיִם** – נתן דעתו על החרבת כל ירושלים, וגם על בית המקדש שנמצא בה.

הגמרא מבארת את המשך הפסוקים: בשעה שבא סנחריב על ירושלים, **בָּא** ישעיה **הַנָּבִיא וַאֲמַר לֵיהּ** לסנחריב, 'כִּי **לֹא מוֹעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ'** (ישעיה ח כג), **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר בֶּרֶכְיָה**, כך הוא פירוש הפסוק, 'כִּי לא מוּעָף', **אֵין נִמְסַר עַם** של חזקיה שהוא **עֲלֵיךָ** ויגע **בַּתּוֹרָה, 'לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ', בְּיַד מִי הַמֵּצִיק לוֹ**, כלומר ביד סנחריב.

דורשת הגמרא את סיום הפסוק: **מַאי** – מה ביאור הפסוק (שם) 'כְּעֵת **הָרְאשׁוֹן הֵקֵל אַרְצָה זְבוּלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם**', כך הוא ביאורו, אמר הנביא לסנחריב, 'הָרְאשׁוֹן הֵקֵל', דורו של חזקיה הוא **לֹא כָּרִאשׁוֹנִים** – עשרת השבטים שגלו ראשונים, שחלקם מנויים בפסוק [נפתלי וזבולון], **שֶׁהֵם הֵקֵלוּ מֵעֲלֵיהֶם עוֹל תּוֹרָה**, ולכן גלו, אלא 'וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד', כלומר, **אֲבָל אַחֲרוֹנִים** – עמו של חזקיה **שֶׁהִכְבִּידוּ עֲלֵיהֶן עוֹל תּוֹרָה**, 'דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן', כלומר, ומחמת כן **רְאוּיִין הַלָּלוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם גַּם כְּעוֹבְרֵי הַיָּם** – כישראל שעברו בים סוף ביציאת מצרים, **וּכְדוֹרְכֵי הַיַּרְדֵּן** – כישראל שעברו בירדן בכניסתם לארץ בזמן יהושע בן נון, ונבקעו מימיו. ועל זה נאמר סיום הפסוק, 'גְּלִיל הַגּוֹיִם', וכך הוא נדרש, כיון שראויים ישראל לנס, **אִם חוֹזֵר בּוֹ** סנחריב מלהלחם בירושלים, **מוּטָב**, ולא יענש, **וְאִם לָאו** – אלא יעלה למלחמה על ירושלים, **אֲנִי אֶעֱשֶׂה לוֹ 'גְּלִיל בַּגּוֹיִם'** – שיתגלגל בחרפה בכל העמים.

הגמרא ממשיכה ומבארת את הפסוקים בענין זה. נאמר בפסוק: 'וַיַּעַשׂ כְּזֹאת יְחִזְקִיָּהוּ בְּכָל יְהוּדָה וַיַּעַשׂ הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר וְהָאֱמֶת לְפָנַי ה' אֱלֹהָיו, וּבְכָל מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר הֵחֵל בַּעֲבוֹדַת בֵּית הָאֱלֹהִים וּבַתּוֹרָה וּבַמִּצְוָה לְדָרֹשׁ לֵאלֹהָיו בְּכָל לְבָבוֹ עָשָׂה וְהִצְלִיחַ, **אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה בָּא סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיָּבֹא בִיהוּדָה וַיַּחַן עַל הֶעָרִים הַבְּצוּרוֹת וַיֹּאמֶר לִבְקָעָם אֵלָיו**' (דה"י ב' לא כ–כא, לב א), ומשמע ש'אחרי הדברים והאמת האלה' היינו אחרי שהיו חזקיה ועמו עוסקים בתורה ובמצוות, כמבואר בפסוקים הקודמים. תמהה הגמרא: **'הַאי רֵישָׁא לְהַאי פַּדְרְשָׁנָא'** – וכי ראוי להביא מתנה כזו לאדם חשוב כזה, כלומר, וכי מחמת שהיו חזקיה ועמו עוסקים בתורה היו ראויים לעונש זה שיבוא עליהם סנחריב.

מבארת הגמרא: אלא כך הוא פירוש הפסוק, **'אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת' (אחר מאי) [מַאי 'אַחַר']**, **אָמַר רַבִּינָא, לְאַחַר שֶׁקָּפַץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִשְׁבַּע**, וזהו פירוש הלשון 'אמת', שחותמו של הקדוש ברוך הוא הוא 'אמת', ונשבע כיון **שֶׁאָמַר** כך, **אִי אָמְרִינָא לֵיהּ** – אם אומר לו לְחִזְקִיָּה מתחילה, **מַיְיתִינָא לֵיהּ לְסַנְחֵרִיב וּמָסְרִנָא לֵיהּ בִּידָךְ** – אביא עליך את סנחריב וצבאו, ואמסור אותו בידך, שתנצחנו, **הָשְׁתָּא אָמַר** – עתה הוא יאמר כך, **'לָא הוּא בָּעֵינָא וְלָא בִּיעָתוּתֵיהּ בָּעֵינָא'** – איני רוצה שיבוא אף שאנצחנו, כיון שאיני רוצה בפחד שיהיה ממנו, **מִיָּד קָפַץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִשְׁבַּע דְּמַיְיתִינָא לֵיהּ** – שיביא את סנחריב, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה יד כד–כה) 'נִשְׁבַּע **ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי כֵּן הָיָתָה וְכַאֲשֶׁר יָעַצְתִּי הִיא תָקוּם, לִשְׁבֹּר אַשּׁוּר בְּאַרְצִי וְעַל הָרַי אֲבוּסֶנּוּ וְסָר מֵעֲלֵיהֶם עוּלּוֹ וְסִבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמוֹ יָסוּר**'.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בביאור הפסוק 'וְעַל הָרַי אֲבוּסֶנּוּ', **אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָבֹא סַנְחֵרִיב וְסִיעָתוֹ, וְיֵעָשֶׂה אֲבוּס** [–כלי שאוכלים בו הבהמות] **לְחִזְקִיָּהוּ וּלְסִיעָתוֹ**, שלאחר שמתו כל חיילי סנחריב היו ישראל מאכילים את בהמותיהם מתוך עצמותיהם, ונעשו להם כאבוס.

בסיום הפסוק נאמר 'וְסָר מֵעֲלֵיהֶם עוּלּוֹ וְסִבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמוֹ יָסוּר'. הגמרא מביאה פסוק נוסף בענין זה. נאמר בפסוק: **'וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יָסוּר סִבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמֶךָ וְעוּלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ וְחוּבַל עֹל מִפְּנֵי שָׁמֶן'**

המשך בעמוד קלה

'עֲנִיָּה עֲנָתוֹת', ללמד שעָתִיד לעמוד יִרְמְיָה בֶּן חִלְקִיָּה וּמִתְנַבֵּא עָלַהּ – על נבוכדנצר, ו'עניה' הוא לשון עניית דברים, שיאמר ירמיה שבא מֵהַעִיר עֲנָתוֹת, דִּכְתִיב (ירמיה א א) 'דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן חִלְקִיָּהוּ מִן הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין'.

מקשה הגמרא: ביצד ניתן לפרש את הפסוק 'הקשיבי לישה' על נבוכדנצר, מִי דָּמֵי – וכי הדברים דומים, והרי הָתָם, לגבי נבוכדנצר נאמר לשון 'אֲרִי', 'עלה אריה מסובכו', ואילו הָכָא, בנבואת ישעיה, נאמר לשון 'לַיִשׁ', שנאמר 'הקשיבי לישה'. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שִׁשָּׁה שֵׁמוֹת יֵשׁ לָאֲרִי, וְאֵלּוּ הֵן, אֲרִי, כְּפִיר, לָבִיא, לַיִשׁ, שַׁחַל וְשַׁחַץ.

חוזרת הגמרא ומקשה: אִי הָכִי, שהפסוק 'צהלי קולך בת גלים' אינו בכלל המקומות שעבר סנחריב, בָּצְרוּ לְהוּ – הרי המקומות המוזכרים בפסוקים פחותים מעשרה, והם רק תשעה. מתרצת הגמרא: 'עָבְרוּ מַעְבָּרָה' תְּרֵתֵי נִינְהוּ – שני מקומות שונים הם, ונמצאו עשרה מקומות, שהם, עית, מגרון, מכמש, עברו, מעברה, גבע, רמה, גבעת שאול, מדמנה, גבים.

הגמרא מבארת את המשך הפסוקים: מַאי 'עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לַעֲמוֹד יִנָּפֵף יָדוֹ הַר בַּת צִיּוֹן גִּבְעַת יְרוּשָׁלִָם' (ישעיה י לב), אָמַר רַב הוּנָא, אוֹתוֹ הַיּוֹם שבא סנחריב על ירושלים הוא היום האחרון שנִשְׁתַּיֵּיר כעס על ישראל מֵעֲוֹנָהּ שֶׁל נוֹב עיר הכהנים, שהרגם שאול המלך שהיה סבור שדוד מורד בו, וחשדם שסייעו בידו, ואותו היום נשאר מזמן העונש, שהיו ראויים ישראל להענש, וְאָמְרֵי לֵיהּ כַּלְדָּאֵי – אמרו החוזים בכוכבים לסנחריב, אִי אָזְלַת הָאִידָּנָא – אם תספיק ללכת היום ולהלחם בהם, יָכְלַת לָהּ – תוכל לנצחם, וְאִי לָא, לָא יָכְלַת לָהּ. ומחמת שאמרו לו כן, אוֹרְחָא דִּבְעָא לְסַגּוּיֵי בַּעֲשָׂרָה יוֹמֵי, סַגֵּא בְּחַד יוֹמָא – דרך שהיא ארוכה מהלך עשרה ימים הלך עם צבאו ביום אחד, כִּי מָטוּ – כשהגיעו לִירוּשָׁלַיִם, שְׁדוּ לֵיהּ בִּיסְתַּרְכֵּי – השליכו לסנחריב כרים תחתיו, עַד דְּסָלִיק וְיָתֵיב מְעִילָּוֵי שׁוּרָהּ – עד שיכל לעלות ולשבת במקום הגבוה מחומת ירושלים, עַד דְּחַזְיוּהָ לְכוּלַּהּ יְרוּשָׁלַיִם – עד שהראו לו את כל העיר ירושלים. כִּי חַזְיֵיהּ, אִיוּוֹטַר בְּעֵינֵיהּ – כשראה את ירושלים, נראתה קטנה בעיניו, אָמַר, הָלָא דָּא הִיא קַרְתָּא דִּירוּשָׁלַיִם – האם זו היא העיר ירושלים, דְּעָלָהּ אַרְגִּישִׁית כָּל מַשִּׂרְיָתִי – שעליה הבהלתי את כל צבאותי, וְעָלָהּ כְּבֵשִׁית כָּל מְדִינָתָא – ומחמתה כבשתי את כל המדינות שבדרך, הָלָא הִיא זְעִירָא וַחֲלָשָׁא מִכָּל כַּרְכֵּי עַמְמַיָּא דִּכְבֵשִׁית בְּתִקּוֹף יְדִי – והרי היא קטנה וחלשה מכל הערים הגדולות שכבשתי בידי החזקה. עָלָהּ וְקָם וּמְנִיד בְּרִישֵׁיהּ – עמד והניד ראשו בדרך זלזול, והיה מוֹבִיל וּמַיְיתֵי בִּידֵיהּ עַל טוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דִּבְצִיּוֹן וְעַל עֲזָרָתָא דְּיִרוּשָׁלַיִם – והיה מוליך ומביא בידו לכיוון הר הבית שעליו בנוי בית המקדש, ועל העזרה שבירושלים, דרך זלזול. אָמְרֵי – אמרו לו אנשי צבאו, נִשְׁדֵּי בֵּיהּ יָדָא הָאִידָּנָא – נשלח בהם יד עתה, אָמַר לְהוּ סנחריב, תָּמְהִיתוּ – דבר תמוה הוא להתחיל במלחמה היום, שהרי אנו עדיין חלשים מהדרך, אלא לְמָחָר אַיְיתוּ לִי כָּל חַד וְחַד מִינַיְיכוּ – יביא לי כל אחד מכם גּוּלְמוֹ חֲרַג מִינֵיהּ – חתיכת אבן של החומה, ואפילו אם כל חייל יטול רק אבן רעועה אחת מהחומה, תבקע החומה. וּמָיָד לאחר שאמר להם כן ונשארו ללון, אירע האמור בפסוק (מלכים ב' יט לה) 'וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פִּגְרִים מֵתִים'.

אָמַר רַב פַּפָּא, הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי – זהו מה שרגילים בני אדם לומר, בָּת דִּינָא – אם לן ה'דין' לילה אחד, כלומר אם נשתהו מלדון במריבה, בָּטֵל דִּינָא – בטל הריב, וכן כאן, כיון שלא נלחם סנחריב באותו יום, הפסיד.

הגמרא דורשת פסוקים השייכים לעון נוב עיר הכהנים. נאמר בפסוק: 'וְיִשְׁבֵי בְנוֹב אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרָפָה וּמִשְׁקַל קֵינוֹ שֵׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקָל נְחֹשֶׁת וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת דָּוִד' (שמואל ב' כא טז), והיינו שאחיו של גלית ששמו ישבי ניסה להרוג את דוד. דורשת הגמרא: מַאי 'וְיִשְׁבֵי בְנוֹב', והרי לגבי גלית וסף אחיו בני ערפה כתוב לשון 'גוב' (שמואל ב' כא יח–יט), ומדוע כאן שינה הפסוק וכתב 'בנוב'. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כוונת הפסוק שישבי היה אִישׁ שֶׁבָּא עַל עִסְקֵי נוֹב עיר הכהנים. וכך היה המעשה, אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד המלך, עַד מָתַי יִהְיֶה עָוֹן זֶה טָמוּן בְּיָדְךָ, שעַל יָדְךָ נֶהֱרַגְתָּ נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, שחשד בהם שאול המלך שהם מסייעים לדוד למרוד בו, וְעַל יָדְךָ נִטְרַד הוּאֵג הָאֲדוֹמִי מהעולם הבא (לעיל צ.), שנענש על כך שסיפר לשאול המלך לשון הרע על דוד, שהוא נוהג כמלך ונשאל באורים ותומים, ומחמת כן הרג שאול את כהני נוב, וְעַל יָדְךָ – ומחמת חטא זה של הריגת הכהנים שבנוב נֶהֱרְגוּ שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו במלחמה, האם רְצוֹנְךָ שתיענש בכך שיִכְלֶה זַרְעֲךָ, כמו שכלה זרע הכהנים שנהרגו בנוב מחמתך, ואתה נצלת, אוֹ שתִּמָּסֵר בעצמך בְּיַד אוֹיֵב, וגם זו מידה כנגד מידה, שמחמת שלא נמסרת ביד שאול אויבך כלה זרע הכהנים שבנוב. אָמַר דוד לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מוּטָב שאֶמָּסֵר בְּיַד אוֹיֵב, וְלֹא יִכְלֶה זַרְעִי.

יוֹמָא חַד נְפַק לְשַׁכּוֹר בָּזָאי – יום אחד יצא דוד לצוד חיות ועופות ברשת, אֶתָא שָׂטָן וְאִדְמֵי לֵיהּ כְּטַבְיָא – בא השטן ועשה את עצמו בדמות צבי, פְּתַק בֵּיהּ גִּירָא וְלָא מַטְיֵיהּ – השליך בו דוד המלך חץ, ולא הגיע אליו, ועל ידי כך מַשְׁכֵּיהּ – משכו השטן אחריו, עַד דְּאַמְטֵיהּ לְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים – עד שהביאו לארץ פלשתים, בלי ששם לבו לכך. כַּדְּחַזְיֵיהּ – כשראהו יִשְׁבִּי בְּנוֹב, אָמַר בליבו, הַיְינוּ הַאי דְּקַטְלֵיהּ – זהו האדם שהרגו לְגָלַת אָחִי. כַּפְּתֵיהּ – קשרו לדוד המלך, קַמְטֵיהּ, אוֹתְבֵיהּ וְשַׁדְרֵיהּ תּוּתֵי בֵּי בְּדָיָא – קפלו והכניעו תחת קורת בית הבד שכותשים בה זיתים, וישב עליה כדי למועבו לאדמה, אִתְעֲבִיד לֵיהּ נִיסָּא – נעשה לדוד המלך נס, מָכָא לֵיהּ אַרְעָא מִתּוּתֵיהּ – והתרכבה האדמה שתחתיו, ולא הוזק, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב (תהלים יח לז) 'תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתָּי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי'.

ממשיכה הגמרא ומספרת: הַהוּא יוֹמָא – אותו יום שאירע מעשה זה לדוד, אַפְּנָיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא הָוָה – היה זה ערב שבת, וּאֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה שהיה מגיבורי דוד המלך ובן אחותו, הָוָה קָא חָיֵיף רֵישֵׁיהּ בְּאַרְבְּעָה גַּרְבֵּי דְּמָיָא – היה חופף את ראשו בארבעה סאים של מים, חֲזִינְהוּ כִּתְמֵי דְּמָא – וראה במים כתמי דם, אֵיכָּא דְּאָמְרִי – יש אומרים, שלא ראה כתמי דם, אלא אֶתָא יוֹנָה אִיטְרִיחַ קַמֵּיהּ – באה יונה וחבטה עצמה לפניו, בדרך צער, אֲמַר אבישי בן צרויה בלבו, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְיוֹנָה אִימְתִילָא [–נמשלה], שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח יד) 'כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף', שְׁמַע מִינָּהּ – יש לי ללמוד מכך שהיונה מצטערת לפני, שדָּוִד מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל בְּצַעֲרָא שָׁרֵי – שדוד מלך ישראל שרוי בצער. אֶתָא לְבֵיתֵיהּ וְלָא אַשְׁכְּחֵיהּ – בא אבישי לביתו של דוד המלך, ולא מצאו שם, אֲמַר, תְּנַן – אמנם שנינו (לעיל כב.) ש'אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ של המלך, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ', משום כבוד המלכות, בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה מַאי – מה הדין, האם מותר לרכב על סוסו, שרץ במהירות, כדי להצילו. אֶתָא שְׁאֵיל בֵּי מִדְרְשָׁא – בא ושאל שאלה זו בבית המדרש, אָמְרוּ לֵיהּ החכמים, בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה שַׁפִּיר דָּמֵי – הדבר מותר. רַכְבֵיהּ לְפַרְדֵּיהּ – רכב אבישי על פרדו של דוד המלך, וְקָם וַאֲזַל – וקם והלך אחריו לארץ פלשתים, נעשה לו נס, וקְפָצָה לֵיהּ אַרְעָא – התקצרה לו הדרך והגיע לשם במהירות.

כַּהֲדֵי דְּקָא מְסַגֵּי – בזמן שהיה אבישי הולך שם, חֲזִיֵיהּ לְעַרְפָּה אִמֵּיהּ – ראה את ערפה, אמו של ישבי, דַּהֲוָות נָוְלָא – שהיתה טווה צמר. כִּי חֲזִיתֵיהּ – כשראתה אותו ערפה, פְּסַקְתֵּיהּ לְפִילְכָּהּ – חתכה את ה'פלך', שהוא העץ שטווים בו, שַׁדְתֵּיהּ עִילָּוֵיהּ – והשליכה אותו על אבישי בן צרויה, סְבַרָא לְמִקְטְלֵיהּ – וחשבה להורגו על ידי כן, אך לא הצליחה בכך, ונפל הפלך על האדמה ליד אבישי. כשראתה זאת, נהגה כאילו נפל לה הפלך בטעות, וְאָמְרָה לֵיהּ לאבישי, עֻלֵּם – נער, אַיְיתֵי לִי פְּלַךְ – הבא לי את הפלך שנפל לידך. פַּתְקֵיהּ בְּרֵישׁ מוֹחָהּ, וְקַטְלֵיהּ – השליכו אבישי במוחה, והרגה.

לאחר מכן הגיע אבישי לנוב, שם תפס ישבי את דוד המלך, כַּד חֲזִיֵיהּ – כשראהו יִשְׁבִּי בְּנוֹב, אָמַר בלבו, הָשְׁתָּא הָווּ בֵּי תְּרֵין – עתה יהיו הם שנים יחד כנגדי, וְקָטְלֵין לִי – ויהרגוני, ומחמת חשש זה הוציא

המשך בעמוד קלו

רש"י

עניה ענתות. כמו עניה כלומר נביאות ירמיה הענתותי היא שעתידה לבא על נבוכדנצר שתמסר ירושלים בידו: **ארי כפיר וכו'.** ובדוכתא אחריתי מפורש למה נקראו לו כל השמות הללו: **אי הכי.** דבולי קרא צהלי קולך לא מחושבנא הוא א"כ ליכא אלא תשע מסעות דהא עוד היום לאו מחושבנא [נמי הוא] ומתרץ עברו מעברה תרתי אינון עברו חד מעברה חד ואיכא עשר מסעות: **אותו היום נשתייר מעונה של נוב.** [דמפני עון] שהיה להם לישראל על שנהרגו כהני נוב קבע הקב"ה העונש עד אותו היום ואותו יום בלבד נשתייר מזמן העונש ואילו היה נלחם בירושלים באותו היום היה כובשה והכי משמע קרא עוד היום אותו יום העמידו לסנחריב על ירושלים בעון נוב: **סגא בחד יומא.** והיינו י' מסעות שנסע אותו היום: **שדו ליה.** לסנחריב: **בסתרקי.** תחתיו טפי"ט בלע"ז עד שראה ירושלים כולה: **עלה וקם ומניד ברישיה.** עליה עמד והיה מניד בראשו: **נשדי ביה ידא האידנא.** נלחם בה עתה: **תמהיתו.** תמה הוא להתחיל היום משום חולשא דאורחא ל"א תמהיתו נתיגעתם ודומה ליה (בסנחריב) איתמה למיתב: **גולמו הרג.** חתיכה של חומה לשון פרסי אבן רעועה מן החומה ונבקעה: **בת דינא בטל דינא.** כיון שלן דינא בטל הריב וכן מפני שלא נכבשה בו ביום לא הצליח ממחרת: **וישבי בנוב.** איידי דאיירי לעיל באותו יום שנשתייר מעונה של נוב נקט הכא וישבי בנוב שבא על עסקי נוב: **הרפה.** היינו ערפה: **משקל קינו.** מתרגמינן מתקל סופיניה: **והוא חגור חדשה.** והוא אסיר איספניקי חדתא: **נטרד דואג האדומי.** שספר לשון הרע על דוד שנתקנא בו שאול ולפי שקבל אחימלך את דוד בנוב אמר ליה שאול סוב ופגע בכהני ה' נמצא שעל ידך נהרגו ואתה נכשל ובחטא זה נהרג שאול ושלשת בניו במלחמת פלשתים: **שכר ביואי.** לשון פרסי קריטא ל"א כפר היא: **קמטיה.** הכניעו תחת הבד של זיתים ויתיב עלה למעבו: **מכא ליה ארעא מתותיה.** נתרכבה הארץ מתחתיו ולא הזיקו ל"א מכא נשפלת בעץ גומא והיתה מגינה עליו: **בארבע גריבי דמיא.** בארבע סאין של מים ל"א בארבע בורא דמיא בד' נודות של מים: **איטריף קמיה.** היתה טורפת ומחבטת עצמה וממרטת כנפיה והומה ומצערת: **קפצה ליה ארעא.** כמו לא תקפוץ (דברים טו) נתקצרה הארץ והגיע מהרה לארץ פלשתים: **לערפה אימיה.** דישבי: **נוולה.** טווה: **כד חזיתיה.** ערפה לאבישי סברה למקטליה באותו פלך שהיה בידה ולא נגע בו: **אמרה ליה.** לאבישי אייתי לן ההוא פלך דנפל לפניך: ה"ג **פתקיה בריש מוחה וקטלה.** השליך אבישי הפלך לראשה ומתה: **פתקיה לדוד לעילא.** זרקו כלפי מעלה: ודע ליה. נעץ תחתיו חניתו בקרקע כדי שיפול עליו וימות: **ונימא איהו.** דוד עצמו לימא שם: **אין חבוש.** אין דעתו מכוונת לומר השם והשתא ניצל דוד והשליכו השם ברחוק והלכו אבישי ודוד וחזרו להם: **אמר ליה.** אבישי לדוד: **ומאי בעית הכא.** למה באת כאן: **אמר ליה.** הקב"ה אמר לי רצונך שיכלה זרעך או תמסר ביד אויביך והכי אהדרי ליה מוטב שאפול ביד אויב: **אמר ליה אפיך צלותיך.** הפוך תפלתך ואמור לפניו מוטב יכלה זרעך ולא תמסר ביד אויב דמה לך בצער בניך: **בר בדך קירא לזכון ואת לא תצטער.** משל הוא שאומרים בני אדם: **סייע בהדן.** עזור בתפלתך להפכה: **והוה קא רדיף בתרייהו.** והם בורחין שהיה קרוב לארץ פלשתים: **וכי מטו קובי.** לאותו כפר ששמו קובי שבין א"י לארץ פלשתים: **אמרי קום ביה.** אמרו זה לזה עמוד כנגדו ואל תברח ונכנו ולכך נקרא קובי אינהו הוו בקיאי בשמות הכפרים ועדיין היו מפחדין ובורחין: **כי מטא בי תרי.** שם מקום: **אמרו בין תרי גוריין.** בתמיהא: **בקברא.** שהרגנוה: ויצא

רש"י

1 **עַנְיָה עֲנָתוֹת**, עָתִיד יִרְמְיָה בֶּן חִלְקִיָּה וּמִתְנַבֵּא עָלֶיהָ
2 מֵעֲנָתוֹת, דִּכְתִיב 'דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן חִלְקִיָּהוּ מִן הַכֹּהֲנִים
3 אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין'. מִי דָּמֵי, הָתָם 'אֲרִי', הָכָא
4 'לַיִשׁ'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שִׁשָּׁה שֵׁמוֹת יֵשׁ לָאַרְיֵה, אֵלּוּ הֵן, אֲרִי,
5 כְּפִיר, לָבִיא, לַיִשׁ, שַׁחַל, שַׁחַץ. אִי הָכִי, בְּצִרוּ לְהוּ. 'עָבְרוּ
6 מַעְבָּרָה', תְּרֵתֵי נִינְהוּ. מַאי 'עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לַעֲמוֹד', אָמַר
7 רַב הוּנָא, אוֹתוֹ הַיּוֹם נִשְׁתַּיֵּיר מַעֲנָתָהּ שֶׁל נוֹב. אָמְרֵי לֵיהּ
8 כַּלְדָּאֵי, אִי אֶזְלַת הָאִידְנָא, יָכְלַת לָהּ, וְאִי לָא, לָא יָכְלַת לָהּ.
9 אוֹרְחָא דִּבְעָא לְסַגּוֹיֵי בַּעֲשָׂרָה יוֹמֵי, סַגֵּא בְּחַד יוֹמָא. כִּי מָטוּ
10 לִירוּשָׁלַיִם, שְׁדוּ לֵיהּ בִּיסְתַּרְקֵי, עַד דְּסָלִיק וִיתֵיב מֵעִילָּוֵי
11 שׁוּרָהּ, עַד דְּחַזְיוּהּ לְכוּלַּהּ יְרוּשָׁלַיִם. כִּי חַזְיֵיהּ, אִיזּוֹטַר
12 בְּעֵינֵיהּ. אָמַר, הֲלָא דָּא הִיא קַרְתָּא דִּירוּשָׁלַיִם, דְּעָלָהּ
13 אַרְגֵּישִׁית כָּל מַשִּׁירְיָתִי, וְעָלָהּ כְּבֵשִׁית כָּל מְדִינָתָא, הֲלָא
14 הִיא זְעֵירָא וַחֲלָשָׁא מִכָּל בְּרָבֵי עַמְמַיָּא דִּכְבֵשִׁית, בְּתִקּוֹף יְדֵי
15 עָלָהּ, וְקָם וּמָנִיד בְּרֵישֵׁיהּ, מוֹבִיל וּמַיְיתֵי בִּידֵיהּ, עַל טוּר
16 בֵּית מַקְדְּשָׁא דִּבְצִיּוֹן וְעַל עֲזָרְתָא דִּירוּשָׁלַיִם. אָמְרֵי, נִישְׁדֵי
17 בֵּיהּ יָדָא הָאִידְנָא. אָמַר לְהוּ, תָּמְהִיתוּ. לְמָחָר, אַיְיתוּ לִי כָּל
18 חַד וְחַד מִינַּיְיכוּ, גּוּלְמוֹ הֲרַג מִינֵּיהּ. מִיָּד, 'וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא
19 וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה
20 אֶלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים'. אָמַר רַב
21 פָּפָּא, הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי, בַּת דִּינָא בְּטֵל דִּינָא. 'וַיִּשְׁבִּי בְנוֹב
22 אֲשֶׁר בִּילִידֵי הָרָפָה וּמִשְׁקָל קֵינוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִשְׁקַל נְחֹשֶׁת
23 וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת דָּוִד', מַאי 'וַיִּשְׁבִּי
24 בְנוֹב', אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אִישׁ שֶׁבָּא עַל עִסְקֵי נוֹב.
25 אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד, עַד מָתַי יִהְיֶה עָוֹן זֶה
26 טָמוּן בְּיָדְךָ. עַל יָדְךָ נֶהֱרְגָה נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, וְעַל יָדְךָ נִטְרַד דּוֹאֵג הָאֲדֹרָמִי, וְעַל יָדְךָ נֶהֱרְגוּ שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו. רְצוֹנְךָ, יִכְלֶה זַרְעֲךָ אוֹ
27 תִּמָּסֵר בְּיַד אוֹיֵב. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מוּטָב אֶמָּסֵר בְּיַד אוֹיֵב, וְלֹא יִכְלֶה זַרְעִי. יוֹמָא חַד, נְפַק לְשִׁכּוֹר בָּנָאי. אֲתָא שָׁטָן וְאִדְּמֵי לֵיהּ
28 כְּטַבְיָא, פְּתַק בֵּיהּ גִּירָא וְלָא מַטְיֵיהּ. מַשְׁכֵּיהּ עַד דְּאַמְטְיֵיהּ לְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, כְּדַחֲזֵיהּ יִשְׁבִּי בְנוֹב. אָמַר, הַיְינוּ הַאי דְּקַטְלֵיהּ לְגָלְיַת אָחִי.
29 כַּפְתֵּיהּ, קַמְטֵיהּ, אוֹתְבֵיהּ וְשַׁדְיֵיהּ תּוּתֵי בֵּי דַּיְיָא. אִתְעַבִּיד לֵיהּ נִיסָּא, מָכָא לֵיהּ אַרְעָא מִתּוּתֵיהּ. הַיְינוּ דִּכְתִיב 'מַרְחִיב צַעֲדִי תַחְתָּי וְלֹא
30 מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי'. הַהוּא יוֹמָא, אַפְּנָיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא הֲוָה, אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה הֲוָה קָא חֲיֵיף רֵישֵׁיהּ, בְּאַרְבְּעָה גַּרְבֵּי דַּמְיָא. חֲזִינְהוּ כִּתְמֵי דְּמָא,
31 אִיכָּא דְּאָמְרִי, אֲתָא יוֹנָה אִיטְרִיף קַמֵּיהּ. אָמַר, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְיוֹנָה אִימְתִילָא, שֶׁנֶּאֱמַר 'כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף', שְׁמַע מִינָּהּ, דָּוִד מַלְכָּא
32 דְּיִשְׂרָאֵל בְּצַעֲרָא שָׁרֵי. אֲתָא לְבֵיתֵיהּ וְלָא אַשְׁכְּחֵיהּ, אָמַר, תְּנַן 'אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ'. בִּשְׁעַת
33 הַסַּכָּנָה, מַאי. אֲתָא שְׁאִיל בֵּי מִדְרְשָׁא, אָמְרוּ לֵיהּ, בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה שַׁפִּיר דָּמֵי. רַכְבֵיהּ לְפִרְדֵּיהּ, וְקָם וַאֲזַל, קָפְצָה לֵיהּ אַרְעָא. בַּהֲדֵי דְּקָא
34 מְסַגֵּי, חַזְיֵיהּ לְעָרְפָה אִמֵּיהּ דַּהֲוָוֹת נָוְלָא. כִּי חַזְיֵיתֵיהּ, פְּסַקְתַּהּ לְפִילְכָהּ. שַׁדְתֵּיהּ עֵילָוֵיהּ, סְבְרָא לְמִקְטְלֵיהּ. אָמְרָה לֵיהּ, עֲלֵם אַיְיתַי לִי פְּלַךְ.
35 פַּתְקֵיהּ בְּרֵישׁ מוֹחָהּ, וְקַטְלַהּ. כַּד חַזְיֵיהּ יִשְׁבִּי בְנוֹב, אָמַר, הַשְׁתָּא הָווּ בִּי תְּרֵין, וְקָטְלִין לִי. פַּתְקֵיהּ לְדָוִד לְעֵילָא, וְדָץ לֵיהּ לְרוּמְחֵיהּ. אָמַר,
36 נִיפּוֹל עָלָהּ וְנִקְטַל. אָמַר אֲבִישַׁי שֵׁם, אוֹקְמֵיהּ לְדָוִד בֵּין שְׁמַיָּא לְאַרְעָא. וְנִימָא לֵיהּ אִיהוּ? 'אֵין חָבוּשׁ מוֹצִיא עַצְמוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִין'. אָמַר
37 לֵיהּ, מַאי בָּעֵית הָכָא. אָמַר לֵיהּ, הָכִי אָמַר לִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְהָכִי אַהְדְּרִי לֵיהּ. אָמַר לֵיהּ, אַפִּיךְ צְלוֹתָיךְ. בַּר בְּרָךְ קִירָא לְזַבּוֹן, וְאַתְּ
38 לָא תִּצְטַעַר. אָמַר לֵיהּ, אִי הָכִי, סַיְיעַ בַּהֲדַן, הַיְינוּ דִּכְתִיב 'וַיַּעְזֹר לוֹ אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה'. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שֶׁעָזְרוֹ בִּתְפִלָּה. אָמַר אֲבִישַׁי
39 שֵׁם, וְאַהֲתֵיהּ. הֲוָה קָא רָדֵיף בַּתְרַיְיהוּ, כִּי מְטָא קוּבֵּי, אָמְרֵי 'קוּם בֵּיהּ'. כִּי מְטָא 'בֵּי תְּרֵי', אָמְרֵי בִּתְרֵי גּוּרְיָין קַטְלוּהּ לְאַרְיָא. אָמְרֵי לֵיהּ, זִיל
40 אֲשַׁתַּכַּח לְעָרְפָה אִימֵּיךְ בְּקִיבְרָא. כִּי אַדְכְּרוּ לֵיהּ שְׁמָא דְּאִימֵּיהּ, כְּחַשׁ חֵילֵיהּ וְקַטְלֵיהּ, הַיְינוּ דִּכְתִיב 'אָז נִשְׁבְּעוּ אַנְשֵׁי דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא תֵצֵא
41 עוֹד אִתָּנוּ לַמִּלְחָמָה וְלֹא תְכַבֶּה אֶת נֵר יִשְׂרָאֵל'. תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה קָפְצָה לָהֶם הָאָרֶץ, אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם, וְיַעֲקֹב אָבִינוּ, וַאֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה.
42 אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה, הָא דַּאֲמַרַן. אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם, דִּכְתִיב 'וָאָבוֹא הַיּוֹם אֶל הָעַיִן', לְמֵימְרָא, דְּהַהוּא יוֹמָא נְפַק יַעֲקֹב אָבִינוּ,

דכתיב

רש"י

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. אלמא בא לחרן וכתיב ויפגע במקום שעדיין לא הגיע לחרן שהיה עדיין בבית אל: **שהתפללו בו אבותי.** אברהם ויצחק (אברהם דכתיב ויערתק משם יצחק אין מקרא בידי): **הרהר בדעתיה למהדר.** למקום: **קפצה ליה ארעא.** והיה שם מיד וקרא מוכיח דכתיב ויפגע במקום שהמקום פגעו ושקפצה לו הארץ ונתקרב לו המקום: הכי גרסינן ד"א **אין פגיעה אלא תפלה.** ונראה למורי דהכא לא מיגרסא הך מילתא: בית אל זה ירושלים חרן חוץ לארץ: **כי בא השמש.** ויבא השמש לא נאמר אלא כי בא השמש דמשמע שהיה דעתו לחזור כי עוד היום גדול כיון שראה כי בא השמש לן: ויזרח לו השמש. משמע השמש שהיה לו כבר שבא בשבילו כבר: ומנ"ל דכלה זרעיה דדוד. כדאפיך צלותיה: **התם נמי אשתייר אביתר.** מכהני נוב: שגלונות. מלכות: **על אברהם.** כשנלחם בד' מלכים: **בעי אביי.** האי חסר חד היכי קאמר אי חסר חד רבוא וכו': **ראשונה.** כת ראשונה מחיל של סנחריב: **עברו בשחי.** שטו הסוסים בירדן ונתמעטו המים עד שעברו: **אמצעיים בקומה.** זקופה ולא היו המים מגיעין אלא עד הצואר יגיע: **שחי.** כמו שחו: **העלו עפר ברגליהם.** שלא היה שם מים כל עיקר: **קרתי.** לשון מקור: ה"ג **ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור אמר רבי וכו'.** ולא גרסינן והא כתיב ויצא מלאך ה' אלמא כל המחנה אשור אינו אלא קפ"ה אלף ולעיל קתני מאתים וס' רבוא: **חללו.** קפ"ה אלף ראשי גייסות נגידי החיל

רש"י

שכן עולה לחשבון לכדאמרינן ארבעים וחמשה אלף בני מלכים שמנים אלף גבורים ששים אלף אחווי חרב הרי קפ"ה אלף אבל האחרים שמתו אין מספר כדאמר והשאר פרשים אין מספר: **במה הכם.** המלאך: **היד הגדולה.** יד הגדולה לא נאמר אלא היד דמשמע היד שעתידה וכו': **מגלך נטושה.** שחוזה מגלך להרוג את אלו: **גבריאל.** ממונה על בשול הפירות: **חזקן לאלו.** לחיל סנחריב להרגן: **אגב ארחך.** כשתלך לדרכך לפי תומך: **לבעל דבכך אשתמע.** לשונאך התראה והפחידו: **נשף.** נפח: **עשרה.** שהנער יכול להטיף טיפה של דיו והיינו יו"ד שנשארו עשרה: **ושמואל אמר תשעה.** ונשאר בו עוללות כנוקף זית שאין נשארין בו אלא דבר מועט שנים או שלשה גרגרים בראש אמיר כן לא ישתייר במחנהו אלא דבר מועט וכמה ארבעה וחמשה בסעיפיה פוריה ארבעה וחמשה והיינו תשעה: **י"ד שנים ושלשה ארבעה וחמשה.** ר' יוחנן מקרא לא דייק להו אלא הכי קאמר הללו חמשה נשתיירו מדן סנחריב ושני בניו וקרא משמע כנוקף זית דמשייר מעט בראש ענף שנים או שלשה גרגרים כך ישתייר לו מעט ד' או ה': **נבוכדנצר דכתיב.** גבי [חנניה] מישאל ועזריה תואורו ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין אלמא דחזא גבריאל והכירו בבבשן: **סנחריב ושני בניו.** דכתיב ויהי הוא משתחוה בית וגו': **אי אפשר לאמרו.** שהקדוש ב"ה בעצמו גלחו לסנחריב: **דאייתיתינהו לבנייהו.** כדאמרינן שהביא עמו ארבעים וחמשה אלף בני מלכים:

דִּכְתִיב ׳וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה׳, וּכְתִיב ׳וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ׳, כִּי מָטָא לְחָרָן, אָמַר, אֶפְשָׁר עֲבָרְתִּי עַל מָקוֹם שֶׁהִתְפַּלְּלוּ בּוֹ אֲבוֹתַי וַאֲנִי לֹא הִתְפַּלַּלְתִּי בּוֹ, בָּעֵי לְמִיהְדַּר. כֵּיוָן דְּהִרְהֵר בְּדַעְתֵּיהּ לְמִיהְדַּר, קָפְצָה לֵיהּ אַרְעָא. מִיָּד, ׳וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם׳. דָּבָר אַחֵר, אֵין ׳פְּגִיעָה׳ אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי׳. ׳וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ׳, בְּתַר דְּצַלֵּי, בָּעֵי לְמִיהְדַּר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, צַדִּיק זֶה בָּא לְבֵית מְלוֹנִי, יָפֵטֵר בְּלֹא לִינָה. מִיָּד, ׳בָּא הַשֶּׁמֶשׁ׳, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב ׳וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ׳, וְכִי לוֹ בִּלְבַד זָרְחָה, וַהֲלֹא לְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ זָרְחָה. אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, שֶׁמֶשׁ שֶׁבָּא בַּעֲבוּרוֹ, זָרְחָה בַּעֲבוּרוֹ. וּמְנָלַן דְּכָלָה זַרְעֵיהּ דְּדָוִד, דִּכְתִיב ׳וַעֲתַלְיָה אֵם אֲחַזְיָהוּ רָאַתָה כִּי מֵת בְּנָהּ וַתָּקָם וַתְּאַבֵּד אֶת כָּל זֶרַע הַמַּמְלָכָה׳, וְהָא אִשְׁתַּיֵּיר לֵיהּ יוֹאָשׁ. הָתָם נַמִּי, אִשְׁתַּיֵּיר אֶבְיָתָר, דִּכְתִיב ׳וַיִּמָּלֵט בֵּן אֶחָד לַאֲחַזְיָהוּ בֶּן אֲחִיטוּב וּשְׁמוֹ אֶבְיָתָר׳. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, אִלְמָלֵא (לֹא) נִשְׁתַּיֵּיר אֶבְיָתָר לַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִיטוּב, לֹא נִשְׁתַּיֵּיר מִזַּרְעוֹ שֶׁל דָּוִד שָׂרִיד וּפָלִיט. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, בָּא עֲלֵיהֶם סַנְחֵרִיב הָרָשָׁע בְּאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף אִישׁ בְּנֵי מְלָכִים, יוֹשְׁבִים בִּקְרוֹנוֹת שֶׁל זָהָב, וְעִמָּהֶן שִׁגְלוֹנוֹת וְזוֹנוֹת, וּבִשְׁמֹנִים אֶלֶף גִּבּוֹרִים לִבּוּשֵׁי שִׁרְיוֹן קְלִיפָּה, וּבְשִׁשִּׁים אֶלֶף אֲחוּזֵי חֶרֶב רָצִים לְפָנָיו, וְהַשְּׁאָר פָּרָשִׁים. וְכֵן בָּאוּ עַל אַבְרָהָם, וְכֵן עֲתִידִין לָבוֹא עַם גּוֹג וּמָגוֹג. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא, אוֹרֶךְ מַחֲנֵהוּ, אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסֵי. רֹחַב צַוָּארוֹ סוּפָיו, אַרְבָּעִים פַּרְסֵי. סַךְ מַחֲנֵהוּ, מָאתַיִם וְשִׁשִּׁים רִיבּוֹא אֲלָפִים, חָסֵר חַד. בָּעֵי אַבָּיֵי, חָסֵר חַד רִיבּוֹא, אוֹ חָסֵר חַד אַלְפָא, אוֹ חָסֵר מָאָה, אוֹ חָסֵר חַד, תֵּיקוּ. תָּנָא, רִאשׁוֹנִים עָבְרוּ בְּשִׁחִי, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבָר׳. אֶמְצָעִיִּים עָבְרוּ בְּקוֹמָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳עַד צַוָּאר יַגִּיעַ׳. אַחֲרוֹנִים הֶעֱלוּ עָפָר בְּרַגְלֵיהֶם, וְלֹא מָצְאוּ מַיִם בַּנָּהָר לִשְׁתּוֹת, עַד שֶׁהֵבִיאוּ מַיִם מִמְּקוֹם אַחֵר וְשָׁתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מָיִם וְגוֹ׳. וְהָכְתִיב ׳וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה׳ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף [וַיַּשְׁכִּימוּ] בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים׳, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, הַלָּלוּ רָאשֵׁי גְיָסוֹת הֵן. אָמַר רַב אַשִׁי, דַּיְקָא נַמִּי, דִּכְתִיב ׳בִּמְשִׁמַּנָּיו רָזוֹן׳, בַּשְּׁמִינִים דְּאִית בְּהוּ. אָמַר רַבִּינָא, דַּיְקָא נַמִּי, דִּכְתִיב ׳וַיִּשְׁלַח ה׳ מַלְאָךְ וַיַּכְחֵד כָּל גִּבּוֹר חַיִל וְנָגִיד וְשָׂר בְּמַחֲנֵה וגו׳ וַיָּבֹא בֵית אֱלֹהָיו וּמֵיצִיאֵי מֵעָיו שָׁם הִפִּילוּהוּ בֶּחָרֶב׳, שְׁמַע מִינָּהּ. בַּמָּה הִכָּם? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בַּיָּד הִכָּם, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה׳, הַיָּד שֶׁעֲתִידָה לִיפָּרַע מִסַּנְחֵרִיב. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, בְּאֶצְבַּע הִכָּם, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא׳, הִיא אֶצְבַּע שֶׁעֲתִידָה לִיפָּרַע מִסַّנְחֵרִיב. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל, מַגְלָךְ נְטוּשָׁה. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, נְטוּשָׁה וְעוֹמֶדֶת מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר ׳מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נָדָדוּ׳ וְגוֹ׳. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר, אוֹתוֹ הַפֶּרֶק זְמַן בִּישׁוּל פֵּירוֹת הָיָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל, כְּשֶׁאַתָּה יוֹצֵא לְבַשֵּׁל פֵּירוֹת, הַזְקֵק לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר ׳מִידֵי עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם כִּי בַבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יַעֲבוֹר בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְהָיָה רַק זְוָעָה הָבִין שְׁמוּעָה׳ וְגוֹ׳. אָמַר רַב פָּפָּא, הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי, אַגַּב אוֹרְחָךְ, לְבַעַל דְּבָבָךְ אִישְׁתְּמַע. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, בְּחוֹטְמָן נָשַׁף בָּהֶן וָמֵתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ׳. רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר, כַּפַּיִם סָפַק לָהֶם וָמֵתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְגַם אֲנִי [אַכֶּה] כַּפִּי אֶל כַּפִּי וְהַנִּחוֹתִי חֲמָתִי׳. רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא אָמַר, אָזְנַיִם גִּלָּה לָהֶם, וְשָׁמְעוּ שִׁירָה מִפִּי חַיּוֹת וָמֵתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳מִרוֹמְמוֹתְךָ נָפְצוּ גוֹיִם׳. וְכַמָּה נִשְׁתַּיֵּיר מֵהֶם? רַב אָמַר, עֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וּשְׁאָר עֵץ יַעְרוֹ מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר יִכְתְּבֵם׳. כַּמָּה נַעַר יָכוֹל לִכְתּוֹב, עֲשָׂרָה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, תִּשְׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְנִשְׁאַר בּוֹ עוֹלְלוֹת כְּנוֹקֵף זַיִת שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גְּרִגְרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בִּסְעִיפָיהּ׳. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, אַרְבָּעָה עָשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר ׳שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה [וְכוֹ׳] אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה׳. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, חֲמִשָּׁה, סַנְחֵרִיב, וּשְׁנֵי בָנָיו, נְבוּכַד נֶצֶר וּנְבוּזַר אֲדָן. נְבוּזַר אֲדָן, גְּמָרָא. נְבוּכַד נֶצֶר, דִּכְתִיב ׳וְרִוֵּה דַּרְבִּיעָאָה דְּמֵי לְבַר אֱלָהִין׳. וְאִי לָאו דְּחַזְיֵיהּ, מְנָא הֲוָה יָדַע. סַנְחֵרִיב וּשְׁנֵי בָנָיו, דִּכְתִיב ׳וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרוֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכּוּהוּ בַחֶרֶב׳. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ, דִּכְתִיב ׳בְּיוֹם הַהוּא יְגַלַּח ה׳ בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֵבְרֵי נָהָר בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת הָרֹאשׁ וְשֵׂעָר הַרְגְּלָיִם וְגַם אֶת הַזָּקָן תִּסְפֶּה׳. אֲתָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְאִדְּמִי לֵיהּ כְּגַבְרָא סָבָא. אֲמַר לֵיהּ, כִּי אָזְלַת לְגַבֵּי מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, דְּאַיְיתִיתִינְהוּ לְבַנְיֵיהוּ וּקְטַלְתִּינְהוּ, מַאי אָמְרַת לְהוּ. אָמַר [לֵיהּ], הַהוּא גַּבְרָא, בְּהַהוּא פַּחְדָּא נַמִּי יָתֵיב. אָמַר לֵיהּ, הֵיכִי נַעֲבֵיד. אָמַר לֵיהּ, זִיל

אשני

ושני

דִּכְתִיב (בראשית כח י–יא) 'וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה', והיינו שכבר הגיע לחרן שבחוץ לארץ, **וּכְתִיב** בפסוק הבא 'וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשָּׁמֶשׁ', ואותו מקום היה 'בית אל', שזהו הר המוריה שבירושלים, וכיצד יתכן הדבר, אלא כך יש לפרש את הפסוקים, שבאמת הגיע תחילה לחרן, **וּכִי מִטָּא** – כשהגיע לְחָרָן, **אָמַר** בלבו, **אֶפְשָׁר עֲבַרְתִּי עַל** 'בית אל' שהוא מָקוֹם שֶׁהִתְפַּלְּלוּ בּוֹ אֲבוֹתַי – אברהם ויצחק, **וַאֲנִי לֹא הִתְפַּלַּלְתִּי בּוֹ**, ומחמת כן בָּעֵי לְמִיהְדַּר – רצה לחזור וללכת לבית אל, כֵּיוָן דְּהִרְהֵר בְּדַעְתֵּיהּ לְמִיהְדַּר – כיון שהרהר בדעתו לחזור, **קָפְצָה לֵיהּ אַרְעָא** – התקרב אליו המקום, **וּמִיָּד** אירע האמור בפסוק הבא 'וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם', והיינו בבית אל, ולשון 'ויפגע במקום' מוכיחה שלא הלך יעקב עד המקום, אלא שהמקום בא אליו, שמיד כשרצה לחזור התקרב אליו המקום ופגע בו.

מביאה הגמרא פירוש נוסף לפסוק 'ויפגע במקום': **דָּבָר אַחֵר, אֵין 'פְּגִיעָה'** האמורה כאן **אֶלָּא תְּפִלָּה**, שהתפלל שם יעקב, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה ז טז) 'וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי', ו'אל תפגע בי' היינו אל תתפלל אלי.

ממשיכה הגמרא לבאר את הפסוקים האמורים אצל יעקב אבינו: 'וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשָּׁמֶשׁ', מבארת הגמרא, **בָּתַר דְּצַלֵּי בָּעֵי לְמִיהְדַּר** – לאחר שהתפלל רצה לחזור לחרן, **אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, צַדִּיק זֶה בָּא לְבֵית מְלוֹנִי, וכי יִפְטֵר** – ילך לדרכו **בְּלֹא לִינָה**, בתמיה, **מִיָּד** 'בָּא הַשָּׁמֶשׁ', כלומר שקעה השמש מיד, שלא בזמן הראוי לה, ולמדו כן מכך שלא נאמר 'ויבא השמש', שזה לשון סיפור מעשה, אלא נאמר 'כי בא השמש', ומשמע שזהו טעם, כלומר, שמתחילה לא היה בדעתו ללון שם, לפי שהיה היום גדול, וכיון שפתאום בא השמש, לן שם. **וְהַיְינוּ דִּכְתִיב** במקום אחר לגבי יעקב אבינו כשהכהו שרו של עשו על יריכו (בראשית לב לב) 'וַיִּוָּתֵר לוּ הַשָּׁמֶשׁ', ולכאורה קשה, **וְכִי לוֹ** [–ליעקב] **בִּלְבַד זָרְחָה, וַהֲלֹא לְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ זָרְחָה, אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק**, אותו שֶׁמֶשׁ שכבר היתה 'לו', **שֶׁבָּא בַּעֲבוּרוֹ** – שהקדימה השמש לשקוע כשהיה בבית אל, עבור יעקב אבינו שישאר ללון שם, **זָרְחָה בַּעֲבוּרוֹ** – כדי לרפאותו מצליעתו.

הגמרא חוזרת לאמור לעיל, שהפך דוד את תפילתו וביקש שיכלה זרעו. שואלת הגמרא: **וּמְנָלַן דְּכֻלָּה זַרְעֵיהּ דְּדָוִד** – ומנין לנו שאכן התקבלה בקשתו של דוד, וכלה זרעו. **דִּכְתִיב** (מלכים ב יא א) לאחר שמת אחזיהו מלך יהודה, 'וַעַתַלְיָה אֵם אֲחַזְיָהוּ רָאַתָה כִּי מֵת בְּנָהּ וַתָּקָם וַתְּאַבֵּד אֶת כָּל זֶרַע הַמַּמְלָכָה', והיינו כל זרע בית דוד.

מקשה הגמרא: **וְהָא אִשְׁתַּיֵּיר לֵיהּ יוֹאָשׁ** – והרי נשאר יואש בן אחזיה, שהוחבא מפני עתליה, שנאמר (שם יא ב) 'וַתִּקַּח יְהוֹשֶׁבַע בַּת הַמֶּלֶךְ יוֹרָם אֲחוֹת אֲחַזְיָהוּ אֶת יוֹאָשׁ בֶּן אֲחַזְיָה וַתִּגְנֹב אֹתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי הַמְּמוּתָתִים אֹתוֹ וְאֶת מֵנִקְתּוֹ בַּחֲדַר הַמִּטּוֹת וַיַּסְתִּרוּ אֹתוֹ מִפְּנֵי עֲתַלְיָהוּ וְלֹא הוּמָת', ומלך אחר כך על ישראל, ואם כן לא כלה זרע דוד. מתרצת הגמרא: **הָתָם נַמִּי אִשְׁתַּיֵּיר אֶבְיָתָר** – גם בהריגת כהני נוב לא נהרגו כולם, אלא נשאר אביתר הכהן, **דִּכְתִיב** (שמואל א' כב כ) 'וַיִּמָּלֵט בֵּן אֶחָד לַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִיטוּב וּשְׁמוֹ אֶבְיָתָר', ולכן גם בעונשו של דוד שהיה מחמת הריגת כהני נוב לא כלה זרעו לגמרי, אלא השתייר יואש. ועל דבר זה **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, אִלְמָלֵא (לא) נִשְׁתַּיֵּיר אֶבְיָתָר לַאֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִיטוּב, לֹא נִשְׁתַּיֵּיר מִזַּרְעוֹ שֶׁל דָּוִד שָׂרִיד וּפָלִיט**, כיון שהיה דוד נענש שיכלה זרעו לגמרי.

הגמרא חוזרת לדון במלחמת סנחריב בחזקיה המלך: **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, בָּא עֲלֵיהֶם סַנְחֵרִיב הָרְשָׁע בְּאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף אִישׁ** שכולם **בְּנֵי מְלָכִים, וּיוֹשְׁבִים בִּקְרוֹנוֹת** שֶׁל זָהָב, **וְעַמָּהֶן שִׁגְלוֹנוֹת** – מלכות **וְזוֹנוֹת, וּבִשְׁמֹנִים אֶלֶף גִּבּוֹרִים לְבוּשֵׁי שִׁרְיוֹן קְלִיפָּה** – שריון העשוי מטבעות ברזל רבות, ובאמצע כל טבעת יש קליפה של ברזל המגינה על הלובש שלא יכנסו בו חיצים דרך הטבעות, **וּבְשִׁשִּׁים אֶלֶף** איש **אֲחוּזֵי חֶרֶב שְׂרָצִים לְפָנָיו**, הרי אלו מאה שמונים וחמשה אלף שנמנו בפסוק, **וְהַשְּׁאָר** שבאו עמו ולא נמנו בפסוק, היו **פָּרָשִׁים** – רוכבי סוסים. **וְכֵן** – ואותו מספר חיילים **בָּאוּ עַל אַבְרָהָם** אבינו, במלחמת ארבעת המלכים, כששבו את לוט והלך אברהם להצילו. **וְכֵן עֲתִידִין לָבוֹא עִם גּוֹג וּמָגוֹג** כשיבוא להלחם עם ישראל לפני ביאת המשיח.

בְּמַתְנִיתָא תְּנָא – בברייתא שנינו, **אוֹרֵךְ מַחֲנֵהוּ** של סנחריב היה **אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסֵי** – פרסאות, **רֹחַב צַוָּאר** כל **סוּסָיו** כשעמדו בשורה זה לצד זה היה **אַרְבָּעִים פַּרְסֵי, סַךְ** – מספר כל אנשי הצבא **בְּמַחֲנֵהוּ** היה **מָאתַיִם וְשִׁשִּׁים רִיבּוֹא אֲלָפִים** – שני מליארד ושש מאות מליון איש, **חָסֵר חַד.**

בָּעֵי [–הסתפק] **אַבָּיֵי**, מה כוונת הברייתא במה שאמרה 'חסר חד', האם שהיה **חָסֵר חַד רִיבּוֹא** – חסר 'ריבוא' אחד מהמנין שהוזכר, כלומר פחות עשרת אלפים, **אוֹ חָסֵר חַד אַלְפָא** – חסר אלף חיילים, **אוֹ חָסֵר מֵאָה** חיילים, **אוֹ חָסֵר חַד** – חייל אחד, **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

תְּנָא – שנינו בברייתא, הסוסים **הָרִאשׁוֹנִים** של צבא סנחריב **עָבְרוּ בִּשְׂחִי** – בשחיה בנהר הירדן, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי צבא סנחריב (ישעיה ח ח) 'וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבָר', ובשעה שעברו בנהר שתו ממימיו, והתמעטו מימיו, והסוסים **הָאֶמְצָעִיִּים** כבר לא היו צריכים לשחות אלא **עָבְרוּ בְּקוֹמָה** זקופה, והגיעו המים עד צוארם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'עַד צַוָּאר יִגְיַע', ואף הם שתו ממימיו ומיעטום, והסוסים **הָאַחֲרוֹנִים הֶעֱלוּ עָפָר בְּרַגְלֵיהֶם**, לפי שכלו מי הנהר, **וְלֹא מָצְאוּ מַיִם בַּנָּהָר לִשְׁתּוֹת, עַד שֶׁהֵכִיאוּ מַיִם מִמָּקוֹם אַחֵר וְשָׁתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם לז כה) 'אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מָיִם וְגוֹ' וְאַחֲרֵב בְּכַף פְּעֲמֵי כֹל יְאֹרֵי מָצוֹר'.

מקשה הגמרא: כיצד יתכן לומר שמספר חיילי סנחריב היה גדול כל כך, וכמו שהתבאר בברייתא לעיל, **וְהָכְתִיב** (שם לז לו) 'וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּכֶּה בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף [וַיַּשְׁכִּימוּ] בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים', הרי שלא היו אלא מאה שמונים וחמשה אלף, ולא יותר.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, הַלָּלוּ** – אותם מאה שמונים וחמשה אלף שהוזכרו בפסוק, **רָאשֵׁי גְיָיסוֹת הֵן** – מפקדי הצבא, שכל אחד מהם ממונה על חיילים רבים. **אָמַר רַב אַשִּׁי, דַּיְקָא נַמִּי** – כך מדויק גם מהפסוק, **דִּכְתִיב** לגבי חיל סנחריב (ישעיה י טו) 'לָכֵן יְשַׁלַּח הָאָדוֹן ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן', ויש לדייק שה'רזון', המגיפה ששלח בהם ה', היתה **בַּשְּׁמִינִים דְּאִית בְּהוּ** – בחשובים שבהם, והיינו בראשי הגייסות, והם היו מאה שמונים וחמשה אלף. מביאה הגמרא ראיה נוספת: **אָמַר רַבִּינָא, דַּיְקָא נַמִּי, דִּכְתִיב** (דברי הימים ב' לב כא) 'וַיְשַׁלַּח ה' מַלְאָךְ וַיַּכְחֵד כָּל גִּבּוֹר חַיִל וְנָגִיד וְשָׂר בְּמַחֲנֵה וְגוֹ' מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיָּשָׁב בְּבֹשֶׁת פָּנִים לְאַרְצוֹ וַיָּבֹא בֵּית אֱלֹהָיו וּמֵיצִיאֵי מֵעָיו [–בניו] שָׁם הִפִּילוּהוּ בָּחָרֶב', ומוכח שהמלאך הרג בהם 'כל גיבור חיל ונגיד ושר', אך מלבדם היו עוד חיילים רבים, **שְׁמַע מִינָּה.**

הגמרא מבארת כיצד הרג המלאך את צבא סנחריב. מבררת הגמרא: **בְּמָה הָכָם** המלאך. מביאה הגמרא מחלוקת: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּיָד הָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יד לא) 'וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם', ומכך שלא נאמר 'יד הגדולה' אלא 'היד הגדולה', יש לדרוש שהיא אותה **הַיָּד** שֶׁעֲתִידָה לִיפָּרַע מִסַּנְחֵרִיב. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, בְּאֶצְבַּע הָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם ח טו) 'וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא', ומלשון 'היא' יש לדרוש שהִיא הָאֶצְבַּע שֶׁעֲתִידָה לִיפָּרַע מִסַّנְחֵרִיב. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר**, בחרב נהרגו, וכך היה המעשה, **אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל** המלאך, **מַנְּלָךְ נְטוּשָׁה** – האם חרבך חדה ומושחזת, **אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, נְטוּשָׁה וְעוֹמֶדֶת מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה כא טו) 'מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נָדֹדוּ וְגוֹ' מִפְּנֵי חֶרֶב נְטוּשָׁה'. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר, אוֹתוֹ הַפֶּרֶק זְמַן בִּישׁוּל פֵּירוֹת הָיָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל, כְּשֶׁאַתָּה יוֹצֵא לְבַשֵּׁל אֶת הַפֵּירוֹת, הַזְּקֵק לָהֶם** – לצבא סנחריב, להורגם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם כח יט) 'מִידֵי עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם כִּי בַבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יַעֲבוֹר בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְהָיָה רַק זְוָעָה הָבִין שְׁמוּעָה' וְגוֹ', והיינו שלא יצא גבריאל רק כדי להורגם, אלא יצא לבשל את הפירות, ו'מִידֵי עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם'. **אָמַר רַב פַּפָּא** על פירוש זה, **הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי** – זהו מה שרגילים בני אדם לומר, **אַגַּב אוֹרְחָךְ, לְבַעֵל דְּבָבָךְ אִישְׁתַּמַּע** – אגב הליכתך בדרכך, לפי תומך,

המשך בעמוד קנ"ז

וְשַׁנֵּי נַפְשָׁךְ – לך ושנה את עצמך, שלא יכירוך. שאלו סנחריב, **בְּמַאי אֶישַׁנֵּי** – כיצד אשנה את עצמי. **אָמַר לֵיהּ, זִיל אַיְיתֵי לִי מַסְפְּרָא וְאֶיגְזְיֵיךְ אֲנָא** – לך הבא לי מספרים, ואגזוז את שערותיך, שלא יכירוך. שאלו סנחריב, **מְהֵיכָא אַיְיתֵי** – מהיכן אביא מספרים. **אָמַר לֵיהּ, עוּל לְהַהוּא בֵּיתָא** – הכנס לבית זה, שהיה שם, **וְאַיְיתֵי** – והבא מספרים.

אָזַל – הלך סנחריב לאותו בית, **וְאַשְׁכְּחִינְהוּ (אֶתוֹ) מַלְאֲכֵי שָׁרֵת וְאִידְּמוּ לֵיהּ כְּגַבְרֵי** – ומצא שם מלאכים שהיו נדמים לו כבני אדם, **וַהֲוָה קָא טָחֲנִי קַשְׁיָיתָא** – והיו טוחנים בריחיים גרעיני תמרים. **אָמַר לְהוּ** סנחריב, **הַבוּ לִי מַסְפְּרָא** – תנו לי מספרים. **אָמְרוּ לֵיהּ** אותם מלאכים שנדמו לו כאנשים, **טְחוֹן חַד גְּרִיוָא דְּקַשְׁיָיתָא** – טחון סאה אחת של גרעיני תמרים, **וְנִיתֵּן לָךְ. טָחַן חַד גְּרִיוָא דְּקַשְׁיָיתָא וִיהַבוּ לֵיהּ מַסְפְּרָתָא** – טחן סנחריב סאה זו שאמרו לו, ונתנו לו מספרים. בינתיים, **עַד דַּאֲתָא** – עד שבא סנחריב עם המספרים, **אִיחַשַּׁךְ** – החשיך היום. **אָמַר לֵיהּ** אותו מלאך, **זִיל אַיְיתֵי נוּרָא** – לך והבא אש, שיהיה לנו אור, **אָזַל וְאַיְיתֵי נוּרָא** – הלך סנחריב והביא אש. **כַּהֲדֵי דְּקָא נָפַח לֵיהּ** – בשעה שנפח המלאך בגחלת כדי ללבותה, **אַתְּלֵי בֵּיהּ נוּרָא בְּדִיקְנֵיהּ** – נתלתה האש בזקנו של סנחריב, ושרפה אותו, **אָזַל גַּזֵּיהּ לְרֵישֵׁיהּ (וְדִיקְנֵיהּ)** – הלך אותו מלאך וגזז את שערות ראשו. **אָמְרוּ, הֵיינוּ דִּכְתִיב** (ישעיה ז ב) 'וְגַם **אֶת הַזָּקָן תִּסְפֶּה**', וזהו פירוש הפסוק שהביא רבי אבהו בתחילת דבריו, שם נאמר 'בַּיּוֹם הַהוּא יְגַלַּח ה' בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֵבְרֵי נָהָר בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת הָרֹאשׁ וְשַׂעַר הָרַגְלַיִם וְגַם אֶת הַזָּקָן תִּסְפֶּה', שמלאך ה' גילח לשער ראשו של סנחריב, ושרף את זקנו, ו'תער השכירה' הוא לשון שכירות, כלומר במספרים שנתנו לו לסנחריב כתמורה לשכירותו, ו'בעברי הנהר' היינו ששכרוהו לעשות מלאכה הנעשית בדרך כלל על ידי מי הנהר, וזו הטחינה בריחיים.

אָמַר רַב פַּפָּא, הֵיינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי – זהו מה שרגילים בני אדם לומר, **גָּרְיְרֵתֵיהּ לַאֲרַמָּאָה שַׁפִּיר לֵיהּ** – אם גילחת את שערו של הגוי, והוטב הדבר בעיניו, **אַתְּלֵי לֵיהּ נוּרָא בְּדִיקְנֵיהּ** – הבער לו אש בזקנו, **וְלֹא שָׂבְעַת חוּכָא מִינֵּיהּ** – ולא תשבע מלשחוק עליו.

ממשיכה הגמרא בסיפור המעשה של סנחריב: **אָזַל אַשְׁכַּח דַּפָּא מְתִיבוֹתָא דְּנַח** – הלך סנחריב ומצא נסר אחד שנשאר מתיבת נח, **אָמַר** על אותו נסר, **הֵיינוּ אֵלָהָא רַבָּא** – זהו האלהים הגדול **דְּשִׁיזְבֵיהּ לְנַח מִטּוּפָנָא** – שהציל את נח ממי המבול, **אָמַר** לאותו נסר, שעשאו עבודה זרה, **אִי אָזִיל הַהוּא גַּבְרָא וּמַצְלַח** – אם אלך ואצליח במעשי, **מְקָרֵב לְהוּ לִתְרֵין בְּנוֹהִי קַמָּךְ** – אקריב לפניך את שני בני. **שָׁמְעוּ בְּנוֹהִי** – שמעו זאת בניו, **וְקָטְלוּהוּ** – והרגוהו, **וְהֵיינוּ דִּכְתִיב** (מלכים ב׳ יט לז) 'וַיְהִי הוּא **מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרוֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכֻּהוּ בַחֶרֶב**' וְגוֹ', ו'נסרוך' הוא לשון נסר, וזהו אותו נסר מתיבת נח שעשאו סנחריב לאלהיו, וזהו ביאור המשך הפסוק, שמשמע שאדרמלך ושראצר בניו הכוהו מחמת שהשתחוה לנסרוך אלהיו, והיינו כיון שאמר שיקריבם לפני אותו נסר.

אגב כך שעסקה הגמרא במלאכים, וכן בפסוק (מלכים ב׳ יט לה) 'וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וְחָמֵשֶׁת אֶלֶף', דורשת הגמרא פסוק נוסף שהוזכר בו 'לילה': נאמר בפסוק (בראשית יד טו) 'וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּן', **וַיֶּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם** וְגוֹ', ולכאורה היה ראוי להכתב 'ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה', אלא **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ מַלְאָךְ שֶׁנִּזְדַּמֵּן לוֹ לְאַבְרָהָם** אבינו והצילו מארבעת המלכים שנלחמו בו, 'לַיְלָה' **שֶׁמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב ג ג), 'הַלַּיְלָה **אָמַר הוֹרָה גָּבֶר**', ואותו מלאך המוזכר בפסוק זה, שהוא ממונה על ההריון (נדה טז), הוא שנזדמן לאברהם אבינו ונלחם במלכים, ולכן נאמר 'ויחלק עליהם לילה'.

וְרַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא אָמַר, כוונת הפסוק 'ויחלק עליהם לילה' הוא **שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ** ה' **'מַעֲשֵׂה לַיְלָה'** – שנלחמו עבורו כוכבי הלילה, וכמו **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי מלחמת ברק בסיסרא (שופטים ה כ) 'מִן **שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא**'.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, טָבָא דְּ'נַפְחָא' – טובה דרשתו של רבי יצחק המכונה 'נפחא', **מִדְּרַשְׁתּוֹ דְּ'בַר נַפְחָא'** – של רבי יוחנן, המכונה 'בר נפחא', שהיה אביו נפח.

הגמרא דורשת את המשך הפסוקים במלחמת אברהם והמלכים: נאמר בפסוק 'וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּן' (בראשית יד יד). **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, מדוע רדפם רק עד דן ולא יותר, **כֵּיוָן שֶׁבָּא אוֹתוֹ צַדִּיק עַד דָּן, תָּשַׁשׁ** – נחלש **כֹּחוֹ**, לפי שרָאָה בנבואה את **בְּנֵי בָנָיו שֶׁעֲתִידִין לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה בְּדָן, שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי עגלי הזהב שעשה ירבעם בן נבט (מלכים א׳ יב כט) 'וַיָּשֶׂם **אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן**'. **וְאַף אוֹתוֹ רָשָׁע** – נבוכדנצר **לֹא נִתְגַּבֵּר עַד שֶׁהִגִּיעַ לְדָן, שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה ח טז) 'מִדָּן **נִשְׁמַע נַחֲרַת סוּסָיו**' – קולות עיטוש סוסי המלחמה, וזהו מחמת העגל שהיה בדן לשם עבודה זרה.

הגמרא להלן מביאה כמה צדיקים שיצאו מבניהם של רשעים, ותחילה מקדימה הגמרא מדוע יש לפרסם דברים אלו, ולא להצניעם: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, אַף עַל גַּב דְּשָׁלַח (רבי יהודה בן בתירא מנציבין)** [**רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי**] שלשה דברים אלו, **הַזְהָרוּ בִּכְבוֹדוֹ** של **זְקַן שֶׁשָּׁכַח תַּלְמוּדוֹ מֵחֲמַת אוֹנְסוֹ** – שחלה, או מחמת דוחק פרנסתו, שהרי גם שברי לוחות הברית היו מונחים בארון הברית, **וְהִזְהַרוּ בַּיּוֹרִידִין** – בשחיטת כל הורידים של העוף, כְּדעת **רַבִּי יְהוּדָה** במסכת חולין (כז.), כיון שצולים את העוף כשהוא שלם, ואם לא יחתוך את הורידים יש לחשוש שישאר דם צרור בגוף העוף, **וְהִזְהַרוּ בִּכְבוֹד בְּנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ** שנעשו תלמידי חכמים, כיון **שֶׁמֵּהֶן תֵּצֵא תּוֹרָה** לישראל, וכמו שיובא להלן על כמה מהתנאים, מכל מקום **כִּי הָא מִילְּתָא מוֹדְעִינַן לְהוּ** – דבר כעין זה, שיובא להלן, אנו אומרים לאותם תלמידי חכמים שהם בני עמי הארץ, אף שיש בזה חסרון כבוד עבורם, כדי שידעו שזכו לכך משום זכות מועטה שהיתה באבותיהם הרשעים, וכדלהלן.

נאמר בפסוק (ירמיה יב א–ב): 'צַדִּיק אַתָּה ה' כִּי אָרִיב אֵלֶיךָ אַךְ **מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתָךְ** [–יודע אני שתצדק בדבריך, אך אתווכח עמך כדי שתודיעני את דרכיך] **מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה, שָׁלוֹ כָּל בּוֹגְדֵי בָגֶד** [–ישבו בשלוה הבוגדים ומורדים בה'], **נְטַעְתָּם גַּם שֹׁרָשׁוּ יֵלְכוּ גַּם עָשׂוּ פֵּרִי**' [–הרי הם כנטיעה שהשרישה בארץ ואף עשתה פירות], וכוונת הנביא בזה לשאול מדוע הצליחה דרכו של נבוכדנצר הרשע והחריב את ירושלים. **מַאי אַהַדְּרוּ לֵיהּ** – מה השיבו לו מן השמים, את האמור בפסוק (שם יב ה) 'כִּי **אֶת רַגְלִים רַצְתָּה וַיַּלְאוּךָ** [–עם אנשים רצת, ועייפו אותך] **וְאֵיךְ תִּתְחָרֶה אֶת הַסּוּסִים, וּבְאֶרֶץ שָׁלוֹם אַתָּה בוֹטֵחַ וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בִּגְאוֹן הַיַּרְדֵּן**' [–איך תרוץ כשהירדן מתגאה ועולה על גדותיו], ופירוש הפסוק הוא, **מָשָׁל לְאָדָם אֶחָד שֶׁהִתְפָּאֵר בִּכְחוֹ וְאָמַר, יָכוֹל אֲנִי לָרוּץ** מרחק גדול של **שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת, לִפְנֵי הַסּוּסִים** – במהירות גדולה, שאשיג אפילו את הסוסים, **וּבֵין בִּצְעֵי הַמַּיִם** – במקום ביצות מים, שהקרקע רכה ומטביעה, וקשה לרוץ שם. **נְזַדְּמֵן לוֹ רַגְלֵי אֶחָד** – אדם שרץ ברגליו, ואותו אדם שהתפאר בכחו **רָץ לְפָנָיו** רק **שְׁלֹשָׁה מִילִין, כַּיַּבֶּשָׁה** – ולא בביצות המים, **וְאַף** על פי כן **גָּלָאָה** – התעייף, **אָמְרוּ לוֹ** אותם ששמעו את התפארותו, **וּמָה** כשרצת **לִפְנֵי רַגְלֵי כָּךְ** – לא יכולת לרוץ יותר משלש מילין, **לִפְנֵי הַסּוּסִים** שרצים מהר יותר, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שלא תוכל לרוץ. **וּמָה** כשרצת רק דרך של **שְׁלֹשֶׁת מִילִין כָּךְ, שְׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שאינך יכול לרוץ. **וּמָה** כשרצת **כַּיַּבֶּשָׁה כָּךְ, בֵּין בִּצְעֵי הַמַּיִם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה**. והנמשל הוא, **אַף אַתָּה** ירמיהו, התבונן בדבר, **וּמָה בִּשְׂכַר אַרְבַּע פְּסִיעוֹת שֶׁשִּׁלְּמָתִי לְאוֹתוֹ רָשָׁע** – נבוכדנצר, **שֶׁרָץ אַחַר כְּבוֹדִי**, כמו שיבואר להלן, **אַתָּה תָּמֵיהַּ** על גודל השכר שהוא מקבל, שמלך על כל העולם והחריב את ירושלים, **כְּשֶׁאֲנִי מְשַׁלֵּם שָׂכָר לְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁרָצוּ לְפָנַי כַּסּוּסִים** ולא התעייפו, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שיהיו האנשים תמהים על גודל השכר, **וְהֵיינוּ דִּכְתִיב** (ירמיה כג ט) 'לַנְּבִיאִים נִשְׁבַּר לִבִּי בְּקִרְבִּי רָחֲפוּ [–נעו] כָּל עַצְמוֹתַי, הָיִיתִי כְּאִישׁ שִׁכּוֹר וּכְגֶבֶר עֲבָרוֹ יָיִן מִפְּנֵי ה' וּמִפְּנֵי דִּבְרֵי קָדְשׁוֹ', כלומר,

המשך בעמוד קלח

רש"י

אשני נפשך. שנה עצמך כדי שלא יכירוך: **ואגנייך אנא.** אני אגלחך: **קשייתא.** גרעיני תמרים: **מחון.** אלו גרעינין וניתן לך מספרים והיינו דכתיב בתער השכירה על שם שטרח נתנו לו תער לגלח ואיזהו שכר נתנו לו בעברי נהר דברים שדרכן לעשות על ידי נהר דהיינו טחינת ריזחים: **וגם הזקן תספה.** דלא כתיב גלוח אלא אראש אבל אזקן כתיב תספה לשון כלוי על ידי אור שכלתה לגמרי: **גרירתיה לארמאה ושפר באפיה.** אם אתה מחרך את הארמאי והוטב בעיניו הבער לו אש בזקנו ולא שבעת חוכא מיניה: **בית נסרך אלהיו.** לשון נסר שהשתחוה לנסר ועשאו אלוה: **היינו דכתיב ויהי הוא משתחוה.** משמע מפני שמשתחוה לשם הכוהו: **ויחלק עליהם.** איידי דאיירי במלאכים איירי נמי בהאי קרא דכתיב ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגו' נקט ויחלק עליהם לילה וגו': **מלאך שנזדמן לאברהם לילה שמו.** והוא סייעו: **מעשה לילה.** שנלחמו בשבילו כוכבי לילה כמו שעשו בשביל ברק: **טבא מליה דר' יצחק נפחא מדבר נפחא.** ר' יוחנן דמקרי בר נפחא בכולא הש"ס כמו (ב"מ דף פה:) מאן עייל בר נפחא נראה למורי דאביו של ר' יוחנן הוי נפחא ולהכי מיקרי בר נפחא ואית דמפרשי בר נפחא על שם יופיו: **הזהרו בזקן.** אע"פ ששכח תלמודו הואיל ומחמת אונסו הוא: **הזהרו בורידין כר' יהודה.** דאמר בשחיטת חולין (דף כז.) עד שישחוט את הורידין של עוף הואיל וצולהו כולו כאחד אינו חותכו ומולחו כבשר חיה ובהמה: **הזהרו בבני עמי הארץ.** שנעשו תלמידי חכמים לעשות להם כבוד שמהם תצא תורה לישראל שהרי יצאו שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנחריב ומבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק כדלקמן ואע"ג דאמר רבי יהודה הכי הזהרו בבני עמי הארץ: **כי הא מילתא.** דלקמן מודעינן להו כי היכי דחזינן לקמן דלא זכה נבוכדנצר לאותו כבוד אלא מפני זכות ד' פסיעות כדאמרינן לקמן ה"נ אמרי' לבני עמי הארץ דלא זכו לאותו כבוד אלא מחמת זכות מעט שהיה באביהם מ"ר. ואית דאמרי דרבי זירא אדלעיל קאי אבני סנחריב אע"ג דשלח רבי יהודה הזהרו בבני ע"ה לבבדן שמהם תצא תורה כי היכי דנפקו מסנחריב כי הא מילתא מודיעים להו לבני ע"ה דהא דמוקרין להו לאו משום אביהם אלא משום תורה שבהם שלא תזוח דעתם עליהם ויאמרו אבותיהם צדיקים היו: **מדוע דרך רשעים צלחה.** מפני מה הצליח נבוכדנצר וכבש ירושלים: **אהדרו ליה.** לירמיה: **בצעי מים.** מרש"קו בלעז: **ד' פסיעות.** מפורש לקמן: **על אחת כמה וכמה.** שיהו כל אדם יכולין לתמוה על מתן שכר גדול שישתלם עליהם: **לנביאים.** אברהם יצחק ויעקב: **נשבר לבי בקרבי.** כלומר תמהתי על מתן שכרן: **שתי שעות.** כדי שלא יהא פנאי לספדו ולקברו: **אתפה.** נתרפא: **אהדרינהו הקב"ה.** להנך שעות לחזקיהו דאותו היום שנתרפא חזקיה היה של כ"ב שעות: **רהט בתריה.** דשליח: **לא היה להם תקנה.** שהיה שברו מרובה והיה לו רשות לאבד שאריתנו: **הוה כתיב שמיה ושמיה דאבוה.** כדי שיתכבד אביו לכך נקרא שם אביו עליו שנקרא מרודך בלאדן דאי לא כתיב אלא מרודך בן בלאדן לא הוי מיתקרי עליה שמיה דאבוה דהכי כתבי כולהו אינשי פלוני בן פלוני להכי כתיב מרודך בלאדן: **בחדש החמישי בעשור לחדש בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם.**

אלמא נבוכדנצר סליק לירושלם: ומי

1 וְשַׁנֵּי נַפְשָׁךְ. בְּמַאי אֵישַׁנֵּי? אָמַר לֵיהּ, זִיל אַיְיתֵי לִי מַסְפְּרָא
2 וְאֶגְנֵיזְיָיךְ אֲנָא. מַהֵיכָא אַיְיתֵי. אָמַר לֵיהּ, עוּל לְהַהוּא בֵּיתָא
3 וְאַיְיתֵי. אֲזַל אַשְׁכְּחִינְהוּ, (אֲתוֹ) מַלְאֲכֵי שָׁרֵת וְאִידְּמוּ לֵיהּ
4 כְּגַבְרֵי, וַהֲווֹ קָא טָחֲנֵי קַשְׁיָיתָא. אָמַר לְהוּ, הַבוּ לִי
5 מַסְפְּרָא. אָמְרוּ לֵיהּ, טְחוֹן חַד גְּרִיוָא דְּקַשְׁיָיתָא, וְנִיתֵּן לָךְ.
6 טָחַן חַד גְּרִיוָא דְּקַשְׁיָיתָא, וְיַהֲבוּ לֵיהּ מַסְפְּרְתָּא. עַד
7 דַּאֲתָא, אִיחֲשַׁךְ. אָמַר לֵיהּ, זִיל אַיְיתֵי נוּרָא. אֲזַל, וְאַיְיתֵי
8 נוּרָא. בַּהֲדֵי דְּקָא נָפֵח לֵיהּ, אַתְלֵי בֵּיהּ נוּרָא בְּדִיקְנֵיהּ. אָזַל,
9 גַּזֵּיהּ לְרֵישֵׁיהּ (וְדִיקְנֵיהּ). אָמְרוּ, הַיְינוּ דִּכְתִיב 'וְגַם אֶת
10 הַזָּקָן תִּסְפֶּה'. אָמַר רַב פַּפָּא, הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינָשֵׁי, גְּרִירְתֵּיהּ
11 לַאֲרַמְּאָה שַׁפִּיר לֵיהּ, אִיתְלֵי לֵיהּ נוּרָא בְּדִיקְנֵיהּ, וְלֹא
12 שָׁבְעַת חוּכָא מִינֵיהּ. אָזַל, אַשְׁכַּח דַּפָּא מִתֵּיבוֹתָא דְּנֹחַ.
13 אָמַר, הַיְינוּ אֲלָהָא רַבָּא דְּשֵׁיזְבֵיהּ לְנֹחַ מִטּוֹפָנָא. אָמַר, אִי
14 אָזִיל הַהוּא גַּבְרָא וּמַצְלַח, מִקָּרֵב לְהוּ לִתְרֵין בְּנוֹהִי קַמָּךְ.
15 שָׁמְעוּ בְּנוֹהִי וְקַטְלוּהוּ, הַיְינוּ דִּכְתִיב 'וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה
16 בֵּית נִסְרוֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכֻּהוּ בַחֶרֶב'
17 וְגוֹ'. 'וַיִּחְלַק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם' וְגוֹ', אָמַר
18 רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ מַלְאָךְ שֶׁנִּזְדַּמֵּן לוֹ לְאַבְרָהָם 'לַיְלָה' שְׁמוֹ,
19 שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהַלַּיְלָה אָמַר הוֹרָה גֶבֶר'. וְרַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא אָמַר,
20 שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ 'מַעֲשֵׂה לַיְלָה' שֶׁנֶּאֱמַר 'מִן שָׁמַיִם נִלְחֲמוּ
21 הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא'. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ,
22 טָבָא דְּ'נַפָּחָא' מִדְּ'בַר נַפָּחָא'. 'וַיִּרְדֹּף עַד דָּן', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כֵּיוָן שֶׁבָּא אוֹתוֹ צַדִּיק עַד דָּן, תָּשַׁשׁ
23 כֹּחוֹ, רָאָה בְּנֵי בָנָיו שֶׁעֲתִידִין לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה בְּדָן, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיָּשֶׂם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן'. וְאַף אוֹתוֹ רָשָׁע לֹא
24 נִתְגַּבֵּר עַד שֶׁהִגִּיעַ לְדָן, שֶׁנֶּאֱמַר 'מִדָּן נִשְׁמַע נַחֲרַת סוּסָיו'. אָמַר רַבִּי זֵירָא, אַף עַל גַּב דְּשָׁלַח [רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי], הִזְהֲרוּ בִּזְקַן שֶׁשָּׁכַח
25 תַּלְמוּדוֹ מֵחֲמַת אוֹנְסוֹ, וְהִזְהֲרוּ בַּוָּרִידִין כְּרַבִּי יְהוּדָה, וְהִזְהֲרוּ בִּבְנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁמֵּהֶן תֵּצֵא תּוֹרָה, כִּי הָא מִילְתָא, מוֹדְעִינַן לְהוּ. 'צַדִּיק
26 אַתָּה ה' כִּי אָרִיב אֵלֶיךָ אַךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתְךָ מַדּוּעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה, שָׁלוּ כָּל בּוֹגְדֵי בָגֹד נִטָּעְתָּם גַּם שֹׁרָשׁוּ יֵלְכוּ גַּם עָשׂוּ
27 פֶּרִי', מַאי אַהֲדְרוּ לֵיהּ 'כִּי אֶת רַגְלַיִם רַצְתָּה וַיַּלְאוּךָ וְאֵיךְ תִּתַּחֲרֶה אֶת הַסּוּסִים, וּבְאֶרֶץ שָׁלוֹם אַתָּה בוֹטֵחַ וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בִּגְאוֹן הַיַּרְדֵּן'.
28 מָשָׁל לְאָדָם אֶחָד שֶׁאָמַר, יָכוֹל אֲנִי לָרוּץ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת, לִפְנֵי הַסּוּסִים, בֵּין בִּצְעֵי הַמַּיִם. נִזְדַּמֵּן לוֹ רַגְלִי אֶחָד, רָץ לְפָנָיו שְׁלֹשָׁה מִילִין
29 בַּיָּבָשָׁה, וְנִלְאָה. אָמְרוּ לוֹ, וּמַה לִּפְנֵי הַסּוּסִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּמַה שְׁלֹשֶׁת מִילִין כָּךְ, שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת עַל אַחַת
30 כַּמָּה וְכַמָּה. וּמַה בַּיָּבָשָׁה כָּךְ, בֵּין בִּצְעֵי הַמַּיִם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אַף אַתָּה, וּמַה בִּשְׂכַר אַרְבַּע פְּסִיעוֹת שֶׁשִּׁלַּמְתִּי לְאוֹתוֹ רָשָׁע שֶׁרָץ
31 אַחַר כְּבוֹדִי, אַתָּה תְּמִיהַ. כְּשֶׁאֲנִי מְשַׁלֵּם שָׂכָר לְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁרָצוּ לִפְנֵי כַּסּוּסִים, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. הַיְינוּ דִּכְתִיב 'לַנְּבִיאִים
32 נִשְׁבַּר לִבִּי בְּקִרְבִּי רָחֲפוּ כָּל עַצְמוֹתַי, הָיִיתִי כְּאִישׁ שִׁכּוֹר וּכְגֶבֶר עָבְרוֹ יָיִן מִפְּנֵי ה' וּמִפְּנֵי דִּבְרֵי קָדְשׁוֹ'. הָנֵי אַרְבַּע פְּסִיעוֹת, מַאי הִיא.
33 דִּכְתִיב 'בְּעֵת הַהִיא שָׁלַח מְרוֹדַךְ בַּלְאָדָן בֶּן בַּלְאָדָן מֶלֶךְ בָּבֶל סְפָרִים' וְגוֹ', מִשּׁוּם 'כִּי חָלָה חִזְקִיָּהוּ וַיֶּחֱזַק', 'שַׁדַּר לֵיהּ סְפָרִים וּמִנְחָה'.
34 (אין) 'לִדְרוֹשׁ הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר הָיָה בָאָרֶץ', דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁמֵּת בּוֹ אָחָז, שְׁתֵּי שָׁעוֹת הָיָה. וְכִי חָלָה חִזְקִיָּהוּ וְאִיתְּפַח,
35 אַהֲדְרִינְהוּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְהָנָךְ עֶשֶׂר שָׁעֵי נִיהֲלֵיהּ, דִּכְתִיב 'הִנְנִי מֵשִׁיב אֶת צֵל הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה בְּמַעֲלוֹת אָחָז בַּשֶּׁמֶשׁ אֲחוֹרַנִּית
36 עֶשֶׂר מַעֲלוֹת וַתָּשָׁב הַשֶּׁמֶשׁ עֶשֶׂר מַעֲלוֹת בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה'. אָמַר לְהוּ, מַאי הַאי. אָמְרוּ לֵיהּ, חִזְקִיָּהוּ חָלַשׁ וְאִיתְּפַח. אָמַר, אִיבָּא
37 גַּבְרָא כִּי הַאי, וְלָא בָּעֵינָא לְשַׁדּוֹרֵי לֵיהּ שְׁלָמָא. כְּתִבוּ לֵיהּ 'שְׁלָמָא לְמַלְכָּא חִזְקִיָּה, שְׁלָם לְקִרְתָּא דִּירוּשְׁלֵם, שְׁלָם לַאלָהָא רַבָּא'. נְבוּכַד
38 נֶאצַּר, סְפָרֵיהּ דְּבַלְאָדָן הֲוָה. הַהִיא שַׁעְתָּא, לֹא הֲוָה הָתָם. כִּי אֲתָא, אָמַר לְהוּ, הֵיכִי כַּתְּבִיתוּ. אָמְרוּ לֵיהּ, הָכִי כַּתְּבִינַן. אָמַר לְהוּ, קְרִיתוּ
39 לֵיהּ 'אֱלָהָא רַבָּא', וּכַתְּבִיתוּ לֵיהּ לְבַסּוֹף. אָמַר, אֶלָּא הָכִי כְּתוּבוּ, 'שְׁלָם לַאלָהָא רַבָּא, שְׁלָם לְקִרְתָּא דִּירוּשְׁלֵם, שְׁלָם לְמַלְכָּא חִזְקִיָּה'.
40 אָמְרִי לֵיהּ, 'קָרְיָינָא דְּאִינְגַּרְתָּא אִיהוּ לֵיהֵוֵי פַּרְוָונָקָא'. רְהַט בַּתְרֵיהּ, כְּדַרְהֵיט אַרְבַּע פְּסִיעוֹת, אֲתָא גַּבְרִיאֵל וְאוֹקְמֵיהּ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,
41 אִילְמָלֵא בָּא גַּבְרִיאֵל וְהֶעֱמִידוֹ, לֹא הָיָה תַּקָּנָה לְשׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. מַאי 'בַּלְאָדָן בֶּן בַּלְאָדָן'? אָמְרִי, בַּלְאָדָן מַלְכָּא הֲוָה, וְאִישְׁתַּנֵּי
42 אַפֵּיהּ, וַהֲוָה כִּי דְּכַלְבָּא. הֲוָה יָתִיב בְּרִיהּ עַל מַלְכוּתָא, כִּי הֲוָה כָּתִיב, הֲוָה כָּתִיב שְׁמֵיהּ וּשְׁמֵיהּ דַּאֲבוּהִי בַּלְאָדָן מַלְכָּא. הַיְינוּ דִּכְתִיב 'בֶּן
43 יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו', 'בֶּן יְכַבֵּד אָב', הָא דַּאֲמָרָן. 'וְעֶבֶד אֲדוֹנָיו', דִּכְתִיב 'וּבַחוֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בָּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הִיא שְׁנַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה [שָׁנָה]
44 לַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים עֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל בִּירוּשָׁלִַם, וַיִּשְׂרֹף אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ'.

ומי

רש"י

ומי סליק כו' והא כתיב. בההיא פרשתא ויעלו צדקיה אל המלך רבלתה אלמא ברבלה הוה: **זו אנטוכיא.** ואנטוכיא קיימא לן דאינה מארץ ישראל: **דמות דיוקנו.** של נבוכד נצר: **חקוקה לו על מרכבתו.** של נבוזר אדן ודומה לו כמו שעומד לפניו ולכך כתיב בא נבוכדנצר והיינו כבוד: **טעין תלת מאה כודניית.** משאוי שלש מאות פרדות: **נרגא דפרזלא.** פטישי ברזל: **דשליט בפרזלא.** ברזל חדוד הקוצץ ברזל אחר: **בלעתינהו.** לא בליעה ממש אלא שיברם שהיו מתפוצצין הפטישים בהכותם בשער לשברה: **פתוחיה יחד.** משמע על פתח אחד הלמו כל הכשילים וכילפות יחד ולא הועיל כלום: **שוור בר שוור.** דולג בר דולג קום וכבש ירושלים לנבוזר אדן קאמר ל"א שוור בר שוור מדלג בר מדלג קפצת פעם אחת עם סנחריב ועכשיו פעם שניה: **בקופא.** מגב הפטיש ולא מחודו כמו קופא דמחטא (ב"מ דף לח:) **יודע כמביא למעלה.** תפלה היא יודע לפניך אותו סבך עץ קרדומות ששבר בו את ירושלים כאילו הביאו למעלה בכסא הכבוד: **גבה היכלא.** ובקש לעלות לרקיע: **דרכו ביה מן שמיא.** והשפילוהו: **וחה דעתיה.** מתגאה על שהיה מצליח: **עמא קטילא.** שכבר נגזר עליהם על כך: **וטחני קמח.** וטחני חטים לא נאמר אלא קמח שאין צריך טחינה: **צמתך.** מקום שהקלעים צומתין בצד הראש: **שובל.** קלע הראש שדומין לשבלים: **גלי שוק עברי נהרות.** פורענות זה היה הקב"ה אומר לישראל לכו וטחנו קמח כלומר טחונים אתם כבר לקמח ותחזרו ותטחן עדיין תגלי קלעי ראשיכם ושוקיכם ותלכו בגלות: **אייתו לי ואינס.** ואנסה אם דם זבחים הוא: **כסי ולא אדמי.** שחט בהמות ולא אידמי הדם: **פרטתא.** שטר צוואה: **ואיתגייר.** נבוזראדן: **גר תושב.** שלא קבל עליו שאר מצות וקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה: **של אותו רשע.** נבוכד נצר: **רפינו ולא נרפתה.** שהיה הקב"ה מבקש לרפאותו להכניס מבני בניו תחת כנפי השכינה: **אלו נהרות בבל.** שהם רעים לשתות: **צנייתא דבבל.** דקלים מרים הם שעומדים בנהרות ל"א צינונייתא דבבל דקלים רעים של נהרות בבל שאין נושאים פירות לפי שהמים רעים הן לגדל פירות בסוטה (דף מו:) אמרי' קושטא הוא דאמריתו הני צנייתא דבבל מששת ימי בראשית איתנהו ונהר שתחת הני צינונייתא מי מרים נינהו: **שיבבי.** שכנים: **פוק תא.** צא ממקומך ובא אל ארץ ישראל ותכבשנה: **כי אין האיש.** מקרא הוא במשלי: **בקריבא הוא.** בקרוב הוא ויבא בעת דוחקם לפי דרכו של מקרא זה שהם שלחו לו שומעים אנו שהוא אכל מילתא דהוה אמרי ליה הוה משיב דבר זה: **צרור הכסף** לקח בידו. צדיקים שבהן מתו: **ואכרה לי בחמשה עשר כסף.** פדיתי אותה במצרים בט"ו בניסן: **כסף וחומר שעורים ולתך שעורים.** בזכות צדיקים שנקראו כסף חומר שעורים שלשים סאין ולתך חמשה עשר סאין אלו ארבעים וחמשה צדיקים שהעולם מתקיים עליהם בחולין פרק גיד הנשה (דף צב.) פעמים ששלשים כאן וט"ו בארץ ישראל ופעמים שט"ו כאן ושלשים בארץ ישראל ובמסכת חולין היכא דקא מפרש האי קרא בצדיקיא אמרי אין כסף אלא צדיקים וכן הוא אומר צרור הכסף לקח בידו: **כבר קבע להם זמן.** שלא יבא עד ע' שנה שתשלים גלות בבל: **מתלגא וממטרא.** מחמת שלגים ומטרים: **תא אשינא דטורי.** בא דרך תחתית ההרים וההרים יגינו עליך מן השלגים ומן המטרים: **שלחו כר מושל ארץ.** שלחו שליח אל נבוכד נצר שהיה מושל ארץ שיבא אל הר בת ציון דרך הסלעים וההרים: **לית לי דוכתא.** לא יהיה לי מקום סביב לירושלים שנוכל אני וחיילי לישב במקום מכוסה מפני הגשמים: **קבריהם של ישראל.** מערות שלהן סביב לירושלים ובהן אתה וחיילותיך יכולין לישב: **יוציאו את עצמות מלכי יהודה.** שעתידים להשליך מן הקברים העצמות שבקברים שנאמר בעת ההיא וגו': **אימת אתי כר נפלי.** איידי דאמרינן צרור הכסף לקח בידו שנתמעטו הצדיקים קא מיירי הא נמי במשיח וקאמ' תלמידים מתמעטין ואיידי דאמרי' ותהי האמת נעדרת אייתי הא דההוא אתרא דשמיה קושטא:

רש"י

1 ומי סליק כו' והא כתיב. בההיא פרשתא ויעלו צדקיה אל המלך רבלתה אלמא
2 ברבלה הוה: זו אנטוכיא. ואנטוכיא קיימא לן דאינה מארץ ישראל: דמות דיוקנו.
3 של נבוכד נצר: חקוקה לו על מרכבתו. של נבוזר אדן ודומה לו כמו שעומד לפניו
4 ולכך כתיב בא נבוכדנצר והיינו כבוד: טעין תלת מאה כודניית. משאוי שלש מאות
5 פרדות: נרגא דפרזלא. פטישי ברזל: דשליט
6 בפרזלא. ברזל חדוד הקוצץ ברזל אחר:
7 בלעתינהו. לא בליעה ממש אלא שיברם
8 שהיו מתפוצצין הפטישים בהכותם בשער
9 לשברה: פתוחיה יחד. משמע על פתח אחד
10 הלמו כל הכשילים וכילפות יחד ולא הועיל
11 כלום: שוור בר שוור. דולג בר דולג קום
12 וכבש ירושלים לנבוזר אדן קאמר ל"א שוור
13 בר שוור מדלג בר מדלג קפצת פעם אחת עם
14 סנחריב ועכשיו פעם שניה: בקופא. מגב
15 הפטיש ולא מחודו כמו קופא דמחטא (ב"מ
16 דף לח:) יודע כמביא למעלה. תפלה היא
17 יודע לפניך אותו סבך עץ קרדומות ששבר בו
18 את ירושלים כאילו הביאו למעלה בכסא
19 הכבוד: גבה היכלא. ובקש לעלות לרקיע:
20 דרכו ביה מן שמיא. והשפילוהו: וחה דעתיה.
21 מתגאה על שהיה מצליח: עמא קטילא.
22 שכבר נגזר עליהם על כך: וטחני קמח. וטחני
23 חטים לא נאמר אלא קמח שאין צריך טחינה:
24 צמתך. מקום שהקלעים צומתין בצד הראש:
25 שובל. קלע הראש שדומין לשבלים: גלי שוק
26 עברי נהרות. פורענות זה היה הקב"ה אומר
27 לישראל לכו וטחנו קמח כלומר טחונים אתם
28 כבר לקמח ותחזרו ותטחן עדיין תגלי קלעי
29 ראשיכם ושוקיכם ותלכו בגלות: אייתו לי
30 ואינס. ואנסה אם דם זבחים הוא: כסי ולא
31 אדמי. שחט בהמות ולא אידמי הדם:
32 פרטתא. שטר צוואה: ואיתגייר. נבוזראדן: גר
33 תושב. שלא קבל עליו שאר מצות וקבל עליו
34 שלא לעבוד עבודה זרה: של אותו רשע.
35 נבוכד נצר: רפינו ולא נרפתה. שהיה הקב"ה
36 מבקש לרפאותו להכניס מבני בניו תחת כנפי
37 השכינה: אלו נהרות בבל. שהם רעים
38 לשתות: צנייתא דבבל. דקלים מרים הם
39 שעומדים בנהרות ל"א צינונייתא דבבל דקלים רעים של נהרות בבל שאין נושאים
40 פירות לפי שהמים רעים הן לגדל פירות בסוטה (דף מו:) אמרי' קושטא הוא דאמריתו
41 הני צנייתא דבבל מששת ימי בראשית איתנהו ונהר שתחת הני צינונייתא מי מרים
42 נינהו: שיבבי. שכנים: פוק תא. צא ממקומך ובא אל ארץ ישראל ותכבשנה: כי אין
43 האיש. מקרא הוא במשלי: בקריבא הוא.
44 בקרוב הוא ויבא בעת דוחקם לפי דרכו של
45 מקרא זה שהם שלחו לו שומעים אנו שהוא
46 אכל מילתא דהוה אמרי ליה הוה משיב דבר
47 זה: צרור הכסף לקח בידו. צדיקים שבהן
48 מתו: ואכרה לי בחמשה עשר כסף. פדיתי
49 אותה במצרים בט"ו בניסן: כסף וחומר
50 שעורים ולתך שעורים. בזכות צדיקים
51 שנקראו כסף חומר שעורים שלשים סאין
52 ולתך חמשה עשר סאין אלו ארבעים וחמשה
53 צדיקים שהעולם מתקיים עליהם בחולין פרק
54 גיד הנשה (דף צב.) פעמים ששלשים כאן
55 וט"ו בארץ ישראל ופעמים שט"ו כאן
56 ושלשים בארץ ישראל ובמסכת חולין היכא
57 דקא מפרש האי קרא בצדיקיא אמרי אין כסף
58 אלא צדיקים וכן הוא אומר צרור הכסף לקח
59 בידו: כבר קבע להם זמן. שלא יבא עד ע'
60 שנה שתשלים גלות בבל: מתלגא וממטרא.
61 מחמת שלגים ומטרים: תא אשינא דטורי. בא
62 דרך תחתית ההרים וההרים יגינו עליך מן
63 השלגים ומן המטרים: שלחו כר מושל ארץ.
64 שלחו שליח אל נבוכד נצר שהיה מושל ארץ
65 שיבא אל הר בת ציון דרך הסלעים וההרים:
66 לית לי דוכתא. לא יהיה לי מקום סביב
67 לירושלים שנוכל אני וחיילי לישב במקום
68 מכוסה מפני הגשמים: קבריהם של ישראל.
69 מערות שלהן סביב לירושלים ובהן אתה
70 וחיילותיך יכולין לישב: יוציאו את עצמות
71 מלכי יהודה. שעתידים להשליך מן הקברים
72 העצמות שבקברים שנאמר בעת ההיא וגו':
73 אימת אתי כר נפלי. איידי דאמרינן צרור
74 הכסף לקח בידו שנתמעטו הצדיקים קא מיירי
75 הא נמי במשיח וקאמ' תלמידים מתמעטין
76 ואיידי דאמרי' ותהי האמת נעדרת אייתי הא
77 דההוא אתרא דשמיה קושטא:

1 ומי סליק כו' והא כתיב. בההיא פרשתא ויעלו צדקיה אל המלך רבלתה אלמא
2 ברבלה הוה: זו אנטוכיא. ואנטוכיא קיימא לן דאינה מארץ ישראל: דמות דיוקנו.
3 חקוקה לו על מרכבתו. של נבוזר אדן ודומה לו כמו שעומד לפניו
4 ולכך כתיב בא נבוכדנצר והיינו כבוד: טעין תלת מאה כודניית. משאוי שלש מאות
5 פרדות: נרגא דפרזלא. פטישי ברזל: דשליט
6 בפרזלא. ברזל חדוד הקוצץ ברזל אחר:
7 בלעתינהו. לא בליעה ממש אלא שיברם
8 שהיו מתפוצצין הפטישים בהכותם בשער
9 לשברה: פתוחיה יחד. משמע על פתח אחד
10 הלמו כל הכשילים וכילפות יחד ולא הועיל
11 כלום: שוור בר שוור. דולג בר דולג קום
12 וכבש ירושלים לנבוזר אדן קאמר ל"א שוור
13 בר שוור מדלג בר מדלג קפצת פעם אחת עם
14 סנחריב ועכשיו פעם שניה: בקופא. מגב
15 הפטיש ולא מחודו כמו קופא דמחטא (ב"מ
16 דף לח:) יודע כמביא למעלה. תפלה היא
17 יודע לפניך אותו סבך עץ קרדומות ששבר בו
18 את ירושלים כאילו הביאו למעלה בכסא
19 הכבוד: גבה היכלא. ובקש לעלות לרקיע:
20 דרכו ביה מן שמיא. והשפילוהו: וחה דעתיה.
21 מתגאה על שהיה מצליח: עמא קטילא.
22 שכבר נגזר עליהם על כך: וטחני קמח. וטחני
23 חטים לא נאמר אלא קמח שאין צריך טחינה:
24 צמתך. מקום שהקלעים צומתין בצד הראש:
25 שובל. קלע הראש שדומין לשבלים: גלי שוק
26 עברי נהרות. פורענות זה היה הקב"ה אומר
27 לישראל לכו וטחנו קמח כלומר טחונים אתם
28 כבר לקמח ותחזרו ותטחן עדיין תגלי קלעי
29 ראשיכם ושוקיכם ותלכו בגלות: אייתו לי
30 ואינס. ואנסה אם דם זבחים הוא: כסי ולא
31 אדמי. שחט בהמות ולא אידמי הדם:
32 פרטתא. שטר צוואה: ואיתגייר. נבוזראדן: גר
33 תושב. שלא קבל עליו שאר מצות וקבל עליו
34 שלא לעבוד עבודה זרה: של אותו רשע.
35 נבוכד נצר: רפינו ולא נרפתה. שהיה הקב"ה
36 מבקש לרפאותו להכניס מבני בניו תחת כנפי
37 השכינה: אלו נהרות בבל. שהם רעים
38 לשתות: צנייתא דבבל. דקלים מרים הם

1 ומי סליק נבוכד נצר לירושלים, והכתיב 'ויעלו אותו אל
2 מלך בבל רבלתה', ואמר רבי אבהו, זו אנטוכיא. רב
3 חסדא ורב יצחק בר אבודימי, חד אמר, דמות דיוקנו
4 היתה חקוקה לו על מרכבתו. וחד אמר, אימה יתירה
5 היתה לו ממנו, ודומה כמי שעומד לפניו. אמר רבא,
6 טעין תלת מאה כודנייתא, נרגא דפרזלא דשליט
7 בפרזלא. שדר ליה נבוכד נצר לנבוזראדן, כולהו
8 בלעתינהו חד דשא דירושלם, שנאמר 'פתוחיה יחד
9 בכשיל וכילפות יהלומון'. בעי למיהדר, אמר, מסתפינא
10 דלא ליעבדו בי, כי היכי דעבדו בסנחריב. נפקא קלא
11 ואמר, שוור בר שוור, נבוזר אדן שוור דמטא זימנא
12 דמקדשא חריב, והיכלא מיקלי. פש ליה חד נרגא, אתא
13 מחייה בקופא ואיפתח, שנאמר 'ויודע כמביא למעלה
14 בסבך עץ קרדומות'. הוה קטיל ואזל עד דמטא להיכלא,
15 אדליק ביה נורא. גבה היכלא, דרכו ביה מן שמיא,
16 שנאמר 'גת דרך לבתולת בת יהודה'. קא זיחא דעתיה,
17 נפקא בת קלא ואמרה ליה, עמא קטילא קטלת. היכלא
18 קליא קלית, קימחא טחינא טחינת, שנאמר 'קחי רחים
19 וטחני קמח גלי צמתך חשפי שובל גלי שוק עברי
20 נהרות', חטים לא נאמר, אלא קמח. חזא דמיה דזכריה,
21 דהוה קא רתח. אמר להו, מאי האי. אמרו ליה, דם
22 זבחים הוא דאישתפיך. אמר להו, אייתי ואנסי, אי מדמו
23 כסי, ולא אידמו. אמר להו, גלו לי, ואי לא, סריקנא לכו
24 לבשריכו במסריקא דפרזלא. אמרו ליה, האי כהן ונביא
25 הוא, דאינבי להו לישראל בחורבנא דירושלם, וקטלוהו.
26 אמר להו, אנא מפייסנא ליה. אייתי רבנן, קטיל עילויה,
27 ולא נח. אייתי דרדקי דבי רב, קטיל עילויה, ולא נח.
28 אייתי פרחי כהונה, קטיל עילויה, ולא נח. עד די קטל עילויה תשעין וארבעה ריבואי, ולא נח.
29 קרב לגביה, אמר, 'זכריה, זכריה, טובים שפכן איבדתים, ניחא לך דאיקטלינהו לכולהו. מיד, נח. הרהר תשובה בדעתיה, אמר, מה
30 הם שלא איבדו אלא נפש אחת, כך. ההוא גברא, מה תיהוי עליה. ערק, שדר פורטיתא לביתיה ואיתגייר. תנו רבנן, נעמן גר תושב
31 היה. נבוזר אדן, גר צדק היה. מבני בניו של סיסרא, למדו תורה בירושלים. מבני בניו של סנחריב, לימדו תורה ברבים, ומאן נינהו,
32 שמעיה ואבטליון. מבני בניו של המן, למדו תורה בבני ברק. ואף מבני בניו של אותו רשע, ביקש הקדוש ברוך הוא להכניסן תחת
33 כנפי השכינה, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, מי שהחריב את ביתך, ושרף את היכלך, תכנים תחת
34 כנפי השכינה. היינו דכתיב 'רפינו את בבל ולא נרפתה'. עולא אמר, זה נבוכד נצר. רבי שמואל בר נחמני אמר, אלו נהרות בבל,
35 ותרגמה דצרידתא (צרידתא) דבבלאי. אמר עולא, עמון ומואב, 'שיבבי בישי' דירושלם הוו, כיון דשמעינהו לנביאי דקא מיתנבאי
36 לחורבנא דירושלם, שלחו לנבוכד נצר 'פוק ותא'. אמר, מסתפינא דלא ליעבדו לי כדעבדו בקמאי. שלחו ליה 'כי אין האיש בביתו
37 הלך בדרך מרחוק', ואין 'איש' אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'ה' איש מלחמה'. שלח להו, בקריבא הוא ואתי. שלחו ליה, 'הלך
38 בדרך מרחוק'. שלח להו, אית להו צדיקי דבעו רחמי, ומייתו ליה. שלחו ליה 'צרור הכסף לקח בידו', ואין 'כסף' אלא צדיקים, שנאמר
39 'ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים'. שלח להו, הדרי רשיעי בתשובה, ובעו רחמי ומייתו ליה. שלחו ליה,
40 כבר קבע להן זמן, שנאמר 'ליום הכסא יבא ביתו', אין 'כסא' אלא זמן, שנאמר 'בכסה ליום חגנו'. שלח להו, סיתווא הוא, ולא
41 מצינא דאתי מתלגא ומטיטרא. שלחו ליה, תא אשינא דטורא, שנאמר 'שלחו כר מושל ארץ משלע מדברה אל הר בת ציון'. שלח
42 להו, אי אתינא, לית לי דוכתא דיתיבנא ביה. שלחו ליה, קברות שלהם מעולין מפלטירין שלך, דכתיב 'בעת ההיא נאום ה' יוציאו
43 את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו ואת עצמות הכהנים ואת עצמות הנביאים ואת עצמות יושבי ירושלים מקבריהם, ושטחום
44 לשמש ולירח וכל צבא השמים אשר אהבום ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם'. אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק, מי שמיע לך,
45 אימת אתי כר נפלי. אמר ליה, מאן 'כר נפלי'. אמר ליה, משיחא. משיחא, כר נפלי קרית ליה? אמר ליה, אין, דכתיב 'ביום ההוא אקים
את

ולכאורה קשה, **וּמִי סָלִיק** – וכי עלה **נְבוּכַדְנֶצַּר לִירוּשָׁלַיִם, וְהָכְתִיב** באותו ענין (מלכים ב׳ כה ו) ׳**וַיִּתְפְּשׂוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ אוֹתוֹ אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה**׳, **וְאָמַר רַבִּי אֲבָהוּ**, ׳רִבְלָתָה׳ האמורה בפסוק זו **אַנְטוֹכְיָא**, שהיא בחוץ לארץ (גיטין מד:), ואיך אמר הפסוק שנבוזראדן ׳עָמַד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל בִּירוּשָׁלַם׳, ובביאור הפסוק נחלקו **רַב חִסְדָּא וְרַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, חַד אָמַר, דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ** של נבוכדנצר **הֲיָתָה חֲקוּקָה לוֹ** לנבוזראדן **עַל מֶרְכַּבְתּוֹ**, ובכל זמן היה נדמה לו כאילו הוא לפניו, והרי זה כאילו הוא עומד לפני נבוכדנצר בהיותו בירושלים, **וְחַד אָמַר, אִימָה יְתֵירָה הֲיָתָה לוֹ מִמֶּנּוּ** – לנבוזראדן מנבוכדנצר, ובכל עת **דּוֹמֶה** – נדמה לו **כְּמִי שֶׁעוֹמֵד לְפָנָיו**, וזו כוונת הפסוק ׳ועבד אדוניו׳, שהיה מכבדו כבוד גדול כל כך.

הגמרא מביאה את המעשה בנבוזראדן, כיצד כבש את ירושלים והחריב את בית המקדש: **אָמַר רָבָא, טְעִין תְּלַת מְאָה כּוּדְנַיְיתָא** – משא של שלש מאות פרידות, **גַּרְנָא דְּפַרְזְלָא דְּשָׁלִיט בְּפַרְזְלָא** – פטישי ברזל מחודדים, גרזנים, שבכוחם לקצוץ ברזל אחר, **שַׁדַּר לֵיהּ** – שלח לו **נְבוּכַדְנֶצַּר לְנִבּוּזַרְאַדָּן** כדי לשבור את חומות ירושלים ושעריה, **וּכוּלְּהוּ** – את כל אותם גרזנים **בְּלַעְתִּינְהוּ חַד דָּשָׁא דִּירוּשָׁלַם** – בלע שער אחד משערי ירושלים, כלומר היו הגרזנים נשברים על אותו שער, ולא שברוהו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים עד ו) ׳**פִּתּוּחֶיהָ יָחַד בְּכַשִּׁיל וְכֵילַפּוֹת יַהֲלוּמוּן**׳, כלומר, ׳פיתוחיה יחד׳, על פתח אחד בלבד, ׳בכשיל וכילפות יהלומון׳, היו מכים בכל הגרזנים שבידם. **בָּעֵי לְמִיהְדַּר** – רצה נבוזראדן לחזור בו, כיון **שֶׁאָמַר** בליבו, **מִסְתְּפִינָא דְּלָא לֶיעְבְּדוּ בִּי כִּי הֵיכִי דַּעֲבַדוּ בְּסַנְחֵרִיב** – אני חושש שלא יעשו בי מהשמים כמו שעשו לסנחריב, שהרגו את כל צבאו. **נְפַקָא קָלָא** – יצא קול מהשמים, **וְאָמַר, שָׁוֵר כַּר שָׁוֵר** – דולג בן דולג, **נְבוּזַרְאַדָּן שָׁוֵר** – דלג במהירות וכבוש את ירושלים, **דְּמָטָא זִימְנָא דְּמַקְדְּשָׁא חָרֵיב וְהֵיכְלָא מִיקְּלִי** – כיון שהגיע הזמן שיחרב בית המקדש, וישרף ההיכל. **פֵּשׁ לֵיהּ חַד נַרְגָּא** – נשאר לנבוזראדן גרזן אחד, **אֲתָא מַחְיֵיהּ בְּקוֹפָא** – בא והכה בשער ירושלים בצד הקהה של הגרזן, שאינו מחודד, **וְאִיפַּתַּח** – ונפתח השער, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם עד ה) ׳**וְיָדַע כְּמֻבִיא לְמַעֲלָה בִּסְכָךְ עֵץ קַרְדֻּמּוֹת**׳, כלומר, יבוא לפני ה׳ אותו עץ של הקרדום [–גרזן] שבקע בו את שערי ירושלים, כאילו הובא למעלה לפני כסא הכבוד.

ממשיכה הגמרא ומספרת: **הָוָה קָטִיל וְאָזֵל** – היה נבוזראדן הולך והורג בישראל, **עַד דְּמָטָא לְהֵיכְלָא** – עד שבא להיכל בית המקדש, **אַדְלִיק בֵּיהּ נוּרָא** – והדליק בו את האש, כמו שנאמר בהמשך המזמור (שם עד ז) ׳**שִׁלְּחוּ בָאֵשׁ מִקְדָּשֶׁךָ**׳. **גָּבָהּ הֵיכָלָא** – הגביה ההיכל את עצמו ובקש לעלות לשמים, **דָּרְכוּ בֵּיהּ מִן שְׁמַיָּא** – דרכו עליו מן השמים והורידוהו לארץ, **שֶׁנֶּאֱמַר** (איכה א ג) ׳**נַּת דָּרַךְ ה׳ לִבְתוּלַת בַּת יְהוּדָה**׳. **קָא זִיחָא דַּעְתֵּיהּ** – זחה דעתו של נבוזראדן והתגאה, **נְפַקָא בַּת קָלָא וְאָמְרָה לֵיהּ** – יצאה בת קול ואמרה לו, **עָמָא קְטִילָא קָטְלַת** – עם הרוג הרגת, **הֵיכָלָא קַלְיָא קָלֵית** – היכל שרוף שרפת, **קִימְחָא טְחִינָא טָחֵינַת** – קמח טחון טחנת, כלומר, כל מעשיך לא היה בהם ממש, כיון שכבר נגזרה הגזירה והיו ישראל בהרוגים, וההיכל כשרוף, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה מז ב) ׳**קְחִי רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח גַּלִּי צַמָּתֵךְ חֶשְׂפִּי שׁוֹבֶל גַּלִּי שׁוֹק עִבְרִי נְהָרוֹת**׳, ויש לדייק ש׳טחני חִטִּים׳ **לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא** ׳טחני קֶמַח׳, כלומר כמו שהטוחן קמח אינו מוסיף כלום, כך נבוזראדן לא הוסיף במעשיו כלום, לאחר שנגזרה הגזירה על ישראל ובית המקדש.

חָזָא דְּמֵיהּ דִּזְכַרְיָה דַּהֲוָה קָא רָתַח – ראה נבוזראדן את דמו של זכריה הנביא בעזרה, שלא נבלע בקרקע אלא היה רותח ומבעבע, **אָמַר לְהוּ** לישראל שהיו שם, **מַאי הַאי** – מהו דם זה, ומדוע הוא רותח. **אָמְרוּ לֵיהּ, דַּם זְבָחִים הוּא דְּאִישְׁתְּפִיךְ** – זהו דם קרבנות שנשפך ללא קיום מצוות זריקה, ולכן הוא רותח. **אָמַר לְהוּ, אַיְיתֵי וַאֲנַסֵּי אִי מִדְּמוּ** – הביאו לי בהמות לשחוט, ואבדוק אם דמם דומה לדם זה. **כְּסֵי** – שחט בהמות, **וְלָא אִידְּמוּ** – ולא היה דמם דומה לדם זה, והבין שהם משקרים. **אָמַר לְהוּ, גְּלוּ לִי מִהוּ דַם זֶה, וְאִי לָא, סָרִיקְנָא לְכוּ לְבִשְׂרֵיכוּ בְּמַסְרִיקָא דְּפַרְזְלָא** – אסרוק את בשרכם במסרקות של ברזל. **אָמְרוּ לֵיהּ, הַאי** – דם זה, של **כֹּהֵן וְנָבִיא הוּא,** והוא זכריה, **דְּאִינַּבֵּי לְהוּ לְיִשְׂרָאֵל בְּחוּרְבָּנָא דִּירוּשָׁלַם** – שהתנבא לישראל על חורבן ירושלים, **וְקַטְּלוּהוּ** – והרגוהו ישראל, ומחמת כן הוא רותחת.

אָמַר לְהוּ נבוזראדן, **אֲנָא מְפַיֵּיסְנָא לֵיהּ** – אני אפייס את זכריה ואשקיט את רתיחת דמו. **אַיְיתֵי רַבָּנָן קְטִיל עִילָּוֵיהּ** – הביא תלמידי חכמים והרג על גבי דמו, **וְלָא נָח הדם. אַיְיתֵי דַּרְדַּקֵּי דְּבֵי רַב קְטִיל עִילָּוֵיהּ** – הביא תינוקות של בית רבן, והרגם על גבי דמו, **וְלָא נָח. אַיְיתֵי פִּרְחֵי כְּהוּנָּה** – הביא כהנים צעירים **וקְטִיל עִילָּוֵיהּ, וְלָא נָח,** וכך היה הורג והולך **עַד דִּי קְטַל עִילָּוֵיהּ תִּשְׁעִין וְאַרְבָּעָה רִיבּוֹא** – עד שהרג בהם תשע מאות וארבעים אלף בני אדם, **וַעדַיין לָא נָח** הדם. **קָרַב לְנַבִּיהּ** – התקרב נבוזראדן לדמו של זכריה, **וְאָמַר, ׳זְכַרְיָה, זְכַרְיָה, טוֹבִים שֶׁבָּהֶן אִיבַּדְתִּים, נִיחָא לָךְ דְּאֶקְטְלִינְהוּ לְכוּלְּהוּ׳** – כבר הרגתי את הטובים שבהם כדי להשקיט את רתיחת דמך, האם רצונך שאהרוג את כולם. **מִיָּד** כשאמר כן **נָח** הדם. **הִרְהֵר** נבוזראדן **תְּשׁוּבָה בְּדַעְתֵּיהּ** [–בדעתו], וכך **אָמַר, מָה הֵם שֶׁלֹּא אִיבְּדוּ אֶלָּא נֶפֶשׁ אַחַת** של זכריה הנביא, **כָּךְ** היה עונשם, שנהרגו בהם מאות אלפים, **הַהוּא גַּבְרָא** – אותו אדם, כלומר, הוא עצמו שאיבד כל כך הרבה נפשות, **מַה תֵּיהֲוֵי עֲלֵיהּ** – מה יהא בסופו, והרי בודאי יהיה עליו עונש גדול ביותר. **עָרַק** – ברח מאותו מקום, **שַׁדַּר פּוּרְטִיתָא לְבֵיתֵיהּ** – שלח שטר צוואה לביתו ומשפחתו, שבו פירט כיצד ינהגו בנכסיו, **וְאִיתְגַּיֵּיר** – והתגייר.

הגמרא מביאה שמות של כמה רשעים שהתגיירו או שיצאו מהם צדיקים: **תָּנוּ רַבָּנָן, נַעֲמָן** שר צבא מלך ארם בזמן אלישע הנביא (מלכים ב׳ ה א), **גֵּר תּוֹשָׁב הָיָה,** שקיבל על עצמו שלא לעבוד עבודת כוכבים, אך לא קיבל על עצמו שאר מצוות, שנאמר (מלכים ב׳ ה יז) ׳**כִּי לוֹא יַעֲשֶׂה עוֹד עַבְדְּךָ עֹלָה וָזֶבַח לֵאלֹהִים אֲחֵרִים כִּי אִם לַה׳**׳. **נְבוּזַרְאַדָּן, גֵּר צֶדֶק הָיָה,** שקיבל על עצמו את כל התורה כולה. **מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סִיסְרָא** שר צבאו של יבין מלך כנען, בזמן השופטים (שופטים ד ב), **התגיירו וְלָמְדוּ תּוֹרָה בִּירוּשָׁלַיִם. מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב,** שהגלה את עשרת השבטים וביקש להחריב את ירושלים ובית המקדש, **לִימְּדוּ תּוֹרָה רַבִּים, וּמַאן נִינְהוּ** – מי הם אותם בני בניו של סנחריב, **שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן** שהיו בזמן בית המקדש השני, שמעיה היה נשיא ואבטליון אב בית דין. **מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל הָמָן** הרשע **לָמְדוּ תּוֹרָה בִּבְנֵי בְרַק. וְאַף מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע** – של נבוכדנצר **בִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַכְנִיסָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁהֶחֱרִיב אֶת בֵּיתֶךָ, וְשָׂרַף אֶת הֵיכָלֶךָ,** האם ראוי הוא **שֶׁתַּכְנִיס** את בניו **תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה. הֵיינוּ דִּכְתִיב** (ירמיה נא ט) ׳**רִפִּינוּ אֶת בָּבֶל וְלֹא נִרְפָּתָה׳, עוֹלָא אָמַר** בביאור הפסוק, ׳בבל׳ האמור כאן **זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר,** שביקש ה׳ לרפא את נבוכדנצר מלך בבל על ידי שיכניס את צאצאיו תחת כנפי השכינה, ולא נרפאה, מחמת קטרוגם של מלאכי השרת. **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר,** ׳בבל׳ האמור כאן שלא נרפאה **אֵלּוּ נַהֲרוֹת בָּבֶל,** שמימיהם מרים. **וְתַרְגְּמָהּ** – וכוונת הפסוק היא **דְּצִינְיָיתָא (צִרֵירָתָא) דְּבַבְלָאֵי** – על הדקלים המרים שעומדים על נהרות בבל, כלומר, אף מקום גידול התמרים שהוא בדרך כלל על מים מתוקים, בבבל הוא על מים מרים.

הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין חורבן ירושלים: **אָמַר עוּלָּא, עַמּוֹן וּמוֹאָב, שִׁיבְּבֵי בִּישֵׁי׳ דִּירוּשָׁלַם הֲווֹ** – שכנים רעים של ירושלים היו, **כֵּיוָן דְּשַׁמְעִינְהוּ לִנְבִיאֵי דְּקָא מִיתְנַבְּאֵי לְחוּרְבָּנָא דִּירוּשָׁלַם** – כששמעו שהנביאים מתנבאים על חורבן ירושלים, **שָׁלְחוּ לִנְבוּכַדְנֶצַּר ׳פּוּק וְתָא׳** – צא ממקומך ובא לכאן, להחריב את ירושלים. **אָמַר** להם נבוכדנצר, **מִסְתְּפִינָא דְּלָא לֶיעְבְּדוּ לִי כְּדַעֲבַדוּ בְּקַמָּאֵי** – אני פוחד שלא יעשו לי מן השמים כמו שעשו לראשונים, כסיסרא וסנחריב. **שָׁלְחוּ לֵיהּ** עמון ומואב שאין לו לחשוש, כלשון הפסוק (משלי ז יט) ׳**כִּי אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ מֵרָחוֹק׳, וְאֵין לשון ׳אִישׁ׳** האמור כאן **אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות טו ג) ׳**ה׳ אִישׁ מִלְחָמָה׳**, כלומר עזב ה׳ את בית המקדש, ואינו שוכן בו. **שָׁלַח**

המשך בעמוד קלו

אֶת סוּכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת, ו'סוכת דוד' הוא כינוי למלכות בית דוד שנפלה, ולכן מכונה המשיח 'בר נפלי', על שם שמלכותו נופלת.

אָמַר לֵיהּ רבי יצחק כתשובה על שאלתו, מתי יבא המשיח, **הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִתְמַעֲטִים, וְהַשְּׁאָר** – תלמידי חכמים שנשארים, **עֵינֵיהֶם כְּלוֹת בְּיָגוֹן וַאֲנָחָה, וְצָרוֹת רַבּוֹת וּגְזֵרוֹת קָשׁוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת, עַד שֶׁהַגְּזֵירָה הָרִאשׁוֹנָה פְּקוּדָה** – מסתיימת, גזירה שְׁנִיָּה מְמַהֶרֶת לָבֹא.

הגמרא מביאה מה הם הסימנים על ביאת המשיח: **תָּנוּ רַבָּנָן, שָׁבוּעַ** [–שבע שנות שמיטה] **שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ**, כך יהיה, **שָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִתְקַיֵּים מִקְרָא זֶה** (עמוס ד ז) 'וְהִמְטַרְתִּי עַל עִיר אַחַת וְעַל עִיר אַחַת **לֹא אַמְטִיר**' – בחלק מהערים ירדו גשמים, ובחלקם לא ירדו גשמים, ומתוך כך יהיה רעב במקומות אחדים ושבע במקומות אחרים. שנה **שְׁנִיָּה, חִיצִּי רָעָב מִשְׁתַּלְּחִים** – יהיה רעב מועט בכל המקומות, ובשום מקום לא יהיה שבע. שנה **שְׁלִישִׁית**, יהיה **רָעָב גָּדוֹל, וּמֵתִים אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וָטַף, חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, וְתוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת מִלּוֹמְדֶיהָ**, מתוך שאין להם מה לאכול. **בַּשְּׁנָה הָרְבִיעִית, שׁוֹבַע וְאֵינוֹ שׁוֹבַע** – יהיה שבע מועט. **בַּחֲמִישִׁית, שׁוֹבַע גָּדוֹל, וְאוֹכְלִין וְשׂוֹתִין וּשְׂמֵחִין**, ומתוך כך **הַתּוֹרָה חוֹזֶרֶת לְלוֹמְדֶיהָ. בַּשִּׁשִּׁית, קוֹלוֹת** – יצאו קולות שהמשיח בא. **בַּשְּׁבִיעִית**, יהיו **מִלְחָמוֹת** בין עובדי כוכבים לישראל. **וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית** – בתחילת השנה השמינית, **בֶּן דָּוִד בָּא.**

מקשה הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, הָא כַּמָּה שְׁבִיעִית דַּהֲוָה כֵּן וְלָא אָתָא** – והרי היו כבר כמה שביעיות שנים כאלו, שהיה שנה אחת רעב ושנה אחת שבע, ולא בא המשיח. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, 'בַּשִּׁשִּׁית קוֹלוֹת בַּשְּׁבִיעִית מִלְחָמוֹת' מִי הֲוָה** – וכי אירע שהיו קולות בשישית שבן דוד בא, והיו מלחמות בשביעית, והרי לא היה כן. **וְעוֹד, כְּסִדְרָן מִי הֲוָה** – וכי אותם צרות שאירעו, שהיה שבע מועט ומרובה, ורעב מועט ומרובה, היו כסדר השנים שנמנו בברייתא, והרי לא היה כן, ובשעה שיארעו כל הדברים כסדר זה, יבא המשיח.

(הגמרא להלן מביאה מימרות בעניני אריכות הגלות, והקדימה את הפסוק (תהלים פט נב) 'אֲשֶׁר חֵרְפוּ [–קיללו וביזו] **אוֹיְבֶיךָ ה' אֲשֶׁר חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ**', כלומר שמחמת אריכות הגלות 'חרפו אויבך ה'').

בברייתא נוספת בענין דורו של משיח: **תַּנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, בֵּית הַוַּעַד** שתלמידי חכמים מתועדים בו, ונמצא מחוץ לעיר, יהיה שמם, כיון שיכלו תלמידי חכמים, ומתוך כך יתקבצו לשם אנשים ריקים **וִיהֶיה** המקום **לְבִית זְנוּת, וְהַגָּלִיל יֶחֱרַב, וְהַמְּקוֹם** ששמו **'גַּבְלָן' יֵאָשֵׁם** – יהיה שמם, **וַאֲנָשֵׁי גְבוּל יְסוֹבְבוּ מֵעִיר לְעִיר** – בני אדם הגרים בכל גבולות ארץ ישראל לחזור על הפתחים, **וְלֹא יְחוֹנֵנוּ** – לא ישאו חן בעיני האנשים, ולא יתנו להם מעות. **וְחָכְמַת הַסּוֹפְרִים תִּסְרַח** – תהיה לבוז, **וְיִרְאֵי חֵטְא יִמָּאֵסוּ, וּפְנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי כֶלֶב** – פני האנשים יהיו דומים לפני הכלבים, **וְהָאֱמֶת תֵּהֵיה נֶעְדֶּרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה נט טו) 'וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת (וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל')**.**

מבארת הגמרא: **מַאי** 'וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת', **אָמְרֵי דְּבֵי רַב** – אמרו בני הישיבה, **מְלַמֵּד שֶׁנַּעֲשֵׂית עֲדָרִים עֲדָרִים, וְהוֹלֶכֶת לָהּ** – שאנשי האמת ייעשו קבוצות קבוצות, וילכו ממקומות הישוב למדברות.

מבארת הגמרא: **מַאי** – מה פירוש המשך הפסוק (שם) 'וְסָר מֵרָע **מִשְׁתּוֹלֵל', אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא** – אמרו בבית מדרשו של רבי שילא, **כָּל מִי שֶׁסָּר מֵרָע** – נזהר מלעבור עבירות, **מִשְׁתּוֹלֵל עַל הַבְּרִיּוֹת** – הרי הוא בעיני הבריות כשוטה.

אגב שהתבאר בברייתא שבדורו של משיח תהא האמת נעדרת, מביאה הגמרא מעשה בענין מידת האמת: **אָמַר רָבָא, מֵרֵישׁ הֲוָה אָמֵינָא דְּלֵיכָּא קוּשְׁטָא בְּעָלְמָא** – בתחילה הייתי אומר שאין בעולם הזה אדם שידבר תמיד רק אמת. **אָמַר לִי הַהוּא מַרְבָּנָן** – סיפר לי תלמיד חכם אחד, **וְרַב טָבוֹת שְׁמֵיהּ** [–שמו], **וְאָמְרֵי לֵהּ** – ויש אומרים **שְׁרַב טַבְיוֹמִי שְׁמֵיהּ, דְּאִי הֲווּ יָהֲבִי לֵיהּ כָּל חֲלָלֵי דְּעָלְמָא** – שאם היו נותנים לו את כל מה שיש בחלל העולם כדי שישקר, **לָא הֲוָה מְשַׁנֵּי בְּדִבּוּרֵיהּ** – לא היה משנה בדיבורו, לומר דבר שאינו אמת. המשיך וסיפר רב טבות לרבא, **זִימְנָא חָדָא אִיקְּלַעֵי לְהַהוּא אַתְרָא וְקוּשְׁטָא שְׁמֵיהּ** – פעם אחת הזדמנתי למקום ששמו 'קושטא', כלומר 'אמת', **וְלָא הֲווּ מְשַׁנֵּי בְּדִיבּוּרֵיהוּ** – ובני אותו מקום לא היו משנים בדיבורם אלא אומרים רק אמת, **וְלָא הֲוָה מָיֵת אִינִישׁ מֵהֶתָּם בְּלָא זִימְנֵיהּ** – ומחמת כן לא היה מת שם אדם שלא בזמנו. **נְסִיבִי אִיתְּתָא מִינְּהוֹן** – נשאתי אשה מאותו מקום, **וַהֲווֹ לִי תַּרְתֵּין בְּנִין מִינָּהּ** – ונולדו לי ממנה שני בנים. **יוֹמָא חַד הֲוָה יָתְבָא דְּבֵיתְהוּ וְקָא חַיְיָפָא רֵישַׁהּ** – יום אחד היתה אשתו של רב טבות יושבת וחופפת את ראשה, **אֲתַאי שִׁיבַּבְתַּהּ טְרַפָא אַדְּשָׁא** – באה שכנתה ודפקה על דלת ביתם, ושאלה היכן אשתו, **סְבַר** – חשב רב טבות, **דְּלָאו אוֹרַח אַרְעָא** – שאין זו דרך ארץ לומר לה במה היא עוסקת, **אָמַר לַהּ, לֵיתָא הָכָא** – היא אינה נמצאת כאן. ומחמת כן **שְׁכִיבוּ לֵיהּ תַּרְתֵּין בְּנִין** – מתו אותם שני בנים שהיו לו. **אֲתוֹ אֵינְשֵׁי דְּאַתְרָא לְקַמֵּיהּ** – באו לפניו אנשי אותו מקום, **אֲמַרוּ לֵיהּ, מַאי הַאי** – ושאלו אותו מדוע אירע לו כן, שמתו שני בניו קודם זמנם. **אָמַר לְהוּ, הָכִי הֲוָה מַעֲשֶׂה** – כך היה המעשה, שאמרתי לשכנתי שאשתי אינה בבית, ובאמת היתה בבית. **אֲמַרוּ לֵיהּ, בְּמִטּוּתָא מִינָּךְ, פּוּק מֵאַתְרִין** – בבקשה ממך, צא ממקומנו, **וְלָא תְּגָרֵי בְּהוּ מוֹתָנָא בְּהָנָךְ אֵינְשֵׁי** – ואל תגרה את המות ב'אותם אנשים', ועל עצמם אמרו כן, כלומר, אל תגרה בנו את המות.

הגמרא חוזרת לדון בדור של ביאת המשיח: **תַּנְיָא, רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, נְעָרִים יַלְבִּינוּ** – יביישו **פְּנֵי זְקֵנִים, וּזְקֵנִים יַעֲמְדוּ לִפְנֵי נְעָרִים** לכבדם, שתהא החוצפה גדולה ויכבדו הזקנים את הנערים. **וּבַת קָמָה בְּאִמָּהּ** – לחרף אותה ולביישה, **וְכַלָּה** קמה **בַּחֲמוֹתָהּ, וּפְנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי הַכֶּלֶב, וְאֵין הַבֵּן מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָבִיו.**

בריתא נוספת: **תַּנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, הָעֲווֹת תִּרְבֶּה, וְהַיּוֹקֶר יֵעוֹת** – הכבוד יהיה מעוות, שלא יכבדו האנשים זה את זה. **וְהַגֶּפֶן יִתֵּן פִּרְיוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן הַיַּיִן יִהְיֶה בְּיוֹקֶר, כיון שלא תהיה ברכה בפירות, וְנֶהֱפְכָה כָּל הַמַּלְכוּת** השולטת בעולם **לְמִינוּת** – לאמונת הנוצרים, **וְאֵין תּוֹכֵחָה** – ואין מי שיוכיח את האנשים.

אומרת הגמרא: רבי נחמיה שבברייתא זו, **מְסַיֵּיעַ** לֵיהּ **לְרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁתִּתְהַפֵּךְ כָּל הַמַּלְכוּת לְמִינוּת. אָמַר רָבָא, מַאי קְרָא** – מנין נלמד דבר זה, שכשתהיה כל המלכות כופרת בה' תבוא הגאולה, שנאמר לגבי נגעי צרעת שאם יש נגע לבן באדם הרי הוא טמא, אבל אם 'כּוּלּוֹ הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא' (ויקרא יג יג), וכך גם כשיבוא דור שכולו חוטא, ותהפוך כל המלכות למינות, תבוא הגאולה.

בריתא נוספת על זמן הגאולה: **תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בפסוק (דברים לב לו) 'כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ' [וְגוֹ'] וְעַל עֲבָדָיו יִתְנָחָם כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב', ויש לדרוש מהפסוק שאֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמְּסוֹרוֹת – המוסרים את ישראל לעובדי כוכבים, ופירוש הפסוק הוא 'כי ידין ה' עמו', להביא להם את הגאולה, בשעה ש'אזלת יד', כלומר מתחזקת והולכת ידם של המוסרים, ומצליחים במלשינותם.

דרשה נוספת על פסוק זה: **דָּבָר אַחֵר,** אין בן דוד בא **עַד שֶׁיִּתְמַעֲטוּ הַתַּלְמִידִים** הלומדים תורה ומחזיקים את ידי ישראל להחזירם למוטב, ו'אזלת יד' היינו שתחלש ידם. דרשה נוספת: **דָּבָר אַחֵר, עַד שֶׁתִּכְלֶה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס,** ו'אזלת יד' היינו שתחלש ידם ויהיו בידים ריקניות. **דָּבָר אַחֵר, עַד שֶׁיִּתְיָאֲשׁוּ** ישראל **מִן הַגְּאוּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב',** והיינו שאין בהם מי שנושע על ידי מושל שיכוין את דרכם, וירגישו ישראל **שֶׁבְּכִיכוֹל אֵין סוֹמֵךְ וְעוֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל,** ואז תבוא הגאולה.

מביאה הגמרא מעשה בענין זה שמשיח יבוא כשיתייאשו ממנו: **כִּי הָא דְּרַבִּי זֵירָא** – כמו שהיה נוהג רבי זירא, **כִּי הֲוָה מַשְׁכַּח רַבָּנָן דְּמַעַפְּקֵי בֵּיהּ** – שכשהיה רואה תלמידי חכמים עוסקים בענין זה של ביאת המשיח, **אָמַר לְהוּ, בְּמִטּוּתָא בָּעֵינָא מִנַּיְיכוּ** – הריני מבקש ממכם, **לָא תְּרַחֲקוּהּ** – שלא תרחיקו את ביאת המשיח בשיחתכם. והיה מבאר את דבריו, **דְּתַנְיָא, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים בָּאִין בְּהֶיסַּח הַדַּעַת** – כשאין אדם חושב על כך שהם עשויים לבא, **וְאֵלּוּ הֵן, מְשִׁיחַ,**

המשך בעמוד קנה

רש"י

את סוכת דוד הנופלת. מלכות דוד שנפלה להכי קרי משיח בר נפלי: **עד שהראשונה פקודה.** עד שלא כלתה צרה ראשונה שניה ממהרת לבא פקודה כמו לא נפקד (במדבר לא): **שבוע.** שמיטה: **והמטרתי על עיר אחת.** שיהא מעט מטר ויהא רעב במקום זה ושובע במקום זה: **חיצי רעב.** רעב מעט שלא יהא שובע בשום מקום: **משתכחת מלומדיה.** מתוך שאין להם מה לאכול: **בששית קולות.** יצאו קולות שבן דוד בא ל"א קולות מתקיעת שופר שנאמר יתקע בשופר גדול (ישעיה כז): **מלחמות.** בין גוים לישראל: **דהוה הכי.** שנה אחת רעב שנה אחת שובע ואעפ"כ לא בא בן דוד: **בששית קולות מי הוה.** כלום יצאו קולות שבן דוד בא: **ועוד כסדרן מי הוה.** כלומר אלו הצרות דקתני הכא כסדרן לא אתרמו בשבוע אחד אבל כי אתרמו אתי משיח: **אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך.** לא אתפרש האי קרא למאי איכתיב הכא דהא לא קא דריש ביה מידי ונראה למורי שכן נכתב בספרים תחלה כמו ששנינו בפ' אחרון דסוטה (דף מט:) בעקבות המשיח חוצפא יסגא וכתבו פירוש זה על בעקבות שהוא לשון סוף כמו אשר חרפו עקבות משיחך: **בית הועד.** מקום שתלמידי חכמים מתועדין שם ללמוד תורה: **ה"ג והנבלן.** מקום ששמו כך ישתומם: **ואנשי הנבול.** אנשי גבול ארץ ישראל ל"א אנשי גזית סנהדרין: **כפני כלב.** דדמיין ממש לכלב מ"ר ל"א כפני הכלב שלא יתביישו זה מזה: **משתולל על הבריות.** כל העולם אומרין עליו שוטה הוא היינו משתולל לשון שטות כמו מוליך יועצים שולל (איוב יב): **ליכא קושטא בעלמא.** אין אדם בעולם שידבר אמת תמיד: **אמר לי ההוא מרבנן דאי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא משני בדבוריה.** לשקר ואישתעי לי הכי זימנא חדא אקלעי לההוא אתרא וקושטא שמיה: **טרפא אכבא.** שהיתה שואלת אותה: **לאו אורח ארעא.** לומר היכן היא הואיל וחייפ' רישה: ה"ג **נערים ילבינו פני זקנים.** כלומר יחפרו ויביישו אותם: **וזקנים יעמדו כפני הנערים.** לכבדם והיינו דאמרינן (בסוטה ד' מט:) בעקבות המשיח דחוצפא יסגא: **בת קמה באמה.** לחרפה ולביישה: **היוקר יעות.** שלא יכבדו זה את זה יקר כבוד ל"א היוקר יעות מכובד שבהן יהא עוותן ורמאי. מ"ר: **והגפן יתן פריו.** ואעפ"כ יהיה היין ביוקר שלא יהיה ברכה בפרי עצמו

רש"י

ל"א שיהיו כולן רודפין אחר היין ומשתברין ומתייקר היין אע"פ שרוב יין בעולם: **כלו הפך לבן טהור הוא.** כשפשט הנגע בכל העור כך כשנתפכה כל המלכות למינות תבא גאולה: **כי ידין ה' עמו.** להביא להם גאולה: **כי יראה כי אזלת יד.** שתלך ותחזק ידן של מסורות ומצליחין במלשינותן: **שיתמעטו התלמידים.** שמחזיקין ידי ישראל להחזירן למוטב: **שתכלה פרוטה.** והיינו אזלת יד שיהו בידים ריקניות: **כביכול.** כאלו יכולין לומר דבר זה כלפי מעלה: **אין עוזר ואין סומך לישראל.** שיהיו שפלים למאד ואומר אין עוזר וסומך שיהיו מתייאשין מן הגאולה: **דמעסקי ביה.** לידע מתי יבא: **ועקרב.** נושך האדם פתאום: **וחד חרוב.** שאלף שנה יהיה חרוב חוץ משאת אלפים אלו דהיינו אלף שביעי: **תרי.** אלפים הוא חרב אלף שביעי ואלף שמיני: יומו של הקב"ה אלף שנה שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור: **משמט.** ונעשה חרב: **שכולו שבת.** שהעולם משמט: **הוי עלמא.** העולם כך מתקיים: **כ' אלפים היה תהו.** תחת שלא ניתנה עדיין תורה והיה העולם כתוהו ומאדם הראשון עד שהיה אברהם בן נ"ב שנה איבא אלפים שנה כדמוכחי קראי דכשנשלמו אלפים שנה עסק אברהם בתורה שנאמר (בראשית יב) ואת הנפש אשר עשו בחרן ומתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן ואמרינן במסכת ע"ז (דף ט.) גמירי דההוא שעתא הוה אברהם בר חמשין ותרתי שנין: **ושני אלפים תורה.** מן הנפש אשר עשו בחרן עד [אלפים] שנות המשיח ארבעים (ושמנים) שנה עד שנולד יצחק וששים שנה משנולד יצחק עד שנולד יעקב הרי ק"ח וק"ל שהיו ליעקב בשבא למצרים הרי רל"ח ורד"ו שעמדו במצרים הרי תמ"ח ומשיצאו ממצרים עד שנבנה בית ראשון ת"פ דכתיב (מלכים א ו) ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' הרי תתקכ"ח ות"י שעמד בית ראשון כדמוכחי קראי על פי חשבון שנות המלכים וע' דגלות בבל ות"כ שעמד בית שני הרי תת"ק ותתקכ"ח הרי אלפים פחות קע"ב וקע"ב קודם השלמת ד' אלפים נחרב הבית ולסוף אותן קע"ב נשלמו שני אלפים תורה ואיידי דאמר שני אלפים תוהו קאמר שני אלפים תורה ולא שתכלה תורה אחר שני אלפים. מ"ר: **ושני אלפים שנות המשיח.** שלאחר שני אלפים תורה הוה דינו שיבא משיח ותכלה הגלות ויבטל השיעבוד מישראל:

אבל

1 אֶת סוּכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת'. אָמַר לֵיהּ, הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,
2 דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִתְמַעֲטִים, וְהַשְּׁאָר
3 עֵינֵיהֶם כָּלוֹת בְּיָגוֹן וַאֲנָחָה, וְצָרוֹת רַבּוֹת וּגְזֵרוֹת קָשׁוֹת
4 מִתְחַדְּשׁוֹת, עַד שֶׁהָרִאשׁוֹנָה פְּקוּדָה, שְׁנִיָּה מְמַהֶרֶת לָבֹא.
5 תָּנוּ רַבָּנַן, שָׁבוּעַ שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, שָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִתְקַיֵּים
6 מִקְרָא זֶה, 'וְהִמְטַרְתִּי עַל עִיר אַחַת וְעַל עִיר אַחַת לֹא
7 אַמְטִיר'. שְׁנִיָּה, חִיצֵּי רָעָב מִשְׁתַּלְּחִים. שְׁלִישִׁית, רָעָב
8 גָּדוֹל, וּמֵתִים אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וָטַף, חֲסִידִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה,
9 וְתוֹרָה מִשְּׁתַּכַּחַת מִלּוֹמְדֶיהָ. בְּרְבִיעִית, שׁוֹבַע וְאֵינוֹ שׂוֹבֵעַ.
10 בַּחֲמִישִׁית, שׂוֹבַע גָּדוֹל, וְאוֹכְלִין וְשׂוֹתִין וּשְׂמֵחִין, וְתוֹרָה
11 חוֹזֶרֶת לְלוֹמְדֶיהָ. בַּשִּׁשִּׁית, קוֹלוֹת. בַּשְּׁבִיעִית, מִלְחָמוֹת.
12 בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, בֶּן דָּוִד בָּא. אָמַר רַב יוֹסֵף, הָא כַּמָּה
13 שְׁבִיעִית דַּהֲוָה כֵּן, וְלָא אֲתָא. אָמַר אַבָּיֵי, 'בַּשִּׁשִּׁית קוֹלוֹת,
14 בַּשְּׁבִיעִית מִלְחָמוֹת' מִי הֲוָה. וְעוֹד, כְּסִדְרָן מִי הֲוָה. ('אֲשֶׁר
15 חֵרְפוּ אוֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ'). תַּנְיָא, רַבִּי
16 יְהוּדָה אוֹמֵר, דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, בֵּית הַוַּעַד יִהְיֶה
17 לְזֹנוּת, וְהַגְּלִיל יֶחֱרַב, וְהַ'גַּבְלָן' יֵאָשֵׁם, וְאַנְשֵׁי גְבוּל יְסוֹבְבוּ
18 מֵעִיר לְעִיר וְלֹא יְחוֹנְנוּ, וְחָכְמַת הַסּוֹפְרִים תִּסְרַח, וְיִרְאֵי
19 חֵטְא יִמָּאֵסוּ, וּפְנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי כֶלֶב, וְהָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת,
20 שֶׁנֶּאֱמַר 'וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת (וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל')'. מַאי
21 'וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת', אָמְרֵי דְּבֵי רַב, מְלַמֵּד שֶׁנַּעֲשֵׂית
22 עֲדָרִים עֲדָרִים, וְהוֹלֶכֶת לָהּ. מַאי 'וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל',
23 אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא, כָּל מִי שֶׁפָּר מֵרָע, מִשְׁתּוֹלֵל עַל
24 הַבְּרִיּוֹת. אָמַר רָבָא, מֵרֵישׁ הֲוָה אָמִינָא, לֵיכָּא קוּשְׁטָא
25 בְּעָלְמָא. אֲמַר לִי הַהוּא מֵרַבָּנַן, וְרַב טָבוֹת שְׁמֵיהּ, וְאָמְרֵי
26 לָהּ, רַב טַבְיוֹמִי שְׁמֵיהּ, דְּאִי הַוּוּ יָהֲבִי לֵיהּ כָּל חֲלָלֵי
27 דְּעָלְמָא, לָא הֲוָה מְשַׁנֵּי בְּדִבּוּרֵיהּ. זִימְנָא חָדָא, אִקְּלַעֵי
28 לְהַהוּא אַתְרָא וְקוּשְׁטָא שְׁמֵיהּ, וְלָא הֲווּ מְשַׁנֵּי בְּדִיבּוּרֵיהוּ,
29 וְלָא הֲוָה מָיֵית אִינִישׁ מֵהָתָם בְּלָא זִימְנֵיהּ. נְסִיבִי אִיתְּתָא
30 מִינְהוֹן, וַהֲווּ לִי תַּרְתֵּין בְּנִין מִינָּהּ. יוֹמָא חַד, הֲוָה יָתְבָא
31 דְּבִיתְהוּ וְקָא חָיְיָא רֵישֵׁהּ. אֲתַאי שִׁיבְּבַתֵּהּ, טְרַפָּא
32 אַדָּשְׁא. סְבַר, לָאו אוֹרַח אַרְעָא. אֲמַר לַהּ, לֵיתָא הָכָא.
33 שְׁכִיבוּ לֵיהּ תַּרְתֵּין בְּנִין. אֲתוֹ אֱינָשֵׁי דְּאַתְרָא לְקַמֵּיהּ, אֲמְרוּ לֵיהּ, מַאי הַאי. אֲמַר לְהוּ, הָכִי הֲוָה
34 מַעֲשֶׂה. אֲמְרוּ לֵיהּ, בְּמָטוּתָא מִינָּךְ, פּוּק מֵאַתְרִין, וְלָא תְּגֵרֵי בְּהוּ מוֹתָנָא בְּהָנָךְ אֱינָשֵׁי. תַּנְיָא, רַבִּי נְהוֹרָאי אוֹמֵר, דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ,
35 נְעָרִים יַלְבִּינוּ פְּנֵי זְקֵנִים, וּזְקֵנִים יַעֲמְדוּ לִפְנֵי נְעָרִים, וּבַת קָמָה בְּאִמָּהּ וְכַלָּה בְּחֲמוֹתָהּ, וּפְנֵי הַדּוֹר כִּפְנֵי כֶלֶב, וְאֵין הַבֵּן מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָבִיו.
36 תַּנְיָא, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, דּוֹר שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא בּוֹ, הָעֲזוּת תִּרְבֶּה, וְהַיּוֹקֶר יַעֲלֶה, וְהַגֶּפֶן יִתֵּן פִּרְיוֹ, וְהַיַּיִן בְּיוֹקֶר, וְנֶהְפְּכָה כָּל הַמַּלְכוּת לְמִינוּת,
37 וְאֵין תּוֹכֵחָה. מְסַיֵּעַ לֵיהּ לְרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁתִּתְהַפֵּךְ כָּל הַמַּלְכוּת לְמִינוּת. אָמַר רָבָא, מַאי קְרָא, 'כּוּלּוֹ
38 הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא'. תָּנוּ רַבָּנַן, 'כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ' [וְגוֹ'] כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב', אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמְסוֹרוֹת,
39 דָּבָר אַחֵר, עַד שֶׁיִּתְמַעֲטוּ הַתַּלְמִידִים. דָּבָר אַחֵר, עַד שֶׁתִּכְלֶה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס. דָּבָר אַחֵר, עַד שֶׁיִּתְיָאֲשׁוּ מִן הַגְּאוּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאֶפֶס
40 עָצוּר וְעָזוּב', כְּבִיכוֹל, אֵין סוֹמֵךְ וְעוֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל. כִּי הָא דְּרַבִּי זֵירָא, כִּי הֲוָה מַשְׁכַּח רַבָּנַן דְּמַעַסְקִי בִּיהּ, אָמַר לְהוּ, בְּמָטוּתָא בָּעֵינָא
41 מִנַּיְיכוּ, לָא תִּרְחֲקוּהּ. דִּתְנַיְינָא, שְׁלִשָּׁה בָּאִין בְּהֵיסֵּח הַדַּעַת, אֵלּוּ הֵן, מָשִׁיחַ, מְצִיאָה, וְעַקְרָב. אָמַר רַב קְטִינָא, שִׁית אַלְפֵי שְׁנֵי הֲווּ עָלְמָא,
42 וְחַד חָרוּב, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא'. אַבָּיֵי אָמַר, תְּרֵי חָרוּב, שֶׁנֶּאֱמַר 'יְחַיֵּנוּ מִיּוֹמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִימֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו'.
43 תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב קְטִינָא, כְּשֵׁם שֶׁהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת שָׁנָה אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים, כָּךְ הָעוֹלָם מְשַׁמֵּט אֶלֶף שָׁנִים לְשִׁבְעַת אֲלָפִים שָׁנָה,
44 שֶׁנֶּאֱמַר 'וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא', וְאוֹמֵר 'מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת', 'יוֹם שֶׁכּוּלּוֹ שַׁבָּת'. וְאוֹמֵר, 'כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל
45 כִּי יַעֲבוֹר'. תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, שִׁשֶּׁת אֲלָפִים שָׁנָה הָוֵי עָלְמָא, שְׁנֵי אֲלָפִים תּוֹהוּ, שְׁנֵי אֲלָפִים תּוֹרָה, שְׁנֵי אֲלָפִים יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ,

ובעונותינו

46 ל"א שיהיו כולן רודפין אחר היין ומשתברין ומתייקר היין אע"פ שרוב יין בעולם: **כלו הפך לבן טהור הוא.** כשפשט הנגע בכל העור כך כשנתפכה כל המלכות למינות תבא גאולה: **כי ידין ה' עמו.** להביא להם גאולה: **כי יראה כי אזלת יד.** שתלך ותחזק ידן של מסורות ומצליחין במלשינותן: **שיתמעטו התלמידים.** שמחזיקין ידי ישראל להחזירן למוטב: **שתכלה פרוטה.** והיינו אזלת יד שיהו בידים ריקניות: **כביכול.** כאלו יכולין לומר דבר זה כלפי מעלה: **אין עוזר ואין סומך לישראל.** שיהיו שפלים למאד ואומר אין עוזר וסומך שיהיו מתייאשין מן הגאולה: **דמעסקי ביה.** לידע מתי יבא: **ועקרב.** נושך האדם פתאום: **וחד חרוב.** שאלף שנה יהיה חרוב חוץ משאת אלפים אלו דהיינו אלף שביעי: **תרי.** אלפים הוא חרב אלף שביעי ואלף שמיני: יומו של הקב"ה אלף שנה שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור: **משמט.** ונעשה חרב: **שכולו שבת.** שהעולם משמט: **הוי עלמא.** העולם כך מתקיים: **כ' אלפים היה תהו.** תחת שלא ניתנה עדיין תורה והיה העולם כתוהו ומאדם הראשון עד שהיה אברהם בן נ"ב שנה איבא אלפים שנה כדמוכחי קראי דכשנשלמו אלפים שנה עסק אברהם בתורה שנאמר (בראשית יב) ואת הנפש אשר עשו בחרן ומתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן ואמרינן במסכת ע"ז (דף ט.) גמירי דההוא שעתא הוה אברהם בר חמשין ותרתי שנין: **ושני אלפים תורה.** מן הנפש אשר עשו בחרן עד [אלפים] שנות המשיח ארבעים (ושמנים) שנה עד שנולד יצחק וששים שנה משנולד יצחק עד שנולד יעקב הרי ק"ח וק"ל שהיו ליעקב בשבא למצרים הרי רל"ח ורד"ו שעמדו במצרים הרי תמ"ח ומשיצאו ממצרים עד שנבנה בית ראשון ת"פ דכתיב (מלכים א ו) ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' הרי תתקכ"ח ות"י שעמד בית ראשון כדמוכחי קראי על פי חשבון שנות המלכים וע' דגלות בבל ות"כ שעמד בית שני הרי תת"ק ותתקכ"ח הרי אלפים פחות קע"ב וקע"ב קודם השלמת ד' אלפים נחרב הבית ולסוף אותן קע"ב נשלמו שני אלפים תורה ואיידי דאמר שני אלפים תוהו קאמר שני אלפים תורה ולא שתכלה תורה אחר שני אלפים. מ"ר: **ושני אלפים שנות המשיח.** שלאחר שני אלפים תורה הוה דינו שיבא משיח ותכלה הגלות ויבטל השיעבוד מישראל:

רש"י

אבל בשביל עונותינו שרבו. לא בא משיח לסוף ד' אלפים ויצאו מה שיצאו שעדיין הוא מעובב לבא: **שמנים וחמשה יובלין.** היינו ד' אלפים מאתים וחמשים [שנה]: **בתחלת.** היובל האחרון הוא בא או בסופו: **כלה.** זמן הזה קודם שיבא משיח או אינו כלה דבתוך היובל בסופו הוא בא: **עד הבא לא תיסתכי ליה.** עד יובל האחרון לא תצפה לו דודאי לא יבא קודם הזמן הזה: **איסתכי ליה.** חכה לו שיבא: **אשורית.** כתב שלנו אשורית שבא מאשור כדאמר באידך פירקין (ד' כב.): **לחיילות של פרס נשכרתי.** שהייתי גולייר לאחד מהם: **תנינים.** דגים: **והשאר ימות המשיח.** שכלה השעבוד ומשיח בא: **מחדש עולמו.** לברוא עולם חדש: **נוקב ויורד עד התהום.** מה תהום אין לו קץ וסוף כך אין אדם יכול לעמוד על סוף פסוק זה (וכי קא מפרש אימת קאמר אם) יתמהמה חכה לו דאין לו סוף: **לא כרבותינו.** אל תצפו לאותו קץ שהיו רבותינו דורשין: **עד עידן עידנין ופלג עידן.** עידן כעידן הגלות של מצרים והיינו ד' מאות ב' עידנין ח' מאות היינו י"ב מאות ופלג עידן ב' מאות סך הכל אלף וד' מאות: **ותשקמו בדמעות שליש.** כלומר השקה אותם הקב"ה בין גלות מצרים לגלות בבל שליש גלות אדום כי קץ גלות אדום זה יהיה לסוף ג' פעמים ת' שנים וג' פעמים ע' שנה כנגד גלות בבל דהיינו לסוף אלף וארבע מאות ועשר שנים כבר עברו ולא היה כך מצאתי כתוב בשם הרב רבי שמואל בר דוד ז"ל: **עוד אחת מעט היא.** בנבואת חגי כתיב שהיה מתנבא כשיצאו ישראל מגלות בבל ויבנה בית המקדש והיינו עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן להם לישראל ואני מרעיש את השמים ואת הארץ והבאתי כל חמדת גוים לירושלים ור"ע דריש ליה לימות המשיח ולאחר חורבן והכי דריש ליה [עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן לישראל ואח"כ יבא המשיח ודרשה זו אינה אלא קרא אלפני הבית קאי וה"ק] עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן להם לישראל ושוב לא אתן להם כל ימות בית אחרון וכן היה דמלכות ראשונה של מלכות חשמונאי נתקיימה שבעים שנה ואע"ג דאמרינן בסדר עולם דמלכות בית חשמונאי מאה ושלש ומלכות הורדוס מאה ושלש עיקר כבודם ופארם שלא שלטה בהם אומה לא נתקיים כל כך ומלכות שניה של הורדוס נ"ב שנה ומלכות בן כוזיבא ב' שנים ומחצה ושוב לא היה להם מלך מ"ר. וכל הנך דרשות לאו משנה ולאו בריירתא. ל"א עוד אחת מעט היא מעט מלכות אתן להם לישראל לאחר חורבן ולאחר אותו מלכות הנני מרעיש שמים וארץ ויבא משיח. ואין דרשה זו כלום שהרי ראינו כמה מלכיות לישראל לאחר חורבן ואעפ"כ לא בא משיח שהמלכות הראשונה שהיתה להם לישראל לאחר חורבן שבעים שנה הורדוס נ"ב בן כוזיבא ב' ומחצה ומצינו בסדר עולם מפולמוס של אספסיאנוס עד פולמוס של טיטוס שתים עשרה שנה ומפולמוס של טיטוס עד מלכות בן כוזיבא י"ז שנים ומלכות בן כוזיבא ב' שנים ומחצה: [בן כוזיבא מלך בביתר]: **ויפח לקץ.** תיפח נפשו של מחשב הקץ שלא היה לו לכזב ולומר כיון שהגיע וכו': **יחכה ה'.** הוא עצמו מחכה ומתאוה שיבא משיח: **סביב** י"ח **אלף.** בירושלים של מעלה משתעי קרא בסוף יחזקאל: **באספקלריא המאירה.** בחוזק נגהו של הקב"ה אין מסתכלין אלא תלתין ושית אבל בקלישות הנוגה לצדדין מרחוק מסתכלין כתות הרבה: **ומי נפישי כולי האי.** דלהוי בריר לן תלתין ושיתא הוו ולא פחות: **והא רבי שמעון בן יוחאי.** לא הוה ידע אם אלף הם אם מאה הם אם שנים הם: **הא דעיילי בבר.** שצריכין ליטול רשות כשנכנסין להסתכל באספקלריא המאירה בהנהו לא פחיתי מתלתין ושית אבל אותן הנכנסין בלא רשות ברוב צדקם הנהו מספקא לן כמה הוו: **בתשובה.** אם כל ישראל חוזרין בתשובה יבא ואם לאו לא יבא: **דיו לאבל שעומד באבלו.** דיו להקב"ה שעומד כמה ימים וימינו אחור כלומר אם לא יעשו תשובה אינו עומד באבלו כל הימים אלא ודאי קץ לדבר ל"א דיו לאבל דיין לישראל צער גלות אפילו בלא תשובה נגאלין: **לא בכסף.** לא בתשובה ומעשים טובים דאפילו אין עושין תשובה נגאלין משום דאמר חנם נמכרתם קרי בסף בלשון תשובה: **בעלתי אתכם.** משמע בעל כרחכם בלא תשובה: **אחד מעיר.** אברור הצדיקים ואביאם לציון אע"פ שאין כולם חוזרין: **כה אמר ה' לבזה נפש למתעב גוי.** אותן הבזויין ומתועבין בעבירות אעפ"כ יגאלו מלכים יראו וקמו:

רש"י

ובעונותינו שרבו. אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא, אין העולם פחות משמונים וחמשה יובלות, וביובל האחרון בן דוד בא. אמר ליה, בתחילתו או בסופו. אמר ליה, איני יודע. כלה, או אינו כלה. אמר ליה, איני יודע. רב אשי אמר, הכי אמר ליה. עד הכא, לא תיסתכי ליה. מכאן ואילך, איסתכי ליה. שלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף, מצאתי אדם אחד, וביד[ו] מגילה אחת, כתובה אשורית ולשון קדש. אמרתי לו, זו מנין לך. אמר לי, לחיילות של רומי נשכרתי, ובין גינזי רומי מצאתיה, וכתוב בה, לאחר ארבעת אלפים ומאתים ותשעים ואחד שנה לבריאתו של עולם, העולם יתום. מהן, מלחמות תנינים. מהן, מלחמות גוג ומגוג. והשאר, ימות המשיח, ואין הקדוש ברוך הוא מחדש את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה. רב אחא ברי[ה] דרבא אמר, לאחר חמשת אלפים שנה, איתמר. תניא, רבי נתן אומר, מקרא זה, נוקב ויורד עד תהום, 'כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר'. לא כרבותינו, שהיו דורשין 'עד עידן עידנין ופלג עידן'. ולא כרבי שמלאי, שהיה דורש 'האכלתם לחם דמעה וחלמיש תשקמו בדמעות שליש'. ולא כרבי עקיבא, שהיה דורש 'עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ'. אלא, מלכות ראשון, שבעים שנה. מלכות שניה, חמשים ושתים. ומלכות בן כוזיבא, שתי שנים ומחצה. מאי 'ויפח לקץ ולא יכזב'? אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן, תיפח עצמן של מחשבי קיצין, שהיו אומרים, כיון שהגיע את הקץ ולא בא, שוב אינו בא. אלא, חכה לו, שנאמר 'אם יתמהמה חכה לו'. שמא תאמר, אנו מחכין והוא אינו מחכה, תלמוד לומר 'לכן יחכה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם'. וכי מאחר שאנו מחכין והוא מחכה, מי מעכב? מדת הדין, מעכבת. וכי מאחר שמדת הדין מעכבת, אנו למה מחכין. לקבל שכר, שנאמר 'אשרי כל חוכי לו'. אמר אביי, לא פחות עלמא מתילתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל דרא, שנאמר 'אשרי כל חוכי לו', 'לו' בגימטריא תלתין ושיתא הוו. איני? והאמר רבא, דרא דקמי קודשא ברוך הוא, תמני סרי אלפי [פרסא] הוואי, שנאמר 'סביב שמנה עשר אלף'. לא קשיא. הא, דמסתכלי באספקלריא המאירה. הא, דמסתכלי באספקלריא שאינה מאירה. ומי נפישי כולי האי, והאמר חזקיה, אמר רבי ירמיה, משום רבי שמעון בר יוחאי, ראיתי בני עליה והן מועטין, אם אלף הם, אני ובני מהם. אם מאה הם, אני ובני הם. אם שנים הם, אני ובני הם. לא קשיא. הא, דעיילי בבר. הא, דעיילי בלא בר. אמר רב, כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים. ושמואל אמר, דיו לאבל שיעמוד באבלו. כתנאי, רבי אליעזר אומר, אם ישראל עושין תשובה, נגאלין. ואם לאו, אין נגאלין. אמר ליה רבי יהושע, אם אין עושין תשובה אין נגאלין, אלא הקדוש ברוך הוא מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן, וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב. תניא איתך, רבי אליעזר אומר, אם ישראל עושין תשובה, נגאלין, שנאמר 'שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם'. אמר לו רבי יהושע, והלא כבר נאמר 'חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו'. 'חנם נמכרתם', בעבודת כוכבים. 'ולא בכסף תגאלו', לא בתשובה ומעשים טובים. אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע, והלא כבר נאמר 'שובו אלי ואשובה אליכם'. אמר ליה רבי יהושע, והלא כבר נאמר 'כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון'. אמר לו רבי אליעזר, והלא כבר נאמר 'בשובה ונחת תושעון'. אמר לו רבי יהושע לרבי אליעזר, והלא כבר נאמר 'כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים מלכים יראו וקמו'.

וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁרַבּוּ, יָצְאוּ מֵהֶם מַה שֶּׁיָּצְאוּ – עברו מאותם אלפיים שנה של ימות המשיח אותם שנים שעברו עד עתה, ועדיין לא בא משיח.

אָמַר לֵיהּ אֵלִיָּהוּ הנביא **לְרַב יְהוּדָה אָחוּהּ** [–אחיו] **דְּרַב סַלָּא חֲסִידָא, אֵין הָעוֹלָם** מתקיים **פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה יוֹבְלוֹת,** שהם ארבעת אלפים מאתים וחמשים שנה, **וְיוֹבֵל הָאַחֲרוֹן בֶּן דָּוִד בָּא. אָמַר לֵיהּ** רב יהודה, האם **בִּתְחִילָּתוֹ** של אותו יובל יבוא המשיח, **אוֹ בְּסוֹפוֹ. אָמַר לֵיהּ** אליהו, **אֵינִי יוֹדֵעַ.** המשיך רב יהודה ושאלו, **כָּלֶה אוֹ אֵינוֹ כָּלֶה** – האם יסתיים אותו יובל אחרון קודם שיבוא המשיח, או שלא יסתיים, ובתוך אותו יובל יבוא המשיח, **אָמַר לֵיהּ** אליהו, **אֵינִי יוֹדֵעַ.**

הגמרא מביאה מימרא זו של אליהו בלשון אחרת: **רַב אַשִּׁי אָמַר, הָכִי** [–כך] **אָמַר לֵיהּ** אליהו לרב יהודה, **עַד הָכָא** – עד כאן, כלומר עד שיעור הזמן של שמונים וחמשה יובלות, **לָא תִּיסְתַּכֵּי לֵיהּ** – אל תצפה לביאת המשיח, שבודאי לא יבא באותו זמן, **מִכָּאן וָאֵילָךְ אִיסְתַּכִּי לֵיהּ** – חכה לו, שאפשר שיבא.

שְׁלַח לֵיהּ רַב חָנָן בַּר תַּחֲלִיפָא לְרַב יוֹסֵף, מְצָאתִי אָדָם אֶחָד, וּכְרָדוּ מְגִילָּה אַחַת, כְּתוּבָה בכתב **אַשּׁוּרִית** ולשון האיגרת היא **לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ,** וזה סימן שיהודי כתבה, כיון שרק ישראל היו משתמשים בלשון הקודש ובכתיבה אשורית, **אָמַרְתִּי לוֹ,** איגרת **זוֹ מְנַיִּין לְךָ. אָמַר לִי, לַחֲיָילוֹת שֶׁל רוֹמִי נִשְׁכַּרְתִּי** – להיות חייל בצבאם, **וּבֵין גִּינְזֵי רוֹמִי מְצָאתִיהָ, וְכָתוּב בָּהּ, לְאַחַר אַרְבַּעַת אֲלָפִים וּמָאתַיִם וְתִשְׁעִים וְאֶחָד שָׁנָה לִבְרִיאָתוֹ שֶׁל עוֹלָם, הָעוֹלָם יִתּוֹם** – יגמר ויסתיים, כלומר יגמר המצב הקיים עתה שאומות העולם מושלים וישראל נמצאים בגלות, ובשנים שיבואו אחר כך, **מֵהֵן** – בחלק מאותם שנים יהיו **מִלְחֲמוֹת תַּנִּינִים** – דגים שבים, **וּמֵהֵן מִלְחֲמוֹת גּוֹג וּמָגוֹג, וְהַשְּׁאָר יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַדֵּשׁ אֶת עוֹלָמוֹ** – בורא עולם חדש, **אֶלָּא לְאַחַר שִׁבְעַת אֲלָפִים שָׁנָה** מבריאת העולם הזה.

מביאה הגמרא את דעת החולק: **רַב אֲחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא אָמַר, לְאַחַר חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים שָׁנָה אִיתְּמַר** – נאמר באותה איגרת, שהעולם יתום.

הגמרא מביאה ברייתא בענין קץ הגאולה: **תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, מִקְרָא זֶה** שיובא להלן, **נוֹקֵב וְיוֹרֵד עַד תְּהוֹם,** כלומר, כמו שאין סוף לתהום כך אין אדם יכול לעמוד על סופו של הזמן האמור בפסוק זה, שנאמר (חבקוק ב ג) **'כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם יִתְמַהְמָהּ חַכֶּה לוֹ כִּי בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר',** ופסוק זה בא ללמדנו שזמן קץ הגאולה הוא **לֹא כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ שֶׁהָיוּ דּוֹרְשִׁין** את זמן הגאולה **עַל פִּי הַפָּסוּק** (דניאל ז כה) **'עַד עִידָּן עִידָּנִין וּפְלַג עִידָּן',** והיו דורשים ש'עידן', כלומר 'זמן', היינו זמן גלות מצרים, שהיתה ארבע מאות שנה, ו'עידנים', בלשון רבים, הם שמונה מאות שנה, ו'פלג עידן', כלומר מחצית הזמן, הוא מאתים שנה, ויחד הם אלף ארבע מאות שנה, וכשיעבור זמן זה מעת חורבן בית המקדש הראשון, תבוא הגאולה השלימה.

וְכֵן לֹא כְּרַבִּי שִׁמְלַאי, שֶׁהָיָה דּוֹרֵשׁ את קץ הגאולה על פי הפסוק (תהלים פ ו) **'הֶאֱכַלְתָּם לֶחֶם דִּמְעָה וַתַּשְׁקֵמוֹ בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ',** ויש לדרוש את הפסוק כאילו נאמר 'שְׁלִישׁ', שהשקה ה' את ישראל בדמעות בשתי הגלויות הראשונות, גלות מצרים וגלות בבל, שהיו יחד ארבע מאות ושבעים שנה, שְׁלִישׁ מגלות אדום, נמצא שגלות אדום היא אלף ארבע מאות ועשר שנים.

וְכֵן לֹא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיָה דּוֹרֵשׁ את הקץ על פי הפסוק (חגי ב ו) **'עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וַאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ',** ונבואה זו נאמרה לאחר חורבן בית המקדש הראשון, ודרש רבי עקיבא שהפסוק 'עוד אחת מעט היא' נאמר על הזמן שלאחר חורבן בית המקדש השני, שה' אומר שיתן לעם ישראל עוד מעט כבוד אחרי חורבן הבית, ואחר כך 'אני מרעיש את השמים ואת הארץ' ויבוא המשיח, והוא בן כוזיבא. מסיים רבי נתן את דבריו, **אֶלָּא** פירוש הפסוק הוא שבתוך ימי הבית השני יהיה לישראל רק מעט כבוד, שהרי **מַלְכוּת רִאשׁוֹן** – מלכות החשמונאים, היתה רק **שִׁבְעִים שָׁנָה, וּמַלְכוּת שְׁנִיָּה,** של הורדוס, היתה רק **חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם** שנה, **וּמַלְכוּת בֶּן כּוֹזִיבָא** רק **שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה.**

הגמרא דורשת את סיום הפסוק בחבקוק. שואלת הגמרא: **מַאי 'וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב'. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן,** כוונת הפסוק היא **שֶׁתִּיפַּח עַצְמָן שֶׁל מְחַשְּׁבֵי קִיצִין** – ישרפו ויבשו עצמותיהן של אותם המחשבים את קץ הגאולה, **שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ אֶת הַקֵּץ וְלֹא בָּא** המשיח, **שׁוּב אֵינוֹ בָּא** לעולם, **אֶלָּא** לעולם **חַכֵּה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** באותו פסוק, **'אִם יִתְמַהְמָהּ חַכֵּה לוֹ'. שֶׁמָּא תֹּאמַר** שרק **אָנוּ מְחַכִּין** למשיח, **וְהוּא** – הקדוש ברוך הוא **אֵינוֹ מְחַכֶּה** להביא את המשיח ולגאול את ישראל, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (ישעיה ל יח) **'לָכֵן יְחַכֶּה ה' לַחֲנַנְכֶם וְלָכֵן יָרוּם לְרַחֲמְכֶם'.**

שואלת הגמרא: **וְכִי מֵאַחַר שֶׁאָנוּ מְחַכִּים** לגאולה, **וְהוּא** – ה' **מְחַכֶּה** לגאול אותנו, **מִי מְעַכֵּב** את הגאולה. משיבה הגמרא: **מִדַּת הַדִּין** היא **הַמְעַכֶּבֶת** ואומרת שאין ישראל ראויין להגאל. שואלת הגמרא: **וְכִי מֵאַחַר שֶׁמִּדַּת הַדִּין מְעַכֶּבֶת** ואין הגאולה באה, **אָנוּ לְמָה מְחַכִּין.** משיבה הגמרא: **לְקַבֵּל שָׂכָר** על כך שאנו מחכים לגאולה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'אַשְׁרֵי כָּל חוֹכֵי לוֹ'.**

הגמרא מביאה מימרא בענין מנין הצדיקים שיש בכל דור: **אָמַר אַבָּיֵי, לֹא פָּחוֹת עֲלָמָא מִתְּלָתִין וְשִׁיתָּא צַדִּיקֵי דִּמְקַבְּלֵי אַפֵּי שְׁכִינָה בְּכָל דָּרָא** – בכל דור ודור אין בעולם פחות משלשים וששה צדיקים הראויים לקבל פני שכינה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה ל יח) **'אַשְׁרֵי כָּל חוֹכֵי לוֹ',** ותיבת 'לו' מיותרת, שהרי יכל לכתוב 'אשרי כל חוכיו', אלא כוונת הפסוק לומר אשרי המחכים לכת המקבלת פני שכינה שהיא כמנין 'לו', ו'לו' **בְּגִימַטְרִיָּא תְּלָתִין וְשִׁיתָּא הֲווֹ** – שלשים וששה הם.

מקשה הגמרא: **אִינִי** – האם כך הוא הדבר, **וְהָאָמַר רָבָא, דָּרָא דְּקַמֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** – השורה של הצדיקים היושבים לפני הקדוש ברוך הוא, **תַּמְנֵי סְרֵי אַלְפֵי [פַּרְסָא] הֲוָאי** – שמונה עשרה אלף פרסאות היא, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי מידות העיר ירושלים לעתיד לבא (יחזקאל מח לה) **'סָבִיב שְׁמֹנָה עָשָׂר אָלֶף וְשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם ה' שָׁמָּה',** ואף שפסוק זה נאמר על ירושלים שלעתיד לבא, יש לדורשו גם על האמור כאן, שסביב מקום השכינה יש שמונה עשרה אלף פרסאות של צדיקים, ואיך אמר אביי שיש רק שלשים וששה צדיקים המקבלים פני שכינה.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא,** כיון **דְּהָא** – מה שאמר אביי שיש רק שלשים וששה צדיקים המקבלים פני שכינה היינו צדיקים **דְּמִסְתַּכְּלִי בְּאִיסְפַּקְלַרְיָא הַמְאִירָה** – שמסתכלים בחוזק אורו של הקדוש ברוך הוא, **וְהָא** – אותם צדיקים שבשמונה עשרה אלף פרסאות, המקבלים פני שכינה, היינו צדיקים **דְּמִסְתַּכְּלִי בְּאִיסְפַּקְלַרְיָא שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה** – שמסתכלים בקלישות האור הנראית לצדדים למרחוק.

מקשה הגמרא: **וּמִי נָפְשֵׁי כּוּלֵּי הַאי** – וכי כל כך רבים הם הצדיקים המסתכלים באספקלריא המאירה, עד שיכול אביי לומר בודאי שאינם פחותים משלשים וששה, **וְהָאָמַר חִזְקִיָּה, אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, רָאִיתִי בְּנֵי עֲלִיָּה** – כת המקבלים פני שכינה, **וְהֵן מוּעָטִין, אִם אֶלֶף הֵם, אֲנִי וּבְנִי** – רבי אלעזר **מֵהֶם. אִם מֵאָה הֵם, אֲנִי וּבְנִי מֵהֶם. אִם שְׁנַיִם הֵם, אֲנִי וּבְנִי הֵם.** ומוכח שרבי שמעון בר יוחאי לא ידע כמה הם, ואמר שיתכן שהם רק שנים, וכיצד אמר אביי שהם לפחות שלשים וששה.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – מה שאמר אביי שהם לפחות שלשים וששה, היינו **דְּעֵילֵי בְּבַר** – שנכנסים להסתכל באספקלריא המאירה רק על ידי נטילת רשות, **וְהָא** – מה שאמר רבי שמעון בר יוחאי שאינו יודע כמה הם, היינו **דְּעֵילֵי בְּלָא בַּר** – שלרוב צדקותם רשאים להסתכל באספקלריא המאירה ללא נטילת רשות.

הגמרא מביאה מחלוקת בענין קץ הגאולה: **אָמַר רַב, כָּלוּ כָּל הַקִּיצִין** – הסתיימו כל זמני הקץ שאמרו מחשבי הקיצין, **וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים,** שאם יחזורו ישראל בתשובה יגאלו. **וּשְׁמוּאֵל** חלק **וְאָמַר, דַּיּוֹ לְאָבֵל שֶׁיֵּעָמוֹד בְּאָבְלוֹ** – די לו לה' שבביכול עומד בבר כמה שנים באבילות, מעת חורבן בית המקדש, ובודאי לא ישאר כך לעולם, אלא יש קץ לדבר, שאף אם לא יעשו ישראל תשובה, יגאלו בו.

הגמרא מביאה בזה מחלוקת תנאים: **כְּתַנָּאֵי** – נחלקו תנאים בדבר

המשך בעמוד קלח

מְלָכִים יִרְאוּ וָקָמוּ שָׂרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ, ולשון 'לִבְזֹה נֶפֶשׁ לִמְתֻעָב גּוֹי' היינו שהבזויים והמתועבים בעבירות שבידם גם כן יגאלו, כאמור בהמשך הפסוק 'מְלָכִים יִרְאוּ וָקָמוּ שָׂרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ', כלומר, שהמלכים והשרים יקומו וישתחוו לפני ישראל.

אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ירמיה ד א) **'אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה' אֵלַי תָּשׁוּב'**, כלומר, אם ישובו ישראל בתשובה, ישובו לגדולתם וכבודם הראשון, ומוכח שיגאלו רק על ידי שיעשו תשובה.

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר לאחר שהתגלה לדניאל בנבואה שלפני הגאולה תהיה עת צרה גדולה לישראל, (דניאל יב ה–ז) 'וְרָאִיתִי אֲנִי דָנִיֵּאל וְהִנֵּה שְׁנַיִם אֲחֵרִים עֹמְדִים אֶחָד הֵנָּה לִשְׂפַת הַיְאֹר וְאֶחָד הֵנָּה לִשְׂפַת הַיְאֹר, וַיֹּאמֶר [–אחד מהעומדים על שפת היאור] לָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר עַד מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת, **וָאֶשְׁמַע אֶת הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאוֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וָחֲצִי וּכְכַלּוֹת נַפֵּץ יַד עַם קֹדֶשׁ כָּל אֵלֶּה**', ולשון 'למועד מועדים' מלמדת שיש קץ מסוים שבו יכלו כל הצרות ויבוא המשיח, וזמן זה הוא 'כְּכַלּוֹת נַפֵּץ יַד עַם קֹדֶשׁ', כשיכלה חוזק ידם של ישראל, שהיה נפוץ לכל מקום להראות גבורתם, והיינו אפילו אם לא יעשו ישראל תשובה, שהרי נשבע בדבר המלאך בשם ה' על זמן זה. **וְשָׁתַק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** כששמע ראיה זו, וקיבל את דברי רבי יהושע.

הגמרא מביאה מימרא נוספת על קץ הגאולה: **וְאָמַר רַבִּי אַבָּא, אֵין לְךָ קֵץ מְגוּלֶה** – גלוי וברור יותר מִזֶּה האמור בפסוק להלן, **שֶׁנֶּאֱמַר** (יחזקאל לו ח) **'וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עֻנְּפְכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל וְגו'** כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא', כלומר, בשעה שתתן ארץ ישראל את פירותיה בעין יפה הרי זה סימן שישראל קרובים לבוא, והיינו שיבוא המשיח.

מימרא נוספת: **רַבִּי (אליעזר) [אֱלִיעֶזֶר] אוֹמֵר, אַף** מִפסוק זֶה יש ללמוד סימן לעת הקץ, **שֶׁנֶּאֱמַר** בענין הגאולה (זכריה ח י) **'כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים (האלה) [הָהֵם] שְׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין שָׁלוֹם מִן הַצָּר'**, והיינו שבאותו זמן שלפני הגאולה לא יהיה שום אדם משתכר ממון, ואף לא ישתכרו ממון בעבודת האדמה שנעשית על ידי בהמות.

הגמרא מבארת את הפסוק שהביא רבי אלעזר. מבררת הגמרא: **מַאי** – מה פירוש הפסוק (שם) **'לַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין שָׁלוֹם מִן הַצָּר'**, **רַב אָמַר, אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁכְּתוּב בָּהֶם** לשון **שָׁלוֹם, דִּכְתִיב** (תהלים קיט קסה) **'שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ'**, אף להם **אֵין שָׁלוֹם** באותו זמן, **מִפְּנֵי צָר** – מפני רוב הצרות. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַשְּׂעָרִים כּוּלָּן שְׁקוּלִין** – שיהיה מחיר כל הדברים שוה, שיהיו כולם בזול.

מימרא נוספת: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּתְבַּקֵּשׁ דָּג לַחוֹלֶה לצורך רפואתו, וְלֹא יִמָּצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר** (יחזקאל לב יד) **'אָז אַשְׁקִיעַ מֵימֵיהֶם וְנַהֲרוֹתָם כַּשֶּׁמֶן אוֹלִיךְ'**, והיינו שיהיו כל המימות עבים וסמיכים כשמן, ומחמת כן לא יעלו הדגים בחכה. **וְהראיה** שפסוק זה עוסק בזמן הגאולה, **דִּכְתִיב (בַּתְרֵיהּ)** (יחזקאל כט כא) **'בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל'**, והיינו שתבא הגאולה.

מימרא נוספת: **אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁתִּכְלֶה מַלְכוּת הַזֹּלָה מִיִּשְׂרָאֵל** – אפילו מלכות ושולטנות מועטה ביותר לא תהיה בישראל, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה יח ה) **'וְכָרַת הַזַּלְזָלִים בַּמְּזַמֵּרוֹת וְאֶת הַנְּטִישׁוֹת הָסֵר הַתֵּז'**, כלומר, שה'זלזלים' שהם ענפי הגפן, וה'נטישות' שהם הנטיעות הקטנות, שהם רמז לשרים והשופטים שבישראל, יוסרו ויכרתו, **וּכְתִיב** בַּתְרֵיהּ (שם יח ז) **'בָּעֵת הַהִיא יוּבַל שַׁי לַה' צְבָאוֹת עַם מְמֻשָׁךְ וּמוֹרָט'**, והיינו שתבא הגאולה והגויים יביאו כמתנה לה' את עם ישראל, שהיה 'ממושך ומורט', שהיו הגויים מושכים אותם מכאן ומכאן, ובכך היו מורטים את שער ראשם וזקנם.

אָמַר זְעִירִי, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ גַּסֵּי הָרוּחַ – גאוותנים **מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר** (צפניה ג יא–יב) **'כִּי אָז אָסִיר מִקִּרְבְּךָ עַלִּיזֵי גַאֲוָתֶךָ'**, שיוציא ה' מתוך ישראל את הגאים שבהם, **וּכְתִיב** בפסוק הבא **'וְהִשְׁאַרְתִּי בְקִרְבְּךָ עַם עָנִי וָדָל וְחָסוּ בְּשֵׁם ה'**, והיינו שתבא להם הגאולה ויחסו בצל ה'.

אָמַר רַבִּי שִׁמְלַאי מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה א כה–כו) **'וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלֶיךָ וְאֶצְרוֹף כַּבּוֹר סִיגֶיךָ וְגו' וְאָסִירָה כָּל בְּדִילֶיךָ'**, ו'סיגיך' היינו תערובת הפסולת שבך, ו'בדיליך' היינו המובדלים להיות ראשי העם, שהם השופטים, ואחרי שיוסרו השופטים יתקיים הפסוק הבא, **'וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה'**.

אָמַר עוּלָּא, אֵין יְרוּשָׁלַיִם נִפְדֵּית אֶלָּא בִּצְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם א כז) **'צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה'**, כלומר, שישובו מגלותם על ידי הצדקה שיעשו.

אָמַר רַב פַּפָּא, אִי בָּטְלֵי יְהִירֵי – אם יתבטלו הגאוותנים מישראל, **בָּטְלֵי אַמְגּוּשֵׁי** – יתבטלו המכשפים המצערים את ישראל, וכן **אִי בָּטְלֵי דַּיָּנֵי** – אם יתבטלו דייני ישראל הרשעים המטים את הדין, **בָּטְלֵי גְּזֵירְפָּטֵי** – יתבטלו השוטרים הגויים המכים את ישראל במקלות. מבאר רב פפא מהיכן הוא למד את דבריו: **אִי בָּטְלֵי יְהִירֵי בָּטְלֵי אַמְגּוּשֵׁי, דִּכְתִיב** (ישעיה א כה) **'וְאֶצְרוֹף כַּבּוֹר סִיגֶיךָ וְאָסִירָה כָּל בְּדִילֶיךָ'**, ו'סיגיך' הוא לשון ריבוי וגדולה, והיינו שכשאצרוף ואסלק מישראל את הגדולים בגסות הרוח שבהם, אזי אסיר את כל 'בְּדִילֶיךָ' שהם המכשפים הבדלים מיראת ה'. **וְאִי בָּטְלֵי דַּיָּנֵי בָּטְלֵי גְּזֵירְפָּטֵי, דִּכְתִיב** (צפניה ג טו) **'הֵסִיר ה' מִשְׁפָּטַיִךְ פִּנָּה אוֹיְבֵךְ'**, כשיסיר ה' את 'מִשְׁפָּטַיִךְ', שהם הדיינים הרשעים השופטים אותך, הוא יפנה את אויבך, שהם השוטרים המכים את ישראל במקלות.

מימרות נוספות בענין זמן הגאולה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁמִּתְמַעֵט וְהוֹלֵךְ** – שהממון מתמעט והעניות מתרבה, **חַכֶּה לוֹ** – למשיח, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל ב' כב כח) **'וְאֶת עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ' וְגו'** והיינו שכשיהיו ישראל 'עם עני', יושיעם ה'.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁצָּרוֹת רַבּוֹת בָּאוֹת עָלָיו כַּנָּהָר – שאין הצרות מפסיקות, אלא מתווספות ובאות כנהר שאינו פוסק, **חַכֶּה לוֹ** – למשיח, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה נט יט) **'כִּי יָבֹא כַּנָּהָר צָר (ו)רוּחַ ה' נוֹסָסָה בוֹ'** – כשיבואו צרות שוטפות כנהר, ואף רוח ה' נוקבת ומדהריבה בישראל, שכביכול אף ה' מתכוין להשמידם, **וּסְמִיךְ לֵיהּ** – ונסמך לו הפסוק (שם נט כ) **'וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל'**, שבאותה שעה תבוא הגאולה.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא אֶלָּא בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ זַכַּאי – שכל ישראל יהיו צדיקים, **אוֹ** בדור **שֶׁכּוּלּוֹ חַיָּיב** – שכולם יהיו חוטאים. מבאר רבי יוחנן את דבריו: אפשר שיבוא המשיח **בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ זַכַּאי, דִּכְתִיב** (שם ס כא) **'וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ'**, שכשיהיו כל ישראל צדיקים, יגאלו וירשו את ארץ ישראל לעולם, ולא יגלו ממנה עוד. ואפשר שיבוא **בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ חַיָּיב, דִּכְתִיב** (שם נט טז) **'וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ'**, שיראה ה' שאין בהם איש כשר שיגאלו בזכותו, ואין מי שיתפלל על הגאולה, **וּכְתִיב** (שם מח יא) 'לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה כִּי אֵיךְ יֵחָל וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן', והיינו שכשלא יהיה לישראל זכות, יגאלם ה' למען שמו הגדול כדי שלא יתחלל, וכדי שלא יטלו הגויים את כבודו ויאמרו שיד אלהיהם רמה.

הגמרא ממשיכה לדון בזמן ביאת המשיח: **אָמַר רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי** – הקשה סתירה בין שתי לשונות שנאמרו בפסוק, שנאמר לגבי זמן הגאולה 'אֲנִי ה' בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּהּ' (ישעיה ס כב), וקשה, **כְּתִיב** לשון **'בְּעִתָּהּ'**, והיינו שתבא הגאולה בזמן קבוע ומסוים, **וּכְתִיב** באותו פסוק **'אֲחִישֶׁנָּהּ'**, כלומר שה' יחיש ויקרב את זמן הגאולה. ותירץ בעצמו, אם **זָכוּ** ישראל, **אֲחִישֶׁנָּהּ** – אמהר להם את זמן הגאולה קודם העת המיועדת לו, ואם **לֹא זָכוּ**, תהא הגאולה **בְּעִתָּהּ** – בזמן שנקבע לה.

הגמרא דנה עתה באופן ביאת המשיח: **אָמַר רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי** – הקשה סתירה בין שני פסוקים, **כְּתִיב** לגבי אופן ביאת המשיח שנראה לדניאל במחזה (דניאל ז יג) **'וְאָרוּ עִם עֲנָנֵי שְׁמַיָּא כְּבַר אֱנָשׁ אָתֵה'** – 'והנה עם עננים השמים כדמות בן אדם בא', והיינו

המשך בעמוד קלט

רש"י

כי למועד מועדים. אלמא יש קץ בדבר: **וככלות נפץ יד עם קדש.** כשתכלה תקומתם וחזוק ידיהם שהיתה נפוצה אילך ואילך גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה ואחר שתכלה גבורתם שיהיו שפלים למאה: **תכלינה.** אלו הצרות ויבא משיח כדאמרינן כי אזלת יד: **מגולה מזה.** כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר: **ר' אליעזר אומר מזה.** הפסוק כשתראה דאין שום אדם משתכר ואף שכר הבהמה לא נהיה והיינו כדאמרן עד שתכלה פרוטה מן הכיס אין מעות מצויות בכיס: **שכר בהמה.** עבודת האדמה שהיא על ידי בהמה איננה: **וליוצא ולבא אין שלום.** אז יבא משיח: [**שלום רב**]. והיינו וליוצא ולבא אלו תלמידי חכמים אותם שהיה דינם לצאת ולבא בשלום כדכתיב שלום רב לאוהבי תורתך אפילו להנהו אין שלום: **מן הצר.** מרוב הצרות ל"א מיצר הרע: **שקולין.** שוין שער התבואה ויין רווחי' כדאמרן חמישית שובע גדול ל"א שקולין שוין שכולן יקרין: **כשמן אוליך.** שיהיו כולן קפויין וכיון שהם קפויין אין דגים נמצאין בחכה: **עד שתכלה מלכות הזולה.** שלא תהא להם שום שולטנות לישראל אפילו שולטנות קלה ודלה: **נטישותיו.** ענפים קטנים כלומר השרים והשופטים: **וחסו בשם השם.** כלומר שתבא להם גאולה ויחסו בצל שדי: **סיגיך.** תערובות שבך: **בדיליך.** המובדלים לראשי עם: **יהירי.** גסי רוח מישראל: **אמגושי.** פרסיים מכשפין שמצערין ישראל במס' שבת (דף עה.) פלוגתא איכא למאן דאמר אמגושי חרשי ואיכא מ"ד גדופי גוים: **גזירפטי.** שופטים גוים החובטין את ישראל במקלות: **ואצרוף כבור סיגיך.** רבים וגדולים בגסותם כשאצרוף ואסלקם ממך אזי אסירה כל בדיליך: **אמגושי.** הבדלים מיראת המקום: **סיגיך.** כמו רב דמתרגמינן סגי: **משפטיך.** כמו (צפניה ג) שופטיך: **פנה אויבך.** גזירפטי: **נוספה.** כמו (ישעיה י) כמסוס נוסס וכמו (שם נא) יאכלם סס רוח המקום נוקבת ומחרבת אותן עם הצרות הבאות שאף הוא מתבוין להשמידם: **יירשו ארץ.** היינו גאולה: **עם ענני שמיא כבר אינש אתי.** במהירות: **וכתיב עני ורוכב על החמור.** כעני הבא על חמורו בעצלות: **סוסי ברקא.** סוס מסורק ומכוון ונאה שיש לי דגנאי הוא שיבא על חמור מלגלג היה ל"א סוסיא בדקא סוס בדוק לרוץ: **בר חיור גווני.** כלום יש לך סוס בר מאה גוונין שחמור שלו כן הוא במלתא בעלמא דהייה: **חיור.** מאה בלשון פרסי: **האדון הזה.** שכינה היתה עמהם: **קול שלשה.** דשכינה הוה בהדייהו: **לדידיה.** למשיח: **בפתחא** (דקרתא). נראה למורי לא בפתח העיר ממש אלא גן עדן הוא כנגד כל העולם וקאמר ליה דבאותו צד של גן עדן שכנגד פתח העיר משיח שרוי: **סובלי חלאים.** מנוגעים והוא נמי מנוגע דכתיב (ישעיה נג) והוא מחולל מפשעינו וכתיב (שם) חליינו הוא נשא: **כולהו.** מי שיש לו ארבע וחמש נגעים: **אסרי להו ושרו בחדא זימנא.** מתירין כל נגעתן ביחד ומקנחין אותן וחוזרין וקושרין אותן: **ואיהו.** משיח: **שרי חד.** נגע ומקנחו וקושרו ואח"כ מתיר האחר ועושה כן ואינו מתיר שני נגעים יחד דסבר אי בעי לי לצאת וליגאל את ישראל לא איתעכב כדי קשירת שני נגעים: **אמר ליה.** ר' יהושע למשיח לאימת אתי מר אמר ליה היום: **אבטחך לך ולאביך לעולם הבא.** דאי לאו צדיקים גמורין אתם לא הוה יהיב לך שלמא ולא הוה מדבר שמיה דאבוך: **היום אם בקולו.** של הקב"ה תשמעו: **השער הזה.** של עיר רומי שבעיר רומי היה אותו שער: **ואין מספיקין לבנותו.** פעם שלישית: **מי פמיים.** שירדן נובע ממנו כדתניא בבכורות (דף נה.) ירדן יוצא ממערת פמייס ומפרש התם שפיר: **העמיקו ארוני.** עשו לי קבר בקרקע עמוק:

שאין

35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69

1 מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ שָׂרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ'. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר,
2 וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר 'אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה' אֵלַי תָּשׁוּב'.
3 אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר 'וָאֶשְׁמַע אֶת הָאִישׁ
4 לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאוֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ
5 וּשְׂמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים
6 וָחֵצִי וּכְכִלּוֹת נַפֵּץ יַד עַם קֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָּל אֵלֶּה', וְשָׁתַק
7 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְאָמַר רַבִּי אַבָּא, אֵין לְךָ קֵץ מְגוּלֶּה מִזֶּה,
8 שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עֲנָפְכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשָּׂאוּ
9 לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל' וְגוֹ'. רַבִּי [אֶלְעָזָר] אוֹמֵר, אַף מִזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר
10 'כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים [הָהֵם] שְׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר
11 הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין שָׁלוֹם מִן הַצָּר', מַאי
12 'לַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין שָׁלוֹם מִן הַצָּר', רַב אָמַר, אַף תַּלְמִידֵי
13 חֲכָמִים, שֶׁכָּתוּב בָּהֶם שָׁלוֹם, דִּכְתִיב 'שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי
14 תוֹרָתֶךָ', אֵין שָׁלוֹם מִפְּנֵי צָר. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל
15 הַשְּׁעָרִים כּוּלָּן שְׁקוּלִין. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד
16 שֶׁיִּתְבַּקֵּשׁ דָּג לַחוֹלֶה וְלֹא יִמָּצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר 'אָז אַשְׁקִיעַ
17 מֵימֵיהֶם וְנַהֲרוֹתָם כַּשֶּׁמֶן אוֹלִיךְ', וְכָתַב (בַּתְרֵיהּ) 'בַּיּוֹם
18 הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל'. אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר
19 חֲנִינָא, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁתִּכְלֶה מַלְכוּת הַזּוֹלָה מִיִּשְׂרָאֵל,
20 שֶׁנֶּאֱמַר 'וְכָרַת הַזַּלְזַלִּים בַּמְּזַמֵּרוֹת, וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ 'בָּעֵת
21 הַהִיא יוּכַל שַׁי לַה' צְבָאוֹת עַם מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט'. אָמַר זְעִירִי,
22 אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ גַּסֵּי הָרוּחַ
23 מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי אָז אָסִיר מִקִּרְבֵּךְ עַלִּיזֵי גַאֲוָתֵךְ',
24 וּכְתִיב 'וְהִשְׁאַרְתִּי בְקִרְבֵּךְ עַם עָנִי וָדָל וְחָסוּ בְּשֵׁם ה''. אָמַר
25 רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים
26 מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרוֹף כַּבּוֹר סִיגָיִךְ' וְגוֹ' 'וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ'. אָמַר עוּלָּא, אֵין יְרוּשָׁלַיִם נִפְדֵּית אֶלָּא בִּצְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר
27 'צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה'. אָמַר רַב פַּפָּא, אִי בְּטֵלִי יְהִירֵי, בְּטֵלִי גְּזִירְפָּטֵי. אִי בְּטֵלִי דַּיָּנֵי, בְּטֵלִי יְהִירֵי, בְּטֵלִי
28 אַמְגּוּשֵׁי, דִּכְתִיב 'וְאֶצְרוֹף כַּבּוֹר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל בְּדִילָיִךְ'. וְאִי בְּטֵלִי דַּיָּנֵי, בְּטֵלִי גְּזִירְפָּטֵי, דִּכְתִיב 'הֵסִיר ה' מִשְׁפָּטַיִךְ פִּנָּה אוֹיְבֵךְ'. אָמַר
29 רַבִּי יוֹחָנָן, אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁמִּתְמַעֵט וְהוֹלֵךְ, חַכֵּה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאֶת עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ' וְגוֹ'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁצָּרוֹת רַבּוֹת
30 בָּאוֹת עָלָיו כַּנָּהָר, חַכֵּה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יָבֹא כַנָּהָר צָר רוּחַ ה' נוֹסָסָה בוֹ', וּסְמִיךְ לֵיהּ 'וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל'. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא
31 אֶלָּא בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ זַכָּאי, אוֹ כּוּלּוֹ חַיָּב. בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ זַכָּאי, דִּכְתִיב 'וְעַמֵּךְ כּוּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ'. בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ חַיָּב, דִּכְתִיב 'וַיַּרְא
32 כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ', וּכְתִיב 'לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה'. אָמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי, כְּתִיב 'בְּעִתָּהּ', וּכְתִיב 'אֲחִישֶׁנָּהּ'.
33 זָכוּ, אֲחִישֶׁנָּהּ. לֹא זָכוּ, בְּעִתָּהּ. אָמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי רָמֵי, כְּתִיב 'וַאֲרוּ עִם עֲנָנֵי שְׁמַיָּא כְּבַר אֱנָשׁ אֲתֵה', וּכְתִיב 'עָנִי
34 וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר'. זָכוּ, 'עִם עֲנָנֵי שְׁמַיָּא'. לֹא זָכוּ, עָנִי רוֹכֵב עַל חֲמוֹר. אָמַר לֵיהּ שְׁבוֹר מַלְכָּא לִשְׁמוּאֵל, אָמְרִיתוּ, מָשִׁיחַ עַל חֲמָרָא אָתֵי,
35 אֶישַׁדַּר לֵיהּ סוּסְיָא בְּרָקָא דְּאִית לִי. אָמַר לֵיהּ, מִי אִית לָךְ בַּר חֵיוָר גַּוְונֵי. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אַשְׁכְּחֵיהּ לְאֵלִיָּהוּ דַּהֲוֵי קָאֵי אַפֵּיתְחָא דִּמְעָרְתָּא
36 דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי. אָמַר לֵיהּ, אָתֵינָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי. אָמַר לֵיהּ, אִם יִרְצֶה אָדוֹן הַזֶּה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שְׁנַיִם רָאִיתִי, וְקוֹל שְׁלִשָׁה
37 שָׁמַעְתִּי. אָמַר לֵיהּ, אֵימַת אָתֵי מָשִׁיחַ. אָמַר לֵיהּ, זִיל שַׁיְיֵלֵיהּ לְדִידֵיהּ. וְהֵיכָא יָתִיב, אַפֵּיתְחָא [דְּרוֹמִי]. וּמַאי סִימָנֵיהּ, יָתִיב בֵּינֵי עֲנָיֵי סוֹבְלֵי
38 חֳלָאִים, וְכוּלָּן, שָׁרוּ וַאֲסִירֵי בְּחַד זִימְנָא. אִיהוּ, שָׁרֵי חַד וְאָסִיר חַד. אָמַר, דִּילְמָא מִבְּעֵינָא דְּלָא אִיעַכַּב. אֲזַל לְגַבֵּיהּ, אָמַר לֵיהּ, 'שָׁלוֹם עָלֶיךָ
39 רַבִּי וּמוֹרִי'. אָמַר לֵיהּ, 'שָׁלוֹם עָלֶיךָ בַּר לֵיוָאִי'. אָמַר לֵיהּ, לְאֵימַת אָתֵי מַר. אָמַר לֵיהּ, הַיּוֹם. אֲתָא לְגַבֵּי אֵלִיָּהוּ, אָמַר לֵיהּ, מַאי אָמַר לָךְ.
40 אָמַר לֵיהּ, 'שָׁלוֹם עָלֶיךָ בַּר לֵיוָאִי'. אָמַר לֵיהּ, אַבְטְחָךְ לָךְ וְלַאֲבוּךְ לְעָלְמָא דְּאָתֵי. אָמַר לֵיהּ, שַׁקּוּרֵי קָא שַׁקַּר בִּי, דְּאָמַר לִי 'הַיּוֹם אָתֵינָא'
41 וְלֹא אֲתָא. אָמַר לֵיהּ, הָכִי אָמַר לָךְ 'הַיּוֹם אִם בְּקוֹלוֹ תִּשְׁמָעוּ'. שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִיסְמָא, אֵימָתַי בֶּן דָּוִד בָּא. אָמַר, מִתְיָרֵא
42 אֲנִי שֶׁמָּא תִּבְקְשׁוּ מִמֶּנִּי אוֹת. אָמְרוּ לוֹ, אֵין אָנוּ מְבַקְּשִׁין מִמְּךָ אוֹת. אָמַר לָהֶם, לִכְשֶׁיִּפּוֹל הַשַּׁעַר הַזֶּה, וְיִבָּנֶה, וְיִפּוֹל, וְיִבָּנֶה, וְיִפּוֹל, וְאֵין
43 מַסְפִּיקִין לִבְנוֹתוֹ עַד שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא. אָמְרוּ לוֹ רַבֵּינוּ, תֵּן לָנוּ אוֹת. אָמַר לָהֶם, וְלֹא כָּךְ אֲמַרְתֶּם לִי, שֶׁאֵין אַתֶּם מְבַקְּשִׁין מִמֶּנִּי אוֹת. אָמְרוּ לוֹ,
44 וְאַף עַל פִּי כֵן. אָמַר לָהֶם, אִם כָּךְ, יַהְפְּכוּ מֵי מְעָרַת פַּמְיָים לְדָם, וְנַהְפְּכוּ לְדָם. בִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ אָמַר לָהֶן, הַעֲמִיקוּ לִי אֲרוֹנִי,

שאין

רש"י

שאין סוס מדי אוכל בו תבן. שמוציאין הארונות חוץ לקרקע ועושין מהן אבוסים במלחמת גוג ומגוג: **שאין כל דקל וכו'.** כלומר עתידין פרס ומדי לבא על בבל וללכדה ונתמלאה כל ארץ בבל חיילות פרסיים וסוסיהם ומשם באים לא"י ולוכדים אותה: **עד שתפשוט מלכות על ישראל ט' חדשים שנאמר לכן יתנם לישראל עד עת יולדה ילדה.** היינו ט' חדשים כדמתרגמינן בכן יתמסרון כעידן דילדתא למילד וכתיב (מיכה ה) ועמד ורעה בעוז ה' וגו' וישבו כי עתה יגדל ומתרגמינן ויתיבון מביני גלוותהון: **על בני ישראל.** היינו כל העולם שישראל מפוזרים בו: **ייתי.** משיח ולא אחמיניה: **בטולא דכופיתא דחמריה.** בצל הרעי של חמורו כלומר אפילו בכך אני רוצה ובלבד שאראנו: **כופיתא.** רעי כמו רמא כופת' וסכר ירדנא בבבא בתרא (ד' עג.): **מאי טעמא.** אמר לא אחמיניה: **חבלו של משיח.** גורלו ולקמן בעי מאי היא ל"א חבלו פחדים וחבלים שיהיו בימיו מחיל הגוים: **לעשות להם נס.** לעלות בזרוע על כרחם של מלכי פרס: **כביאה שניה.** בימי עזרא כביאה ראשונה בימי יהושע מדהקישן הכתוב: **מאי טעמא.** איזו צרה באה בארץ בימיו שאתה אומר לא אחמיניה: **סנטר.** מפרש בב"ב (דף סח.) בר מחוזנייתא שיודע מיצרי השדות וגבוליהן עד כאן של פלוני מכאן ואילך של פלוני ובידו לרבות לאחד ולמעט לאחר וכשפוגעו אותו סנטר רוצה למדוד שדותיו לקצר מיצרי השדות ודומה כמי שפגע בו ארי: **גבא.** גובה מס המלך: **מי שכל הגבורה שלו.** הקב"ה מצטער בעצמו כיולדה ואומר בשעה שמעביר הגוים מפני ישראל היאך אאביד אלו מפני אלו: **פמליא של מעלה ושל מטה.** מלאכים וישראל: אפילו הגרים לא גרסינן: **רהיט ונפיל תורא ואזיל ושדי סוסיא באורייה.** כשרץ השור ונפל מעמידין סוס במקומו באבוסו מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור שהיה חביב עליו שורו ביותר וכשמתרפא השור היום או למחר ממפלתו קשה לו להוציא סוסו מפני שראה מפלתן שהעמידו שם כך הקב"ה כיון שראה מפלתן של ישראל נותן גדולתו לגוים וכשחורים ישראל בתשובה ונגאלין קשה לו לאבד גוים מפני ישראל: **אורייה.** כמו (מלכים א ה) ארוות סוסים: **דאכלי שני משיח.** שובע שיהיה באותן הימים לישראל יהיה: **אלא חילק וכילק אכלי להו.** כך היו רגילין לומר כאדם שאומר וכי שדים ושדתות יאכלוהו ובמסכת חולין (דף יט.) לא חילק ידענא ולא בילק ידענא ולי נראה דמשמעות לשון חילק ובילק לשון חורבה כמו בוקה ומבוקה ומבולקה (נחום ב) ואמרינן בחולין (שם) לא חילק דרבנן דמצריכין לחלק הסימן שמצריכין לחלק כל הטבעת ולשייר על פני כולו ולא בילק לרבי יוסי שמחריב הסימן שחותך קצת בתוך הטבעת והשאר חוץ לטבעת ונראה למורי דאין לו משמעות לא הכא ולא התם ל"א חילק ובילק ב' דייני סדום שהיו שמותיהן כך: **אין משיח לישראל.** שחזקיה היה משיח ועליו נאמרו כל הנבואות אצמיח קרן לבית ישראל ועמד ורעה בעוז ה': **אלא לדוד.** בזכות דוד שהיה עתיד לומר כמה שירות ותושבחות: **למשה.** בשביל משה שהיה עתיד לקבל את התורה: **מה שמו.** של משיח: **ינון שמו.** כמו ינאי כל אחד היה דורש אחר שמו: **לפני שמש.** עד שלא נברא היה שמו ינון והיינו אחד מז' דברים שעלו במחשבה ליבראות: **ולא אתן להם חנינה.** עדיין לא יבא משיח: **מנחם.** בן חזקיה: **חיוורא דבי רבי.** מצורע של בית רבי: **אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש.** אם משיח מאותן שחיים עכשיו ודאי היינו רבינו הקדוש דסובל תחלואים וחסיד גמור הוה כדאמרינן בבבא מציעא (דף פה.) ואם היה מאותן שמתו כבר היה דניאל איש חמודות שנדון ביסורין בגוב אריות וחסיד גמור היה והאי כגון לאו דווקא ל"א כגון רבינו הקדוש כלומר אם יש דוגמתו בחיים היינו רבינו הקדוש ואם דוגמא הוא למתים היינו כגון דניאל איש חמודות: **דוד אחר.** שעתיד למלוך עליהם: **אקים.** הקים לא נאמר אלא אקים: **כגון קיסר ופלגי קיסר.** מלך ושני לו כן דוד החדש מלך כדכתיב ודוד מלכם אשר אקים ודוד המלך שני לו כדכתיב נשיא להם ולא כתוב מלך: **עטלף.** קלבא שורי"ץ בלע"ז ואין לה עינים: **שאורה שלי הוא.** שיש לי עינים לראות ונמצאתי נהנית בה כך ישראל מצפין לגאולה שיום ה' יהיה להם אור אבל הגוים למה מקוים אותו הרי הוא להם חשך ולא אור:

ה"ג

1 שֶׁאֵין כָּל דֶּקֶל וְדֶקֶל שֶׁבְּבָבֶל שֶׁאֵין סוּס שֶׁל פַּרְסִיִּים נִקְשָׁר
2 בּוֹ, וְאֵין לְךָ כָּל אָרוֹן וְאָרוֹן שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין סוּס
3 מָדַי אוֹכֵל בּוֹ תֶּבֶן. אָמַר רַב, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט
4 מַלְכוּת הָרְשָׁעָה עַל יִשְׂרָאֵל תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר 'לָכֵן
5 יִתְּנֵם עַד עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה', 'וְיֶתֶר אֶחָיו יָשׁוּבוּן עַל בְּנֵי
6 יִשְׂרָאֵל'. אָמַר עוּלָּא, יֵיתִי, וְלֹא אֶיְחֲמִינֵיהּ. וְכֵן אָמַר
7 [רַבָּה], יֵיתִי, וְלֹא אֶיְחֲמִינֵיהּ. רַב יוֹסֵף אָמַר, יֵיתִי, וְאֶזְכֵּי
8 דְּאִיתֵיב בְּטוּלָּא דְּכוּפְּיְתָא דַּחֲמָרֵיהּ. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי
9 [לְרַבָּה], מַאי טַעְמָא, אִילֵימָא מִשּׁוּם חֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ,
10 וְהָתַנְיָא, שְׁאָלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם
11 וְיִנָּצֵל מֵחֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים.
12 וּמַר, הָא תּוֹרָה וְהָא גְּמִילוּת חֲסָדִים. אָמַר [לֵיהּ], שְׁמָא
13 יִגְרוֹם הַחֵטְא, כִּדְרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי, דְּרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי
14 רָמֵי, כְּתִיב 'הִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ',
15 וּכְתִיב 'וַיֵּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ', שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא
16 יִגְרוֹם הַחֵטְא. כִּדְתַנְיָא, 'עַד יַעֲבוֹר עַמְּךָ ה', זוֹ בִּיאָה
17 רִאשׁוֹנָה. 'עַד יַעֲבוֹר עַם זוּ קָנִיתָ', זוֹ בִּיאָה שְׁנִיָּה. אֱמוֹר
18 מֵעַתָּה, רְאוּיִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם גַּם בְּבִיאָה שְׁנִיָּה
19 כְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה, אֶלָּא שֶׁגָּרַם הַחֵטְא. וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,
20 יֵיתִי, וְלָא אֶיְחֲמִינֵיהּ. אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי טַעְמָא,
21 אִילֵימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב 'כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאֲרִי וּפְגָעוֹ
22 הַדֹּב [וּבָא הַבַּיִת] וְסָמַךְ יָדוֹ אֶל הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ נָחָשׁ', בֹּא
23 וַאֲרָאֶךָּ דּוּגְמָתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה. בִּזְמַן שֶׁאָדָם יוֹצֵא לְשָׂדֶה,
24 וּפְגַע בּוֹ סַנְטֵר, דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁפְּגַע בּוֹ אֲרִי. נִכְנַס לָעִיר, פָּגַע
25 בּוֹ גַּבָּאִי, דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁפְּגָעוֹ דּוֹב. נִכְנַס לְבֵיתוֹ וּמְצָא בָּנָיו
26 וּבְנוֹתָיו מוּטָלִין בָּרָעָב, דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁנְּשָׁכוֹ נָחָשׁ. אֶלָּא,
27 מִשּׁוּם דִּכְתִיב 'שְׁאָלוּ נָא וּרְאוּ אִם יֹלֵד זָכָר מַדּוּעַ רָאִיתִי
28 כָל גֶּבֶר יָדָיו עַל חֲלָצָיו כַּיּוֹלֵדָה וְנֶהֱפְכוּ כָל פָּנִים לְיֶרֶקוֹן'.
29 מַאי 'רָאִיתִי כָל גֶּבֶר'? אָמַר רָבָא בַּר יִצְחָק, אָמַר רַב, מִי
30 שֶׁכָּל גְּבוּרָה שֶׁלּוֹ. וּמַאי 'וְנֶהֱפְכוּ כָל פָּנִים לְיֶרֶקוֹן'? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּפָמַלְיָא
31 שֶׁל מַטָּה. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַלְּלוּ מַעֲשֵׂה יָדַי, וְהַלְּלוּ מַעֲשֵׂה יָדַי, הֵיאַךְ אֲאַבֵּד אֵלּוּ מִפְּנֵי אֵלּוּ. אָמַר רַב פַּפָּא, הֵיינוּ
32 דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי, רָהִיט וּנְפַל תּוֹרָא וְאָזִיל וְשָׁדֵי לֵיהּ סוּסְיָא בְּאוּרְיֵיהּ. אָמַר רַב גִּידֵל, אָמַר רַב, עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל דְּאָכְלִי שְׁנֵי מָשִׁיחַ. אָמַר רַב
33 יוֹסֵף, פְּשִׁיטָא. וְאֶלָּא, מַאן אָכִיל לְהוּ, חִילֵּק וּבִילֵּק אָכְלִי לְהוּ. לְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי הִילֵּל, דְּאָמַר אֵין מָשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁכְּבָר אֲכָלוּהוּ בִּימֵי
34 חִזְקִיָּה. אָמַר רַב, לֹא אִבְּרֵי עָלְמָא אֶלָּא לְדָוִד. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, לְמֹשֶׁה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לַמָּשִׁיחַ. מַה שְּׁמוֹ? דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא אָמְרֵי, 'שִׁילֹה'
35 שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה'. דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי אָמְרֵי, 'יִנּוֹן' שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ'. דְּבֵי רַבִּי חֲנִינָה אָמַר,
36 'חֲנִינָה' שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֲשֶׁר לֹא אֶתֵּן לָכֶם חֲנִינָה'. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, 'מְנַחֵם בֶּן חִזְקִיָּה' שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם מֵשִׁיב נַפְשִׁי'. וְרַבָּנָן
37 אָמְרֵי, 'חִיוָּרָא דְּבֵי רַבִּי' שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאוֹבֵינוּ סְבָלָם וַאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנוּהוּ נָגוּעַ מוּכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה'. אָמַר רַב
38 נַחְמָן, אִי מִן חַיָּיא הוּא, כְּגוֹן אֲנָא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמוֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא'. אָמַר רַב, אִי מִן חַיָּיא הוּא, כְּגוֹן רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ. אִי
39 מִן מְתַיָּא הוּא, כְּגוֹן דָּנִיֵּאל אִישׁ חֲמוּדוֹת. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַעֲמִיד לָהֶם 'דָּוִד' אַחֵר, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְעָבְדוּ
40 אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם', 'הִקִים' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'אָקִים'. אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵּי, וְהָכְתִיב 'וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא
41 לָהֶם לְעוֹלָם'. כְּגוֹן 'קֵיסָר', וּ'פַלְגֵי קֵיסָר'. דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְלַאי, מַאי דִּכְתִיב 'הוֹי הַמִּתְאַוִּים אֶת יוֹם ה' לָמָּה זֶּה לָכֶם יוֹם ה' הוּא חֹשֶׁךְ וְלֹא
42 אוֹר', מָשָׁל לְתַרְנְגוֹל וַעֲטַלֵּף שֶׁהָיוּ מְצַפִּין לָאוֹר. אָמַר לֵיהּ תַּרְנְגוֹל לַעֲטַלֵּף, אֲנִי מְצַפֶּה לָאוֹרָה, שֶׁאוֹרָה שֶׁלִּי הִיא. וְאַתָּה, לָמָּה לְךָ אוֹרָה.

כיון שֶׁבמלחמת גוג ומגוג אֵין כָּל דֶּקֶל וָדֶקֶל שֶׁבְּכֻלָּם שֶׁאֵין סוּס שֶׁל פְּרָסִים נִקְשָׁר בּוֹ, כלומר, עתידים פרס ומדי לכבוש את בבל, ותהיה ארץ בבל מלאה בפרסיים וסוסיהם, ואחר כך יעלו פרס ומדי על ארץ ישראל, וְאֵין לָךְ כָּל אָרוֹן וְאָרוֹן של קברות שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין סוּס מָדִי אוֹכֵל בּוֹ תֶּבֶן, כלומר שיוציאו את הארונות לעשות מהם אבוס לסוסיהם, ולכן ביקש שיעמיקו את ארונו בקרקע שבארץ ישראל, כדי שלא יוציאוהו בזמן מלחמת גוג ומגוג.

מימרות נוספות בענין קץ הגאולה: אָמַר רַב, אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט מַלְכוּת הָרְשָׁעָה עַל עם יִשְׂרָאֵל תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ה ב) 'לָכֵן יִתְּנֵם עַד עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה' כלומר, ה' יתן את ישראל ביד הגויים שיעור זמן שהוא 'עַד עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה', והיינו תשעה חדשים שהם זמן העיבור, וסיום הפסוק הוא 'וְיֶתֶר אֶחָיו יָשׁוּבוּן עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', והיינו שמלכות הרשעה תתפשט על כל העולם, בכל מקום שישראל מצויים בו, ודבר זה יארע קודם הגאולה, שהרי בפסוק הבא נאמר (שם ה ג) 'וְעָמַד וְרָעָה בְּעֹז ה' בִּגְאוֹן שֵׁם ה' אֱלֹהָיו וְיָשָׁבוּ כִּי עַתָּה יִגְדַּל עַד אַפְסֵי אָרֶץ', ובתרגום של פסוק זה נאמר 'ויתיבון מביני גלוותהון', כלומר וישובו מבין גלויותיהם.

אָמַר עוּלָּא, יֵיתֵי – יבוא המשיח, וְלֹא אֶיחְמִינֵיהּ – ויהי רצון שלא אראנו, כלומר שלא אהיה בימיו. וְכֵן אָמַר [רַבָּה], יֵיתֵי, וְלֹא אֶיחְמִינֵיהּ. אבל רַב יוֹסֵף אָמַר, יֵיתֵי – יבוא המשיח, וְאֶזְכֵּי דְּאֵיתֵיב בְּטוּלָּא דְּכוּפֵּיתָא דַּחֲמָרֵיהּ – ואפילו אם אזכה לשבת רק בצל גללי חמורו של המשיח, אף בזה אני מתרצה, ובלבד שאראנו.

הגמרא מבררת מדוע עולא ורבה לא רצו לראות בביאת המשיח: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי (לרבא) [לְרַבָּה], מַאי טַעְמָא – מה הטעם שאינך רוצה להיות בזמן המשיח, אִילֵימָא מִשּׁוּם חֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ – אם משום הזמנים הרעים שיהיו בעת ביאת המשיח, וְהָתַנְיָא בברייתא, שֶׁאֵלּוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם וְיִנָּצֵל מֵחֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, ואמר להם, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, ואם כן אין לך לחשוש מביאתו, שהרי מַר, הָא תּוֹרָה וְהָא גְּמִילוּת חֲסָדִים – הרי יש בו גם תורה וגם גמילות חסדים. אָמַר [לֵיהּ] רבה, אני חושש שֶׁמָּא יִגְרוֹם הַחֵטְא ולא יעמדו לי זכויותי באותו זמן, ואענש.

וביאר רבה את חששו, שזהו כִּדרשתו דְּרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי בענין אחר, דְּרַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי רָמֵי – הקשה סתירה בין שני פסוקים, כְּתִיב לגבי יעקב אבינו כשברח מעשיו אחיו, לאחר שנטל את הברכות מיצחק אבינו, שאמר לו ה' (בראשית כח טו) 'הִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ', וּכְתִיב (שם לב ח) 'וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ', ולכאורה קשה, כיון שהבטיחו הקדוש ברוך הוא שישמרנו, מדוע התיירא, אלא הטעם הוא, משום שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יִגְרוֹם הַחֵטְא, ולכן אף רבה חשש שמא יגרום החטא ויענש בעת ביאת המשיח.

מביאה הגמרא מקום שאכן בגלל החטא השתנתה הגזירה: כְּדְתַנְיָא, נאמר בפסוק (שמות טו טז) 'עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה' עַד יַעֲבֹר עַם זּוּ קָנִיתָ', ויש לדרוש כך את כפל הלשון, 'עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה'', זוּ בִּיאָה רִאשׁוֹנָה – הפעם הראשונה שנכנסו ישראל לארץ ישראל, בזמן יהושע בן נון, 'עַד יַעֲבֹר עַם זּוּ קָנִיתָ', זוּ בִּיאָה שְׁנִיָּה – בזמן עזרא הסופר, אחרי גלות בבל, אֲמוֹר מֵעַתָּה – מכך שנסמכו שתי הביאות זו לזו יש ללמוד שרְאוּיִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם נֵס בְּבִיאָה שְׁנִיָּה כְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה, שיעלו לארץ ישראל בכוח עצמם, ולא יצטרכו לקבל רשות ממלכי פרס, אֶלָּא שֶׁגָּרַם הַחֵטְא ולא זכו לכך, והוצרכו לרשותו של כורש מלך פרס.

הגמרא ממשיכה לדון בצרות שיהיו בזמן ביאת המשיח: וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יֵיתֵי וְלֹא אֶיחְמִינֵיהּ – יבוא המשיח ולא אראנו, כלומר, שלא יבוא בימי. אָמַר לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי טַעְמָא אינך רוצה להיות בזמן ביאת המשיח, אִילֵימָא מִשּׁוּם דְּכְתִיב לגבי האנשים המצפים לביאת המשיח, בזמן שביאתו אינה טובה להם כלל, אלא יענשו בו, 'הוֹי הַמִּתְאַוִּים אֶת יוֹם ה' לָמָּה זֶּה לָכֶם יוֹם ה' הוּא חֹשֶׁךְ וְלֹא אוֹר, כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאַרְיֵה וּפְגָעוֹ הַדֹּב [וּבָא הַבַּיִת] וְסָמַךְ יָדוֹ אֶל הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ נָחָשׁ, הֲלֹא חֹשֶׁךְ יוֹם ה' וְלֹא אוֹר וְאָפֵל וְלֹא נֹגַהּ לוֹ' (עמוס ה יח–כ), ומחמת האמור בפסוק זה אתה חושש שמא יפגעו בך הצרות שיהיו באותו הזמן, אם כן, בֹּא וְאַרְאֶךָ דּוּגְמָתוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה – בזמן הזה, בִּזְמַן שֶׁאָדָם יוֹצֵא לַשָּׂדֶה שלו, וּפָגַע בּוֹ סַנְטֵר – אדם הממונה על מדידת וידיעת גבולות השדות של האנשים, ובידו לקצר את שדהו של האחד ולהוסיפה לאחר, הרי זה דּוֹמֶה בעיניו כְּמִי שֶׁפָּגַע בּוֹ אֲרִי, שרוצה לקצר את שדותיו. נִכְנַס לָעִיר, פָּגַע בּוֹ גַּבָּאי הגובה את המכס עבור המלך, דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁפָּגְעוּ דּוֹב, שרוצה ליטול ממנו ממון עבור המכס. נִכְנַס לְבֵיתוֹ וּמְצָאָ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו מוּטָלִין בָּרָעָב, דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁנְּשָׁכוֹ נָחָשׁ, ואם כן מדוע אתה חושש יותר מזמן ביאת המשיח.

מבארת הגמרא: אֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב על זמן ביאת המשיח (ירמיה ל ו) 'שַׁאֲלוּ נָא וּרְאוּ אִם יֹלֵד זָכָר [–וכי דרך הזכרים ללדת], מַדּוּעַ רָאִיתִי כָל גֶּבֶר יָדָיו עַל חֲלָצָיו [–מותניו] כַּיּוֹלֵדָה וְנֶהֶפְכוּ כָל פָּנִים לְיֶרֶקוֹן', מַאי – על מי נאמר 'רָאִיתִי כָל גֶּבֶר', אָמַר רָבָא בַּר יִצְחָק, אָמַר רַב, מִי שֶׁכָּל גְּבוּרָה שֶׁלּוֹ – הקדוש ברוך הוא, שכל הגבורה שלו, וכביכול הוא מצטער כיולדה בזמן ביאת המשיח. וּמַאי 'וְנֶהֶפְכוּ כָל פָּנִים לְיֶרֶקוֹן', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, 'כל פנים' היינו גם פַּמְלִיָּא שֶׁל מַעְלָה – המלאכים וְגַם פַּמְלִיָּא שֶׁל מַטָּה – ישראל, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַלְּלוּ מַעֲשֵׂה יָדַי, וְהַלְּלוּ מַעֲשֵׂה יָדַי – גם הגויים וגם ישראל הם מעשי ידי, הֵיאָךְ אֲאַבֵּד אֵלּוּ מִפְּנֵי אֵלּוּ – את הגויים מפני ישראל, ועל אותה שעה נאמר שיצטערו המלאכים וישראל, עד שיהפכו פניהם לירקון מרוב צער, ולכן לא רצה רבי יוחנן להיות בזמן ביאת המשיח.

מביאה הגמרא משל לדבר זה: אָמַר רַב פָּפָּא, הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי – זהו מה שרגילים בני אדם לומר, רָהִיט וּנְפַל תּוֹרָא – כשרץ השור ונפל, ואינו יכול לחרוש בשדה, וְאָזִיל וְשָׁדֵי לֵיהּ סוּסְיָא בְּאוּרְיֵיהּ – והלך בעליו והעמיד את הסוס באורוותו, מכל מקום אחר כך כשמבריא השור, קשה לבעלים לסלק את הסוס ממקומו כדי להחזיר את השור, אף שבתחילה לא רצה להעמיד את הסוס באורווה, מפני שהשור היה חביב עליו יותר. וכך כאן, אחר שירדו ישראל מגדולתן וניתנה הגדולה לאומות העולם, קשה בעיני ה' לחזור ולאבד את אומות העולם עבור ישראל.

אָמַר רַב גִּידֵל, אָמַר רַב, עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל דְּאָכְלִי שְׁנֵי מָשִׁיחַ – אותו שובע ושפע שיהיה בימות המשיח, יהיה לישראל. תמהה הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, פְּשִׁיטָא שאותו שובע יהיה לישראל, וְאֶלָּא מַאן אָכִיל לְהוּ – וכי מי יהנה מאותו שובע, חִילֵּק וּכְלֵיל אָכְלִי לְהוּ – שמא שדים ושדות יהנו ממנו.

מתרצת הגמרא: רב גידל אמר כן לְאַפּוּקֵי – להוציא מִשיטתו דְּרַבִּי הִילֵל, דְּאָמַר רבי הילל, אֵין מָשִׁיחַ עתיד לבוא לְיִשְׂרָאֵל, לפי שֶׁכְּבָר אֲכָלוּהוּ בִּימֵי חִזְקִיָּה, שהוא היה משיח, וכל הנבואות שנאמרו על הטובות הגשמית שיהיו בזמן מלך המשיח כבר התקיימו בזמן חזקיהו המלך.

הגמרא מביאה מימרות נוספות השייכות לענין המשיח: אָמַר רַב, לֹא אַבְּרֵי עָלְמָא – לא נברא העולם אֶלָּא לְדָוִד – בזכות דוד שהיה עתיד לומר שירות ותשבחות לה'. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, לְמֹשֶׁה – בזכות משה רבינו, שהיה עתיד לקבל את התורה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לַמָּשִׁיחַ – שגדולתו יתירה.

הגמרא מבררת מה שמו של המשיח. מבררת הגמרא: מַה שְּׁמוֹ של המשיח. דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא אָמְרֵי – בני בית מדרשו של רבי שילא היו אומרים ש'שִׁילֹה' שְׁמוֹ, כעין שמו של רבם, ודרשו כן מהפסוק, שֶׁנֶּאֱמַר לגבי מלך המשיח (בראשית מט י) 'לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיְּהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים'. דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי אָמְרֵי, 'יִנּוֹן' שְׁמוֹ, כעין שמו של רבם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עב יז) 'יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ', ו'לפני שמש' היינו לפני בריאת העולם, שכבר אז היה שמו קיים, וכמבואר בפסחים (נד.) ששמו של משיח הוא אחד משבעה דברים שנבראו קודם שנברא העולם. דְּבֵי רַבִּי חֲנִינָה אָמְרֵי, 'חֲנִינָה' שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בנבואת ירמיה לישראל (ירמיה טז יג) 'אֲשֶׁר לֹא אֶתֵּן לָכֶם חֲנִינָה' – שעדיין לא יבא המשיח. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, 'מְנַחֵם בֶּן חִזְקִיָּה' שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה א טז) 'כִּי רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם מֵשִׁיב נַפְשִׁי',

המשך בעמוד קלד

וְהַיְינוּ דְּאָמַר לֵיהּ **הַהוּא מִינָא לְרַבִּי אַבָּהוּ** – ודרשה זו היא כעין אותו מעשה, ששאל גוי אחד את רבי אבהו, **אֵימָתַי אָתֵי מָשִׁיחַ** – מתי יבוא המשיח. **אָמַר** לֵיהּ רבי אבהו, **לְכִי חָפֵי לְהוּ חֵשׁוֹכָא לְהַנְהוּ אִינְשֵׁי** – כשיכסה החושך את אותם אנשים, כלומר את הגויים. **אָמַר** לֵיהּ אותו מין, **מִילְּטָ קָא לְיַיתַת לִי** – וכי אתה מקלל אותי, שאהיה שרוי בחושך. **אָמַר** לֵיהּ, **קְרָא כְּתִיב** (ישעיה ס ב) 'כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח ה' וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה', שבאותו זמן שהחושך יכסה את הגויים, יזרח על ישראל כבוד ה', ותבוא הגאולה.

הגמרא מבררת את משך זמן מלכותו של מלך המשיח: **תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ** יהיו **אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים צה י) 'אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט [–אקח] בְּדוֹר', כלומר אקח את ישראל ואמלוך עליהם ארבעים שנה, ולאחר שנים אלו תהיה תחיית המתים, ויראה כבוד ה' על ישראל, ויהנו מזיו השכינה. **רַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, שִׁבְעִים שָׁנָה** יהיו ימות המשיח, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה כג טו) 'וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד ה' אֶת צֹר שִׁבְעִים שָׁנָה כִּימֵי מֶלֶךְ אֶחָד', ו'מלך אחד' משמע מלך מיוחד וחשוב, **וְאֵיזֶהוּ מֶלֶךְ מְיוּחָד, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה מָשִׁיחַ**, שתימשך מלכותו שבעים שנה. **רַבִּי אוֹמֵר, שִׁלְשָׁה דּוֹרוֹת** יהיו ימות המשיח, **שֶׁנֶּאֱמַר** במזמור העוסק במלך המשיח (תהלים עב ה) 'יִירָאוּךָ עִם שָׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים', ו'דור' היינו דור אחד, ו'דורים' כמו שני דורות, ויחד הם שלשה דורות.

רַבִּי חִילֵּל אוֹמֵר, אֵין לָהֶם מָשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל לעתיד לבא, אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו יגאלם וימלוך עליהם, ואף שנאמרו נבואות רבות על מלך המשיח, אין זו ראיה, לפי **שֶׁכְּבָר אֲכָלוּהוּ** [–נהנו ממנו] **בִּימֵי חִזְקִיָּה** המלך, שהוא היה המשיח ועליו נאמרו כל הנבואות הללו.

דוחה הגמרא את דברי רבי הילל: **אָמַר רַב יוֹסֵף, שָׁרָא לֵיהּ מָרֵיהּ** – ימחל לו הקדוש ברוך הוא **לְרַבִּי חִילֵּל** על שאמר דברים אלו, שאינם נכונים, ובודאי עתיד לבוא מלך המשיח לגאול את ישראל ולמלוך עליהם. מוכיח רב יוסף את דבריו: שהרי **חִזְקִיָּה אִימַּת הֲוָה** – מתי מלך על ישראל, **בִּזְמַן בֵּית רִאשׁוֹן, וְאִילּוּ זְכַרְיָה** בן ברכיה הנביא **קָא מִתְנַבֵּי** – היה מתנבא **בִּזְמַן בַּיִת שֵׁנִי, וְאָמַר** בנבואתו (זכריה ט ט) 'גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר וְעַל עַיִר בֶּן אֲתוֹנוֹת', הרי שיבוא מלך המשיח ויגאל את ישראל וימלוך עליהם.

הגמרא חוזרת לדון כמה זמן יהיו ימות המשיח: **תַּנְיָא אִידָּךְ** – שנינו בברייתא אחרת, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ אַרְבָּעִים שָׁנָה**, וכמו שהובא בשמו בברייתא לעיל, אך הוא לומד זאת מפסוק אחר, **כְּתִיב הָכָא**, לגבי הזמן שהיו ישראל במדבר (דברים ח ג) 'וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ אֶת הַמָּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ', **וּכְתִיב הָתָם** (תהלים צ טו) 'שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ', ויש לדרוש את לשון 'עינוי' שהכוונה לשעבוד מצרים, שהיה ארבע מאות שנה.

רַבִּי אוֹמֵר, שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יהיו ימות המשיח, **כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה** – שנת החמה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה סג ד) 'כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה', כלומר, 'יום נקם' עולה על עונש המרגלים, שנקם בהם ה' להענישם שכנגד כל יום שריגלו את הארץ ישארו שנה אחת במדבר, שנאמר (במדבר יד לד) 'יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם', ולפי אותו חשבון נאמר סיום הפסוק 'ושנת גאולי באה', שהגאולה תהיה 'שנה' לפי חשבון של שנה לכל יום, שהם שלש מאות ששים וחמש שנה.

הגמרא מבררת את פירוש הפסוק: **מַאי** 'יוֹם נָקָם בְּלִבִּי', **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, כביכול אומר ה', אותו יום שתבוא הגאולה ואנקום באומות העולם, **לְלִבִּי גְּלִיתִי** – חשבתי אותו בלבי, אך לא אמרתיו בפי והרי זה כאילו **לְאַבְרַיי לֹא גְּלִיתִי** – לא אמרתי זאת בפירוש, וכביכול לא יכלו האיברים לשמוע זאת. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, לְלִבִּי גְּלִיתִי**, אך **לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לֹא גְּלִיתִי**.

הגמרא ממשיכה לדון כמה הם ימות המשיח: **תָּנֵי** [–שנה] **אֲבִימִי בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל** יהיו **שִׁבְעַת אֲלָפִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה סב ה) 'וּמִשּׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה (כן) יָשִׂישׂ עָלַיִךְ (ה') אֱלֹהָיִךְ', כלומר, כימי המשתה של חתן וכלה שהם שבעה ימים, ויומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנים, שנאמר (תהלים צ ד) 'כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל'. דעה נוספת: **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ** יהיו **כְּמִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם וְעַד עַכְשָׁיו** – עד שעה שיבוא המשיח, **שֶׁנֶּאֱמַר** 'לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ', כלומר שהבטיח הקדוש ברוך הוא לישראל שיהיו בארץ ישראל כמשך הזמן שהעולם קיים, והרי עד עתה לא היו ישראל בארצם זמן רב כל כך, ובודאי תתקיים הבטחה זו בזמן הגאולה העתידה. **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר**, ימות המשיח יהיו **כִּימֵי נֹחַ עַד עַכְשָׁיו** – כזמן שמשנת המבול ועד שעת הגאולה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה נד ט) 'כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי נֹחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר בָּךְ', ויש לדרוש את תיבות 'כי מי נח', כאילו נאמר 'כימי נח', והיינו שנשבע ה' שלא יקצוף על ישראל ולא יחריב את עולמו לאחר שיבוא המשיח, עד שיעבור שיעור זמן 'כימי נח', כלומר מימות נח ועד עת הגאולה.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַנְּבִיאִים כּוּלָּן שהתנבאו על רוב הטובה שתהיה לישראל לעתיד לבא, **לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ**, שאז יחיו בגוף גשמי ויוכלו ליהנות מכל אותם דברים שנאמרו בנבואה, **אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא** – אחרי פטירת האדם מן העולם, שהוא עולם הנשמות שיש בו רק תענוג רוחני, על זה נאמר הפסוק (ישעיה סד ג) 'עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ (אלהים) יַעֲשֶׂה לִמְחַכֶּה לוֹ'. מביאה הגמרא דעה חולקת: **וּפְלִיגָא דִּשְׁמוּאֵל** – ודעת שמואל חולקת על רבי יוחנן האומר שהנבואות נאמרו על ימות המשיח, **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין** חילוק **בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכִיּוֹת בִּלְבָד**, שכשיבוא המשיח לא יהיו ישראל משועבדים למלכות אחרת, אלא תהיה להם מלכות בפני עצמם, אך לא יהיה שינוי בטבע העולם, ואם כן ודאי שכל הנביאים נתנבאו לעולם הבא, ולא לימות המשיח.

וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַנְּבִיאִים שהתנבאו על רוב הטובה שתהיה לישראל, **לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה, אֲבָל** השכר שיהיה **לַצַּדִּיקִים גְּמוּרִים**, עליו נאמר **עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ**. מביאה הגמרא את דעה החולקת: **וּפְלִיגָא דְּרַבִּי אַבָּהוּ** – ודעת רבי אבהו חולקת על רבי יוחנן האומר ששכרם של צדיקים גמורים גדול משכר בעלי תשובה, **דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, (אָמַר רַב), מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין שָׁם** בגן עדן, אפילו **צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵינָן עוֹמְדִין שָׁם**, שדרגת בעלי התשובה גדולה מצדיקים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה נז יט) 'שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר ה'', **בְּרֵישָׁא** – תחילה נאמר שלום לָרָחוֹק, **וַהֲדַר** – ורק אחר כך נאמר שלום לַקָּרוֹב, והרי פשוט שאין הכוונה שיש שלום לרשע שהוא רחוק עתה מה', אלא **מַאי** – מה כוונת הפסוק 'רָחוֹק', לָרָחוֹק **דְּמַעִיקָּרָא** – למי שהיה בתחילה רחוק מה', ואחר כך חזר בתשובה, **וּלְפִי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַאי 'קָרוֹב'** האמור בפסוק, והרי אף ה'רחוק' האמור בתחילה הוא קרוב עתה, אלא הכוונה **לְקָרוֹב דְּמַעִיקָּרָא וּדְהַשְׁתָּא** – שהיה קרוב לה' מתחילה וגם עתה, והיינו צדיק גמור שמעולם לא חטא, ומוכח שבעלי תשובה קודמים לצדיקים גמורים.

מבארת הגמרא את הפסוק לשיטת רבי יוחנן: **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר**, באמת מעלת צדיקים גמורים גדולה ממעלת בעלי תשובה, וכך מתפרש גם הפסוק, שנאמר תחילה שלום לְ'רָחוֹק', והיינו צדיק גמור **שֶׁהוּא** היה **רָחוֹק מֵעֲבֵירָה** כל ימיו, ואחר כך נאמר שלום ל'קָרוֹב', **שֶׁהוּא קָרוֹב מֵעֲבֵירָה** – שהיה קרוב אליה בתחילה, **וְנִתְרַחֵק מִמֶּנָּה**, וזהו בעל תשובה.

וְאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַנְּבִיאִים כּוּלָּן לֹא

המשך בעמוד קמ

רש"י

ה"ג היינו דאמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו וכו': **אקוט בדור.** אקח ישראל ואמלוך עליהם כמו נקטיה ארבעים שנה אקוט בדור בדור קטן של ארבעים שנה שהוא משונה מדורות שלפניו ומסתמא היינו משיח ששינוין גדולים יהיו בדורו ופשטיה דקרא מיהא גבי מתי מדבר אבל מדכתיב אקוט משמע אף להבא היה מתנבא: **מיוחד.** חשוב: ה"ג **רבי אומר ג' דורות שנאמר ייראוך עם שמש.** כלומר בהדי משיח שכתב בו (תהלים עב) לפני שמש ינון שמו ייראוך ישראל ולפני ירח לפני מלכות בית דוד שנמשל כירח כדכתיב (שם פט) כירח יכון עולם וגו' כמו כן ייראוך דור דורים דור אחד דורים ב' הרי ג': **אין להם משיח לישראל.** אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו: **שרי ליה מריה.** ימחול לו הקב"ה שאמר דברים אשר לא כן: **ואלו זכריה מיהא מתנבא על משיח בבית שני.** דכתיב בתרי עשר הנה מלכך יבא לך וגו' ולאו היינו זכריה בן יהוידע הכהן שניבא בבית ראשון אלא זכריה בן ברכיה שהיה במלכות דריוש: **רבי אומר שס"ה כמנין ימות החמה דכתיב כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה.** [ליום נקם של מרגלים ארבעים יום מה יום נקם של מרגלים] שנה אחת בכל יום כדכתיב (במדבר יד) יום לשנה יום לשנה וגו' כך שנת גאולה באה שנה ליום שנה ליום שלכל יום ויום של שנה זו הכתובה שנת גאולי במקרא זה נותנים שנה אחת ואית דגרסי רבי אומר שס"ה אלפים שנה דכתיב שנת גאולי באה ושנה של הקב"ה הכי הוי דכתיב (תהלים צ) כי אלף שנים בעיניך כיום: **ועד עכשיו.** ימות המשיח: **לאיברי לא גליתי.** שלא הוצאתי דבר מפי שהיו איברי יכולין לשמוע אבל בלבי היה טמון הדבר: **למען ירבו ימיכם כימי השמים על הארץ.** ולא עמדו בארעם כל כך אבל עתידין לעמוד כשיבא משיח: **כמשוש חתן.** שבעת ימי המשתה כן ישיש עליך שבעת ימים ויומו של הקב"ה אלף שנה: **כי מי נח.** כמו כימי נח כחשבון השנים שנמצא בידו לאותו זמן שנשבע ה' מעבור מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי כפי אותו חשבון נשבעתי מקצף עליך ומגער בך שלא אחריב את עולמי לאחר שיבא משיח עד שיכלה זה הזמן: **לא נתנבאו.** טובה לישראל: **עין לא ראתה.** דאין קץ לדבר: **צדיקים אינן עומדין.** דגדול כחן של בעלי תשובה שאין בריה יכולה לעמוד (לפניהם) [במחיצתם]: **ברישא** לרחוק. שנתרחק מן הקב"ה ואח"כ שב אליו בתשובה והדר שלום לקרוב מעיקרא צדיק גמור דגדול כחן של בעלי תשובה: **שהיה** רחוק מן **העבירה.** כל ימיו דהיינו צדיק גמור: **אפיקורוס ומגלה פנים.** מפורש לקמן: **ברית בשר.** מילה: **מכאן.** מן הפסוק הזה שכתוב כי דבר ה' בזה (אמר ר"א וכו') מחלל את הקדשים דמחלל קדשים ומבזה מועדות ומגלה פנים כו' היינו דבר ה' בזה) דבזיון הוא: **מפר ברית.** היינו את בריתי הפר: **מועדות.** חולו של מועד: דקדוק זה. חסרות ויתרות: מק"ו [זה] ומגזירה שוה [זו]. [ושא"ל רבו גזירה שוה] לא גמר מרבו: **המשנה.** זה שעושה כמו שאינה עיקר: **זה העובר ע"ז.** היינו דבר ה' דבור שדבר הקב"ה בעצמו לישראל דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום: **חוזר.** לשנותה:

זמר

1 וְהַיְינוּ דְּאָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא לְרַבִּי אַבָּהוּ, אֵימָתַי אָתֵי
2 מָשִׁיחַ. אָמַר לֵיהּ, לְכִי חָפֵי לְהוּ חֲשׁוֹכָא לְהַנְהוּ אִינְשֵׁי.
3 אָמַר לֵיהּ, מִילְּטָא קָא לָיְיטַת לִי. אָמַר לֵיהּ, קְרָא כְּתִיב 'כִּי
4 הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח ה'
5 וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה'. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יְמוֹת
6 הַמָּשִׁיחַ אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט
7 בְּדוֹר'. רַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, שִׁבְעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר
8 'וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְנִשְׁכַּחַת צוֹר שִׁבְעִים שָׁנָה כִּימֵי מֶלֶךְ
9 אֶחָד', אֵיזֶהוּ מֶלֶךְ מְיוּחָד, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה מָשִׁיחַ. רַבִּי אוֹמֵר,
10 שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'יִרְאוּךָ עִם שֶׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר
11 דּוֹרִים'. רַבִּי הִילֵּל אוֹמֵר, אֵין לָהֶם מָשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁכְּבָר
12 אֲכָלוּהוּ בִּימֵי חִזְקִיָּה. אָמַר רַב יוֹסֵף, שָׁרֵא לֵיהּ מָרֵיהּ לְרַבִּי
13 הִילֵּל. חִזְקִיָּה אֵימַת הֲוָה, בְּבֵית רִאשׁוֹן. וְאִילּוּ זְכַרְיָה, קָא
14 מִתְנַבֵּי בְּבֵית שֵׁנִי, וְאָמַר 'גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת
15 יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב
16 עַל חֲמוֹר וְעַל עַיִר בֶּן אֲתוֹנוֹת'. תַּנְיָא אִידָּךְ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר
17 אוֹמֵר, יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ אַרְבָּעִים שָׁנָה. כְּתִיב הָכָא, 'וַיְעַנֻּךָ
18 וַיַּרְעִבֻךָ וַיַּאֲכִילֻךָ', וּכְתִיב הָתָם, 'שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ
19 שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה'. רַבִּי דּוֹסָא אוֹמֵר, אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה,
20 כְּתִיב הָכָא, 'וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה', וּכְתִיב הָתָם, 'שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ'. רַבִּי
21 אוֹמֵר, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה, כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת
22 גְּאוּלַי בָּאָה', מַאי 'יוֹם נָקָם בְּלִבִּי', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְלִבִּי גִּלִּיתִי, לְאִבְרָיַי לֹא גִּלִּיתִי. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, לְלִבִּי גִּלִּיתִי, לְמַלְאָכֵי
23 הַשָּׁרֵת לֹא גִּלִּיתִי. תָּנֵי אֲבִימִי בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל, שִׁבְעַת אֲלָפִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמִשּׁוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ
24 אֱלֹהָיִךְ'. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ כְּמִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם וְעַד עַכְשָׁיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ'. רַב נַחְמָן
25 בַּר יִצְחָק אָמַר, כִּימֵי נֹחַ עַד עַכְשָׁיו, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי'. אָמַר רַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַנְּבִיאִים
26 כּוּלָּן לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא 'עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ יַעֲשֶׂה לִמְחַכֵּה לוֹ'. וּפְלִיגָא דְּשִׁמּוּאֵל, דְּאָמַר
27 שְׁמוּאֵל, אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבָד. וְאָמַר רַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַנְּבִיאִים לֹא
28 נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה, אֲבָל צַדִּיקִים גְּמוּרִים, 'עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ'. וּפְלִיגָא דְּרַבִּי אַבָּהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, (אָמַר רַב),
29 מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין שָׁם, צַדִּיקִים אֵינָן עוֹמְדִין שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר 'שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב'. בְּרִישָׁא רָחוֹק, וַהֲדַר קָרוֹב. מַאי
30 'רָחוֹק', רָחוֹק דְּמֵעִיקָּרָא. וּמַאי 'קָרוֹב', קָרוֹב דְּמֵעִיקָּרָא וּדְהַשְׁתָּא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, לָרָחוֹק', שֶׁהוּא רָחוֹק מֵעֲבֵירָה. 'קָרוֹב', שֶׁהוּא קָרוֹב
31 מֵעֲבֵירָה וְנִתְרַחֵק מִמֶּנָּה. וְאָמַר רַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַנְּבִיאִים כּוּלָּן לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְמַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם,
32 וּלְעוֹשֶׂה פְּרַקְמַטְיָא לְתַלְמִיד חָכָם, וְלִמְהַנֵּה תַּלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו. אֲבָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עַצְמָן, 'עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ'. מַאי 'עַיִן
33 לֹא רָאָתָה'? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, זֶה יַיִן הַמְּשׁוּמָּר בַּעֲנָבָיו מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, זֶה 'עֵדֶן', לֹא רָאָתָה עַיִן מֵעוֹלָם.
34 וְאִם תֹּאמַר, אָדָם הֵיכָן דָּר, בַּגָּן. וְאִם תֹּאמַר 'גַּן' הוּא 'עֵדֶן', תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן': וְהָאוֹמֵר אֵין תּוֹרָה מִן
35 הַשָּׁמַיִם וְכוּ': תְּנוּ רַבָּנַן, 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה וּמִצְוָתוֹ הֵפֵר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת', זֶה הָאוֹמֵר אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם. דָּבָר אַחֵר, 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה',
36 זֶה אַפִּיקוֹרוֹס. דָּבָר אַחֵר, 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה' זֶה הַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה. 'וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפֵר', זֶה הַמֵּפֵר בְּרִית בָּשָׂר. 'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת', 'הִכָּרֵת'
37 בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'תִּכָּרֵת' לָעוֹלָם הַבָּא. מִכָּאן אָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר הַמּוֹדָעִי, הַמְחַלֵּל אֶת הַקָּדָשִׁים, וְהַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל
38 אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְהַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵירוֹ בָּרַבִּים, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ
39 חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. תַּנְיָא אִידָּךְ, 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה', זֶה הָאוֹמֵר אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם. וַאֲפִילּוּ אָמַר, כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ מִן הַשָּׁמַיִם, חוּץ
40 מִפָּסוּק זֶה, שֶׁלֹּא אֲמָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא מֹשֶׁה מִפִּי עַצְמוֹ, זֶהוּ 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה'. וַאֲפִילּוּ אָמַר, כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ מִן הַשָּׁמַיִם,
41 חוּץ מִדִּקְדּוּק זֶה, מִקַּל וָחֹמֶר זֶה, מִגְּזֵרָה שָׁוָה זוֹ, זֶה הוּא 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה'. תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד תּוֹרָה, וְאֵינוֹ מְלַמֵּדָהּ,
42 זֶה הוּא 'דְּבַר ה' בָּזָה'. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ עַל הַמִּשְׁנָה. רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, וְאֵינוֹ עוֹסֵק.
43 רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, זֶה הָעוֹבֵר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. מַאי מַשְׁמָעָהּ, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה', זֶה הַמְבַזֶּה דִּבּוּר שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ
44 לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, 'אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ', 'לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים' וְגוֹ'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר, כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ חוֹזֵר עָלֶיהָ,
45 דּוֹמֶה לְאָדָם שֶׁזּוֹרֵעַ וְאֵינוֹ קוֹצֵר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְשַׁכְּחָהּ, דּוֹמֶה לְאִשָּׁה שֶׁיּוֹלֶדֶת וְקוֹבֶרֶת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,

רש"י

זמר בכל יום. היה מסדר למודך אע"פ שסדור בפיך בזמר והוא יגרום לך שתהא לעולם הבא בשמחה ובשירים: **נפש עמל עמלה לו.** מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו: **כי אכף עליו פיהו.** מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור לישנא אחרינא זמר כלומר שעוסק בשירים ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר כך החזור על התורה נעשה לו סדורה בפיו: **תורה עומלת לו.** שמחזורת עליו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה וכל כך למה מפני שאכף שכפף פיהו על דברי תורה: **דרופתקי.** טרחניק כלומר כל הגופין לעמל נבראו: **טוביה לדזכי.** אשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה לשון אחר דרפתקי כיס ארוך שמשימין בו מעות כל הגופין נרתקין הם לקבל ולהכניס דברים אשריו למי שזכה ונעשה נרתק לתורה: **לומד תורה לפרקים.** ואינו לומד תדיר תדיר כמי שאין לו אשה ובועל פעמים זו פעמים זו: **שנאמר כי נעים כי תשמרם.** אימתי תשמרם בבטנך [בזמן] שיכונו יחדיו על שפתיך: **לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע.** בתמיה דבר שאינו צריך הוא וכן היה מלגלג ואומר שכתבו משה שלא לצורך ולקמיה מפרש דהיינו מגלה פנים בתורה: **וילך ראובן וגו'.** והיינו נמי שלא לצורך: **בחבלי השוא.** בחנם בלא שום הנאה היה חוטא: **מלכותא בלא תנא.** שר גדול אלא שאינו מעוטר וכיון דתמנע היתה אחות מלך ודאי בת מלך היא: **מוטב שאהיה שפחה לאומה זו.** לבני אברהם יצחק (ויעקב) שהן יראי שמים ולא אהיה גברת לאומה אחרת ולכך נעשית פילגש לאליפז בן עשו שהיה מזרע יצחק: **לרחקה.** מתחת כנפי השכינה שהיה להם לגיירה: **בימי קציר חטים.** לאחר שקצרו השדה שהכל רשאין ליכנס בתוך שדה חבריהן: **יברוחי.** כדמתרגמינן ולא איתפרש מאי היא: **סיגלי וסביסקי** [**וסבסוך**]. מינין אחרים סיגלי עיקרי עשבים והוא ממיני בשמים ואמהות של אותן עשבים קרי סגלי (וסבסך) [וסביסקי] נמי מין בשמים: **מעוזי.** תורה: **שלום שלום.** תרתי זימני אחד למעלה ואחד למטה: **פלטיריין של מעלה ושלמטה.** כדכתיב לנטוע שמים וליסוד ארץ: **אשר עשו בחרן.** דמתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן וקרי להו עשייה: **כאילו עשאו.** לאותו דבר מצוה: **והלא אהרן הכה.** דכתיב (שמות ז) (ויאמר) אל אהרן קח מטך ונטה ידך: **מגלה פנים בתורה.** מעיז פנים כלפי עוסקי תורה מגלה פנים משתמע לן דחמיר מאפיקורוס דאפיקורוס היינו דאית ביה אפקירותא בעלמא: **אלא למ"ד מבזה תלמידי חכמים עצמן אפיקורוס הוי.** כ"ש דמבזה חברו בפני תלמידי חכמים לאו מגלה פנים הוא והשתא מאי נינהו מגלה פנים בתורה: **מנשה בן חזקיה.** שהיה דורש באגדות של דופי: **איכא דמתני לה אסיפא.** דברייתא דקתני מכאן אמר רבי אלעזר וכו' המגלה פנים בתורה רב ור' חנינא וכו': **מאי אהני לן.** והם אינן יודעין שעולם מתקיים עליהם: **מגלה פנים בתורה הוא.** שכופר במה שכתוב בתורה: **אם לא בריתי יומם ולילה וגו'.** שמהנין לעולם ומקיימין [אותו] והוא אומר דלא מהני מידי: **מהכא נמי שמעינן.** שהצדיקים מהנין לאחרים:

לא

1 **זַמֵּר בְּכָל יוֹם, זַמֵּר בְּכָל יוֹם. אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי,**
2 **מַאי קְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר 'נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ כִּי אָכַף עָלָיו**
3 **פִּיהוּ', הוּא עָמֵל בְּמָקוֹם זֶה, וְתוֹרָתוֹ עוֹמֶלֶת לוֹ בְּמָקוֹם**
4 **אַחֵר. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם לְעָמָל נִבְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי**
5 **אָדָם לְעָמָל יוּלָּד'. אִינִי יוֹדֵעַ, אִם לַעֲמֹל פֶּה נִבְרָא, אִם**
6 **לַעֲמֹל מְלָאכָה נִבְרָא. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ',**
7 **הֲוֵי אוֹמֵר לַעֲמֹל פֶּה נִבְרָא. וְעַדַּיִן אֵינִי יוֹדֵעַ, אִם לַעֲמֹל**
8 **תּוֹרָה, אִם לַעֲמֹל שִׂיחָה. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר**
9 **הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ', הֲוֵי אוֹמֵר, לַעֲמֹל תּוֹרָה נִבְרָא. וְהֵיכָנוּ**
10 **דְּאָמַר רָבָא, כּוּלְּהוּ גּוּפֵי, דְּרוּפְתְּקֵי נִינְהוּ. טוּבִיָּה לִדְזָכֵי,**
11 **דְּהָווּ דְּרוּפְתְּקֵי דְּאוֹרַיְיתָא. 'נוֹאַף אִשָּׁה חֲסַר לֵב', אָמַר**
12 **רֵישׁ לָקִישׁ, זֶה הַלּוֹמֵד תּוֹרָה לִפְרָקִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי נָעִים**
13 **כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ יִכּוֹנוּ יַחְדָּיו עַל שְׂפָתֶיךָ'. תָּנוּ רַבָּנַן,**
14 **'וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה', זֶה מְנַשֶּׁה בֶּן חִזְקִיָּה,**
15 **שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ בְּהַגָּדוֹת שֶׁל דּוֹפִי. אָמַר, וְכִי לֹא הָיָה**
16 **לוֹ לְמֹשֶׁה לִכְתּוֹב אֶלָּא 'וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע', 'וְתִמְנַע**
17 **הָיְתָה פִּלֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז', 'וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר חִטִּים**
18 **דּוּדָאִים בַּשָּׂדֶה'. יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ, 'תֵּשֵׁב בְּאַחִיךָ**
19 **תְּדַבֵּר בְּבֶן אִמְּךָ תִּתֵּן דּוֹפִי, אֵלֶּה עָשִׂיתָ וְהֶחֱרַשְׁתִּי דִּמִּיתָ**
20 **הֱיוֹת אֶהְיֶה כָּמוֹךָ אוֹכִיחֲךָ וְאֶעֱרְכָה לְעֵינֶיךָ'. וְעָלָיו מְפוֹרָשׁ**

21 **בַּקַּבָּלָה, 'הוֹי מוֹשְׁכֵי הֶעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה'. מַאי 'כַּעֲבוֹת הָעֲגָלָה'? אָמַר רַבִּי אָסִי, יֵצֶר הָרָע, בַּתְּחִלָּה דּוֹמֶה לְחוּט**
22 **שֶׁל כּוּבְיָא, וּלְבַסּוֹף דּוֹמֶה לַעֲבוֹת הָעֲגָלָה. דַּאֲתָן עֲלָה מִיהַת, 'אַחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע' מַאי הִיא? תִּמְנַע, בַּת מְלָכִים הֲוַאי, דִּכְתִיב 'אַלּוּף**
23 **לוֹטָן אַלּוּף תִּמְנָע', וְכָל 'אַלּוּף', מַלְכוּתָא בְּלָא תָּאנָא הִיא, בָּעֵיָא לְאִינַּיּוֹרֵי. בָּאתָה אֵצֶל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְלֹא קִבְּלוּהָ. הָלְכָה וְהָיְתָה**
24 **פִּילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו, אָמְרָה, מוּטָב תְּהֵא שִׁפְחָה לְאוּמָּה זוֹ וְלֹא תְּהֵא גְּבִירָה לְאוּמָּה אַחֶרֶת. נִפַּק מִינָּהּ עֲמָלֵק, דְּצַעֲרִינְהוּ לְיִשְׂרָאֵל.**
25 **מַאי טַעְמָא, דְּלָא אִיבְּעֵי לְהוּ לְרַחֲקָהּ. 'וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר חִטִּים', אָמַר רָבָא בְּרִבִּי יִצְחָק, אָמַר רַב, מִכָּאן לְצַדִּיקִים שֶׁאֵין פּוֹשְׁטִין**
26 **יָדֵיהֶן בְּגֵזֶל. 'וַיִּמְצָא דּוּדָאִים בַּשָּׂדֶה', מַאי 'דּוּדָאִים'? אָמַר רַב, 'יַבְרוּחֵי'. לֵוִי אָמַר, 'סִיגְלֵי'. רַבִּי יוֹנָתָן אָמַר, [סְבִיסְקֵי]. אָמַר רַבִּי אֲלֶכְסַנְדְּרִי,**
27 **כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, מִשִּׁים שָׁלוֹם בְּכָפְלַיָּא שֶׁל מַעְלָה וּבְכָפְלַיָּא שֶׁל מַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעוּזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה**
28 **לִי'. רַב אָמַר, כְּאִילּוּ בָּנָה פַּלְטֵרִין שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וָאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטוֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹּד אָרֶץ'. [רַבִּי**
29 **יוֹחָנָן אָמַר], אַף מֵגִין עַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ'. וְלֵוִי אָמַר, אַף מְקָרֵב אֶת הַגְּאוּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'לֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי**
30 **אָתָּה'. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ עֲשָׂאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן'. רַבִּי**
31 **[אֶלְעָזָר] אוֹמֵר, כְּאִילּוּ עֲשָׂאָן לְדִבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם'. רָבָא אָמַר, כְּאִילּוּ עֲשָׂאוּ לְעַצְמוֹ,**
32 **שֶׁנֶּאֱמַר 'וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם', אַל תִּקְרֵי 'אוֹתָם', אֶלָּא 'אַתֶּם'. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, כָּל הַמַּעֲשֶׂה אֶת חֲבֵרוֹ לִדְבַר מִצְוָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב**
33 **כְּאִילּוּ עֲשָׂאָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמִטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאֹר', וְכִי מֹשֶׁה הִכָּהוּ, וַהֲלֹא אַהֲרֹן הִכָּהוּ, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, כָּל הַמַּעֲשֶׂה אֶת חֲבֵרוֹ**
34 **לִדְבַר מִצְוָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ עֲשָׂאָהּ: אַפִּיקוֹרוֹס: רַב וְרַבִּי חֲנִינָא, אָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, זֶה הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי**
35 **יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמְרֵי, זֶה הַמְבַזֶּה חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר, הַמְבַזֶּה חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם, 'אַפִּיקוֹרוֹס' הָוֵי. מְבַזֶּה**
36 **תַּלְמִיד חָכָם עַצְמוֹ, 'מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה' הָוֵי. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר, מְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם עַצְמוֹ, 'אַפִּיקוֹרוֹס' הָוֵי. מְגַלֶּה פָּנִים**
37 **בַּתּוֹרָה, כְּגוֹן מַאי. כְּגוֹן, מְנַשֶּׁה בֶּן חִזְקִיָּה. וְאִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ אַסִּיפָא, מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה, רַב וְרַבִּי חֲנִינָא אָמְרֵי, זֶה הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם.**
38 **רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמְרֵי, זֶה הַמְבַזֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר, הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם עַצְמוֹ, 'מְגַלֶּה**
39 **פָּנִים בַּתּוֹרָה' הָוֵי. מְבַזֶּה חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם, 'אַפִּיקוֹרוֹס' הָוֵי. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר, מְבַזֶּה חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם, 'מְגַלֶּה פָּנִים**
40 **בַּתּוֹרָה' הָוֵי. 'אַפִּיקוֹרוֹס', כְּגוֹן מַאן. אָמַר רַב יוֹסֵף, כְּגוֹן הָנֵי דְּאָמְרִי, 'מַאי אַהֲנוּ לָן רַבָּנַן, לְדִידְהוּ קָרוּ, לְדִידְהוּ תָּנוּ'. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי, הַאי,**
41 **מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה נַמִּי הוּא, דִּכְתִיב 'אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי'. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מֵהָכָא נַמִּי**
42 **שְׁמַע מִינָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְנָשָׁאתִי לְכָל הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם'. אֶלָּא, כְּגוֹן דְּיָתֵיב קַמֵּיהּ רַבִּיהּ, וְנָפְלָה לֵיהּ שְׁמַעְתָּא בְּדוּכְתָּא אַחֲרִיתִי, וְאָמַר 'הָכִי**
43 **אָמְרִינַן הָתָם', וְלֹא אָמַר 'הָכִי אָמַר מַר'. רָבָא אָמַר, כְּגוֹן הָנֵי דְּבֵי בִּנְיָמִין אָסְיָא. דְּאָמְרִי, מַאי אַהֲנֵי לָן רַבָּנַן מֵעוֹלָם.**

לא

זַמֵּר בְּכָל יוֹם וֶזֶמֶר בְּכָל יוֹם – תהיה רגיל לסדר ולחזור על תלמודך, אף שהוא מסודר אצלך כזמר, ודבר זה יגרום לך שתהיה בעולם הבא בשמחה ובשירים.

אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, מַאי קְרָא – מאיזה פסוק נלמד דבר זה, שבזכות שיעסוק כאן בתורה יזכה להיות בשמחה בעולם הבא, **שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי טז כו) 'נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ **כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ**', כלומר, מתוך שהוא עמל ולומד תורה בפיו תמיד, כמו אוכף הנמצא תמיד על החמור, התורה עומלת עבורו, **הוּא עָמֵל בְּמָקוֹם זֶה** – בעולם הזה, **וְתוֹרָתוֹ עוֹמֶלֶת לוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר** – בעולם הבא, ועמל זה הוא עמל הפה הרמוז בפסוק 'כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ'.

הגמרא מביאה מימרות בענין עמל התורה: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם לְעָמֵל נִבְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב ה ז) 'כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד'. אך **אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַעֲמֹל פֶּה נִבְרָא, אִם לַעֲמֹל מְלָאכָה נִבְרָא, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר** (משלי טז כו) 'כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ', **הֲוֵי אוֹמֵר** שהאדם **לַעֲמֹל פֶּה נִבְרָא. וַעֲדַיִין אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַעֲמֹל תּוֹרָה, אִם לַעֲמֹל שִׂיחָה** בטילה, **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר** (יהושע א ח) 'לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ', **הֲוֵי אוֹמֵר, לַעֲמֹל תּוֹרָה נִבְרָא** האדם. **וְהֵיכָנוּ דְּאָמַר רָבָא, כּוּלְּהוּ גּוּפֵי דְּרוּפְתְּקֵי נִינְהוּ** – כל הגופים טורחים ועמלים, **טוּבֵיהּ לְדִזְקֵי דְּהֲוֵי דְּרוּפְתְּקֵי דְּאוֹרַיְיתָא** – טוב לו למי שזכה שגופו טורח ועמל בתורה.

מימרא נוספת: נאמר בפסוק (משלי ו לב) 'נֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר לֵב', **אָמַר** רֵישׁ לָקִישׁ, **זֶה** אדם **הַלּוֹמֵד תּוֹרָה לִפְרָקִים**, והרי הוא כמי שאין לו אשה, ובועל כל פעם אשה אחרת. **שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי כב יח) 'כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ יִכּוֹנוּ יַחְדָּיו עַל שְׂפָתֶיךָ', כלומר, אימתי ישמרו דברי תורה בבטנך, בזמן שיכונו יחדיו על שפתיך, ולא תלמדם לפרקים.

התבאר לעיל (ע"א) שאחד הדברים הכלולים ב'דבר ה' בזה' זה המגלה פנים בתורה שלא כהלכה, הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן,** נאמר בפסוק (במדבר טו ל) 'וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה', **זֶה מְנַשֶּׁה בֶּן חִזְקִיָּה** מלך יהודה, **שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ** בפרהסיא **בְּהַגְדּוֹת שֶׁל דּוֹפִי** – בדברי לגלוג על פסוקי התורה, שנראה שאין בהם חידוש, וכך **אָמַר, וְכִי לֹא הָיָה לוֹ לְמֹשֶׁה לִכְתּוֹב** בתורה **אֶלָּא** 'וְאַחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע' (בראשית לו כב), וכן 'וְתִמְנַע הָיְתָה פִּלֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז' (שם לו יב), וכן 'וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה' (שם ל יד), והרי אין כל תועלת בכתיבת פסוקים אלו, שאינם מלמדים דבר. **יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ,** 'תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְּדַבֵּר בְּכֵן אִמְּךָ תִּתֶּן **דּוֹפִי, אֵלֶּה עֲשִׂיתָ וְהֶחֱרַשְׁתִּי דִּמְיֹתָ הָיוֹת אֶהְיֶה כָּמוֹךָ אוֹכִיחֲךָ וְאֶעֱרְכָה לְעֵינֶיךָ**' (תהלים נ כ–כא), כלומר, שדיבר דברי דופי על משה רבינו שהיה אחיו, שכל ישראל הם בני אברהם יצחק ויעקב, והיה 'בן אמו', שהרי משה משבט לוי ומנשה היה משבט יהודה, ושניהם בני לאה אמנו, ועל זה נאמר סיום הפסוק, שאם אחריש לך תחשוב שאני מסכים עמך ו'אהיה כמוך', ולכן לא אשתוק אלא אוכיח אותך ואראה לך שכל דברי התורה נצרכים. **וְעָלָיו** – על מנשה **מְפוֹרָשׁ בַּקַּבָּלָה** פסוק זה (ישעיה ה יח) 'הוֹי מוֹשְׁכֵי הָעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה', והיינו שהיה חוטא ללא הנאה וללא תועלת.

שואלת הגמרא: **מַאי** – מה כוונת הפסוק (שם) שדימה את החטא 'כַּעֲבוֹת הָעֲגָלָה', והיינו כחבל עבה שקושרים בו את העגלה למושכה. **אָמַר רַבִּי אֶסִּי, יֵצֶר הָרָע, בַּתְּחִלָּה** – כשמתחיל לפתות את האדם לחטוא, **דּוֹמֶה לְחוּט שֶׁל כּוּבְיָא** – קורי עכביש, שאין לו כח גדול, **וּלְבַסּוֹף** – לאחר שחטא האדם הרבה, **דּוֹמֶה** היצר הרע **לַעֲבוֹת הָעֲגָלָה,** שהוא חבל עבה וחזק ביותר, שמתגבר בו כוחו של היצר הרע.

הגמרא מבררת מה באמת אנו לומדים מפסוקים אלו שלגלג עליהם מנשה. שואלת הגמרא: **דַּאֲתָן עָלֵהּ מִיהַת** – כיון שבאנו להזכיר פסוקים אלו, יש לברר, 'אַחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע' **מַאי הִיא** – מה לומדים מפסוק זה. משיבה הגמרא: **תִּמְנָע, בַּת מְלָכִים הֲוַאי** – היתה, **דִּכְתִיב** (בראשית לו כט) 'אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף תִּמְנָע', **וְכָל 'אַלּוּף'** המוזכר בתורה, **מַלְכוּתָא בְּלָא תָּאנָא הִיא** – זו מלכות ללא כתר, כלומר, שר גדול הוא אך אינו מעוטר בכתר מלכות, וכיון שתמנע היתה אחות לוטן שהוא מלך, מסתבר שגם אביה היה מלך, **בָּעְיָא לְאִינַיּוּרֵי** – ורצתה להתגייר, **בָּאתָה אֵצֶל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְלֹא קִבְּלוּהָ, הָלְכָה וְהָיְתָה פִּלֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו,** ועשתה זאת כיון **שֶׁאָמְרָה, מוּטָב תֶּהֱא שִׁפְחָה לְאוּמָּה זוֹ** – לצאצאי אברהם ויצחק, שהם יראי שמים, **וְלֹא תֶּהֱא גְּבִירָה לְאוּמָּה אַחֶרֶת, נָפַק מִינָּהּ** – ויצא ממנה **עֲמָלֵק, דְּצַעֲרִינְהוּ לְיִשְׂרָאֵל** – שציער את עם ישראל ונלחם בהם, **מַאי טַעֲמָא** – מדוע נענשו ישראל שציערם עמלק, כיון **דְּלָא אִיכְּפָי לְהוּ לְרַחֲקָהּ** – לא היה להם לאברהם יצחק ויעקב לרחק אותה, אלא לגיירה.

ממשיכה הגמרא ומבארת את הפסוקים: למה נאמר 'וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר חִטִּים', **אָמַר רָבָא בְּרַבִּי יִצְחָק, אָמַר רַב, מִכָּאן לְצַדִּיקִים שֶׁאֵין פּוּשְׁטִין יְדֵיהֶן בְּגֵזֶל,** שאף שהיה זה זמן קציר חיטים, והחיטים היו מצויים בשדות, לא גזלם אלא נטל דודאים שהם הפקר. מבארת הגמרא את המשך הפסוק: 'וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה', **מַאי** 'דוּדָאִים', **אָמַר רַב,** 'יַבְרוּחֵי'. **לֵוִי אָמַר,** מין בשמים ששמו 'סִיגְלֵי'. **רַבִּי יוֹנָתָן אָמַר,** מין בשמים ששמו (**סיכסוך**) [**סִכְסִכֵּן**].

אָמַר רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ, מֵשִׂים שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה – מלאכים, שעושה להם נחת רוח שאינם צריכים להענישו, **וּבְפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה** – ישראל, שעושה להם שלום בזכויותיו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה כז ה) 'אוֹ יַחֲזִיק בְּמָעוּזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה לִי', ו'מעוזי' זו התורה, ומכך שנכתב לשון 'שלום' פעמיים יש ללמוד שהוא משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה.

רַב אָמַר, העוסק בתורה לשמה, **כְּאִילּוּ בָּנָה פַּלְטְרִין** [–ארמונות] **שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה** – שמים וארץ, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה נא טז) 'וָאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטוֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹּד אָרֶץ', כלומר, דברי התורה ששמתי בפיך, הרי הם כבריאת שמים וארץ. **(אמר ריש לקיש) [רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר],** העוסק בתורה לשמה **אַף מֵגִין עַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ', שבזכות התורה הגנתי עליך מהאויבים ב'צל ידי', וצל ידו של הקדוש ברוך הוא כולל את העולם כולו. **וְלֵוִי אָמַר, אַף מְקָרֵב אֶת הַגְּאוּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר** בסיום הפסוק שם 'וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה', שזה יהיה בזמן הגאולה, שכולם יכירו שישראל הם עם ה'.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵירוֹ תּוֹרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ המלמד **עֲשָׂאוֹ** לאותו אדם שלימדו תורה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית יב ה) 'וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ **וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן,** ומה הם הנפשות שעשו בחרן, תרגם אונקלוס 'נפשתא דשעבידו לאורייתא', הנפשות ששעבדו לתורה, ונפשות אלו מכונות בפסוק 'הנפש אשר עשו'.

רַבִּי (אליעזר) [וְאֶלְעָזָר] אוֹמֵר, הרי הוא **כְּאִילּוּ עֲשָׂאָן לְדִבְרֵי תּוֹרָה** עצמם, שעל ידי לימודו עם חבירו נתחדשו לו דברים, והרי זה כאילו הוא חידשם בעולם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים כט ח) 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת **וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם**'.

רָבָא אָמַר, כְּאִילּוּ עֲשָׂאוֹ לְעַצְמוֹ, שקודם שלמד תורה לא היה נקרא 'אדם', ועל ידי לימודו עמו התווספה לו חכמה ונעשה נפש 'אדם', **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם', ונכתבה בתורה תיבה זו 'אתם' ללא וי"ו, כדי לדרוש, **אַל תִּקְרֵי 'אוֹתָם', אֶלָּא** תדרוש את הפסוק כאילו נאמר 'אַתֶּם', שעל ידי לימוד התורה כאילו עושה האדם את עצמו. **אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, כָּל הַמַּעֲשֶׂה אֶת חֲבֵירוֹ לְדָבָר מִצְוָה** – גורם לו לעשות מצוה מסוימת, **מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ** הוא עצמו **עֲשָׂאָהּ** לאותה מצוה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יז ה) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל **וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיְאֹר** קַח בְּיָדְךָ **וְהָלָכְתָּ**', ולכאורה קשה, **וְכִי מֹשֶׁה הִכָּהוּ** ליאור, **וַהֲלֹא אַהֲרֹן** הוא שהִכָּהוּ, שנאמר (שם ז יט) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה יָדְךָ עַל מֵימֵי מִצְרַיִם', **אֶלָּא** לוֹמַר לְךָ, **כָּל הַמַּעֲשֶׂה אֶת חֲבֵירוֹ לְדָבָר מִצְוָה,** כגון כאן שאמר משה רבינו לאהרן להכות את היאור, **מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ עֲשָׂאָהּ** בעצמו.

שנינו במשנה (צ.): ואילו שאין להם חלק לעולם הבא וכו', **וְאַפִּיקוֹרוֹס.** ולשון 'אפיקורוס' היא שיש בו הפקרות כלפי ה', והגמרא

המשך בעמוד קלז

קלב

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום ראשון עמ' א

לנבוכדנצר את חלומו, שכל חכמיו לא הצליחו לפותרו (דניאל ב מו) 'בֵּאדַיִן מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נְפַל עַל אַנְפּוֹהִי – אז המלך נבוכדנצר נפל על פניו, וּלְדָנִיֵּאל סְגִיד וְגוֹ' וּמִנְחָה וְנִיחוֹחִין אֲמַר לְנַסָּכָה לֵהּ' – והשתחוה לדניאל, ורצה להקריב לפניו מנחה ולנסך לפניו יין, כיון שחשבו לאלוה.

הגמרא מביאה את המעשה בנביאי השקר שהשליכם נבוכדנצר לכבשן האש: נאמר בנביא (ירמיה כט כא–כב), 'כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְאֶל צִדְקִיָּה בֶּן מַעֲשֵׂיָה הַנִּבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְגוֹ' הִנְנִי נֹתֵן אֹתָם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְהִכָּם לְעֵינֵיכֶם', וּכְתִיב בפסוק שאחריו 'וְלוּקַח מֵהֶם קְלָלָה לְכָל גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר יְשִׂימְךָ ה' כְּצִדְקִיָּהוּ וּכְאָחְאָב אֲשֶׁר קָלָם מֶלֶךְ בָּבֶל בָּאֵשׁ'. דורשת הגמרא את לשון הפסוק, 'אֲשֶׁר שָׁרָפָם' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'אֲשֶׁר קָלָם', ומה באה לשון זו ללמדינו, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מְלַמֵּד שֶׁעֲשָׂאָן כִּקְלָיוֹת – שבלים ששורפים אותם מעט באש מבחוץ.

הגמרא מבארת מדוע שרפם נבוכדנצר באש: נאמר בפסוק (שם כט כג) שעונשם היה 'יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנָאֲפוּ אֶת נְשֵׁי רֵעֵיהֶם'. מבררת הגמרא: מַאי עֲבוּד – מה עשו נביאי שקר אלו. משיבה הגמרא: אָזוּל לְגַבֵּי כַּרְתֵּיהּ דְּנְבוּכַדְנֶצַּר – הלכו כל אחד בפני עצמו לבתו של נבוכדנצר, אַחְאָב אָמַר לֵהּ, 'כֹּה אָמַר ה', הִשְׁמִיעִי אֶל צִדְקִיָּה' – הִתְרַצִּי לשמש עם צדקיה, וְצִדְקִיָּה אָמַר לה, כֹּה אָמַר ה', הִשְׁמִיעִי אֶל אַחְאָב. אָזְלָה – הלכה בתו של נבוכדנצר וְאָמְרָה לֵיהּ לַאֲבוּהַּ – אמרה לאביה, נבוכדנצר, שכך אמרו לה שני הנביאים. אָמַר לֵהּ, אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ – של ישראל, שׁוֹנֵא זִימָּה הוּא, ולכן לא מסתבר שהם אומרים אמת, אלא כִּי אָתוּ לְגַבָּךְ שַׁדְּרִינְהוּ לְגַבַּאי – כשיבואו אלייך שוב, שלחי אותם אלי. כִּי אָתוּ לְגַבָּהּ שַׁדַּרְתִּנְהוּ לְגַבֵּי אֲבוּהַּ – כשבאו אליה שוב, שלחה אותם לאביה, אָמַר לֵהּ נבוכדנצר, מַאן אָמַר לְכוֹן – מי אמר לכם לומר כן לבתי. אָמְרוּ לו שניהם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שאל אותם נבוכדנצר, וְהָא חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, שְׁאֵלְתִּינְהוּ – שאלתי אותם אם מותר לעשות כן, וְאָמְרוּ לִי שהדבר אָסוּר. אָמְרוּ לֵיהּ אחאב וצדקיה, אֲנַן נַמִּי נְבִיאֵי כְּוָתֵיהוּ – גם אנו נביאים כמותם, ואף שלְדִידְהוּ לֹא אָמַר לְהוּ – להם לא נאמר בנבואה לעשות כן, ולכן אמרו לך שהדבר אסור, לְדִידָן אָמַר לָן – לנו הוא ציוה לעשות כן.

אָמַר לְהוּ נבוכדנצר לאחאב וצדקיה, אֲנָא בָּעִינָא דְּאִיבְּדִקְינְכוּ כִּי הֵיכִי דְּבַדַּקְתִּינְהוּ – רצוני לבודקכם, כמו שבדקתי לַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, שהשלכתים לכבשן האש ויצאו חיים. אָמְרוּ לֵיהּ אחאב וצדקיה, אִינּוּן תְּלָתָא הָווּ, וַאֲנַן תְּרֵין – הם היו שלשה יחד וזכותם מרובה, ולכן ניצלו מהאש, ואילו אנחנו רק שנים, ואיננו בטוחים שננצל. אָמַר לְהוּ נבוכדנצר, בַּחֲרוּ לְכוֹן מַאן דְּבָעֵיתוּ בַּחֲדֵיכוּ – בחרו לכם מי שאתם רוצים שיהיה איתכם, ויחד תהיו שלשה, ואשליך את כולכם לכבשן האש. אָמְרוּ אחאב וצדקיה לנבוכדנצר, אנו בוחרים בִּיהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל שיהיה עמנו, והטעם שבחרו בו, כיון דְּסָבְרֵי – הם חשבו, לֵיתֵי יְהוֹשֻׁעַ דִּנְפִישׁ זְכוּתֵיהּ וּמַגְּנָא עָלָן – יבוא יהושע כהן גדול, שזכותו גדולה, והיא תגן עלינו שלא נישרף. אַחְתְּיוּהוּ – הורידו את יהושע מארץ ישראל לבבל, וּשַׁדְּינְהוּ – והשליכו את שלשתם לכבשן האש, אִינְהוּ אִיקְּלוּ – הם, אחאב וצדקיה, נשרפו באש, ואילו יְהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל נשאר חי, ורק אִיחֲרוֹכֵי מָאנֵיהּ – נשרפו בגדיו מעט, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ג א–ב) 'וַיַּרְאֵנִי אֶת יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עוֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ ה' וְגוֹ' וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ', וּכְתִיב 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׂטָן יִגְעַר ה' בְּךָ וְגוֹ' הֲשָׁטָן וְיִגְעַר ה' בְּךָ הַבּוֹחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ', ו'אוד' הוא עץ שנשרף מעט באש, ויש ללמוד מלשון זו שגם יהושע הכהן הגדול נשרפו בגדיו באש.

אָמַר לֵיהּ נבוכדנצר ליהושע הכהן הגדול, יָדַעְנָא דְּצַדִּיקָא אַתְּ – יודע אני שאתה צדיק, ולכן ניצלת מהאש, אֶלָּא מַאי טַעְמָא אַהַנְיָא בָּךְ פּוּרְתָּא נוּרָא – מה הטעם שהועילה ושלטה בך האש מעט לשרוף את בגדיך, ואילו חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, לֹא אַהַנְיָא בְּהוּ כְּלָל – לא שלטה בהם האש כלל. אָמַר לֵיהּ יהושע הכהן הגדול בדרך דחיה, אִינְהוּ תְּלָתָא הָווּ, וַאֲנָא חַד – הם היו שלשה צדיקים, וזכותם היתה מרובה, אבל אני הייתי הצדיק היחיד בתוך הכבשן, והשנים האחרים שעימי היו רשעים.

אָמַר לֵיהּ נבוכדנצר, וְהָא אַבְרָהָם יָחִיד הֲוָה – והרי אברהם אבינו היה יחיד כשנזרק לכבשן האש, ואף על פי כן ניצל. השיב לו יהושע, הָתָם לֹא הֲווּ רְשָׁעִים בַּהֲדֵיהּ – שם, אצל אברהם אבינו, לא היו רשעים יחד עמו, וְלֹא אִתְיְהִיב רְשׁוּתָא לְנוּרָא – ולא ניתנה רשות לאש לשרוף כלל, אבל הָכָא – כאן, הֲווּ רְשָׁעִים בַּהֲדֵי וְאִתְיְהִיב רְשׁוּתָא לְנוּרָא – היו עימי אחאב וצדקיה הרשעים, וניתנה רשות לאש לשרוף, ולכן היא שלטה גם קצת בבגדי. וְהַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי – זהו מה שרגילים בני אדם לומר, תְּרֵי אוּדֵי יַבִּישֵׁי וְחַד רְטִיבָא – אם תכניס לאש שני גזירי עצים יבשים ואחד רטוב, אוֹקְדָן יַבִּישֵׁי לְרָטִיבָא – ישרפו העצים היבשים אף את העץ הרטוב, אף שאם היית מכניסו לבדו לא היה נשרף. וכן כאן, על ידי שנשרפו הרשעים, שלטה האש אף בצדיק, אף שאם היה לבדו לא היה נשרף כלל.

שואלת הגמרא: הרי מה שהשיב יהושע לנבוכדנצר היה בדרך דחיה בלבד, וּמַאי טַעְמָא אִיעַנַּשׁ – מדוע באמת נענש יהושע הכהן הגדול ששלטה האש בבגדיו. משיבה הגמרא: אָמַר רַב פַּפָּא, כיון שֶׁהָיוּ בָּנָיו נוֹשְׂאֵי נָשִׁים שֶׁאֵינָן הֲגוּנוֹת לַכְּהוּנָה, וְלֹא מִיחָה בָּהֶן. מוכיחה זאת הגמרא, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ג ג) 'וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבוּשׁ בְּגָדִים צוֹאִים' – מלוכלכים, וקשה, וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ לִלְבּוֹשׁ בְּגָדִים צוֹאִים, אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ בָּנָיו נוֹשְׂאֵי נָשִׁים שֶׁאֵינָן הֲגוּנוֹת לַכְּהוּנָה, כפי שנאמר בספר עזרא (י יח) 'וּמִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הֹשִׁיבוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת מִבְּנֵי יֵשׁוּעַ בֶּן יוֹצָדָק', וְיהושע לֹא מִיחָה בָּהֶן [–בבניו].

בר קפרא דורש פסוק בו נרמז לרות המואביה שעתידים לצאת ממנה דניאל חננ‍יה מישאל ועזריה: אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא בְּעִיר צִיפּוֹרִי, מַאי דִּכְתִיב – מה פירוש הפסוק, שסיפרה רות המואביה לנעמי חמותה כשחזרה מלקוט שעורים בשדה, את מה שעשה עמה בועז (רות ג יז) 'וַתֹּאמֶר שֵׁשׁ הַשְּׂעֹרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי [–בועז] כִּי אָמַר אֵלַי אַל תָּבוֹאִי רֵיקָם אֶל חֲמוֹתֵךְ', מַאי 'שֵׁשׁ הַשְּׂעוֹרִים', אִילֵימָא – אם נאמר שהכוונה שנתן לה שֵׁשׁ גרעיני שְׂעוֹרִים מַמָּשׁ, אם כן קשה, וְכִי דַּרְכּוֹ שֶׁל בּוֹעַז לִיתֵּן מַתָּנָה מועטת כזו של שֵׁשׁ גרעיני שְׂעוֹרִים, והרי שנינו (פאה פ"ח מ"ה) שאין נותנים לעני בגורן פחות מחצי קב שעורים.

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום ראשון עמ׳ ב

מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שֶׁנִּסְתְּרְסָה עֲבוֹדָה זָרָה בִּימֵיהֶם, הַיְינוּ דִּכְתִיב** שכאשר השליכם נבוכדנצר לכבשן האש, וראה שאינם נשרפים (דניאל ג כה) ׳עָנֵה וְאָמַר הָא אֲנָה חָזֵה גֻּבְרִין אַרְבְּעָה שְׁרַיִן מַהְלְכִין בְּגוֹא נוּרָא וַחֲבָל לָא אִיתַי בְּהוֹן׳ – ענה ואמר נבוכדנצר, הרי אני רואה ארבעה אנשים מותרים [–שאינם קשורים] מהלכים בתוך כבשן האש, ואין בהם כל חבלה. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהיו **סָרִיסִים מַמָּשׁ, מַאי** – מהו שנאמר ׳**וַחֲבָל לָא אִיתַי בְּהוֹן**׳, והרי היתה בהם חבלה זו שהיו סריסים. מתרצת הגמרא: **חַבָּלָא דְּנוּרָא** – לא היתה בהם חבלה מכח האש, אבל חבלה אחרת, של סירוס, אכן היתה בהם.

ממשיכה הגמרא להקשות: **וְהָכְתִיב** (שם ג כז) ׳**וְרֵיחַ נוּר לָא עָדַת בְּהוֹן**׳ – ואפילו ריח שריפה לא עבר ונכנס בהם, היינו שהאש כלל לא פגעה בהם, ומדוע יש צורך לומר שלא היתה בהם חבלה מחמת האש. מתרצת הגמרא: הוצרך הפסוק לומר שלא היה בהם **לָא חַבָּלָא וְלָא רֵיחָא** – לא חבלה מכח האש, ואף עשן האש לא קרב אליהם ולכך לא היה בהם אפילו ריח של שריפה.

מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר שֶׁנִּסְתְּרְסָה עֲבוֹדָה זָרָה בִּימֵיהֶם, הַיְינוּ דִּכְתִיב** בפסוק המדבר בשבחם של דניאל חנניה מישאל ועזריה (ישעיה נו ד) ׳**כִּי כֹה אָמַר ה׳ לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שַׁבְּתוֹתַי וְגו׳ וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי**׳, ולשון ׳סריסים׳ היא שבח להם, שבימיהם התגלה שאין בעבודה זרה ממש. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שהיו **סָרִיסִים מַמָּשׁ, מִשְּׁתָעֵי קְרָא בִּגְנוּתָא דְּצַדִּיקֵי** – וכי מספר הפסוק בגנותם של הצדיקים, שהיה בהם מום זה. מתרצת הגמרא: אף למאן דאמר שהיו סריסים ממש, **הָא וְהָא הֲוָה בְּהוּ** – זה וזה היה בהם, גם שהיו סריסים ממש וגם שנסתרסה עבודה זרה בימיהם, ובלשון הפסוק ׳כה אמר ה׳ לסריסים׳ הכוונה לשבחם, שבימיהם התברר שאין ממש בעבודה זרה.

מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר** שהיו **סָרִיסִים מַמָּשׁ, הַיְינוּ דִּכְתִיב** – זהו מה שנאמר בפסוק שאחריו (שם נו ה) ׳**וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת**׳, כלומר שלא היו להם בנים ובנות לפי שהיו סריסים, ואמר הקדוש ברוך הוא שיתן להם במקדש ובעזרה יד ושם הטובים מבנים ומבנות, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שֶׁנִּסְתְּרְסָה עֲבוֹדָה זָרָה בִּימֵיהֶם,** אך לא היו סריסים ממש, **מַאי ׳טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת׳**, והרי היו ראויים ללדת בנים ובנות ממש, ולא הוצרכו לנחמה זו. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,** כוונת הפסוק שיתן להם ה׳ יד ושם, שיהיה טוב להם **מִבָּנִים שֶׁהָיוּ לָהֶם בְּבָר וּמֵתוּ,** כלומר, אף שלא היו סריסים אלא ילדו בנים, מכל מקום אותם בנים כבר מתו, והבטיחם ה׳ שיתן להם יד ושם טוב מאותם בנים.

הגמרא מבררת את המשך הפסוק. מבררת הגמרא: **מַאי ׳שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת׳**, כלומר, משמעות הלשון ׳לו׳ היא שינתן ׳שם עולם׳ רק לאחד מהם, ולמי כוונת הפסוק. משיבה הגמרא, **אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא בְּצִפּוֹרֵי,** פסוק זה נאמר על דניאל, ואותו ׳שם עולם׳ שהובטח לו, **זֶה סֵפֶר דָּנִיֵּאל, שֶׁנִּקְרָא עַל שְׁמוֹ.**

אגב כך שהוזכר שספר דניאל נקרא על שמו, מבררת הגמרא את טעם שמו של ספר עזרא. שואלת הגמרא: **מִכְּדֵי** – והרי **כָּל מִילֵּי דְּעֶזְרָא** – רוב הדברים שבספר עזרא, **נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה אָמְרִינְהוּ** – אמרם, ואם כן קשה, **נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה, מַאי טַעְמָא לָא אִיקְּרֵי סִיפְרָא עַל שְׁמֵיהּ** – מה הטעם שלא נקרא הספר על שמו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, מִפְּנֵי שֶׁנחמיה הֶחֱזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (נחמיה ה יט) ׳**זָכְרָה לִי אֱלֹהַי לְטוֹבָה כֹּל אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עַל הָעָם הַזֶּה**׳, וכיון שהחזיק טובה לעצמו נענש שלא יקרא ספר עזרא על שמו.

מקשה הגמרא: והרי **דָּוִד** המלך **נַמִּי מֵימַר אָמַר** – גם כן אמר לשון מעין זו, שנאמר (תהלים קו ד) ׳**זָכְרֵנִי ה׳ בִּרְצוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנִי בִּישׁוּעָתֶךָ**׳, ומסתבר שהיתה כוונתו שיזכרנו ה׳ לטובה בזכות מעשיו הטובים. מתרצת הגמרא: **דָּוִד, רַחֲמֵי הוּא דְּקָבְעֵי** – ביקש מהקדוש ברוך הוא שיזכרנו לטובה בתוך עם ישראל מכח רחמי ה׳, ולא מחמת זכויותיו, אך נחמיה ביקש שיזכרהו ה׳ לטובה מחמת זכויותיו.

הגמרא מביאה טעם אחר לכך שנענש נחמיה: **רַב יוֹסֵף אָמַר,** באמת לא נענש נחמיה על אמירת פסוק זה, שהרי אף דוד אמר כן, ואין בזה משום החזקת טובה לעצמו, אלא נענש **מִפְּנֵי שֶׁסִּיפֵּר בִּגְנוּתָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר** (נחמיה ה טו) ׳**וְהַפַּחוֹת** [–השרים] **הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר לְפָנַי הִכְבִּידוּ עַל הָעָם וַיִּקְחוּ מֵהֶם בְּלֶחֶם וָיַיִן (אחד) [אַחַר] כֶּסֶף שְׁקָלִים אַרְבָּעִים וְגו׳**׳ גַּם נַעֲרֵיהֶם שָׁלְטוּ עַל הָעָם וַאֲנִי לא עָשִׂיתִי כֵּן מִפְּנֵי יִרְאַת אֱלֹהִים׳. וכיון שאמר לשון ׳הפחות הראשונים׳ כלל בזה את כל אותם ששלטו לפניו, וְנמצא **שאף עַל דָּנִיֵּאל שֶׁהִיה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ סִיפֵּר,** שאף הוא היה לפניו, והשתמע מדבריו שאף הוא היה מכביד על העם.

מבררת הגמרא: **וּמִנְּלָן דְּדניאל גָּדוֹל מִמֶּנּוּ** – מנחמיה. משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** בספר דניאל (י ז) ׳**וְרָאִיתִי אֲנִי דָנִיֵּאל לְבַדִּי אֶת הַמַּרְאֶה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי לֹא רָאוּ אֶת הַמַּרְאֶה אֲבָל חֲרָדָה גְדוֹלָה נָפְלָה עֲלֵיהֶם וַיִּבְרְחוּ בְּהֶחָבֵא**׳, דורשת הגמרא: נאמר ׳**וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי לֹא רָאוּ אֶת הַמַּרְאֶה**׳, ויש לברר, **מַאן נִינְהוּ** – מי הם אותם **אֲנָשִׁים, וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים שאמר זאת **רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, זֶה** – אלו הם **חַגַּי, זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי,** ומוכח מהפסוק שדניאל היה עדיף מחגי זכריה ומלאכי, שזכה לראות את המראה והם לא ראוהו. ומכאן יש להוכיח שדניאל היה גדול מנחמיה, שאם היה חשוב מחגי זכריה ומלאכי שהיו נביאים, כל שכן שהיה גדול מנחמיה שלא היה נביא.

המשך ביאור למס׳ סוטה ליום שבעה וארבעים לעומר עמ׳ א

רָאִינוּ, וְאֶחָד אוֹמֵר לָהֶן לֹא רְאִיתֶם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין שאין עד אחד יכול להכחיש שנים, והרי נודע מי הכהו.

מִשֶּׁרַבּוּ הָרוֹצְחָנִין בָּטְלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה שהרי מכירים היו מי רגיל להרוג, והרי זה כמי שנודע מי הכהו, ודבר זה החל **מִשֶּׁבָּא אֱלִיעֶזֶר בֶּן דִּינַאי** שהיה רוצח ידוע, **וּתְחִינָה בֶּן פְּרִישָׁה הָיָה נִקְרָא** תחילה, ומשנעשה רוצח **חָזְרוּ לִקְרוֹתוֹ בֶּן הַרֵצְחָן.**

מִשֶּׁרַבּוּ הַמְנָאֲפִים פָּסְקוּ הַמַּיִם הַמָּרִים, וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הִפְסִיקָן, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי הֵם עם הזונות יפרדו **וְגו׳"** ופירש כך, לא אפקוד לבדוק את נשותיכם, משום שבנותיכם תזנינה, ואף הבעלים עצמם עם הזונות מצויים כפרדים.

מִשֶּׁמֵּת יוֹסֵי בֶּן יָעְזֵר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵי בֶּן יְהוּדָה אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם, בָּטְלוּ הָאֲשְׁכּוֹלוֹת – אנשים שהכל בהם ואין פגם בתורתם, שעד סוף ימיהם לא היו מחלוקות במה שקבלו מרבותיהם, וראיה שאדם השלם נקרא ׳אשכול׳, **שֶׁנֶּאֱמַר "אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל בִּכּוּרָה אִוִּתָה נַפְשִׁי"** וההמשך הוא ׳אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין׳.

יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר מישראל **הוֹדְיַית הַמַּעֲשֵׂר** – וידוי המעשרות, שמצווה להתוודות בפסח של שנה רביעית ושביעית, ׳בערתי הקדש מן הבית׳, וביטלו יוחנן כהן גדול. **אַף הוּא בִּטֵּל אֶת הַמַּעוֹרְרִין, וְאֶת הַנּוֹקְפִין,** יתבאר בגמרא.

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום שני עמ׳ א

מקשה הגמרא: **וְהָאִיכָּא** שם נוסף, והוא **׳סַנְחֵרִיב׳**, ונמצא שהיו לו תשעה שמות. מתרצת הגמרא: ׳סנחריב׳ אינו שמו האמיתי, והוא מכונה כך, כיון **שֶׁסִּיחָתוֹ רִיב**, כלומר, ששלח אליהם את רבשקה שידבר עם העם בלשון יהודית, שיריבו עם חזקיה וימרדו בו. **דָּבָר אַחֵר**, הוא מכונה כך כיון **שֶׁפַּח וְנִיחַר** – שאמר והטיח **דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה**, כמו שיבואר להלן ששלח את רבשקה לחרף ולגדף.

דרשה נוספת בענין שמותיו של סנחריב: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפְּנֵי מַה זָכָה אוֹתוֹ רָשָׁע** – סנחריב, **לִקְרוֹתוֹ ׳אָסְנַפַּר רַבָּא וְיַקִּירָא׳** – אסנפר הגדול והנכבד, **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא סִיפֵּר בִּגְנוּתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר** (מלכים ב׳ יח לב) שאמר לישראל שיכנעו לו ולא ישמעו לחזקיה, וישארו בינתיים בארצם **׳עַד בּוֹאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם׳** [שהיתה דרכו של סנחריב שכל ארץ שכבש היה מעביר את יושביה לארץ אחרת], ולא גינה את ארץ ישראל לומר שהארץ שיקח אותם אליה היא טובה יותר מארץ ישראל, אלא שהיא כמו ארץ ישראל.

הגמרא מביאה מחלוקת בענין זה שאמר להם שיקחם ׳אל ארץ כארצכם׳: **רַב וּשְׁמוּאֵל** נחלקו בזה, **חַד** מהם **אָמַר**, שמפסוק זה מוכח שסנחריב **מֶלֶךְ פִּקֵּחַ הָיָה, וְחַד אָמַר**, שמוכח מהפסוק שמֶלֶךְ **טִיפֵּשׁ הָיָה**. מבארת הגמרא: **לְמַאן דְּאָמַר מֶלֶךְ פִּקֵּחַ הָיָה**, טעמו, שנהג בחכמה במה שלא אמר להם שיקח אותם לארץ טובה יותר מארצם, מפני שחשב, **אִי אָמֵינָא לְהוּ עֲדִיפָא מֵאַרְעֵיכוּ** – אם אומר להם שאקח אותם לארץ טובה יותר, **אָמְרוּ** – יאמרו בני ישראל, **קָא מְשַׁקְּרַת** – אתה משקר, שהרי אין ארץ טובה יותר מארץ ישראל. **וּמַאן דְּאָמַר מֶלֶךְ טִיפֵּשׁ הָיָה**, טעמו, שיש טפשות בדבריו, שהרי יאמרו בני ישראל, אם יקח אותם לארץ שהיא כארץ ישראל, **אִם כֵּן מַאי רְבוּתֵיהּ** – אם כן מה הגדולה בכך, כלומר מה הרווח שיהיה להם בכך שיגלה אותם לארץ זו ומדוע ירצו להכנע לו מחמת זה, והיה לו לומר להם שיקחם לארץ טובה יותר מארצם.

הגמרא מבררת להיכן הוגלו עשרת השבטים: כשאמר סנחריב ׳ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם׳, כוונתו היתה לאותה ארץ שכבר הגלה לפני כן את עשרת השבטים, כמו שנאמר בפסוק (מלכים ב׳ יח יא) ׳וַיֶּגֶל מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה וַיַּנְחֵם בַּחֲלַח וּבְחָבוֹר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מָדָי׳. שואלת הגמרא: **לְהֵיכָא אֲגָלֵי לְהוּ** – היכן הם אותם מקומות שהוזכרו בפסוק. **מַר זוּטְרָא אָמַר, לְאַפְּרִיקִי** – לארץ אפריקה. **וְרַבִּי חֲנִינָא אָמַר, לְהָרֵי סְלוּג**.

ממשיכה הגמרא: **אֲבָל יִשְׂרָאֵל סִפְּרוּ בִּגְנוּתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב מִטּוּ** – כשהגיעו למקום ששמו ׳שׁוֹשׁ׳ **אָמְרֵי, שַׁוְיָא כִּי אַרְעָן** – מקום זה שוה בטובו לארצינו. **וּכְתִיב מִטּוּ עָלְמִין** – כשהגיעו למקום ששמו ׳עלמין׳, **אָמְרוּ**, מקום זה טוב כְּ׳עָלְמִין׳ – כירושלים, המכונה ׳בית עולמים׳ (זבחים קיט.). **וּכְתִיב מִטּוּ** למקום ששמו **׳שׁוֹשׁ תְּרֵי׳, אָמְרֵי**, שהוא שוה **עַל חַד תְּרֵין** – פי שנים מארצינו, ומקומות אלו מכונים כך על שם דבריהם של ישראל כשבאו לשם.

הגמרא מביאה מחלוקת כיצד היתה מיתתם של חיל סנחריב. נאמר בפסוק לגבי חיל סנחריב (ישעיה י טז): **׳וְתַחַת כְּבוֹדוֹ [יֵקַד] יְקוֹד כִּיקוֹד אֵשׁ׳**, מביאה הגמרא מחלוקת: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, פירוש הפסוק הוא ש׳**תַּחַת כְּבוֹדוֹ**׳ נשרף, **וּבִיאוֹר** המילה ׳כבודו׳ האמור כאן **לֹא כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ** – אין הכוונה לגוף האדם [שלפי זה ׳תחת כבודו׳ היינו מה שתחת הגוף, וזו הנשמה], אלא ׳כבודו׳ האמור כאן היינו בגדי האדם, **כִּי הָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן קָרֵי לֵיהּ לְמָאנֵי** – וכמו שרבי יוחנן היה מכנה את בגדיו **׳מְכַבְּדוֹתַי׳**, כלומר הדברים המכבדים אותי, וכך ׳כבודו׳ האמור בפסוק זה היינו הבגדים של חיילי סנחריב, שתחתיהם יקדה אש ה׳, ונשרף כל הגוף שתחת הבגדים. **רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, תַּחַת ׳כְּבוֹדוֹ׳ מַמָּשׁ**, כלומר ׳כבודו׳ האמור כאן הוא הגוף, ו׳תחת כבודו׳ היינו הנפש הנמצאת בתוך הגוף, נמצא ששריפת חיילי סנחריב היתה **כִּשְׂרֵיפַת בְּנֵי אַהֲרֹן** – נדב ואביהוא, שנשרפו כשהקריבו אש זרה לפני ה׳, **מַה לְהַלָּן** – בשריפת בני אהרן, היתה **שְׂרֵיפַת נְשָׁמָה וְאִילּוּ הָגוּף** נשאר **קַיָּים, אַף כָּאן** – בשריפת חיילי סנחריב היתה **שְׂרֵיפַת נְשָׁמָה, וְגוּף קַיָּים**.

ברייתא נוספת בענין חיילי סנחריב: **תָּנָא מִשְׁמֵיהּ** – שנינו ברייתא משמו **דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, פַּרְעֹה שֶׁחִירֵף** את ה׳ **בְּעַצְמוֹ**, שזהו בזיון פחות מהמחרף על ידי שליח, זכה **וְנִפְרַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ בְּעַצְמוֹ**, שיש בזה פחות בזיון מעונש על ידי שליח, אבל **סַנְחֵרִיב שֶׁחִירֵף** את ה׳

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום שישי עמ׳ ב

כלומר התרחק ממני המשיח ששמו ׳מנחם׳ שנולד בשעת החורבן, והלך לגן עדן, וקבלה היתה בידם שהיה ׳בן חזקיה׳. **וְרַבָּנָן אָמְרֵי** – וחכמים אומרים, **חִיוָּרָא דְּבֵי רַבִּי שְׁמוֹ** – מצורע של בית רבי הוא שמו של המשיח, **שֶׁנֶּאֱמַר** על המשיח (ישעיה נג ד) **׳אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאוֹבֵינוּ סְבָלָם וַאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנֻהוּ נָגוּעַ מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה׳**, כלומר, שהמשיח סובל את המחלות והמכאובים שראויים לבוא עלינו מחמת עוונותינו, ואנחנו חשבנו שהוא שנאוי לפני ה׳ ולכן הוא סובל.

אָמַר רַב נַחְמָן, אִי מִן חַיָּיא הוּא – אם המשיח הוא מאותם בני אדם החיים עתה, הרי הוא **כְּגוֹן אֲנָא** – כדוגמתי, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה ל כא) **׳וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא׳**, כלומר, ׳אדירו׳, שהוא כינוי למלך המשיח, יהיה ׳ממנו׳ ו׳מקרבו׳, מתוך הבאים מבית דוד ויש להם מלכות וממשלה על ישראל, ורב נחמן היה חתנו של ריש גלותא, והיה לו שלטון על ישראל.

אָמַר רַב, אִי מִן חַיָּיא הוּא – אם המשיח הוא מאותם בני אדם החיים עתה, **כְּגוֹן רַבִּינוּ הַקָּדוֹשׁ** – ודאי זהו רבי יהודה הנשיא, שהוא חסיד גמור וסובל יסורים, **וְאִי מִן מֵתַיָּא הוּא** – אם הוא מאותם שכבר מתו, **כְּגוֹן** – ודאי זהו **דָּנִיאֵל אִישׁ חֲמוּדוֹת**, שהיה חסיד גמור וסבל יסורים, שהושלך לגוב האריות.

אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַעֲמִיד לָהֶם לישראל ׳דָּוִד׳ אַחֵר – מלך אחר ששמו דוד, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה ל ט) **׳וְעָבְדוּ אֵת ה׳ אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם׳**, ויש לדרוש, שלשון ׳אשר הֵקִים׳, כלומר שהקים בעבר, **לֹא נֶאֱמַר** בפסוק, **אֶלָּא** ׳אשר **אָקִים׳**, שאקים להם בעתיד, ואין זה דוד המלך שכבר היה.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי**, כיצד ניתן לומר כך, **וְהָכְתִיב** (יחזקאל לז כה) **׳וְיָשְׁבוּ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם׳**, ומשמע שדוד המלך, שכבר היה ׳עבדי׳ הוא ימלוך עליהם. מתרצת הגמרא: דוד בן ישי ודוד החדש יהיו **כְּגוֹן ׳קֵיסָר׳ וּ׳פַלְגֵי קֵיסָר׳** – מלך, ומשנה למלך, שדוד החדש יהיה המלך, ודוד בן ישי יהיה שני לו, כאמור בפסוק שיהיה ׳נשיא׳, שהוא פחות ממלך.

אגב הפסוק שהובא לעיל בענין אותם המצפים לגאולה ואינם יודעים שאין זו טובה עבורם, מבארת הגמרא את הפסוקים הללו: **דָּרַשׁ רַבִּי שְׁמוּאֵל, מַאי דִּכְתִיב** (עמוס ה יח) **׳הוֹי הַמִּתְאַוִּים אֶת יוֹם ה׳ לָמָּה זֶּה לָכֶם יוֹם ה׳ הוּא חֹשֶׁךְ וְלֹא אוֹר׳, מָשָׁל לְתַרְנְגוֹל וַעֲטַלֵּף** [–מין עוף שאין לו עיניים] **שֶׁהָיוּ מְצַפִּין לָאוֹר, אָמַר לֵיהּ תַּרְנְגוֹל לַעֲטַלֵּף**, מובן הדבר **שֶׁאֲנִי מְצַפֶּה לָאוֹרָה, שֶׁאוֹרָה שֶׁלִּי הִיא**, שהרי יש לי עיניים לראות ואני נצרך לאור, **וְאִילּוּ אַתָּה, לָמָּה לְךָ אוֹרָה**, והרי אין לך עיניים כלל.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שני עמ' ב

(ישעיה י כז), **אָמַר רַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא**, פירוש הפסוק הוא, **חוּבָל** – יושחת **עוֹל שֶׁל סַנְחֵרִיב מִפְּנֵי שִׁמְנוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ שֶׁהָיָה דּוֹלֵק בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת**, מתוך שהיו עוסקים בתורה בלילות והיו זקוקים לשמן רב. **מָה עָשָׂה** חזקיה כדי שיעסקו ישראל בתורה ויהיה שמנו דולק בבתי מדרשות, **נָעַץ חֶרֶב עַל פֶּתַח בֵּית הַמִּדְרָשׁ, וְאָמַר, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה יִדָּקֵר בְּחֶרֶב זוֹ**. ובאותו זמן **בָּדְקוּ מִדָּן** שבצפון ארץ ישראל **וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע** שבדרומה, **וְלֹא מָצְאוּ עָם הָאָרֶץ**, ובדקו **מִגְּבַת** שבקצה הארץ **וְעַד אַנְטִיפְּרַס** שבקצה השני, **וְלֹא מָצְאוּ תִּינוֹק וְתִינוֹקֶת** – ילד וילדה, **אִישׁ וְאִשָּׁה, שֶׁלֹּא הָיוּ בְּקִיאִין בְּהִלְכוֹת טוּמְאָה וְטָהֳרָה**, אלא כולם היו בקיאים בהלכות אלו. **וְעָל אוֹתוֹ הַדּוֹר הוּא אוֹמֵר** (ישעיה ז כא, כג) **'וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יְחַיֶּה אִישׁ עֶגְלַת בָּקָר וּשְׁתֵּי צֹאן' וְגוֹ'**, שמתוך עסקם בתורה לא יגדלו צאן רב, אלא כל אחד יחיה בהמות כפי צרכיו ולא יותר, **וְאוֹמֵר, 'וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה כָּל מָקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁם אֶלֶף גֶּפֶן בְּאֶלֶף כֶּסֶף לַשָּׁמִיר וְלַשַּׁיִת יִהְיֶה'**, כלומר, **אַף עַל פִּי שֶׁהיה מחיר אֶלֶף גֶּפֶן בְּאֶלֶף כֶּסֶף**, שהוא סכום כסף גדול, כיון שלא היו גפנים רבים והיה רווח גדול בעבודת הגפנים, אף על פי כן **'לַשָּׁמִיר וְלַשַּׁיִת יִהְיֶה'** – לא היו מעבדים את גפניהם ועלו בהם קוצים, כיון שרצו כולם לעסוק בתורה.

הגמרא דורשת פסוק נוסף. נאמר בפסוק: **'וְאוֹסַף שְׁלַלְכֶם אוֹסֶף הֶחָסִיל כְּמַשֵּׁק גְּבִים שׁוֹקֵק בּוֹ'** (שם לג ד), מבארת הגמרא: **אָמַר לָהֶם** ישעיה **הַנָּבִיא לְיִשְׂרָאֵל, אִסְפוּ שְׁלַלְכֶם** – אספו את השלל של חיילי סנחריב. **אָמְרוּ לוֹ** ישראל, כיצד נאספנו, האם **לִבְזוֹז** כל אחד לעצמו כמה שירצה, **אוֹ לַחֲלוֹק** בו כולם בשוה. **אָמַר לָהֶם, כְּאוֹסֶף הֶחָסִיל** – כאסיפת הארבה, כלומר, **מַה 'אוֹסֶף הֶחָסִיל' כָּל אֶחָד וְאֶחָד** מהארבה אוסף **לְעַצְמוֹ, אַף שְׁלַלְכֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד** אוסף **לְעַצְמוֹ. אָמְרוּ לוֹ** ישראל, **וְהֲלֹא הַמָּמוֹן** של **עֶשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים** שהוגלו על ידי סנחריב **מְעוֹרָב בּוֹ**, ואם כן יש בזה משום גזל. **אָמַר לָהֶם** את האמור בסיום הפסוק, **'כְּמַשֵּׁק גְּבִים שׁוֹקֵק בּוֹ'** – כקול השקאת צינורות של מים הנובעים מהאדמה השקו בו, כלומר, ממון זה הרי הוא כאילו נבעו עליו מים והטבילוהו וטיהרוהו, והיינו, **מַה גְּבִים** – צינורות מים **הַלְּלוּ מַעֲלִין אֶת הָאָדָם** הטובל בהם **מִטּוּמְאָה לְטָהֳרָה, אַף מָמוֹנָם** של **יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁנִּפַּל בְּיַד עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מִיָּד טְהֵר** משום איסור גזל, כיון שכבר התיאשו ממנו הבעלים, ואין לכם לחשוש מלקחתו.

(ודבר זה הוא **כְּדְרַב פַּפָּא** – כפי שאמר רב פפא במקום אחר, **דְּאָמַר רַב פַּפָּא, עַמּוֹן וּמוֹאָב טְהָרוּ בְּסִיחוֹן**, כלומר, סיחון טיהר והתיר לישראל לכבוש את עמון ומואב, שאף שהוזהרו ישראל שלא להלחם בעמון ומואב, שנאמר (דברים ב ט, יט) 'אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב' וכן 'וְקָרַבְתָּ מוּל בְּנֵי עַמּוֹן אַל תְּצֻרֵם וְאַל תִּתְגָּר בָּם', מכל מקום כבשו ישראל את ארצם, שכיון שסיחון מלך האמורי כבש את ארץ מואב, הותר לישראל לכבוש את ארץ מואב מידי סיחון, כפי שנאמר (במדבר כא כה–כו) 'וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל בְּנֹתֶיהָ, כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הוּא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד אַרְנֹן').

אָמַר רַב הוּנָא, עֶשֶׂר מַסָּעוֹת – עשר נסיעות, שנסע ממקום למקום, **נָסַע אוֹתוֹ רָשָׁע** [–סנחריב] **בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם** שבא להלחם בירושלים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה י כח–לב) **'בָּא עַל עַיָּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָשׂ יַפְקִיד כֵּלָיו, עָבְרוּ מַעֲבָרָה גֶּבַע מָלוֹן לָנוּ חָרְדָה הָרָמָה גִּבְעַת שָׁאוּל נָסָה, צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת גַּלִּים הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת, נָדְדָה מַדְמֵנָה יוֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הָעִיזוּ', (עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לַעֲמוֹד יְנוּפֵף יָדוֹ הַר בַּת צִיּוֹן גִּבְעַת יְרוּשָׁלִָם)**, והבינה הגמרא שכל השמות שנזכרו כאן הם שמות מקומות, והם: עַיָּת, מִגְרוֹן, מִכְמָשׂ, מַעְבָּרָה, גֶּבַע, רָמָה, גִּבְעַת שָׁאוּל, בַּת גַּלִּים, לַיְשָׁה, עֲנָתוֹת, מַדְמֵנָה, גֵּבִים.

מקשה הגמרא: הרי **הָנֵי טוּבָא הָוְיָין** – נשנו כאן יותר מעשרה מקומות, שהרי יש כאן שנים עשר. מתרצת הגמרא: הפסוק **'צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת גַּלִּים הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת'** אינו חלק ממסעותיו של סנחריב, אלא ישעיה **הַנָּבִיא הוּא דְּקָאָמַר לָהּ לִכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, 'צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת גַּלִּים'**, ו'בת גלים' זוהי כנסת ישראל שהיא **בִּתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב** המכונים 'גלים' כיון **שֶׁעָשׂוּ מִצְוֹת כְּגַלֵּי הַיָּם, 'הַקְשִׁיבָה לַיְשָׁה'**, כלומר, **מֵהַאי לָא תִּסְתָּפִּי** – מסנחריב אין לך לחשוש, ולכך 'צהלי קולך' ושמחי, **אֶלָּא אִיסְתָּפִּי** – יש לך לפחד **מִנְּבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע, דְּמִתִּיל** – שהוא נמשל **כְּאַרְיֵה**, וזהו 'הקשיבה לישה', ומנין שנבוכדנצר נמשל לאריה, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי נבוכדנצר (ירמיה ד ז) **'עָלָה אַרְיֵה מִסּוּבְכוֹ וְגוֹ'** ומִשְׁחִית גוֹיִם נָסַע יָצָא מִמְּקֹמוֹ לָשׂוּם אַרְצֵךְ לְשַׁמָּה עָרַיִךְ תִּצֶּינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב'. וכיון שפסוק 'צהלי קולך' אינו במנין המסעות, פחתו שלשה מסעות מן המנין.

הגמרא מבארת את המשך הפסוק: **מַאי**

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום חמישי עמ' א

מְצִיאָה שאדם מוצא, **וְעַקְרָב** העוקץ את האדם.

הגמרא מביאה מימרות בענין זמן קיום העולם: **אָמַר רַב קְטִינָא, שִׁית אַלְפֵי שְׁנֵי הָווּ עָלְמָא** – ששת אלפי שנה יהיה העולם קיים, **וְחַד חֲרוּב** – ואלף אחד הוא עתיד להיות חרב, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה ב יא) **'וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא'**, כלומר, 'ביום ההוא' שהוא האלף השביעי יהיה ה' לבדו, משום שלא יהיו העולם ובריותיו קיימים. מביאה הגמרא את דעת החולק: **אַבָּיֵי אָמַר, תְּרֵי חֲרוּב** – אלפיים שנה יהיה העולם חרב, **שֶׁנֶּאֱמַר** (הושע ו ב) **'יְחַיֵּינוּ מִיּוֹמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִימֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו'**, כלומר, לאחר אלפיים שנה של חורבן שהם כ'יומיים' של ה', יחיינו ה' ביום השלישי.

מסייעת הגמרא לדעת רב קטינא: **תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ** – שנינו בברייתא כשיטתו **דְּרַב קְטִינָא**, וכך שנינו, **כְּשֵׁם שֶׁהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת שָׁנָה אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים**, שבשנה השביעית הקרקעות מופקרות ואינן נעבדות, **כָּךְ הָעוֹלָם מְשַׁמֵּט אֶלֶף שָׁנִים לְשִׁבְעַת אֲלָפִים שָׁנָה**, שבאותם שנים הוא חרב, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה ב יא) **'וְנִשְׂגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא'**, **וְאוֹמֵר** (תהלים צב א) **'מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת'**, ויום זה האמור במזמור הוא האלף השביעי של העולם, שהוא **'יוֹם שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת'**, שהעולם משמט בו, ואינו מתקיים. ומנין ש'יום' הוא אלף שנה, **וְאוֹמֵר** (תהלים צ ד) **'כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבוֹר'**, ומוכח ש'יום' אצל ה' הוא אלף שנים, והפסוק 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא', ו'מזמור שיר ליום השבת' נאמרו על אלף שנים אלו.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: **תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, שִׁשָּׁה אֲלָפִים שָׁנָה הָוֵי עָלְמָא** – יהיה העולם קיים, מתוכם **שְׁנֵי אֲלָפִים תֹּוהוּ** – שעדיין לא ניתנה התורה, ונחשב העולם כ'תוהו' שאין בו תועלת, וזהו מעת בריאת העולם ועד שהיה אברהם אבינו בן חמשים ושתים והתחיל לעסוק בתורה, **וּשְׁנֵי אֲלָפִים** שאחריהם הם של **תּוֹרָה**, שאז התחיל אברהם אבינו לעסוק בתורה (ע"ז ט.), עד מאה שבעים ושתים שנה לאחר חורבן בית המקדש השני, **וּשְׁנֵי אֲלָפִים** שאחריהם היו ראויים להיות **יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ,**

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום שלישי עמ׳ א

את דוד מתחת קורת בית הבד, **פִּתְקֵיהּ לְדָוִד לְעֵילָא, וְדָץ לֵיהּ** לְרוּמְחֵיהּ – השליך את דוד למעלה, לאויר, ונעץ את חרבו באדמה, **אָמַר** בלבו, **נִיפּוֹל עָלַהּ וְנִקְטַל** – עתה יפול דוד על החרב, וימות. **אָמַר אֲבִישַׁי שֵׁם** המפורש, ועל ידו **אוֹקְמֵיהּ לְדָוִד בֵּין שְׁמַיָּא לְאַרְעָא** – העמיד את דוד באויר, בין השמים לארץ.

שואלת הגמרא: **וְנֵימָא לֵיהּ אִיהוּ** – מדוע לא אמר דוד המלך בעצמו את השם המפורש, והיה מציל את עצמו. משיבה הגמרא: ׳**אֵין חָבוּשׁ מוֹצִיא עַצְמוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִין**׳, ומשל הוא, שכיון שהיה דוד באויר לא היתה דעתו מיושבת עליו לומר את השם המפורש, כמו שאין אדם יכול להציל את עצמו מבית האסורים, וצריך שאחרים יוציאוהו.

כשהיה דוד עומד באויר, על ידי השם שאמר אבישי, **אָמַר לֵיהּ** אבישי לדוד, **מַאי בָּעֵית הָכָא** – כיצד הגעת למקום זה שבארץ פלשתים, כלומר, מהו הדבר שגרם לכך. **אָמַר לֵיהּ** דוד, **הָכִי אָמַר לִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** – כך שאל אותי הקדוש ברוך הוא, אם רצוני שיכלה זרעי או שאפול ביד אויב, **וְהָכִי אַהֲדְרִי לֵיהּ** – וכך השבתי לו, שרצוני ליפול ביד אויב ולא יכלה זרעי, ומחמת כן נפלתי בידי ישבי.

אָמַר לֵיהּ אבישי, **אֲפִיךְ צְלוֹתָיךְ** – הפוך עתה את תפילתך, ובקש שיכלה זרעך ולא תפול ביד אויב, וכמו המשל שאומרים האנשים, **כַּר בְּרַךְ קִירָא לִיזַבּוֹן וְאַת לֹא תִּצְטַעֵר** – מוטב שנכדך יסבול ויבוא אפילו לידי עניות גדולה, עד שיצטרך למכור שעוה לפרנסתו, ובלבד שאתה לא תסבול צער, וכן כאן מוטב שלא תפול ביד האויב, ולא תדאג לצערם של בניך. **אָמַר לֵיהּ** דוד, **אִי הָכִי, סַיֵּיעַ בַּהֲדַן** – אם כך אתה מייעץ לי, סייע לי בתפילתך שתתהפך תפילתי הראשונה, ולא אמסר ביד אויב. **וַהֲיָינוּ דִּכְתִיב** (שמואל ב׳ כא יז) ׳**וַיַּעֲזֹר לוֹ אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה**׳, ובביאור פסוק זה **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שֶׁעָזְרוֹ** אבישי **בִּתְפִלָּה**, והיינו בתפילה זו שתתהפך תפילתו הראשונה של דוד, ולא ימסר ביד אויב.

אחרי שהתפללו על כך, **אָמַר אֲבִישַׁי** פעם נוספת את **הַשֵּׁם** המפורש, **וְאַחֲתֵיהּ** – והוריד את דוד המלך לארץ במקום רחוק ממקומו של ישבי, וכך ניצל דוד מידו, **וַהֲוָה קָא רָדִיף בְּתָרֵיהוּ** – היה ישבי רודף אחריהם, כיון שהיה המקום קרוב לארץ פלשתים, **כִּי מְטָא** כשהגיעו לכפר ששמו **קוּבִּי**, הנמצא בין ארץ פלשתים לארץ ישראל, **אָמְרֵי** – אמרו דוד ואבישי זה לזה ׳**קוּם בֵּיהּ**׳ – עמוד כנגדו ואל תברח, ונהרגנו, ועל שם דבר זה נקרא אותו מקום ׳קובי׳, מלשון ׳קום ביה׳, אך עדיין היו מפחדים ובורחים. **כִּי מְטָא** – כשהגיעו למקום ששמו ׳**בֵּי תְרֵי**׳ **אָמְרֵי** – אמרו זה לזה, **בְּתֵרֵי גּוּרְיָין קַטְלוּהַּ לְאַרְיָא** – וכי שני גורי אריות יכולים להרוג את האריה הגדול, כלומר, אף שאנו שנים מכל מקום לא נוכל להתגבר עליו ולהורגו, ולכן קרוי המקום ׳בי תרי׳, וכדי להחלישו **אָמְרֵי לֵיהּ** – אמרו לו לישבי, **זִיל אַשְׁתַּכַּח לְעָרְפָּה אִימֵּיךָ בְּקִיבְרָא** – לך ותמצא את ערפה אמך בקברה, שהרגנוה, **כִּי אַדְכְּרוּ לֵיהּ שְׁמָא דְּאִימֵּיהּ** – כשהזכירו לו את שם אמו, שהרגוה, **כְּחַשׁ חֵילֵיהּ** – נחלש כחו, **וְקַטְלֵיהּ** – והרגו אבישי בן צרויה, שנאמר (שם) ׳**וַיַּעֲזֹר** לוֹ **אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה וַיַּךְ** אֶת הַפְּלִשְׁתִּי **וַיְמִיתֵהוּ**׳. **וְהַיְינוּ דִּכְתִיב** בהמשך הפסוק, שמחמת הסכנה הגדולה שהיה בה דוד, ׳**אָז נִשְׁבְּעוּ אַנְשֵׁי דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא תֵצֵא עוֹד אִתָּנוּ לַמִּלְחָמָה וְלֹא תְכַבֶּה אֶת נֵר יִשְׂרָאֵל**׳.

אגב כך שהוזכר שקפצה הדרך לאבישי, מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה** בני אדם **קָפְצָה לָהֶם הָאָרֶץ, אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם, וְיַעֲקֹב אָבִינוּ, וַאֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה.**

מבארת הגמרא: **אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה** שקפצה לו הדרך, **הֵיינוּ הָא דַּאֲמַרַן** במעשה שהובא לעיל. **אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם, דִּכְתִיב** כשהלך להביא את רבקה ליצחק אבינו (בראשית כד מב) ׳**וָאָבוֹא הַיּוֹם אֶל הָעָיִן**׳, ולשון ׳היום׳ מיותרת לכאורה, שהרי ידעו שבא באותו יום למקומם, **לְמִימְרָא** – ובאה תיבה זו להשמיענו **דַּהֲוָה יוֹמָא נָפַק** – שבאותו יום יצא מארץ ישראל, והגיע לארם נהריים בקפיצת הדרך. **וְיַעֲקֹב אָבִינוּ,**

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום רביעי עמ׳ ב

לְהוּ נבוכדנצר, **בְּקָרְיָא הוּא** – אף שאינו בתוך בית המקדש, מכל מקום בקרבת מקום הוא נמצא, **וְאָתֵי** – ואני חושש שהוא יבוא. **שָׁלְחוּ לֵיהּ** את האמור בהמשך הפסוק במשלי ׳**הַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ מֵרָחוֹק**׳, ואין לך לחשוש.

שָׁלַח לְהוּ נבוכדנצר, אף אם הלך ה׳ למקום רחוק, עדיין **אִית לְהוּ צַדִּיקֵי דְּבָעוּ רַחֲמֵי וּמַיְיתִי לֵיהּ** – יש לישראל צדיקים, והם יבקשו רחמים ויחזירוהו לבית המקדש. **שָׁלְחוּ לֵיהּ** את האמור בהמשך הפסוקים (משלי ז ב) ׳**צְרוֹר הַכֶּסֶף לָקַח בְּיָדוֹ**׳, **וְאֵין** לשון ׳**כֶּסֶף**׳ האמור כאן **אֶלָּא צַדִּיקִים**, שנפטרו הצדיקים מן העולם ולא יבקשו רחמים. מוכיחה הגמרא שלשון ׳כסף׳ הוא כינוי לצדיקים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (הושע ג ב) ׳**וָאֲכַרֶהָ לִּי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כֶּסֶף וְחֹמֶר שְׂעוֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעוֹרִים**׳, ופסוק זה מרמז על אהבת ה׳ לישראל, שפדאם ממצרים ׳בחמשה עשר׳ בניסן, ו׳כסף׳ היינו בזכות הצדיקים שנקראו כסף.

שָׁלַח לְהוּ נבוכדנצר, עדיין אני חושש שמא **הָדְרֵי רְשִׁיעֵי בִּתְשׁוּבָה וּבָעוּ רַחֲמֵי וּמַיְיתוּ לֵיהּ** – יחזרו הרשעים בתשובה, ויבקשו רחמים, ויחזירוהו לבית המקדש. **שָׁלְחוּ לֵיהּ, כְּבָר קָבַע לָהֶן זְמַן**, שלא יחזור לבית המקדש עד אחרי שבעים שנות גלות בבל, **שֶׁנֶּאֱמַר** בהמשך הפסוק ׳**לְיוֹם הַכֻּפֶּא יָבֹא** (ל)**בֵיתוֹ**׳, **וְאֵין** לשון ׳**כֻּפֶּא**׳ האמור כאן **אֶלָּא זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים פא ד) ׳**תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ**׳, ו׳בכסה׳ היינו בזמן קבוע המיועד לכך.

שָׁלַח לְהוּ נבוכדנצר **סִיתְוָוא הוּא וְלָא מְצִינָא דְּאָתֵי מִתַּלְגָּא וּמִמִּימְרָא** – עתה היא תקופת הסתיו, ואיני יכול לבא מחמת השלגים והגשמים. **שָׁלְחוּ לֵיהּ, תָּא אַשִּׁינָא דְּטוּרָא** – תבא לארץ ישראל דרך תחתית ההרים, וההרים יגינו עליך מהגשמים והשלגים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיהו טז א) ׳**שִׁלְחוּ כַר** [–שליח מהיר] **מוֹשֵׁל אֶרֶץ מִסֶּלַע מִדְּבָרָה אֶל הַר בַּת צִיּוֹן**׳, כלומר, עמון ומואב שלחו אל ׳מושל ארץ׳, שזהו נבוכדנצר, שיבוא דרך ׳סלע מדברה אל הר בת ציון׳. **שָׁלַח לְהוּ** נבוכדנצר, **אִי אָתֵינָא** – אם אכן אבוא לשם, **לֵית לִי דּוּכְתָּא דְּיָתִיבְנָא בֵּיהּ** – אין לי מקום לשבת בו סביבות ירושלים להסתתר מהגשמים. **שָׁלְחוּ לֵיהּ**, מערות **הַקְּבָרוֹת שֶׁלָּהֶם** – של ישראל, **מְעוּלִין מִפַּלְטִירִין שֶׁלָּךְ** – משובחים וטובים יותר מארמנותיך, **דִּכְתִיב** (ירמיה ח א–ב) ׳**בְּעֵת הַהִיא נְאוּם ה׳ יוֹצִיאוּ אֶת עַצְמוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֶת עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֶת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם מִקִּבְרֵיהֶם, וּשִׁטְּחוּם לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עֲבָדוּם וַאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם**׳, ומבואר בפסוק שהתנבא ירמיה על הוצאת עצמות ישראל מקבריהם, בזמן החורבן, ועשו כן כדי לפנות מקום לצבאו של נבוכדנצר.

אגב כך שהוזכר בדברי עמון ומואב לנבוכדנצר שמתו הצדיקים, מביאה הגמרא מימרות בענין המשיח, בהם מבואר שקודם ביאתו יתמעטו תלמידי חכמים: **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לְרַבִּי יִצְחָק, מִי שְׁמִיעַ לָךְ** – האם ידוע לך **אֵימַת אָתֵי** – מתי יבוא **בַּר נַפְלֵי**. **אָמַר לֵיהּ** רבי יצחק, **מַאן** – מי הוא המכונה ׳**בַּר נַפְלֵי**׳. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, בר נפלי הוא כינוי **לְמָשִׁיחַ**. אמר לו רבי יצחק, **לְמָשִׁיחַ בַּר נַפְלֵי קָרֵית לֵיהּ** – וכי אתה מכנה את המשיח ׳בר נפלי׳. **אָמַר לֵיהּ אִין** – כן, זהו כינויו, **דִּכְתִיב** (עמוס ט יא) ׳**בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים**

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שלישי עמ' ב

התראה בפני שונאך והפחידו בכך, וכמו שגבריאל הרגם אגב הליכתו לבשל את הפירות.

מביאה הגמרא דעות נוספות: **וְיֵשׁ אוֹמְרִים, בְּחוֹטְמָן** של אותם חיילים **נָשָׁף** [–נפח] **בָּהֶן** המלאך, **וָמֵתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם מ כד) 'וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ'. **רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר, כַּפִּים סָפַק לָהֶם** – הכה המלאך שתי ידיו זו על זו, **וָמֵתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** (יחזקאל כא כב) 'וְגַם אֲנִי (הכתי) [אַכֶּה] כַּפִּי אֶל כַּפִּי וַהֲנִיחֹתִי חֲמָתִי'. **רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא אָמַר, אָזְנַיִם גִּלָּה לָהֶם** – פתח את אזניהם **וְשָׁמְעוּ שִׁירָה מִפִּי חַיּוֹת** הקודש, **וָמֵתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה לג ג) 'מִרֹּומְמֻתְךָ נָפֹצוּ גוֹיִם', כלומר, משמיעת שירת החיות המרוממות את ה', מתו הגויים, שהם צבא סנחריב.

הגמרא מבררת כמה חיילים נשארו חיים מצבא סנחריב. מבררת הגמרא: **וְכַמָּה נִשְׁתַּיֵּיר מֵהֶם.** מביאה הגמרא מחלוקת: **רַב אָמַר, עֲשָׂרָה** אנשים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם י יט) 'וּשְׁאָר עֵץ יַעְרוֹ מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר יִכְתְּבֵם', כלומר אפילו נער קטן יוכל לכתוב את מספר החיילים שנשארו, **וְכַמָּה נַעַר יָכוֹל לִכְתּוֹב, עֲשָׂרָה,** על ידי שיטיח טיפת דיו על הנייר, וטיפה זו נראית כאות יו"ד שהיא גימטריא של עשרה. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, תִּשְׁעָה** נשארו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם יז ו) 'וְנִשְׁאַר בּוֹ עוֹלְלוֹת כְּנוֹקֵף זַיִת שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גֵּרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בִּסְעִיפֶיהָ פֹּרִיָּה', וכך הוא פירוש הפסוק, שישארו אנשים בחיל סנחריב כמו שנשארים זיתים מועטים לאחר נקיפת הזית [–הכאת עץ הזית להשיר מעליו את הפירות], שהם שנים שלשה גרגרים, וכך במחנה סנחריב ישארו רק 'ארבעה חמשה בסעיפיה', וארבעה וחמשה יחד הם תשעה.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, אַרְבָּעָה עָשָׂר נשארו בהם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה [וְכוּ'] אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה', ודורשים את כל המספרים, שנים, שלשה, ארבעה וחמשה, ויחד הם ארבעה עשר.

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, חֲמִשָּׁה הם שנשארו, **סַנְחֵרִיב, וּשְׁנֵי בָנָיו, נְבוּכַדְנֶצַּר** שהיה אחר כך מלך בבל והחריב את ירושלים ובית המקדש, **וּנְבוּזַרְאֲדָן** שהיה אחר כך שר במלכותו של נבוכדנצר ונשלח על ידו לכבוש את ירושלים.

רבי יוחנן מבאר מנין לו שהם היו האנשים שנשארו: **נְבוּזַרְאֲדָן, גְּמָרָא** – כך קיבלו חכמים, שהוא נשאר בחיים מחיל סנחריב, ואין לזה ראיה מהפסוקים. **נְבוּכַדְנֶצַּר, דִּכְתִיב** בזמן שהשליך נבוכדנצר את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, ואמר ליועציו בבהלה, הרי השלכנו לכבשן שלשה אנשים כפותים בחבלים, ועתה אני רואה שם ארבעה אנשים שאינם כפותים, (דניאל ג כה) 'וְרֵוֵה דְּרַבִּיעָאָה דָּמֵי לְבַר אֱלָהִין' – ומראה האדם הרביעי שעמהם דומה למראה מלאך, **וְאִי לָאו דְּחַזְיֵיהּ, מָנָא הֲוָה יָדַע** – ואם לא שהיה נבוכדנצר עם צבא סנחריב, וראה את המלאך מכה את כל אנשי הצבא, מנין לו לדעת כיצד הוא מראה של מלאך. **סַנְחֵרִיב וּשְׁנֵי בָנָיו** נשארו, **דִּכְתִיב** (מלכים ב' יט לז) 'וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכּוּהוּ בַחֶרֶב', ויבואר להלן מדוע הרגוהו, ומכל מקום מוכח מהפסוק שסנחריב עצמו לא מת על ידי המלאך, וכן לא מתו שני בניו שהרגוהו אחר כך.

הגמרא דורשת פסוקים נוספים בענין סנחריב: **אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ,** פסוק זה שיובא להלן, **אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ** – לולי שנכתב כן בפירוש אי אפשר לומר כן, **דִּכְתִיב** (ישעיה ז ב) 'בַּיּוֹם הַהוּא יְגַלַּח ה' בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֲבֵרִי נָהָר בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת הָרֹאשׁ וְשֵׂעַר הָרַגְלַיִם וְגַם אֶת הַזָּקָן תִּסְפֶּה', וכך יש לדרוש את הפסוק, לאחר שמתו כל אנשי צבאו של סנחריב, **אֲתָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְאַדְּמֵי לֵיהּ כְּגַבְרָא סָבָא** – זימן לו הקדוש ברוך הוא מלאך בדמות אדם זקן, **וַאֲמַר לֵיהּ** המלאך לסנחריב, **כִּי אָזְלַת לְגַבֵּי מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, דְּאַיְיתִיתִינְהוּ לִבְנַיְיהוּ וּקְטַלְתִּינְהוּ** – כשתחזור מכאן ותלך לכל המלכים שבעולם, שהבאת את בניהם לכאן וגרמת למותם, **מַאי אָמְרַת לְהוּ** – מה תאמר להם, מדוע מתו בניהם. **אָמַר (להו) [לֵיהּ]** סנחריב, **הַהוּא גַּבְרָא בְּהַהוּא פַּחְדָּא נַמִּי יָתֵיב** – אותו אדם, כלומר אני עצמי גם כן נמצא בפחד זה, מה אשיב לכל אותם מלכים. המשיך סנחריב **וַאֲמַר לֵיהּ, הֵיכִי נַעֲבִיד** – מה אעשה כדי להנצל מהם. **אָמַר לֵיהּ** המלאך, זיל

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שבת קודש עמ' ב

מבארת מהו גדרו: **רַב וְרַבִּי חֲנִינָא אָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** – אמרו שניהם, אפיקורוס, **זֶה הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם,** והוא מכונה אפיקורוס כיון שעושה את כבוד החכם כהפקר. **רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמְרֵי, זֶה** אפילו **הַמְבַזֶּה חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם,** שמראה שאינו חושש לכבוד התורה של אותו תלמיד חכם. ו'אפיקורוס' פחות חמור ממגלה פנים בתורה, שמעיז פניו בתורה עצמה.

מקשה הגמרא: **בְּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר** – מובן הדבר לרבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי הסוברים **שֶׁהַמְבַזֶּה חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם 'אַפִּיקוֹרוֹס' הֲוֵי,** ויש לבאר שהם יסברו **שֶׁהַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם עַצְמוֹ** דינו חמור יותר, ו**'מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה' הֲוֵי,** והיינו שמעיז פניו בתורה עצמה, שאם לא כן לא היה מבזה את החכמים, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** – לרב ורבי חנינא **שֶׁמְּבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם עַצְמוֹ** רק **אַפִּיקוֹרוֹס הֲוֵי,** ואינו נחשב 'מגלה פנים בתורה', אם כן כל שכן שהמבזה חבירו בפני תלמיד חכם אינו 'מגלה פנים בתורה', ואם כן קשה, **מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה,** שהוא חמור מאפיקורוס, **כְּגוֹן מַאי** – מה גדרו.

מתרצת הגמרא: 'מגלה פנים בתורה' היינו שמעיז פניו בתורה עצמה, **וּכְגוֹן מְנַשֶּׁה בֶּן חִזְקִיָּה,** שהיה דורש ומלגלג על פסוקי התורה, וכמו שהתבאר לעיל.

מביאה הגמרא לשון אחרת במחלוקת זו: **וְאִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ אַסִּיפָא** – ויש ששונים מחלוקת זו לגבי הסיפא של הברייתא שהובאה לעיל (ע"א), שם דרש רבי אלעזר המודעי את הפסוק 'כי דבר ה' בזה' על **הַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה,** ובזה נחלקו, **רַב וְרַבִּי חֲנִינָא אָמְרֵי, זֶה הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמְרֵי, זֶה הַמְבַזֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם.**

מקשה הגמרא: **בְּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר הַמְבַזֶּה תַּלְמִיד חָכָם עַצְמוֹ 'מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה' הֲוֵי,** אם כן **מְבַזֶּה חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם 'אַפִּיקוֹרוֹס' הֲוֵי,** שהוא פחות חמור ממגלה פנים בתורה. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שֶׁמְּבַזֶּה חֲבֵרוֹ בִּפְנֵי תַּלְמִיד חָכָם 'מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה' הֲוֵי,** אם כן קשה, **'אַפִּיקוֹרוֹס' כְּגוֹן מַאן** – מי הוא הקרוי אפיקורוס, שחומרתו פחותה ממבזה חבירו בפני תלמיד חכם. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, כְּגוֹן הָנֵי דְּאָמְרִי** – כמו אותם בני אדם, האומרים **'מַאי אַהֲנוּ לָן רַבָּנָן, לְדִידְהוּ קָרוּ, לְדִידְהוּ תָּנוּ'** – איזו תועלת יש לנו מתלמידי חכמים, הרי רק לעצמם הם לומדים תורה.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי** לרב יוסף, **הַאי** – אדם האומר כן, **מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה נַמִּי הוּא** – הרי הוא גם כופר בתורה, **דִּכְתִיב** (ירמיה לג כה) 'אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי', ונמצא שרק בזכות תלמידי חכמים העולם קיים. מוסיפה הגמרא להוכיח שאדם זה כופר בתורה עצמה: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מֵהָכָא נַמִּי שְׁמַע מִינָּהּ** – אף מפסוק זה מוכח שגם אחרים נהנים בזכות תלמידי חכמים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית יח כו) 'וַיֹּאמֶר ה' אִם אֶמְצָא בְסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם'. ואם כן אין לומר ש'אפיקורוס' הוא האומר שאין תלמידי חכמים מהנים את האחרים. מביאה הגמרא ביאור אחר: **אֶלָּא,** אפיקורוס הוא **כְּגוֹן דְּיָתִיב קַמֵּיהּ רַבֵּיהּ** – תלמיד היושב לפני רבו, **וְנָפְלָה לֵיהּ שְׁמָעְתָּא בְּדוּכְתָּא אַחֲרִיתִי** – והוצרך להזכיר סוגיא הנמצאת במקום אחר, **וְאָמַר 'הָכִי אָמְרִינַן הָתָם'** – כך אמרנו במקום פלוני, **וְלֹא אָמַר 'הָכִי אָמַר מַר',** שזו דרך כבוד לרבו.

רָבָא אָמַר, אפיקורוס, היינו **כְּגוֹן הָנֵי דְּבֵי בִּנְיָמִין אָסְיָא** – כמו אותם הנמצאים בבית בנימין הרופא, דאף שאינם כופרים בפסוקי התורה, מכל מקום **אָמְרֵי, מַאי אַהֲנֵי לָן רַבָּנָן** – מה הועילו לנו תלמידי חכמים בתורתם, והרי אף שהם לומדים תורה, בכל זאת **מֵעוֹלָם**

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום רביעי עמ׳ א

׳לנביאים׳, שהם אברהם יצחק ויעקב, ׳נשבר לבי בקרבי׳, תמהתי מגודל מתן שכרם לעתיד לבוא.

מבררת הגמרא: **הֲנִי אַרְבַּע פְּסִיעוֹת** שפסע נבוכדנצר **מַאי הִיא** – מה עניינם, **דִּכְתִיב** (ישעיה לט א) ׳**בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח מְרֹדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ בָּבֶל סְפָרִים וְגוֹ׳** וּמִנְחָה אֶל חִזְקִיָּהוּ וַיִּשְׁמַע כִּי חָלָה וַיֶּחֱזָק׳, ומשמע ששלח לו מתנות מחמת שחלה והתחזק. ויש לתמוה, האם **מִשּׁוּם** ׳**כִּי חָלָה חִזְקִיָּהוּ וַיֶּחֱזָק**׳ זהו טעם לכך ש׳**שַׁדַּר לֵיהּ סְפָרִים וּמִנְחָה**׳. משיבה הגמרא: (**אִין** – אכן, זהו הטעם), כמבואר בפסוק לגבי חזקיה (דה״י ב׳ לב לא) ׳בִּמְלִיצֵי שָׂרֵי בָבֶל הַמְּשֻׁלְּחִים עָלָיו לִדְרוֹשׁ (**את**) **הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר הָיָה בָאָרֶץ**׳, **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁמֵּת בּוֹ אָחָז** מלך יהודה, אביו של חזקיה, שהיה מלך רשע, **שְׁתֵּי שָׁעוֹת הָיָה** – קיצרו הקדוש ברוך הוא ונטל ממנו עשר שעות, ונשארו בו רק שתי שעות, כדי שלא יהיה פנאי להספידו ולקוברו, **וְכִי** – וכאשר **חָלָה חִזְקִיָּהוּ וְאִיתְּפַח** – והתרפא, **אַהֲדְרִינְהוּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְהָנָךְ עֶשֶׂר שָׁעֵי נִיהֲלֵיהּ** – השיב הקדוש ברוך הוא ליום את אותם עשר שעות שניטלו ממנו, **דִּכְתִיב** (ישעיה לח ח) ׳**הִנְנִי מֵשִׁיב אֶת צֵל הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה בְּמַעֲלוֹת אָחָז בַּשֶּׁמֶשׁ אֲחֹרַנִּית עֶשֶׂר מַעֲלוֹת וַתָּשָׁב הַשֶּׁמֶשׁ עֶשֶׂר מַעֲלוֹת בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה**׳, כלומר, שאותם עשר מעלות שירדה השמש במהירות בימי אחז, שנחסרו עשר שעות, ישובו עתה בזמן רפואתו של חזקיה, והתארך היום בעשר שעות נוספות, והיה זה מופת שנתן הקדוש ברוך הוא לחזקיהו המלך כסימן לכך שיתרפא ממחלתו.

באותו זמן **אָמַר** לְחוּ מרודך בלאדן בן בלאדן מלך בבל לעבדיו, **מַאי הַאי** – מהו דבר זה, שחזרה השמש לאחוריה עשר מעלות. **אָמְרוּ** לֵיהּ עבדיו, **חִזְקִיָּהוּ** מלך יהודה **חָלַשׁ וְאִיתְּפַח** – נחלש והתרפא, ונעשה לו נס זה שחזרה השמש אחורנית. **אָמַר** המלך לעבדיו, **אִיכָּא נַבְרָא כִּי הַאי, וְלָא בָּעֵינָא לְשַׁדּוֹרֵי לֵיהּ שְׁלָמָא** – וכי יש בעולם אדם גדול כזה, שנעשה לו נס כזה, ואני לא אשלח לו שאילת שלום. **כְּתָבוּ לֵיהּ** – כיתבו לחזקיה אגרת בלשון זו, ׳**שְׁלָמָא לְמַלְכָא חִזְקִיָּה, שְׁלָם לְכַרְתָּא דִּירוּשְׁלֵם, שְׁלָם לֵאלָהָא רַבָּא**׳ – ׳שלום למלך חזקיה, שלום לעיר ירושלים, שלום לאלהים הגדול׳. **נְבוּכַד נָאצַר, סְפַרְיָה דְּבַלְאֲדָן הֲוָה** – היה באותה עת סופרו של בלאדן מלך בבל, **הַהִיא שַׁעְתָּא לֵא הֲוָה הָתָם** – ובאותה שעה שנכתבה האגרת לחזקיה לא היה נבוכדנצר באותו מקום, **כִּי אֲתָא** – כשבא לשם נבוכדנצר, **אָמַר** לְחוּ, **הֵיכִי כַּתְבִיתוּ** – איזה נוסח כתבתם לחזקיה, **אָמְרוּ** לֵיהּ, **הָכִי כָּתְבִינַן** – כך כתבנו, כמו שהובא לעיל. **אָמַר** לְחוּ נבוכדנצר, **קְרִיתוּ לֵיהּ ׳אֱלָהָא רַבָּא׳** – אתם עצמכם מכנים אותו ׳אלהים הגדול׳, **וּכַתְבִיתוּ לֵיהּ לְכַסּוּף**, אחרי חזקיהו המלך וירושלים. **אָמַר** להם נבוכדנצר, **אֶלָּא הָכִי כְּתוּבוּ** – כך יש לכם לכתוב, ׳**שְׁלָם לֵאלָהָא רַבָּא, שְׁלָם לְקַרְתָּא דִּירוּשְׁלֵם, שְׁלָם לְמַלְכָּא חִזְקִיָּה**׳. **אָמְרֵי לֵיהּ** עבדי המלך לנבוכדנצר בדרך משל ׳**קַרְיָנָא דְּאִינַּרְתָּא אִיהוּ לֵיהֱוֵי פַּרְוַונְקָא**׳ – אותו אדם שידע והבין לקרוא את האגרת, הוא יהיה שליח להשיב עליה תשובה, וכך אתה שאמרת שיש לשנות את נוסח המכתב, עשה כן בעצמך. **רְהַט בַּתְרֵיהּ** – רץ נבוכדנצר אחרי השליח שהלך עם האגרת, **כִּדְרָהֵיט** – לאחר שרץ **אַרְבַּע פְּסִיעוֹת**, והיה עדיין השליח רחוק ממנו, **אֲתָא גַּבְרִיאֵל וְאוֹקְמֵיהּ** – בא גבריאל המלאך והעמיד את השליח לפני נבוכדנצר, שלא יצטרך לרוץ עוד, ועל אותם ארבע פסיעות שפסע לכבוד ה׳ קיבל שכר גדול כל כך. ודבר זה אומרים לתלמידי חכמים שאבותיהם עמי הארץ, שידעו שמה שזכו לכבוד זה הוא מחמת איזו זכות מועטה שהיתה לאביהם, וכמו שזכה נבוכדנצר למלוך על כל העולם מחמת זכות מועטה שפסע ארבע פסיעות לכבוד ה׳.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אִילְמָלֵא (לא) בָּא גַּבְרִיאֵל וְהֶעֱמִידוֹ לנבוכדנצר, אלא היה ממשיך לפסוע פסיעות נוספות לכבוד ה׳, **לֹא הָיָה תַּקָּנָה לְשׂוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל** – כלומר לעם ישראל, כיון שהיתה לו רשות לכלות את כולם.

הגמרא מבארת את משמעות שמו של מלך בבל. שואלת הגמרא: **מַאי ׳בַּלְאֲדָן בֶּן בַּלְאֲדָן׳**. מבארת הגמרא: **אָמְרֵי, בַּלְאֲדָן** אביו, **מַלְכָּא הֲוָה** – היה מלך בבל, **וְאִישְׁתַּנִּי אַפֵּיהּ וַהֲוָה כִּי דְּכַלְבָּא** – והשתנו פניו ונהיו כפני כלב ושוב לא היה ראוי למלוך, **הֲוָה יָתִיב בְּרֵיהּ עַל מַלְכוּתָא** – והיה בנו יושב על כסא מלכותו, ושמו האמיתי של הבן היה ׳מרודך׳, אך **כִּי הֲוָה כָּתִיב** – כשהיה חותם את שמו, **הֲוָה כָּתִיב שְׁמֵיהּ וּשְׁמֵיהּ דַּאֲבוּהִי בַּלְאֲדָן מַלְכָּא** – היה כותב את שמו ואת שם אביו בלאדן המלך, ולא כתב רק ׳מרודך בן בלאדן׳, כיון שזו דרך כל החותמים להזכיר את שם האב, ולא היה ניכר שכוונתו לכבדו, אלא כינה את שמו כשם אביו וכתב ׳מרודך בלאדן בן בלאדן׳.

אומרת הגמרא: **הַיְינוּ דִּכְתִיב** (מלאכי א ו) ׳**בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו, בֵּן יְכַבֵּד אָב, הָא דַּאֲמָרָן** – כמו שמצינו במרודך מלך בבל שכיבד את אביו, ׳**וְעֶבֶד אֲדוֹנָיו**׳ היינו כמעשה שהיה עם נבוכדנצר ונבוזראדן, **דִּכְתִיב** (ירמיה נב יב–יג) ׳**וּבַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בָּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הִיא שַׁנַּת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה [שָׁנָה] לַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּא נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים עֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל בִּירוּשָׁלִַם, וַיִּשְׂרֹף אֶת בֵּית ה׳ וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ**׳,

המשך ביאור למס׳ סנהדרין ליום חמישי עמ׳ ב

זה, שנינו בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, נִגְאָלִין, וְאִם לָאו אֵין נִגְאָלִין. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ**, וכי **אִם אֵין עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה אֵין נִגְאָלִין**, אין זה כך, **אֶלָּא** אם לא יעשו תשובה מרצונם, **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִיד לָהֶן מֶלֶךְ שֶׁגְּזֵרוֹתָיו קָשׁוֹת כְּגִזְרוֹתָיו של הָמָן, וּמחמת פחדו יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וּמַחֲזִירָן לְמוּטָב**, ואז תבוא הגאולה.

בריייתא נוספת בענין זה: **תַּנְיָא אִידָךְ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אִם יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה ג כב) ׳**שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּא מְשׁוּבוֹתֵיכֶם**׳, כלומר, רק אם תשובו ארפא אתכם בגאולה. **אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** (ישעיה נב ג) ׳כִּי כֹה אָמַר ה׳ חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ׳, וביאור הפסוק הוא ׳חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם׳, כַּעוֹן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שאין לכם ממנה רווח, נמכרתם לגויים שהגלו אתכם מארצכם ושבו אותכם, ׳**וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ**׳, **לֹא בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים** תגאלו, ומוכח שאף ללא תשובה ישראל נגאלים. **אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** ׳**שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם**׳ (מלאכי ג ז), ומוכח שרק אחרי שיחזורו ישראל בתשובה ישוב אליהם ה׳. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** ׳**כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן**׳ (ירמיה ג יד), ולשון ׳בעלתי בכם ולקחתי אתכם׳ משמע שבעל כרחם יגאלם, אף שלא יעשו תשובה.

אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לרבי יהושע, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ישעיה ל טו) ׳**בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן**׳, ולשון ׳שובה׳ מלמדת שיעשו תשובה קודם שיושעו בגאולה. **אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** (ישעיה מט ז) ׳**כֹּה אָמַר ה׳ גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל וּקְדוֹשׁוֹ לִבְזֹה נֶפֶשׁ לִמְתָעֵב גּוֹי לְעֶבֶד מוֹשְׁלִים**

שיבא המשיח במהירות, כעניני השמים, **וּכְתִיב** (זכריה ט ט) 'גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא **עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר**', והיינו שיבא המשיח לאט, כעני הרוכב על חמורו בעצלות. ותירץ בעצמו, אם **זָכוּ** ישראל, יבוא המשיח במהירות '**עָם עָנְנֵי שָׁמַיָּא**', ואם **לֹא זָכוּ**, יבוא לאט, **כְּעָנִי הָרוֹכֵב עַל חֲמוֹר**.

מביאה הגמרא מעשה בענינו של פסוק זה: **אָמַר** לֵיהּ **שְׁבוֹר מַלְכָּא** – אמר מלך פרס לִשְׁמוּאֵל בדרך לעג, **אָמְרִיתוּ, מָשִׁיחַ עַל חֲמָרָא אָתֵי** – אתם אומרים שהמשיח יבוא על חמור, ואין זה כבוד עבורו לבוא רכוב על חמור, **אֵישַׁדַּר** לֵיהּ **סוּסְיָא בְּרַקָּא דְּאִית לִי** – אשלח לו אני סוס מסורק ונאה שיש לי. **אָמַר** לֵיהּ שמואל בדרך דחיה, **מִי אִית לָךְ בַּר חֵיוָר גַּוְנֵי** – וכי יש לך סוס שיש בו מאה גוונים, כמו חמורו של המשיח, שיש בו מאה גוונים.

הגמרא מביאה מעשה השייך לביאת המשיח: **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אַשְׁכְּחֵיהּ** – מצאו לְאֵלִיָּהוּ הנביא, **דַּהֲוֵי קָאֵי אַפִּיתְחָא דִּמְעָרְתָּא** – שהיה עומד על פתח מערתו דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, כשהתחבא שם מהרומאים, **אָמַר** לֵיהּ – שאל אותו רבי יהושע בן לוי, **אָתֵינָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי** – האם אני אבוא לחיי העולם הבא. **אָמַר** לֵיהּ אליהו, **אִם יִרְצֶה אָדוֹן הַזֶּה**, וכוונתו היתה לשכינה שהיתה שרויה שם. **אָמַר** רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, באותו זמן, **שְׁנַיִם רָאִיתִי**, והם אליהו הנביא ורבי שמעון בר יוחאי, **וְקוֹל שְׁלִשָׁה שָׁמַעְתִּי**, והיינו קול השכינה שהיתה שרויה שם.

אָמַר לֵיהּ – המשיך ושאל רבי יהושע בן לוי את אליהו הנביא, **אֵימָת אָתֵי מָשִׁיחַ** – מתי יבוא המשיח. **אָמַר** לֵיהּ אליהו, **זִיל שַׁיְילֵיהּ לְרִידְיָהּ** – לך ושאל את המשיח עצמו. המשיך ושאלו, **וְהֵיכָא יָתִיב** – והיכן נמצא המשיח. השיב לו, **אַפִּיתְחָא** – בשער (**דקרתא**) [**דעיר רומי**], כלומר, בגן עדן, במקום המכוון כנגד שער העיר רומי. חזר ושאלו, **וּמַאי סִימָנֵיהּ** – מה הם סימניו, שלפיהם אדע שהוא המשיח. השיבו אליהו, **יָתִיב בֵּינֵי עֲנִיֵּי סוֹבְלֵי חֳלָאִים** – הוא יושב בין העניים שיש להם נגעים, **וְכוּלָּן** – וכל החולים הנמצאים שם, כשהם מנקים את נגעיהם, **שָׁרוּ וַאֲסִירִי בְּחַד זִימְנָא** – פותחים בפעם אחת את כל נגעיהם, ומנקים אותם, וחוזרים וקושרים אותם בתחבושות. **אִיהוּ** – אבל הוא, המשיח, **שָׁרֵי חַד וְאָסִיר חַד** – פותח נגע אחד ומנקהו וחוזר וסוגרו, וכך עושה לכל נגע בפני עצמו, כיון **דְּאָמַר, דִּילְמָא מְבָעֵינָא** – שמא אתבקש לבוא לגאול את ישראל, **דִּלְמָא אִיעַכַּב** – שלא אתעכב זמן הנצרך לקשור שני נגעים, אלא אצא לגואלם מיד.

ממשיכה הגמרא במעשה זה: **אֲזַל לְגַבֵּיהּ** – הלך רבי יהושע בן לוי למשיח, **וְאָמַר** לֵיהּ **'שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וּמוֹרִי', אָמַר** לֵיהּ המשיח, '**שָׁלוֹם עָלֶיךָ בַּר לֵיוָאִי**' – 'שלום עליך בן לוי'. **אָמַר** לֵיהּ רבי יהושע בן לוי, **לְאֵימַת אָתֵי מַר** – מתי יבוא אדוני, לגאול את ישראל. **אָמַר** לֵיהּ המשיח, **הַיּוֹם** אבוא. **אֲתָא לְגַבֵּי אֵלִיָּהוּ** – בא רבי יהושע בן לוי לאליהו הנביא, **אָמַר** לֵיהּ אליהו **מַאי אָמַר לָךְ** המשיח, **אָמַר** לֵיהּ, אמר לי המשיח '**שָׁלוֹם עָלֶיךָ בַּר לֵיוָאִי**'. **אָמַר** לֵיהּ אליהו, **אַבְטַחְהָּךְ לָךְ וְלַאֲבוּךְ לְעָלְמָא דְּאָתֵי** – בדיבור זה הבטיחך המשיח שאתה ואביך מזומנים לחיי העולם הבא, שאם לא היית בן העולם הבא לא היה משיב לך שלום, ואם לא היה אביך בן העולם הבא לא היה מכנה אותך בשם אביך, 'בן לוי'.

אָמַר לֵיהּ רבי יהושע בן לוי, **שַׁקּוּרֵי קָא שַׁקַּר בִּי** – המשיח שיקר לי בדבריו, **דְּאָמַר לִי 'הַיּוֹם אָתֵינָא'** – היום אבוא לגאול את ישראל, **וְלֹא אֲתָא** – וכבר הסתיים היום, ולא בא לגואלם. **אָמַר** לֵיהּ אליהו, **הָכִי אָמַר לָךְ** – כך היתה כוונתו לומר לך, כלשון הפסוק בתהלים (צה ז) '**הַיּוֹם אִם בְּקוֹלוֹ תִשְׁמָעוּ**', כלומר, אבוא היום לגאול את ישראל, אם ישראל ישמעו בקול ה'.

מביאה הגמרא מעשה בענין קץ הגאולה: **שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִיסְמָא, אֵימָתַי בֶּן דָּוִד בָּא. אָמַר** להם, איני רוצה להשיב, כיון **שֶׁמִּתְיָרֵא אֲנִי** – חוששני שאחרי שאומר לכם, **שֶׁמָּא תְּבַקְּשׁוּ מִמֶּנִּי אוֹת** – סימן וראיה לדברי. **אָמְרוּ** לוֹ תלמידיו, **אֵין אָנוּ מְבַקְּשִׁין מִמְּךָ אוֹת. אָמַר** לָהֶם, **לְכַשֶּׁיִּפּוֹל הַשַּׁעַר הַזֶּה** – של רומי, **וְיִבָּנֶה, וְיִחְזוֹר וְיִפּוֹל, וְיִבָּנֶה שׁוּב, וְיִפּוֹל** פעם נוספת, **וְאֵין מַסְפִּיקִין לִבְנוֹתוֹ עַד שֶׁבֶּן דָּוִד בָּא.**

אָמְרוּ לוֹ תלמידיו, **רַבֵּינוּ, תֵּן לָנוּ אוֹת** לדבריך. **אָמַר לָהֶם** רבי יוסי בן קיסמא, **וְכִי לֹא כָּךְ אֲמַרְתֶּם** לִי מתחילה, **שֶׁאֵין אַתֶּם מְבַקְּשִׁין מִמֶּנִּי אוֹת. אָמְרוּ** לוֹ, **וְאַף** שאמרנו לך שלא נבקש, הרינו מבקשים ממך אות. **אָמַר לָהֶם, אִם כָּךְ** – אם האמת כדברי, **יַהֲפְכוּ מֵי מְעָרַת פַּמְיָים** שמשם יוצא נהר הירדן, **לְדָם, וְנֶהֱפְכוּ לְדָם.** מספרת הגמרא: **בְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ** של רבי יוסי בן קיסמא, **אָמַר לָהֶן** לתלמידיו, **הַעֲמִיקוּ לִי אֲרוֹנִי** – קברו את הארון עם גופי בעומק הקרקע,

---

אגרות קודש

ב"ה, ערב חה"ש, תשט"ו

ברוקלין.

הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוה"ר משה שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מעש"ק, נהניתי לקרות בו מסדרי הלימודים, והעיקר מהתקדמות התלמידים ביראת שמים, ויה"ר שיהיו דברי ועניני הלימוד - הוראה על כל הזמן הבא.

טוב עשה מה שעכב את הת'... שי' לכתוב לכאן תומ"י, כי אין זה דרך שמי שהוא מקבל עצה ואינו רואה נפלאות ומופתים גלוים על אתר - לא ידע ממרז"ל לא יגעת ומצאת אל תאמין, והרי כתיבת מכתבים הוא דבר קל יותר, ומובן שכל זה הוא לא רק בהנוגע להנ"ל אלא גם לשאר התלמידים, והרי בהמשך למרז"ל לא יגעת ומצאת אל תאמין הוא גם מרז"ל יגעת ולא מצאת אל תאמין.

ולחג השבועות הבע"ל, הנה יזכה כלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות, ויוכל לבשר טוב בכל האמור לעיל.

נִתְנַבְּאוּ על מתן שכר **אֶלָּא** לְאדם **הַמַּשִּׂיא** את **בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם, וּלְעוֹשֶׂה פִּרְקְמַטְיָא** – עוסק במסחר לְצורך **תַּלְמִיד חָכָם, וְלִמְהַנֵּה תַּלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו, אֲבָל** על שכרם של **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עַצְמָן,** נאמר **'עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ'.**

הגמרא מבררת את פירוש הפסוק. שואלת הגמרא: **מַאי** – מהו הדבר שנאמר עליו בפסוק **'עַיִן לֹא רָאָתָה'.** משיבה הגמרא: **אָמַר** רַבִּי **יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, זֶה יַיִן הַמְשׁוּמָּר בַּעֲנָבָיו מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית,** שהוא משובח ביותר. **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר,** הדבר שנאמר עליו 'עין לא ראתה' **זֶה 'עֵדֶן', שלֹא רָאָתָה** אותו **עַיִן מֵעוֹלָם. וְאִם** תקשה **וּתְאַמַּר,** איך יתכן ששום אדם לא ראה את 'עדן', **וְאָדָם** הראשון **הֵיכָן דָּר,** הלא הוא דר בגן עדן, אשיב לך שאדם הראשון היה **בַּגָּן,** ולא בעדן. **וְאִם תֵּאָמַר** ש'גַּן' האמור בתורה **הוּא 'עֵדֶן',** ונמצא שאדם הראשון ראה את 'עדן', **תַּלְמוּד לוֹמַר** (בראשית ב ט) **'וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן',** ומבואר בזה ש'גן' ו'עדן' הם שני מקומות.

שנינו במשנה (צא.): 'ואילו שאין להם חלק לעולם הבא וכו', **וְהָאוֹמֵר אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם וְכוּ'.** הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן,** נאמר בפסוק (במדבר טו לא) **'כִּי דְבַר ה' בָּזָה וּמִצְוָתוֹ הֵפֵר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָּהּ',** דורשת הברייתא את הפסוק, 'דבר ה' בָּזָה', **זֶה** אדם **הָאוֹמֵר אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם,** אלא משה רבינו כתב את התורה מדעתו, והרי הוא מבזה את אותו 'דבר ה'' באומרו שאינו מן השמים. **דָּבָר אַחֵר, 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה', זֶה אַפִּיקוֹרוֹס,** ולהלן (ע"ב) יבואר מה גדרו. **דָּבָר אַחֵר, 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה' זֶה הַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה,** וגם זה יבואר להלן (שם). ממשיכה הברייתא לדרוש את הפסוק: **'וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפֵר', זֶה** אדם **הַמֵּפֵר בְּרִית בָּשָׂר** – שאינו מקיים מצות ברית מילה. ועונשם מבואר בהמשך הפסוק, **'הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא',** 'הִכָּרֵת' **בָּעוֹלָם הַזֶּה,** שלא יקום לתחיית המתים, 'תִּכָּרֵת' **לָעוֹלָם הַבָּא,** שלא יהיה להם חלק לעולם הבא, וכמו ששנינו במשנתינו, שהאומר אין תורה מן השמים אין לו חלק לעולם הבא.

מסיימת הברייתא: **מִכָּאן** – מפסוק זה, האומר שעונש האדם ש'דבר ה' בזה ומצותו הפר' הוא 'הכרת תכרת', שאין לו חלק לעולם הבא, **אָמַר** רַבִּי **אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי,** אדם **הַמְחַלֵּל אֶת הַקֳּדָשִׁים,** כגון טמא שאכל תרומה, שנאמר בזה לשון חילול (ויקרא כב טו), **וְכֵן** אדם **הַמְבַזֶּה אֶת הַמּוֹעֲדוֹת** – את חול המועד, שעושה בו מלאכה, שבדברים אלו יש ביזוי מצוות ה', **וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ** – שאינו מקיים בעצמו מצות ברית מילה, שעליו נאמר המשך הפסוק 'וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפֵר', **וְכֵן הַמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה,** שגם הוא מבזה את דבר ה', **וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵירוֹ בְּרַבִּים, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.**

הגמרא מביאה ברייתא נוספת הדורשת פסוק זה: **תַּנְיָא אִידָךְ, 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה', זֶה הָאוֹמֵר אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וַאֲפִילּוּ אָמַר כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ מִן הַשָּׁמַיִם חוּץ מִפָּסוּק זֶה, שֶׁלֹּא אֲמָרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא מֹשֶׁה מִפִּי עַצְמוֹ** כתבו, **זֶהוּ** בכלל **'כִּי דְבַר ה' בָּזָה'. וַאֲפִילּוּ אָמַר כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ מִן הַשָּׁמַיִם, חוּץ מִדִּקְדּוּק זֶה** של אותיות החסירות או יתירות שבתורה, **או** חוץ **מִקַּל וָחוֹמֶר זֶה,** חוץ **מִגְּזֵרָה שָׁוָה זוֹ,** שלא ניתנו למשה בסיני, אדם **זֶה הוּא** בכלל **'כִּי דְבַר ה' בָּזָה',** ואין לו חלק לעולם הבא.

ברייתא נוספת בענין זה: **תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר,** אדם **הַלּוֹמֵד תּוֹרָה, וְאֵינוֹ מְלַמְּדָהּ** לאחרים, **זֶה הוּא 'דְּבַר ה' בָּזָה'. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר,** 'דבר ה' בזה' זהו **כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ עַל הַמִּשְׁנָה,** ועושה אותה כדבר טפל. **רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, כָּל** אדם **שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, וְאֵינוֹ עוֹסֵק. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, זֶה הָעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים.** מבררת הגמרא: **מַאי מַשְׁמָעָהּ** – כיצד נכלל בלשון 'דבר ה' בזה' אדם העובד עבודת כוכבים, **דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, 'כִּי דְבַר ה' בָּזָה', זֶה הַמְבַזֶּה דִּבּוּר שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ לְמֹשֶׁה מִסִּינַי 'אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ' ו'לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים** עַל פָּנַי' וְגוֹ' (שמות כ ב–ג), ודיבור זה מכונה 'דבר ה'' כיון שכל ישראל שמעו זאת מפי ה' בעצמו, ולא כשאר הדברות ששמעו ישראל ממשה רבינו (מכות כד.).

הגמרא מביאה מימרות בענין החזרה על הלימוד: **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר, כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ חוֹזֵר עָלֶיהָ, דּוֹמֶה לְאָדָם שֶׁזּוֹרֵעַ וְאֵינוֹ קוֹצֵר,** שאף שעמל בזריעה, כיון שאינו קוצר אין בידו כלום, כך זה שאינו חוזר אין בידו כלום, ששוכח את תלמודו. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְשַׁכְּחָהּ, דּוֹמֶה לְאִשָּׁה שֶׁיּוֹלֶדֶת יְלָדִים וְקוֹבֶרֶת אוֹתָם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר,**

אגרות קודש

ב"ה, ח' סיון, תשט"ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מב' סיון, בו כותב אודות מצב בריאותו, ולפלא שאינו מזכיר דבר בהנוגע לבריאות הנשמה - הם עניני שיעורי לימוד וקיום המצות - ועבודת התפלה בכלל - והרי בריאות הגוף והנשמה הא בהא תליא. ובטח ימלא בהזדמנות הכי קרובה.

והשי"ת ישלח דברו וירפאהו ע"י רופא פלוני וטיפול פלוני, ויוכל להוסיף בלימוד תורת הנגלה והחסידות ובעבודתה תפלה. וכל המוסיף בהוספה זו מוסיפין לו.

בטח זהיר בקידוש לבנה - סגולה לשינים.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
א. קווינט
מזכיר

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

ט שְׁמָרֵי שֶׁמֶן אֲפִילוּ שֶׁל שֶׁמֶן זַיִת אֵין מַדְלִיקִים בָּהֶם מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן נִמְשָׁכִים אַחַר הַפְּתִילָה[כג]:

חלק ב סימן רסד, דיני הפתילה והשמן סעיף ט

הלכתא רבתא

כג] שאינן נמשכים אחר הפתילה - מפני שהוא עב (אינו צלול)[26].

ציונים והוספות

26) משנ"ב ס"ק יג

שולחן ערוך – הלכות נטילת ידים

ז טבעת כשהיא דחוקה באצבע חוצצת ורפויה אינה חוצצת כי המים באים בינה לאצבע ומכל מקום לכתחילה יש להסיר הטבעת קודם נטילה אפילו רפויה כי אין אנו בקיאים מהו [נקרא] רפויה ויבאו להקל גם בדחוקה ובדיעבד עלתה לו נטילה אם היתה רפויה.

והוא ששפך עליה רביעית בבת אחת כמו שיתבאר בסימן קס"ב.

אבל אם היתה דחוקה לא עלתה לו נטילה אם לפעמים מקפיד עליה להסירה כגון שיש בה אבן טובה שמקפיד עליה להסירה בשעת נטילה שלא תתלכלך במים ובאשה אפילו טבעת שאין בה אבן טובה דרכה להסירה בשעת לישה לכן חוצצת לעולם אע"פ שאינה מקפדת להסירה משום ליכלוך המים אבל האיש שאין דרכו ללוש א"צ להסיר הטבעת שאין בה אבן טובה קודם נטילה אפילו אינה רפויה לפי שאינו מקפיד עליה להסירה לעולם:

ח שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע כשיעור קידוש ידים שבמקדש ויש אומרים שהקילו בנטילת ידים ולא הצריכו אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד.

וראוי לנהוג כסברא הראשונה שכיון שהוא דבר שאין בו טורח למה לא נוציא נפשינו מהמחלוקת ונכון להתנות ולומר שאינו מקבל דבר זה בתורת חובה אלא בתורת רשות כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו מים כל כך לא יצטרך להחמיר כמנהגו וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר על עצמו.

ואם נוטל ידיו בפני רבים במקום שנוהגים ליטול עד מקום חיבור האצבעות לבד אין לו להחמיר בפניהם שלא יהא נראה כב' תורות ח"ו בעיניהם.

ואם היו ידיו מלוכלכות לדברי הכל צריכים נטילה עד הזרוע:

חלק א סימן קסא, דיני חציצה וטבילה ובו סעיפים ז-ח:

א סדר נטילה מרביעית כך הוא אם שופך כל הרביעית בפעם אחת על שתי ידיו כאחת כגון שאחר יוצק על ידיו או שאוחז הכלי בראשי אצבעותיו ושופך על ב' ידיו כאחד נטהרו ידיו ואין צריך לומר אם יש לו מים רבים ושופך רביעית על כל אחת בפני עצמה.

אבל אם בא ליטול על כל אחת בפני עצמה מרביעית בלבד צריך לשפוך על כל אחת ב' פעמים כי כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד.

ואח"כ מנגבה במפה או בדבר אחר להסיר הראשונים לגמרי מן היד משום טהרה יתירה להאומרים שזהו טעם הניגוב כמ"ש בסי' קנ"ח:

ב ואף אם ניגב בדבר קשה שאין המים נבלעים כגון ששפשפן בכותל או בראשו (אפילו בשערותיו רק שלא חכך בהן שאז היה צריך לחזור וליטול אלא ששפשף עליהם מלמעלה) אע"פ שחוזר ונוגע במי השפשוף אין ידיו נטמאות משום נגיעתם בלחלוחית מים הראשונים שהיו טמאים כיון שכבר נטהרו במים השניים.

ואם שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים דהיינו שיש במי שטיפה זו כדי שימשח כל הפרק הצריך נטילת ידים ב' פעמים נטהרו המים כאלו שפך עליהם ב' פעמים:

ג במה דברים אמורים כששפך על כל יד בפני עצמה אבל אם שופך על שתי ידיו כאחת אין שטיפה אחת מועלת לטהרן כלל אלא א"כ שופך עליהן רביעית בבת אחת אבל פחות מרביעית אע"פ שהמים באו משיורי טהרה על דרך שנתבאר בסי' ק"ס אינן מטהרים שתי ידים כאחת אלא בשתי שטיפות שהמים השניים מטהרים את הראשונים ואת הידים:

ד אבל המים שעליהם טמאים וצריך לנגבן ואחר יאכל.

ואם שפשפן בדבר קשה וחזר ונגע במי השפשוף נטמאו הידים בנגיעתן בלחלוחית מים הטמאים.

ואם הטבילן במי מקוה א"צ ניגוב שהמקוה מטהר מים הטמאים בהשקה:

ה וכל זה כשידיו נקיות אבל אם יש עליהן לכלוך טיט או שאר כל דבר החוצץ צריך לשפוך עליהן ג' פעמים ראשונה להעביר הלכלוך ואח"כ מים ראשונים ושניים או רביעית בבת אחת.

ומים ששפך ראשונה נטמאו מהידים אפילו שפך רביעית בבת אחת הואיל ולא טיהרו הידים מפני הלכלוך שעליהן שחוצץ וגם מים ראשונים שאחריהם לא טיהרו ונטמאו גם הם מהידים הואיל והמים ששפך ראשונה לא באו כלל לטהרת הידים כי אם להסיר החציצה.

ואעפ"כ אינם ממעטים את הרביעית שאף אם לא נשאר בכלי רביעית כשמתחיל ליטול מים ראשונים שאחריהם אין בכך כלום לפי שהמים ששפך ראשונה הם צורך הנטילה ומכללה וכיון שהיה רביעית בכלי בהתחלת נטילתו דיו.

(אבל אם אין על ידיו דבר החוצץ אע"פ שהם מלוכלכות ומטונפות שצריך להעביר מהם הטינוף בנטילה כל שאינו חוצץ בנטילה כגון שהוא לח דיו במה שעובר ע"י ראשונים ושניים או רביעית בבת אחת שהם באים לטהר את הידים מטומאתן.

ועיקר טומאת הידים לא גזרו אלא מפני שהם עסקניות ושמא נגעו במקום מטונף לכך התקינו נטילה לטהרן מטינופן אלא שכיון שגזרו עליהן טומאה נטמאו מים הראשונים ונטהרים ע"י שניים):

חלק א סימן קסב, דיני הגבהה ושיפשוף הידים בנטילה ובו סעיפים א־ה:

לקוטי תורה

תוכן הפרק: הטעם שלפעמים האדם מתעורר פתאום מעצמו ומתפלל בהתלהבות – ובמעט זמן חולפת ועוברת התעוררות זו

ויובן זה בעבודת ה'. דהנה אנו רואים שיש ב' מדרגות בעבודה.

החילוק שבין שני סוגי "אתערותא דלעילא" הנ"ל, אינה רק בזמן ההתעוררות, היינו אם היא באה לפני עבודת האדם (אתערותא דלתתא) או לאחרי' – אלא יש ביניהן הבדל מהותי.

וניתן להמחיש את זאת, בזה שאנו רואים שני אופנים בבני אדם המתעוררים לעבוד את הקב"ה.

הא' בחינת אתערותא דלתתא, ביגיעת נפש ויגיעת בשר, בהעמקת הדעת בהתבוננות ולב נשבר, שעל ידי זה יבא בנפשו גילוי אור קרבת אלקים.

האופן הראשון הוא כאשר האדם מתעורר ב"אתערותא דלתתא" בעבודה שיש בה ממש, שהיא כוללת שני סוגי יגיעה, "יגיעת נפש ויגיעת בשר"; "יגיעת נפש" היינו "העמקת הדעת", ו"יגיעת בשר" היא – "לב נשבר".

ביאור הדבר: כדי להתקרב אל הקב"ה דרושים שני ענינים: א) פעולה חיובית היוצרת קשר והתקרבות בין האדם להקב"ה כדי שאור ה' יאיר בנפשו; ב) ופעולה שלילית – לבטל את גשמיותו וחומריותו שהן כמסך מבדיל המונע ומעכב את האדם מלהתקרב אל הרוחניות ואל קדושתו יתברך.

והן הענינים של "יגיעת נפש" ו"יגיעת בשר": "יגיעת נפש" היא היגיעה להביא אור ה' בנפשו, שזקוקים לכך יגיעה עצומה, "להעמיק ולהתבונן בגדולת ה' שעה גדולה רצופה"; ו"יגיעת בשר" היא היגיעה "לבטש את הגוף ולהכניעו שלא יחשיך על אור הנפש", וביטוש הגוף בא על ידי "לב נשבר", כי שבירת הלב מבטלת את גסות האדם ואת חומריותו, כמאמר הזהר "גופא דלא סליק בי' נהורא דנשמתא מבטשין לי'" (גוף שאור הנשמה אינו עולה בו מבטשים אותו).

והיינו באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא.

אופן זה בעבודת ה' הוא ענין "באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא", היינו שכאשר האדם מתייגע להתבונן ולהעמיק דעתו בגדולת ה' ולבטש את חומריותו על ידי שבירת הלב – הרי הוא זוכה לכך ש"אור קרבת אלקים" מתגלה בנפשו, דזה שאור ה' מאיר בנפשו הוא הוא הגילוי מלמעלה ("אתערותא דלעילא") הבאה כתוצאה מיגיעת האדם בעבודתו.

ומדרגה הב', היינו שלפעמים יוכל להיות התפעלות בנפש שלא על ידי הכנה ויגיעה כלל, וכמו שאנו רואים שיש הרבה אנשים שמתעוררים פתאום ויתלהב לבם ומוחם בתפלה משך זמן מה, בלי נודע להם הסבה מאין בא אליהם התעוררות זאת.

אבל יש אופן אחר בהתעוררות העבודה, הבאה בלי שום הכנה ויגיעה כלל, כפי שרואים זאת במוחש אצל הרבה אנשים, שלפעמים מתעוררים פתאום ומתפללים בהתלהבות גדולה, וכה נמשך משך זמן, ואינם יודעים מאין באה להם התעוררות זו.

ובמעט זמן יכלה כח התעוררות זאת.

אך טבע התעוררות זו הבאה מאלי' הוא – שלאחר זמן קצר היא מתבטלת והולכת.

*[ולכאורה הי' אפשר לטעות ולומר, דהטעם על כך שהתעוררת זו מתבטלת בזמן מועט הוא לפי שכל עצמה של התעוררות זו אינה אלא דמיון בעלמא, ואין בה שום אמת (ועל דרך המבואר בתניא (סוף פ"ג) ד"אם לא יקשר אדם דעתו ויתקע מחשבתו בחוזק ובהתמדה [בגדולת ה'] לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית כי אם **דמיונות שוא**").*

וזהו ששולל רבינו כאן:]

והיינו שהיא באמת הערה מלמעלה, רק אתערותא דלעילא לעורר אתערותא דלתתא.

אף שההתעוררות אינה מתקיימת אצל האדם זמן רב, מכל מקום יתכן שההתעוררות היא אמיתית, דכאשר האדם משתדל לעורר את עצמו להתקרב אל הקב"ה מבלי יגיעה הנכונה לא יוליד בנפשו אלא דמיונות שוא, אבל התעוררות זו היא "הערה מלמעלה", היינו מה שהקב"ה מעורר אותו, וא"כ הרי היא התעוררות אמיתית;

אלא שכל תכליתה של התעוררות זו מלמעלה היא רק כדי לעורר את האדם משינתו, שיתחיל להתייגע בעבודתו יתברך בכחות עצמו ("אתערותא דלתתא").

והנפקותא בין מה שבאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא ובין האתערותא דלתתא הנמשך רק מצד אתערותא דלעילא.

ולהבין הנפקותא שבין שני אופני התעוררות הללו – למה אין קיום להתעוררות הנולדת בלב האדם רק מכח ה"אתערותא דלעילא", מאחר שהיא התעוררות אמיתית.

שכאשר יש אתערותא דלתתא ממש על ידי יגיעת נפש, אזי הוא דבר שיכול להתקיים לעד, שהרי על ידי אתערותא דלתתא נתעורר אתערותא דלעילא, והיא המאירה ומתגלה בנפש בבחינת פנימית, כיון שהכין לבו לזה תחלה.

אך הענין הוא:

ההתעוררות שהיא פרי יגיעת האדם יש לה את היכולת להתקיים לעד, לפי שעל ידי יגיעת האדם בעבודתו לה' הוא נעשה "כלי מוכן" הראוי לקבל בתוכו את אור ה' מאחר שביטל את חומריות גופו, וגם העמיק דעתו בגדולתו יתברך, ולפיכך, כאשר מתגלה בנפשו "אור קרבת אלקים" כשכר על עבודתו ויגיעתו – שזוהי ענין "אתערותא דלעילא" הבאה על ידי "אתערותא דלתתא"] – הרי אור זה מאיר ומתגלה אצלו "בבחינת פנימית", כלומר, האור מתאחד עם נפש האדם והיו לאחדים.

ולכן על ידי זה יתן כח ועוז בנפשו להיות עוד אתערותא דלתתא.

מאחר שהאור האלקי נתאחד בנפש האדם, הרי הוא משתנה על ידי אור זה שנתאחד עמו, והוא מתעלה על ידי זה למדריגה עליונה יותר, להיות קרוב יותר להקב"ה.

התעלות הזאת מעוררת את האדם להתייגע עוד יותר בעבודת ה', ועל ידי זה הוא נעשה "כלי" לאור אלקי נעלה יותר המתאחד עמו, וכך הוא עולה מחיל אל חיל תמיד.

מה שאין כן כשאין יגיעת נפש ויגיעת בשר מלמטה, רק מה שנתעורר נפשו על ידי ההערה מלמעלה, ולא הכין לבו לעורר אחר כך נפשו, הנה יוכל להיות חולף ועובר ההתפעלות ואין לה קיום.

משא"כ כאשר האדם אינו מתייגע בעבודת ה' בכחות עצמו, וההתעוררות שלו באה רק כתוצאה מ"ההערה מלמעלה", היינו שהקב"ה האיר אור אלקי בנפשו וכתוצאה מזה נתעורר האדם, הנה התפעלות זו אין לה קיום. כי אע"פ שבשעת ההתעוררות האיר אור אלקי בנפשו באמת, מכל מקום, מאחר שלא היתה שום יגיעה מצד האדם, לא נעשה האדם כ"כלי מוכן" הראוי לאור האלקי הזה, ובמילא לא היתה שום התאחדות בין האור האלקי להאדם, ואינו משתנה מאומה על ידי התקרבות האלקית הזאת.

כי בהסתלק הארה עליונה זו, שאינה מאירה רק בעת רצון, אזי היה כלא היה ההתפעלות, מאחר שלא היתה רק בסיבת הערה והארה עליונה, לכן בהסתלק האור בטילה האהבה שנסתעף ממנה.

הארה עליונה זו – שאינה מאירה אלא בשעת "עת רצון" למעלה, שאז ישנם גילויים מלמעלה בחסד חנם – הרי תיכף כשמסתלקת אזי "הי' כלא הי' ההתפעלות", כלומר, כשמסתלקת ההארה לא נשאר ממנה שום רושם וכאילו לא היתה במציאות מעולם. כיון שכל סיבת ההתעוררות הזאת היתה רק תופעה הבאה מבחוץ לאדם, היינו ההארה עליונה, ולפיכך, כאשר האור מסתלק נשאר האדם על עמדו (שהרי לא עשה מאומה

שהאור יתאחד בנפשו), והאהבה וההתעוררות שנסתעפו מהארה עליונה זו מתבטלות כליל.

[ומטרת ההתעוררות מלמעלה לא היתה אלא כדי לעורר את האדם שיתייגע בעבודתו יתברך בכחות עצמו, כנ"ל].

וזהו ענין איש מזריע תחלה יולדת נקבה, ונשים דעתן קלות, ותוכל להתפתות אחר התפלה לתאוות העולם.

אבל אם אשה מזרעת תחלה, להיות באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא, אזי יולדת זכר, שהוא דעת חזק בעבודה כו'.

ההבדל הזה בין שני מיני התעוררות הנ"ל — שאם ההתחלה היא מאתערותא דלתתא אזי ההתעוררות יכולה "להתקיים לעד", משא"כ אם ההתעוררות היא רק "בסיבת הערה והארה עליונה", אזי "אין לה קיום" — הוא התוכן הפנימי של מאמר רז"ל "איש מזריע תחלה יולדת נקבה, אשה מזרעת תחלה יולדת זכר".

"איש" ו"אשה" קאי על "הקב"ה" ו"כנסת ישראל" (כידוע דכל שיר השירים מיוסד על משל זה דהקב"ה הוא החתן וכנסת ישראל היא הכלה), אשר ה"יחוד" בין הקב"ה ובנ"י — היינו כאשר האור האלקי מאיר בנפשות ישראל — "מוליד" בנשמות ישראל התעוררות אהבה ויראה.

ויש שני מיני "תולדות", היינו שני סוגי התעוררות אהבה ויראה, הנולדים מן ה"יחוד" הזה — "זכר" ו"נקבה", וההבדל ביניהם הוא: דהנה "נשים דעתן קלות", שאין לנשים "דעת חזקה", פירוש: אחד מהענינים של כח הדעת הוא כח ההכרעה וההחלטה. דבלי כח הדעת יכול להיות אדם המתעמק בשאלת איסור והיתר למשל, ומתבונן בשני הצדדים אם להתיר או לאסור ומוצא סברות לכאן ולכאן, הנה ככל שמבין יותר הסברות לאשורן קשה לו יותר להכריע ביניהן וגם כשמחליט לצד אחד הנה בקל יכול חבירו לשנות את דעתו; ורק מי שחונן ב"כח הדעת" יכול להכריע ולהחליט בוודאות ובהחלטיות לאחד מן הצדדים. וזהו הענין שה"נשים דעתן קלות", דאע"פ שמחד גיסא אמרו רז"ל "בינה יתירה באשה יותר מבאיש", מכל מקום לענין כח הדעת ה"זכר" הוא חזק יותר מן ה"נקבה".

וזהו שאמרו חז"ל: "איש מזריע תחלה" — כאשר הקב"ה (ה"איש") "זורע" התעוררות אלקית בלב האדם, בדרך "אתערותא דלעילא", אז "יולדת נקבה" — שההתעוררות אין לה קיום, כמו ה"נשים שדעתן קלות", דאע"פ שבשעת התפלה היתה בלבו התעוררות אהבה אמיתית, מכל מקום הרי אחר התפלה הוא יכול להתפתות לתאוות העולם. ורק כאשר "אשה מזרעת תחלה" — שההתעוררות מתחילה מיגיעת האדם שלמטה (אתערותא דלתתא), אז היא בת קיימא, כמו ה"זכר" שיש לו דעת חזק.

וזהו הסבה למה שקובלים את עצמם בעלי העבודה על היות בהם רוח טהרה והתעוררות לעבודת ה' על כמה שבועות ואחר כך פוסקת לגמרי כו', והסבה לזה הוא לפי שההתעוררות זו היתה מלמעלה לבד, לכן אחר הפסק והסתלקות אור האתערותא דלעילא נשאר על עמדו וטבעו.

אותם "בעלי עבודה" המתאוננים על כך שלפעמים נכנסת בהם "רוח טהרה" ולאחר כמה שבועות ההתעוררות פוסקת לגמרי, עליהם לדעת, שהסיבה לכך היא לפי שההתעוררות הזאת היתה "הערה עליונה" מלמעלה בלבד, ומאחר שהם לא נתייגעו על זה כלום בכח עצמם, לפיכך, כאשר עבר העת רצון למעלה ונסתלק האור האלקי הבא באתערותא דלעילא, הרי הם נשארו על עמדם וטבעם.

קיצור פרק ב

ביאור ההבדל בין שני מיני הארות עליונות אלו (זו שבאה אחר העבודה וזו שהיא נתינת כח לפני העבודה) — הנה אנו רואים שני מיני התעוררות אצל אדם. יש אדם המתייגע ביגיעת נפש ויגיעת בשר לזכך את עצמו, ובשכר זה הוא זוכה לגילוי אור של קרבת אלקים, המתאחד עם נפשו בבחינת פנימיות, לפי שהאדם עשה עצמו כלי מוכן לגילוי זה, ובאופן זה ההתעוררות הוי דבר המתקיים והאדם משתנה באמת לטוב; אבל יש אדם שמתעורר פתאום בלי הכנה כלל מצדו, והיא באה רק מצד הערה העליונה, ואם האדם נמשך אחר הערה עליונה זו מבלי להתייגע אח"כ בכחות עצמו, אזי ההתעוררות חולפת ועוברת לגמרי, כי בהסתלק הערה העליונה (שאינה מאירה אלא בעת רצון) בטילה האהבה שנולדה על ידה. וזהו פירוש מאמר רז"ל "איש מזריע תחלה יולדת נקבה אשה מזריע תחלה יולדת זכר".

מושגי חסידות בפרק: יגיעת נפש ויגיעת בשר. — פנימיות. — דעת.

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

בספר עמק המלך שער שעשועי המלך כו' מבואר שם ענין ובחי' שעשועי המלך בעצמותו שהוא בבחי' רצוא ושוב דוקא, כמשל התנועה באדם שיתנענע אנה ואנה בעת השעשועי' כשמשתעשע באיזה דבר מה כו', או כמשל הבהקת אור המתנוצץ באבן הטוב שהברק מבריק לעין בבחי' תנועה דרו"ש כו', שהוא דמיון לבחי' חו"ג שבעצמו' השעשועי' וזהו ב"פ ש"ע ש"ע כו' ע"ש. ולהבין כ"ז יש להקדי' תחלה בבאור ענין [בחי'] רו"ש שבמל' דאצי' כמ"ש והחיות רו"ש, דקאי בכללו' מקור כל החיים כו'. דהנה ידוע שהמל' הוא מקור המהוה מאין ליש, ויש להבין תוכן ענין זה דהתהוות מאין ליש שאין זה רק מאצי' לבריא' בלבד אבל לא בהשתלשלו' [דבי"ע] מבריאה ליצי' ומיצי' לעשי' גם בבחי' ההשתל' דע"ס כמו ממל' דבריאה שנעשה כתר ליצירה כו' שבחי' ההשתל' דמל' דבריאה ביצי' ומיצי' לעשי' כו' הוא בבחי' ההשתלשלו' דיש מיש הנק' עלה ועלול ולא בבחי' מאין ליש כו' וד"ל.

ולהבין זה הנה תחלה י"ל בבאור יותר ענין בחי' ההשתלשלו' דיש מיש הנק' עו"ע, להיות ידוע שכל מקבל לגבי המשפיע כלא וכאין חשוב ממש מאחר שמקבל מבחי' האחרונה שבמשפיע, ונמצא המשפיע הוא עיקר אמיתי' היש והדבר שהוא בחי' המקור כו', והנשפע והנמשך ממנו הוא רק הארה חצוני' בעלמא דכלא וכאין חשוב, וכך הוא בכל פועל ונפעל, שהנפעל העלול מן הפועל הוא כלא לגבי כח הפועל[ו] וכן הנולד לגבי המוליד כו', וזהו הנק' עלה ועלול שהעלול כלא חשיב לגבי עילתו. וגם מלבד בחי' בטול ערך העלול לגבי עילתו בכמותו, הנה גם באיכותו ומהותו הוא כלא חשיב, דהיינו שהעלול הוא בבחי' גשמיו' לגבי העילה שלו שהוא בבחי' הדקות והרוחניו' בתכלית הדקות נבדל בערך מהגשמי' העלול, וגם שהעלול נפעל ונולד ונמשך מכחו של העילה והשפעתו מ"מ העלול הנפעל ונולד הוא גשמי בערך דקות המשפיע. כמו ע"ד דוגמא בענין צמיחת העשב [א]ו התפוח מכח הצומח הרוחני שאין לדמות ערך מתיקות ומרירות שבעשב ותפוח לגבי בחי' מתיקות או חמיצות זו כמו שהוא בשרשה ומקורה במשפיע שהוא כח הצומח הרוחני, שבודאי בחי' חמיצו' או מתיקות שבתפוח ועשב גשמי הוא כלא לגבי רוחני' המתיקות וחמיצו' דתפוח ועשב זה בכח הצומח הרוחני ששם הוא מהות רוחני דק ביותר וכשנגדל מכח הצומח הרי נעשה מהות גשמי כו' (מלבד מה שכלא וכאין חשוב כח גדלות העשב לגבי עצם כח הצומח כי רב הוא כו'). אך הנה אעפ"כ א"א לו' על בחי' מהות המשפיע הנק' עילה שנק' בשם בחי' אין ממש, גם שהוא בתכלי' ערך הדקות והרוחניו' לגבי העלול המקבל ממנו מ"מ נתפס גם הוא בבחי' מציאו' ודבר מה עכ"פ אלא שהוא בחי' מהות דק ורוחני מאד לגבי גשמיו' העלול הנפעל הימנו כנ"ל, ואדרבה הלא הוא הנק' אמיתי' הדבר והיש שנק' מקור למקבל כנ"ל רק שאינו בבחי' יש בהגשמה אלא הוא רוחני, אבל הוא בחי' מהות דבר מה עכ"פ בבחי' מציאות ויש. ונמצא דגם שכל בחי' משפיע נק' בחי' אין רוחני לגבי בחי' ההגשמה ויש של המקבל העלול מפני שמובדל הימנו בערך [ב]כמות ובאיכות וכנ"ל, מ"מ לא נק' בבחי' אי"ן ממש אלא גם הוא בחי' יש יחשב רק שהוא יש רוחני לגבי יש של המקבל העלול שהוא יש גשמי כו', וכמו ממשו' היש של התפוח ועשב בטעם הגשמה [ד]מתיקו' וחמיצו' לגבי רוחניו' של העשב והתפוח במקורו בכח הצומח שגם שם הרי בחי' כח רוחני זה המגדל ומצמיח ליש דתפוח במתיקו' וחמיצו' רוחני עכ"פ גם הוא בבחי' יש ודבר מה אלא שהוא מהות כח הצומח בבחי' מהות רוחני ודק אבל לא שנק' בחי' אין ממש רק שנק' אין רוחני לגבי הגשמת היש דתפוח ועשב כו' וד"ל. ונמצא מובן מכ"ז שבכל בחי' משפיע ומקבל שנק' עו"ע ה"ז בא בבחי' יש מיש דוקא ולא מבחי' אין ליש, דהיינו שאין המשפיע נק' בשם אין ממש שיקרא בשם מאין ליש, אלא גם הוא בחי' יש אלא שהוא יש רוחני ומתהוה ממנו יש גשמי שהוא העלול, וא"כ ה"ז בבחי' מיש ליש ולא מאין ליש כו' וד"ל.

בספר עמ"ה כו' שעשועי המלך בעצמותו

ג.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

לג) **והנה** כמ"כ יובן ג"כ למעלה יותר דהיינו התהוות א"ק מהא"ס ב"ה הוא ג"כ מבחי' אותיות שמו ית' בלבד ולכן נק' א"ק בריאה יש מאין, וכמבואר במ"א באריכות ע"פ את שבתותי תשמרו כו' שיש שבת תתאה ושבת עילאה שבת תתאה עליי' בי"ע שהבריאה נכלל באצי' דהיינו עליית הנברא באלקות כו' ושבת עילאה העליות מאצי' ולמעלה עד שגם א"ק שנק' אדם דבריאה עולה ונכלל במאציל העליון דלגבי המאציל ב"ה גם א"ק נק' בריאה יש מאין ובשבת יש לו עלי' למעלה (עד"מ עליי' הבריאה באצי' כו') וזהו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות דלכאורה אינו מובן הלשון ברא לעשות, אלא הענין כי לעשות היינו אדם דאצי' שנק' אדם דעשיי' לפי' שאצי' הוא בחי' כלים מדת החסד מדה"ד כו' שהם בבחי' מדה וגבול (רל"ו אלפים רבבות פרסאו' כו' כמ"ש ריש המאמר דאיהו וחיוהי כו' שבאגה"ק) ויש בהם התחלקות חסד בפ"ע וגבורה בפ"ע והתכללות חו"ג כו' לכן נק' עשיה. ועולם העקודים שאינו בבחי' התחלקות עדיין אלא כל הי"ס עקודים בכלי א' נק' אדם דיצירה וא"ק שהוא למעלה גם מעקודים כי עקודים הם י"ס ממש אלא שעקודים בכלי א' אבל א"ק הוא למעלה מזה אלא אעפ"כ הואיל שהוא מקור לי"ס וסוף כל סוף מתהוה ממנו בחי' אצי' לכן נק' אדם דבריאה, שלגבי המאציל א"ס ב"ה (דלאו מכל אינון מדות איהו כלל) גם הוא נק' בריאה יש מאין, וזהו ברא אלקים לעשות שברא את בחי' א"ק כדי שיהי' מקור להתהוות אדם דאצי' הנק' עשייה לגבי א"ס ב"ה ובשבת הוא השביתה ועליי' גם מבחי' א"ק כנ"ל וזהו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא כו' והוא בחי' שבת עילאה כנ"ל, ועכ"פ יצא לנו מזה שגם א"ק נק' בריאה יש מאין, והתהוותו מבחי' אותיות כנ"ל והענין ע"פ מאמר בורא קדושים ישתבח שמך, פי' קדושים היינו בחי' חכמה הנק' קדש כידוע בזוהר, וקדושים לשון רבים כי יש הרבה בחי' חכמה עד רום המעלות חכמה דאצי' חכמה דעקודים חכמה דא"ק ועוד למעלה כו' וזהו וקדושים בכל יום יהללוך סלה עליות לאין קץ, וכל בחי' קדושים הנ"ל הם בריא' יש מאין לגבי א"ס ב"ה וזהו בורא קדושים והיינו ישתבח שמך שהתהוותם הוא מבחי' אותיות שמו הגדול ב"ה וזהו משובח ומפואר עדי עד שמו הגדול כו' אבל מהו"ע ית' מרומם ונשגב לבדו. ולהבין זה יש להקדים ענין בחי' שם הנז' בכתוב ובפרקי דר"א עד שלא נבה"ע הי' הוא ושמו לבד, מהו ענין שמו, כי הנה השמות הם המחברים האורות עם הכלים, עד"מ שם האדם שבו ועל ידו הוא מפנה לקוראיו אבל כשהוא בפ"ע אינו צריך לו, אלא שע"י השם ממשיכים אותו שנפנה לקוראו בשמו, כלומר שמתגלה לזולתו על ידו כמ"כ למעלה ענין השמות ע"ב ס"ג מילוי יודין מילוי ההין כו' ענינם שהם המחברים האורות שהם הגילוי מא"ס ב"ה הפשוט בתכלית הפשיטות כי האור מעין המאור כנ"ל ושיומשך להתלבש בהכלי שהכלי היא מהות חכמה או בינה כו' הוא ע"י השם שע"י אותו השם נמשך האור ומתלבש בהכלי (ע"י שם ע"ב נמשך אור החכמה ונמצא השם לגבי האור הפשוט כמשל שם האדם לגבי עצמות האדם שאינו בערך עצמותו כלל רק שעל ידו פונה לקוראו כו'), וביאור הענין הוא כי הנה השמות הם בחי' אותיות, והנה עד"מ באדם התהוות גוף אותיות המח' הוא מהשכל ומ"מ אינן מערך מהות השכל כלל רק שהם לבושים להשכל שעל ידם הוא נתפס, דהנה השכל עצמו הוא מהות ההשכלה, וממנו נמשך התפעלות המדות להתאוות ולחמוד מה שהשכיל כי טוב הוא (ונמצא המדות מקבלים ממהות השכל בבחי' עו"ע ובקירוב ויש להן ערך ושייכות להשכל). אבל האותיות אינן ממהות שכל כלל, רק שהן לבושים להשכל שבהם ועל ידם הוא נתפס ומתגלה ונק' לבושים הפנימיים שהרי אפי' האדם בפ"ע כשתופס ההשכלה הוא ע"י האותיות כו' וא"א כלל להשיג ההשכלה בלי אמצעות האותיות (ואפי' המדות אין מקבלים מהשכל רק ע"י האותיות), ומ"מ הן בעצמן אינן בערך מהות השכל ולכן כלבוש יחליפם פושט אלו ולובש אחרים, ויותר מזה ניכר באותיות הכתב עד"מ דיבור תוספת הנה השכלת ר"י בעל התוספת מבוארת באותיות אלו והנה גוף הדיבור שבכתב ובדפוס הן אותיות גשמיים ואין להן ערך כלל למהות השכלת ר"י בעל התוס' ז"ל שמיוחדת עמו בגנזי מרומים, רק שאותיות אלו הן לבושים שעל ידם יכולים להשיג ההשכלה אע"פ שהאותיות עצמן אינן בערך ההשכלה, ועד"ז יובן קצת למעלה ענין שמו הגדול ב"ה, דהנה ידוע ענין הצמצום שהי' באור א"ס שהאור א"ס נסתלק לצדדי' ונעשה מקום פנוי רק רשימו נשאר מהאור, ובע"ח לא נזכר כלום מענין הרשימו, רק בס' עמק המלך מבואר שענין הרשימו הוא בחי' אותיות רל"א שערים פנים ואחור כו'. והענין יובן ע"פ הנ"ל שהאותיות הן ענינן שבהן ועל ידן מתגלה האור ומ"מ הן בעצמן אינן ערוך כלל וכלל למהות האור וזהו בחי' שמו הגדול ית' שע"י אותיות אלו הוא נמשך ומתגלה אורו ית' כנ"ל שע"י השם פונה לקוראו כו', אמנם לא הי' באפשרי שיתהוו העולמות אם הי' הגילוי אור הא"ס ממש לכן הי' צמצום ומקום פנוי דהיינו שהאור

נסתלק והיינו שהוא בהעלם. כי הנה האותיות מצד עצמן אינן בערך האור כנ"ל רק שעל ידן מתגלה האור אבל הצמצום הי' שלא יתגלה האור כלל רק האותיות לבד יתגלו וזהו שנק' רשימו כי אינן בערך מהות האור כלל (רק שאח"כ נתגלה קו מהאור ומתלבש בהרשימו כו'). ואותן האותיות הן הנק' שמות (ע"ב ס"ג כו') ומבחי' יוד אחרונה שבש' ס"ג נתהוה עולם התהו וכמ"ש בזהר בקע ולא בקע כו' כמש"ש בעמק המלך, ולכן נק' א"ק בריאה יש מאין שהרי התהוותו מבחי' הרשימו שהם האותיות כנ"ל שאינן ערוך כלל וכלל לגבי האור ומכ"ש לגבי מהו"ע ב"ה. וזהו בורא קדושים ישתבח שמך שכל בחי' הקדושים עד רום המעלות חכמ' דאצי' חכמ' דעקודים חכמ' דא"ק ועוד למעלה כו' הם רק בריאה יש מאין לגבי א"ס ב"ה שאינו מערך חכמה כלל רק שנמשכו מבחי' הרשימו שהם האותיות וזהו ישתבח שמך כו' (ולפ"ז ענין עליי' א"ק בשבת היינו בבחי' האור שלמעלה מעצם האותיות וכמשל גילוי קצת מההשכלה ע"י האותיות ויש בזה עילוי אחר עילוי לאין קץ ותכלית כיון שהאור בחי' א"ס כו' וכנודע):

שרש מצות התפלה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ואמנם צ"ל הלא ד' בגדי לבן גבוהי' מד' בגדי זהב, כי בגדי זהב שרשם מבינה ובגדי [לבן] הם מאבא, אשר גבהה מעלות אור אבא, כנודע ע"ד שבת ויו"ט ששבת שהוא מוחין דאבא נק' קדש, ויו"ט שהוא מוחין דאימא נק' מקרא קדש, וא"כ מדוע כהן הדיוט יש לו בגדי לבן דוקא ולא בגדי זהב שזהו רק מה שמוסיף כה"ג על כהן הדיוט כמ"ש במשנה הנ"ל. אך הענין כי יסוד אימא מסתיים בחזה דז"א, אבל יסוד אבא ארוך, כי כל הגבוה יותר יכול להשפיל א"ע למטה יותר, וכמו הראי' לגבי השמיעה, שהשמיעה תופס רק קול ודבור שהם רוחנים, והראי' נמשך לתפוס דבר גשמי והיינו לפי שהשמיעה היא מבינה, ואינו דומה שמיעה לראי' שהיא חכ' שחכמי' הם עיני העדה, וע"כ הראי' נמשך ומתפשט למטה יותר ע"ד בחכמה יסד ארץ כונן שמי' בתבונה, וע"כ כה"ג שהוא בחסד ששם מאיר יסוד אימא ע"כ יש לו בגדי זהב שמבינה, אבל כהן הדיוט שהוא למטה בנה"י או חסד דבריאה שם אינו מגיע אור הבינה, אכן אור החכמה נמשך גם שם, ולכן יש לו בגדי לבן.

ועדיין צ"ל לפי מ"ש בזהר פקודי דרך"ט ע"א יש בבגדי קדש דאהרן מבחי' אספקלריא המאירה ומבחי' אספקלריא שאינה מאירה, ומשמע דד' בגדי לבן שהם נגד ד' אותיות דש' הוי' הם אסה"מ, וד' בגדי זהב שהם כנגד ד' אותיות דש' אד' הם בחי' אסשא"מ, וא"כ איך הד' בגדי' דכהן הדיוט הם מבחי' אסה"מ. והד' בגדי' שמוסיף עליו הכה"ג שזהו ליתרון המעלה יהיו מבחי' אסשא"מ, ומהו מעלתן שמוסיף הכה"ג לראות דרך אסשא"מ.

ולבני אהרן תעשה כותנות

ש"פ תצוה, תרל"ב

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

(ורבים מהמתחילים בעבודה שבלב יכשלו בזה שאינם מכירים ויודעים ענין העבודה ורוצים שמיד יאיר האור בנפשם ויתפעלו בהתפעלות אהבה אמיתית, וכאשר מרגישים בנפשם שאדרבא נתקררו בתחלת ההתבוננות (וסיבת הדבר יתבאר בסמוך) נופל לבם בקרבם (זיי פאלין ביי זיך אראפ) ואומרים לעצמן למה להן לעסוק בהתבוננות שאינם מסוגלים לזה לפי דמיונם ומתיאשים מזה, וטוב להם יותר להתפלל ע"פ פשוט והטוב הוא שמתפללים אח"כ בכוונת פי' המלות, וע"פ הרוב נופלים גם מזה, ובאמת זה טעות גדול ויש בזה הרבה מתערובות תחבולות היצר שמתאמץ להדיח ח"ו מהעבודה האמיתית בכל מיני תחבולות שלא לבוא לידי התעוררות אהבה להיות בבחי' קירוב ושלא לזכך החומריות שלו. ובשום אופן אין הדבר כן שאינו מסוגל באמת לעבודה (דבאמת אין זה במציאות כלל, כי כל הנשמות ירדו למטה לברר ולזכך את הנה"ב וכמ"ש ימים יוצרו ולו אחד בהם, דיוצרו

הוא מל' ויצר בחרט והו"ע קישור הנפש עם הגוף בכדי לעשות הכל בבחי' אחד, וע"ז ניתנו לו ימים ושנים כפי הבירורים שצריך לברר, ואם לא הי' צריך לברר ברורים לחלקו לא הי' בא למטה כו' וכמ"ש ימי שנותינו בהם כו' וכנודע, וממילא הלא ניתן לו הכח לעבוד עבודתו לברר כו' וזאת ודאי שהנשמה יש בה כח האהבה לאלקות) רק שצריך להתגבר ולהוסיף אומץ בהתבוננות טובה להבין ולהשיג את הענין ולא יחוש על הזמן ועל יגיעת נפשו בזה בהעמקה טובה שיונח אצלו הענין. ובלתי ספק וספק ספיקא, אשר יבוא לידי התעוררות אהבה וע"י שקידת העבודה יהי' לו בנקל מזמן לזמן עצם דבר העבודה ותהי' אמיתית יותר).

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים ה'תש"ב

ב' מזבחות, החיצון לקרבנות – חיצוניות הלב. הפנימי לקטורת – פנימיות הלב. אברהם אבינו היה מרכבה למדת החסד, וחסדו היה נעלה מחסד דאצילות המשפיע חסד לכל. אבל בחסד דאברהם, הרעים נעשים טובים, ע"י גבורה שבחסד

ב) **וְהִנֵּה** שְׁנֵי הַמִּזְבְּחוֹת שֶׁבָּנָה אַבְרָהָם לַחֲוָיָ' הַנִּרְאֶה וְלַחֲוָיָ' סְתָם שֶׁהוּא חֲוָיָ' דִּלְעֵלָּא, הֵם עִנְיָן הָעֲבוֹדָה דִּשְׁנֵי לְבָבוֹת שֶׁבְּלֵב הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְאָהַבְתָּ אֵת חֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ", שֶׁהֵם חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב וּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, וּכְנֶגֶד שְׁנֵי הַמִּזְבְּחוֹת דְּאַבְרָהָם הָיוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שְׁנֵי מִזְבְּחוֹת, מִזְבַּח הַחִיצוֹן שֶׁהוּא מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת שֶׁעָלָיו מַקְרִיבִין הַקָּרְבָּנוֹת, וּמִזְבַּח הַפְּנִימִי שֶׁהוּא מִזְבַּח הַזָּהָב וְעָלָיו מַקְטִירִין הַקְּטֹרֶת, שֶׁהֵם שְׁנֵי מִינֵי עֲבוֹדוֹת דְּחִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב וּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, וְזֶהוּ "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה", דְּנֶגְבָּה הוּא דָּרוֹם, שֶׁבְּעִנְיַן הַסְּפִירוֹת הוּא מִדַּת הַחֶסֶד וּבְעִנְיַן הַמִּדּוֹת הִיא אַהֲבָה עֶלְיוֹנָה, דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ הָיָה מֶרְכָּבָה לְמִדַּת הַחֶסֶד שֶׁהָיָה תָּמִיד מְקֻשָּׁר בְּאַהֲבָה לֶאֱלֹקוּת, עֶר איז תָּמִיד געווען צוגעבונדען צו אֱלֹקוּת דּוּרְךְ מִדַּת הַחֶסֶד מיט אַ גְּרוֹיסֶע ליבשאפט[ז], וְלִהְיוֹתוֹ מַאֲמִין בַּחֲוָיָ' בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, הִנֵּה בְּכָל דָּבָר וְעִנְיָן שֶׁבָּא לְיָדוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְצֹרֶךְ גָּבֹהַּ לְפַרְסֵם אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּעוֹלָם וְהִשְׁפִּיעַ מֵחַסְדּוֹ לַכֹּל, עַד אֲשֶׁר בַּעֲבוֹדָתוֹ זֹאת הֶחֱלִיף אֶת מִדַּת הַחֶסֶד דַּאֲצִילוּת, וְכִדְאִיתָא[ח] בְּסֵפֶר הַבָּהִיר, הוּבָא בַּפַּרְדֵּס, "אָמְרָה מִדַּת הַחֶסֶד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִימֵי הֱיוֹת אַבְרָהָם בָּאָרֶץ לֹא הֶצַרְכְתִּי אֲנִי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתִּי, שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ בִּמְקוֹמִי", וְהַיְנוּ דְּאַבְרָהָם בַּעֲבוֹדָתוֹ הֶחֱלִיף מִדַּת הַחֶסֶד דַּאֲצִילוּת, וּבְעֹמֶק הָעִנְיָן הַזֶּה גָּדְלָה מִדַּת הַחֶסֶד דְּאַבְרָהָם עַל מִדַּת הַחֶסֶד דַּאֲצִילוּת, דְּהִנֵּה כְּלָלוּת עִנְיַן מִדַּת הַחֶסֶד הִיא הַשְׁפָּעַת הַטּוֹב לַכֹּל בְּלֹא שׁוּם הֶפְרֵשׁ בֵּין מִי שֶׁהוּא טוֹב וְרָאוּי לְהַשְׁפִּיעַ לוֹ אֶת הַדָּרוּשׁ לוֹ וּבֵין שֶׁהוּא לֹא טוֹב אוֹ גַּם רַע וְאֵינוֹ רָאוּי לְהַשְׁפִּיעַ לוֹ, כִּי מִצַּד הַחֶסֶד צְרִיכִים לְהַשְׁפִּיעַ לָרָעִים כְּמוֹ לַטּוֹבִים בְּלִי שׁוּם הֶבְדֵּל בֵּינֵיהֶם כְּלָל וּבְהַשְׁפָּעָה מְרֻבָּה, וְזוֹהִי מִדַּת הַחֶסֶד דַּאֲצִילוּת, שֶׁהִיא הַשְׁפָּעַת הַטּוֹב בְּרִבּוּי מֻפְלָג גַּם לְהַבִּלְתִּי רוֹאִים, אֲשֶׁר בֶּאֱמֶת הַהַשְׁפָּעָה בְּרֹב טוּב לְמִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי, הִנֵּה לְבַד זֹאת שֶׁהוּא לְרָעָתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וּמְשַׁלֵּם לְשׂוֹנְאוֹ לְהַאֲבִידוֹ", דְּזֶה מַה שֶּׁנּוֹתְנִים רֹב טוּב לְהָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה הוּא בִּשְׁבִיל לְהַאֲבִידָם הַשֵּׁכֶר דְּעוֹלָם הַבָּא, הִנֵּה לְבַד זֹאת הִנֵּה עֶצֶם הַשְׁפָּעַת הַטּוֹב עוֹשֶׂה אֶצְלָם זַחוּת הַלֵּב, שֶׁהוֹלְכִים בִּשְׁרִירוּת לִבָּם בִּפְרִיקַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם וְעֹל מִצְוֹת, וּכְמַאֲמַר "בִּשְׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהִרְבִּיתָ לָהֶם". אֲבָל מִדַּת הַחֶסֶד דְּאַבְרָהָם, הִנֵּה לְבַד זֹאת דְּמִדַּת הַחֶסֶד דַּאֲצִילוּת הִיא בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת דְּכֻלּוֹ טוֹב וְ"לֹא יְגֻרְךָ רָע" כְּתִיב, וְאוֹר הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא מֵאִיר בְּגִלּוּי וְאֵין שׁוּם מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב כְּלָל וּמִכָּל שֶׁכֵּן אֵיזֶה מְנַגֵּד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִדַּת הַחֶסֶד דְּאַבְרָהָם הָיָה בְּעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה הַתַּחְתּוֹן, דְּהָאֲלֹקוּת אֵינוֹ מֵאִיר בְּגִלּוּי, אֶלָּא אַדְּרַבָּא רַבּוּ כְּמוֹ רַבּוּ הַהֶעְלֵמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים עַל אֱלֹקוּת, וְהַיְצֶר הָרָע מֵסִית וּמַדִּיחַ לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ אַחֲרֵי תַּאֲוֹת גַּשְׁמִיּוֹת וְחָמְרִיּוֹת, וְגַם נֶפֶשׁ הַטִּבְעִית שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂכֶל הִנֵּה כָּל שִׂכְלָהּ הוּא בְּהָעִנְיָנִים הַחָמְרִיִּים, וְהָיָה מְסֻבָּב מֵעוֹבְדֵי אֱלִילִים, וְעִם זֶה הָיָה חָזָק בֶּאֱמוּנַת אֵל אֶחָד וּפִרְסֵם אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְהָיָה טוֹב וְחַסְדָּן בְּעֶצֶם שֶׁהֶחֱלִיף מִדַּת הַחֶסֶד, הִנֵּה לְבַד זֹאת חֲרֵי לֹא זֶה בִּלְבַד שֶׁהִשְׁפִּיעַ חֶסֶד וְטוֹב לָרָעִים כְּמוֹ לַטּוֹבִים כְּמוֹ הַחֶסֶד דַּאֲצִילוּת, אֶלָּא עוֹד זֹאת אֲשֶׁר בְּהַשְׁפָּעַת מִדַּת חַסְדּוֹ וְטוּבוֹ גָּרַם שֶׁהָרְשָׁעִים נַעֲשִׂים טוֹבִים, וְהַיְנוּ שֶׁהַחֶסֶד שֶׁלּוֹ

ז. הוא היה תמיד מקושר לאלקות על ידי מדת החסד באהבה גדולה. ח. וכפי שכתוב.

הָיָה חֶסֶד אֲמִתִּי, וְהוּא עַל יְדֵי הַגְּבוּרָה שֶׁבַּחֶסֶד, וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (בְּרֵאשִׁית פָּרָשָׁה מט פִּסְקָא ד): "אַבְרָהָם הָיָה מְקַבֵּל אֶת הָעוֹבְרִים וְאֶת הַשָּׁבִים, מִשֶּׁהָיוּ אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים אָמַר לָהֶם בָּרְכוּ, אָמְרוּ לוֹ מַה נֹּאמַר, אָמַר לָהֶם אִמְרוּ בָּרוּךְ אֵל עוֹלָם שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ. אִם מְקַבֵּל עָלָיו וּבָרִיךְ, הֲוָה אָכֵל וְשָׁתֵי וְאָזֵל. וְאִי לָא הֲוָה מְקַבֵּל עֲלֵיהּ וּבָרִיךְ, הֲוָה אֲמַר לֵיהּ הַב מַה דַּעֲלָךְ, וְאָמַר מָה אִית לָךְ עֲלַי, הֲוָה אֲמַר לֵיהּ חַד קְסִיט (פְּרֵשׁ הֶעָרוּךְ, כְּלִי שֶׁל חֶרֶס אוֹ מַתְּכוֹת אוֹ מִכָּל דָּבָר. מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה) דַּחֲמַר (יַיִן) בַּעֲשָׂרָה פּוּלָרִין (מִין מַטְבֵּעַ. מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה), וְחַד לִיטְרָא דְּקוֹפָר (לִיטְרָא בָּשָׂר. מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה) בַּעֲשָׂרָה פּוּלָרִין, וְחַד עִגּוּל דְּרִפְתָּא (לֶחֶם. מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה) בַּעֲשָׂרָה פּוּלָרִין. מַאן יָהֵב לָךְ חַמְרָא בְּמַדְבְּרָא? (מִי נָתַן לְךָ מֵעוֹלָם בַּמִּדְבָּר בָּשָׂר לֶחֶם וְיַיִן, מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה) מִן דַּהֲוָה חָמֵי הַהִיא עָקְתָא דַּהֲוָה עָקֵי לֵיהּ (מִשֶּׁהָיָה רוֹאֶה הָאוֹרֵחַ הַצָּרָה הַהִיא שֶׁהָיָה מֵצֵר לוֹ, הָיָה אוֹמֵר. מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה): בָּרוּךְ אֵל עוֹלָם שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ"ט, וּבְזֶה פָּעַל וְעָשָׂה אֲשֶׁר גַּם הָרָעִים נַעֲשׂוּ טוֹבִים.

חג השבועות תש"ב

ט. אם מקבל עליו ומברך - היה אוכל ושותה והולך לדרכו, ואם לא היה (האורח) מקבל עליו לברך - היה (אברהם) אומר לו תן מה שעליך (שמגיע לי), ואומר (האורח) מה יש לך עלי (= כמה צריך לשלם)? היה (אברהם) אומר לו: כלי אחד יין עולה עשרה פולרין (סוג מטבע), ליטרא (מדה מסויימת) בשר עולה עשרה פולרין, ככר לחם עולה עשרה פולרין.

לקוטי דיבורים

ביקורו של ר' אברהם משה אצל הישיש ר' אלימלך ועצבת רוחו ומחזה פניו העגומים של סבו עשו עליו רושם עז ובאזניו צללו דברי הישיש: איך היה גאון מפורסם אבל מקיל במצוות ולועג מהמקובלים, וענשו הקב"ה בבן מופלג בתורה ומפיר מצוות ה'. ובהיות כי כבר למד ספרי תיקוני תשובה ידע פרטי העונשים הקשים והמרים למזלזלים במצוות ומה גם יודעי תורה אשר עונשם קשה יותר. ויתעמק להתבונן במצבו של אבי זקנו בעולם האמת, ואם כי זה יותר משלשים שנה שנפטר, ובודאי כבר נפטר מיסורי גהינום, אבל מיסורי נע ונד וטלטול אפשר הדבר כי עוד לא נחלץ[8].

וככה הגיע ללבו של ר' אברהם משה מצבו של אבי זקנו בעולם האמת, עד כי שקד על ספרי תיקוני התשובה לחזור עליהם כמה פעמים. לימודו זה העציב את רוחו ביותר, בראותו העונשים המיועדים למקילים במצוות ומזלזלים בהן, ובפרט תלמיד חכם ויודע ספר, וכמאמר[9] המבזה תלמיד חכם אין לו רפואה למכתו, דיכא אותו במאד, ובודאי כי נשמת אבי זקנו סובלת צער רב ממלאכי חבלה כת לצים המלעיגים ממנה, מחרפים ומגדפים אותה על אשר לעג מהמהדרים במצוות, וכפירושו של אחד מספרי המוסר את המאמר[10] כל המבייש פני חבירו סוף הוא מתבייש, כי המבייש פני חברו בעולם הזה, הנה סוף, בעולם הבא, הוא מתבייש מן הכת לצים של מלאכי חבלה המביישים אותו בכל מיני קלון וחרפה.

חדשים מספר התהלך ר' אברהם משה נבוך ועגום בחשבו אודות גורלו של אבי זקנו בעולם האמת, ובקרב לבו התעוררה תשוקה גדולה לעשות דבר מה לזכותה של נשמת אבי זקנו ותיקונה. אבל לא ידע לשית עצות בנפשו במה יוכל לתקן נשמת אבי זקנו ולהצילה מכור העינוי. ויחליט כי יפנה אל מורו ורבו הגאון ר' אליהו בעל שם לשאול בעצתו, וכל אשר יאמר לו יקיים.

באחד הימים פנה ר' אברהם משה אל מורו ורבו ר' אליהו בעל שם ויספר לו את דבר שאלתו במה יוכל להציל נשמת אבי זקנו מכור העינוי ולתקנה.

ויענהו ר' אליהו בעל שם, כי אודות תיקונה של נשמת אבי זקנו ישלח שלשה מתלמידיו עם סדר יחודים וכוונות על קברו בלבוב, ועליו - על ר' אברהם משה - לדאוג אודות דודו הזקן - משה אחי זקנו - לעוררו כי ישוב אל קיום המצוות בתשובה גמורה.

ויסדר ר' אליהו בעל שם סדר עבודה לר' אברהם משה לעוררו בתשובה, וימסור על ידו כוונות ויחודים, ויצו עליו כי לא יאכל ולא ישתה מכל אוכל ומשקה השייך לאחי זקנו ומכל הנמצא בביתו אף מים פשוטים לא ישתה, ויכול הוא רק לרחוץ ידיו ופניו מהמים אשר בבית. את סדר תיקון חצות בכל ימות השבוע ותפלת מנחה וערבית בימי החול יסדר ויתפלל בביתו של אחי זקנו, ויום השבת יהיה בישוב הקרוב כתחום מאחוזת אחי זקנו. ויתן על ידו מזוזה אשר ביום השני לבואו לבית אחי זקנו אחרי תפלת שחרית יקבענה בלי ברכה בפתח הראשון, ואשר לא יגלה לאחי זקנו כי נכד אחיו הוא, גם כאשר יצליח השי"ת את דרכו לעוררו בתשובה.

כ"ד טבת תשי"א

8) ראה ר"ה יז, א. ובמפרשים שם.
9) שבת קיט, ב.
10) מס' כלה קרוב לתחלתה. וראה שם: ולא עוד אלא כו'.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק צ"ב – נצחונו של המהר"ל

כאשר נבחר ר' משה - אב סבו של מייסד חסידות חב"ד - בשנת תנ"ב כראש הקהל של העיירה היהודית המפורסמת פוזנא, היה זה - כאמור - בדיוק מאה שנה לאחר שסבו המהר"ל שהה בעיר זו במשך שנה שלמה. המהר"ל הגיע לפוזנא היות והיה נאלץ לעזוב למשך זמן את פראג, שם כיהן כרב והיה נערץ הן על ידי יהודים והן על־ידי אינם יהודים.

הסיבות שהביאו לידי כך, שהמהר"ל יהיה נאלץ לעזוב את פראג היו כדלקמן:

היה זה כאשר על כסא המלכות בפראג ישב רודולף השני. רודולף היה אדם בעל דעות חופשיות ולכן הרשה לעצמו אך במעט להיות מושפע מהכמרים. הוא הראה חביבות מיוחדת כלפי היהודים, והיה ממעריציו הנלהבים של המהר"ל מפראג, אשר היה נכנס ויוצא למלך באופן קבוע.

המלך היה מבלה שעות רבות עם המהר"ל ונהנה מאוד מחכמתו וידיעותיו. המלך והגאון הצדיק היו מעלים ביניהם את כל הנושאים החשובים העומדים ברומו של עולם, ענייני דת ומדע.

אדישותו של המלך, ואולי אפילו התנגדותו לאמונה הנוצרית, יוחסו לכך שהתחבר עם המהר"ל. ולכן פנו הכמרים לאפיפיור, שיעשה משהו כדי שהמלך יהפוך להיות דתי יותר ויתעניין יותר בכנסייה הקתולית.

בשנת ש"ז שלח האפיפיור לפראג שלושה קרדינלים. עבור שליחות זו בחר את הקרדינלים החשובים ביותר. תפקידם היה להוכיח את המלך רודולף על "אפיקורסותו" ולעורר בו יותר חמימות כלפי הדת הקתולית. הם היו אמורים גם למצוא דרך איך להרחיק את המלך מהמהר"ל, אשר השפעתו על המלך כפי שנמסרה לאפיפיור "מזיקה".

כמו כן נצטוו הקרדינלים לארגן בחצר המלך בפראג ויכוח פומבי עם המהר"ל, כדי להעמידו ל"עמוד הקלון" בפני המלך, וכך להראות למלך את "בורותו" של רב העיר פראג.

זו לא הייתה הפעם הראשונה שאנשי דת קתוליים חשובים ניהלו ויכוחים עם מנהיגים יהודים. האפיפיור היה בטוח, אשר בויכוח זה עם המהר"ל מפראג, ינחלו הקרדינלים הנבחרים ניצחון.

המלך רודולף שמע את שלוחי האפיפיור עם חיוך על פניו. הוא היה בטוח שהמהר"ל יסתור את כל טענותיהם. ומשום כך הסכים תיכף ומיד לדרישתם לערוך את הויכוח. הוא חפץ מאוד שויכוח זה אכן יתקיים, בציפייה להשפלת הקרדינלים לעיני כל.

המלך רודולף היה מעוניין, אפוא, לגרום לכך שבויכוח פומבי זה יהיו נוכחים מספר גדול ככל האפשר של צופים, ודווקא מהמכובדים ביותר במדינה. לכן שלח רצים לכל רחבי המדינה והזמין אל הויכוח את האישים החשובים ביותר בכנסייה ובאצולה. באמרו לעצמו: אם כבר ויכוח פומבי - שיהא זה בעל תהודה כזו שתיזכר לזמן רב.

בהסכם שנעשה בין הצדדים, מונו סופרים ומזכירים על מנת שירשמו כל מלה משני הצדדים, כדי שאף צד לא יוכל לטעון לאחר מכן שהיה משהו בויכוח זה שלא נוהל כפי שצריך.

עשרה ימים נמשך הויכוח. הקרדינלים הציפו את המהר"ל בשאלות. אך המהר"ל ענה על כל שאלה

את המענה הנכון. וכאשר חלפו עשרת הימים בהם נוהל הויכוח, נוכחו הכול לדעת באופן ברור, שהמהר"ל ניצח את מנגדיו.

הקרדינלים כבר היו מוכנים לבלוע את העלבון בשקט אך שכשלונם זה לא יתפרסם. אך המלך רודולף עמד על כך שהפרטיכל שנוהל על ידי סופרים ומזכירים משני הצדדים בדייקנות מרובה, יאושר על ידי שני הצדדים וייחתם על ידם.

ובכן, לא הייתה לקרדינלים כל ברירה, הרי בפרטיכל זה רשומה כל מלה שהם אמרו בדיוק כפי שרשומה כל מלה שאמר המהר"ל. לא היה להם שום דבר מה להכחיש.

לאחר שהקרדינלים מצידם והמהר"ל מצידו הטביעו את חותמם על הפרטיכל, הטביע המלך את חותמו על המסמך וכל העניין סוכם סופית.

הידיעה על ניצחונו הגדול של המהר"ל וכישלונם של הקרדינלים פשטה בכל רחבי המדינה, ואף הגיעה לידיעתו של האפיפיור ברומא.

הבכיר שבין שלושת הקרדינלים, בו תלה האפיפיור את כל יהבו, שהוא הוא שינצח את מנהיג היהודים, לקח את הכישלון באופן קשה ביותר לליבו. הכישלון היה עבורו הן בפן האישי והן עבור אמונתו. הוא לא יכול היה להראות את פניו לפני האפיפיור.

לכן, הסתגר באחד החדרים בכנסיית פראג, ולא איפשר לאף אחד לבקרו וכן לא רצה לצאת החוצה לעולם הגדול. ולאחר זמן קצר מצאוהו תלוי בחדרו. עקב החרפה ועגמת הנפש לקח את חייו בידיו.

מאורע זה העניק לויכוח יתר חשיבות. הכמרים התהלכו מדוכאים ביותר, המלך רודולף חייך בדומייה. אך המהר"ל חש עגום במקצת.

אמנם, היה לו ניצחון, אך ניצחון זה יכול היה להביא לפעולות לא טובות כנגד היהודים.

גורלו שלו עצמו לא היה חשוב כל כך עבורו. הוא ידע היטב שהכמרים יהיו כעת מאוד ממורמרים נגדו. הם לא יוותרו לו על כך שהביס את הקרדינלים. ובוודאי הם יחפשו אמצעים במה לנקום בו.

לכן החליט לעזוב את פראג עד אשר שה"מאורע" שקרה יישכח. שלוש שנים נדד המהר"ל בנכר. ומתוך שלוש שנים אלו שהה שנה אחת - שנת שנ"ב - בפוזנא.

לתקופה זו - בה שהה המהר"ל מחוץ לפראג - מינה את בנו ר' בצלאל כממלא מקומו. הוא גם התרה בו, אשר באם תתעורר בפניו שאלה קשה, שיפנה לאמו הלמדנית פערל, דבר זה מהווה הוכחה עד כמה הייתה גדולה למדנותה של פערל, ועד כמה החשיבה בעלה המהר"ל.

בתקופת שהותו של המהר"ל בפוזנא ייסד שם חברה ללימוד משניות יום יום. כמו כן הנהיג את רישום פנקס הקהילות בו צוינו תקנות מסוימות, כמו גם שמות חברי חברת משניות. מאז קיים המנהג ללמוד משניות בחבורות מיוחדות למטרה זו ואף התפשט בכל קהילות ישראל.

ודווקא בגלל כך, כאשר מלאו בדיוק מאה שנה מאז שהה המהר"ל בפוזנא, נחגג מאורע זה על ידי הקהילה כאשר נוטלים בו חלק כל הרבנים, ראשי ישיבות, בעלי בתים ובראשם - הגאון ר' משה - אשר מונה בשנה זו לעמוד בראש הקהילה.

ר' שניאור זלמן - בנו של ר' משה - הצטיין משחר ילדותו בכישרונות גדולים. זקנו ר' יהודה לייב היה מדריכו ובמשך שנים רבות לימד אותו תורה, ובמיוחד לימד אותו את תורת המוסר. ר' יהודה לייב נפטר בשנת תס"ד, בהגיעו לגיל תשעים ושלוש שנים.

כאשר הגיע ר' שניאור זלמן לגיל שש עשרה שנה, הוא נסע להורדנא, ליטא, כדי ללמוד שם בישיבה המקומית, שם שהה חמש שנים. משם נסע ללמוד בישיבה שהייתה קיימת בפראג, ושהה שם שנתיים ימים. ובשנת תע"ב נשא את המלומדת רחל, בתו של ר' ברוך בטלן.

כל עוד ישב ר' שניאור זלמן בביתו של אביו העשיר ר' משה לא חסר לו מאומה. מאוחר יותר כאשר היו צריכים כולם לנטוש את פוזנא ולנדוד לפולין, החל לסבול מדוחק.

כיוון שדעתו הייתה שאין ללמוד תורה עם נשים, השאיר את בתו דבורה לאה, ללא כל ידע, למרות שאשתו רחל הייתה למדנית גדולה.

רחל עצמה, למרות שלא סברה כשיטת בעלה, כיבדה את רצונו שבתה שלה לא תלמד מאומה - בהסבירה לבתה:

ועתה בתי - אמרה הרבנית רחל - כשאת יודעת את אופן חינוכו של אביך בסביבה של גאוני עולם ויראי אלוקים אבל מנגדים בכל תוקף ללמד את בנותיהם תורה, ואנוכי חונכתי בסביבה של גאונים בעלי הקבלה ובעלי מוסר המחבבים גם אנשים פשוטים ודעתם מוחלטת אשר גם הנשים רשאות ללמוד תורה.

ובכן הנה שני אופני חינוך המה הבאים משתי שיטות מיוחדות שהן שתי דעות בגמרא, האחת מחייבת את האדם ללמד תורה גם את בתו והשנייה חולקת, וגם הדעה השנייה אינה אוסרת את הלימוד לנשים אלא סוברת שלא לבד שאינו חייב ללמד את בתו תורה אלא שעוד עלול להזיק.

במה עלול לימוד התורה לנשים להזיק - שאלה דבורה לאה את אמה - מפני מה הנערים חייבים בלימוד וכל המתמיד בלימוד הרי זה משובח ולנערות הלימוד עלול להזיק.

טבעי בני אדם - אמרה הרבנית רחל - שונים המה, וכך שנו רבותינו במשנה מפורשת במסכת סנהדרין שבני אדם חלוקים זה מזה בפרצופיהם תוארם ומראיהם.

כל הנבראים שברא הקב"ה בעולמו נחלקים לארבעה מינים כוללים, דומם כמו אבנים ועפר ומתכות וכדומה. צומח כמו אילנות דשאים ועשבים וכדומה. חי כמו בהמות חיות ועופות שקצים ורמשים. ומדבר הוא מין האדם אשר לו יתרון בהיצירה על כל השלושה סוגים שקדמו לו.

ארבעה סוגים הללו, דומם צומח חי ומדבר, הנה כולם בעלי נפש הם, כי כל אשר ברא אלוקים בארץ בין ברואים שביבשה בין ברואים שבמים ובין ברואים שבשמים כמו השמש הירח וכוכבים ומלאכים בראם הקב"ה בגוף ונפש. הנפש מחיה את הגוף וכל נברא ונברא הנה נפשו לפי גופו ואין לדמות נפש הצומח לנפש הדומם ואין לדמות נפש המדבר לנפש החי, וכן נבדלים הם נפשות המלאכים מנפשות צבא הרקיע כשמש ירח וכוכבים.

נבדלים המה צבא הרקיע שמש ירח וכוכבים מצבא הארץ ומצבא השמים המלאכים בזה כי צבא הרקיע הוא מחומר דק יותר מכמו חומרם של צבא הארץ, והצד השווה שבהם - בין ברואי הארץ וברואי הרקיע - הוא מה ששניהם מורכבים מארבע יסודות אש רוח מים עפר, אבל צבא השמים שהם המלאכים הנה חומרם הוא רק משני יסודות היותר דקים והם רוח ואש, כאמור עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט.

כאמור אשר ארבעה סוגי הנבראים דומם צומח חי ומדבר כולם בעלי נפש המה ובכל נברא הנה מעלת נפשו היא לפי אופן חומרו, אם כן הרי בהכרח שיהיו ארבעה סוגי נפשות, נפש הדוממת, נפש

הצומחת, נפש החיונית ונפש המדברת, ועם היות שבהכרח לומר שאינו דומה הבדל הנפשי - כלומר בין הארבע נפשות - להבדל הגופני - שבין הארבעה סוגים דדומם צומח חי ומדבר - אבל עם זה הנה מוכרח הדבר שיש הבדל ביניהם.

והנה כל אחד מהשלשה סוגים דומם צומח חי הנה כל אחד מהם יש בו כל השלש נפשות של דומם צומח וחי אלא שעיקרו הוא הנפש שהוא לפי עניינו כמו האבן הוא דומם הנה יש בו גם נפש הצומחת שצומח מקטנות לגדלות וכן יש בו נפש החיונית שהוא חי אלא ששתי נפשות אלו הן בו בהעלם ובלתי ניכרים כל כך כי הצמיחה שבאבן הוא במשך שנים רבות וכן חיותו היא בלתי תנועה ועיקרו הוא נפש הדוממת, ובצומח הנה גופו הוא דומם ויש בו גם נפש החיונית ועיקרו נפש הצומחת וזה ניכר בנברא זה ביותר מכמו נפשות הדוממת והחיונית. והחי הנה גופו דומם וצומח מקטנות לגדלות ועיקרו הוא נפש החיונית הבאה בתנועת האברים כהכלל הידוע דכל חי מתנענע.

האדם הוא בחיר הנבראים ולא זו בלבד אשר קבע בו הקב"ה נפש השכלית נוסף על שלושת הנפשות הדוממת והצומחת והחיונית הנה יתרונו הוא בנפש השכלית שתוצאותיה להשכיל ולהבין ולהעמיק בכל דבר מדע וחכמה ולגלותה ברבים בדבור בשפה ברורה. ועוד יותר בעצם מהות נפשו הוא מסוג גבוה יותר אפילו ממלאכי השרת.

האדם הוא בריאה התיכונית בכל היצירה כולה וחכמי הגמרא אמרו ששה דברים יש באדם, שלשה מהם כבעלי חיים ושלשה כמלאכים. וכלל ידוע הוא אשר חיבור שני דברים שונים זה מזה והרכבתם הוא על ידי כוח עליון משניהם והיא הנשמה העליונה אשר היא היתרון האמיתי בעם הנבחר על כל העמים אשר על פני האדמה המתגלה רק על־ידי לימוד התורה וקיום מצות הָאֵ-ל ב"ה.

האדם עם היותו בעל כישרון בחכמה ומדע הנה עם זה הרי אין דעותיהם שוות. יש שכישרונותיו מתעלמים ויש שכישרונותיו מתפתחים. ושניהם - התעלמות הכישרונות והתפתחותם - באים על ידי סיבות שונות בתולדה הדרכה וחינוך.

מין המדבר, המחונך בחסד אלוקים להיות בריאה התיכונית בכל היצירה כולה - נחלק לשני מינים, אנשים ונשים, והחלוקה הלזו איננה רק חילוק גופני שגוף האיש חלוק מגוף האשה אלא שהיא גם חילוק רוחני ונפשי, בטבעם מידותיהם שכלם ומהלך נפשם.

האיש בראו הקב"ה טבעו קשה, והאשה בראה הקב"ה טבעה רך. הקשיות והרכות שתי מידות הן בטבעי בני אדם, וכמובן אשר בכל אחד מהם יש מעלה וחיסרון, אבל בהנוגע אל רכישת המדע וידיעתה וההנהגה המסודרת הנה הקשיות יש לה יתרון על הרכות העלולה להשתנות, נוסף על חלישות הדעת לעומת טבע הקשה העומד חזק על דעתו.

האלוקים כשנתן לנו את התורה הכוללת מצוות המתייחסות אל האנשים והנשים אמר למשה רבינו כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל. הנשים שהם רכי הטבע ציווה האלוקים לדבר אליהם בלשון רכה שהיא האמירה והאנשים שהם קשי הטבע ציווה האלוקים לדבר אליהם בדיבור הקשה כגידים.

ולהיות הנשים בטבע הרך, וטבע הרך עלול להשתנות, לכן הנה ישנם מן החכמים בחכמת הגמרא החושבים אשר לימוד התורה שעיקרה היא הוראה בהלכה במצוות עשה ומצוות לא תעשה אין ראוי ללמדה לנשים אשר מצד טבע הרך לא יוכלו להתעמק בעמקי ההלכות ועלולות לטעות נוסף על מה שאין להם אותו התוקף בהנהגה מסודרת כמו לאנשים שהם בטבע הקשה.

דבורה לאה הנה מבלי התחשב עם שנותיה הצעירות הבינה בטוב את דברי אמה, ובגודל שמחתה

נשקה את ידי אמה על גודל חסדה עמה להסביר לה את יסודי טעמי מנגדי לימוד התורה לנשים. ותבקש את אמה שתואיל לספר לה על אודות חינוכה והדרכתה ואיך התנהגה בילדותה ובימי נערותה ואז הנה גם היא תתאמץ בכל כוחה להתנהג ככה ותוסיף לנשק ידי אמה.

הרבנית רחל בראותה את תשוקת בתה דבורה לאה ללמוד תורה, והרושם העז שעשו עליה הסיפורים שספרה לה בכל לילה במשך השבוע וטיב הבנתה בכל מה שהסבירה לה בטבעי בני אדם הבטיחה לבתה אשר בכל יום כשתהיינה לבדן בבית תקבע לה זמן לספר לה מחינוכה הדרכתה והנהגתה בימי ילדותה ונערותה ומבואה בברית האירוסין ונשואין עם אביה. רק איש לא ידע מזה, וגם לאחיה ברוך לא תספר.

דבורה לאה, שבטבעה הייתה מתונה ביותר והצנע לכת גם מאמה שלא ידעה כי כבר התלמדה את מעשה הכתב, כשראתה שבן שכנתה שמשון - נער כבן חמש עשרה מעיין בספר וכותב, חקרה ונודע לה שהוא ספר דקדוק ומורה דרך להתלמד לכתוב בלשון עבר צח ותשיג גם היא ספר כזה ובמשך כשנה התלמדה לכתוב לשון עבר צח ובכתב נאה - הנה כל אשר שמעה מאמה בכל לילה במשך השבוע - הסיפורים האמורים - כתבה על ספר ותחזור עליהם פעמים רבות ורוחה טובה עליה במאוד בתקווה טובה על עתיד מזהיר שאמה תתרצה לקבוע עמה שיעור בלימוד התורה.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ח סיון תרפ"א

רוסטוב־דאן

כבוד ידידי הנכבד וו"ח אי"א מו"הה ארי' ליב שי' הכהן

שלום וברכה.

במענה על מכתביו שנים האחרונים שהתקבלו, הנה הפ"נ נקרא בהיכל קדש הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ ז"ע, ושומע תפלה ישמע בקול תפלתם, ויהי' בעזרם בכל אשר יעשו, וברנה יקצרו את אשר זרעו לטובה ולברכה, והאל הטוב הוא יתן פרנסה טובה לעמו ישראל, בכל מקום שהם ברכת אלקים והצלחתו ישיגם,

והי' ברכה כאות נפשו והדו"ש, בן מו"ר

יוסף יצחק שניאורסאהן

[אג"ק מוהריי"צ כרך א' עמ' קנז]

פרק א משנה יז

שִׁמְעוֹן בְּנוֹ אוֹמֵר, כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב מִשְׁתִּיקָה. וְלֹא הַמִּדְרָשׁ עִקָּר, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה. וְכָל הַמַּרְבֶּה דְבָרִים, מֵבִיא חֵטְא.

נקודות משיחות קודש

ממשמעות דברי המפרשים[1] יוצא שהפיסקה הראשונה של המשנה עוסקת בדיבורים השייכים לגוף אשר בהם אין טוב משתיקה, ואילו הפיסקה השניה מכוונת לדברי תורה, שאמנם שם הדיבור הוא טוב, אבל גם בזאת "לא המדרש עיקר אלא המעשה".

והביאו בהתאם לזה את דברי הגמרא[2] על הפסוק[3]: "האמנם אלם צדק תדברון" - "מה אומנתו של אדם בעולם הזה? ישים עצמו כאילם; יכול אף לדברי תורה? תלמוד לומר, צדק תדברון"

וצריך להבין:

א. מהמשנה ומהגמרא נראה כי השתיקה וההמנעות מדברים בטלים, אינה אלא הנהגה טובה ("לגוף טוב") או "אומנותו של אדם". ולכאורה, דברים בטלים כפשוטו, הרי זה איסור גמור - "ודברת בם ולא בדברים בטלים"!

ב. "יכול אף לדברי תורה" - האמנם קא־סלקא־דעתך שיש להימנע מלהרבות דברי תורה?!

ג. "מה אומנתו של אדם" - איך אפשר להגדיר את תפקיד האדם בעולם בכיוון של "סור מרע" ("ישים עצמו כאלם") בשעה שברור כי התכלית היא ב"עשה טוב" ואילו ה"סור מרע" הוא רק בגדר הקדמה והכנה ל"עשה טוב"?!

ד. מהו דיוק הלשון "אומנותו של אדם בעולם הזה"?

ויש לבאר כל זאת על דרך החסידות:

דיבור ושתיקה ברוחניות, הם דיבור ומחשבה. בחינת דיבור הוא מה שכתוב "בדבר ה' שמים נעשו"[4], "בעשרה מאמרות נברא העולם"[5]. ושייכות בריאת העולם לדיבור היא, כי יחודיותו של הדיבור הוא שעל־ידו אפשר לגלות לזולתו את הענינים הצפונים במחשבה שאינם גלויים לזולת. מה־שאין־כן מחשבה היא לעצמו ולא לזולתו, והנמשל הוא אצל הקב"ה: שכדי שתהיה מציאות של עולם שנראה כנפרד [=זולת] מאלוקות, צריך שתהיה בריאה על־ידי בחינת הדיבור - "בעשרה מאמרות (דוקא) נברא העולם".

אולם "ישראל עלו במחשבה", דהיינו שהם מאוחדים בקב"ה - "חלק אלוקה ממעל ממש"[6], ואינם בבחינת "זולת"; וזהו תפקידן של נשמות ישראל, לגלות בעולם את בחינת המחשבה, דהיינו לאחד גם את העולם עם אלוקות [שלא יהיה כ"זולת"]. זהו "מה אומנותו של אדם בעולם הזה? ישים עצמו כאלם!", היינו שתפקידו של יהודי הוא לגלות את בחינת "מחשבה" (ההפך מדיבור - אילם) כאן בעולם.

והנה שתי בחינות אלה - מחשבה ודיבור - ישנן גם בתורה, מחשבה שבתורה היא התורה כפי שהיא ברוחניות, דהיינו פנימיות התורה; דיבור שבתורה, הוא מה שהתורה מדברת בעניני עולם הזה הגשמי שהוא על־דרך שמגלה לזולתו מה שנמצא במחשבתו.

על כך אומרת הגמרא, "יכול אף בדברי תורה", דהיינו שהיתה סברה לומר שכשם שבעניני העולם צריך להתעלות מבחינת הדיבור, על־דרך זה גם בתורה יעסוק אדם רק בפנימיות התורה; על כך התשובה - "צדק תדברון"! יש להתעסק ב"גליא דתורה", מכיון שתכלית נתינת התורה למטה היא לזכך את עולם הזה הגשמי.

על־דרך זה יש לפרש את המשנה "לא מצאתי לגוף טוב משתיקה" - שהביטול הטוב ביותר לגוף (אומנותו של אדם בעולם הזה) הוא שיהיה בטל במציאות לאלוקות (על־דרך התאחדותה של הנשמה בקב"ה). ואולם, כאמור, בנוגע לדברי תורה, "לא המדרש עיקר אלא המעשה", והכוונה היא שיש ללמוד את התורה כפי שירדה למטה (בדיבור ובמעשה), כדי לזכך את העולם[7].

(לקוטי שיחות, כרך ד, עמ' 1186)

---

1) ראה מדרש שמואל כאן. **2)** חולין פט, א. **3)** תהלים נח, ב. **4)** תהלים לג, ו. **5)** להלן פרק ה משנה א. **6)** איוב לא, ב. ובתניא פרק ב, מוסיף "ממש". **7)** אמנם, אין להסתפק ב"גליא שבתורה", אלא צריך להתעסק גם בלימוד פנימיות התורה, וכמאמר חז"ל (שבת לא, א) שיש לערב בחטים "קב של חומטין", שהכוונה לפנימיות התורה (לקוטי תורה ויקרא ו, א).

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו גו'", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

התוועדויות חלק א תשמ"ה עמוד 351

הפטרה ליום ראשון של שבועות יחזקאל פרק א

א א וַיְהִי | בִּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה בָּרְבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ וַאֲנִי בְּתוֹךְ־הַגּוֹלָה עַל־נְהַר־כְּבָר נִפְתְּחוּ הַשָּׁמָיִם
וָאֶרְאֶה מַרְאוֹת אֱלֹהִים: ב בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ הִיא הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יְוָיָכִין: ג הָיוֹ הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֶל־יְחֶזְקֵאל בֶּן־בּוּזִי הַכֹּהֵן בְּאֶרֶץ כַּשְׂדִּים עַל־נְהַר־כְּבָר וַתְּהִי עָלָיו שָׁם יַד־יְהוָה: ד וָאֵרֶא וְהִנֵּה
רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן־הַצָּפוֹן עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת וְנֹגַהּ לוֹ סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ כְּעֵין הַחַשְׁמַל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:
ה וּמִתּוֹכָהּ דְּמוּת אַרְבַּע חַיּוֹת וְזֶה מַרְאֵיהֶן דְּמוּת אָדָם לָהֵנָּה: ו וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָת וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם
לְאַחַת לָהֶם: ז וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה וְכַף רַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל וְנֹצְצִים כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל: ח וִידֵי אָדָם
מִתַּחַת כַּנְפֵיהֶם עַל אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם לְאַרְבַּעְתָּם: ט חֹבֶרֶת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ כַּנְפֵיהֶם
לֹא־יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן אִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ: י וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם וּפְנֵי אַרְיֵה אֶל־הַיָּמִין לְאַרְבַּעְתָּם
וּפְנֵי־שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאול לְאַרְבַּעְתָּן וּפְנֵי־נָשֶׁר לְאַרְבַּעְתָּן: יא וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם פְּרֻדוֹת מִלְּמַעְלָה לְאִישׁ שְׁתַּיִם
חֹבְרוֹת אִישׁ וּשְׁתַּיִם מְכַסּוֹת אֵת גְּוִיֹּתֵיהֶנָּה: יב וְאִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁמָּה הָרוּחַ
לָלֶכֶת יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן: יג וּדְמוּת הַחַיּוֹת מַרְאֵיהֶם כְּגַחֲלֵי־אֵשׁ בֹּעֲרוֹת כְּמַרְאֵה הַלַּפִּדִים הִיא
מִתְהַלֶּכֶת בֵּין הַחַיּוֹת וְנֹגַהּ לָאֵשׁ וּמִן־הָאֵשׁ יוֹצֵא בָרָק: יד וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק: טו וָאֵרֶא
הַחַיּוֹת וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיּוֹת לְאַרְבַּעַת פָּנָיו: טז מַרְאֵה הָאוֹפַנִּים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעֵין תַּרְשִׁישׁ
וּדְמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּן וּמַרְאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפָן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן: יז עַל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶן
בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן: יח וְגַבֵּיהֶן וְגֹבַהּ לָהֶם וְיִרְאָה לָהֶם וְגַבֹּתָם מְלֵאֹת עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּן:
יט וּבְלֶכְתָּ הַחַיּוֹת יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם וּבְהִנָּשֵׂא הַחַיּוֹת מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים: כ עַל אֲשֶׁר
יִהְיֶה־שָּׁם הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת וְהָאוֹפַנִּים יִנָּשְׂאוּ לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים:
כא בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ וּבְעָמְדָם יַעֲמֹדוּ וּבְהִנָּשְׂאָם מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים:
כב וּדְמוּת עַל־רָאשֵׁי הַחַיָּה רָקִיעַ כְּעֵין הַקֶּרַח הַנּוֹרָא נָטוּי עַל־רָאשֵׁיהֶם מִלְּמַעְלָה: כג וְתַחַת הָרָקִיעַ
כַּנְפֵיהֶם יְשָׁרוֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ לְאִישׁ שְׁתַּיִם מְכַסּוֹת לָהֵנָּה וּלְאִישׁ שְׁתַּיִם מְכַסּוֹת לָהֵנָּה אֵת גְּוִיֹּתֵיהֶם:
כד וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל כַּנְפֵיהֶם כְּקוֹל מַיִם רַבִּים כְּקוֹל שַׁדַּי בְּלֶכְתָּם קוֹל הֲמֻלָּה כְּקוֹל מַחֲנֶה בְּעָמְדָם
תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן: כה וַיְהִי־קוֹל מֵעַל לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁם בְּעָמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן: כו וּמִמַּעַל לָרָקִיעַ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁם כְּמַרְאֵה אֶבֶן־סַפִּיר דְּמוּת כִּסֵּא וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם עָלָיו מִלְּמַעְלָה:
כז וָאֵרֶא | כְּעֵין חַשְׁמַל כְּמַרְאֵה־אֵשׁ בֵּית־לָהּ סָבִיב מִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמַעְלָה וּמִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמַטָּה

רָאִיתִי כְּמַרְאֵה־אֵשׁ וְנֹגַהּ לוֹ סָבִיב: כח כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶּעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם כֵּן מַרְאֵה הַנֹּגַהּ
סָבִיב הוּא מַרְאֵה דְּמוּת כְּבוֹד־יְהוָה וָאֶרְאֶה וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר: **ג** יב וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע
אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ:

הפטרה ליום שני של שבועות חבקוק פרק ב

ב כ וַיהוָה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל־הָאָרֶץ: **ג** א תְּפִלָּה לַחֲבַקּוּק הַנָּבִיא עַל שִׁגְיֹנוֹת: ב יְהוָה שָׁמַעְתִּי
שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי יְהוָה פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר: ג אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא
וְקָדוֹשׁ מֵהַר־פָּארָן סֶלָה כִּסָּה שָׁמַיִם הוֹדוֹ וּתְהִלָּתוֹ מָלְאָה הָאָרֶץ: ד וְנֹגַהּ כָּאוֹר תִּהְיֶה קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ
וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזּוֹ: ה לְפָנָיו יֵלֶךְ דָּבֶר וְיֵצֵא רֶשֶׁף לְרַגְלָיו: ו עָמַד | וַיְמַדֵּד אָרֶץ רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ
הַרְרֵי־עַד שַׁחוּ גִּבְעוֹת עוֹלָם הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ: ז תַּחַת אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן:
ח הֲבִנְהָרִים חָרָה יְהוָה אִם־בַּנְּהָרִים אַפֶּךָ אִם־בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ כִּי תִרְכַּב עַל־סוּסֶיךָ מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה:
ט עָרְיָה תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר סֶלָה נְהָרוֹת תְּבַקַּע־אָרֶץ: י רָאוּךָ יָחִילוּ הָרִים זֶרֶם מַיִם עָבָר
נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ רוֹם יָדָיהוּ נָשָׂא: יא שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרֹק חֲנִיתֶךָ: יב בְּזַעַם
תִּצְעַד־אָרֶץ בְּאַף תָּדוּשׁ גּוֹיִם: יג יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ לְיֵשַׁע אֶת־מְשִׁיחֶךָ מָחַצְתָּ רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע עָרוֹת
יְסוֹד עַד־צַוָּאר סֶלָה: יד נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָיו יִסְעֲרוּ לַהֲפִיצֵנִי עֲלִיצָתָם כְּמוֹ־לֶאֱכֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר:
טו דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים: טז שָׁמַעְתִּי | וַתִּרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל צָלְלוּ שְׂפָתַי יָבוֹא רָקָב בַּעֲצָמַי
וְתַחְתַּי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לְעַם יְגוּדֶנּוּ: יז כִּי־תְאֵנָה לֹא־תִפְרָח וְאֵין יְבוּל בַּגְּפָנִים כִּחֵשׁ
מַעֲשֵׂה־זַיִת וּשְׁדֵמוֹת לֹא־עָשָׂה אֹכֶל גֹּזֵר מִמִּכְלָה צֹאן וְאֵין בָּקָר בָּרְפָתִים: יח וַאֲנִי בַּיהוָה אֶעֱלֹזָה אָגִילָה
בֵּאלֹהֵי יִשְׁעִי: יט יֱהוִה אֲדֹנָי חֵילִי וַיָּשֶׂם רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמוֹתַי יַדְרִיכֵנִי לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹתָי:

אגרות קודש

ב"ה, ט' סיון, תשט"ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

... בטח יתדברו באופן המתאים ע"ד הכנות לסיום הלימודים בבתי ספר הרשת, ויתנו גם צדה לדרך להתלמידים-ות לימי ההפסק בלימודים, ומה טוב שגם בהשבועות דחופש יאספו תלמידיהם איזה פעמים, ובמילא תהי' אפשרות גם להזכירם אודות הענינא דיומא, וכמו ג' שבועות, הכנה לחדש אלול וכיו"ב, וגם להזכירם דיני ומנהגי ישראל שבערכם.

כא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כב נָשֹׂא אֶת־
רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם לְבֵית אֲבֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ רס״י כג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה
עַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹד אוֹתָם כָּל־הַבָּא
לִצְבֹא צָבָא לַעֲבֹד עֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃
כד זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי לַעֲבֹד
וּלְמַשָּׂא׃ לוי כה וְנָשְׂאוּ אֶת־יְרִיעֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־
אֹהֶל מוֹעֵד מִכְסֵּהוּ וּמִכְסֵה הַתַּחַשׁ אֲשֶׁר־
עָלָיו מִלְּמַעְלָה וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד רס״י׃ כו וְאֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ |
פֶּתַח | שַׁעַר הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־
הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתְרֵיהֶם וְאֶת־כָּל־כְּלֵי
עֲבֹדָתָם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם וְעָבָדוּ רס״י׃
כז עַל־פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו תִּהְיֶה כָּל־עֲבֹדַת בְּנֵי
הַגֵּרְשֻׁנִּי לְכָל־מַשָּׂאָם וּלְכָל עֲבֹדָתָם וּפְקַדְתֶּם
עֲלֵהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת אֵת כָּל־מַשָּׂאָם רס״י׃ כח זֹאת
עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי בְּאֹהֶל מוֹעֵד
וּמִשְׁמַרְתָּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ ס
ישראל שני כט בְּנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית־אֲבֹתָם
תִּפְקֹד אֹתָם׃ ל מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד
בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקְדֵם כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל

כא וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
כב קַבֵּל יָת חֵשְׁבַּן בְּנֵי גֵרְשׁוֹן אַף
אִנּוּן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן לְזַרְעַיַתְהוֹן׃
כג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָא עַד
בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין תִּמְנֵי יָתְהוֹן כָּל
דְּאָתֵי לְחַיָלָא חֵילָא לְמִפְלַח
פָּלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ כד דֵּין
פּוּלְחַן זַרְעַית גֵּרְשׁוֹן לְמִפְלַח
וּלְמַטּוֹל׃ כה וְיִטְלוּן יָת יְרִיעַת
מַשְׁכְּנָא וְיָת מַשְׁכַּן זִמְנָא חוֹפָאֵה
וְחוֹפָאָה דְּסַסְגּוֹנָא דִּי עֲלוֹהִי
מִלְּעֵלָא וְיָת פְּרָסָא דִּתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ כו וְיָת סְרָדֵי דַרְתָּא וְיָת
פְּרָסָא דְּמַעֲלָנָא דִּתְרַע דַּרְתָּא דִּי
עַל מַשְׁכְּנָא וְעַל מַדְבְּחָא סְחוֹר
סְחוֹר וְיָת אַטּוּנֵיהוֹן וְיָת כָּל מָנֵי
פָּלְחַנְהוֹן וְיָת כָּל דִּי יִתְמְסַר לְהוֹן
וְיִפְלְחוּן׃ כז עַל מֵימַר אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי יְהֵי כָּל פָּלְחַן בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
לְכָל מַטּוּלְהוֹן וּלְכֹל פָּלְחַנְהוֹן
וּתְמַנּוּן עֲלֵיהוֹן בְּמַטְרָא יָת כָּל
מַטּוּלְהוֹן׃ כח דֵּין פָּלְחַן זַרְעַית
בְּנֵי גֵרְשׁוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
וּמַטַּרְתְּהוֹן בִּידָא דְּאִיתָמָר בַּר
אַהֲרֹן כַּהֲנָא׃ כט בְּנֵי מְרָרִי
לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן תִּמְנֵי
יָתְהוֹן׃ ל מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין
וּלְעֵלָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין
תִּמְנִנּוּן כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא לְמִפְלַח

רש״י

(כב) נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם. כְּמוֹ שֶׁצִּוִּיתִיךָ עַל בְּנֵי קְהָת, לִרְאוֹת כַּמָּה יֵשׁ שֶׁהִגִּיעוּ לִכְלָל עֲבוֹדָה: תורה כג (כה) אֶת־יְרִיעֹת הַמִּשְׁכָּן. עֶשֶׂר הַתַּחְתּוֹנוֹת: וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד. יְרִיעוֹת עִזִּים הָעֲשׂוּיוֹת לְאֹהֶל עָלָיו: מִכְסֵהוּ. עוֹרוֹת אֵילִים מְאָדָּמִים: מָסַךְ פֶּתַח. וִילוֹן הַמִּזְרָחִי: (כו) אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן. כְּלוֹמַר, הַקְּלָעִים וְהַמָּסָךְ שֶׁל חָצֵר, הַסּוֹכְכִים וּמְגִנִּים עַל הַמִּשְׁכָּן וְעַל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת סָבִיב: וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם. כְּתַרְגּוּמוֹ: "וְיָת כָּל דִּי יִתְמְסַר לְהוֹן" - לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן: (כז) עַל־פִּי

מוֹעֵד: לא וְזֹאת מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם לְכָל־עֲבֹדָתָם
בְּאֹהֶל מוֹעֵד קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמּוּדָיו
וַאֲדָנָיו: לב וְעַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וַאֲדָנֵיהֶם
וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם לְכָל־כְּלֵיהֶם וּלְכָל
עֲבֹדָתָם וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ אֶת־כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת
מַשָּׂאָם רש״י: לג זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי
לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: ע״כ בחול לד וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וּנְשִׂיאֵי הָעֵדָה אֶת־בְּנֵי הַקְּהָתִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
וּלְבֵית אֲבֹתָם: לה מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה
וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה
בְּאֹהֶל מוֹעֵד: לו וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם
אַלְפַּיִם שְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: לז אֵלֶּה פְקוּדֵי
מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד
אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה
בְּיַד־מֹשֶׁה: ס לח וּפְקוּדֵי בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
לְמִשְׁפְּחוֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם: לט מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא
לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד: מ וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת
וּשְׁלֹשִׁים: מא אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה

יָת פָּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא: לא וְדָא
מַטְרַת מַטּוּלְהוֹן לְכָל פָּלְחַנְהוֹן
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא
וְעַבְרוֹהִי וְעַמּוּדוֹהִי וְסַמְכוֹהִי:
לב וְעַמּוּדֵי דְּדַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר
וְסַמְכֵיהוֹן וְסִכֵּיהוֹן וְאַטּוּנֵיהוֹן
לְכָל מָנֵיהוֹן וּלְכֹל פָּלְחַנְהוֹן
וּבִשְׁמָהָן תִּמְנוּן יָת מָנֵי מַטְרַת
מַטּוּלְהוֹן: לג דֵּין פָּלְחַן זַרְעַיַת
בְּנֵי מְרָרִי לְכָל פָּלְחַנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא בִּידָא דְּאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן
כַּהֲנָא: לד וּמְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וְרַבְרְבֵי כְּנִשְׁתָּא יָת בְּנֵי קְהָת
לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּלְבֵית אֲבָהַתְהוֹן:
לה מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָא וְעַד
בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא
לְפָלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא: לו וַהֲווֹ
מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן תְּרֵין אַלְפִין
שְׁבַע מְאָה וְחַמְשִׁין: לז אִלֵּין
מִנְיָנֵי זַרְעַיַת קְהָת כָּל דְּפָלַח
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּי מְנָא מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ בִּידָא
דְּמֹשֶׁה: לח וּמִנְיָנֵי בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּלְבֵית אֲבָהַתְהוֹן:
לט מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָא וְעַד
בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא
לְפָלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא: מ וַהֲווֹ
מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן תְּרֵין אַלְפִין וְשִׁית מְאָה
וּתְלָתִין: מא אִלֵּין מִנְיָנֵי זַרְעַיַת
בְּנֵי גֵרְשׁוֹן כָּל דְּפָלַח בְּמַשְׁכַּן

רש״י

אַהֲרֹן וּבָנָיו. וְאֵיזֶה מֵהַבָּנִים מְמֻנֶּה עֲלֵיהֶם? בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: תורה כח **(לב) וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם.** שֶׁל עַמּוּדִים, שֶׁהֲרֵי יְתֵדוֹת וּמֵיתְרֵי הַקְּלָעִים בְּמַשָּׂא בְּנֵי גֵרְשׁוֹן הָיוּ; וִיתֵדוֹת וּמֵיתָרִים הָיוּ לַיְרִיעוֹת וְלַקְּלָעִים מִלְּמַטָּה, שֶׁלֹּא תַּגְבִּיהֵם הָרוּחַ, וִיתֵדוֹת וּמֵיתָרִים הָיוּ לָעַמּוּדִים סָבִיב לִתְלוֹת

וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה׃ מב וּפְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם׃ מג מִבֶּן
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה
כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ מד וַיִּהְיוּ
פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
וּמָאתָיִם׃ מה אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי
אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־
מֹשֶׁה׃ מו כָּל־הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית
אֲבֹתָם׃ מז מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד
בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַעֲבֹד עֲבֹדַת
עֲבֹדָה וַעֲבֹדַת מַשָּׂא בְּאֹהֶל מוֹעֵד רש״י׃ מח וַיִּהְיוּ
פְקֻדֵיהֶם שְׁמֹנַת אֲלָפִים וְחָמֵשׁ מֵאוֹת
וּשְׁמֹנִים׃ מט עַל־פִּי יְהוָה פָּקַד אוֹתָם בְּיַד־
מֹשֶׁה אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְעַל־מַשָּׂאוֹ
וּפְקֻדָּיו אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה רש״י׃ פ שלישי
ה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשַּׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה כָּל־צָרוּעַ

זִמְנָא דִי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל
מֵימְרָא דַיְיָ׃ מב וּמִנְיָנֵי זַרְעַיַת בְּנֵי
מְרָרִי לְזַרְעַיַתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהַתְהוֹן׃ מג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין
וּלְעֵלָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל
דְּאָתֵי לְחֵילָא לְפָלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ מד וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן
לְזַרְעַיַתְהוֹן תְּלָתָא אַלְפִין וּמְאָתָן׃
מה אִלֵּין מִנְיָנֵי זַרְעַיַת בְּנֵי מְרָרִי
דִי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא
דַיְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה׃ מו כָּל מִנְיָנַיָּא
דִי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי
יִשְׂרָאֵל יָת לֵוָאֵי לְזַרְעַיַתְהוֹן
וּלְבֵית אֲבָהַתְהוֹן׃ מז מִבַּר
תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָא וְעַד בַּר
חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְמִפְלַח
פָּלְחַן פָּלְחָנָא וּפָלְחַן מַטּוּל
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ מח וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן
תְּמַנְיָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה
וְתַמְנָן׃ מט עַל מֵימְרָא דַיְיָ מְנָא
יָתְהוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה גְּבַר גְּבַר עַל
פָּלְחָנֵהּ וְעַל מַטּוּלֵהּ וּמִנְיָנוֹהִי דִי
פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ א וּמַלִּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב פַּקֵּד יָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּישַׁלְּחוּן מִן מַשְׁרִיתָא כָּל
דִּסְגִיר וְכָל דְּדָאֵב וְכֹל דִּמְסָאֵב

רש״י

בָּהֶם הַקְּלָעִים בִּשְׁפָתָם הָעֶלְיוֹנָה בִּכְלוֹנְסוֹת וְקַנְדָּסִין כְּמוֹ שֶׁשְּׁנוּיָה בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן׃ תורה לג (מז) **עֲבֹדַת עֲבֹדָה.** הוּא הַשִּׁיר בִּמְצִלְתַּיִם וְכִנּוֹרוֹת, שֶׁהִיא עֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה אַחֶרֶת׃ **וַעֲבֹדַת מַשָּׂא.** כְּמַשְׁמָעוֹ׃ תורה מח **(מט) וּפְקֻדָּיו אֲשֶׁר־צִוָּה ה׳ אֶת־מֹשֶׁה.** וְאוֹתָן הַפְּקֻדִים הָיוּ בַּמִּצְוָה ״מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים״׃ תורה א **(ב) צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳.** פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה בַּיּוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וּשְׁמוֹנָה פָּרָשִׁיּוֹת נֶאֱמְרוּ בוֹ בַּיּוֹם, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין בְּפֶרֶק הַנִּזְקִין (דף ס)׃ **וּישַׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה.** שָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת הָיוּ שָׁם בִּשְׁעַת חֲנָיָתָן׃ תּוֹךְ הַקְּלָעִים הִיא מַחֲנֵה שְׁכִינָה, חֲנָיַת הַלְוִיִּם סָבִיב - כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּפָרָשַׁת ״בְּמִדְבַּר סִינַי״ - הִיא מַחֲנֵה לְוִיָּה. וּמִשָּׁם וְעַד סוֹף מַחֲנֵה הַדְּגָלִים לְכָל אַרְבַּע הָרוּחוֹת הִיא מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. הַצָּרוּעַ נִשְׁתַּלַּח חוּץ לְכֻלָּן; הַזָּב מֻתָּר בְּמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וּמְשֻׁלָּח מִן הַשְּׁתַּיִם. וְטָמֵא לָנֶפֶשׁ מֻתָּר אַף בְּשֶׁל לְוִיָּה, וְאֵינוֹ מְשֻׁלָּח אֶלָּא מִשֶּׁל שְׁכִינָה. וְכָל זֶה

לִטְמֵי נַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא: ג מִדְּכַר עַד נוּקְבָא תְּשַׁלְּחוּן לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא תְּשַׁלְּחֻנּוּן וְלָא יְסַאֲבוּן יָת מַשְׁרִיתְהוֹן דִּי שְׁכִינְתִּי שָׁרְיָא בֵּינֵיהוֹן: ד וַעֲבָדוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשַׁלְּחוּ יָתְהוֹן לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה כֵּן עֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ה וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: ו מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי יַעְבְּדוּן מִכָּל חוֹבֵי אֱנָשָׁא לְשַׁקָּרָא שִׁקָּר קֳדָם יְיָ וְיֵחוֹב אֱנָשָׁא הַהוּא: ז וִיוַדּוּן יָת חוֹבֵיהוֹן דִּי עֲבָדוּ וְיָתֵב יָת חוֹבְתֵהּ בְּרֵישֵׁהּ וְחֻמְשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי וְיִתֵּן לִדְחָב לֵהּ: ח וְאִם לֵית לִגְבַר פָּרִיק לַאֲתָבָא חוֹבְתָא לֵהּ חוֹבְתָא דִּמְתֵב קֳדָם יְיָ לְכַהֲנָא בַּר מִדְּכַר כִּפּוּרַיָּא דִּי יְכַפַּר בֵּהּ עֲלוֹהִי: ט וְכָל אַפְרָשׁוּתָא לְכָל קוּדְשַׁיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי יְקָרְבוּן לְכַהֲנָא

וְכָל־זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ רש״י: ג מִזָּכָר עַד־נְקֵבָה
תְּשַׁלֵּחוּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה תְּשַׁלְּחוּם וְלֹא
יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם:
ד וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְשַׁלְּחוּ אוֹתָם אֶל־
מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֵּן
עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ ה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵאמֹר: ו דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה
כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל
בַּיהוָה וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא רש״י: ז וְהִתְוַדּוּ
אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת־אַשְׁמוֹ
בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם
לוֹ רש״י: ח וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם
אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיהוָה לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל
הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו רש״י: ט וְכָל־
תְּרוּמָה לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ

רש״י

דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ מִן הַמִּקְרָאוֹת בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים (דף סז): **טָמֵא לָנָפֶשׁ.** דִּמְסָאֵב לִטְמֵי נַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא. אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן עַצְמוֹת אָדָם בִּלְשׁוֹן אֲרָמִי, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בְּב״ר (פע״ח): אַדְרְיָאנוּס שְׁחִיק טַמְיָא — שְׁחִיק עַצְמוֹת: תורה ג **(ו) לִמְעֹל מַעַל בַּה׳.** הֲרֵי חָזַר וְכָתַב כָּאן פָּרָשַׁת גּוֹזֵל וְנִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר, הִיא הָאֲמוּרָה בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא (ויקרא ה): "וּמָעֲלָה מַעַל בַּה׳ וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ וְגוֹ׳", וְנִשְׁנֵית כָּאן בִּשְׁבִיל שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשוּ בָּהּ: הָאֶחָד שֶׁכָּתוּב "וְהִתְוַדּוּ", לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב חֹמֶשׁ וְאָשָׁם עַל פִּי עֵדִים עַד שֶׁיּוֹדֶה בַּדָּבָר. וְהַשֵּׁנִי - עַל גֶּזֶל הַגֵּר שֶׁהוּא נִתָּן לַכֹּהֲנִים: **(ז) אֶת־אַשְׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ.** (ב״ק קיא) הוּא הַקֶּרֶן שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו: **לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ.** (כתובות יט) לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לוֹ: **(ח) וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל.** שֶׁמֵּת הַתּוֹבֵעַ שֶׁהִשְׁבִּיעוֹ וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים: **לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו.** כְּשֶׁנִּמְלַךְ זֶה לְהִתְוַדּוֹת עַל עֲוֹנוֹ. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים אוֹ בֵּן, אוֹ בַּת, אוֹ אָח, אוֹ שְׁאֵר בָּשָׂר הַקָּרוֹב מִמִּשְׁפַּחַת אָבִיו לְמַעְלָה עַד יַעֲקֹב? אֶלָּא זֶה הַגֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים: **הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב.** זֶה הַקֶּרֶן וְהַחֹמֶשׁ: **לַה׳ לַכֹּהֵן.** קְנָאוֹ הַשֵּׁם וּנְתָנוֹ לַכֹּהֵן שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר: **מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים.** הָאָמוּר בְּוַיִּקְרָא שֶׁהוּא צָרִיךְ לְהָבִיא: **(ט) וְכָל־תְּרוּמָה וְגוֹ׳.** אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: וְכִי תְּרוּמָה מַקְרִיבִין לַכֹּהֵן? וַהֲלֹא הוּא הַמְחַזֵּר אַחֲרֶיהָ לְבֵית הַגְּרָנוֹת?! וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן"? אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (שמות כג): "תָּבִיא בֵּית ה׳ אֱלֹהֶיךָ", וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה יֵּעָשֶׂה בָּהֶם? תַּלְמוּד

לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ רס״א׃ י וְאִישׁ אֶת־קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ
אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ רס״א׃ פ רביעי
יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יב דַּבֵּר אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי־
תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל׃ רס״א׃ יג וְשָׁכַב
אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זָרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ
וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא
נִתְפָּשָׂה׃ רס״א׃ יד וְעָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא
אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה אוֹ־עָבַר עָלָיו רוּחַ־
קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה׃ רס״א׃

דִּלֵּהּ יְהֵי׃ י וּגְבַר יָת מַעֲשַׂר קוּדְשֵׁהּ דִּלֵּהּ יְהוֹן גְּבַר דִּיתֵּן לְכַהֲנָא דִּלֵּהּ יְהֵי׃ יא וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר גְּבַר אֲרֵי תִסְטֵי אִתְּתֵהּ וּתְשַׁקַּר בֵּהּ שְׁקָר׃ יג וְיִשְׁכֵּב גְּבַר יָתַהּ שָׁכְבַת זַרְעָא וִיהֵי מְכַסָּא מֵעֵינֵי בַּעְלָהּ וּמִטַּמְּרָא וְהִיא מְסָאֲבָא וְסָהִיד לֵית בַּהּ וְהִיא לָא אִתְאֲחָזַת׃ יד וְיֶעְבַּר עֲלוֹהִי רוּחַ קְנָאָה וִיקַנֵּי יָת אִתְּתֵהּ וְהִיא מְסָאֲבָא אוֹ עֲבַר עֲלוֹהִי רוּחַ קְנָאָה וִיקַנֵּי יָת אִתְּתֵהּ וְהִיא לָא מְסָאֲבָא׃

רש״י

לוֹמַר: "לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה", בָּא הַכָּתוּב וְלִמֵּד עַל הַבִּכּוּרִים שֶׁיִּהְיוּ נִתָּנִין לַכֹּהֵן: **(י) וְאִישׁ אֶת־קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ.** לְפִי שֶׁנֶּאֱמְרוּ מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה וּלְוִיָּה, יָכוֹל יָבוֹאוּ וְיִטָּלוּם בִּזְרוֹעַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאִישׁ אֶת־קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ", מַגִּיד, שֶׁטּוֹבַת הֲנָאָתָן לַבְּעָלִים, וְעוֹד מִדְּרָשִׁים הַרְבֵּה דָּרְשׁוּ בּוֹ בַּסִּפְרֵי. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה (תנחומא פ׳ ראה): "וְאִישׁ אֶת־קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ", מִי שֶׁמְּעַכֵּב מַעֲשְׂרוֹתָיו וְאֵינוֹ נוֹתְנָן, לוֹ יִהְיוּ הַמַּעֲשְׂרוֹת, סוֹף שֶׁאֵין שָׁדֵהוּ עוֹשָׂה אֶלָּא אֶחָד מֵעֲשָׂרָה שֶׁהָיְתָה לְמוּדָה לַעֲשׂוֹת: **אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן.** מַתָּנוֹת הָרְאוּיוֹת לוֹ: **לוֹ יִהְיֶה.** מָמוֹן הַרְבֵּה: תורה יא **(יב) אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ.** מַה כָּתוּב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? "וְאִישׁ אֶת־קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ", אִם אַתָּה מְעַכֵּב מַתְּנוֹת הַכֹּהֵן, חַיֶּיךָ שֶׁתִּצְטָרֵךְ לָבֹא אֶצְלוֹ לְהָבִיא לוֹ אֶת הַסּוֹטָה: **אִישׁ אִישׁ.** לְלַמֶּדְךָ, שֶׁמּוֹעֶלֶת בִּשְׁתַּיִם: בְּאִישׁ מִלְּחָמָה שֶׁל מַעְלָה וְאִישָׁהּ מִלְּמַטָּה: **כִּי־תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ.** שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: אֵין הַמְנָאֲפִין נוֹאֲפִין עַד שֶׁתִּכָּנֵס בָּהֶן רוּחַ שְׁטוּת, דִּכְתִיב: "כִּי־תִשְׂטֶה", וּכְתִיב בּוֹ (משלי ז): "נֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר־לֵב". וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: "כִּי־תִשְׂטֶה" - תֵּט מִדַּרְכֵי צְנִיעוּת וְתִחָשֵׁד בְּעֵינָיו, כְּמוֹ (שם ד) "שְׂטֵה מֵעָלָיו וַעֲבֹר", (שם ז): "אַל יִשְׂטְ אֶל־דְּרָכֶיהָ לִבֶּךָ": **וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל.** וּמַהוּ הַמַּעַל?: **(יג) וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ.** (סוטה כו) אִישׁ, פְּרָט לְקָטָן וּמִי שֶׁאֵינוֹ אִישׁ: **אֹתָהּ שִׁכְבַת־זָרַע.** (יבמות צה) שְׁכִיבָתָהּ פּוֹסֶלֶת אוֹתָהּ וְאֵין שְׁכִיבַת אֲחוֹתָהּ פּוֹסֶלֶת אוֹתָהּ, כַּמַּעֲשֶׂה בִּשְׁתֵּי אֲחָיוֹת שֶׁהָיוּ דּוֹמוֹת זוֹ לָזוֹ: **וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ.** (סוטה כז) פְּרָט לְסוּמָא. הָא אִם הָיָה רוֹאֶה וּמְעַמְעֵם (סְפָרִים אֲחֵרִים: וּמַעְלִים), אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ: **וְנִסְתְּרָה.** שֶׁעוּר שֶׁתֵּרָאֶה לְטֻמְאַת בִּיאָה: **וְעֵד אֵין בָּהּ.** הָא אִם יֵשׁ בָּהּ אֲפִלּוּ עֵד אֶחָד שֶׁאָמַר: נִטְמֵאת! לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה: **וְעֵד אֵין בָּהּ.** בְּטֻמְאָה, אֲבָל יֵשׁ עֵדִים לִסְתִירָה: **נִתְפָּשָׂה.** נֶאֱנְסָה כְּמוֹ (דברים כב): "וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב עִמָּהּ": **(יד) וְעָבַר עָלָיו.** קֹדֶם לִסְתִירָה: **רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא.** פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (סוטה ג׳): לְשׁוֹן הַתְּרָאָה, שֶׁמַּתְרֶה בָּהּ: אַל תִּסְתְּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי: **וְהִוא נִטְמְאָה אוֹ־עָבַר עָלָיו וְגוֹ׳.** כְּלוֹמַר, הוּא הִתְרָה בָּהּ וְעָבְרָה עַל הַתְּרָאָתוֹ, וְאֵין יָדוּעַ אִם נִטְמְאָה אִם

טו וְיַיתֵי גַּבְרָא יָת אִתְּתֵהּ לְוָת כַּהֲנָא וַיְיתֵי יָת קָרְבָּנַהּ עֲלַהּ חַד מִן עַסְרָא בִּתְלַת סְאִין קְמְחָא שְׂעָרִין לָא יְרִיק עֲלוֹהִי מִשְׁחָא וְלָא יִתֵּן עֲלוֹהִי לְבֻנְתָּא אֲרֵי מִנְחַת קְנָאָתָא הוּא מִנְחַת דּוּכְרָנָא מַדְכָּרַת חוֹבָא: טז וִיקָרֵב יָתַהּ כַּהֲנָא וִיקִימִנַּהּ קֳדָם יְיָ: יז וְיִסַּב כַּהֲנָא מֵי כִיּוֹר בְּמָן דַּחֲסַף וּמִן עַפְרָא דִּי יְהֵי בִּיסוֹדֵי מַשְׁכְּנָא יִסַּב כַּהֲנָא וְיִתֵּן לְמַיָּא: יח וִיקִים כַּהֲנָא יָת אִתְּתָא קֳדָם יְיָ וְיִפְרַע יָת רֵישָׁא דְּאִתְּתָא וִיהַב עַל יְדָהָא יָת מִנְחַת דּוּכְרָנָא מִנְחַת קְנָאָתָא הִיא וּבִידָא דְּכַהֲנָא יְהוֹן מַיָּא מְרִירַיָּא מְלַטְטַיָּא: יט וְיוֹמֵי יָתַהּ כַּהֲנָא וְיֵימַר לְאִתְּתָא אִם לָא שְׁכִיב גְּבַר יָתִיךְ וְאִם לָא סְטִית לְאִסְתָּאֲבָא בַּר מִבַּעֲלִיךְ הֱוֵי זַכָּאָה מִמַּיָּא

טו וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי־מִנְחַת קְנָאֹת הוּא מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת עָוֹן רס״י׃ טז וְהִקְרִיב אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְהֶעֱמִדָהּ לִפְנֵי יְהוָה׃ יז וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי־חָרֶשׂ וּמִן־הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל־הַמָּיִם רס״י׃ יח וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וּפָרַע אֶת־רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ אֵת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן מִנְחַת קְנָאֹת הִוא וּבְיַד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים רס״י׃ יט וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל־הָאִשָּׁה

רש״י

לָאו: **(טו) קֶמַח.** שֶׁלֹּא יְהֵא מִסֹּלֶת: **שְׂעֹרִים.** וְלֹא חִטִּים (סוטה יב); הִיא עָשְׂתָה מַעֲשֶׂה בְּהֵמָה וְקָרְבָּנָהּ מַאֲכַל בְּהֵמָה: **לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן.** שֶׁלֹּא יְהֵא קָרְבָּנָהּ מְהֻדָּר, שֶׁהַשֶּׁמֶן קָרוּי ״אוֹר״, וְהִיא עָשְׂתָה בַּחֹשֶׁךְ: **וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה.** שֶׁהָאמָּהוֹת נִקְרָאוֹת ״לְבוֹנָה״, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר ד): ״אֶל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה״, (סוטה ה) וְהִיא פִּירְשָׁה מִדַּרְכֵּיהֶן: **כִּי־מִנְחַת קְנָאֹת הוּא.** הַקֶּמַח הַזֶּה. קֶמַח - לְשׁוֹן זָכָר: **מִנְחַת קְנָאֹת.** מְעוֹרֶרֶת עָלֶיהָ שְׁתֵּי קְנָאוֹת: קִנְאַת הַמָּקוֹם וְקִנְאַת הַבַּעַל: תורה טז **(יז) מַיִם קְדֹשִׁים.** שֶׁקֻּדְּשׁוּ בַּכִּיּוֹר, (כתובות עב) לְפִי שֶׁנַּעֲשָׂה (הַכִּיּוֹר) מִנְּחֹשֶׁת - מַרְאוֹת הַצּוֹבְאוֹת, וְזוֹ פִּירְשָׁה מִדַּרְכֵּיהֶן, שֶׁהָיוּ נִבְעָלוֹת לְבַעֲלֵיהֶן בְּמִצְרַיִם תַּחַת הַתַּפּוּחַ, וְזוֹ קִלְקְלָה לְאַחֵר — תִּבָּדֵק בּוֹ: **בִּכְלִי־חָרֶשׂ.** (סוטה ז) הִיא הִשְׁקְתָה אֶת הַנּוֹאֵף יַיִן מְשֻׁבָּח בְּכוֹסוֹת מְשֻׁבָּחִים, לְפִיכָךְ תִּשְׁתֶּה מַיִם הַמָּרִים בִּמְקֻדָּה בְּזוּיָה שֶׁל חֶרֶס:

(יח) וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן וְגוֹ׳. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר ״וְהֶעֱמִדָהּ לִפְנֵי ה׳״? אֶלָּא מַסִּיעִין הָיוּ אוֹתָהּ מִמְּקוֹם לְמָקוֹם כְּדֵי לְיַגְּעָהּ וְתִטְרַף דַּעְתָּהּ וְתוֹדֶה: **וּפָרַע.** (שם יד. ספרי) סוֹתֵר אֶת קְלִיעַת שְׂעָרָהּ כְּדֵי לְבַזּוֹתָהּ. מִכָּאן לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁגִּלּוּי הָרֹאשׁ גְּנַאי לָהֶן: **לִפְנֵי ה׳.** (ספרי) בְּשַׁעַר נִקָּנוֹר, הוּא שַׁעַר הָעַזָּרָה הַמִּזְרָחִי, דֶּרֶךְ כָּל הַנִּכְנָסִים: **וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ.** לְיַגְּעָהּ, אוּלַי תִּטְרַף דַּעְתָּהּ וְתוֹדֶה וְלֹא יִמָּחֶה שֵׁם הַמְיַחֵד עַל הַמַּיִם: **הַמָּרִים.** עַל שֵׁם סוֹפָן שֶׁהֵם מָרִים לָהּ: **הַמְאָרְרִים.** הַמְחַסְּרִים אוֹתָהּ מִן הָעוֹלָם, לְשׁוֹן (יחזקאל כד): סִלּוּן מַמְאִיר. וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ מַיִם אֲרוּרִים שֶׁהֲרֵי קְדוֹשִׁים הֵן, וְלֹא אֲרוּרִים כָּתַב הַכָּתוּב, אֶלָּא מְאָרְרִים אֶת הָאֲחֵרִים. וְאַף אוּנְקְלוּס לֹא תִּרְגֵּם לִיטַיָּא, אֶלָּא מְלַטְטַיָּא, שֶׁמַּרְאוֹת קְלָלָה בְּגוּפָהּ שֶׁל זוֹ: **(יט) וְהִשְׁבִּיעַ וְגוֹ׳.** וּמַה הִיא הַשְּׁבוּעָה? אִם לֹא שָׁכַב - הִנָּקִי, הָא אִם

אִם־לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ וְאִם־לֹא שָׂטִית
טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים
הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה רש״י׃ כ וְאַתְּ כִּי שָׂטִית תַּחַת
אִישֵׁךְ וְכִי נִטְמֵאת וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת־שְׁכָבְתּוֹ
מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ רש״י׃ כא וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת־
הָאִשָּׁה בִּשְׁבֻעַת הָאָלָה וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה
יִתֵּן יְהוָה אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ
בְּתֵת יְהוָה אֶת־יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת־בִּטְנֵךְ
צָבֶה רש״י׃ כב וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה
בְּמֵעַיִךְ לַצְבּוֹת בֶּטֶן וְלַנְפֵּל יָרֵךְ וְאָמְרָה
הָאִשָּׁה אָמֵן | אָמֵן רש״י׃ כג וְכָתַב אֶת־הָאָלֹת
הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל־מֵי הַמָּרִים׃
כד וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם

מְרִירַיָּא מְלַטְטַיָּא הָאִלֵּין׃ כ וְאַתְּ אֲרֵי סְטִית בַּר מִבַּעְלִיךְ וַאֲרֵי אִסְתָּאֲבְתְּ וִיהַב גְּבַר בִּיךְ יָת שְׁכֻבְתֵּהּ בַּר מִבַּעְלִיךְ׃ כא וְיוֹמֵי כַּהֲנָא יָת אִתְּתָא בְּמוֹמָתָא דִלְוָטָא וְיֵימַר כַּהֲנָא לְאִתְּתָא יְהֵב יְיָ יָתִיךְ לִלְוַט וּלְמוֹמֵי בְּגוֹ עַמִּיךְ בְּדִיהֵב יְיָ יָת יַרְכִּיךְ מַסְיָא וְיָת מְעַיְכִי נְפִיחִין׃ כב וְיֵעֲלוּן מַיָּא מְלַטְטַיָּא הָאִלֵּין בִּמְעַיְכִי לַאֲפָחָא מְעִין וּלְאַמְסָאָה יַרְכָּא וְתֵימַר אִתְּתָא אָמֵן אָמֵן׃ כג וְיִכְתּוֹב יָת לְוָטַיָּא הָאִלֵּין כַּהֲנָא בְּסִפְרָא וְיִמְחוֹק לְמַיָּא מְרִירַיָּא׃ כד וַיַּשְׁקֵי יָת אִתְּתָא יָת מַיָּא מְרִירַיָּא מְלַטְטַיָּא וְיֵעֲלוּן בַּהּ מַיָּא

רש״י

שָׁכַב - חִנְּקִי (סִפְרִים אֲחֵרִים: לֹא תִּנָּקִי), שֶׁמִּכְּלָל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן, אֶלָּא שֶׁמִּצָּוָה לִפְתֹּחַ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה לִזְכוּת: **(כ) וְאַתְּ כִּי שָׂטִית.** ״כִּי״ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ״אִם״: **(כא) בִּשְׁבֻעַת הָאָלָה.** שְׁבוּעָה שֶׁל קְלָלָה: **יִתֵּן ה׳ אוֹתָךְ לְאָלָה וְגוֹ׳.** שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל מְקַלְּלִין בִּיךְ: **יְבוֹאֵךְ כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִפְלוֹנִית: וְלִשְׁבֻעָה.** (סוטה יח, שבועות כד) שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל נִשְׁבָּעִין בִּיךְ: לֹא יֵאָרַע לִי כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵרַע לִפְלוֹנִית. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה סה): ״וְהִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה לִבְחִירַי״, שֶׁהַצַּדִּיקִים נִשְׁבָּעִים בְּפֵרְעָנוּתָן שֶׁל רְשָׁעִים. וְכֵן לְעִנְיַן הַבְּרָכָה (בראשית יא): ״וְנִבְרְכוּ וְגוֹ׳״, (שם מח): ״בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר״: **אֶת־יְרֵכֵךְ.** בַּקְּלָלָה הִקְדִּים יֶרֶךְ לְבֶטֶן, לְפִי שֶׁבָּהּ הִתְחִילָה בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה: **צָבָה.** כְּתַרְגּוּמוֹ: נְפוּחָה: **(כב) לַצְבּוֹת בֶּטֶן.** כְּמוֹ לְהַצְבּוֹת בֶּטֶן. זֶהוּ שִׁמּוּשׁ פַּתָּח שֶׁהַלָּמֶ״ד נְקוּדָה בּוֹ. וְכֵן (שמות יג): ״לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ״, (דברים א): ״לַרְאֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ״. וְכֵן לַנְפֵּל יָרֵךְ, לְהַנְפִּיל יָרֵךְ, שֶׁהַמַּיִם מְצַבִּים אֶת הַבֶּטֶן וּמַפִּילִים אֶת הַיָּרֵךְ: **לַצְבּוֹת בֶּטֶן וְלַנְפֵּל יָרֵךְ.** בִּטְנוֹ וִירֵכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁל נִבְעֶלֶת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר אֶת־יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת־בִּטְנֵךְ צָבָה; הֲרֵי שֶׁל נִבְעֶלֶת אָמוּר: **אָמֵן אָמֵן.** קַבָּלַת שְׁבוּעָה: אָמֵן עַל הָאָלָה, אָמֵן עַל הַשְּׁבוּעָה. אָמֵן אִם מֵאִישׁ זֶה, אָמֵן אִם מֵאִישׁ אַחֵר. אָמֵן שֶׁלֹּא שָׂטִיתִי אֲרוּסָה וּנְשׂוּאָה, שׁוֹמֶרֶת יָבָם וּכְנוּסָה: תורה כג **(כד) וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה.** אֵין זֶה סֵדֶר הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי בִּתְחִלָּה מַקְרִיב מִנְחָתָהּ, אֶלָּא הַכָּתוּב מְבַשֵּׂרְךָ שֶׁכְּשֶׁיַּשְׁקֶנָּה יָבֹאוּ בָהּ לְמָרִים. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּטֶן וְיָרֵךְ, מִנַּיִן לִשְׁאָר כָּל הַגּוּף? תַּלְמוּד לוֹמַר: וּבָאוּ בָהּ, בְּכֻלָּהּ. אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״בֶּטֶן וְיָרֵךְ״? לְפִי שֶׁהֵן הִתְחִילוּ בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה, לְפִיכָךְ הִתְחִיל מֵהֶם הַפֵּרְעָנוּת: **לְמָרִים.** לִהְיוֹת לָהּ

מְלַטְטַיָּא לִמְרִירוּ: כה וְיִסַּב כַּהֲנָא מִידָא דְּאִתְּתָא יָת מִנְחַת קְנָאָתָא וִירִים יָת מִנְחָתָא קֳדָם יְיָ וִיקָרֵב יָתַהּ לְמַדְבְּחָא: כו וְיִקְמוֹץ כַּהֲנָא מִן מִנְחָתָא יָת אִדְכַּרְתַּהּ וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא וּבָתַר כֵּן יַשְׁקֵי יָת אִתְּתָא יָת מַיָּא: כז וְיַשְׁקִנַּהּ יָת מַיָּא וּתְהֵי אִם אִסְתָּאֲבַת וְשַׁקְרַת שְׁקַר בְּבַעֲלַהּ וְיֵעֲלוּן בַּהּ מַיָּא מְלַטְטַיָּא לִמְרִירוּ וְיִפְּחוּן מְעָהָא וְתִתְמְסֵי יַרְכַּהּ וּתְהֵי אִתְּתָא לְלַוָּט בְּגוֹ עַמַּהּ: כח וְאִם לָא אִסְתָּאֲבַת אִתְּתָא וְדַכְיָאָה הִיא וְתִפּוֹק זַכָּאָה וְתַעְדֵּי עִדּוּי: כט דָּא אוֹרַיְתָא דְּקִנְאָתָא דִּי תִסְטֵי אִתְּתָא בַּר מִבַּעֲלַהּ וְתִסְתָּאֵב: ל אוֹ גְּבַר דִּי תֶעְבַּר עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְאָה וִיקַנֵּי יָת אִתְּתַהּ וִיקִם יָת אִתְּתָא קֳדָם יְיָ וְיַעְבֵּד לַהּ כַּהֲנָא יָת כָּל אוֹרַיְתָא הָדָא: לא וִיהֵי זַכָּאָה גַּבְרָא מֵחוֹבָא וְאִתְּתָא הַהִיא תְּקַבֵּל יָת

הַמְאָרְרִים לְמָרִים רש״י: כה וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה אֶת מִנְחַת הַקְּנָאֹת וְהֵנִיף אֶת־הַמִּנְחָה לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיב אֹתָהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ רש״י: כו וְקָמַץ הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְאַחַר יַשְׁקֶה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־הַמָּיִם רש״י: כז וְהִשְׁקָהּ אֶת־הַמָּיִם וְהָיְתָה אִם־נִטְמְאָה וַתִּמְעָל מַעַל בְּאִישָׁהּ וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה בְּקֶרֶב עַמָּהּ רש״י: כח וְאִם־לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וּטְהֹרָה הִוא וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע רש״י: כט זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמָאָה: ל אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל־הַתּוֹרָה הַזֹּאת רש״י: לא וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן וְהָאִשָּׁה הַהִוא תִּשָּׂא

רש״י

רָעִים וּמָרִים: **(כה)** **וְהֵנִיף.** מוֹלִיךְ וּמֵבִיא, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד, וְאַף הִיא מְנִיפָה עִמּוֹ, שֶׁיָּדָהּ לְמַעְלָה מִיָּדוֹ שֶׁל כֹּהֵן: **וְהִקְרִיב אֹתָהּ.** זוֹ הִיא הַגָּשָׁתָהּ בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית שֶׁל מִזְבֵּחַ קוֹדֶם קְמִיצָה כִּשְׁאָר מִנְחוֹת: **(כו)** **אַזְכָּרָתָהּ.** הוּא הַקֹּמֶץ, שֶׁעַל יְדֵי הַקְטָרָתוֹ, הַמִּנְחָה בָּאָה לִזְכָּרוֹן לְגָבֹהַּ: **(כז)** **וְהִשְׁקָהּ אֶת־הַמָּיִם.** לְרַבּוֹת שֶׁאִם אָמְרָה: אֵינִי שׁוֹתָה! לְאַחַר שֶׁנִּמְחֲקָה הַמְּגִלָּה, מְעַרְעֲרִין אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ בְּעַל כָּרְחָהּ, אֶלָּא אִם כֵּן אָמְרָה: טְמֵאָה אֲנִי (סוטה כז): **וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְגוֹ׳.** אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּקִלְקֻלָּהּ הִזְכִּיר יָרֵךְ תְּחִלָּה, הַמַּיִם אֵינָן בּוֹדְקִין אֶלָּא כְּדֶרֶךְ כְּנִיסָתָן בָּהּ: **וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה.** כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל אָלִין בָּהּ: **בְּקֶרֶב עַמָּהּ.** הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין אָדָם הַמִּתְנַוֵּל בְּמָקוֹם שֶׁנִּכָּר, לְאָדָם הַמִּתְנַוֵּל בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ נִכָּר: **(כח)** **וְאִם־לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה.** בִּסְתִירָה זוֹ: **וּטְהוֹרָה הִיא.** מִמָּקוֹם אַחֵר: **וְנִקְּתָה.** מִמַּיִם הַמְאָרְרִים, וְלֹא עוֹד אֶלָּא וְנִזְרְעָה זָרַע, אִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּצַעַר, תֵּלֵד בְּרֶוַח, אִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת שְׁחוֹרִים, יוֹלֶדֶת לְבָנִים (סוטה כז): תורה כט **(ל)** **אוֹ אִישׁ.** כְּמוֹ (שמות כא): ״אוֹ נוֹדַע״. כְּלוֹמַר אִם אִישׁ קַנַּאי הוּא, לְכָךְ ״וְהֶעֱמִיד אֶת־הָאִשָּׁה״: **(לא)** **וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן.** אִם בְּדָקוּהָ הַמַּיִם אַל יִדְאַג לוֹמַר: ״חַבְתִּי בְּמִיתָתָהּ!״ נָקִי הוּא מִן הָעֹנֶשׁ. דָּבָר אַחֵר:

אֶת־עֲוֹנָהּ רש״י׃ פ ו א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר נֶדֶר נָזִיר לְהַזִּיר
לַיהוָה רש״י׃ ג מִיַּיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר חֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ
שֵׁכָר לֹא יִשְׁתֶּה וְכָל־מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה
וַעֲנָבִים לַחִים וְיְבֵשִׁים לֹא יֹאכֵל רש״י׃ ד כֹּל יְמֵי
נִזְרוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן מֵחַרְצַנִּים
וְעַד־זָג לֹא יֹאכֵל רש״י׃ ה כָּל־יְמֵי נֶדֶר נִזְרוֹ תַּעַר
לֹא־יַעֲבֹר עַל־רֹאשׁוֹ עַד־מְלֹאת הַיָּמִם אֲשֶׁר־
יַזִּיר לַיהוָה קָדֹשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר
רֹאשׁוֹ רש״י׃ ו כָּל־יְמֵי הַזִּירוֹ לַיהוָה עַל־נֶפֶשׁ מֵת
לֹא יָבֹא׃ ז לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וּלְאַחֹתוֹ
לֹא־יִטַּמָּא לָהֶם בְּמֹתָם כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל־
רֹאשׁוֹ׃ ח כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדֹשׁ הוּא לַיהוָה רש״י׃
ט וְכִי־יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְטִמֵּא
רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּח רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם

חוֹבָה׃ א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי
יְפָרֵשׁ לְמִדַּר נְדַר נְזִירוּ לְמֵיזַר
קֳדָם יְיָ׃ ג מֵחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק
יִזַּר חַל דַּחֲמַר חֲדַת וְחַל דַּחֲמַר
עַתִּיק לָא יִשְׁתֵּי וְכָל מַתְרוּת עִנְּבִין
לָא יִשְׁתֵּי וְעִנְּבִין רַטִיבִין וִיבֵשִׁין
לָא יֵיכוּל׃ ד כֹּל יוֹמֵי נִזְרֵהּ מִכֹּל
דְּיִתְעֲבֵד מִגֻּפְנָא דְּחַמְרָא
מִפּוּרְצָנִין וְעַד עִצּוּרִין לָא יֵיכוּל׃
ה כָּל יוֹמֵי נְדַר נִזְרֵהּ מַסְפַּר לָא
יֶעְבַּר עַל רֵישֵׁהּ עַד מִשְׁלַם יוֹמַיָּא
דְּיַנְזֵר קֳדָם יְיָ קַדִּישׁ יְהֵי מַרְבֵּי
פֵּרוּעַ שְׂעַר רֵישֵׁהּ׃ ו כָּל יוֹמִין
דְּיַנְזֵר קֳדָם יְיָ עַל נַפְשָׁא דְּמֵתָא
לָא יֵיעוּל׃ ז לְאָבוּהִי וּלְאִמֵּהּ
לְאַחוּהִי וּלְאַחָתֵהּ לָא יִסְתָּאַב
לְהוֹן בְּמוֹתְהוֹן אֲרֵי כְּלִילָא
דֶאֱלָהֵהּ עַל רֵישֵׁהּ׃ ח כֹּל יוֹמֵי
נִזְרֵהּ קַדִּישׁ הוּא קֳדָם יְיָ׃ ט וַאֲרֵי
יְמוּת מֵתָא עֲלוֹהִי בִּתְכַף שָׁלוּ
וִיסָאֵב רֵישׁ נִזְרֵהּ וִיגַלַּח רֵישֵׁהּ

רש״י

מִשֶּׁיַּשְׁקֶנָּה, תְּהֵא אֶצְלוֹ בְּהֶתֵּר וְנִקָּה מֵעָוֹן, שֶׁהַסּוֹטָה אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ (ספרי): תורה א **(ב) כִּי יַפְלִא.** יַפְרִישׁ. לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת נָזִיר לְפָרָשַׁת סוֹטָה? לוֹמַר לְךָ: שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, שֶׁהוּא מֵבִיא לִידֵי נִיאוּף (סוטה ב): **נֶדֶר נָזִיר.** אֵין נְזִירָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא פְּרִישָׁה, אַף כָּאן שֶׁפִּרֵשׁ מִן הַיַּיִן: **לְהַזִּיר לַה׳.** לְהַבְדִּיל עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן לְשֵׁם שָׁמַיִם: **(ג) מִיַּיִן וְשֵׁכָר.** כְּתַרְגּוּמוֹ: ״מֵחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק״, שֶׁהַיַּיִן מְשַׁכֵּר כְּשֶׁהוּא יָשָׁן: **וְכָל־מִשְׁרַת.** לְשׁוֹן צְבִיעָה בְּמַיִם אוֹ בְּכָל מַשְׁקֶה. וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה יֵשׁ הַרְבֵּה: ״אֵין שׁוֹרִין דְּיוֹ וְסַמְמָנִים״, ״נָזִיר שֶׁשָּׁרָה פִּתּוֹ בְּיַיִן״: **(ד) חַרְצַנִּים.** (נזיר לד) הֵם הַגַּרְעִינִין: **זָג.** הֵם הַקְּלִפּוֹת שֶׁמִּבַּחוּץ, שֶׁהַחַרְצַנִּים בְּתוֹכָן כְּעִנְבָל בַּזּוּג: **(ה) קָדֹשׁ יִהְיֶה.** (ספרי) הַשֵּׂעָר שֶׁלּוֹ, לְגַדֵּל הַפֶּרַע שֶׁל שְׂעַר רֹאשׁוֹ: **פֶּרַע.** נָקוּד פַּתָּח קָטָן (סֶגוֹל), לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק לִשְׂעַר רֹאשׁוֹ — פֶּרַע שֶׁל שֵׂעָר. וּפֵרוּשׁ שֶׁל פֶּרַע: גִּדּוּל שֶׁל שֵׂעָר. וְכֵן (ויקרא כא) אֶת רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע. וְאֵין קָרוּי פֶּרַע פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם: תורה ו **(ח) כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדֹשׁ הוּא.** זוֹ קְדֻשַּׁת הַגּוּף מִלְּהִטָּמֵא לְמֵתִים: **(ט) בְּפֶתַע.** זֶה אֹנֶס: **פִּתְאֹם.** זֶה שׁוֹגֵג. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: פֶּתַע פִּתְאֹם, דָּבָר אֶחָד הוּא: מִקְרֶה שֶׁל פִּתְאֹם: **וְכִי־יָמוּת מֵת עָלָיו.** בָּאֹהֶל שֶׁהוּא בּוֹ: **בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ.** בְּיוֹם הַזָּיָתוֹ.

בְּיוֹמָא דִּדְכוּתֵהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יְגַלְּחִנֵּהּ: י וּבְיוֹמָא תְּמִינָאָה יַיְתִי תְּרֵין שַׁפְנִינִין אוֹ תְּרֵין בְּנֵי יוֹנָה לְוָת כַּהֲנָא לְתָרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: יא וַיַּעְבֵּד כַּהֲנָא חַד לְחַטָּאתָא וְחַד לַעֲלָתָא וִיכַפֵּר עֲלוֹהִי מִדְּחָב עַל מֵתָא וִיקַדֵּשׁ יָת רֵישֵׁהּ בְּיוֹמָא הַהוּא: יב וְיַזֵּר קֳדָם יְיָ יָת יוֹמֵי נִזְרֵהּ וְיַיְתִי אִמַּר בַּר שַׁתֵּהּ לַאֲשָׁמָא וְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי יִבְטְלוּן אֲרֵי אִסְתָּאַב נִזְרֵהּ: יג וְדָא אוֹרַיְתָא דִּנְזִירָא בְּיוֹם מִשְׁלַם יוֹמֵי נִזְרֵהּ יַיְתִי יָתֵהּ לְתָרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: יד וִיקָרֵב יָת קָרְבָּנֵהּ קֳדָם יְיָ אִמַּר בַּר שַׁתֵּהּ שְׁלִים חַד לַעֲלָתָא וְאִמַּרְתָּא חֲדָא בַּת שַׁתַּהּ שְׁלֵמְתָּא לְחַטָּאתָא וּדְכַר חַד שְׁלִים לְנִכְסַת קוּדְשָׁיָא: טו וְסַל פַּטִּיר סֹלְתָּא גְּרִיצָן דְּפִילָן בִּמְשַׁח וְאִסְפּוּגִין פַּטִּירִין דִּמְשִׁיחִין בִּמְשָׁח וּמִנְחַתְּהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן: טז וִיקָרֵב כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ וַיַּעְבֵּד יָת חַטָּאתֵהּ וְיָת עֲלָתֵהּ: יז וְיָת

הַשְּׁבִיעִי יְגַלְּחֶנּוּ רש״י: י וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יָבִא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד רש״י: יא וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל־הַנָּפֶשׁ וְקִדַּשׁ אֶת־רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא רש״י: יב וְהִזִּיר לַיהוָה אֶת־יְמֵי נִזְרוֹ וְהֵבִיא כֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְאָשָׁם וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ כִּי טָמֵא נִזְרוֹ רש״י: יג וְזֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אֹתוֹ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד רש״י: יד וְהִקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָּמִים אֶחָד לְעֹלָה וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה לְחַטָּאת וְאַיִל־אֶחָד תָּמִים לִשְׁלָמִים: טו וְסַל מַצּוֹת סֹלֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם רש״י: טז וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה אֶת־חַטָּאתוֹ וְאֶת־עֹלָתוֹ: יז וְאֶת־הָאַיִל

רש״י

אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בַּשְּׁמִינִי, שֶׁהוּא טָהוֹר לְגַמְרֵי? תַּלְמוּד לוֹמַר: בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. אִי שְׁבִיעִי, יָכוֹל אֲפִלּוּ לֹא הִזָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ: **(י) וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יָבִא שְׁתֵּי תֹרִים.** לְהוֹצִיא אֶת הַשְּׁבִיעִי. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת הַתְּשִׁיעִי? קָבַע זְמַן לַקְּרִבִין וְקָבַע זְמַן לַמַּקְרִיבִין: מַה קְּרִבִין הִכְשִׁיר שְׁמִינִי וּמִשְׁמִינִי וָהָלְאָה, אַף מַקְרִיבִין - שְׁמִינִי וּמִשְׁמִינִי וָהָלְאָה: **(יא) מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ.** שֶׁלֹּא נִזְהַר מִטֻּמְאַת הַמֵּת. רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר: שֶׁצִּעֵר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן: **וְקִדַּשׁ אֶת־רֹאשׁוֹ.** לַחֲזוֹר וּלְהַתְחִיל מִנְיַן נְזִירוּתוֹ: **(יב) וְהִזִּיר לַה׳ אֶת־יְמֵי נִזְרוֹ.** יַחֲזוֹר וְיִמְנֶה נְזִירוּתוֹ כְּבַתְּחִלָּה: **וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ.** לֹא יַעֲלוּ מִן הַמִּנְיָן: **(יג) יָבִיא אֹתוֹ.** יָבִיא אֶת עַצְמוֹ; וְזֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה אֶתִּי״ם שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ כֵּן. כַּיּוֹצֵא בּוֹ (ויקרא כב): ״וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה״ - אֶת עַצְמָם; כַּיּוֹצֵא בּוֹ (דברים לד): ״וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי״, הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ: תורה יד **(טו) וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם.** שֶׁל עוֹלָה וּשְׁלָמִים. לְפִי שֶׁהָיוּ בַּכְּלָל וְיָצְאוּ לִדּוֹן בְּדָבָר חָדָשׁ - שֶׁיַּטְעִינוּ לֶחֶם - הֶחֱזִירָן לִכְלָלָן שֶׁיַּטְעִינוּ נְסָכִים כְּדִין עוֹלָה וּשְׁלָמִים: **חַלֹּת בְּלוּלֹת וּרְקִיקֵי מַצּוֹת.** (מנחות עז) עֶשֶׂר מִכָּל מִין: תורה טז **(יז) זֶבַח שְׁלָמִים לַה׳ עַל סַל הַמַּצּוֹת.** יִשְׁחַט אֶת הַשְּׁלָמִים עַל מְנָת לְקַדֵּשׁ אֶת הַלֶּחֶם: **אֶת־מִנְחָתוֹ וְאֶת־נִסְכּוֹ.** שֶׁל אַיִל:

יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה עַל סַל הַמַּצּוֹת
וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־מִנְחָתוֹ וְאֶת־נִסְכּוֹ רש״י׳:
יח וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶת־רֹאשׁ נִזְרוֹ
וְלָקַח אֶת־שְׂעַר רֹאשׁ נִזְרוֹ וְנָתַן עַל־הָאֵשׁ
אֲשֶׁר־תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים רש״י׳: יט וְלָקַח הַכֹּהֵן
אֶת־הַזְּרֹעַ בְּשֵׁלָה מִן־הָאַיִל וְחַלַּת מַצָּה אַחַת
מִן־הַסַּל וּרְקִיק מַצָּה אֶחָד וְנָתַן עַל־כַּפֵּי הַנָּזִיר
אַחַר הִתְגַּלְּחוֹ אֶת־נִזְרוֹ רש״י׳: כ וְהֵנִיף אוֹתָם
הַכֹּהֵן | תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ הוּא לַכֹּהֵן
עַל חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְעַל שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְאַחַר
יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יָיִן רש״י׳: כא זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר אֲשֶׁר
יִדֹּר קָרְבָּנוֹ לַיהוָה עַל־נִזְרוֹ מִלְּבַד אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג
יָדוֹ כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה עַל תּוֹרַת
נִזְרוֹ רש״י׳: פ כב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
כג דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ

דִּכְרָא יַעְבֵּד נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם
יְיָ עַל סַלָּא דְּפַטִּירַיָּא וְיַעְבֵּד
כַּהֲנָא יָת מִנְחָתֵהּ וְיָת נִסְכֵּהּ:
יח וְיִגַּלַּח נְזִירָא בִּתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא יָת רֵישׁ נִזְרֵהּ וְיִסַּב יָת שְׂעַר
רֵישׁ נִזְרֵהּ וְיִתֵּן עַל אֶשָּׁתָא דִּי
תְּחוֹת דּוּדָא דְּנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא:
יט וְיִסַּב כַּהֲנָא יָת דְּרָעָא בְּשֵׁלָא
מִן דּוּכְרָא וּגְרִצְתָּא פַּטִּירְתָּא חֲדָא
מִן סַלָּא וְאִסְפּוֹג פַּטִּיר חַד וְיִתֵּן
עַל יְדֵי נְזִירָא בָּתַר דִּגַּלַּח יָת
נִזְרֵהּ: כ וִירִים יָתְהוֹן כַּהֲנָא
אֲרָמָא קֳדָם יְיָ קוּדְשָׁא הוּא
לְכַהֲנָא עַל חַדְיָא דַּאֲרָמוּתָא וְעַל
שָׁקָא דְּאַפְרָשׁוּתָא וּבָתַר כֵּן יִשְׁתֵּי
נְזִירָא חַמְרָא: כא דָּא אוֹרַיְתָא
דִּנְזִירָא דִּי יִדַּר קָרְבָּנֵהּ קֳדָם יְיָ עַל
נִזְרֵהּ בַּר מִדְּתַדְבֵּק יְדֵהּ כְּפוּם
נִדְרֵהּ דִּי יִדַּר כֵּן יַעְבֵּד עַל
אוֹרַיְתָא דְּנִזְרֵהּ: כב וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר: כג מַלֵּל עִם אַהֲרֹן
וְעִם בְּנוֹהִי לְמֵימַר כְּדֵין תְּבָרְכוּן

רש״י

(יח) וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. (ספרי) יָכוֹל יְגַלַּח בָּעֲזָרָה? הֲרֵי זֶה דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן! אֶלָּא "וְגִלַּח הַנָּזִיר" - לְאַחַר שְׁחִיטַת הַשְּׁלָמִים, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן (ויקרא ג): "וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד": **אֲשֶׁר־תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים.** תַּחַת הַדּוּד שֶׁהוּא מְבַשְּׁלָן בּוֹ, לְפִי שֶׁשַּׁלְמֵי נָזִיר הָיוּ מִתְבַּשְּׁלִין בָּעֲזָרָה, שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל הַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ אַחַר שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל וּלְהָנִיף לִפְנֵי ה׳:
(יט) הַזְּרֹעַ בְּשֵׁלָה. לְאַחַר שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה: **(כ) קֹדֶשׁ הוּא לַכֹּהֵן.** הַחַלָּה וְהָרָקִיק וְהַזְּרוֹעַ - תְּרוּמָה הֵן לַכֹּהֵן: **עַל חֲזֵה הַתְּנוּפָה.** מִלְּבַד חָזֶה וָשׁוֹק הָרְאוּיִים לוֹ מִכָּל שְׁלָמִים, מוּסָף עַל שַׁלְמֵי נָזִיר הַזְּרוֹעַ הַזֶּה. לְפִי שֶׁהָיוּ שַׁלְמֵי נָזִיר בַּכְּלָל וְיָצְאוּ לִדּוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ - לְהַפְרָשַׁת זְרוֹעַ - הֵצָרֵךְ לְהַחֲזִירָן לִכְלָלָן, לִדּוֹן אַף בְּחָזֶה וָשׁוֹק: **(כא) מִלְּבַד אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ.** שֶׁאִם אָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר עַל מְנָת לְגַלֵּחַ עַל מֵאָה שְׁלָמִים: **כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה.** מוּסָף עַל תּוֹרַת נִזְרוֹ - עַל תּוֹרַת הַנָּזִיר, מוּסָף וְלֹא יְחַסֵּר, שֶׁאִם אָמַר: הֲרֵינִי נָזִיר חָמֵשׁ נְזִירֵיוֹת עַל מְנָת לְגַלֵּחַ עַל ג׳ בְּהֵמוֹת הַלָּלוּ, אֵין אֲנִי קוֹרֵא בּוֹ: "כַּאֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה": תורה כב **(כג) אָמוֹר לָהֶם.** כְּמוֹ זָכוֹר, שָׁמוֹר בְּלַעַ״ז דישנ״ט זאגענד: **אָמוֹר לָהֶם.** (ספרי) שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם שׁוֹמְעִים: **אָמוֹר.** (תנחומא) מָלֵא, לֹא תְּבָרְכֵם בְּחִפָּזוֹן וּבְבֶהָלוּת, אֶלָּא בְּכַוָּנָה וּבְלֵב שָׁלֵם:

יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֵּימְרוּן לְהוֹן׃
כד יְבָרְכִנָּךְ יְיָ וְיִטְּרִנָּךְ׃ כה יַנְהַר יְיָ
שְׁכִנְתֵּהּ לְוָתָךְ וִירַחֵם יָתָךְ׃ כו יִסַּב
יְיָ אַפֵּהּ לְוָתָךְ וִישַׁוֵּי לָךְ שְׁלָם׃
כז וִישַׁוּוּן יָת בִּרְכַּת שְׁמִי עַל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲנָא אֲבָרֵכִנּוּן׃ א וַהֲוָה
בְּיוֹמָא דְשֵׁיצֵי מֹשֶׁה לַאֲקָמָא יָת
מַשְׁכְּנָא וְרַבִּי יָתֵהּ וְקַדִּישׁ יָתֵהּ וְיָת
כָּל מָנוֹהִי וְיָת מַדְבְּחָא וְיָת כָּל
מָנוֹהִי וְרַבִּנּוּן וְקַדִּישׁ יָתְהוֹן׃
ב וּקְרִיבוּ רַבְּרְבֵי יִשְׂרָאֵל רֵישֵׁי
בֵּית אֲבָהָתְהוֹן אִנּוּן רַבְּרְבֵי שִׁבְטַיָּא
אִנּוּן דְּקַיְמִין עַל מִנְיָנַיָּא׃
ג וְאַיְתִיוּ יָת קָרְבָּנֵיהוֹן קֳדָם יְיָ
שִׁית עֶגְלָן כַּד מְחַפְּיָן וּתְרֵי עֲשַׂר
תּוֹרִין עִגְלְתָא עַל תְּרִין רַבְּרְבַיָּא
וְתוֹר לְחַד וְקָרִיבוּ יָתְהוֹן לָקֳדָם

אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם רש״י׃ ס כד יְבָרֶכְךָ
יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ רש״י׃ ס כה יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ
וִיחֻנֶּךָּ רש״י׃ ס כו יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם
לְךָ שָׁלוֹם רש״י׃ ס כז וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם רש״י׃ ס חמישי ז א וַיְהִי
בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח
אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ
וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם רש״י׃
ב וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם
הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת הֵם הָעֹמְדִים עַל־
הַפְּקֻדִים רש״י׃ ג וַיָּבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי יְהוָה
שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב וּשְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר עֶגָלָה עַל־שְׁנֵי

רש״י

(כד) יְבָרֶכְךָ. שֶׁיִּתְבָּרְכוּ נְכָסֶיךָ: **וְיִשְׁמְרֶךָ.** שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ עָלֶיךָ שׁוֹדְדִים לִטֹּל מָמוֹנְךָ, שֶׁהַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְעַבְדּוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁמְרוֹ מִכָּל אָדָם, וְכֵיוָן שֶׁבָּאִים לִיסְטִים עָלָיו וְנוֹטְלִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ, מַה הֲנָאָה יֵשׁ לוֹ בְּמַתָּנָה זוֹ? אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוּא, הַנּוֹתֵן הוּא הַשּׁוֹמֵר. וְהַרְבֵּה מִדְרָשִׁים דָּרְשׁוּ בּוֹ בַּסִּפְרֵי:
(כה) יָאֵר ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ. יַרְאֶה לְךָ פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, פָּנִים צְהֹבוֹת: **וִיחֻנֶּךָּ.** (ספרי) יִתֵּן לְךָ חֵן: **(כו) יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ.** יִכְבֹּשׁ כַּעֲסוֹ: **(כז) וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי.** (ספרי) יְבָרְכוּם בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ: **וַאֲנִי אֲבָרְכֵם.** (חולין מט) לְיִשְׂרָאֵל וְאַסְכִּים עִם הַכֹּהֲנִים. דָּבָר אַחֵר: ״וַאֲנִי אֲבָרְכֵם״ - לַכֹּהֲנִים: **(א) וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה.** (במדבר רבה) ״כַּלּוֹת״ כְּתִיב (רָצָה לוֹמַר בְּפַתָּח וְלֹא ״כְּלוֹת״ בְּשִׁוָּא וְדוּ״ק) יוֹם הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן הָיוּ יִשְׂרָאֵל כְּכַלָּה הַנִּכְנֶסֶת לַחֻפָּה: **כַּלּוֹת מֹשֶׁה.** בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכָל חֲכַם לֵב עָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וּתְלָאוֹ הַכָּתוּב בְּמֹשֶׁה, לְפִי שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עָלָיו לִרְאוֹת תַּבְנִית כָּל דָּבָר וְדָבָר, כְּמוֹ שֶׁהֶרְאָהוּ בָּהָר לְהוֹרוֹת לְעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה וְלֹא טָעָה בְּתַבְנִית אַחַת. וְכֵן מָצִינוּ בְּדָוִד, לְפִי שֶׁמָּסַר נַפְשׁוֹ עַל בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהילים קלב): ״זְכוֹר ה׳ לְדָוִד אֵת כָּל עֳנוֹתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַה׳ וְגוֹ׳״, לְפִיכָךְ נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יב): ״רְאֵה בֵיתְךָ דָוִד״: **בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים.** וְלֹא נֶאֱמַר ״בְּיוֹם הָקִים״, מְלַמֵּד, שֶׁכָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים הָיָה מֹשֶׁה מַעֲמִידוֹ וּמְפָרְקוֹ, וּבְאוֹתוֹ הַיּוֹם הֶעֱמִידוֹ וְלֹא פֵּרְקוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים״, אוֹתוֹ הַיּוֹם כָּלוּ הֲקָמוֹתָיו, וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן הָיָה (גיטין ס). בַּשֵּׁנִי נִשְׂרְפָה הַפָּרָה, בַּשְּׁלִישִׁי הִזּוּ הַדָּיָה רִאשׁוֹנָה וּבַשְּׁבִיעִי גִּלְּחוּ:
(ב) הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת. (ספרי) שֶׁהָיוּ שׁוֹטְרִים עֲלֵיהֶם בְּמִצְרַיִם, וְהָיוּ מֵכִּים עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ה): ״וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳״: **הֵם הָעֹמְדִים עַל־הַפְּקֻדִים.** שֶׁעָמְדוּ עִם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּשֶׁמָּנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר א): ״וְאִתְּכֶם יִהְיוּ וְגוֹ׳״:
(ג) שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב. אֵין ״צָב״ אֶלָּא מְחֻפִּים, וְכֵן (ישעיה סו): ״וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים״ - עֲגָלוֹת מְכֻסִּים

הַנְּשִׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי
הַמִּשְׁכָּן רש״י׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ה קַח מֵאִתָּם וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל
מוֹעֵד וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי
עֲבֹדָתוֹ׃ ו וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר
וַיִּתֵּן אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם׃ ז אֵת | שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת
וְאֵת אַרְבַּעַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי
עֲבֹדָתָם רש״י׃ ח וְאֵת | אַרְבַּע הָעֲגָלֹת וְאֵת
שְׁמֹנַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם
בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ ט וְלִבְנֵי קְהָת לֹא
נָתָן כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ רש״י׃
י וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם
הִמָּשַׁח אֹתוֹ וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם
לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ רש״י׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ
אֶת־קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ רש״י׃ ס יב וְיֹהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן

מַשְׁכְּנָא׃ ד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ ה קַבֵּל מִנְּהוֹן וִיהוֹן
לְמִפְלַח יָת פָּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא
וְתִתֵּן יָתְהוֹן לְלֵוָאֵי גְּבַר כְּמִסַּת
פָּלְחָנֵהּ׃ ו וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת
עֶגְלָתָא וְיָת תּוֹרֵי וִיהַב יָתְהוֹן
לְלֵוָאֵי׃ ז יָת תַּרְתֵּין עֶגְלָתָא וְיָת
אַרְבְּעָא תּוֹרֵי יְהַב לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן
כְּמִסַּת פָּלְחַנְהוֹן׃ ח וְיָת אַרְבַּע
עֶגְלַן וְיָת תְּמַנְיָא תּוֹרֵי יְהַב לִבְנֵי
מְרָרִי כְּמִסַּת פָּלְחַנְהוֹן בִּידָא
דְּאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא׃
ט וְלִבְנֵי קְהָת לָא יְהַב אֲרֵי פָּלְחַן
קוּדְשָׁא עֲלֵיהוֹן בְּכַתְפָּא נָטְלִין׃
י וְקָרִיבוּ רַבְרְבַיָּא יָת חֲנֻכַּת
מַדְבְּחָא בְּיוֹמָא דְּרַבִּיוּ יָתֵהּ וְקָרִיבוּ
רַבְרְבַיָּא יָת קֻרְבַּנְהוֹן קֳדָם
מַדְבְּחָא׃ יא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה רַבָּא
חַד לְיוֹמָא רַבָּא חַד לְיוֹמָא
יְקָרְבוּן יָת קֻרְבַּנְהוֹן לַחֲנֻכַּת
מַדְבְּחָא׃ יב וַהֲוָה דְּמְקָרֵב בְּיוֹמָא
קַדְמָאָה יָת קֻרְבָּנֵהּ נַחְשׁוֹן בַּר

רש״י

קְרוּיִים ״צַבִּים״: **וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן.** שֶׁלֹּא קִבֵּל מֹשֶׁה מִיָּדָם עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַמָּקוֹם. אָמַר רַבִּי נָתָן: מָה רָאוּ הַנְּשִׂיאִים לְהִתְנַדֵּב כָּאן בִּתְחִלָּה, וּבִמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן לֹא הִתְנַדְּבוּ תְּחִלָּה? אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ הַנְּשִׂיאִים: יִתְנַדְּבוּ צִבּוּר מַה שֶּׁיִּתְנַדְּבוּ וּמַה שֶּׁמְּחַסְּרִין אָנוּ מַשְׁלִימִין, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁהִשְׁלִימוּ צִבּוּר אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לו): ״וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַּיָּם״, אָמְרוּ: מֵעַתָּה מַה לָּנוּ לַעֲשׂוֹת? הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְהַמִּלּוּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן, לְכָךְ הִתְנַדְּבוּ כָּאן תְּחִלָּה: תורה ד **(ז) כְּפִי עֲבֹדָתָם.** שֶׁהָיָה מַשָּׂא בְּנֵי גֵרְשׁוֹן קַל מִשֶּׁל מְרָרִי, שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים הַקְּרָשִׁים וְהָעַמּוּדִים וְהָאֲדָנִים: תורה ח **(ט) כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם.** מַשָּׂא דְּבַר הַקֹּדֶשׁ: הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְגוֹ׳, לְפִיכָךְ ״בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ״: **(י) וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ.** לְאַחַר שֶׁהִתְנַדְּבוּ הָעֲגָלוֹת וְהַבָּקָר לָשֵׂאת הַמִּשְׁכָּן, נִשְׁאַם לִבָּם לְהִתְנַדֵּב קָרְבְּנוֹת הַמִּזְבֵּחַ לְחָנְכוֹ: **וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ.** כִּי לֹא קִבֵּל מֹשֶׁה מִיָּדָם עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַגְּבוּרָה: **(יא) יַקְרִיבוּ אֶת־קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ.** (זבחים כא) וַעֲדַיִן לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה הֵאֵיךְ יַקְרִיבוּ; אִם כְּסֵדֶר תּוֹלְדוֹתָם, אִם כְּסֵדֶר הַמַּסָּעוֹת, עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יַקְרִיבוּ לַמַּסָּעוֹת אִישׁ יוֹמוֹ: **(יב) בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן.**

עַמִּינָדָב לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה: יג
וְקָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סְלְעִין הֲוָה
מַתְקְלֵהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סְלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלֶת
דְּפִילָא בְּמִשַׁח לְמִנְחָתָא:
יד בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר
סְלְעִין הִיא דְּדָהַב מַלְיָא קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא: טו תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי
דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה
לַעֲלָתָא: טז צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא: יז וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵּין קָרְבָּנָא דְנַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב:
יח בְּיוֹמָא תִּנְיָנָא קָרִיב נְתַנְאֵל
בַּר צוּעָר רַבָּא דְיִשָּׂשְׁכָר:
יט קָרִיב יָת קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא
דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סְלְעִין
הֲוָה מַתְקְלֵהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סְלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלֶת

אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה
יְהוּדָה רש״י׃ יג וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה רש״י׃ יד כַּף אַחַת
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת רש״י׃ טו פַּר אֶחָד
בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה רש״י׃ טז שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת רש״י׃
יז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתּוּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ פ יח בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי
הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר נְשִׂיא יִשָּׂשכָר רש״י׃
יט הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים

רש״י

אוֹתוֹ הַיּוֹם נָטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת: רִאשׁוֹן לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, רִאשׁוֹן לִנְשִׂיאִים וְכוּ׳ כִּדְאִיתָא בְּסֵדֶר עוֹלָם: **לְמַטֵּה יְהוּדָה.** יִחֲסוֹ הַכָּתוּב עַל שִׁבְטוֹ וְלֹא שֶׁגָּבָה מִשִּׁבְטוֹ וְהִקְרִיב. אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר ״לְמַטֵּה יְהוּדָה״, אֶלָּא שֶׁגָּבָה מִשִּׁבְטוֹ וְהֵבִיא? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן״, מִשֶּׁלּוֹ הֵבִיא: **(יג) שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת.** לְמִנְחַת נְדָבָה: **(יד) עֲשָׂרָה זָהָב.** כְּתַרְגּוּמוֹ: מִשְׁקַל עֶשֶׂר שִׁקְלֵי הַקֹּדֶשׁ הָיָה בָּהּ: **מְלֵאָה קְטֹרֶת.** לֹא מָצִינוּ קְטֹרֶת לְיָחִיד וְלֹא עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן, אֶלָּא זוֹ בִּלְבַד, וְהוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה: **(טו) פַּר אֶחָד.** מְיֻחָד שֶׁבְּעֶדְרוֹ: **(טז) שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת.** לְכַפֵּר עַל קֶבֶר הַתְּהוֹם (עיין בראב״ם) וְטֻמְאַת סָפֵק: תורה יז **(יח) הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר. (יט) הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ.** מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״הִקְרִיב״ בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר בְּכָל הַשְּׁבָטִים? לְפִי שֶׁבָּא רְאוּבֵן וְעִרְעֵר וְאָמַר: דַּיֵּי שֶׁקְּדָמַנִי יְהוּדָה אָחִי, אַקְרִיב אֲנִי אַחֲרָיו! אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: מִפִּי הַגְּבוּרָה נֶאֱמַר לִי שֶׁיַּקְרִיבוּ כְּסֵדֶר מַסָּעָן לְדִגְלֵיהֶם, לְכָךְ אָמַר: ״הִקְרֵב אֶת־קָרְבָּנוֹ״, וְהוּא חָסֵר יוֹ״ד, שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ: ״הַקְרֵב״ לְשׁוֹן צִוּוּי, שֶׁמִּפִּי הַגְּבוּרָה נִצְטַוּוּ: ״הַקְרֵב״. וּמַהוּ ״הִקְרִיב, הִקְרִיב״ שְׁתֵּי פְּעָמִים? שֶׁבִּשְׁבִיל שְׁנֵי דְּבָרִים זָכָה לְהַקְרִיב שֵׁנִי לַשְּׁבָטִים: אַחַת שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דה״ב א יב): ״וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים״, וְאַחַת - שֶׁהֵם נָתְנוּ עֵצָה לַנְּשִׂיאִים לְהִתְנַדֵּב קָרְבָּנוֹת הַלָּלוּ. וּבִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן מָצָאתִי: אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר: נְתַנְאֵל בֶּן צוּעָר הִשִּׂיאָן עֵצָה זוֹ:

סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה רש״י׃ כ כַּף אַחַת
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת רש״י׃ כא פַּר אֶחָד
בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה רש״י׃ כב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת רש״י׃
כג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר רש״י׃ פ כד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן רש״י׃ כה קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃

דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃
כ בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סְלְעִין
הִיא דְּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃
כא תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד
אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה לַעֲלָתָא׃
כב צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
כג וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין
דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין
בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן נְתַנְאֵל
בַּר צוּעָר׃ כד בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה
רַבָּא לִבְנֵי זְבוּלֵן אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן׃
כה קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סְלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ
מִזְרָקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין
סְלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן

רש״י

קַעֲרַת־כֶּסֶף. מִנְיַן אוֹתִיּוֹתָיו בְּגִימַטְרִיָּא תתק״ל, כְּנֶגֶד שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן: שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ. עַל שֵׁם שֶׁכְּשֶׁהֶעֱמִיד תּוֹלְדוֹת לְקִיּוּם הָעוֹלָם, בֶּן מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ה): ״וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ וְגוֹ׳״: מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף. בְּגִימַטְרִיָּא תק״כ, עַל שֵׁם נֹחַ שֶׁהֶעֱמִיד תּוֹלְדוֹת, בֶּן ת״ק שָׁנָה, וְעַל שֵׁם עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרַת הַמַּבּוּל קֹדֶם תּוֹלְדוֹתָיו - כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אֵצֶל (שם ה): ״וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה״, לְפִיכָךְ נֶאֱמַר: ״מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף״ וְלֹא נֶאֱמַר: ״מִזְרָק כֶּסֶף אֶחָד״, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּקְּעָרָה, לוֹמַר שֶׁאַף אוֹתִיּוֹת שֶׁל ״אֶחָד״ מִצְטָרְפוֹת לַמִּנְיָן: שִׁבְעִים שֶׁקֶל. כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִבָּנָיו: (כ) כַּף אַחַת. כְּנֶגֶד הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִיָּדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עֲשָׂרָה זָהָב. כְּנֶגֶד עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת: מְלֵאָה קְטֹרֶת. גִּימַטְרִיָּא שֶׁל קְטֹרֶת תַּרְיַ״ג מִצְוֹת, וּבִלְבַד שֶׁתַּחֲלִיף קוֹ״ף בְּדָלֶ״ת עַל־יְדֵי א״ת ב״ש ג״ר ד״ק: (כא) פַּר אֶחָד. כְּנֶגֶד אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (בראשית יח): ״וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר״: אַיִל אֶחָד. כְּנֶגֶד יִצְחָק (שם כב): ״וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וְגוֹ׳״: כֶּבֶשׂ־אֶחָד. כְּנֶגֶד יַעֲקֹב (שם ל): וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב״: (כב) שְׂעִיר־עִזִּים. לְכַפֵּר עַל מְכִירַת יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שם לז): ״וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים״: (כג) וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם. כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁנִּתְּנוּ שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם: אֵילִם עַתֻּדִים כְּבָשִׂים. שְׁלֹשָׁה מִינִים - כְּנֶגֶד כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים, וּכְנֶגֶד תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים; שָׁלֹשׁ חֲמִשִּׁיּוֹת כְּנֶגֶד חֲמִשָּׁה חֻמָּשִׁין וְחָמֵשׁ הַדִּבְּרוֹת הַכְּתוּבִין עַל לוּחַ אֶחָד וְחָמֵשׁ הַכְּתוּבִין עַל הַשֵּׁנִי, עַד כָּאן מִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן: (כד) בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא וְגוֹ׳. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי הָיָה נָשִׂיא הַמַּקְרִיב לִבְנֵי זְבוּלֻן, וְכֵן כֻּלָּם, אֲבָל בִּנְתַנְאֵל שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: ״הִקְרִיב נְתַנְאֵל״, נוֹפֵל אַחֲרָיו הַלָּשׁוֹן לוֹמַר ״נָשִׂיא יִשָּׂשכָר״, לְפִי שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר שְׁמוֹ וְהַקְּרָבָתוֹ, וּבַשְּׁאָר - שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן ״הִקְרִיב״, נוֹפֵל עֲלֵיהֶן לָשׁוֹן זֶה ״נָשִׂיא לִבְנֵי פְלוֹנִי״, אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה הַנָּשִׂיא הַמַּקְרִיב לְשֵׁבֶט פְּלוֹנִי: תורה כה

כו כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: כז פַּר
אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה: כח שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת:
כט וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: פ ל בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא
לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: לא קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה:
לב כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: לג פַּר
אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה: לד שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: לה וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: פ לו בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא
לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי: לז קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה:
לח כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: לט פַּר
אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה: מ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: מא וּלְזֶבַח

מְלַן סֵלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח
לְמִנְחָתָא: כו בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל
עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דְּדַהַב מַלְיָא
קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא: כז תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה
לַעֲלָתָא: כח צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא: כט וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵּין קָרְבַּן אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן:
ל בְּיוֹמָא רְבִיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי
רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר:
לא קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דְּכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ
מִזְרָקָא חַד דְּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן
מְלַן סֵלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח
לְמִנְחָתָא: לב בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל
עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דְּדַהַב מַלְיָא
קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא: לג תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה
לַעֲלָתָא: לד צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא: לה וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵּין קָרְבַּן אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר:
לו בְּיוֹמָא חֲמִישָׁאָה רַבָּא לִבְנֵי
שִׁמְעוֹן שְׁלֵמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי:
לז קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דְּכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ
מִזְרָקָא חַד דְּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן
מְלַן סֵלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח
לְמִנְחָתָא: לח בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל
עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דְּדַהַב מַלְיָא
קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא: לט תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה לַעֲלָתָא: מ צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא: מא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא דֵּין

הַשְׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
שְׁלֶמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ פ ששי מב בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי
נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ מג קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃
מד כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ מה פַּר
אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה׃ מו שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ מז וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ פ מח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא
לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ מט קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃
נ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ נא פַּר
אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה׃ נב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ נג וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ פ נד בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי
נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃
נה קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה

קַרְבַּן שְׁלֶמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי׃
מב בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה רַבָּא לִבְנֵי
גָד אֶלְיָסָף בַּר דְּעוּאֵל׃
מג קַרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סְלְעִין הֲוָה
מַתְקְלֵהּ מִזְרְקָא חַד דִכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סְלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא
דְּפִילָא בְּמִשַּׁח לְמִנְחָתָא׃
מד בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר
סְלְעִין הִיא דְדַהַב מַלְיָא קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ מה תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי
דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ
לַעֲלָתָא׃ מו צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא׃ מז וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵּין קַרְבַּן אֶלְיָסָף בַּר דְּעוּאֵל׃
מח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי
אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד׃
מט קַרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סְלְעִין הֲוָה
מַתְקְלֵהּ מִזְרְקָא חַד דִכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סְלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא
דְּפִילָא בְּמִשַּׁח לְמִנְחָתָא׃
נ בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר
סְלְעִין הִיא דְדַהַב מַלְיָא קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ נא תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי
דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ
לַעֲלָתָא׃ נב צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא׃ נג וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גְּדָיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵּין קַרְבַּן אֱלִישָׁמָע בַּר
עַמִּיהוּד׃ נד בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה
רַבָּא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר
פְּדָהצוּר׃ נה קַרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא

מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
לְמִנְחָה: נו כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת: נז פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: נח שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת: נט וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר: פ
ס בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן
בֶּן־גִּדְעֹנִי: סא קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: סב כַּף אַחַת
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: סג פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר
אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה:
סד שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: סה וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: פ סו בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא
לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי: סז קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה:
סח כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: סט פַּר

דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקַלַהּ מִזְרָקָא חַד דִּכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא
דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְמִנְחָתָא:
נו בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר
סִלְעִין הִיא דְּדַהַב מַלְיָא קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא: נז תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי
דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ
לַעֲלָתָא: נח צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא: נט וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גְּדָיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵּין קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר:
ס בְּיוֹמָא תְּשִׁיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי
בִנְיָמִן אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי:
סא קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקַלַהּ
מִזְרָקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ
שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא דְּפִילָא
בִּמְשַׁח לְמִנְחָתָא: סב בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא
דְּדַהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא:
סג תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד
אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא:
סד צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא:
סה וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין
דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדָיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין
בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא דֵּין קָרְבַּן
אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי: סו בְּיוֹמָא
עֲשִׂירָאָה רַבָּא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר
בַּר עַמִּישַׁדָּי: סז קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא
דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקַלַהּ מִזְרָקָא חַד דִּכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְמִנְחָתָא: סח בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דְּדַהַב

אֶחָֽד בֶּן־בָּקָר אַ֣יִל אֶחָ֗ד כֶּ֤בֶשׂ־אֶחָד֙ בֶּן־שְׁנָת֔וֹ
לְעֹלָֽה׃ ע שְׂעִיר־עִזִּ֖ים אֶחָ֑ד לְחַטָּֽאת׃ עא וּלְזֶ֣בַח
הַשְּׁלָמִ֗ים בָּקָ֤ר שְׁנַיִם֙ אֵילִ֣ם חֲמִשָּׁ֔ה עַתֻּדִ֖ים
חֲמִשָּׁ֑ה כְּבָשִׂ֗ים בְּנֵי־שָׁנָ֤ה חֲמִשָּׁה֙ זֶ֣ה קָרְבַּ֔ן
אֲחִיעֶ֖זֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּֽי׃ פ עב בְּיוֹם֙ עַשְׂתֵּ֣י עָשָׂ֔ר
יוֹם֙ נָשִׂ֣יא לִבְנֵ֔י אָשֵׁ֖ר פַּגְעִיאֵ֥ל בֶּן־עָכְרָֽן׃
עג קָרְבָּנ֕וֹ קַעֲרַת־כֶּ֥סֶף אַחַ֖ת שְׁלֹשִׁ֣ים וּמֵאָ֑ה
מִשְׁקָלָ֣הּ מִזְרָ֔ק אֶחָ֖ד כֶּ֣סֶף שִׁבְעִ֑ים שֶׁ֣קֶל בְּשֶׁ֔קֶל
הַקֹּ֖דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֣ם ׀ מְלֵאִ֣ים סֹ֗לֶת בְּלוּלָ֤ה בַשֶּׁ֙מֶן֙
לְמִנְחָֽה׃ עד כַּף־אַחַ֖ת עֲשָׂרָ֑ה זָהָ֣ב מְלֵאָ֔ה
קְטֹֽרֶת׃ עה פַּר־אֶחָ֣ד בֶּן־בָּקָ֗ר אַ֤יִל אֶחָד֙ כֶּ֣בֶשׂ־
אֶחָ֔ד בֶּן־שְׁנָת֖וֹ לְעֹלָֽה׃ עו שְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד
לְחַטָּֽאת׃ עז וּלְזֶ֣בַח הַשְּׁלָמִ֗ים בָּקָ֤ר שְׁנַיִם֙ אֵילִ֣ם
חֲמִשָּׁ֔ה עַתֻּדִ֖ים חֲמִשָּׁ֑ה כְּבָשִׂ֗ים בְּנֵי־שָׁנָ֤ה
חֲמִשָּׁה֙ זֶ֣ה קָרְבַּ֔ן פַּגְעִיאֵ֥ל בֶּן־עָכְרָֽן׃ פ עח בְּיוֹם֙
שְׁנֵ֣ים עָשָׂ֔ר יוֹם֙ נָשִׂ֣יא לִבְנֵ֔י נַפְתָּלִ֖י אֲחִירַ֥ע
בֶּן־עֵינָֽן׃ עט קָרְבָּנ֕וֹ קַעֲרַת־כֶּ֥סֶף אַחַ֖ת שְׁלֹשִׁ֣ים
וּמֵאָ֑ה מִשְׁקָלָ֣הּ מִזְרָ֔ק אֶחָ֖ד כֶּ֣סֶף שִׁבְעִ֑ים שֶׁ֣קֶל
בְּשֶׁ֔קֶל הַקֹּ֖דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֣ם ׀ מְלֵאִ֣ים סֹ֗לֶת בְּלוּלָ֤ה
בַשֶּׁ֙מֶן֙ לְמִנְחָֽה׃ פ כַּף־אַחַ֖ת עֲשָׂרָ֑ה זָהָ֣ב מְלֵאָ֔ה
קְטֹֽרֶת׃ פא פַּר־אֶחָ֣ד בֶּן־בָּקָ֗ר אַ֤יִל אֶחָד֙ כֶּ֣בֶשׂ־
אֶחָ֔ד בֶּן־שְׁנָת֖וֹ לְעֹלָֽה׃ פב שְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד
לְחַטָּֽאת׃ פג וּלְזֶ֣בַח הַשְּׁלָמִ֗ים בָּקָ֤ר שְׁנַיִם֙ אֵילִ֣ם
חֲמִשָּׁ֔ה עַתֻּדִ֖ים חֲמִשָּׁ֑ה כְּבָשִׂ֗ים בְּנֵי־שָׁנָ֤ה

מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ סט תּוֹר
חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר
שַׁתֵּה לַעֲלָתָא׃ ע צְפִיר בַּר עִזִּין
חַד לְחַטָּאתָא׃ עא וּלְנִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא
גְּדֵיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא
חַמְשָׁא דֵּין קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בַּר
עַמִּישַׁדָּי׃ עב בְּיוֹמָא חַד עֲשַׂר
יוֹמִין רַבָּא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בַּר
עָכְרָן׃ עג קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה
מַתְקְלַהּ מִזְרָקָא חַד דִּכְסַף
מַתְקְלַהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֹלְתָּא
דְּפִילָא בְּמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃
עד בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר
סִלְעִין הִיא דְּדַהַב מַלְיָא קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ עה תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי
דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה
לַעֲלָתָא׃ עו צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא׃ עז וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדֵיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא
דֵּין קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן׃
עח בְּיוֹמָא תְּרֵי עֲשַׂר יוֹמִין רַבָּא
לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃
עט קָרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא
מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ
מִזְרָקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלַהּ שַׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן
מְלַן סֹלְתָּא דְּפִילָא בְּמְשַׁח
לְמִנְחָתָא׃ פ בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל
עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דְּדַהַב מַלְיָא
קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ פא תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּה
לַעֲלָתָא׃ פב צְפִיר בַּר עִזִּין חַד
לְחַטָּאתָא׃ פג וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גְּדֵיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא דֵּין

חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן: פ שביעי
פד זֹאת | חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ
מֵאֵת נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל קַעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתַּיִם
עֶשְׂרֵה מִזְרְקֵי־כֶסֶף שְׁנֵים עָשָׂר כַּפּוֹת זָהָב
שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה רס״י: פה שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה
הָאַחַת כֶּסֶף וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק הָאֶחָד כֹּל כֶּסֶף
הַכֵּלִים אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ רס״י: פו כַּפּוֹת זָהָב שְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה מְלֵאֹת
קְטֹרֶת עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
כָּל־זְהַב הַכַּפּוֹת עֶשְׂרִים וּמֵאָה רס״י: מפטיר
פז כָּל־הַבָּקָר לָעֹלָה שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים אֵילִם
שְׁנֵים־עָשָׂר כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר
וּמִנְחָתָם וּשְׂעִירֵי עִזִּים שְׁנֵים עָשָׂר לְחַטָּאת:
פח וְכֹל בְּקַר | זֶבַח הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה
פָּרִים אֵילִם שִׁשִּׁים עַתֻּדִים שִׁשִּׁים כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה שִׁשִּׁים זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי
הִמָּשַׁח אֹתוֹ: פט וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע

קַרְבַּן אֲחִירַע בַּר עֵינָן: פד דָּא חֲנֻכַּת מַדְבְּחָא בְּיוֹמָא דְּרַבִּיוּ יָתֵהּ מִן רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל מְגִיסֵי כַסְפָּא תַּרְתָּא עַשְׂרֵי מַזְרְקֵי כַסְפָּא תְּרֵין עֲשַׂר בָּזִיכֵי דְדַהֲבָא תַּרְתָּא עַשְׂרֵי: פה מְאָה וּתְלָתִין סְלְעִין הֲוָה מַתְקְלָא דִּמְגִיסָתָא חָדָא דְּכַסְפָּא וְשַׁבְעִין דְּמִזְרְקָא חַד כֹּל כְּסַף מָנְיָא תְּרֵין אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה בִּסְלְעֵי קוּדְשָׁא: פו בָּזִיכֵי דְדַהֲבָא תַּרְתֵּי עַשְׂרֵי מַלְיַן קְטֹרֶת בּוּסְמָיָא מַתְקַל עֲשַׂר סְלְעִין הֲוָה מַתְקְלָא דְבָזִיכָא בִּסְלְעֵי קוּדְשָׁא כָּל דְּהַב בָּזִיכַיָּא מְאָה וְעַשְׂרִין: פז כָּל תּוֹרֵי לַעֲלָתָא תְּרֵי עֲשַׂר תּוֹרִין דִּכְרִין תְּרֵי עֲשַׂר אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא תְּרֵי עֲשַׂר וּמִנְחַתְהוֹן וּצְפִירֵי בַר עִזִּין תְּרֵי עֲשַׂר לְחַטָּאתָא: פח וְכֹל תּוֹרֵי לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא עַשְׂרִין וְאַרְבְּעָא תּוֹרִין דִּכְרִין שִׁתִּין גַּדְיַן שִׁתִּין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שִׁתִּין דָּא חֲנֻכַּת מַדְבְּחָא בָּתַר דְּרַבִּיוּ יָתֵהּ: פט וְכַד עָלִיל מֹשֶׁה

רש״י

(פד) **בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ.** בּוֹ בַּיּוֹם שֶׁנִּמְשַׁח הִקְרִיב, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם "אַחֲרֵי הִמָּשַׁח"? שֶׁנִּמְשַׁח תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הִקְרִיב. אוֹ "אַחֲרֵי הִמָּשַׁח" - לְאַחַר זְמַן, וְלֹא בָּא לִלְמוֹד בְּיוֹם הִמָּשַׁח, אֶלָּא לוֹמַר שֶׁנִּמְשַׁח בַּיּוֹם? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (ויקרא ז): "בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם", לָמַדְנוּ שֶׁנִּמְשַׁח בַּיּוֹם. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ"? בַּיּוֹם שֶׁנִּמְשַׁח - הִקְרִיב: **קַעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה.** (ספרי במ"ר) הֵם הֵם שֶׁהִתְנַדְּבוּ וְלֹא אֵרַע בָּהֶם פְּסוּל: **(פה) שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה הָאַחַת** וְגוֹ'. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ", וְלֹא פֵּירֵשׁ בְּאֵיזוֹ שֶׁקֶל, לְכָךְ חָזַר וְשָׁנָאָהּ כָּאן וְכָלַל בְּכֻלָּן "כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ": **כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים** וְגוֹ'. (ספרי) לִמֶּדְךָ שֶׁהָיוּ כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ מְכֻוָּנִים בְּמִשְׁקָלָן, שׁוֹקְלָן אֶחָד אֶחָד, וְשׁוֹקְלָן כֻּלָּן כְּאֶחָד, לֹא רִבָּה וְלֹא מִעֵט:

(פו) **כַּפּוֹת זָהָב שְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה.** לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב" - הִיא שֶׁל זָהָב וּמִשְׁקָלָהּ עֲשָׂרָה שְׁקָלִים שֶׁל כֶּסֶף. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כַּף אַחַת שֶׁל כֶּסֶף וּמִשְׁקָלָהּ עֲשָׂרָה שִׁקְלֵי זָהָב, וְשִׁקְלֵי זָהָב אֵין מִשְׁקָלָם שָׁוֶה לְשֶׁל כֶּסֶף? תַּלְמוּד לוֹמַר "כַּפּוֹת זָהָב" - שֶׁל זָהָב הָיוּ (ספרי): תורה פז

(פט) **וּבְבֹא מֹשֶׁה.** שְׁנֵי כְּתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת זֶה, בָּא שְׁלִישִׁי וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: (ויקרא א): "וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד" - וְהוּא חוּץ

אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו רס״י: **פפפ** קעו פסוקים. עמוס סימן. עמינדב סימן:

לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְמַלָּלָא עִמֵּהּ וּשְׁמַע יָת קָלָא דְּמִתְמַלֵּל עִמֵּהּ מֵעִלְּוֵי כַּפֻּרְתָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא מִבֵּין תְּרֵין כְּרוּבַיָּא וּמִתְמַלֵּל עִמֵּהּ: פ פ פ

רש״י

לַפָּרֹכֶת, וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: (שמות כח): ״וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת״. בָּא זֶה וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם: מֹשֶׁה בָּא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְשָׁם שׁוֹמֵעַ אֶת הַקּוֹל הַבָּא מֵעַל הַכַּפֹּרֶת: **מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים.** הַקּוֹל יוֹצֵא מִן הַשָּׁמַיִם לְבֵין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים וּמִשָּׁם יָצָא לְאֹהֶל מוֹעֵד: **מְדַבֵּר.** כְּמוֹ ״מִתְדַּבֵּר״. כְּבוֹדוֹ שֶׁל מַעְלָה לוֹמַר כֵּן: מְדַבֵּר בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וּמֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ מֵאֵלָיו: **וַיְדַבֵּר אֵלָיו.** (ספרי) לְמַעֵט אֶת אַהֲרֹן מִן הַדִּבְּרוֹת: **וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל.** יָכוֹל קוֹל נָמוּךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אֶת־הַקּוֹל״, הוּא הַקּוֹל שֶׁנִּדְבַּר עִמּוֹ בְּסִינַי, וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לַפֶּתַח הָיָה נִפְסָק וְלֹא הָיָה יוֹצֵא חוּץ לָאֹהֶל (במדבר רבה): חסלת פרשת נשא

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

״בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – ״השמים כסאי״ עד והי׳ מידי חודש בחדשו גו׳״, ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ״ק מורי וחמי אדמו״ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע״.

התוועדויות חלק א תשמ״ה עמוד 351

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו״ר הזקן חלק ב, סימן רפד סעיף יא.

יג ב וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה: ג וַיֵּרָא
מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן:
ד וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טֻמְאָה: ה כִּי הִנֵּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן
וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ
אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים: ו וַתָּבֹא הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי
וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא שְׁאִלְתִּיהוּ אֵי־מִזֶּה הוּא וְאֶת־שְׁמוֹ
לֹא־הִגִּיד לִי: ז וַיֹּאמֶר לִי הִנֵּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְעַתָּה אַל־תִּשְׁתִּי | יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי
כָּל־טֻמְאָה כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן עַד־יוֹם מוֹתוֹ: ח וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה
וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיוֹרֵנוּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר
הַיּוּלָּד: ט וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים בְּקוֹל מָנוֹחַ וַיָּבֹא מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל־הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת
בַּשָּׂדֶה וּמָנוֹחַ אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ: י וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאִישָׁהּ וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה
נִרְאָה אֵלַי הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא בַיּוֹם אֵלָי: יא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ
וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי: יב וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ עַתָּה יָבֹא
דְבָרֶיךָ מַה־יִּהְיֶה מִשְׁפַּט הַנַּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ: יג וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ מִכֹּל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי
אֶל־הָאִשָּׁה תִּשָּׁמֵר: יד מִכֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וַיַּיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ וְכָל־טֻמְאָה
אַל־תֹּאכֵל כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתִיהָ תִּשְׁמֹר: טו וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה נַעְצְרָה־נָּא אוֹתָךְ
וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים: טז וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ אִם־תַּעְצְרֵנִי לֹא־אֹכַל בְּלַחְמֶךָ
וְאִם־תַּעֲשֶׂה עֹלָה לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: יז וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ
אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֹא דְבָרְךָ וְכִבַּדְנוּךָ: יח וַיֹּאמֶר לוֹ מַלְאַךְ יְהוָה לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל
לִשְׁמִי וְהוּא פֶּלִאי: יט וַיִּקַּח מָנוֹחַ אֶת־גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת־הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־הַצּוּר לַיהוָה וּמַפְלִא
לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים: כ וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַלַּהַב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל
מַלְאַךְ־יְהוָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם אַרְצָה: כא וְלֹא־יָסַף עוֹד
מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל־מָנוֹחַ וְאֶל־אִשְׁתּוֹ אָז יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: כב וַיֹּאמֶר
מָנוֹחַ אֶל־אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ: כג וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתֵנוּ
לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְכָעֵת לֹא הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת: כד וַתֵּלֶד
הָאִשָּׁה בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: כה וַתָּחֶל רוּחַ יְהוָה לְפַעֲמוֹ
בְּמַחֲנֵה דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאוֹל:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

אגרות קודש

ב״ה, ח׳ סיון, תשט״ו
ברוקלין.

האברך יוסף שי׳ מלמד

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מב׳ סיון, בו כותב אשר מקימים אגוד תלמידי הישיבות התימנים ותכלית האגוד, וכו׳, ושואל אם להצטרף לזה.

הנה בכגון דא, יש לחכות עד שיתברר בטוב פרצוף האגוד ועניניו, אשר לא תמיד תלוי אפילו ברצון של המיסדים ובפרט שגם רצון זה אינו ברור, וכמרז״ל אין אדם יודע מה בלבו של חבירו, ובפרט באה״ק ת״ו יש להזהר ביותר מלהשתייך לאיזה ארגון ואגוד עד שיראו משך זמן בפעולותיו שרק אז אפשר לדעת מהותו מי הם הבעלי דיעה כו׳ - כאשר רואים במוחש ברור ענינם.

בברכה,

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א

לוח זמנים לשבוע פרשת נשא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	5:41	5:38	8:35	8:34	9:07	9:06	10:17	10:16	19:33	19:37	19:59	20:04	19:17	20:15
חיפה (ק)	5:37	5:33	8:33	8:31	9:05	9:03	10:15	10:14	19:36	19:40	20:02	20:07	19:10	20:18
ירושלים (ק)	5:36	5:33	8:33	8:31	9:04	9:02	10:15	10:14	19:35	19:39	20:01	20:05	18:58	20:14
תל אביב (ק)	5:41	5:37	8:34	8:33	9:07	9:05	10:17	10:16	19:34	19:38	20:00	20:05	19:18	20:17
אוסטריה וינה (ק)	5:10	5:03	8:27	8:24	8:58	8:55	10:16	10:14	20:33	20:40	21:08	21:16	20:21	21:35
אוסטרליה מלבורן (ח)	7:10	7:15	9:09	9:12	9:41	9:44	10:33	10:35	17:22	17:18	17:49	17:45	17:00	17:56
אוקראינה אודסה (ק)	5:20	5:13	8:32	8:29	9:05	9:02	10:21	10:19	20:28	20:35	21:01	21:09	20:16	21:13
אוק. דנייפרופטרובסק (ק)	4:55	4:48	8:12	8:08	8:44	8:40	10:01	9:59	20:18	20:25	20:53	21:01	20:06	21:05
אוק. ז'יטומיר (ק)	5:15	5:07	8:34	8:30	9:06	9:03	10:25	10:23	20:49	20:57	21:26	21:35	20:38	21:39
אוקראינה קייב (ק)	5:06	4:58	8:26	8:22	8:58	8:54	10:17	10:14	20:44	20:52	21:21	21:30	20:33	21:34
אוקראינה דונייצק (ק)	4:45	4:38	8:02	7:58	8:33	8:30	9:51	9:49	20:06	20:13	20:40	20:49	19:54	20:53
איטליה מילאנו (ק)	5:48	5:42	9:00	8:57	9:32	9:29	10:48	10:46	20:51	20:58	21:24	21:31	20:39	21:49
אקוואדור קיטו (ח)	5:59	5:59	8:33	8:33	9:03	9:03	10:05	10:05	18:21	18:22	18:43	18:44	18:04	18:48
ארגנטינה ב. איירס (ח)	7:38	7:43	9:39	9:42	10:12	10:14	11:05	11:06	18:01	17:57	18:27	18:23	17:40	18:35
ארגנטינה ברילוצ'ה (ח)	8:41	8:46	10:38	10:41	11:09	11:12	12:00	12:02	18:41	18:37	19:10	19:05	18:19	19:09
ארה"ב בולטימור (ק)	5:50	5:45	8:52	8:50	9:24	9:22	10:37	10:36	20:16	20:22	20:45	20:51	20:03	20:55
ארה"ב ברוקלין נ.י. (ק)	5:34	5:29	8:40	8:37	9:11	9:09	10:25	10:24	20:11	20:17	20:41	20:47	19:58	21:01
ארה"ב ג'רסי (ק)	5:35	5:30	8:40	8:37	9:12	9:09	10:25	10:24	20:10	20:16	20:40	20:46	19:57	21:01
ארה"ב דטרויט (ק)	6:06	6:00	9:14	9:11	9:45	9:43	11:00	10:58	20:52	20:58	21:23	21:29	20:39	21:44
ארה"ב היוסטן (ק)	6:25	6:22	9:17	9:16	9:49	9:48	10:59	10:58	20:11	20:15	20:36	20:40	19:56	20:51
ארה"ב לוס אנג'לס (ק)	5:46	5:43	8:44	8:42	9:16	9:14	10:27	10:26	19:52	19:57	20:19	20:24	19:38	20:35
ארה"ב מיאמי (ק)	6:32	6:29	9:20	9:19	9:53	9:51	11:01	11:00	20:03	20:06	20:27	20:30	19:47	20:41
ארה"ב ניו הייבן (ק)	5:30	5:25	8:34	8:32	9:07	9:05	10:21	10:19	20:07	20:12	20:37	20:43	19:53	20:59
ארה"ב שיקאגו (ק)	5:24	5:19	8:32	8:30	9:04	9:01	10:18	10:16	20:10	20:16	20:41	20:47	19:57	21:00
בוליביה לא פאס (ח)	6:39	6:41	9:03	9:04	9:32	9:33	10:31	10:32	18:19	18:17	18:41	18:40	17:59	18:44
בלגיה אנטוורפן (ק)	5:48	5:40	9:09	9:05	9:41	9:37	11:01	10:58	21:30	21:39	22:08	22:18	21:19	22:42
בלגיה בריסל (ק)	5:48	5:40	9:10	9:06	9:42	9:38	11:01	10:58	21:30	21:39	22:08	22:17	21:19	22:40
בלרוס ליובאוויטש (ק)	4:44	4:34	8:15	8:10	8:46	8:41	10:08	10:05	21:02	21:12	21:45	21:57	20:52	22:01
ברזיל ס.פאולו (ח)	6:29	6:31	8:42	8:44	9:14	9:15	10:10	10:11	17:37	17:35	18:00	17:58	17:17	18:05
ברזיל ריו דה ז'נרו (ח)	6:14	6:16	8:28	8:30	8:59	9:01	9:56	9:57	17:24	17:22	17:48	17:46	17:04	17:53
בריטניה לונדון (ק)	5:03	4:55	8:26	8:23	8:58	8:54	10:18	10:15	20:51	21:00	21:30	21:40	20:41	22:03
בריטניה מנצ'סטר (ק)	5:03	4:54	8:31	8:26	9:02	8:58	10:24	10:21	21:08	21:18	21:49	22:00	20:58	22:27
גרמניה ברלין (ק)	5:06	4:57	8:30	8:26	9:02	8:58	10:23	10:20	21:01	21:10	21:40	21:51	20:50	21:55
גרמניה פרנקפורט (ק)	5:33	5:25	8:54	8:51	9:25	9:22	10:44	10:42	21:11	21:19	21:48	21:57	21:00	22:01
הודו בומביי (ח)	6:02	6:00	8:44	8:43	9:16	9:16	10:23	10:22	19:08	19:11	19:32	19:34	18:52	19:38
הודו פונה (ח)	5:57	5:55	8:40	8:39	9:12	9:11	10:18	10:18	19:05	19:08	19:28	19:31	18:49	19:35
הונגריה בודפשט (ק)	5:02	4:56	8:17	8:14	8:49	8:46	10:06	10:04	20:18	20:26	20:52	21:01	20:06	21:05
טורקיה איסטנבול (ק)	5:43	5:38	8:47	8:45	9:20	9:17	10:33	10:32	20:19	20:24	20:48	20:55	20:05	20:59
יוון אתונה (ק)	6:11	6:06	9:12	9:10	9:44	9:42	10:57	10:55	20:32	20:37	21:00	21:06	20:18	21:10
מולדובה קישינב (ק)	5:26	5:19	8:39	8:36	9:12	9:08	10:28	10:26	20:36	20:44	21:10	21:18	20:25	21:22

לוח זמנים לשבוע פרשת נשא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו מ. סיטי (ק)	6:53	6:51	9:41	9:40	10:11	10:10	10:18	10:18	20:13	20:16	20:36	20:39	19:57	20:43
ניו זינלנד קר. צ'.(ח)	7:35	7:41	9:25	9:29	9:58	10:01	10:47	10:50	17:16	17:10	17:45	17:40	16:53	17:44
נפאל קטמנדו (ח)	5:08	5:05	8:01	8:00	8:32	8:31	9:41	9:41	18:52	18:56	19:17	19:21	18:37	19:25
סינגפור סינגפור (ח)	6:53	6:53	9:22	9:23	9:55	9:55	10:57	10:57	19:09	19:09	19:31	19:31	18:51	19:35
פולין ורשא (ק)	4:35	4:26	8:01	7:56	8:32	8:28	9:52	9:49	20:30	20:39	21:10	21:20	20:20	21:24
פרו לימה (ח)	6:16	6:17	8:35	8:36	9:08	9:09	10:07	10:08	17:53	17:52	18:15	18:15	17:34	18:19
צרפת ליאון (ק)	6:04	5:58	9:17	9:14	9:49	9:46	11:05	11:03	21:10	21:17	21:43	21:51	20:58	22:08
צרפת פריז (ק)	6:04	5:56	9:22	9:18	9:53	9:50	11:11	11:09	21:31	21:39	22:06	22:15	21:19	22:35
קולומביה בוגוטה (ח)	5:35	5:35	8:12	8:12	8:42	8:42	9:46	9:46	18:10	18:11	18:32	18:33	17:53	18:37
קנדה טורונטו (ק)	5:47	5:41	8:57	8:54	9:29	9:26	10:44	10:42	20:41	20:47	21:12	21:19	20:28	21:35
קנדה מונטריאול (ק)	5:19	5:12	8:31	8:28	9:03	9:00	10:19	10:17	20:23	20:30	20:56	21:03	20:11	21:20
קפריסין לרנקה (ק)	5:40	5:36	8:36	8:34	9:09	9:07	10:20	10:19	19:43	19:48	20:10	20:15	19:29	20:19
רוסיה מוסקבה (ק)	5:10	5:00	8:46	8:41	9:16	9:11	10:40	10:36	21:42	21:53	22:27	22:40	21:33	23:10
רוסיה רוסטוב נא-דונו (ק)	5:41	5:35	8:55	8:52	9:28	9:24	10:44	10:42	20:54	21:01	21:28	21:36	20:42	21:40
שוייץ ציריך (ק)	5:43	5:36	9:00	8:56	9:31	9:27	10:48	10:46	21:02	21:09	21:36	21:44	20:50	22:01
תאילנד בנגקוק (ח)	5:49	5:47	8:27	8:26	8:59	8:59	10:04	10:04	18:40	18:42	19:03	19:05	18:23	19:09

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

תחילת זמן קידוש לבנה באה"ק:
מוצאי חג השבועות, יום רביעי לאחר צאת הכוכבים

אגרות קודש

ב"ה, ח' סיון, תשי"ד
ברוקלין.

ברכה ושלום!

במענה על מכתבי' מר"ח ומיום ה' סיון, הנה נצטערתי לראות במכתבי' שכנראה עדיין לא הוטבו היחסים בביתם, וידוע הכלל ששלום אפילו גרוע טוב יותר ממריבה אפילו קלה וטובה, והרי מובן ששלום אינו גרוע טוב עוד יותר. ולאחרי כל מה שכותבת במכתבי' אינני רואה דבר של ממש שישמש סיבה לפירוד הלבבות בביתם. ובמילא עומד אני בדעתי מאז מה שאמרתי לה כשביקרה אצלי.

אבל כיון, ואם המצב העכשוי קשה לסבול, אולי אפשר שכפי הצעת בעלה הרב שי', אף כי בשינוי קצת, שיציעו שניהם טענותיהם לפני אחד או שנים מבין אלו שהם ידידים שלה ושל בעלה הרב שיחיו, ולפעמים הרי העומד מן הצד מבהיר את המצב ומראה מוצא איך ליישר העקמומיות שבלב אף שאלו הנוגעים בדבר אינם רואים אותו מפני ההתרגזות והנגיעה בדבר.

והשי"ת ימשיך בביתם הברכה בריבוי השלום בריבוי, ותודיע בשורות טובות בזה בהקדם.

בברכה.

סדר מצות הדלקת נרות לחג השבועות ושבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול (בחו"ל נותנים בערב החג גם עבור היום השני) אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

ערב חג השבועות

יש להדליק – בחו"ל לפני כניסת החג 'נר נשמה' (או שלהבת גז וכדומה) כדי לאפשר העברת אש להדלקת הנרות בלילה השני.
זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.
במידה והתעכבה הדלקת הנרות, והחג כבר נכנס, יש להדליק את הנר על ידי העברה מאש שהודלקה לפני כניסת החג. אסור בשום אופן להדליק על ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית). מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

בחו"ל יום שני של חג השבועות

זמן הדלקת נרות הערב – רק בלילה, לאחר צאת הכוכבים, הדלקת הנרות נעשית אך ורק על ידי העברה מאש הדלוקה לפני כניסת החג. אסור בשום אופן להדליק על ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית).

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ערב שבת קודש

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.
מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.
מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

חיש הפצת המעיינות - פקס: 9606761 3 (972)

ת.ד. 2 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail:Chish@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 :פקס www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00217
16/05/2010

P.P.
שולם
1949
תל אביב